

ВІННИЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ВІННИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО

**УКРАЇНСЬКА
РЕВОЛЮЦІЯ
(1917–1921)
В ІМЕНАХ:
ВІННИЦЬКІ СТОРІНКИ**

Біографічний довідник

Вінниця
ТВОРИ
2019

УДК 929:94(477.44) «1917/1921»
У45

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради факультету історії,
етнології і права Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського
(протокол № 9 від 14 травня 2019 р.)

Рецензенти:

Васильєв В. Ю., доктор історичних наук, провідний науковий
співробітник Інституту історії України НАН України;
Легун Ю. В., доктор історичних наук, професор,
директор Державного архіву Вінницької області

Упорядник *Кароєва Т. Р.*

Відповідальний за випуск *Зінько Ю. А.*

*Книгу видано за сприяння Вінницької обласної
державної адміністрації та Вінницької обласної ради*

Українська революція (1917–1921) в іменах: вінницькі сторінки : біогр. довід. / упоряд. Т. Р. Кароєва, відп. за вип. Ю. А. Зінько ; Вінниц. ОДА, Вінниц. обл. рада, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. — Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2019. — 320, 24 с. : фото, іл.

ISBN 978-966-949-180-0

У виданні подано біографічний матеріал про діячів доби Української революції (1917–1921), пов'язаних з теренами сучасної Вінницької області. Він охоплює уродженців краю та тих осіб, які брали активну участь у діяльності українських інституцій цієї доби. Усього пропонується 373 статті та довідки, які, за можливості, доповнені портретними зображеннями. Для зручності використання пропонуються іменний та географічний покажчики, картосхеми основних воєнних подій на теренах краю, а також відомості про авторів статей.

Для науковців, освітян, працівників культури, краєзнавців, працівників у галузі туризму, всіх, хто цікавиться і досліджує історію Подільського краю.

УДК 929:94(477.44) «1917/1921»

ISBN 978-966-949-180-0

© Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбин-
ського, 2019
© ТОВ «ТВОРИ», 2019

ВІД УПОРЯДНИКА

Біографічний довідник подає відомості про діячів доби Української революції (1917–1921), пов'язаних з теренами сучасної Вінницької області. Це уродженці краю та ті особи, які брали активну участь у різних сферах його життя революційної доби: державній, політичній, військовій, громадській, релігійній, культурній тощо. З одного боку, серед них є чимало видатних постатей, життєвий шлях яких добре вивчений, з іншого, – є люди, про яких нащадки майже нічого не знають, за виключенням кількох рядків в архівних документах. Тому спільним знаменником біографічних статей став акцент на подіях, пов'язаних з територією сучасної Вінниччини. Діяльність поза межами нашого краю згадана побіжно.

Оскільки дефініція «діяч» досить розмита і це перша спроба зведеної біографічної оповіді про цю добу, то у виданні подано не лише розгорнуті довідки про осіб, а й мінімальні відомості, що констатують діяльну позицію людини в революційних процесах. Основним критерієм включення постаті до довідника була діяльність в українських інституціях, попри попередні чи пізні ідеологічні переконання, незалежно від етнічного, релігійного та соціального походження. Відповідно, представників Тимчасового уряду, радянської влади та Білого руху, які проявили себе на Східному Поділлі, не включено свідомо, хоча іноді доволі складно було провести межу між захисниками та противниками української справи.

Усього подано довідки про 373 особи, що аж ніяк не висчерпує людського виміру революційної доби у краї. Оскільки значна частина політичних і військових подій 1919–1920 рр. відбувалася на території сучасної Вінниччини, то їхня особистісна насиченість примусила обмежитися висвітленням біографій лише провідних українських державних і військових діячів. За деякими виключеннями, уряди І. Мазепи, Б. Мартоса, С. Остапенка, В. Прокоповича розглядалися на рівні міністрів, особовий склад Армії УНР та Галицької армії – вищого командного складу. Якщо в розлозі довіднику «Провісники волі» (Літин, 2005) про повстанських отаманів Поділля автор К. Завальнюк намагався подати якнайширший матеріал, то у репрезентовану книгу включено біографії найвідоміших з місцевих повстанців. Авторським колективом водночас для широти представлення сфер революційних перетворень було прийнято рішення включити відомості про армійських капеланів і медичних сестер, митців і діячів культури. Коло місцевих громадських діячів залишається малодослідженим. Хоч архівні документи зберегли їхні прізвища, проте у нас поки що відсутні або дуже скупі біографічні відомості, тому подано всю інформацію, яку вдалося на сьогодні віднайти.

Кожна стаття складалася за схемою:

1. Прізвище, ім'я, по батькові; псевдонім (або псевдоніми);
2. Дати і місця народження та смерті;
3. Дефініція, державна приналежність, якщо не українська;
4. Соціальне походження; освіта; основна галузь діяльності, військове звання (на час подій), чин, титул, вчене звання;

5. Характеристика діяльності на теренах сучасної Вінниччини за доби Української революції (1917–1921);

6. Подальша доля;

7. Меморіалізація особи на Вінниччині;

8. Бібліографія та архівні матеріали (до 10 позицій) з наголосом на висвітленні матеріалу про революційну добу на Вінниччині.

Хронологічно охоплено події з 1917 до 1921 рр., повстанський рух наступних років не розглянуто. Дати до 16 лютого 1918 р. подано за юліанським календарем, пізніші – григоріанським.

До авторського колективу ввійшли 32 особи, які належать до різних історіографічних традицій, тому, поважаючи авторську позицію, вирішено залишити незмінними різночитання деяких історичних понять, і читач може натрапити на використання в сусідніх статтях понять «Гетьманат» та «Українська Держава», «Директорія УНР» та «друга УНР» тощо.

За можливості біографічні довідки супроводжує фотоматеріал. Оскільки революційна ситуація, радянська політика пам'яті, відстань часу завадили створенню та збереженню фотографій, це примусило використовувати зображення доволі часто набагато пізнішого часу. Звертаємо увагу на можливість невідповідності портретного зображення часу опису. Фотографії запозичені переважно з інтернет-ресурсів.

У статтях курсивом виділено персоналії, з якими можна ознайомитися докладніше. Для зручності користування довідником подано список скорочень, іменний та географічний покажчики. В іменному покажчику напівжирним шрифтом виділено імена, про які є окремі статті. У текстах статей населені пункти Вінницької області подано без означення приналежності до сучасного адміністративно-територіального поділу, оскільки географічний покажчик містить ці відомості. У разі різночитання географічних назв використано перехресні посилання. Як додаток пропонується список пам'ятних місць Вінниці, пов'язаних з перебуванням уряду Директорії УНР у 1918–1920 рр.

Кольорова вкладка містить картосхеми основних бойових подій на теренах Вінниччини 1919–1921 рр., а також фото пам'ятних місць, пов'язаних з перебуванням уряду Директорії УНР у Вінниці 1918–1920 рр., та сучасних фото-свідчень меморіалізації подій Української революції.

Тетяна Кароєва

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АН – Академія наук
АРСР – Автономна Радянська Соціалістична Республіка
Вінн. – Вінницький *(при топонімі)*
ВКП(б) – Всесоюзна комуністична партія більшовиків
ВТТ – виправно-трудова табори
ВУАН – Всеукраїнська академія наук
ВУЦВК – Всеукраїнський центральний виконавчий комітет
ГА СБУ – Галузевий архів Служби безпеки України
губ. – губернія *(при топонімі)*
губвиконком – губернський виконавчий комітет
губревком – губернський революційний трибунал
ДА УНР – Дієва армія УНР
ДАВІО – Державний архів Вінницької області
ДПУ – Державне політичне управління
ЕУ – Енциклопедія історії України
ЕСУ – Енциклопедія сучасної України
ЕУ – Енциклопедія українознавства
Житом. – Житомирський *(при топонімі)*
ЗСПР – Збройні сили Півдня Росії
ЗУНР – Західно-Українська Народна Республіка
Івано-Фр. – Івано-Франківський *(при топонімі)*
ін-т – інститут
КПУ – Комуністична партія України
КП(б)У – Комуністична партія більшовиків України
Микол. – Миколаївський *(при топонімі)*
НАН України – Національна академія наук України
НДІ – науково-дослідний інститут
НКВС – наркомат внутрішніх справ
НТШ – Наукове товариство Шевченка
обл. – область
окрвиконком – окружний виконавчий комітет
ОУН – Організація українських націоналістів
Поділ. – Подільський *(при топонімі)*
пов. – повіт *(при топонімі)*
продком – продовольчий комітет
ПТСГ – Подільське товариство сільського господарства та сільськогосподарської промисловості
ревком – революційний комітет
Рівн. – Рівненський *(при топонімі)*
РКП(б) – Російська комуністична партія (більшовиків)
р-н – район
РСДРП – Російська соціал-демократична робітничка партія
РСДРП(м) – Російська соціал-демократична робітничка партія (меншовиків)
РСЧА – Робітничо-селянська Червона армія
РУП – Революційна українська партія

РФ – Російська Федерація
РСФРР – Російська Соціалістична Федеративна Радянська Республіка
СВУ – Спілка визволення України
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
т-во – товариство
Терноп. – Тернопільський *(при топонімі)*
ТУП – Товариство українських поступовців
УАН – Українська академія наук
УАПЦ – Українська автокефальна православна церква
УВАН – Українська вільна академія наук
УВВ – Українське визвольне військо
УВО – Українська військова організація
УГА – Українська галицька армія
УГКЦ – Українська греко-католицька церква
УДРП – Українська демократично-радикальна партія
УНА – Українська національна армія
УНДО – Українське національно-демократичне об'єднання
УНРП – Українська народно-республіканська партія
УНР – Українська Народна Республіка
УНС – Український національний союз
УНЦ – Український національний центр
УПА – Українська повстанська армія
УПСР – Українська партія соціалістів-революціонерів
УПСФ – Українська партія соціалістів-федералістів
УРДП – Українська радикально-демократична партія
УРЕ – Українська радянська енциклопедія
УРП – Українська радикальна партія
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
УСДП – Українська соціал-демократична партія
УСДРП – Українська соціал-демократична робітничка партія
УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка
УСС – Українські січові стрільці
УТП – Українська трудова партія
УУЗ – Українські установчі збори
УЦР – Українська Центральна Рада
ФРН – Федеративна Республіка Німеччина
Харк. – Харківський *(при топонімі)*
Хмельн. – Хмельницький *(при топонімі)*
ЦВК – Центральна виборча комісія
ЦДАВОВУ – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України
ЦДІА – Центральний державний історичний архів
ЦК – Центральний комітет
Черніг. – Чернігівський *(при топонімі)*
ЧК – Чека, Надзвичайна комісія
ЧУГА – Червона українська галицька армія

БІОГРАФІЧНІ ДОВІДКИ

А

АДАМЕНКО Прокіп Якович (?-?) – громадський діяч, лікар. Член УУЗ за списком №2 (УПСР, Селянська спілка та українські вояки-селяни Південно-Західного фронту). Мешкав у Могилеві-Подільському. Автор кількох брошур, медичного словника українською мовою.

Тетяна Кароєва

АЛЕКСАНДРОВ Павло Миколайович (1863–1919, Київ) – громадський діяч, правник. Закінчив військово-юридичну академію, працював військовим прокурором. Мав маєтки у Смоленській і Поділ. губ. Один із маєтків знаходився в Літинському пов. У 1906 очолив губернський осередок партії «Союз 17 октября». Входив до складу Подільської губернської комісії у справах виборів до I Державної Думи. З 1909 – член Подільського Союзу російських націоналістів. Очолював Подільську губернську земську управу (з 1911). Після падіння царизму, 06.03.1917 перебрав на себе, як представник земства, управління губернією, проте незабаром Подільська губернська Рада громадських організацій, створена 07.05 у Кам'янці-Подільському, висловила йому недовіру. Від Партії народної свободи (конституційно-демократичної партії) брав участь у виборах до Всеросійських Установчих зборів. Формально продовжував очолювати подільську земську управу до квітня 1918, коли губернські народні збори у Вінниці обрали її головою В. Приходька. У 1918 взяв участь у хліборобському русі. Вхо-

див до членів ради і був управляючим справами Всеукраїнської спілки хліборобів. Ця організація була одним із організаторів з'їзду хліборобів 29.04.1918, що обрав гетьманом України П. Скоропадського. У період Гетьманату працював у комісіях з підготовки нового земського положення і з розробки земельної реформи. Із 08.07 – член Ради міністра внутрішніх справ Української Держави. У 1919 загинув у Києві на допиті в ЧК.

Дж.: Весь Юго-Западный Край. Киев, 1913. С. 1010; Гейден Д.Ф. «Скоропадского я знал с малых лет»: воспоминания // Ист. архив. 2012. № 2. С. 115–129; № 3. С. 144–160; Глушковецкий А.Л. Демократія в провінції: вибори та діяльність депутатів Подільської губернії у Державних Думах Російської імперії. Кам'янець-Поділ., 2009. С. 299, 226; Завальнюк О.М., Комарницький О.Б. Кам'янець-Подільський в Українській революції 1917–1920 рр. Кам'янець-Поділ., 2010. С. 31–32; Подолія. 1909. № 89. 29 июля. С. 2; Приходько В. Під сонцем Поділля : спогади. Ч. 2. Вінниця, 2011. С. 124–127, 251–252; Українська Держава (квітень–грудень 1918 року) : док. і матеріали : в 2 т. Т. 1 / упоряд. Р. Пиріг (керівник) та обл. Київ, 2015. С. 138; ЦДАВОВУ. Ф. 1793. Оп. 1. Спр. 55. Арк. 46; Шелохаев В.В. Партия октябристов в период первой русской революции. Москва, 1987. С. 145.

Олександр Кравчук

АЛЕКСАНДРОВИЧ Юрій (Георгій) Семенович (01.04.1884, Степашки, Гайсин. пов. Поділ. губ. (нині Гайсин. р-н Вінн. обл.) – після 1950, Київ?) – етнолог, музеєзнавець, архівіст. Навчався в Київському ун-ті (1902–1905?). Захоплювався

українським народним мистецтвом. Збирав етнографічні колекції в Київ. та Поділ. губ. для Київського музею, музею Подільського церковного історико-археологічного т-ва, Національного музею у Львові, Катеринославського обласного музею ім. О. Поля тощо. Брав участь у вивченні кустарних промислів Поділ. губ., друкував статті у місцевих часописах «Экономическая жизнь Подолии», «Юго-Западный край». Співпрацював з Київським т-вом охорони старовини і пам'яток. З 1914 співробітник музею Подільського губернського земства (Кам'янець-Подільський). Наступного року разом з евакуйованими музейними колекціями опинився у Вінниці. Співпрацював з місцевими аматорами музейного та пам'яткоохоронного руху. У 1917 став секретарем новоствореного Подільського т-ва охорони культурно-історичних пам'яток (Вінниця), був представником Міністерства народної освіти УЦР щодо пам'яткоохоронних дій у регіоні. Чимало зусиль впродовж 1917–1918 доклав для отримання приміщення в «Мурах» для створення музею у Вінниці. У 1918–1919 опікувався створенням мережі художньо-промислових шкільних установ у губернії. У 1919 очолював архівно-музейний

відділ Подільської губернської народної управи. Брав активну участь у рятуванні культурної спадщини, особливо зібрань колишніх власників маєтків та архівів ліквідованих організацій. Тоді ж організував так званий Вінницький обласний архів в «Мурах», куди перевіз і всі націоналізовані більшовиками книжки. Наказом Подільського губревкому (23.09.1920) за його ініціативи та за підтримки співробітника УАН В. Камінського на основі цього книжкового зібрання було створено Вінницьку філію Всенародної бібліотеки України при УАН (Київ). Нині книжкові колекції зберігаються у Вінницькій ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва. У 1922 очолив Подільське губернське архівне управління. До 1924 за його ініціативи було зареєстровано й взято під охорону 1231 архівну колекцію, на основі чого створено сучасний ДАВіО. У приміщенні в «Мурах», за яке так довго воював, перший поверх зайняв архів, а другий – Вінницька філія Всенародної бібліотеки України. Частину кам'янецьких музейних колекцій, якими опікувався, передав вінницькому історико-побутовому музею (нині Вінницький обласний краєзнавчий музей), решту повернув у рідний музей. Упродовж 1922–1924 – позаштатний співробітник Кабінету антропології та етнології ім. Хв. Вовка при ВУАН. У вересні–жовтні 1923 переїхав до Києва, де брав участь у створенні Київського сільськогосподарського музею та Постійно-виробничо-показової виставки Вищої ради народного господарства (в якій був завідувачем Кустарно-промислового відділу у 1924–1931). З 1929 по 1933 був також співробітником Української комісії по вивченню продуктивних сил при ВУАН, НДІ мінеральної сировини. Згодом працював у Музейному

містечку. Був одним із координаторів етнографічних експедицій киян на Поділля, здійснив кілька індивідуальних і колективних експедицій у регіон, підготував низку доповідей на засіданнях Етнографічної комісії та інших інституцій ВУАН, оприлюднив понад 10 публікацій. Під час нацистської окупації жив у Києві. Останні згадки – приватні листи 1950. У Вінниці на його пошану названо вулицю (2018).

Дж.: Брилинг Г.Г. К истории Винницкого областного краеведческого музея : очерки // История музея в документах и сподагах / Вінниц. обл. краєзнав. музей. Вінниця, 1998. С. 10–74; Іванчишен В. Каменотесний промисел Східного Поділля кінця ХІХ – початку ХХІ ст.: побутовий та сакральний виміри. Київ, 2017; Кароєва Т. Юрій (Георгій) Семенович Александрович (1884 – після 1942) як етнограф Поділля // Народна культура Поділля у національному вихованні дітей та молоді: проблеми та перспективи і національного виховання : матеріали 2-го наук.-практ. круглого столу, 24 жовт. 2014 р. Вінниця, 2015. С. 48–56; Соломонова Т. Розвиток музейної справи Поділля 1860-х – 1924 років // Поділ. старовина / Вінниц. обл. краєзнав. музей. Вінниця, 2008. Вип. 4. С. 5–23; Соломонова Т. Становлення Вінницької філії всенародної бібліотеки при УАН (ВУАН) // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Сер. : Історія. 2006. Вип. 10. С. 252–257; ЦДАВОВУ. Ф. 331. Оп. 2. Спр. 149. Арк. 1.

*Тетяна Кароєва,
Віталій Іванчишен*

АЛМАЗО(І)В Олекса Дмитрович (06.01.1886, Херсон – 13.12.1936, Луцьк, Волин. воєв., Польща (нині Волин. обл.)) – військовий і громадський діяч, один із будівничих української артилерії доби 1917–

1921. Закінчив реальне училище (1905) у Тифлісі (нині Тбілісі, Грузія), Олексіївське піхотне юнкерське училище у Москві (1907), того ж року у грудні екстерном – Михайлівське артилерійське училище у Санкт-Петербурзі. Служив у фортечній артилерії Лівави (нині Лієпая, Латвія) та Ковно (нині Каунас, Литва). Закінчив електротехнічні військові курси при Петербурзькому гарматному заводі (07.1914) та розпочав навчання у Технологічному ін-ті, однак через початок Першої світової війни вирушив у діючу російську армію. У червні 1917 був учасником битви під Кревом (нині Гродн. обл., Білорусь), отруений газами. Активний учасник українізації армії. 01.01.1918 очолив Окрему гірську батарею Гайдамацького коша Слобідської України військ УЦР, учасник оборони Києва від червоногвардійців (28.01–09.02.1918). Після створення Армії УНР призначений командиром Окремої гірської батареї Запорозького полку кінних гайдамаків ім. кошового отамана Костя Гордієнка, в лютому 1918 під час бою за Бердичів (нині Житомир. обл.) отримав поранення в ногу. Навесні 1918 брав участь у звільненні України від більшовицьких

військ, учасник Кримського походу П. Болбочана. У період Української Держави з підрозділом охороняв кордон на ділянці Сватове – Білокуракіне – Старобільськ (нині Луган. обл.). 08.12.1918 очолив Окремий кінно-гірський гарматний дивізіон Армії УНР. У 1919 брав участь в успішній наступальній операції українського війська з р-ну Деражні (нині Хмельн. обл.) на Вапнярку, боях проти більшовиків та денікінців за Кам'янець-Подільський, Шатаву, Дунаївці, Проскурів, Летичів (нині Хмельн. обл.), Вінницю та Київ. Учасник Першого Зимового походу. У 1920 брав участь у боях за Могилів-Подільський та Проскурів (нині Хмельницький), інших міст Правобережжя. Гарматний дивізіон під його винятково фаховою та дбайливою орудою вважався елітним підрозділом ДА УНР: підрозділ у документах називали «Алмазівським», а вояків – «алмазівцями». 21.11.1920 після бою під Ожиговцями (нині Волочиськ. р-н Хмельн. обл.) інтернований до Вадовицького табору (Польща). 03.08.1921 підвищений до звання генерал-хорунжого Армії УНР, з липня 1921 по вересень 1923 перебував на контрактній службі у польському війську у складі полку легкої артилерії та 2-го авіаційного полку. 12.04.1923 одружився з колишньою сестрою-жалібницею дивізіону, німкенею Т. Кохель. У вересні 1923 разом із колишніми вояками дивізіону влаштувався помічником гірничого інженера на вугільну шахту т-ва «Сатурн» у Сілезії. У 1930 закінчив гідротехнічний відділ Української господарської академії в Подєбрадах (нині Чехія), під час навчання проходив практику на будівництві доріг у Словаччині. Переїхав до Луцька, працював інженером-гідротехніком

та секретарем Відділу сільського господарства в управі Волинського воєводства. Брав активну участь у громадському житті міжвоєнного Луцька: очолював Волинську філію Українського центрального комітету в Польщі, був почесним членом Т-ва ім. Лесі Українки, членом Волинського громадського комітету допомоги голодуючим в Україні, разом із дружиною фінансово опікувався місцевою Українською гімназією. Помер у Луцьку, похований з державними військовими почестями. За радянської доби могила була знищена, але відновлена у 1990. Державні нагороди: Залізний хрест за Зимовий похід і бої, Хрест Симона Петлюри.

Дж.: ЕІУ. Київ, 2003. Т. 1. С. 67; ЕСУ. Київ, 2001. Т. 1. С. 392; Коваль Р., Моренець В. «Подєбрадський полк» Армії УНР. Київ, 2015. С. 33–34; Монкевич Б. Слідами новітніх запорожців. Похід Болбочана на Крим. Нью-Йорк, 1956. С. 89; Подобєд П. Генерал Олекса Алмазов. Символ українського Херсона. URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2018/12/14/153418/>; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 14–15.

Олександр Федоришен

АНТОШКО Кузьма Давидович (01.11.1897, Китаigorod, Брацлав. пов. Поділ. губ. (нині Тростянець. р-н Вінн. обл.) – після 1939) – військовий діяч, учитель. Закінчив двокласну учительську школу в Чукові (1915). У 1916 мобілізований до російської армії. 1917 вступив до Київського Костянтинівського військового училища. Учасник першої радянсько-української війни. Закінчив Київську інструкторську школу старшин (1918). Брав участь

у боях 1919. Сотник Армії УНР. Після поранення восени повернувся до вчителювання у Китайгороді. Був заарештований Вінницькою ЧК (1921). Перебував у складі загону отамана Сірка, що в 1922 перейшов на територію Румунії. 29.04.1928 – учасник установчих зборів «Української громади у Бухаресті», де в 1940 отримав членство. Голова Української громади в Плоешті (Румунія, 1932). Нагороджений Хрестом Симона Петлюри.

Дж.: Завальнюк К. В. Провісники волі. Літин, 2005. С. 14; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2011. Кн. 2. С. 300.

Сергій Гула

АРХИПЕНКО Євген Порфирович (15.09.1884, Кагарлик, Київ. губ.

(нині Київ. обл.) – 14.07.1959, Дорнштадт, ФРН) – державний, політичний і громадський діяч, редактор, видавець, агроном. Народився у професорській сім'ї. Молодший брат О. Арhipенко, українського та американського скульптора і художника, одного із основоположників кубізму в скульптурі. Закінчив Петербурзький політехнічний

ін-т (1906), Петровсько-Розумовську агрономічну академію (Москва, 1910). Ініціатор низки часописів з бджільництва, створення національного об'єднання пасічників. Один із засновників і голова Української селянської партії (1912). У роки Першої світової війни обіймав ряд посад у відділі уповноваженого Міністерства землеробства у Київській губ. з питань закупівлі худоби для армії. 13.07.1917 призначений на посаду директора з агрономічної допомоги в Генеральному секретаріаті земельних справ УЦР, згодом працював у Міністерстві земельних справ на різних посадах. Був одним із лідерів УНРП. В уряді С. Остапенка – міністр земельних справ (з 13.02.1919), в уряді В. Прокіповича – міністр народного господарства (26.05–25.12.1920). Одночасно був приват-доцентом Кам'янець-Подільського державного українського ун-ту, одним із фундаторів сільськогосподарського ф-ту. У 1921 емігрував до Львова, де викладав на лісово-агрономічному відділі Української високої технічної школи, а також українському таємному ун-ті. Редагував та видавав низку фахових та суспільно-політичних періодичних видань. У 1928 переїхав до Луцька. Отримав золоту медаль за наукові праці з пасічництва під час проведення Всеслов'янської пасічницької виставки (1927). У 1930-х займався переважно кооперативною справою, був організатором багатьох районних і міських кооперативів на Волині. Брав участь у керівництві Волинським кооперативним Союзом. Одночасно став доцентом Українського технологічно-господарського ін-ту. У 1944 емігрував до Німеччині, де займався геральдиком, ініціював і фактично очолив розбудову Української Родовідної установи,

Ин-ту родознавства та знаменознавства, видання журналу «Рід та Знамено» (Франкфурт-на-Майн, 1947), залучивши до цієї справи таких відомих вчених у галузі генеалогії та геральдики, як М. Міллер, М. Битинський, В. Сенютович-Бережний, В. Січинський, Р. Климкевич та ін. Його архів переданий до Нью-Йорка і зберігається в Колумбійському ун-ті. Автор наукових праць «Будова вулика Далана», «Щоденник пасічника», «Український рамковий вулик», «Пасічницький словник», «Поступове пасічництво» тощо.

Дж.: ЕУ. Київ, 2003. Т. 1. С. 136; ЕСУ. Київ, 2001. Т. 1. С. 698–699; Петрук О.П. Народне міністерство земельних справ УНР (за документами ЦДАВОВУ) // Огляди джерел та док. нариси. С. 171–189. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26272/9-Petruk.pdf?sequence=1>; Рудка Б. Євген Порфирівич Архипенко // Укр. пасічник. 1996. № 8; Самотий Р.С. Науково-видавнича діяльність викладачів української політехніки (1920–1926) // Поліграфія і видав. справа. 2004. № 41. С. 134; Сидоренко Н. Архипенко Євген // Укр. журналістика в іменах. Львів, 1999. Вип. 6. С. 4–10; Татарчук Л.М. Євген Порфирівич Архипенко (1884–1959) – основоположник україномовної періодики з бджільництва // Історія науки і біографістика. 2018. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/INB_Title_2018_1_19.

Ірина Батирєва

Б

БАБЕНКО Олександр Калістратович (25.05.1881, Ясинуватка, Чигирин. пов. Київ. губ. (нині Олександрійс. р-н Кіровогр. обл.) – 30.09.1959, Київ) – громадський діяч, фізик-методист, професор.

У 1902 поступив на фізико-математичний ф-т Київського ун-ту і до Київського художнього училища. За участь у студентських заворушеннях взимку 1905 з училища був відрахований. Продовжив художню освіту в студії відомого українського художника-передвижника С. Світославського, яку той відкрив спеціально для відрахованих. Під псевдонімом «Москіт» друкував свої малюнки в київських сатиричних виданнях. У 1907 закінчив ун-т і зосередився винятково на фізиці. З 1908 – викладач фізики, 1918–1919 – інспектор Вінницького реального училища. За доби Української революції брав активну участь в охороні пам'яток історії та культури. У квітні 1917 – серед засновників вінницького «Т-ва ревнителів збереження культурно-історичних пам'яток Поділля», згодом – член Центрального комітету охорони пам'яток старовини й мистецтва в Україні (Київ), у листопаді 1919 – серед організаторів Подільського т-ва охорони культурно-історичних пам'яток, у червні 1920 – очільник секції охорони пам'яток старовини і мистецтва при Подільській губнаросвіті. У 1921–1929 – організатор і директор технікуму цукроваріння у Гні-

вані. З 1929 працював у вишах Києва, зокрема з 1932 очолював кафедри в педагогічному ін-ті. Один із засновників методики викладання фізики в Україні. Автор методичних посібників: «Електромагнітна індукція» (1939), «Звук» (1941), «Методика викладання коливальних і хвильових явищ у середній школі» (1958) та ін. За його редакцією видано фундаментальну працю «Нариси з методики викладання фізики в середній школі» (4 т., 1952–1959), відзначену Республіканською премією ім. К. Д. Ушинського. З початку 1930-х до кінця 1950-х – лідер української наукової школи методики викладання фізики.

Дж.: Головка М. В. Особистість вченого у розвитку методичної науки: Олександр Бабенко – фундатор дидактики фізики в Україні // Вісн. Чернігів. держ. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Сер. : Пед. науки. Чернігів, 2010. Вип. 77. С. 53–57; ДАВіО. Ф. Д-281. Оп. 1. Спр. 17. 28 арк.; Ф. Д-172. Оп. 26. Спр. 430. 9 арк.; Мацюк В. М. Розвиток теорії і практики навчання фізики у середній загальноосвітній школі України (1945–1995): автореф. дис. ... пед. наук. Київ, 1997. 19 с.; Розенберг М. Й. Розвиток методики навчання фізики в УРСР // Методика викладання фізики. Київ, 1963. Вип. 3. С. 3–24; УРЕ. 2-ге вид. Київ, 1977. Т. 1.

Тетяна Кароєва

БАБІЙ Олекса (14.03.1893, Жолоби, Ямпіл. пов. Поділ. губ. (нині Томашпіль. р-н Вінн. обл.) – після 10.05.1967) – військовий діяч. Закінчив Жолобівську вчительську школу (1908) та Вінницьку вчительську семінарію (1912). З 01.09.1912 – учитель Томашпільської початкової школи, 28.02.1914 – учитель математики в Степашківській церковно-вчительській школі. Учасник Пер-

шій світової війни, демобілізувався 31.01.1918. З 01.09 – завідуючий школи в Кетросах Ямпільського пов. З 26.10.1919 служив у Кінному полку ім. гетьмана Івана Мазепи ДА УНР, поручник. Після інтернування (1920) жив у таборі в Каліші. Подавав документи до Української Господарської академії в Подєбрадах, але не був прийнятий. Нагороджений Хрестом Симона Петлюри та Воєнним хрестом (10.05.1967).

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2011. Кн. 2. С. 248, 328, 356.

Тетяна Кароєва

БАЗИЛЕВСЬКИЙ Павло Михайлович (09.09.1896, Затишшя Тираспіль. пов. Херсон. губ. (нині Захарів. р-н Одес. обл.) – 1981, Великобританія) – військовий діяч. Народився у дворянській родині з Полтавської губ. Закінчив Лубенське вище навчальне училище, Чугуївське піхотне юнкерське училище (1916).

Учасник Першої світової війни, штабс-капітан. В українській армії з 17.03.1918. 18.03.1919 поранений у бою з більшовиками, тривалий час лікувався. З 16.09.1919 – у резерві старшин Головного управління Генерального штабу УНР. 26.01.1920 повернувся на службу, зокрема до 3-ї Залізної дивізії ДА УНР. З 17.11.1920 – комендант Могилева-Подільського. Підполковник Армії УНР. Наприкінці року інтернований на території Польщі, в Каліші. З 1923 жив у Тарнові. 1939 заарештований радянською владою, висланий до Сибіру, де у 1942 вступив до Польської армії генерала В. Андерса, у складі якої через Іран дістався на Близький Схід, де воював проти німецьких військ. Після війни емігрував до Великобританії. З 06.12.1964 – голова Союзу українських ветеранів у Великобританії. Генерал-хорунжий в еміграції.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 25.

Тетяна Кароєва

БАЗИЛЬСКИЙ Гаврило Макарович (25.03.1880, Соколівка,

Уман. пов. Київ. губ. (нині Жашків. р-н Черкас. обл.) – 17.10.1937, Каліш, Польща) – військовий діяч. Склав іспити за середню освіту у Золочівській гімназії (Харк. губ.). 30.09.1900 вступив на військову службу однорічником. У 1905 закінчив Чугуївське піхотне училище, вийшов підпоручиком до 200-го піхотного резервного Іжорського полку. У 1911 був переведений до 74-го піхотного Ставропольського полку (Кам'янець-Подільський, згодом – Умань). Учасник Першої світової війни, з 1917 – командир полку, полковник. Був нагороджений Георгіївською зброєю, орденами Святої Анни трьох ступенів, Святого Станіслава двох ступенів, орденом Святого Володимира 4-го ступеня з мечами і бантом. Влітку 1917 організував український курінь у складі свого полку, наприкінці року українізував дивізію та у березні 1918 передав її у розпорядження української військової влади, вивівши з Румунського фронту до Умані. До червня 1918 – в.о. начальника дивізії Армії Української Держави, з 10.07 – командир свого полку у складі Армії Української Держави. Під час протигетьманського повстання підтримав Директорію. З грудня 1918 – начальник 11-ї пішої кадрової дивізії, у квітні 1919 очолив Катеринославський кіш, у травні – 6-у Запорізьку дивізію, 11.06 – 8-у Запорізьку дивізію ДА УНР. Під час Проскурівської наступальної операції здобув Летичів (14.06), Старокостянтинів (21.06). У серпні 1919 під час походу об'єднаних українських армій на Київ та Одесу діяв у складі Центральної армійської групи А. Кравса, яка наступала на Київ. З 08.08 розпочав бої за Вінницю. Увечері 09.08 дивізію скерував у напрямку на Стрижавку, наступного дня пе-

ретнув ґрунтовий шлях на північ від Вінниці, але не зруйнував залізничний міст через р. Десну. 17.08 розбив біля Липовця бригаду червоних і взяв 500 полонених. У жовтні дивізія під його командуванням брала участь у війні з білогвардійцями, 10.10 отримав наказ зосередитись у р-ні на південний схід від Вапнярки та у складі групи розбити наступаючого ворога ударом з півдня і вийти на лінію Кодима – Ольгопіль – Устя (на схід від Бершаді). 13.10 у р-ні Крижополя контратакував кіннотою та оточив частину білогвардійського загону. 15.10 вів запеклі бої з кіннотою противника за Городище, здобув Кодиму (17.10). Через прорив білогвардійців на Тульчин відійшов у р-н Ободівки. 23–24.10 забезпечував вихід українських військ з оточення поблизу Вапнярки. З 30.10 прикривав відступ Запорізької групи на Могилів-Подільський. У грудні 1919 захворів на тиф та був інтернований поляками. З травня 1920 – командувач Запасних військ ДА УНР, що згодом були переформовані у 1-у Кулеметну дивізію. З 05.10 – генерал-хорунжий. З 12.10 – начальник 1-ї Запорізької дивізії ДА УНР. Після настання польсько-радянського перемир'я (19.10) очолив ліву групу ДА УНР у складі 1-ї Запорізької та російської Збірної козачої дивізії есаула В. Яковлева, яка тримала фронт від Бара до Літина. 12.11 відволікав активними наступальними діями групи увагу противника від центральної ділянки, де вирішувалася доля всієї компанії. З боями зайняв Літин і кинув дивізію есаула Яковлева на Вінницю, втім через контрнаступ більшовиків змушений був з 15.11 швидко виходити з-під удару і відступати з боями на захід. 21.11 перейшов на територію Польщі. Після ліквідації таборів для інтер-

нованих залишився жити у Польщі, де і помер.

Дж.: Коваленко С. Чорні Запорожці: історія полку. Київ, 2012. 368 с.; Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння. Київ, 2006. 576 с.; Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність, уніформа). Ніжин, 2013. 480 с.; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 30; Україна. 1919 рік: М. Капустянський «Похід Українських армій на Київ – Одесу в 1919 році». Є. Маланюк «Уривки зі спогадів». Київ, 2004. 558 с.

В'ячеслав Желіховський

БАЗІЛЕВИЧ Олександр Васильович (?–?) – громадський діяч, лікар. Член Вінницької «Просвіти». У серпні 1918 очолив Вінницьку філію УНС. Гостро критикував як антиукраїнську й антидемократичну діяльність вінницького повітового старости П. Гусакова в листі до міністра внутрішніх справ на початку листопада 1918. Один із активних учасників протигетьманського виступу у Вінниці (18–19.11.1918). Підписав відозву Вінницької філії УНС до населення Вінниці про перехід влади до Директорії УНР. 10.12 призначений помічником завідуючого відділом народного здоров'я при Директорії УНР. 11.02.1919 у Вінниці обраний до складу організаційного комітету Українського т-ва Червоного Хреста та до його Головної управи. Вийхав із Вінниці у березні 1919, повернувся в серпні. Подальша доля невідома.

Дж.: Вінниця у спогадах : у 3 т. Кіровоград, 2013. Т. 1. С. 631, 635, 637 ; Там само. Вінниця, 2017. Т. 2. С. 155, 654, 512; Вісник

УНР. 1919. 22 лют.; Кравчук О. М., Мельник Н. М. Спогади Є. Богуславського про Вінницю у період Гетьманату // Вінниччина: минуле та сьогодення : краєзнав. дослідж. : матеріали 29-ї Всеукр. наук. іст.-краєзнав. конф., 6–7 верес. 2018 р. Вінниця, 2018. С. 249–257; Кравчук О., Ратушняк І., Завальнюк К. Подільський губернський староста Сергій Кисельов (1877–1937) у документах епохи. Вінниця, 2016. С. 203–204, 208–209; Республіканські вісти. 1918. 13 груд.

Олександр Кравчук

БАЛАБАН Яків Андрійович
(23.09.1898, Писарівка-Волоська,

Ямпіл. пов. Поділ. губ. (нині Писарівка, Ямпіл. р-н Вінн. обл.) – 06.03.1978, Нью-Йорк, США) – військовий діяч. Закінчив Ямпільське міське училище (1912). Служив в Ямпільській повітовій земській управі (1915 – лютий 1917). Разом із родиною брав участь в українському національному русі. В українській армії – з березня 1918, хорун-

жий артилерії. З 20.11.1920 – в еміграції, інтернований у польських таборах. Згодом мешкав у Чехословаччині. Закінчив українську гімназію ім. Тараса Шевченка (1925) та Українську господарську академію в Подєбрадах (30.09.1931), диплом інженера-економіста. Після Другої світової війни – в США. Нагороджений Хрестом Симона Петлюри і Воєнним хрестом (26.11.1968). 16.09.2016 у Вінниці відкрито перший в Україні музей української марки ім. Якова Балабана. Його основою стала колекція українських марок його сина Олександра.

Дж.: Кетрос Д. Так творилося українське військо (1917–1919). Лондон, 1958. С. 39–41; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2011. Кн. 2. С. 332, 359; Українська господарська академія в ЧСР. 1922–1935. Нью-Йорк, 1959. Т. 1. С. 98.

Тетяна Кароєва

БАРАНОВСЬКИЙ Христофор Антонович (1874, Немиринці, Бердичів. пов. Київ. губ. (нині Ружин. р-н Житом. обл.) – 1941, Сан-Паулу, Бразилія) – громадський і держав-

ний діяч, кооператор і фінансист. Засновник і директор центральної української установи дрібного кре-

диту – Союз-банку в Києві (1907–1917), голова управи Українського народного кооперативного банку (1917–1919). Член УЦР від кооперативних організацій, позапартійний. Генеральний секретар фінансів у першому складі Генерального Секретаріату. Директор Українбанку (1919), міністр фінансів в уряді В. Прокоповича. В складних військових умовах 1920 вимушений був головну увагу приділяти намаганням визначати і контролювати грошовий обіг у певній на той чи інший час місцевості, яка знаходилася під контролем військ УНР і в залежності від поточних обставин. Законними грошовими одиницями визнавалися гривня й карбованець, хоча не заборонялися вільні купівля та продаж будь-якої чужоземної валюти по «по вільній згоді між покупцем і продавцем і по вільно ними встановленій ціні». Наприкінці 1920 – в еміграції. Очолював представництво всіх українських кооперативних союзів за кордоном, Загальноукраїнське т-во економістів. Після звинувачення в невдалих фінансових операціях переїхав у Південну Америку.

Дж.: Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради : бібліогр. довід. Київ, 1998. С. 66; ЕІУ. Київ, 2003. Т. 1. С. 184; ЕСУ. Київ, 2003. Т. 2. С. 234.

Ірина Хоцянівська

БАЧИНСЬКИЙ Іван Кирилович (04.03.1885–19.06.1919, Вінниця, Поділ. губ.) – громадський діяч. Народився в родині православного священника. Закінчив юридичний ф-т Київського ун-ту (1909). З кінця 1913 обіймав посаду додаткового мирового судді Літинського пов. Очолював міський осередок «Просвіти» та входив до подільської гру-

пи ТУП. Брав активну участь у становленні влади УЦР на теренах Літинщини. На зборах 25.09.1917 в Літині його обрали на посаду повітового комісара. Під час жовтневих подій 1917 завдяки українізованим підрозділам 2-го Гвардійського корпусу, а згодом й Українського запасного полку ім. Б. Хмельницького, йому вдалося зберегти владу на Літинщині. З приходом до влади гетьмана П. Скоропадського, його заарештували, але незабаром відпустили на волю. Залишившись без посади, перебрався до Вінниці, де приєднався до борців проти Гетьманату «Українського національно-демократичного союзу» на чолі з В. Винниченком. Восени 1918 обійняв посаду секретаря правління Подільської спілки кредитних т-в, а з лютого 1919 – редактора щотижневика «Бюлетень Подільського Союз-банку». З встановленням радянської влади навесні 1919 його заарештували разом з іншими 6 працівниками Союз-банку, які не дозволили реквізувати значну суму коштів (10 млн крб. готівки) з каси установи. У ніч з 09 на 10.06 разом з іншими громадянами Вінниці без суду і слідства його позбавили життя. Поховали на православному кладовищі.

Дж.: Малюта О. «Просвіти» і Українська Державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.). Київ, 2008. 840 с.; Реєнт О. П., Рекрут В. П. Нариси життя Літинщини 1917–1921 рр.: революційні події та повсякденність. Київ, 2017. С. 38–82; Рекрут В. П. Літинський повітовий комісар Іван Кирилович Бачинський (1885–1919) // Вінниччина: минуле та сьогодення : краєзнав. дослідж. : матеріали 27-ї Всеукр. Вінниц. іст.-краєзнав. конф., 7–8 жовт. 2016 р. Вінниця, 2016. С. 247–256.

Валерій Рекрут

БЕЗПАЛКО Йосип Іванович (13.05.1881, Чернівці, Герцогство Буковина, Австро-Угорщина – 1950, Казахстан) – політичний і державний діяч. Народився у міщанській родині. Засновник одного з перших на Буковині т-в «Січ». Крайовий секретар профспілок Буковини (1907–1908). Засновник і голова крайової організації УСДП на Буковині (1907–1914). Делегат Української Національної Ради Буковини і ЗУНР, депутат Трудового конгресу. Член УСДРП (1919). Міністр праці в уряді Б. Мартоса. Член Ради республіки (Хмільник, 24.12.1919), альтернативної Директорії УНР. У 1920 емігрував до Чехословаччини. Автор наукових розвідок з історії українсько-німець-

ких відносин, численних політичних статей. Заарештований спецслужбами СРСР (1947). Репресований.

Дж.: ЕУ. Київ, 2003. Т. 1. С. 213; ЕСУ. Київ, 2003. Т. 2. С. 382.

Тетяна Кароєва

БЕЗРУЧКО Марко Данилович (31.08.1883, Великий Токмак, Бер-

дянськ. пов. Таврійс. губ. (нині Токмак, Запоріз. обл.) – 10.02.1944, Варшава (нині Польща) – державний і військовий діяч. Закінчив Переяславську учительську семінарію, Одеське піхотне юнкерське училище (1908), Миколаївську військову академію (1914). Учасник Першої світової війни, капітан. З 08.03.1918 – помічник начальника персонального відділу Головного управління Генерального штабу Армії УНР, згодом – Армії Української Держави. З 15.12 – начальник персонального відділу Головного управління Генерального штабу ДА УНР. З 12.03.1919 – начальник штабу Окремої Запорізької бригади ім. С. Петлюри, з 26.04 – начальник штабу корпусу, з червня 1919 – групи Січових стрільців ДА УНР. Інтернований польською владою (07.12). З 08.02.1920 на чолі (1)6-ї стрілецької дивізії армії УНР у складі польської 2-ї армії, з 04.05 – 3-ї. 09.05 разом з командувачем польської 3-ї армії генералом Е. Ридз-Смігли приймав парад на честь визволення Києва. Організатор оборони Замостя у Варшавській битві наприкінці серпня 1920,

що дозволило розбити 1-у Кінну армію С. Будьонного. Під час вересневого наступу (з 14.09) діяв у середній оперативній групі, наступаючи на Бучач – Чортків, далі у напрямку – Ялтушків і Бар). Генерал-хорунжий (05.10.20). У листопаді очолив центральну групу у складі 5-ї Херсонської та 6-ї стрілецької дивізій, що тримала фронт на Вінниччині від Шаргорода до Бара. З кінця року в еміграції. Командуючий Армії УНР (11.05.1921), військовий міністр (23.05.1921). Мешкав у Варшаві. Працював у польському військово-картографічному ін-ті. Був головою Українського клубу, редактором та видавцем військово-історичного мемуарного збірника «За Державність». Автор спогадів. Похований у православної частині варшавського цвинтаря «Воля». На його пошану названо вулицю у Вінниці (2015).

Дж.: ЕУ. Київ, 2003. Т. 1. С. 214; ЕСУ. Київ, 2003. Т. 2. С. 418; Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність уніформа). Ніжин, 2013. 480 с.; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 34–35.

В'ячеслав Желіховський

БЕНЦАЛЬ Микола Гнатович (24.05.1891, Курівці, Терноп. пов., Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Зборів. р-н Терноп. обл.) – 09.09.1938, Коломия, Івано-Фр. обл.) – актор, режисер, театральний діяч. Народився у селянській родині. Учень Й. Стадника, Л. Курбаса. Навчався у Львівській школі диригентів хору і гри на скрипці (1907–1908). Володів чудовим тенором, витримав конкурс і прийшов на сцену

театру «Руська бесіда» (1910). Згодом виступав у «Тернопільських театральних вечорах» (1915–1917, від квітня 1916 – режисер). За доби Української революції – директор Тернопільського українського драматичного театру (1918–1919), режисер Нового львівського театру (1919–1920). Восени 1919 з львів'янами гастролював у Вінниці. Його вистави користувалися популярністю у вінничан та мали схвальні відгуки. Це був перший модерний театр у Вінниці. Після поразки Української революції працював актором і режисером у різних українських трупах (1920–1938) на Західній Україні. Багатоплановий актор, однаково майстерно виконував героїчні й комічні ролі. Помер і похований в Коломиї.

Дж.: ЕСУ. Київ, 2003. Т. 2. С. 459–460; Медведик П. Тернопільські театральні вечори // Наук. зап. Тернопіл. краєзнав. музею. Тернопіль, 1993; Семенко Л., Логінов О. Вінницький театр у свічаді історії (1910–1944). Вінниця, 2019.

Лариса Семенко

БЕРНАДСЬКИЙ (?–?) – громадський діяч, депутат Трудового конгресу від селянських представників Ольгопільщини. Член УПСР.

Дж.: Малюта В. О. Всеукраїнський Трудовий Конгрес як представницький орган українського народу в другій Українській Народній Республіці // Історичний архів. Наукові студії : зб. наук. пр. Миколаїв, 2011. Вип. 7. С. 199–207.

Тетяна Кароєва

Ю. Тютюнника, наприкінці 1921 заарештована на Вовковинському хуторі агентами ЧК та етапована до Вінниці. У другій половині 1922, після допитів та суду «революційного трибуналу» розстріляли.

Дж.: Филонович В. Ольга Битинська. Жінка-героїня Визвольної боротьби України // Битинський М. Сузір'я лицарів. Зібрані твори. Торонто, 1975. С. 9–10.

Олеся Коваль

БИТИНСЬКА Ольга Оверківна (1900, Літин, Поділ. губ. (нині Вінн. обл.) – 1922, Вінниця, Поділ. губ.) – учасниця повстанського руху. Сестра М. Битинського. Закінчила міську 4-класну школу у Кам'янці-Подільському. У роки Української революції вступила до лав військових, служила машиністкою в канцелярії прифронтової комендатури. У 1919 після переїзду на хутір Вовковинський (нині Деражнян. р-н Хмельн. обл.), була зв'язковою повстанського загону Я. Гальчевського, повстанських загонів між селами Радівці, Вербка та містечком

Летичів (нині Хмельн. обл.). Після невдалого Листопадового рейду

БИТИНСЬКИЙ Микола Оверкович (06.12.1893, Літин, Поділ. губ. (нині Вінн. обл.) – 24.12.1972, Торон-

то, Канада) – геральдист, художник та письменник, дослідник українських гербів та символів, поручик Армії УНР (підполковник в еміграції). Походив із давньої подільської священницької родини: діди з обох сімейних гілок були настоятелями церков у Літині та Клембівці Ямпільського пов. У Кам'янці-Подільському закінчив міське училище (1908), художньо-промислову школу (1912) та дворічні педагогічні курси (1914). У 1914–1915 вчителював у Карбівці. Мобілізований до російського війська (1915), закінчив школу прапорщиків у Оранієнбаумі

(нині Ломоносов, Росія) та Інженерні курси при штабі 5-ї армії у Двінську (нині Даугавпілс, Латвія) у 1916. У листопаді 1917 повернувся в Україну. Працював вчителем у Демшині (нині Кам'янець-Поділ. р-н Хмельн. обл.). На початку 1919 мобілізований молодшим старшиною до лав 2-го Інженерного куреня Армії УНР у Вінниці, навесні пройшов військово-вчительські курси при штабі Головної шкільної управи, отримавши фах «старшини національної освіти». Із квітня 1919 служив у лавах І-го Рекрутського полку, під час бою в р-ні Проскурова із підрозділами ЗСПР потрапив у полон, згодом утік. 13.12.1919 інтернований у Ланцуті (Польща). У березні 1920 вступив до лав новоствореного 6-го Технічного куреня 6-ї Січової стрілецької дивізії. Учасник оборони Замостя (Польща) від військ більшовицької Росії (29–31.08.1920), згодом призначений командиром саперної сотні, перейшов українсько-польський кордон та був інтернований 22.11.1920. Протягом 1921–1923 перебував в українських військових таборах в Олександров-Куявському та Щипйорно, був підвищений до рангу сотника (20.04.1921). Очолив культурно-освітній відділ 6-ї дивізії, де активно займався викладацькою та публіцистичною діяльністю. Наприкінці 1923 переїхав до Праги (нині Чехія), навчався на історико-літературному відділі Українського високого педагогічного ін-ту ім. М. Драгоманова (1924–1929). У подальшому працював як приватний художник і графік, ставши членом Союзу українських журналістів і письменників у Празі (1934–1938). У 1939 учителював в Українській державній гімназії в Білках (нині Іршав. р-н Закарп. обл.), вступив до організації «Карпатська Січ», у її лавах брав участь

у військових сутичках з угорськими військами в березні 1939. Згодом повернувся до Праги, працював у Музеї визвольної боротьби України (1939–1942) на посаді експедитора та книговода. У 1942–1945 залучений до примусової праці в Німеччину, працював чорноробом на берлінському заводі «Rheinmetall-Borsig». 20.02.1945 вступив до лав УНА. Протягом 1945–1950 перебував у таборах для переміщених осіб на території Німеччини (Ашаффенбург, Майнц-Кастель (нині Вісбаден), Еттлінген, Байройт), де активно займався викладацькою роботою, отримав рангові підвищення до майора (1945) та підполковника (1948). У 1950 емігрував до Канади, де очолив Курси українознавства в Торонто; заснував (1948), а згодом очолив (1968) Український воєнно-історичний ін-т; був членом-співробітником Української Вільної Академії Наук; членом Генеральної управи Союзу бувших українських вояків у Канаді, Українського т-ва подолян, Генеалогічно-геральдичного т-ва в Америці, політичної партії «Український Національно-Державний Союз». Похований на українському цвинтарі Святого Володимира в Оквіллі (пров. Онтаріо, Канада). Державні нагороди: Хрест Симона Петлюри, Воєнний Хрест. Є автором сотень художніх творів та кількох десятків наукових розвідок у царині геральдики, фалеристики, уніформології, історії мистецтва. Серед них – проекти військових нагород УНР «Хрест Симона Петлюри» та «Воєнний Хрест»; альбоми «Державні відзнаки України» з проектами Великого, Середнього і Мало-го Державних Гербів України, «Герби усіх Земель України», «Уніформа Українського Війська доби Визвольної боротьби»; дослідження

«Київський Архистратиг і Галицький Лев», «Український Національний Прапор», «Архітектура», «Українське малярство»; поетичні збірки «В гromі і бурі», «Сузір'я Лицарів»; проекти надгробків Голови Ради БНР П. Кречевського, полковника Армії УНР О. Петлюри (брата С. Петлюри), капелана Армії УНР о. П. Білона та ін. Був регулярним дописувачем українських емігрантських часописів. На його пошану названо вулицю у Вінниці (2015), встановлено меморіальну дошку у Літині на фасаді школи № 2 (2019).

Дж.: ЕУ. Київ, 2003. Т. 1. С. 255; ЕСУ. Київ, 2003. Т. 2. С. 607–608; Кучерук О. Микола Битинський – геральдист, історик, митець // Укр. Археогр. Щоріч. Київ, 2006. Вип. 10/11. С. 398–423; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 39–40; Федоришен О. Ненаписаний роман українського старшини (життєпис Миколи Битинського 1971 р.) // Знаменні і пам'ятні дати Вінниччини 2018 р. : хронол. довід. / Вінниц. ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва. Вінниця, 2017. С. 243–253.

Олександр Федоришен

БІЗАНЦ Альфред (15.11.1890, колонія Дорнфельд, Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Тернопіль Миколаїв. р-н Львів. обл.) – 1949(?), Польша, Мордовія (нині РФ)) – український та австрійський військовий діяч. Закінчив Львівську гімназію, Львівську кадетську школу. Добре володів українською мовою, знав місцеві звичаї та традиції. Служив у 33-му полку стрільців 45-ї Перемишльської дивізії в Стрию. Учасник Першої світової війни, Балканський фронт. У листопаді 1918 повернувся в Дорнфельд. В Галиць-

кій армії з перших днів створення. У 1919 командир 7-ї Львівської бригади, учасник Вовчухівської офензиви. Один із ініціаторів та героїв Чортківської офензиви. Спільно з 3-ю Бережанською бригадою А. Вольфа учасник пролому польської оборони (08.06). Отримав звання підполковника. Після переходу армії за Збруч, наступав на Деражнянському напрямкові на чолі групи власного імені в складі трьох бригад (з 27.07) та надвечір 30.07 зайняв територію по лінії Деражня – Голосків – Меджибіж. У серпні 1919 під час спільного походу об'єднаних українських армії на Київ – Одесу наступав на Житомир – Коростень у складі Західної армійської групи полковника А. Вольфа, яка складалася з II Корпусу УГА та групи Січових стрільців Є. Коновальця ДА УНР. 13.08 на чолі 7-ї бригади проявив особливу енергію та впертість під час вуличних боїв за Остропіль (нині Старий Остропіль Хмельн. обл.), 21.08 зайняв Жито-

мир. У жовтні 1919 брав участь у війні з підрозділами ЗСПР, 20–29.10 проводив жорстокі зустрічні бої за взяття Брацлава, але не мав успіху. З 24.03.1920 начальник штабу 1-ї (січових стрільців) бригади ЧУГА. Разом з частинами РСЧА 24.04 відбивав перші атаки поляків під Чудновом (нині Житом. обл.), наступного дня був змушений відійти, коли без попередження відійшла сусідня Таращанська бригада РСЧА, відступаючи завдав ворогу втрат. 27.04 його бригада була оточена поляками під Махнівкою, пішов на прорив, очолив та об'єднав частину підрозділів, вивів групу до Цибуліва (нині Монастирищ. р-н Черкас. обл.), де вона розпалась. Частина стрільців пішла на схід до червоних, інша група під його командуванням – до 500 стрільців – рушила у бік Дзюньківа, намагаючись приєднатися до ДА УНР, яка верталась із Зимового походу. 01.05, ведучи бої з переважаючими польськими військами та повстанцями, потрапив в оточення і полон до поляків під Немировом. Зголосився служити в ДА УНР начальником відділу тилових частин та установ Організаційної управи Військового міністерства УНР. Після інтернування ДА УНР звільнився зі служби за власним бажанням, повернувся додому, утримував фільварок, став співзасновником торгівельної фірми у Львові. Автор спогадів. Польська влада безрезультатно намагалася звинуватити його у військових злочинах. Стояв біля витоків УВО, брав участь у діяльності галицьких ветеранських організацій. У жовтні 1939 перебрався до Кракова. На початку 1940-х – референт з українських справ в адміністрації Генерал-губернаторства Третього Райху, представник німецького консульства в радянському Львові. Піс-

ля 22.06.1941 сприяв звільненню полонених українців, мобілізованих до РСЧА. Полковник абвера, відповідальний за зв'язок з проводом ОУН, фундатор та голова Військової управи дивізії Ваффен-СС «Галичина». У 1945 переїхав з сім'єю до Відня, звідти до американської зони окупації в Зальцбургу. Арештований органами НКВС у радянській зоні окупації, наприкінці 1945 переданий Польщі, де засуджено на довгий термін. Вивезений до СРСР, загинув у мордовському таборі.

Дж.: Дедик О. Чортківська офензива. Ч. І. Львів, 2013. 232 с.; ЕУ. Київ, 2003. Т. 1. С. 271; ЕСУ. Київ, 2003. Т. 2. С. 750–751; Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння. Київ, 2006. 576 с.; Кучерук В. Українська Галицька Армія : довідник. Київ, 2010. 448 с.; Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність уніформа). Ніжин, 2013. 480 с.; Стецишин О. Ландскнехти Галицької армії. Львів, 2012. 480 с.; Україна. 1919 рік: М. Капустянський «Похід Українських армій на Київ – Одесу в 1919 році». Є. Маланюк «Уривки зі спогадів». Київ, 2004. 558 с.; Чмир М., Пінак Є., Музичук С. Галицька Армія, 1918–1920. Рівне, 2008. 80 с.

В'ячеслав Желіховський

БІЛИ(І)НСЬКИЙ Михайло Іванович (12.07.1883 (04.11.1888), Дрябове-Барятинське, Золотоніс. пов. Полтав. губ. (нині Драбів. р-н Черкас. обл.) – 17.11.1921, Малі Міньки, Овруц. пов. Волин. губ. (нині Народиц. р-н Житом. обл.)) – державний і військовий діяч. Походив зі старого священицько-дворянського роду з Полтавщини. Після закінчення 2-ї Київської гімназії (за іншими

відомостями, Полтавської гімназії), продовжив навчання в московському Лазаревському ін-ті східних мов; опанував арабську, перську, турецьку, татарську, вірменську, грузинську мови. Служив на флоті (1906–1911). Працював у системі Міністерства фінансів у Самарі, Санкт-Петербурзі. Учасник Першої світової війни, капітан 3-го рангу. У 1917 разом з лейтенантом С. Шрамченком організував Український військово-морський революційний штаб Балтійського флоту, що об'єднав моряків-українців, активно пропагував ідеї української автономії. Після жовтневих подій у Петрограді переїхав до Києва (20.12.1917). Формував структуру Генерального секретаріату морських справ УНР. У лютому 1918 як фахівець з військово-морських питань направлений до Берліна для обговорення питань виконання умов Брестського договору стосовно Чорноморського флоту. За Української Держави виконував обов'язки заступника начальника Головної морської господарської управи Морського міністерства, а з травня по жовтень був членом української державної делегації на переговорах з укладання мирного договору з більшовицькою Росією. Під час роботи в комісії зважив, що більшовики відкри-

то готували агресію проти України, а гетьманський уряд їм не протидівав, тому 16.07.1918 вступив до УПСС і брав активну участь в підготовці протигетьманського повстання. Наприкінці 1918 присвоєно військово-звання контр-адмірал. Міністр морських справ в урядах В. Чехівського і С. Остапенка. Доклав багато зусиль для створення правової і організаційної бази національного флоту. Розробив структуру Морського міністерства та Генерального штабу (20.01.1919), започаткував освітню мережу, організувавши гардемаринську школу в Миколаєві, а згодом у Кам'янці-Подільському. У Вінниці запропонував створити полк морської піхоти (03.02.1919). Спецпідрозділ планувалося сформувати з добровольців-подолян, проте війська УНР під натиском РСЧА змушені були відступити на західноукраїнські землі. Штаб Морського полку перенесено до Коломиї, де був створений 1-й полк морської піхоти. 24.04, не згодний з політикою Директорії, подав у відставку, 25.05 призначений начальником дивізії морської піхоти. Сформував в Кам'янці-Подільському – 2-й полк морської піхоти, згодом в Бродях – 3-й полк. Брав участь в боях під Волочиськом проти РСЧА, у Першому Зимовому поході, інтернований з Армією УНР у Польщі. Міністр внутрішніх справ в новому уряді І. Мазени (03.05.1920). Очолював комісію з розробки Конституції УНР, 01.06. у Вінниці подав проект, з 30.08.1920 очолив нову комісію з опрацювання основного закону. Був начальником цивільного управління штабу Повстанської армії Ю. Тютюнника. Брав участь у Другому Зимовому поході Армії УНР, був поранений, не бажаючи здаватись у полон, застрелився.

Дж.: Верига В. Листопадовий рейд. Київ, 1995. С. 78; ЕУ. Київ, 2003. Т. 1. С. 283; ЕСУ. Київ, 2003. Т. 2. С. 795; ЕУ. Київ, 1993. Т. 1. С. 130; Історія українського війська. Львів, 1936. С. 259–261, 433; Савченко-Більський В. Старший лейтенант флоту Михайло Білінський // Другий Зимовий похід. Листопадовий рейд. Київ, 1995; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української народної республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 43–44; Флот Української Держави та УНР в 1917–1921 рр. Капітан III рангу Михайло Іванович Білінський (1883–1921). URL: <https://sites.google.com/site/navalhistoryofukraine/postati/kapitan-iii-rangu-mihajlo-ivanovic-bilinskij>; Шатайло О. Спадкоємці козацької слави. Дрогобич, 2009. С. 124–139; Шрамченко С. Українська морська піхота 1917–1920 рр. // Літопис Червоної Калини. 1992. № 8–9. С. 13–17; Шрамченко С. Український морський міністр старший лейтенант фльоти М.І. Білінський // Літопис Червоної Калини. Львів, 1932. Ч. 9. С. 17–20.

Ірина Батирєва

БІЛОЗОР Володимир (24.11.1890, Львів, Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина – 17.10.1969, Джерсі-сіті, США) – лікар, сотник УСС та УГА. Закінчив львівську гімназію та медичний ф-т Львівського ун-ту. У 1914 вступив добровольцем до лав УСС у ранзі чотаря-лікаря. Після розпаду Австро-Угорської імперії у 1918 перейшов до лав УГА. Зорганізував та очолив польову лічницю I Галицького корпусу УГА, що у серпні – грудні 1919 перебувала в околицях Вінниці у лікарні для душевнохворих (нині Вінницька обласна психоневрологічна лікарня ім. акад. О.І. Ющенка). Займався адмініструванням шпиталю, лікуванням хворих. У Вінниці одружив-

ся з медсестрою польового шпиталю М. Фединською. Після реорганізації шпиталю навесні 1920 повернувся в Галичину до Коломиї. З 1926 – шкільний лікар української гімназії, співпрацював з пластовими т-вами, організував амбулаторію для сільської і міської бідноти. Переслідуваний польською владою. З 1943 – в дивізії Ваффен-СС «Галичина». З 1949 – в еміграції в Джерсі-Сіті (США), де продовжував лікарську діяльність. Похований на цвинтарі Баунд-Брук. Автор спогадів «Слідами епідемій в УГА» (1921).

Дж.: Гірняк Н. Останній акт трагедії УГА / Укр. військ.-іст. ін.-т в США, 1959. 281 с.; Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії : матеріали до історії. Вінніпег, 1963. С. 160–173, 197; Пам'яті українського лікаря д-ра В. Білозора //

Свобода. 1970. 6 січ.; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2011. Кн. 2. С. 355.

Олеся Коваль

БОБ Іван Яремович (? , Холодівка, Брацлав. пов. Поділ. губ. (нині Тульчин. р-н Вінн. обл.) – ?) – громадський діяч. Член УЦР від Брацлавського пов., член УПСР. Один з організаторів повстання 14–24.08.1918 в Брацлавському пов. Учасник протигетьманського повстання.

Дж.: Гай-Нижник П. Члени Української Центральної Ради, 7 серпня 1917 р. – 31 березня 1918 р. URL: <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1917.utsr%203.php>

Тетяна Кароєва

БОГУСЛАВСЬКИЙ Євген Семенович (19.02.1883, Слобода Покровська, Куп'ян. пов. Харк. губ. (нині Куп'ян. р-н Харк. обл.) – 08.04.1950, Луцьк) – громадсько-політичний, культурно-освітній діяч. Народився у сім'ї земського лікаря. Випускник Київської духовної семінарії (1907), кандидат богослов'я. Із 1907 викладав, згодом очолював різні навчальні заклади (Золотоніська чоловіча та жіноча гімназії, із 1914 – Жмеринська чоловіча гімназія). Із березня 1917 – член Київської комісії з видання брошур та листівок для армії. Входив до Чернігівської (до революції) та Вінницької «Просвіт» (з 1917). Очолював Вінницьку міську філію Подільської губернської української ради, створену у травні 1917. Восени обраний гласним Вінницьких повітових земських зборів, у січні 1918 – товаришем (заступником) голови Вінницької повітової шкільної ради.

Із липня – директор 1-ї Вінницької української гімназії «Просвіти». Був членом Вінницької філії УНС. Після повалення Гетьманату у Вінниці, 19–30.11.1918 – губернський комісар Поділля. Із лютого 1919 – помічник губернського комісара освіти. У жовтні – член Вінницької повітової народної управи, у травні–червні 1920 – її голова. Із січня 1919 – член Т-ва розповсюдження технічної освіти на Поділлі, один із засновників вінницьких часописів «Шлях» (1919) та «Хвиля» (1920). Очолював філію Українського Червоного Хреста при ДА УНР у 1920. Із липня 1920 – на теренах Польщі. 1921 переїхав на Волинь. У Луцьку організував книгарню «Нива». Із 1923 працював вчителем української мови у польській вчительській семінарії в Острозі, входив до наглядової ради Українського кооперативного банку (з 1926). У 1928 і 1930 обирався до польського сейму за списком «Безпартійного блоку співпраці з урядом». Працював у парламентських комісіях (освітня, закордонних справ, конституційна). У 1931 вступив до української проурядової партії «Волинське українське об'єднання». Брав участь у діяльності різних культурно-освітніх т-в у Луцьку та Рівному. Підтримував українізацію православної церкви у міжвоєнній Польщі, працював у Луцькій підкомісії перекладу Святого Письма та богослужбових книг українською мовою. Належав до активних діячів заснованого у 1933 Волинського громадського комітету допомоги голодуючим у радянській Україні. Після встановлення радянської влади на Західній Волині, працював у шкільному відділі Луцька. Ув'язнений німецькою владою у Кракові в 1941–1942. Звільнений із зобов'язанням не займатися гро-

мадсько-політичною і літературною діяльністю. Надалі працював у різних установах Луцька. Після Другої світової війни був літературним редактором газети «Радянська Волинь», викладав у Луцькій духовній семінарії, працював заступником директора Луцького ін-ту вдосконалення вчителів. Незважаючи на вимушену співпрацю з органами державної безпеки СРСР, радянські ідеї не поділяв. 03.01.1950 заарештований. 08.04 помер у тюремній лікарні Луцька.

Дж.: Власноручні покази заарештованого Євгена Богуславського 11-23 січня 1950 р. // Реабілітовані історією. Рівненська область. Рівне, 2017. Кн. 7. С. 194-218; Давидюк Р. Євген Богуславський: проблеми співпраці з політичними режимами // Наук. вісн. Східноукр. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Сер. : Іст. науки. Луцьк, 2017. Вип. 5. С. 51-57; Кравчук О. Встановлення влади Директорії УНР на Поділлі (листопад-грудень 1918 р.) // Кам'янець-Подільський – остання столиця Української Народної Республіки : матеріали Всеукр. наук. конф., 6-7 жовт. 2009 р. Кам'янець-Поділ., 2009. С. 205-220; Кравчук О., Мельник Н. Спогади Є. Богуславського про Вінницю у період Гетьманату // Вінниччина: минуле та сьогодення : краєзнав. дослідж. : матеріали 29-ї Всеукр. наук. іст.-краєзнав. конф., 6-7 верес. 2018 р. Вінниця, 2018. С. 249-257; Малюта О. «Просвіти» і Українська Державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.). Київ, 2008. С. 293-295; Республіканські вісті. 1919. Ч. 50. 2 лют.

Олександр Кравчук

БОЖКО Юхим (1885, Чернігівщина – грудень 1919, Красносілка, Житом. пов. Волин. губ. (нині Чуднів. р-н Житом. обл.) – військовий діяч, повстанський отаман. Учас-

ник Першої світової війни, підполковник. В українській армії з 09.02.1918. Восени 1918 – начальник залізничної охорони дільниці Катеринослав – Синельникове. У листопаді сформував у Катеринославі Запорізький курінь, який у січні 1919 розгорнув у т. зв. Запорізьку Січ – військову частину. На чолі Січі брав участь у боях проти більшовиків навесні 1919. Контролював південні повіти Брацлавщини та північні – Одещини. У складі ДА УНР у літніх боях виявив себе як хоробрий, але недисциплінований та недосвідчений командир. Після боїв за Жмеринку 25.08 був викликаний до командувача ДА УНР В. Тютюнника, який наказав йому здати командування, однак категорично відмовився виконати наказ, під час конфлікту був поранений.

Після одужання, 01.12.1919, разом з отаманами О. Волохом та О. Данченком утворив Волинську революційну раду прорадянської орієнтації. Невдовзі був вбитий.

Дж.: ЕУ. Київ, 2003. Т. 1. С. 323; ЕСУ. Київ, 2004. Т. 3. С. 249; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 50.

Тетяна Кароєва

БОНДАРЕНКОВА Олеся (1900, Деражня, Поділ. губ. (нині Хмельн. обл.) – ?) – сестра-жалібниця Кінно-гірського гарматного дивізіону ДА УНР. До подій 1917 була акторкою театральної групи та хоровою співачкою. Наприкінці грудня 1918 стала сестрою-жалібницею Кінно-гірського гарматного Алмазівського дивізіону, який у той час тимчасово перебував у Деражні. Упродовж 1919 пройшла усі склад-

ні шляхи військового підрозділу в т.з. Чотирикутнику смерті. Взимку 1919 після звільнення Умані очолила санітарний загін, що складався з кількох козаків і санітарів. Упродовж Першого Зимового походу Армії УНР опікувалась хворими та пораненими Алмазівського дивізіону. Подальша доля невідома.

Дж.: Літопис Червоної Калини. Львів, 1937. Ч. 10. С. 12–14.

Олеся Коваль

БОРЖКОВСЬКИЙ Валер'ян Васильович (1864, Мізяків, Вінн.

пов. Поділ. губ. (нині Калинів. р-н Вінн. обл.) – 01.06.1919, Київ) – політичний і громадський діяч, етнограф, археолог, статистик. Народився у сім'ї священика. Навчався у Шаргородському духовному училищі, Кам'янець-Подільській духовній семінарії, з якої 1882 виключений за політичну діяльність. Член «Братства тарасівців». У 1889–1893 працював землеміром у Бессарабії; 1895–1897 – помічником лісничого в Ачинську Єнісейської губ. Перебував під наглядом

поліції. З 1902 жив у Вінниці, працював землеміром. Мав бібліотеку із значним україномовним фондом. Організував і очолив Старогородське т-во садоводів, Старогородське ощадно-позичкове т-во. Гласний Вінницького повітового земства (з 1911). Друкував етнографічні, фольклористичні, статистичні розвідки в «Киевской старине» (1887–1892), «Матеріалах до української етнології», «Зорі», «Экономической жизни Подолии». Автор брошури «Старый город: очерки современного его положения» (Вінниця, 1911). У 1917 заснував вінницьку староміську «Просвіту». Восени призначений Вінницьким повітовим комісаром Тимчасового Уряду. Член УУЗ за списком № 13 (УТП та УПСФ). У 1918 як гласний міської управи опікувався орендою міської землі та лавок, народною освітою. 12.04.1919 заарештований радянською владою і незабаром розстріляний. У Вінниці на його пошану названо вулицю (2015).

Дж.: Баженов Л. В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX–XX ст. Історіографія. Бібліографія. Матеріали. Кам'янець-Поділ., 1993. С. 134–135; ЕІУ. Київ, 2003. Т. 1. С. 342; ЕСУ. Київ, 2004. Т. 3. С. 289; Козуб С. Валеріан Боржковський: матеріали до його політичної та громадської діяльності // За сто років. Київ, 1930. Кн. 5. С. 244–252; Мазурик В. С., Шпильова Л. М. В. В. Боржковський – подільський учений і громадський діяч кінця XIX – початку XX ст. // Тези доп. 10-ї Вінниц. обл. іст.-краєзнав. конф. Вінниця, 1991. С. 45–46; Тулуб О. Боржковський Валеріан Василевич // Україна. 1925. Кн. 6. С. 176–178.

Тетяна Кароєва

БРЕЗКУН Кость Оникійович
(1891, Синявка, Сосниц. пов. Черніг.

губ. (нині Менс. р-н Черніг. обл.) – після 1934) – громадський діяч. Народився у селянській родині. Навчався у Степашківській 2-класній церковно-учительській школі Гайсинського пов. та згодом став працювати там викладачем. У 1917 долучився до українського руху, обирався головою Степашківського сільвиконкому, а восени того ж року на учительському з'їзді був обраний на посаду Гайсинського повітового комісара від Тимчасового уряду. Наприкінці 1917 взяв шлюб з учителькою Фрейліх Марією Петрівною, переїхав до Гайсина. Член УПСР. Під час жовтневого перевороту 1917 разом з А. Волинцем, Я. Огородником та ін. українськими діячами організував загони самооборони, які припинили єврейські погроми в Гайсині, Тернівці та інших населених пунктах повіту. За першої радянсько-української війни (грудень 1917 – лютий 1918) став організатором загонів Вільного козацтва. Після встановлення влади гетьмана П. Скоропадського його затримали, заточили до Лук'янівської в'язниці (Київ) і висунули звинувачення у поширенні прокламацій із закликами до боротьби проти Гетьманату. Після зречення гетьмана в грудні 1918 повернувся до Гайсина. Йому пропонували знову обійняти посаду повітового комісара, однак відмовився від співпраці з Директорією УНР, вважаючи її непослідовною в питаннях організації трудових рад та вирішенні інших соціально-політичних питань. Навесні 1919 відбув до Майдан-Курилівського у Літинському пов., де отримав посаду вчителя. Там разом з дружиною працював до 1921. Того ж року вступив до Вінницького ін-ту народної освіти і, щоб забезпечити своє матеріальне положення, продовжував працювати

в школі. Після закриття навчального закладу у Вінниці переїхав до Києва, де й у 1923 отримав диплом про закінчення ін-ту. Повернувся до Вінниці, де працював учителем, згодом доцентом на кафедрі фізики, повністю відійшов від політичної діяльності й став переконаним поборником нової влади. За сфабрикованою справою про членство в есерівській контрреволюційній повстанській організації 27.12.1933 був заарештований та утримувався у вінницькій в'язниці. 07.03.1934 його звільнили з-під варти, не зумівши довести контрреволюційну діяльність. Подальша доля невідома. У шлюбі мав 2 дітей, але у 1930 з дружиною розлучився.

Дж.: ДАВіО. Ф. Р-6023. Оп. 4. Спр. 4896. Арк. 55–59; Рекрут В. Нариси життя Гайсинщини. Українська революція (1917–1921 рр.). Події. Особи. Роздуми. Кн. 1. Вінниця, 2018. 420 с.

Валерій Рекрут

БРЖОЗОВСЬКИЙ І. (?–?) – громадський діяч. Очільник Немирівської філії УНС. Начальник пожежної команди Немирова, кооператор, голова місцевої «Просвіти».

Дж.: Кравчук О., Калитко С., Марценюк Н. Повалення влади гетьмана П. Скоропадського на Поділлі // Вінниччина: минуле та сьогодення : краєзнав. дослідж. Вінниця, 2013. С. 342.

Тетяна Кароєва

БРІЛІНГ Густав Вольдемарович (21.02.1867, Борисів, Мінськ. губ. (нині Мінськ. обл., Білорусь) – 1942?) – юрист, один із засновників Вінницького обласного краєзнавчого музею. Народився в родині землеміра. Закінчив Немирівську

гімназію (1889). Випускник юридичного ф-ту Київського ун-ту (1894), паралельно навчався у приватній художній школі М. І. Мурашка, брав участь у розписах Володимирського собору. Служив у Костромському (1894–1907), Вінницькому (1907–1912) та Лубенському (1912–1918) окружних судах. Викладав у Вінницькому реальному училищі законодавство. Віце-командор місцевого спортивного клубу. Захоплювався колекціонуванням. Узимку 1918–1919 повернувся у Вінницю. У травні 1919 на основі власної колекції та однодумців із залученням націоналізованих радянською владою зібраних організував музей. Попри численні реорганізації закладу працював у ньому до 1934 директором, науковим співробітником, експертом. Сьогодні – це Вінницький обласний краєзнавчий музей, на частині зібраних якого згодом було створено Вінницький обласний художній музей (1987). Член Подільського губернського комітету охорони пам'яток мистецтва, старовини та природи (1922). Автор рукописів «Спогади про Вінницький музей», «Підсумки життя», «Підсумки життя – громадське», «Мій щоденник» (не збереглися). Репресова-

ний. Мав родину. Один із синів Георгій – відомий вінницький краєзнавець, автор низки краєзнавчих нарисів і спогадів про Вінницю початку ХХ ст. У Вінниці є вулиця на його пошану (з 2015).

Дж.: Баженов Л. В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців ХІХ–ХХ ст. Історіографія. Бібліографія. Матеріали. Кам'янець-Поділ., 1993. С. 138–139; Гальчак С. Краєзнавці Вінниччини. Біографії. Бібліографія. Вінниця, 2005. С. 26; ДАВіО. Ф. Р-5257. Оп. 1. Спр. 7. 94 арк.; Ф. Р-6023. Оп. 4. Спр. 973. 302 арк.; ЕІУ. Київ, 2003. Т. 1. С. 378; ЕСУ. Київ, 2004. Т. 3. С. 464; Кароєва Л. Р. Густав Вольдемарович Брілінг // Подільська старовина : наук. зб., присвяч. 80-річчю засн. музею. Вінниця, 1998. С. 5–14; Кот С. І. Дослідник подільської старовини // Репресоване краєзнавство (20–30-ті роки). Київ ; Хмельницький, 1991. С. 191–198; Кот С. І. Дослідник народної культури Поділля // Народна творчість та етнографія. 1993. № 1. С. 33–36; Наука и научные работники СССР : справочник. Ч. 6 : Научные работники СССР без Москвы и Ленинграда. Ленинград, 1928. С. 46.

Тетяна Кароєва

БРОНСЬКИЙ В'ячеслав Михайлович (24.03.1876, Ананьїв, Херсон. губ. (нині Одес. обл.) – 23.02.1919, Вінниця) – військовий діяч. Закінчив Чугуївське піхотне юнкерське училище (1897), Миколаївську академію Генерального штабу (1907). Учасник російсько-японської війни (1904–1905), Першої світової війни, генерал-майор. Влітку 1917 заявив про своє прихильне ставлення до українського військового руху. З січня 1918 служив у оперативному відділі Генерального штабу УЦР. З 21.02 був українським аташе при німецько-

му командуванні. З 20.04 очолював комісію по створенню української армії при військовому міністрі УЦР, згодом – Української Держави. Очолював науковий комітет Генерального штабу української Армії. За Директорії служив в Генеральному штабі ДА УНР. З 22.01.1919 – начальник Головного управління Генерального штабу ДА УНР. Генерал-хорунжий армії УНР. Помер від епідемічного висипного тифу, похований на міському православному цвинтарі. У Вінниці його іменем названо одну із новостворених вулиць (2016).

Дж.: Колянчук О., Литвин М., Науменко К. Генералітет українських визвольних змагань. Львів, 1995; Сідак В., Осташко Т., Вронська Т. Трагедія українського державника. Київ, 2004. 414 с.; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 62–63.

Тетяна Кароєва

БУБЕЛА Петро (1887, Лисиничі, Львів. пов., Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Пустомитів. р-н Львів. обл.) – 1934?, Одеса) – військовий діяч. Навчався на юридичному ф-ті Львівського ун-ту. Закінчив австрійську старшинську школу. Учасник Першої світової війни, служив в австрійській армії. Один з основних організаторів Листопадового чину у Львові 1918. Товариш державного секретаря військових справ ЗУНР (1918–1919). Військовий комендант Вінниці (серпень–грудень 1919). За деякими відомостями, у квітні 1920 заарештований в Одесі органами ЧК й ув'язнений до харківської тюрми. Після втечі повернувся до Одеси, де жив нелегально та працював в структурі Червоного Хреста. У 1934 заарештований і страчений.

Дж.: ЕУ. Київ, 2003. Т. 1. С. 385.

Тетяна Кароєва

БУРКО Демид Григорович (1894, Пирогове, Ямпіл. пов. Поділ.

губ. (нині Тиврів. р-н Вінн. обл.) – 1988, Штутгарт, ФРН) – релігійний діяч, поет, педагог. Народився

у селянській родині. Закінчив Сутиську другокласну учительську школу (1909), Вінницьку церковно-вчительську школу (1913). Учасник Першої світової війни, прапорщик. За УЦР працював референтом в інформаційному бюро Генерального Секретаріату військових справ УНР. Учасник бою під Крутами (1918). Співпрацював із Всеукраїнською церковною радою. Навчався на історико-філологічному ф-ті Кам'янець-Подільського українського державного ун-ту (1919). У травні 1920 знову пішов до лав ДА УНР (Волинська дивізія). Під натиском більшовиків опинився в Польщі. Влітку 1921 під час переходу кордону в Україну був заарештований. Покарання відбував у вінницькій тюрмі. Через рік попав під амністію. Продовжив навчання у Кам'янець-Подільському ІНО. У 1920-х працював учителем української мови та літератури, постійно змінюючи місце роботи в різних областях. З 1931 – інструктор споживчої кооперації. 1935 заарештований вдруге, проте втік і переховувався під чужим ім'ям. Під час Другої світової війни з жовтня 1941 – секретар Полтавського єпархіального управління УАПЦ. 12.05.1942 висвячений на священника у харківському Покровському соборі. До осені 1943 служив у Полтаві. Працював також на літературній ниві: друкував вірші та статті мистецько-культурного напрямку. Восени 1943 брав участь у похороні 500 жертв більшовицького режиму у Вінниці. Наприкінці 1943 опинився в еміграції в Німеччині. В серпні 1947 брав участь в Ашаффенбурзькому соборі, на якому оформилася УАПЦ (соборно-правна), згодом від неї відійшов. З 1969 по 1973 виконував обов'язки голови Вищого церковного управління при митрополиті Никанорі

(Абрамовичі). 1973 був обраний головою Ради Митрополії УАПЦ. Головною працею його стала збірка нарисів «Українська автокефальна православна церква – вічне джерело життя» (Баунд-Брук, 1988). Помер у Штутгарті, де довгий час був настоятелем церкви Святого Духа.

Дж.: ЕІУ. Київ, 2003, Т. 1. С. 412.

Лариса Семенко

БУЧМА Амвросій Максиміліанович (14.03.1891, Львів, Коро-

лівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина – 06.01.1957, Київ) – актор, режисер, педагог, громадський діяч. Народився в родині залізничника і пралі. Навчався в гімназії. У 1905–1912 працював у Львівському театрі т-ва «Руська Бесіда». Учасник Першої світової війни, у 1917 потрапив у російський полон. Зі зміною політичної ситуації був прийнятий до театру М. Са-

довського, одночасно здобував освіту в Київській музично-драматичній школі ім. М. Лисенка. У 1919 організував з колегами «Новий львівський театр», що мандрував Наддніпрящиною. Узимку з театром опинився у Вінниці, куди перебрався й Г. Юра. 20.01.1920 було утворено театр ім. І. Франка (нині Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка, з 1926 – в Києві), що у місті працював до весни 1920. Поступово через інше художнє мислення відійшов від франківців. У 1922–1926 та 1930–1936 – провідний актор театру «Березіль». Тут зіграв найвідоміші свої ролі: Джіммі Хіггінс у п'єсі за однойменним романом А. Сінклера, Пузир у «Хазяїні» І. Карпенка-Карого, Лейба в «Гайдамаках» за Т. Шевченком, Задорожний в «Украденому щасті» І. Франка, Блазень у «Макбеті» В. Шекспіра та ін. З 1924 працював у кіно як актор і режисер. На Одеській кінофабриці зіграв Т. Шевченка в однойменному фільмі (1926). З перенесенням столиці України і розгромом театру «Березіль» переїхав до Києва, знову став «франківцем», пропрацювавши до самої смерті. Художній керівник Київської кіностудії художніх фільмів (1945–1948). Викладав у Київському ін-ті театрального мистецтва ім. І. Карпенка-Карого, професор. Режисер театру й кіно. Очолював Українське театральне т-во. У Вінниці на його пошану названо вулицю (1968).

Дж.: Бабишкін О. Амвросій Бучма в кіно. Київ, 1966. 173 с.; Бучма А. З глибин душі : статті і спогади. Київ, 1959. 187 с.; ЕІУ. Київ, 2003. Т. 1. С. 421; ЕСУ. Київ, 2004. Т. 3. С. 502; Заболотна В. Амвросій Бучма. Київ, 1984. 166 с.; Зінько О. Театр імені І. Франка у Вінниці // Тези доп. 13-ї Вінниц. обл. іст.-краєзнав. конф.,

6 верес. 1994 р. Вінниця, 1994. С. 62–63; Косач Ю. Амвросій Бучма. Київ, 1978. 224 с.; Семенко Л. Зародження театру імені Івана Франка у Вінниці // Вінниччина: минуле та сьогодення. Краєзнавчі дослідження : матеріали 25-ї Всеукр. наук. іст.-краєзнав. конф., 11–12 жовт. 2013 р. Вінниця, 2013. С. 365–375.

Ірина Хоцянівська

В

ВАСИЛЬЧЕНКО Степан Васильович (справж. Панасенко; 27.12.1878, Ічня, Борзнян. пов. Черніг.

губ. (нині Черніг. обл.) – 11.09.1932, Київ) – письменник, педагог. Народився у сім'ї безземельного селянина-шевця. Навчався в Ічмянській початковій школі (1888–1893). Закінчив Коростишевську учительську семінарію (1898). Учителював на Київщині та Полтавщині. Мав посилений інтерес до народної творчості, до поезії Шевченка, світової класики, – все це сприяло збагаченню життєвого та мистецького досвіду майбутнього письменника. У часи вчителювання (1898–1904) вів щоденник «Записки вчителя». Уперше надруку-

вав оповідання «Не устоял (Из жизни народного учителя)» (Київ. газ., 19.12.1903). 1904 вступив до Глухівського учительського ін-ту, але наступного року покинув. Виїхав на Донбас, де учителював у Щербинівці (нині Торецьк Донецької обл.). 1906 заарештовано за участь у робітничих страйках. 1908 виправданий за браком доказів, заборонено вчителювати. Повернувся до Ічні, заробляв на життя приватними уроками. 1910–1914 – завідувач відділу театральної хроніки газети «Рада». Підготував збірки новел «Ескізи» (1911), «Оповідання» (1915). Учасник Першої світової війни. 1919 працював у Міністерстві преси та інформації УНР, за його сприяння на Поділлі видав друком 6 книжок сатиричного та агітаційного змісту. Зокрема, на замовлення С. Петлюри написав оповідання «Про жидка Марчика, бідного кравчика», спрямоване проти єврейських погромів. Влітку 1920 (12.07–28.08) подорожував із Першою мандрівною капелю «Дніпросоюзу» (на базі якої 1921 була утворена хорова капела «Думка») по містах і селах Лівобережної України, був літописцем колективу, залишив два подорожніх щоденники: перший «З піснею крізь огонь і води» нині зберігається в особистому фонді письменника в Ін-ті літератури НАН України, другий – з 2004 у Вінницькому обласному краєзнавчому музеї. Згодом на основі записів у обох щоденниках була створена низка художніх творів, найяскравішим з яких є оповідання «Голод». Українські народні пісні стали сюжетною основою для багатьох його новел. 1921 працював у Києві вихователем і завідувачем дитячого будинку, 1921–1928 – вчителем школи ім. І. Франка. Помер від хвороби серця. Похований на Байковому кладовищі.

Дж.: ЕІУ. Київ, 2003. Т. 1. С. 447–448; ЕСУ. Київ, 2005. Т. 4. С. 141–142; 3-над Божої ріки : літер. слов. Вінниччини. Вінниця, 2001. С. 44–45; Семенко Л. Невідомі сторінки творчого шляху Першої мандрівної капели «Дніпросоюзу» // День. 2006. 26 трав.

Ольга Коляструк

ВЕРЕМКОВИЧ Борис Дементійович (?–?) – громадський діяч. Завідувач Вінницької міської бібліотеки ім. М. Гоголя (з 01.01.1920). Член Тимчасового комітету для заснування Вінницької філії Всенародної бібліотеки України (1920).

Дж.: Гарбар Л.В. Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець XIX ст. – 1941) : матеріали до біобібліогр. слов. Київ, 2017. С. 74.

Ольга Малюта

ВИШНІВСЬКИЙ Олександр Йосипович (12.08.1890, Заливне, Олександрів. пов. Катеринослав. губ. (нині Новомиколаїв. р-н Запоріж. обл.) – 12.10.1975, Детройт, США) – військовий діяч, полковник Армії УНР. У 1912 закінчив Олексіївське військове училище (Москва), вийшов підпоручиком до 11-го піхотного Псковського полку. Учасник Першої світової війни. Потрапив до німецького полону. У січні 1918 вступив до сформованої з полонених українців 1-ї Української (Синьожупанної) дивізії, командував куренем 4-го Українського (Синього) полку (до 26.04). З кінця січня 1919 – помічник командира 1-го Синього полку відновленого у складі ДА УНР. З березня – командир цього полку (згодом – 7-й Синій полк 3-ї Залізної дивізії). 14.03 протистояв наступу РСЧА в р-ні Калинівки, після 8-годинного бою відступив, залишивши Вінницю, а потім – Жме-

ринку. З 01.06 у складі 3-ї пішої дивізії О. Удовиченка брав участь в Проскурівській наступальній операції. Маючи наказ здобути Кам'янець-Подільський, в ніч з 31.05 на 01.06 несподівано для більшовиків без жодного пострілу захопив Оринин (нині Кам'янець-Поділ. р-н Хмельн. обл.) і за допомогою телеграфного зв'язку дезінформував ворога. 03.06 здобув 1-м куренем Синього полку Кам'янець-Подільський, куди переїхали державні установи та уряд. 04.06 після завязаного бою (разом з 9-м полком 3-ї дивізії) зайняв Шатаву (нині Дунаєвець, р-н Хмельн. обл.), що завадило ворожому контр-наступу. 06.06, розвиваючи наступ, увійшов у Дунаївці (нині Хмельн. обл.), 16.06 – Котюжани, перервавши залізничне сполучення більшовиків між Жмеринкою та Могилевом-Подільським. 01.07 перервав шосейне сполучення Шаргород –

Мурафа, що спричинило паніку серед червоноармійців, які боронили Шаргород і допомогло здобути місто частинам 3-ї дивізії, надвечір зайняв Мурафу. 07.07 зайняв Рахни-Лісові, що допомогло наступу українських військ на Жмеринку. 26.07 здобув Вапнярку. 15.08 під час зустрічних боїв за здобуття Піщанки особисто командував ар'єргардною сотнею полку та отримав важке поранення. Лікувався у вінницькому шпиталі. Учасник Першого Зимового походу. Упродовж 07.06–09.07.1920 – командир 3-го окремого кінного (ім. полковника О. Удовиченка) полку ДА УНР. 01(09?).07 – був поранений під час кінної атаки на чолі свого полку в бою, права рука назавжди залишилась неприцездатною. Після одужання – начальник канцелярії Військової місії УНР у Варшаві. У 1920–1930-х жив на еміграції у Польщі. З березня 1945 у штабі УНА, з частинами якої відійшов до Німеччини. Генерал-поручик в екзилі. З 1949 жив у Детройті (США), похований на цвинтарі Баунд-Брук. Автор історичних досліджень та спогадів.

Дж.: ЕСУ. Київ, 2005. Т. 4. С. 481–482; Рукас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність уніформа). Ніжин, 2013. 480 с.; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 78–79; Тинченко Я. 1919. Дієва армія УНР, листопад 1918 – листопад 1919 р. Київ, 2017. 164 с.; Удовиченко О. Третя Залізна дивізія. Матеріали до історії війська Української Народної Республіки. Нью-Йорк, 1971. 113 с.; Україна. 1919 рік: М. Капустянский «Похід Українських армій на Київ – Одесу в 1919 році». Є. Маланюк «Уривки зі спогадів». Київ, 2004. 558 с.

В'ячеслав Желіховський

ВІДИБІДА Петро Порфирович (Видибіда–Руденко, архієпископ Палладій, 26.06.1891, Стрільчинці,

Брацлав. пов. Поділ. губ. (нині Немирів. р-н Вінн. обл.) – 01.09.1971, Нью-Йорк, США) – державний, громадський, кооперативний і релігійний діяч. Народився в сім'ї паламаря місцевої Свято-Іллінської православної церкви. Закінчив Тиврівське духовне училище (1908), навчався у Кам'янець-Подільській духовній семінарії (1908–1911). За «вільнодумство» виключений і закінчив Томський ун-т (1914). Повернувшись того ж року до Поділля, працював інструктором із кооперації губернської каси дрібного кредиту, з 1916 – ревізором Подільської спілки кредитних і ощадно-позичкових т-в, з 1917 – членом правління Спілки, а з березня 1918 – головою правління Союз-банку (нова назва кредитної спілки). Був членом кооперативного центру «Рада Трьох». Паралельно закінчив фізико-математичний ф-т Київського ун-ту

(1916). Активний діяч УПСР, член УЦР, член ради Українбанку. Брав участь у боротьбі проти гетьмана П. Скоропадського. Під час перебування Директорії у Вінниці (листопад 1918) очолював її тимчасовий фінансовий відділ, згодом у 1919–1920 займався постачанням української армії із Румунії, Австрії, Німеччини, Польщі. Упродовж 1918–1920 займав відповідальні посади (товариш міністра, керуючий справами міністерства та міністр) в урядах В. Чеховського, С. Остапенка, В. Прокоповича, А. Лівчицького. Опікувався виготовленням українських грошей, обліком фінансових справ державної скарбниці УНР та ліквідацією майна Міністерства народного господарства. Двічі арештовувався. Спочатку гетьманська варта у 1918, а згодом більшовицька ЧК у квітні 1919. Лише завдячуючи підтримці кооператорів йому вдалося уникнути розстрілу. Емігрував на Волинь у 1921. Після смерті дружини (1921) відійшов від громадської діяльності, змінив прізвище на Видибіда-Руденко, прийняв церковний сан священника, служив в Новоград-Волинському православному соборі, був членом Волинської консисторії. У 1934 переїхав до Варшави, займав посаду управителя емеритарної каси православного духовенства Польщі. У 1935 прийняв чернецтво під духовним іменем Палладій. 09.02.1941 отримав духовний сан архієпископа Краківсько-Лемківського та згодом Львівського. За його сприяння 13.02.1944 у Львові відбулося відкриття першого українського православного храму. У 1944 переїхав у Німеччину, 1952 – США. З 1965 – Голова УАПЦ в екзилі. Помер у Нью-Йорку і похований на цвинтарі Вудлаун. У роки Другої світової війни був причетний до вивезення з України

останків князя Ярослава Мудрого та ікони Миколи Мокрого. Перебравшись до Нью-Йорку, помістив їх у своїй кафедрі – церкві Святої Трійці в Брукліні. Заповідник «Софія Київська» за допомогою Кабінету Міністрів України та Адміністрації Президента України ініціював процедуру повернення реліквій до України в «Софію Київську», звідки їх було вивезено за океан.

Дж.: ЕСУ. Київ, 2005. Т. 4. С. 494; Рекрут В. П. Від Стрільчинець до Нью-Йорка. Життєві інститути та духовні вершини Владика Палладія // Духовні витоки Поділля: церква та релігійні діячі в історії краю : матеріали 7-ї Всеукр. наук.-практ. конф., Хмельницький, 25 квіт. 2017 р. Хмельницький, 2017. С. 318–327.

Валерій Рекрут

ВІКУЛ Микола Павлович (псевд. Лихо; бл. 1897, Кам'янець-Подільський, Поділ. губ. (нині Хмельн. обл.) – 04.10.1921, Рахні-Собові, Гайсин. пов. Поділ. губ. (нині Рахні, Гайсин. р-н Вінн. обл.)) – військовий діяч, повстанський отаман. Народився у родині священника. Брат Сергія. Учасник Першої світової війни. Воював у лавах ДА УНР, підполковник. Повстанський загін сформував у 1920 з селян сіл Четвертинівка, Гордіївка та Летківка Гайсинського пов. На початку грудня співдіяв з отаманами Ю. Якубенком, А. Онищуком, П. Вінтоненком та ін. Об'єднаний загін нараховував близько 500 осіб, мав на озброєнні 8 гармат, іноді йменувався 1-м Надбужанським повстанським полком. У січні 1921 об'єднував загопи І. Плахотнюка, Ю. Якубенка, А. Чуприни та ін., підпорядковувався 144-й Надбужанській повстанській дивізії отамана *Хмари* (І. Гадзиківський), був

його заступником. Загін (до 1000 осіб) нагадував регулярну військову частину: у ньому регулярно проводились стройові заняття, суворо дотримувалась дисципліна (козакам заборонялися грабежі, пиятика тощо). Після загибелі отамана Хмари діяв самостійно на чолі «Запорожського повстанчого коша 4-х повітів» (Гайсинський, Брацлавський, Ольгопільський та Липовецький). У серпні–вересні 1921 об'єднався із загонами отаманів А. Онищука та Н. Горбанюка. Впродовж 24–27.08.1921 з'єднання вело бої з частинами 124-ї дивізії в р-ні населених пунктів Оляниця – Кирнасівка – Демківка – Ілляшівка. Із 20.09.1921 знову діяв самостійно. 04.10 був оточений біля Рахнів-Собових, отримав поранення, потрапив у засаду і застрелився.

Дж.: Год работы. Сборник статей и материалов о деятельности Подгубчека за 1921 год. Винница, 1922. С. 81, 82, 83, 177, 183–193; ДАВіО. Ф. Р-587. Оп. 1. Спр. 126. Арк. 30 ; Ф. Р-925. Оп. 2. Спр. 270. Арк. 6, 7зв. ; Оп. 3. Спр. 4. Арк. 3, 13, 16 ; Оп. 8. Спр. 5. Арк. 17, 19, 28, 46, 53, 59, 62, 67, 70–72, 82, 89, 100, 233 ; Спр. 59. Арк. 107 ; Спр. 80. Арк. 126, 190, 203, 204, 219, 224, 240, 251, 253, 287 ; Спр. 81. Арк. 43, 80, 185, 206, 303, 304, 331 ; Спр. 83. Арк. 145, 186 ; Ф. Р-1139. Оп. 1. Спр. 82. Арк. 29, 35, 38 ; Спр. 86. Арк. 17, 22, 24, 36 ; Спр. 87. Арк. 34, 35 ; Спр. 116. Арк. 2, 14, 16, 39зв., 66, 70, 74 ; Спр. 140. Арк. 37, 38, 49 ; Ф. Р-2625. Оп. 2. Спр. 94. Арк. 1; Завальнюк К. В. Провісники волі. Літин, 2005. С. 109–111; Охроменко. Повстанські отамани // Свобода (США). 1921. 26 лип.

Костянтин Завальнюк

ВКУЛ Сергій Павлович
(25.10.1890, Вінниця, Поділ. губ. – 03.11.1937, Карелія (нині РФ)) – гро-

мадський і політичний діяч, журналіст, видавець. Народився в родині священика. Брат Миколи. Батько служив у Миколаївській церкві на Старому місті, цікавився краєзнавством. Навчався у Вінницькому реальному училищі, потім на юридичному ф-ті Петербурзького ун-ту. Член Української соціал-демократичної «Спілки», згодом УСДРП. У 1916–1917 редагував газету «Наше життя» (орган Петроградського комітету УСДРП). Член УЦР. Співпрацював з «Робітничою газетою» (центральною органом УСДРП). На VI з'їзді УСДРП (10–13.01.1919) увійшов до складу ЦК, зусиллями якого визначився парламентсько-демократичний напрям розвитку держави, без диктатури пролетаріату, проведення господарських реформ та захисту незалежності України, організації влади на принципах коаліційності та широкого демократизму. Був серед ініціаторів розірвання стосунків з Антантою (нарада у Вінниці 07.03.1919). Згодом розійшовся з лінією ЦК УСДРП щодо ставлення до радянської влади, виїхав у вересні 1919 до Німеччини, де розпочав створення так званої української комуністичної групи. Один із редакторів газети «Новый мир». У 1920-х працював заступником завпресбюро Наркомату закордонних справ, референтом повпредства УСРР у Польщі, редактором українсько-американського видавництва у Берліні «Космос». Підтримував контакти з Комуністичною партією Західної України як член закордонного бюро допомоги і один із редакторів часопису «Наша правда». Повернувся в Україну (1928). Працював членом колегії ЦСУ УСРР, заступником директора Ін-ту історії партії та Жовтневої революції при ЦК КП(б)У. Перейшов на видавничу

роботу (1930). 05.05.1933 заарештований, 25.09 засуджений до 10 років ВТТ. Відбував покарання на Соловках. Засуджений до страти (09.10.1937). Розстріляний. Реабілітований (1959).

Дж.: Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради : біогр. довід. Київ, 1998. С. 74–75; ЕІУ. Київ, 2003. Т. 1. С. 555–556; ЕСУ. Київ, 2005. Т. 4. С. 539; Кривошея В., Кривошея Т. Подоляни – активні діячі національно-визвольного руху початку ХХ століття // Духовні витоки Поділля. Творці історії краю : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 9–11 верес. 1994 р. Хмельницький, 1994. С. 296–297; Мукомела О. Вікул Сергій Павлович // Українська журналістика в іменах. Львів, 1994. Вип. 1. С. 34–35.

Наталія Кузьмінець

ВІТИК Семен Гнатович
(21.02.1876, Верхні Гаї, Дрогобиц.

пов., Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Дрогобиц. р-н Львів. обл.) – 10.10.1937, Верхньоуральськ (нині Челябінська обл., РФ) – державний, політичний та громадський діяч. Народився у сім'ї залізничника. Закінчив Перемишльську гімназію та

Львівський ун-т. У 1892 познайомився з І. Франком, був секретарем Русько-української радикальної партії. Після її розколу (1899) став одним із засновників Української соціал-демократичної партії Галичини та Буковини (1899). Обирався депутатом австрійського парламенту (1907–1918), де активно захищав українські національні інтереси. У жовтні 1918 увійшов до складу УНРади ЗУНР, був членом її президії, віце-президентом. Член галицької делегації на проголошенні Акту про Злуку УНР та ЗУНР. Як досвідчений парламентський діяч обраний головою президії Трудового конгресу України. Як його очільник брав участь у спільних нарадах Директорії УНР та Ради міністрів у Вінниці, Рівному, Кам'янці-Подільському. Провадив засідання комісій Конгресу. Згодом очолював Міністерство галицьких справ УНР. Восени 1919 емігрував до Відня, де займав радянофільські позиції. У 1925 приїхав до УСРР. Жив у Харкові, працював редактором журналу «Червоний клич» ЦК української секції Міжнародної організації допомоги борцям революції (1925–1927). Вступив до КП(б)У. Перебував на партійній роботі. 22.03.1933 заарештований у справі УВО. Засуджений до 10 років позбавлення волі. Покарання відбував у Верхнеуральську. 02.10.1937 засуджений до смертної кари. Реабілітований (1958).

Дж.: ЕСУ. Київ, 2005. Т. 4. С. 632; ЕІУ. Київ, 2003. Т. 1. С. 579.

Тетяна Кароєва

ВОВК Андрій Михайлович
(15.10.1882, Демки, Черкас. пов. Київ. губ. (нині Драбів. р-н Черкас. обл.) – 11.02.1969, Ной-Ульм (нині Німеччи-

на)) – державний і військовий діяч. Закінчив Чугуївське піхотне юнкерське училище (1906), Костянтинівське військово-училище у Києві, учасник Першої світової війни, капітан, командир піхотного батальйону на Румунському фронті. У 1917 – учасник українського руху в російській армії. Делегат II Всеукраїнського військового з'їзду. Сформував і очолив український стрілецький полк, який виступив восени 1917 проти більшовиків у Бердичеві. За часів Української Держави – моголів-подільський повітовий комендант. Один із організаторів повстання 14–23.08.1918 в Моголівському пов. Заарештований. Учасник протигетьманського повстання. Командир 1-ї дивізії Окремого корпусу залізнично-технічних військ УНР (25.01.1919), з лютого – командир корпусу, з квітня–травня – інспектор корпусу. Брав участь у боях з червоними і білими військовими формуваннями за Христинівку, Умань, Тальне (нині Черкас. обл.), у наступі на Голованівськ (нині Кіровоград. обл.). З 28.09 на чолі 5-ї пішої Селянської дивізії Київської групи Армії УНР воював на лінії Копайгород – Дашів – Монастирище. На 14.10 зайняв Бер-

шадь, Ольгопіль, Чечельник, втім не втримав і відійшов до Тростянця, звідти на Вапнярку. Брав участь у Першому Зимовому поході Армії УНР. Генерал-хорунжий (05.10.1920). Інтернований у таборах у Олександрівці, Каліші (Польща). Військовий міністр в уряді УНР в екзилі (1921–1922). Перший голова Українського військово-історичного т-ва у Варшаві (1925). Під час Другої світової війни очолював українську громаду Німеччини, пізніше жив у ФРН, працював у союзі українських ветеранів. З березня 1957 по 1961 – військовий міністр в уряді УНР в екзилі. Генерал-полковник Армії УНР (1960–ті).

Дж.: ЕІУ. Київ, 2003. Т. 1. С. 289; ЕСУ. Київ, 2005. Т. 4. С. 675; ЕУ. Львів, 1993. Т. 1. С. 294; Лехіцька І. Комендант Моголів-Подільського повіту доби УНР (Андрій Михайлович Вовк, 1919 р.) // П'ята Моголів-Подільська наук.-краєзнав. конф. Моголів-Поділ., 2015. С. 473–480; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 80–81, 94–95; Україна. Історія великого народу : веб-сайт. URL: <http://www.litopys.com.ua/encyclopedia/khronolog-ya-rozvitku-ukra-ni-1900-1917-rr-/vovk-andriy-mykolayovych/>; ЦДАВОВУ. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 354. Арк. 55–58.

Тетяна Кароєва

ВОЛИНЕЦЬ Ананій Гаврилович (01.10.1894, Карбівка, Гайсин. пов. Поділ. губ. (нині Гайсин. р-н Вінн. обл.) – 14.05.1941, Вінниця) – військовий діяч, повстанський отаман. Народився в селянській сім'ї. Батько Гаврило, мати Мотря. Мав трьох братів та чотири сестри. Навчався у 2-класному міністерському училищі в Гайсині (до 1908). Згодом працював у домашньому госпо-

дарстві та помічником діловода Гайсинського лісництва. У 1913–1917 навчався у Верхньодніпровському сільськогосподарському училищі. Член УПСР (1917). Секретар Гайсинського ревкому, з 03.08.1917 – заступник повітового комісара Тимчасового уряду і начальник повітової міліції. Організатор загонів Вільного козацтва на Гайсинщині. Учасник протигетьманського повстання. В листопаді 1918 на чолі загону з 250 осіб захопив Гайсин. Під його командуванням загін був перформатований у Гайсинський курінь Національної гвардії, згодом – у 61-й Гайсинський полк ДА УНР (25.01.1919). Воював у р-ні Костополю та Сарнів (нині Рівненська обл.), відступав на південь. У квітні 1919 у р-ні Ситківців залишки полку об'єдналися із загонами І. Голуба та С. Лисогора в Гайсинсько-Брацлавську бригаду, що звільнила від червоних Брацлав та Немирів. Після розпаду бригади діяв самостійно, захоплював Гайсин (11.05.1919), згодом Ладижин, Теплик, Гранів, Дашів, Китайгород, Хмільник тощо. У липні–вересні на базі загону створив 13-й Гайсинський полк, який брав участь у боях під Христинівкою, визволяв Липовець. Підполковник ДА УНР (1919). Через роз-

біжності з начштабу ДА УНР Ю. Тютюнником залишив полк і за наказом військового міністра В. Сальського відбув на Гайсинщину для повстанської роботи. Весною 1920 допомагав частинам М. Омеляновича-Павленка захопити Брацлав (28.04), Тульчином (02.05) та Вапняркою (02.05). Захопив і утримував Гайсин (15.05). Згодом його загін увійшов до складу Запорізької дивізії. У червні 1920 разом з військом перейшов Збруч, оселився на Волині. Працював в наймах у заможних господарів, наглядачем шляхового будівництва на Рівненщині, був членом правління Волинського селянського банку, контролером електростанції, завідуючим канцелярією будівельного відділу, агрономом тощо. Член Української народної партії. Працював в редакції щотижневика «Дзвін». У жовтні 1939 заарештований органами НКВС, однак невдовзі звільнений. Вдруге заарештований 20.01.1940. Суд, що проходив у Вінниці (02.02.1941), засудив його до смертної кари.

Дж.: ДАВіО. Ф. Р-4942. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 89; ЕУ. Київ, 2003. Т. 1. С. 605; ЕСУ. Київ, 2006. Т. 5. С. 59; Завальнюк К. В. Провісники волі. Літин. 2005. С. 33–36; Коваль Р. М., Завальнюк К. В. Трагедія отамана Волинця. Київ, 2002. 288 с.; Тинченко Я. Ю. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 83.

Костянтин Завальнюк

ВОЛОХ Омелян Іванович (18.07.1886, Кальниболоцька, Кубан. обл. (нині Новопокров. р-н Краснодар. край, РФ) – 03.11.1937, Сандармох, Карелія, (нині РФ)) – військовий діяч, організатор повстанського руху. Народився у селянській родині з Харківщині. Закінчив

2-класне церковне народне училище, навчався у Харківській міській художній школі М. Раєвської. Учасник Першої світової війни, штабс-капітан. Восени 1917 українизував у Харкові 234-й запасний полк. Командир 2-го Українського запасного полку. Член УПСР. Під Гребінкою на чолі Гайдамацького коша Слобідської України протистояв радянським військам, які переважали численністю втричі. В лютому 1918 у Києві брав участь у штурмі заводу «Арсенал» та залізничних майстерень. Був важко поранений. З березня 1918 командував Гайдамацьким полком. Учасник проти-гетьманського повстання. У грудні 1918 – січні 1919 – командир 3-го Гайдамацького полку. На початку 1919 – командувач Запорозького корпусу. Навесні очолив Вапнярську республіку, влітку організував повстанський рух на Лівобережній Україні. Наприкінці року організував та очолив Гайдамацьку бригаду. Власним коштом видав

першу поетичну збірку В. Сосюри. Під впливом УПСР(б) 01.12.1919 у Любарі на Житомирщині вчинив заколот проти української влади під червоним прапором. Перейшовши на бік більшовиків, приховив із собою державну скарбницю. Здійснив рейд тилами денікінців за маршрутом Янушпіль, Уланів, Воронівці, Пиків, Калинівка, Липовець, Іллінці, Дашів, Гранів, Ропотуха, Умань. У середині січня 1920 з'єднався з РСЧА. Згодом командував ротою, був членом КП(б)У. З червня 1920 працював у Наркомземі в Харкові, з весни 1921 – на різних посадах у ВУЦВК, зокрема завідувачем приймальною Г. Петровського. З березня 1925 займав різні посади у Держстрасі, Коопбудспілці, НДІ «Головшлихуправління», ДІПроміста. З початку 1933 працював Головою Всеукраїнського комітету профспілки водіїв. Заарештований 05.05.1933 за належність до УВО. 23.09.1933 засуджений до 10 років ВТТ. Покарання відбував на Соловках. Розстріляний.

Дж.: ЕІУ. Київ, 2003. Т. 1. С. 625; ЕСУ. Київ, 2006. Т. 5. С. 116; ЕУ. Львів, 1993. Т. 1. С. 314; Завальнюк К.В. Провісники волі. Літин. 2005. С. 36; Коваленко С. Чорні запорожці: історія полку. 2-ге вид. Київ, 2015. 368 с.; Тинченко Я.Ю. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 85–87.

Тетяна Кароєва

ВОЛОШИНОВСЬКИЙ Йоахим Августинович (02.06.1870, Серби, Могилів. пов. Поділ. губ. (нині Гонтівка, Чернівець. р-н Вінн. обл.) – 11.01.1945, Варшава (нині Польща)) – кооперативний і громадський діяч, журналіст, літератор. Народився в дворянській родині дрібного

землевласника. Освіту отримав у Галичині в єзуїтських монастирях: спочатку в Тернополі, а згодом у Хирові (нині Львівська обл.), де закінчив класичну гімназію. Проживаючи на теренах Поділля (1870–1908), став засновником-видавцем першої у Наддніпрянській Україні україномовної кооперативної газети «Світова Зірниця», яка виходила з лютого 1906 по травень 1920 (з перервами). Виступив організатором кооперативних т-в у Сербіях (1906–1908) та першої в Україні райспоживспілки – Пеньківської (1909). Створив Відділ поліпшення дрібних господарств при Подільському т-ві сільського господарства та сільськогосподарської промисловості, котрий у 1907–1910 діяв як господарсько-фінансовий орган щодо координації діяльності кооперативних т-в губернії. Ініціатор і провідник кооперативних з'їздів Поділля (1908–1913), співорганізатор 2-го Всеросійського кооперативного форуму в Києві (серпень 1913). Його подвижництво на кооперативній ниві тісно перепліталося з культурно-просвітницькою діяльністю. В 1906 заснував Могилів-Подільське відділення Подільсько-

го т-ва «Просвіта», яке відкрилося в числі перших у Наддніпрянській Україні і стало піонером на теренах Східного Поділля. У 1907 в Могилеві-Подільському відкрив власну книгарню, де за помірними цінами продавав друковані твори й українських письменників І. Котляревського, Т. Шевченка, Б. Грінченка, І. Франка, Лесі Українки та ін. Після переїзду до Києва (1908) працював у тамтешніх періодичних виданнях. Обіймав посаду заступника редактора журналу «Сплотчина» та згодом очолив редакцію газети «Dziennik Kijowski». Брав активну участь у визвольній боротьбі за незалежність України (1917–1920). За влади УЦР обіймав посаду члена Київської губернської управи, Літинського повітового комісара. Згодом працював викладачем курсів з питань українізації апарату управління Української Держави (1918). Наприкінці 1919 змушений був емігрувати в Польщу, але в травні 1920 повернувся на Поділля в якості радника маршала Ю. Пілсудського. Тут відродив газету «Світова Зірниця» та проводив активну агітаційну роботу щодо консолідації зусиль польського та українського народів у боротьбі проти великодержавного російського шовінізму. Повернувся до Польщі, де працював на ниві місцевого самоврядування та кооперації. З 1927 жив на Волині, де став фундатором польсько-української кооперативної спілки «Гурт». Автор близько 100 публіцистичних і літературних праць з кооперативної тематики. Член сейму і сенату Польщі (1928–1939). Кавалер Ордена Відродження Польщі (1934). Помер у Кракові, похований у Варшаві.

На його пошану є монографія В. Подоляна і В. Рекрута «Йоахим Волошиновський у становленні

українського кооперативного руху (1897–1939 рр.)» (2005), меморіальна дошка в Гонтівці Чернівецького р-ну, надруковано 2-томне зібрання вибраних творів «Розмови про кооперацію» (2010).

Дж.: Подолян В. В., Рекрут В. П. Йоахим Волошинівський у становленні українського кооперативного руху (1897–1939 рр.). Вінниця, 2005. 456 с.

Валерій Рекрут

ВОЛЬФ Арнольд (1877, Простеїов, Чеське Королівство, Австро-Угорщина (нині Чехія) – 24.11.1924, Йозефов, Чехословаччина (нині Чехія)) – український та австрійський військовий діяч, генерал-четар УГА. Закінчив Віденську офіцерську школу. Учасник Першої світової війни на італійському фронті, підполковник.

З листопада 1918 – командир бойової групи, з січня 1918 – новоствореної 3-ї Бережанської бригади Галицької армії. Один із ініціаторів та героїв Чортківської офензиви, успішно здійснивши спільно з 7-ю Львівською бригадою 08.06 пролом польської оборони. Після переходу УГА за Збруч призначений командиром II Галицького корпусу. 29.07 силами 4-ї Золочівської бригади здобув Проскурів, захопивши у більшовиків два панцерні потяги. В серпні 1919 під час спільного походу об'єднаних українських армій на Київ – Одесу наступав на Коростень на чолі Західної армійської групи у складі II Галицького корпусу УГА та групи Січових стрільців Є. Коновальця ДА УНР. Оволодів Старокостянтиновом (нині Хмельн. обл.) (14.08) та Житомиром (21.08). У жовтні 1919 брав участь у війні з ЗСПР, 20–29.10 на чолі корпусу провадив жорстокі зустрічні бої за Брацлав, але не мав успіху. У червні 1920 приєднався до ДА УНР. У ніч з 25 на 26.08.1920 разом з групою вояків-галичан, які склали основу 5-ї Херсонської дивізії ДА УНР, перейшов до Чехословаччини, де був інтернований. З 1920 – командир інтернованої бригади в таборах у Ліберці, Німецькому Яблонному, Йозефові в Чехословаччині. З червня 1921 по 1924 – комендант табору в Йозефові, де помер від наслідків тифу. Похований у Простеїові.

Дж.: ЕІУ. Київ, 2003. Т. 1. С. 629; ЕСУ. Київ, 2006. Т. 5. С. 140; Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння. Київ, 2006. 576 с.; Кучерук В. Українська Галицька Армія : довідник. Київ, 2010. 448 с.; Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організа-

ція, чисельність уніформа). Ніжин, 2013. 480 с.; Стецишин О. Ландскнехти Галицької армії. Львів, 2012. 480 с.; Україна. 1919 рік: М. Капустянський «Похід Українських армій на Київ – Одесу в 1919 році». Є. Маланюк «Уривки зі спогадів». Київ, 2004. 558 с. Чмир М., Пінак Є., Музичук С. Галицька Армія, 1918–1920. Рівне, 2008. 80 с.

В'ячеслав Желіховський

ВОРОНЮК Василь (? – 09.03.1919) – військовий урядовець. У 1917 – залізничний службовець на станції Проскурів. З 08.02.1918 – т. в. о. начальника військових комунікацій військ УЦР. З 01.06.1918 – комендант станції Жмеринка. З кінця листопада 1918 – начальник військових комунікацій ДА УНР. Загинув за нез'ясованих обставин на станції Жмеринка.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 90.

Тетяна Кароєва

ВРУБЛЕВСЬКИЙ Григорій Петрович (?–?) – брацлавський повітовий староста за Української Держави.

Дж.: Східне Поділля в добу Центральної Ради та Гетьманату П. Скоропадського (березень 1917 р. – грудень 1918 р.): зб. док. та матеріалів / упоряд.: К. Завальнюк, Т. Стецюк. Вінниця, 2008. 208 с.

Тетяна Кароєва

ВРУБЛЕВСЬКИЙ Микола Євтихійович (псевд. Сергій; 16.02.1897, Рункошів, Ушиц. пов. Поділ. губ. (нині Кам'янець-Поділ. р-н Хмельн. обл.) – 25.12.1918, Бар, Могилів. пов. Поділ. губ. (нині Вінн. обл.)) – гро-

мадський та політичний діяч. Закінчив Кам'янецьке духовне училище (1911), навчався в Подільській духовній семінарії, в Київському комерційному ін-ті (1915–1916). Учасник Першої світової війни (1916–1917). Член УСДРП, УЦР (від Всеукраїнської ради військових депутатів). У листопаді 1917 – голова Барського військового революційного комітету. На II Всеукраїнському з'їзді Рад обраний до складу ЦВК Рад України. У березні–квітні 1918 – народний секретар народної освіти в радянському уряді України. Член Надзвичайного повноважного посольства ЦВК Рад України і Народного секретаріату в Москві (кінець березня – початок травня 1918). Від квітня 1918 – член Бюро з керівництва повстанською боротьбою в тилу австро-німецьких військ. Член КП(б)У (з 1918). Від червня 1918 – член підпільного Київського губкому. 28.10.1918 заарештований гетьманським урядом у Києві. Розстріляний у часи Директорії, похований у передмісті Бара. У 1986 в Бару встановлено його погруддя.

Дж.: ЕУ. Київ, 2003. Т. 1. С. 642.

Ольга Коляструк

Г

ГАВРОНСЬКИЙ Віктор Костянтинівич (Gawroński Wiktor Mieczysław, 20.04.1863, Брацлав, Поділ. губ. (нині Немирів. р-н Вінн. обл.) – 08.11.1946, Варшава, Польща) – український та польський військовий діяч. Народився у польській дворянській родині. Закінчив Володимирську Київську військову гімназію, Миколаївське інженерне училище. Служив у залізничних

частинах. Учасник російсько-японської війни (1904–1905), Першої світової війни, генерал-майор (від 1916). З утворенням УЦР – в українському війську. У 1917 входив до складу Українського військового комітету, де очолював відділ залізничних сполучень. Брав активну участь у розбудові залізничних військ Української Держави, ДА УНР, формуванні залізничного корпусу, розгортанні мережі військових сполучень. Генерал-хорунжий Армії УНР. Восени 1919 інтернований у Польщі. Відтоді служив у польському війську, шеф залізничних військ. Підвищений до рангу дивізійного генерала Війська Польського. З 1922 – у відставці. Автор фахових статей у польській військовій періодиці.

Дж.: ЕСУ. Київ, 2006. Т. 5. С. 276.

Тетяна Кароєва

ГА(О)ДЗИКІВСЬКИЙ Іполит Якович (псевд. Хмара, Чорна Хмара; 1876, Миколаїв, Херсон. губ. – 20.04.1921, Попудня, Липовец. пов. Київ. губ. (нині Монастирищ. р-н Черкас. обл.)) – повстанський отаман. Народився у дворянській родині. Батько – полковник царської армії. Дружина Феодосія Гаврилівна. Закінчив Одеське юнкерське училище (1900). За вбивство своєї нареченої був засуджений до 3 років ув'язнення у фортеці Варшави. Потім був помилуваний і вступив на службу помічником начальника в'язниці в Одесі. У 1915 за спробу вбивства через ревності до своєї дружини засуджений до 8 років заслання, але помилуваний і відправлений на фронт. Один з організаторів Вільного козацтва. У 1918 за Української Держави – сотник в українському війську. У листопа-

ді 1918 – начальник Брацлавської повітової добровольчої дружини. На початку травня 1919 – один з керівників повстання, яке захопило Немирів, Брацлав та навколишні села. Після його придушення – член штабу об'єднаного загону отаманів М. Вікула та Ю. Якубенка. З 24.01.1921 – командир 144-ї Надбужанської повстанської дивізії. Оперував на території Гайсинського, Брацлавського та Ольгопільського пов. 08.03 зайняв Теплик, 21.03 – Немирів, на початку квітня – села сучасного Тульчинського р-ну (Михайлівку, Холодівку, Василівку, Білоусівку та ін.). У середині квітня готував напад на Тульчин. Після з'їзду повстанців (18.04.1921), де через відсутність зброї було прийнято рішення діяти загонами самостійно, перейшов у Липовецький пов. Київської губ., де через кілька днів був убитий змовниками.

Дж.: Завальнюк К.В. Провісники волі. Літин. 2005. С. 37–39.

Костянтин Завальнюк

ГАЄВСЬКИЙ Іван Тимофійович (14.11.1870–17.11.1921, Малі Міньки, Овруц. пов. Волин. губ. (нині Народиц. р-н Житом. обл.) – військовий діяч. Закінчив Київське реальне училище, Київське піхотне юнкерське училище (1891). Учасник російсько-японської (1904–1905) війни, Першої світової війни, полковник. На 05.02.1919 – тимчасовий начальник канцелярії Наказного Отамана УНР. У 1919 – комендант Могилева-Подільського. Потрапив у полон до білих. Згодом служив у Французькому іноземному легіоні. У 1920 повернувся до ДА УНР, служив у штабі 6-ї Січової стрілецької дивізії. Полковник Армії УНР. Учасник Другого Зимового походу. Загинув у бою.

Дж.: Петрів В. Спомини з часів української революції (1917–1921). Львів, 1927. Ч. 1. С. 25; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 95.

Тетяна Кароєва

ГАЙДУКЕВИЧ Остап Миколайович (11.09.1883, Волощина, Підгаєц. пов., Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Бережан. р-н Терноп. обл.) – 18.04.1950, Ной-Ульм (нині Німеччина)) – релігійний діяч. Закінчив гімназію у Бережанах (1906). Навчався на богословському ф-ті Львівського ун-ту (1906–1910). Рукопокладений у священники (1911). Служив у парафіях на Тернопільщині. Брав активну участь у роботі українських культурних та економічних т-в, сприяв будівництву шкіл і читальних залів. З 1918 – у лавах УГА, служив у 11-й бригаді, з нею перейшов Збруч. Брав участь у боях з більшовиками під Крижополем та Вапняркою. З осені 1919 – у Вінниці при шпиталі, який описав у спогадах «Було колись. Із записника польового духовника УГА» (Львів, 1937). У червні 1920 повернувся до Підгайців до парафії. Був активним членом «Просвіти», т-ва «Рідна Школа», економічних спілок «Українбанк», «Повітовий союз кооператорів». Емігрував до Німеччини (1944), де став парохом і деканом Регенсбургу, парохом Ной-Ульму (1949–1950).

Дж.: Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії : матеріали до історії. Вінніпег, 1963. 325 с.

Олександр Логінов

ГАЛАЙЧУК Володимир о. (1882–1919, Немирів, Брацлав. пов.

Поділ. губ. (нині Вінн. обл.)) – релігійний діяч. Рукопокладений на священника УГКЦ (1907). Духівник 3-ї Бережанської бригади. З серпня 1919 провадив службу на Поділлі. Захворів на тиф і помер.

Дж.: Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії : матеріали до історії. Вінніпег, 1963. С. 82.

Олеся Коваль

ГАЛУЩАК Пилип Семенович (? , Гречана, Літин. пов. Поділ. губ. (нині Старосиняв. р-н Хмельн. обл.) – ?) – громадський діяч. Депутат Трудового конгресу від селянства Літинщини. Член УСДРП.

Дж.: Малюта В. О. Всеукраїнський Трудовий Конгрес як представницький орган українського народу в другій Українській Народній Республіці // Історичний архів. Наукові студії : зб. наук. пр. Миколаїв, 2011. Вип. 7. С. 199–207.

Тетяна Кароєва

ГАЛЬПЕРИН Федір Арсенович (17.02.1896, Обухів, Могилів. пов. Поділ. губ. (нині Мурованокуріловец. р-н Вінн. обл.) – після 1936) – військовий діяч, сотник ДА УНР. В еміграції. Нагороджений Хрестом Симона Петлюри. Подальша доля не відома.

Віталій Тучинський

ГА(О)ЛЬЧЕВСЬКИЙ Яків Васильович (псевд. Орел, в еміграції в Польщі – Якуб Войнаровський; 22.10.1894, Гута-Літинська, Літин. пов. Поділ. губ. (нині Малинівка, Літин. р-н Вінн. обл.)) – 22.03.1943, Пересоловичі, Холмщина (нині Польща) – військовий і громадський діяч, повстанський отаман, педагог,

письменник-мемуарист. Народився у селянській родині. Батько Гольчевський Василь Лукович (1870–1901), римо-католик. Мати Русавська Мотрона Іванівна (1876–1944). Брат Федір (1897–1920), розстріляний чекістами). Перша дружина Жуматій Марія Оксентівна (1897–?), друга дружина Которович (у 2-му шлюбі Дидинська) Надія Іванівна (1911–2003, шт. Пенсильванія, США). Син Роман (1938–2009). Закінчив Майдано-Трепівську церковно-учительську школу (1908–1913), 2-у Житомирську школу прапорщиків (1915). Учителював. Учасник Першої світової війни, штабс-капітан (1917). Організатор і командир Окремого Літинського куреня 2-го Подільського корпусу (кінець 1918 – початок січня 1919), сотник Окремого Гайсинського куреня ім. отамана С. Петлюри (січень 1919), сотник 1-ї гарматної батареї 61-го Гайсинського пішого полку ім. С. Петлюри (січень–квітень 1919), командир 61-го полку ім. С. Петлюри ДА УНР (23.04 – травень 1919). З травня 1919 розгорнув повстанську антибільшовицьку боротьбу. Восени 1920 чисельність його загону складала до 220 козаків. Вільний слухач правничого ф-ту Кам'янець-Подільського державного українського ун-ту (1920).

Полковник Армії УНР (20.08.1922, звання не затверджене військовим міністром В. Сальським). Навесні 1922 організував та очолив Подільську повстанську групу. Під час рейду були захоплені такі важливі населені пункти, як Віньківці (06.06), Бар (05.08), Ялтушків (07.08), Лозни (08.08), Летичів (10.08), Зіньків (16.08) та ін. Наприкінці 1922 загін відступив за Збруч, продовжуючи бойові рейди до літа 1925. Командувач повстанських загонів та організацій Правобережної України (1922–1923). Упродовж 01.09.1930 – вересень 1939 перебував на службі у Війську Польському. Майор Війська Польського (1939). Учасник Другої світової війни. Автор книги спогадів «Проти червоних окупантів» (2 т., 1941–1942), рукопису «З воєнного нотатника» (1940) та неопублікованої історіософічної праці, друкувався в часописах. Був військовим консультантом Т. Бульби-Боровця, приятелював з І. Огієнком. Організував і очолив Грубешівський штаб української самооборони (1942–1943). Загинув біля Грубешова, відбиваючись від загону польських боївкарів з Армії Крайової. Похований у Грубешові, могила пізніше була зруйнована польськими шовіністами).

На його пошану у 1994 було засновано іменну премію «За подвижництво у державотворенні», 30.11.2013 в Малинівці Літинського р-ну відкрито пам'ятний знак, 24.05.2019 в школі Бруслинова Літинського р-ну – меморіальну дошку. 28.12.2015 у Вінниці з'явилася вулиця.

Дж.: Гальчевський Я. З воєнного нотатника. Київ, 2006. 192 с.; Гальчевський Я. Проти Червоних окупантів. Кам'янець-Поділ., 2011. 360 с.; ДАВіО. Ф. Д-284. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 50 ; Спр. 23. Арк. 12 ;

Спр. 24. Арк. 2зв.; Ф. Д-904. Оп. 16.
 Спр. 16. Арк. 187зв.-188 ; Спр. 40.
 Арк. 80зв.-81, 150зв.-151, 258зв.-259 ;
 Спр. 73. Арк. 258зв.-259 ; Ф. Р-195.
 Оп. 3. Спр. 397. Арк. 131-132 ; Ф. Р-253.
 Оп. 5. Спр. 6. Арк. 157 ; Ф. Р-256. Оп. 2.
 Спр. 474. Арк. 1-2 ; Ф. Р-925. Оп. 8.
 Спр. 52. Арк. 215 ; Спр. 83. Арк. 110 ;
 Спр. 84. Арк. 329, 332, 345 ; Ф. Р-1882.
 Оп. 1. Спр. 4. Арк. 21, 63 ; Ф. Р-6023.
 Оп. 4. Спр. 24900. Арк. 25зв., 32; ЕІУ.
 Київ, 2004. Т. 2. С. 45; ЕСУ. Київ, 2006.
 Т. 5. С. 359; Завальнюк К. Провісники
 у волі. Літин. 2005. С. 40-41; Заваль-
 нюк К., Стецюк Т. Яків Гальчевський
 у документах епохи. Кам'янець-Поділ.,
 2012. 224 с.; Коваль Р. Отамани святих
 і страшних. Київ, 2000. 288 с.; Коваль Р.
 Отамани Гайдамацького краю. 33 біо-
 графії. Київ, 1998. С. 53-73; Коваль Р.
 Повернення отаманів Гайдамацько-
 го краю. Київ, 2001. С. 49-53; Коваль Р.
 Яків Орел-Гальчевський: боротьба і фі-
 лософія боротьби. Київ, 2017. 128 с.;
 Красносілецький Д. Життєвий шлях
 і політична діяльність Я. В. Гольчевсько-
 го (1894-1943). Хмельницький, 2014.
 110 с.; Тинченко Я. Офіцерський корпус
 Армії Української Народної Республіки
 (1917-1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 99-100;
 Філонов Л., Завальнюк К., Рєзнік В.
 Орел Подільського краю. Кам'янець-По-
 діл., 2004. 48 с.

Костянтин Завальнюк

ГАНДЗЮК Яків Григорович
 (21.03.1873, Багринівці, Літин. пов.
 Поділ. губ. (нині Літин. р-н Вінн.
 обл.) – 09.02.1918, Київ) – військо-
 вий діяч. Народився у селянській
 родині, закінчив 5 класів Вінниць-
 кого реального училища. Служ-
 бу у російському війську розпочав
 добровольцем 47-го Українсько-
 го піхотного полку (Вінниця, 1891).
 У 1895 закінчив з відзнакою Одесь-
 ке піхотне юнкерське училище.
 Учасник російсько-японської війни

(1904-1905). Отримав спадкове дво-
 рянство (1911). Учасник Першої сві-
 тової війни, генерал-майор (1917).
 Нагороджений орденом св. Георгія
 4-го ступеня та Георгіївською збро-
 єю «За хоробрість». Під його коман-
 дуванням 104-а піхотна дивізія бу-
 ла українізована, стала 1-ю Укра-
 їнською дивізією у складі І Україн-
 ського корпусу генерала П. Скоро-
 падського. В грудні 1917 обійняв по-
 саду командира корпусу, підрозділи
 якого успішно протистояли більшо-
 викам на залізничних вузлах і стан-
 ціях Рівне, Здолбунів (нині Рівн.
 обл.), Шепетівка (нині Хмельн. обл.),
 Жмеринка і Козятин. Учасник обо-
 рони Києва під час першої радян-
 сько-української війни. 09.02.1918
 заарештований і допитаний М. Му-
 равйовим, на пропозицію перейти
 на бік радянської влади відповів
 відмовою. Того ж дня розстріляний
 біля стін Олексіївського інженер-
 ного училища (нині Київський вій-
 ськовий ліцей ім. І. Богуна). Згодом

тіло генерала було впізнано дружиною серед ексгумованих братських могил та урочисто перепоховане на території Видубицького монастиря. За радянської доби могила була знищена, але відновлена у 1990-х за сприяння нащадків. На вшанування його імені названо вулиці у Києві, Вінниці. В рідному селі генерала зберігся будинок його родини, у центрі Багринівців встановлено меморіальну дошку та перейменовано вулицю.

Дж.: Гандзюк і Сафонов. Два царські генерали, які не зрадили присяги УНР. URL: <http://www.istpravda.com.ua/digest/2011/02/9/23301/>; ЕІУ. Київ, 2004. Т. 2. С. 50; ЕСУ. Київ, 2006. Т. 5. С. 369; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 101–102.

Олександр Федоришен

ГАНИЦЬКИЙ Володимир о. (1859–31.10.1919, Вінниця, Поділ. губ.) – релігійний діяч. У 1886 рукопокладений на священника УГКЦ. Польовий духівник 7-ї Львівської бригади. У серпні–жовтні 1919 провадив службу на Поділлі. Захворів на тиф і помер.

Дж.: Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії : матеріали до історії. Вінніпер, 1963. С. 82.

Олеся Коваль

ГАНЬКО Михайло Петрович (?–?) – ямпільський повітовий комісар 1917, повітовий староста за Української Держави.

Дж.: Поділля в добу Української революції. Рік 1917 : док. та матеріали / упоряд. В.Р. Адамський. Кам'янець-Поділ., 2017. С. 616; Східне Поділля в добу Центральної Ради та Гетьманату П. Скоро-

падського (березень 1917 р. – грудень 1918 р.): зб. док. та матеріалів / упоряд.: К. Завальнюк, Т. Стецюк. Вінниця, 2008. 208 с.

Тетяна Кароєва

ГАЧКЕВИЧ Осип [Іванович] (03.07.1893, Буськ, Кам'янка-Струмилів. пов., Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Львів. обл.) – 24.04.1920, Зарванці, Вінн. пов. Поділ. губ. (нині Вінн. р-н Вінн. обл.) – військовий діяч. Навчався у Львівській вищій політехнічній школі. 1915 вступив до УСС. Брав участь у листопадових боях у Львові на боці українських сил. Організував з українських студентів 9-у сотню оборони Львова і відзначився на командних посадах в боях на Підзамче та Вознесіння, у т. ч. був командиром сотні 2-го куреня 1-ї бригади УСС. Вступив до УГА, отримав поранення у боях. Наприкінці 1919 командував взводом розвідки I корпусу УГА, був членом Вінницького революційного комітету УГА, який 01.01.1920 підписав союзний договір із більшовиками. У званні чотаря був одним із підписантів цієї угоди з 12-ю більшовицькою армією Південно-Західного фронту. Призначений членом редколегії органу ревкому УГА – газети «Червоний Стрелець» і керівником Бюро пропаганди та Корпусу УГА. Оскільки більшовики бойкотували ратифікацію угоди, почав виступати за її розірвання та збройне повстання. На пленарному засіданні ревкому УГА, яке відбулося у Вінниці в середині лютого 1920, доводив: «Більшовики обдурили нас, не дотримали жодного пункту договору з 1 січня». Стверджував, що договір з більшовиками нічим не відрізняється від ганебного договору з де-

нікінцями, а тому і кінець його буде таким же. «І денікінці, і більшовики однієї матері діти – діти Москви, яка за весь час свого існування не стримала жодного договору, що підписувала і на який присягала. Ми, підписавши договір, готові витримати його, але його потоптати самі більшовики, так і нас він нічим не зобов'язує». Один із організаторів повстання ЧУГА у Вінниці (23.04.1920), в якому безпосередньо у місті участь взяло приблизно 700–800 галицьких вояків. Їм вдалося зайняти центр міста і захопити багато бранців, однак на вокзалі рештки більшовицького гарнізону зайняли оборону і вибити їх звідти не вдалося. Не підійшла й обіцяна допомога з боку 2-ї та 3-ї галицьких бригад, які зайняли Літин, але не дійшли до Вінниці. Натомість до «червоних» підійшли підкріплення, найбільш боєздатним з яких була 17-ї кавалерійська бригада 45-ї стрілецької дивізії під командуванням Г. Котовського. Вночі на 24.04.1920 галицькі частини почали відступ з Вінниці до Літина. Основну колону галичан червона кіннота вранці перехопила біля Зарванців (7 км від центру Вінниці). Під час атаки вбитий, похований у Літині.

Дж.: Логінов О. Збройний виступ частин ЧУГА 23 квітня 1920 р. у Вінниці // Вінниц. край. 2015. № 3/4. С. 84–92.

Олександр Логінов

ГЕЙДЕН Дмитро Федорович (06.07.1862, Лігово, Санкт-Петербурзька губ. (нині Санкт-Петербург, РФ) – 23.05.1926, Загреб, Королівство Югославія (нині Хорватія)) – громадський і політичний діяч, подільський поміщик. Закінчив Петербурзький ун-т (1884) і Миколаївську академію Генерального штабу

(1891). Служив у гвардійській кінній артилерії, але 1897 вийшов у відставку, однак брав участь у російсько-японській та Першій світовій війнах. Осів у маєтку в Сутисках Вінн. пов. У 1898 одружився з донькою М. Драгомирова (тоді вже генерал-губернатора Київ., Волин. та Поділ. губ.). Був підприємливим поміщиком, відомим на Поділлі громадським діячем. З 1897 був предводителем дворянства Вінн. пов., з 1898 – почесним мировим суддею, згодом активно діяв як вінницький земський гласний, з 1897 очолював Вінницький повітовий комітет Піклування про народну тверезість, у 1899–1906 – ПТСГ, 1904–1911 – Вінницький повітовий комітет з земського господарства. Почесний громадянин Жмеринки (1909). Член Об'єднаного комітету по спорудженню пам'ятника Т. Шевченку в Києві (1913). В жовтні 1910, у рамках сторічного ювілею з дня народження М. Пирогова ініціював будівництво повітової земської лікарні (нині Вінницька обласна клінічна лікарня ім. М.І. Пирогова). У 1917–1918 – голова правління Київського обласного союзу земельних власників, що на початку 1918 трансформувався у Всеукраїнський союз хліборобів-власників, член Всеукраїнського союзу земельних власників, очолював правління Спілки

хліборобів України. Один із ініціаторів Всеукраїнського з'їзду хліборобів, де 29.04.1918 проголосили створення Української Держави та обрання Гетьманом України П. Скоропадського. Від імені з'їзду привітав новообраного гетьмана. В Українській державі мав значний вплив. За його рекомендацією на посаду Подільського губернського старости був призначений С. Кисельов. Працював у комісії по розробці нового земського законодавства, в аграрній комісії, що розробляла проект земельної реформи. Не підтримував входження українських міністрів до складу уряду Української Держави у жовтні 1918. Залишився прихильником відновлення «єдиної і неділимої Росії». Збирав кошти на потреби російської Добровольчої армії. Після повалення Гетьманату до травня 1919 був виконуючим обов'язків генерала для доручень при начальникові постачання ЗСПР, влітку 1919 – виконуючий обов'язки начальника гарнізону Царицина. У 1920 емігрував до Сербії. Згодом опинився у Загребі, де й помер. Автор спогадів та книжок про соціоекономічний розвиток Вінн. пов.

Дж.: ЕСУ. Київ, 2006. Т. 5. С. 436; Завальнюк К., Стецюк Т. Граф Дмитро Гейден – перший редактор першого часопису Вінниччини // Червоний смерч над Поділлям. Вінниця, 2008. С. 209–215; Соломонова Т. Військова література у родовій бібліотеці Гейденів з Поділля (за матеріалами Вінницької ОУНБ ім. К.А.Тімірязєва) // Воєнна історія Поділля та Буковини : матеріали Всеукр. наук. військ.-іст. конф. : наук. зб. Кам'янець-Поділ., 2009. С. 130–135; Соломонова Т. Родовая библиотека Гейденов: общая характеристика // Библиофильство и личные собрания : материалы 1-ой междунар. науч. конф., 31 мар-

та 2011 г. Москва, 2011. С. 216–224; Тамтура А. В. Історія Сутисок : іст.-краєзнав. нарис від найдавніших часів до сьогодення. 2-е вид., випр. та доп. Вінниця, 2006. 146 с.

*Тетяна Кароєва,
Олександр Кравчук*

ГЕРАСИМЕНКО Антон Григорович (1882, Медвеже, Брацлав. пов. Поділ. губ. (нині Немирів. р-н Вінн. обл.) – 1939, Луцьк) – громадський діяч, кооператор, адвокат. Народився у сім'ї земського фельдшера. Середню освіту здобув у Немирівській гімназії, вчителював. Згодом долучився до кооперативної діяльності. У 1912 – учасник з'їздів споживчої та кредитної кооперації Поділ. губ. З 1917 став членом правління Подільського союзу кредитних і ощадно-позичкових т-в, одним з ініціаторів та розробників статуту Подільського ревізійного кооперативного союзу, одним з керівників Союз-банку. За доби Української революції активно займався громадсько-політичною діяльністю, брав участь у бойових діях проти ЗСПР та РСЧА у 1919–1920. Після встановлення радянської влади емігрував у підпольську Волинь, де продовжив займатися професійною діяльністю. Працював у кооперативних закладах Кременця, був членом правління повітового союзу українських кооперативів у Львові. З 1931 очолював ревізійний відділ кооперативного Союзу «Гурт». Тяжко хворів.

Дж.: Рекрут В. Іполит Зборовський (1875–1937). На перехресті двох епох. Вінниця, 2014. 765 с.

Олена Стадник

ГІЖОВСЬКА Марія (?–?) – студентка медицини, у 1919 перебу-

вала у складі І Галицького корпусу. У серпні–грудні 1919 працювала у корпусному польовому шпиталі у Вінниці.

Дж.: Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії : матеріали до історії. Вінніпег, 1963. 325 с.

Олеся Коваль

ГІРНЯК Йосип Йосипович (14.04.1895, Струсів, Тереховлян. пов., Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Тереховлян. р-н Терноп. обл.) – 17.01.1989, Нью-Йорк, США) – актор, режисер. Брат Никифора, Володимира і Юліана Гірняків. В 1911–1914 навчався в Рогатинській гімназії. З початком Першої світової війни вступив до легіону УСС. У 1914 прилучився до театру т-ва «Руська бесіда», вийшов на професійну сцену наступного року в театрі УСС. У 1916–1918 грав провідні ролі в театрі «Української бесіди» (колишня

«Руська бесіда»), в 1919–1920 – у Новому львівському театрі. До трупи останнього приєднався восени 1919 у Проскуріві під час відступу УГА, згодом опинився у Театрі ім. Івана Франка (Вінниця, Київ), де служив до 1922, потім переїхав у Харків у театр Л. Курбаса «Березіль» (Київ, Харків). Виконував переважно гострохарактерні та комедійні ролі, поєднуючи давні традиції народного театру з досягненнями модерного національного театру. Віртуозно володів психологічним гротеском. Як мистецький однодумець і товариш Л. Курбаса був заарештований в 1933 та засуджений за сфабрикованою справою «Української військової організації». Покарання відбував в одному з Ухта-Печорських таборів. Під час Другої світової війни зумів повернутися до Галичини, зокрема в 1942–1944 працював у драматичній трупі Львівського оперного театру (там вперше на українській сцені здійснив постановку шекспірівського «Гамлета»). З наближенням радянських військ навесні 1944 разом з дружиною, відомою українською актрисою О. Добровольською, емігрував до Австрії, згодом до Німеччини, де служив в Українському табірному театрі. 1946 подружжя створило театр-студію. Брав дієву участь в Асоціації українських акторів Німеччини. У 1947 оселився в Нью-Йорку. Очолював Український театр в Америці (1953–1955) і Театр слова (1956–1964, разом з дружиною), в яких поновив кращі вистави курбасівського «Березоля» – «Гайдамаки» за Т. Шевченком, «За двома зайцями» М. Старицького, «Мина Мазайло» М. Куліша. Водночас з 1956 – диктор української студії радіо «Свобода». Назагал зіграв у театрі понад 170 ролей, поставив 65 вистав, знявся у фільмі «Вендета» (1924, Одеса), підготував

низку статей з історії українського театру. Його «Спомини» видані окремою книгою 1982 в Нью-Йорку. Похований на українському католицькому цвинтарі Фокс Чейз у Філадельфії.

Дж.: ЕСУ. Київ, 2006. Т. 5. С. 637–638; Мистецтво України : біогр. довід. Київ, 1997. С. 151.

Лариса Семенко

ГІРНЯК Никифор Йосипович (псевд.: Ніцько, Незламний Граб; 23.07.1885, Струсів, Теревовлян. пов.,

Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Теревовлян. р-н Терноп. обл.) – 04.03.1962, Кліфтон, США) – військовий та освітній діяч. Брат *Йосипа*, Володимира і Юліана Гірняків. Закінчив Коломийську гімназію та Львівський ун-т. Відбув однорічну військову службу. Продовжив навчання у Віденському ун-ті, де в 1910 отримав ступінь доктора філософії. З того ж року вчителював в українській гімназії Рогатина. Був членом «Прогресу», «Учительської громади»,

Педагогічного т-ва. В 1913 заснував перший гурток пластунів у Рогатинській гімназії. Як офіцер запасу австрійського війська у серпні 1914 був призначений до легіону УСС командиром віденської сотні. В 1915–1918 – комендант коша УСС. Учасник українсько-польської війни 1918–1919, майор УСС. В 1918 – комендант Тернопільської військової округи, згодом працював у Військовому секретаріаті ЗУНР у Станіславові (нині Івано-Франківськ). Влітку 1919 призначений до Міністерства військових справ Директорії УНР у Кам'янці-Подільському. Член Крайової ради Брацлавщини (Хмільник, 10.10.1919). З грудня 1919 перебував у Вінниці, де з січня 1920 очолював ревком УГА. Брав участь в її реорганізації в ЧУГА. У 1921 осів у Тернополі, де вчителював у гімназії. Проводив широку громадську діяльність, зокрема заснував 32-й курінь юначок ім. Олени Пчілки, був командантом 6-ї Подільської пластової округи, видавав часопис «Громадянин», був членом Наукового Т-ва ім. Шевченка. В 1940 його запросили до Українського центрального комітету в Кракові на посаду шкільного референта Генерал-губернаторства. У січні 1941 переїхав до Берліна, де працював в Українському національному об'єднанні організаційним референтом. Згодом вчителював в українській гімназії у Відні, яку потім було переведено до Лінца, і став її директором. По капітуляції гітлерівської Німеччини залишився в Австрії, був крайовим комендантом «Пласту», до листопада 1949 – учителем гімназії в Міттенвальді. Того ж року емігрував до США, де заснував й очолив Братство УСС. Крім того, організував й очолив українську школу, був діяльним у «Пласті», заснував

видавничий кооператив «Червона Калина». Похований у Філадельфії.

Автор понад 100 публікацій у збірниках і часописах. У спогадах «Останній акт трагедії Української Галицької Армії (Спогади учасника подій за час від половини грудня 1919 до половини вересня 1920)» (Нью-Йорк, 1959) висвітлюються події у Вінниці, зокрема діяльність ревкому УГА, реорганізацію УГА в ЧУГА, епідемія тифу.

Дж.: ЕІУ. Київ, 2004. Т. 2. С. 109; ЕСУ. Київ, 2006. Т. 5. С. 638; Уніят В. Никифор Гіряк. Життєвий шлях отамана. Тернопіль, 2010. 232 с.

Лариса Семенко

ГОГОЛЬ Павло Кирилович (09.01.1885, Кислицьке, Ямпіл. пов. Поділ. губ. (нині Томашпіль. р-н Вінн. обл.) – після 1940) – громадський діяч. Член УЦР. За часів Української Держави і Директорії УНР – волосний старшина Комаргородської волості. Після Української революції – завідувач райземвідділу Вапнярського р-ну. У 1930 прийнятий до колгоспу, виключений з нього у 1931, позбавлений виборчих прав як петлюрівець. Заарештований у жовтні 1937, працюючи на станції Вапнярка вагонним слюсарем залізничного транспорту. Засуджений 30.11.1937 на 10 років ВТТ за контрреволюційну діяльність. Подальша доля невідома. Реабілітований (1990).

Дж.: ДАВіО. Ф. Р-6023. Оп. 4. Спр. 3875. 59 арк.; Реабілітовані історією. Вінницька область. Вінниця, 2007. Кн. 2. С. 477-478.

Павло Кравченко

ГОЛЩИНСЬКИЙ Клавдій Миколайович (19.07.1884, Вінниця, Поділ. губ. – ?) – військовий діяч.

Закінчив 2-гу Кишинівську гімназію, юридичний ф-т Дерптського ун-ту. Закінчив Гатчинську авіаційну школу (1915). Учасник Першої світової війни, штабс-капітан. З грудня 1917 – при штабі української авіації в Києві. З березня 1918 – льотчик Волинського авіаційного дивізіону Армії УНР, згодом Армії Української Держави. З початком проти-гетьманського повстання з власної ініціативи сформував у своєму дивізіоні відділ із трьох літаків, на чолі якого прибув у розпорядження штабу військ Директорії. Керував дивізіоном під час облоги Києва. 11.02.1919 відряджений з державним дорученням за кордон. У червні 1920 повернувся до ДА УНР, обіймав посаду начальника технічного відділу управи військово-повітряних сил. З 01.10.1920 – старшина для доручень управи військово-повітряних сил ДА УНР. З 29.06.1921 – т. в. о. начальника загального відділу Військово-технічної управи Військового міністерства УНР. Підполковник Армії УНР. Подальша доля невідома.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917-1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 110.

Тетяна Кароєва

ГОЛОВЧУК Данило Іванович (?-?) – громадський діяч. Мешканець Радівки Літинського пов. Учасник Першої світової війни. Голова Радівського ощадно-позичкового т-ва. Член УУЗ. Депутат Трудового конгресу від селянства Літинського пов. Член УПСР. Керівник Літинського повітового кооперативного комітету (1918). Заарештовувався за Української Держави. Гласний, член, голова (з 1919) Літинської повітової народної управи.

Дж.: Малюта О. Всеукраїнський Трудовий Конгрес як представницький орган українського народу в другій Українській Народній Республіці // Історичний архів. Наукові студії : зб. наук. пр. Миколаїв, 2011. Вип. 7. С. 199–207; Реєнт О. П., Рекрут В. П. Нариси життя Літинщини 1917–1921 рр.: революційні події та повсякденність. Київ, 2017. 298 с.

Тетяна Кароєва

ГОЛУБ Іван Остапович (13.04.1892, Маріямпіль, Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Галиц. р-н Івано-Фр. обл.) – ?) – повстанський отаман. Учасник Першої світової війни. Військову службу починав у лавах УСС. Разом із ними в 1919 опинився на Поділлі. Відставши від своїх, в Ярах (нині Ковалівка Немирів. р-ну) одружився з учителькою Пилипенко Ганною Кузьмівною (1900–?), організував повстанський загін, який на деякий час разом із загонами А. Волинця та С. Лисогора складала Гайсинсько-Брацлавську повстанську бригаду. Спільними зусиллями вони визволяли Немирів та Брацлав (1919). У грудні 1919 – січні 1920 – начштабу Брацлавської повстанської групи отамана І. Семесенка, яка 01.01.1920 вигнала денікінців за межі Брацлавщини. У 1920 продовжував боротьбу: 16.04 захопив Немирів, 26.04 – Вороновицю, 28.04 – Брацлав. Після відступу українсько-польського війська повернувся на Галичину. Через 1,5 роки опинився в радянській Україні, був заарештований, після розгляду справи у другій половині 1920-х емігрував. Жив на Галичині, редагував різні часописи, працював журналістом. Перебував в опозиції до польської влади. Наприкінці 1941 – лютого 1942 проживав у Горлівці (нині Донець

обл.), де виконував завдання націоналістичного підпілля і редагував легальний часопис «Український Донбас». У лютому 1942 повернувся у Вінницю керівником обласного Бюро ОУН. Працював інспектором Централосту. У 1943–1944 очолював школу підстаршин у Житомирі, яка готувала кадри для Українського визвольного війська. Її 13.11.1943 евакуював у Новоград-Волинський, а звідти у Рівне, згодом – Бабино під Самбором. За деякими даними, був убитий німцями навесні 1944.

Дж.: ДАВіО. Ф. Р-6023. Оп. 4. Спр. 16370. Т. 2. Арк. 13 ; Спр. 27735. Арк. 82зв.; Завальнюк К. В. Провісники волі. Літин. 2005. С. 45–46; Завальнюк К. В., Стецюк Т. В. Отаман-галичанин Іван Голуб. Вінниця, 1997. 76 с.

Костянтин Завальнюк

ГОНЧАРЕНКО Аверклій (Аверкій) Матвійович (22.10.1890, Дашценки, Лохвиц. пов., Полтав. губ. (нині

Варвин, р-н Черніг. обл.) – 12.04.1980, Парма, шт. Огайо, США) – військовий діяч. Закінчив Прилуцьку гімназію та Чугуївське піхотне училище. У 1912–1914 служив у 76-му піхотному Кубанському полку, який дислокувався у Тульчині. Учасник Першої світової війни, командир 4-го батальйону 260-го піхотного Брацлавського полку (1914–1916), капітан. Влітку 1916 отримав посаду курсового старшини 2-ї Київської школи прапорщиків. У 1917 був одним із творців Першої юнацької військової школи ім. гетьмана Богдана Хмельницького: викладав тактику, топографію та фортифікацію, організував перший випуск. У січні 1918 – командир куреня школи, на чолі якого брав участь у бою під Крутами (29/30.01.1918). У 1918 працював скарбником Головної шкільної управи Військового міністерства УНР та Української Держави. Восени 1918 – повітовий комендант Летичева (нині Хмельн. обл.). У січні–липні 1919 – комендант Поділ. губ. З 05.08.1919 – штаб-старшина для доручень військового міністра УНР. Курсовий старшина Кам'янець-Подільської спільної юнацької школи у 1920–1921, що у травні–червні 1920 дислокувалась у Вінниці в приміщенні чоловічої гімназії. З 1922 жив у Станіславові (нині Івано-Франківськ), працював у кооперативній сфері. Влітку 1943 вступив до дивізії Ваффен-СС «Галичина» як співробітник військової управи, займався набором добровольців. У вересні 1944 – старшина штабу 30-го полку дивізії. Згодом вступив до 1-ї Української дивізії УНА. 08.05.1945 інтернований на території Італії. У 1947 переїхав до Великобританії, згодом у США (1952), проживав у Клівленді, шт. Огайо. Організатор Фонду допомоги українським інвалі-

дам, співголова місцевої станиці Братства колишніх вояків УНА. Автор низки статей і спогадів про бій під Крутами. Похований на українському цвинтарі Петра і Павла біля церкви Святого Андрія у Пармі (США). 29.01.2017 у Тульчині на фасаді центральної районної бібліотеки на його честь відкрито меморіальну дошку.

Дж.: Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія УНР 1920 р. (структура, організація, чисельність, уніформа). Ніжин, 2013. С. 384–385; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 115–116.

Олександр Федоришен

ГОРБАНЮК Никифор Романович (псевд. Вогонь; 25.03.1891, Федорівка, Брацлав. пов. Поділ. губ. (нині Тиврів. р-н Вінн. обл.) – 08.01.1972, Гержманув Местець, Чехословаччина (нині Чехія)) – військовий

і громадський діяч, повстанський отаман. Народився в незаможній селянській родині. Батько Роман Феодосійович, мати Параскева. Брат Євдоким. Дружина Ксенія Аврамівна. Син Андрій, дочка Пелагія. Закінчив Немирівську гімназію (1907). Учасник Першої світової війни, прапорщик, телеграфіст. У 1917–1918 – організатор загонів Вільного козацтва на Поділлі, а в 1919 – Немирівського полку. Поручник ДА УНР. Після поразки Армії УНР – на еміграції. Повернувся в середині травня 1921 як начальник штабу Північної повстанської групи (03.05–20.07.1921), що розміщувався у Федорівці (25.05–26.06). Невдовзі встановив зв'язки з отаманами Нечаєм, Шевчуком, М. Вікулом, Артемом та Пугачем-Кравченком, а також з 5, 6, 7, 8, 9 і 10-м повстанськими р-нами і навіть з деякими військовими частинами РСЧА. Готував загальне народне повстання в Україні. 26.06 під час раптового нальоту на штаб групи загону 45-го червоного козачого полку втратив усю повстанську документацію. Зі штабом групи кілька разів міняв місце базування. Всупереч наказу командуючого групою Карого (С. Яворського) самовільно перейшов в ліси Подільської губ., за що був зміщений. Надалі діяв самостійно. У серпні 1921 об'єднався із загонами М. Вікула та А. Онищука. У 24–28.08 мали зіткнення з частинами 24-ї червоної дивізії (в р-ні сіл Оляниця – Кирнасівка – Демківка – Ілляшівка). Тривале переслідування його загону червоними військами спонукали здатися (29.09.1921). За його допомоги було схоплено начальника зв'язку штабу Північної повстанської групи П. Мамчура-Лісового, голову Київського губернського повстанкому О. Янкового, а також його активних членів Орлика та Осадчого, отамана

Кравченка-Пугача тощо. Наприкінці 1921 втік на Захід, де спочатку опинився у Польщі, а з 1922 – у Празі. Закінчив Український університет. Був військовим представником отамана Українського національного козацького товариства І. Полтавця-Остриниці. Один з головних ідеологів «козацького фашизму». Після Другої світової війни проживав у Мюнхені, підтримував зв'язки з багатьма визначними діячами еміграції. Викрадений 25.09.1958 чехословацькими спецслужбами. 20.08.1959 засуджений до 20 років позбавлення волі та політичних прав на 5 років з конфіскацією особистого майна. З огляду на вік та фізичний стан помилуваний 24.03.1966. Помер у будинку пристарілих.

Дж.: ДАВіО. Ф. Р-6023. Оп. 4. Спр. 13752; Завальнюк К. В. Провісники волі. Літин. 2005. С. 47–48; Завальнюк К. В. Тиврівщина у добу Української революції 1917–1921 років: події та люди. Вінниця, 2017. С. 52–62.

Костянтин Завальнюк

ГОРДИНСЬКИЙ Теофіль о. (1887–17.12.1919, Немирів, Брацлав. пов. Поділ. губ. (нині Вінн. обл.)) – релігійний діяч. У 1911 рукопокладений на священника УГКЦ. Польовий духівник 7-ї Львівської бригади. У серпні–грудні 1919 провадив службу на Поділлі. Захворів на тиф і помер.

Дж.: Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії : матеріали до історії. Вінніпег, 1963. С. 82.

Олеся Коваль

ГРЕКІВ Олександр Петрович (21.11.1875, Сопич, Глухів. пов. Черніг.

губ. (нині Глухів, р-н Сумс. обл.) – 02.12.1959, Відень, Австрія) – військовий діяч. Закінчив юридичний ф-т Московський ун-т (1897), Московське піхотне юнкерське училище (1899), служив у лейб-гвардії Єгерському полку. Закінчив Николаївську академію Генерального штабу (1905), з 1912 – її екстраординарний професор. Учасник Першої світової війни, зокрема з 20.06.1915 – начальник штабу 1-ї Гвардійської дивізії, з квітня 1917 – командир лейб-гвардії Єгерського полку. 28.08.1917 – начальник штабу 6-го армійського корпусу. З 20.09 – генерал-майор. З 06.12 на службі УЦР: начальник 2-ї Сердюцької дивізії; з 18.12 – начальник штабу Київської військової округи. 29.12 – залишив посаду. З березня 1918 – помічник військового міністра УНР. Після перевороту П. Скоропадського пішов у відставку, очолював офіцерську організацію «Батьківщина». З 26.10 – начальник Головного штабу Української Держави. З 18.12 – командувач Півден-

ної групи військ Директорії УНР. З 01.01.1919 перебував у розпорядженні Наказного отамана та військового міністра УНР. З 14.02 – Наказний отаман ДА УНР, через політичні мотиви звільнений (21.03). В лютому–березні разом зі штабом ДА УНР перебував у Жмеринці. З 09.06 – Начальний вождь (головнокомандувач) Галицької армії, яку очолив під час Чортківської офензиви. Звільнений з посади (05.07.1919). З 1920 жив у Відні. 21.08.1948 заарештований радянськими спецслужбами та вивезений до Києва. 06.07.1949 засуджений до 25 років ВТТ. 20.08.1956 звільнений з ув'язнення, повернувся в Австрію. Залишив сподади.

Дж.: ЕУ. Київ, 2004. Т. 2. С. 190; ЕСУ. Київ, 2006. Т. 6. С. 398; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 118–119.

В'ячеслав Желіховський

ГРИГОРЕНКО Грицько (справж. Судовщикова-Косач Олександра

Євгенівна; 03.1867, Макар'єв, Костром. губ. (нині Костром. обл., РФ) –

27.04.1924, Київ) – громадська діячка, письменниця, перекладачка. Народилася у сім'ї вчителя, який був другом М. Драгоманова. Від 1868 разом із матір'ю жила в родині Драгоманових. Закінчила гімназію, від 1885 навчалась на історико-філософському відділенні Вищих жіночих курсів (Київ). Належала до кола молоді, яка гуртувалася навколо Лесі Українки; влітку відпочивала в родині Косачів на Полтавщині та Волині. 12.09.1893 взяла шлюб з М. Косачем і виїхала з ним до Дерпту (нині Тарту, Естонія). Там же видала першу збірку імпресіоністичних оповідань «Наші люди на селі» (1898), яку прихильно зустріли І. Франко та Леся Українка, хоч і критикували за песимізм. Від 1901 з чоловіком жила в Харкові. Після його смерті (1903) повернулася до Києва, закінчила юридичні курси, працювала в суді, була діячкою Т-ва захисту працюючих жінок. Через невдоволення роботою переїхала до Гадяча, де займалася домашнім учителюванням і творчою працею. Співпрацювала з київськими та львівськими часописами «Рада», «Рідний край», «Літературно-науковий вістник», «Молода Україна». 1917–1923 жила у Могилів-Подільському разом із Оленою Пчілкою, в різний час була у Жмеринці та Немирові. Автор натуралістичних оповідань переважно з українського селянського побуту, а також робітничого життя, спогадів «Хаос». Перекладала літературні твори з французької, англійської та шведської мов. Померла і похована у Києві.

Дж.: ЕУ. Київ, 2004. Т. 2. С. 198; ЕСУ. Київ, 2006. Т. 6. С. 427; 3-над Божої ріки : літер. слов. Вінниччини. Вінниця, 2001. С. 81.

Ольга Коляструк

ГРИГОРІЙВ Никифор Якович
(псевд. Никифір Лисий; 09.02.1883,

Бурти, Черкас. пов. Київ. губ. (нині Шполян. р-н Черкас. обл.) – 05.08.1953, Нью-Йорк, США) – державний і громадсько-політичний діяч, вчений, педагог. Доктор соціології (1930), професор. Закінчив Городищенську сільськогосподарську школу (1900), склав у Києві екзамен на звання вчителя російської словесності (1904). Вчителював у Сквирі, Бердичеві, Літині, Кам'янці-Подільському. Займався просвітницькою діяльністю та організацією нелегальних національних громадських зібрань і об'єднань, був співкерівником Подільської «Просвіти» і лідером місцевої групи ТУП, друкував статті у часописах «Рада», «Маяк», «Світло», «Подольские известия». Організував українські книгозбірні, нелегальні курси з вивчення української історії, проводить літературно-музичні вечори для молоді з національної тематики. У цей час складав досить багату статистичними і фактичними даними «Коротеньку історію Поділля», видану пізніше. З 1903 – член УПСР, згодом увійшов до її ЦК. Учасник Першої світової війни. На Всеукраїнському національному конгресі (квітень 1917) обраний до УЦР,

затверджений на цій посаді у якості делегата від Поділля Губернським з'їздом подільських українців (05–06.05.1917). У липні 1917 увійшов до Малої Ради від фракції УПСР, один із українізаторів війська, голова Ради солдатських депутатів Київської військової округи. У листопаді–грудні 1917 – кандидат від списку УПСР, Селянської спілки та українських вояків-селян Південно-Західного фронту по Поділ. губ. на виборах до Всеросійських Установчих зборів і УУЗ. Формально обраний до обох установ. По партійній і службовій лінії часто виїжджав до Вінниці, друкувався у місцевій пресі, зокрема, у часопису «Подільська воля» (1917). У 1918 – міністр освіти в уряді В. Голубовича, за Гетьманату – член УНС. Депутат Трудового конгресу. Керівник пресової служби Армії УНР (1919). За часів Директорії – міністр освіти (квітень, серпень 1919 – травень 1920). Водночас був редактором інформаційного видання «Ставка» (Фастів), згодом – «Українська Ставка» (Вінниця); за його участі виходив офіційний орган УПСР «Трудова республіка», пізніше – «Трудова громада». Курс на союз із Антантою і відповідні зміни у політичному та соціально-економічному житті країни оцінював украй негативно, вважаючи, що вони спричинили втрату Директорією підтримки народу. «У Вінниці кінчається Українська революція», – стверджував він згодом. У листопаді 1920 емігрував у Польщу, від 1921 – Чехословаччину. Співзасновник Українського громадського комітету в Чехословаччині (1921–1925), співредактор журналу «Нова Україна». Входив до Головного політичного комітету УПСР за кордоном (від 1932 – його голова). Був співорганізатором низки наукових установ, зокрема Українського соціологіч-

ного ін-ту в Празі, де працював зав. відділу народознавства і заст. директора (1923–1938). У 1938 виїхав до США, очолював український відділ радіо «Голос Америки» (1949–1953). Йому належить помітна роль у розвитку та інституалізації українського суспільствознавства, зокрема історії України, соціології, етики, теорії та історії міжнародних відносин, педагогіки. В еміграції були написані та вийшли друком цілий ряд наукових праць, серед них: «Основи пізнання», «Українська національна вдача», «Державознавство», «Соціалізм і національна справа», «Спогади руйнника», «Весна української революції».

Дж.: Бевз Т. А. Н. Я. Григоріїв – політик і вчений. Київ, 2002. 285 с.; ЕУ. Київ, 2004. Т. 2. С. 199–200; ЕСУ. Київ, 2006. Т. 6. С. 439.

Олександр Логінов

ГРИГОРОВИЧ-БАРСЬКИЙ Павло Павлович (08.08.1887, Київ – ?) – військовий діяч. Закінчив Ананьївську гімназію, юридичний ф-т Київського ун-ту. Учасник Першої світової війни, поручик. У лютому 1915 потрапив до німецького полону. У 1916 став одним із засновників гуртка офіцерів-українців у таборах для військовополонених російської армії у Німеччині. У 1917 був одним з організаторів Українського полку ім. Т. Шевченка, з військовополонених-українців, а у січні 1918 – 1-ї Української (Синьожупанної) дивізії. У січні–квітні 1918 обіймав посади командира куреня та помічника командира 2-го Українського (Синьожупанного) полку військ УЦР. По розформуванні 1-ї Української (Синьожупанної) дивізії у квітні 1918 працював завідувачем юридичним відділом Всеукраїнської спілки земств,

головою якої деякий час був С. Петлюра. У листопаді 1918 – уповноважений УНС з організації проти-гетьманського повстання в Літинському пов. З грудня 1918 – липовецький повітовий комісар. З червня 1919 – начальник штабу у загоні повстанського отамана Я. Шепеля, який згодом влився до складу ДА УНР. З жовтня 1919 – начальник охорони Головного отамана, з 01.08.1920 – помічник коменданта комендатури штабу Армії УНР. Підполковник Армії УНР. У 1920–1930-х мешкав у Польщі. Подальша доля невідома.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 121.

Тетяна Кароєва

ГУБЕРМАН Овсій Маркович (09.05.1896, Стара Прилука, Бердичів. пов. Київ. губ. (нині Липовець. р-н Вінн. обл.) – 15.04.1970, Київ) – композитор, музикознавець. Народився в небагатій сім'ї. Неабиякі музичні здібності привели його до музичних класів Російського імператорського музичного т-ва у Житомирі. Наступний етап – консерваторія в Одесі, навчався композиції у В. Малішевського. 1921 – закінчив екстерном Одеську консерваторію по класу теорії музики. 1912–1919 – працював викладачем музики в Житомирі, з 1919 – у Вінниці. З листопада 1920 працював у профшколі, музичному технікумі, консерваторії, грав на альті. Викладав скрипку та теоретичні дисципліни, завідував музичним технікумом; диригував хором єврейської організації «Культур-Ліги». З грудня 1922 керував симфонічним оркестром у технікумі. У 1923 вів хоролий гурток у радпартшколі. Від січ-

ня 1925 завідував навчальною частиною музтехнікуму та профшколи, з вересня керував хором обох закладів. Відповідав за музичну частину є драматичної студії, був диригентом і лектором єврейської капели ім. М. Вінчевського. Після ліквідації технікуму (1928), з листопада – завідувач музичною школою. Водночас член правління Робітничо-селянського театру, читав студійцям лекції з музикознавства, вів уроки музики в школі №21. Активний член Подільської філії Т-ва ім. М. Леонтовича. Організатор багатьох міських свят, зокрема «Свята музики» та шевченківських. Від 1933 – викладач, 1935–1958 – доцент Київської консерваторії. Член Спілки композиторів України (1932). Основні теоретичні праці: «Про методи навчання гри гармонічних послідовностей на фортепіано», «З учбового зошита М.В. Лисенка»; «Краткий русско-украинский словарь музыкальных терминов»; музичні твори: 2 сюїти для струн. Квартету (1920, 1944); для фортепіано – «Фугета» (1956); для скрипки – «Варіації» (1925, 1937), «Веснянка» (1936); для труби з фортепіано – «Капричіо» (1927); пісні, музика до вистав, обробки народних пісень.

Дж.: ДАВіО. Ф. Р-256. Оп. 2. Спр. 501; ЕСУ. Київ, 2006. Т. 6. С. 578; Кушка Н.М. Музична Вінниця // Укр. музич. енцикл. Київ, 2006. Т. 1. С. 549; Семенко Л.І. Їх поєднала пісня Леонтовича. Вінниця, 2007. С. 47–48.

Ольга Колястрок

ГУДИМА Віталій Авксентійович (03.02.1861, Полтава – 19.02.1929, Каліш, Польща) – військовий діяч. Народився у дворянській родині з Полтавської губ. Закінчив 4-ту Московську військову прогім-

назію, Чугуївське піхотне юнкерське училище (1880). Служив у війську, був повітовим військовим начальником, полковник. На українській службі з 29.05.1918 – ніжинський повітовий військовий начальник. 17.01.1919 виїхав до Києва, згодом – до Могилева-Подільського. З березня до серпня 1919 перебував у окупованому червоними військами Могилеві-Подільському. З 21.08.1919 – на посаді могилів-подільського повітового військового начальника. З 20.10.1920 – начальник мобілізаційного управління Головної мобілізаційно-персональної управи Військового міністерства УНР. Генерал-хорунжий Армії УНР. З 1923 жив у Каліші (Польща), заробляв на життя малюванням ікон.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 125.

Тетяна Кароєва

ГУЛИЙ (ГУЛИЙ-ГУЛЕНКО) Андрій Олексійович (10.1886, Новоархангельск, Єлизаветград, пов. Херсон. губ. (нині Кіровоград. обл.) – після 30.01.1926?) – військовий діяч, повстанський отаман. Народився у селянській родині. Закінчив Рі-

шельєвську гімназію (Одеса), Ново-Олександрівський ін-т сільсько-го господарства та лісництв (1907–1911). Учасник Першої світової війни, штабс-капітан. У 1917 брав участь в українізації частин Румунського фронту на території Бессарабії. Делегат I Всеукраїнського військового з'їзду. Учасник першої радянсько-української війни. Очолював протигетьманське повстання у Катеринославі. В січні 1919 на Катеринославщині та Херсонщині вів бої проти махновців та денікінців. Згодом – член Центрального повстанського комітету з осідком у Кам'янці-Подільському. Восени 1919 із загоном пробився на Черкащину, де вів бої із денікінцями. 12.02.1920 приєднався до ДА УНР, яка здійснювала Перший Зимовий похід. Призначений командиром 1-ї Запорізької дивізії. Під час походу запоріжці прославились здобуттям таких населених пунктів, як Голованівськ (05.03), Хашувате і Гайворон (06.03), Бобринець (05.04), Вознесенськ (17.04), Тульчин (02.05) тощо.

Згодом, після об'єднання 06.05.1920 з українсько-польським військом, з дивізією брав участь у боях на його правому фланзі, відзначившись під час наступу за Дністром розгромом 41-ї червоної дивізії. Вів бої в р-ні Вапнярки та Могилева-Подільського. Після відходу ДА УНР за кордон із загоном у 365 чоловік прорвався в більшовицький тил, орудував на Уманщині, Гайсинщині, Звенигородщині, Таращанщині. Генерал-хорунжий УНР (05.10.1920). У січні 1921 переправився в Румунію, згодом – Польщу. В Тарнові призначений командуючим Південною повстанською групою (північна межа проходила по лінії Рибниця – Вапнярка – Христинівка – Бобринська – Черкаси). Йому підпорядковувалися подільські отамани, які діяли в Балтському, Ольгопільському та Брацлавському повітах. Штаб групи перебував у Кишиневі. Згодом під час Другого Зимового походу очолював Бессарабську групу ДА УНР, яка в ніч на 17.10.1921 перейшла Дністер. По завершенню походу працював при місії УНР в Бухаресті. На початку червня нелегально перебував в радянській Україні, був заарештований 17.07.1922 в Одесі. Засуджений до 10 років ув'язнення (27.05.1925). Подальша доля невідома.

Дж.: ЕУ. Київ, 2004. Т. 2. С. 251; Завальнюк К. В. Провісники волі. Літин, 2005. С. 52–53; Коваленко С. Гулий-Гуленко Андрій Олексійович // Чорні запорожці: історія полку. 2-ге вид. Київ, 2015. 368 с.; Коваль Р. М. Отамани Гайдамацького краю. 33 біографії. Київ, 1998; Тинченко Я. Ю. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 126–127.

Костянтин Завальнюк

ГУРСЬКА Олеся (? , Великі Степанці, Канів. пов. Київ. губ. (нині Степанці, Канів. р-н Черкас. обл.) – ?) – сестра-жалібниця Армії УНР, розвідниця, драматична акторка. Здобула освіту в середній епархіальній школі в Каневі. Працювала канцеляристкою у Канівській міській управі, була акторкою місцевого аматорського театрального гуртка. У 1917–1918 – канцеляристка в експедиції заготовки державних паперів, перебувала в складі національних конспіративних протигетьманських організацій. У грудні 1918 вступила сестрою-жалібницею в ряди 1-го кінно-партизанського полку Січових стрільців,

який сформував та очолив О. Козир-Зірка за дорученням командувача окремого загону Січових стрільців Є. Коновальця. В лютому 1919 після сутички загону куреня на околицях Тучи між станціями Калинівка та Козятин, врятувала вісьмох пораних, відправивши їх до Вінниці на кулеметних тачанках. У Вінниці захворіла на цингу, згодом переїхала до Рівного. Працювала на Волинського губерніального коменданта, перебуваючи в більшовицькому заплілі та надаючи інформацію про силу і напрям ворожих ударів. Прикриттям слугувала робота у драматичному гурткові Даряніва. По закінченню Першого зимового походу Армії УНР навесні 1920 взяла шлюб із сотником ДА УНР О. Кречетом. З чоловіком втекла з окупованої більшовиками території до полку Чорних Запорозців, де стала головою культурно-освітнього відділу. Слава про відновлену театральну групу О. Кречета дійшла до штабу ДА УНР, і генерал М. Омелянович-Павленко призначив О. Кречета режисером Української фронтової драматичної групи ДА УНР. У листопаді 1920 театральна група була інтернована до Польщі. Подальша доля учасників невідома. Мала брата О. Точило-Гурського, який очолював повстанський курінь Запорізьких низових пластунів.

Дж.: Літопис Червоної Калини. Львів, 1938. Ч. 1. С. 14–16; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 206–207.

Олеся Коваль

ГУСАКОВ Пилип Миколайович (11.10.1873, Арсенівка, Брацлав. пов. Поділ. губ. (нині Немирів. р-н

Вінн. обл.) – ?) – громадський діяч. Отримав освіту в Немирівській чоловічій гімназії, військову – в Єлисаветградському кавалерійському училищі (1895). Служив у 12-му гусарському Ахтирському полку. Вінницький повітовий староста за Української Держави. Заарештований за Директорії УНР, у лютому 1919 звинувачувався у політичних злочинах. Подальша доля невідома.

Дж.: Східне Поділля в добу Центральної Ради та Гетьманату П. Скоропадського (березень 1917 р. – грудень 1918 р.): зб. док. та матеріалів / упоряд.: К. Завальнюк, Т. Стецюк. Вінниця, 2008. 208 с.

Тетяна Кароєва

ГУТ-КОВАЛЬОВ Володимир Трифонович (1887, Слобода-Ялтушківська, Могилів пов. Поділ. губ.

(нині Бар. р-н Вінн. обл.) – ?) – громадський діяч, бухгалтер. Член УЦР. Голова Могилів-Подільської повітової української ради (1917). У 1917 працював у Подільському губернському виконавчому комітеті, Могилів-Подільському повітовому земельному і виконавчому комітетах, у т-ві «Просвіта». У червні 1917 – делегат Всеукраїнського селянського з'їзду. Після Української революції

проживав у Могилеві-Подільському. Був заарештований у 1922, 1928. Засуджений на 3 роки заслання за межі України (04.04.1928). 11.05. звільнений з-під варті з забороною проживання на визначених територіях, з прикріпленням проживання до певного місця на три роки. Подальша доля невідома. Автор кількох брошур. Реабілітований (1992).

Дж.: ДАВіО. Ф. Р-6023. Оп. 4. Спр. 12563. 40 арк.;
Реабілітовані історією. Вінницька область. Вінниця, 2007. Кн. 2. С. 573–574.

Павло Кравченко

Г

ГОЛЬДЕЛЬМАН Соломон (Симон) Ізраїльович (справж. Хаїм-Шолом Срульович; псевд.: Золотаренко, Шалом Кишиневер; 05.12.1885,

Сороки, Бессараб. губ. (нині Сорока, Молдова) – 03.01.1974, Єрусалим, Ізраїль) – український державний, єврейський політичний і громадський діяч, економіст. Народився в збіднілій купецькій родині. Закінчив Київський комерційний ін-т (1913), де викладав упро-

довж 1913–1915. У 1915–1917 працював у Всеросійському земському союзу, 1917–1918 – викладав у Єврейському народному ун-ті (Київ). Член єврейської соціал-демократичної робітничої партії «Поалей Ціон» (1905). У червні 1917 як провідний діяч партії увійшов до складу УЦР, був членом Малої ради. За Української Держави перебував в Одесі, де видавав єврейську газету «Unser Leben» («Наше життя»). У грудні 1918 одружився з Міріям Аронівною Ваксман з купецької родини (Вінниця). Вінницький період життя з перервами тривав протягом грудня 1918 – червня 1920. У грудні 1918 долучився до повстання проти гетьмана П. Скоропадського, запропонувавши свої послуги як «жидівського соціал-демократа в сучасній українській національній революції». Призначений міністром праці. Саме у Вінниці 09.12.1918 відновлено закони УЦР про 8-годинний робочий день, профспілки, про національно-персональну автономію. У зв'язку з відновленням останнього закону, призначений в. о. секретаря у справах національних меншин в уряді УНР, згодом – товариш міністра торгу й промисловості С. Остапенка. В перші дні представив уряду Директорії проєкт відновлення закону про національно-персональну автономію і міністерств у справах єврейських, російських і польських. Критикував уряд С. Остапенка за переговори з Антантою та покладав на нього відповідальність за весняні єврейські погроми. 11.02.1919 у «Робітничій газеті» (Вінниця) за його ініціативи була надрукована резолюція про особливу позицію «Поалей Ціон» до завдань української національної політики, якій Головний партійний комітет застерігав, що в разі угоди з Антантою партія від-

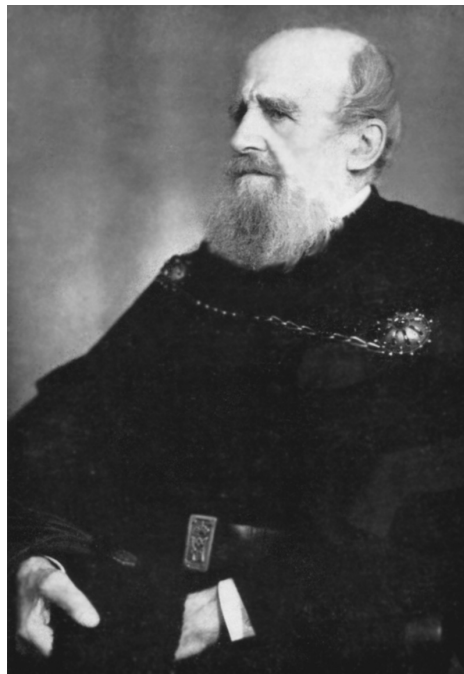
мовиться від підтримки Директорії та пропонував шукати порозуміння з більшовиками. Пізніше написав різку статтю «Демократія чи реакція» з критикою «реакційної» політики уряду І. Мазепи. Згодом змінив свою позицію стосовно більшовиків, називаючи останніх «пануючою владою Московщини», що не відображала інтереси більшості українського селянства та робітників. Від серпня 1919 до квітня 1920 – товариш міністра праці уряді І. Мазепи. Наприкінці квітня 1920 пішов у відставку, протестуючи проти українсько-польської угоди С. Петлюри та Ю. Пілсудського, вважаючи, що вона шкодить інтересам української національної революції. У Вінниці перебував до середини червня. З липня 1920 в еміграції у Відні, згодом – Празі. Один із фундаторів та викладачів Української господарської академії у Подебрадах (Чехословаччина), пізніше Українського технічно-господарського ін-ту. У 1939 емігрував до Палестини, від 1948 – в Ізраїлі. У 1940–1960-х очолював створений ним Ін-т позаочної сіоністської освіти (Єрусалим). Підтримував тісні зв'язки з українськими еміграційними установами, сприяв українсько-єврейській співпраці. Дійсний член УВАН у США (1964). Автор творів «Листи жидівського соціал-демократа про Україну» (Відень, 1921), «Міжнародна економічна політика» (Подебради, 1926), «Спомини з моєї української доби. УТГУ. 1932–1952» (Нью-Йорк, 1962), «Жидівська національна автономія на Україні: 1917–1920» (Мюнхен, 1967).

Дж.: Биковський Л. Соломон Ізраїлевич Гольдельман. 1885–1974 : бібліогр. матеріали. Денвер ; Єрусалим, 1976. 293 с.; Гольдельман Соломон // Українська рево-

люція: іст. портрети / упоряд.: С. Корновенко, А. Морозов, О. Реєнт. Вінниця, 2004. С. 53–54; Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр. : док. і матеріали : у 2 т. Т. 1 / упоряд.: В. Верстюк (керівник) та ін. Київ, 2006. 690 с.; ЕІУ. Київ, 2004. Т. 2. С. 152; ЕСУ. Київ, 2007. Т. 7. С. 64–65; Листування проф. д-ра С.І. Гольдельмана з інж. Л. Биковським (1952–1973) / упоряд. Л. Биковський. Денвер ; Колорадо. 1981.

*Валерій Кононенко,
Олександр Кравчук*

ГРОХОЛЬСЬКИЙ Здзіслав Станіславович (07.02.1881, П'ятничани, Вінн. пов. Поділ. губ. (нині Вінниця) – 1968, Сколімув, Польща) – подільський поміщик і громадський діяч, польський політичний діяч. Народився в родинному маєтку. Студював право в Новоросійському ун-ті (Одеса). На 1914 власник П'ятничанського ключа у Вінн. пов., Обіднянського ключа

у Брацлавському пов., кількох будинків і 35 десятин у Вінниці, будинків у Варшаві, лісів у В'ятській губ., цегельня в Обідному і П'ятничанах, пайових часток в акціонерних підприємствах, зокрема в експлуатації гранітних кар'єрів. За його ініціативи у Вінниці збудовано суперфосфатний завод (1912) – власність Подільського промислового акціонерного т-ва, головою правління якого був. На початку 1917 став до ладу його підковний механічний завод у П'ятничанах. Мешкав з родиною у п'ятничанському палаці. Голова правління Вінницького сільськогосподарського синдикату (1908–1913), головою відділення правильного полювання і членом ради ПТСГ, очолював Перше вінницьке позичково-ощадне т-во та Вінницьке вільне пожежне т-во. Співфінансував видання першого на Поділлі українського часопису – газети «Світова зірниця». В 1911–1914 – вінницький повітовий земський гласний. Після початку Першої світової війни створив у п'ятничанському маєтку лазарет і 25.08.1914 передав його Вінницькому комітету Червоного Хреста, членом правління якого він був з часу його утворення та до вересня 1915 (лазарет існував до 03.02.1915). Очолював Вінницький повітовий військово-промисловий комітет, організований 03.08.1915 у Вінниці. Відраджений у Петроград на з'їзд представників військово-промислових комітетів Росії (з 26.02.1916). Входив також до Польського т-ва допомоги жертвам війни. За його ініціативою 06.03.1917 у Вінниці скликано нараду представників міських громадських організацій (49). На ній з метою сприяння новому уряду утворено Раду громадських організацій, яка після зречення царя Миколи II перебрала на себе виконавчу владу

в місті. Його обрали головою виконавчого комітету цієї Ради. За призначенням Польського виконавчого комітету в Україні – польський комісар Подільської землі (1917–1920). На III з'їзді польських організацій в Україні (т. зв. Польський з'їзд на Русі, Київ, 18–24.06.1917) був головою. Ініціював створення у Вінниці 1917 торговельної гімназії зі спільним навчанням у приміщенні міністерської жіночої гімназії. Як член головного правління (скарбник) просвітницького т-ва «Польська шкільна матір на Поділлі» («Polska Macierz Szkolna na Podolu»), створеного 15.05.1917 у Вінниці, закуповував у Києві підручники, а в кінці 1917 разом з Ф. Ярошинським, Р. Бнінським і деякими іншими польськими поміщиками придбав друкарню, що продукувала програми, підручники (передусім букварі), книги релігійного змісту, популярні лекції, газети «Przegląd Rolniczy» («Рільничий огляд») і «Życie Polskie» («Польське життя»). У його будинку (можливо, на вул. Хлібній) містився подільський центр Центрального громадянського комітету Королівства Польського в Росії. В листопаді 1918 вивіз сім'ю до Варшави, у вересні 1919 – також матір, сестру та інших членів родини. З кінця квітня до середини червня 1920 перебував у Вінниці, відтак виїхав до Польщі, де став офіцером зв'язку. Очолював Коло поляків руських земель, коштом якого видано його працю «Kresowe ziemie ruskie najjasniejszej Rzeczypospolitej» (Варшава, 1929). Крім того, голова Союзу захисту поляків, які постраждали через війну й революцію, командор Рицарського ордену Божогробців – стражником ікони Пресвятої Діви Марії Летичівської. Співзасновник мережі закладів боєприпасів «Pocisk SA» (7 років очолював її

правління) та фірми «Lechita-Naftowa SA» (польсько-норвезькі товари – риба, сітки, бот «Sygokomla»). На підставі родинних документів та власних спогадів підготував нариси «Pietniczany» і «Skała» (про усиपालні Грохольських у Вінниці та Стрижавці).

Дж.: Aftanazy R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. Wyd. drugie przejr. i uzupeł. T. 10 : Województwo bractawskie. Wrocław, 1996. S. 284–310; Grocholski Z. Pietniczany. Pamiętnik kijowski. Londyn, 1966. T. III. S. 84–95; Grocholski Z. Skała. Ibid. Londyn, 1980. T. IV. S. 166–168; Sobańska M. Wspominki nikte. Grodzisk Mazowiecki, 2002; Вся Винница : лит.-худож. календарь-справоч. и адрес. кн. на 1911 г. Винница, 1911. С. 34, 38, 40, 63, 97, 101, 110; Колесник В. Відомі поляки в історії Вінниччини : біогр. слов. Вінниця, 2007. С. 136–140; Юго-Западный край. 1915. № 188, 206, 210, 219, 221, 226 ; Там само. 1916. № 47, 170 ; Там само. 1917. № 62.

Вікторія Колесник

Д

ДАВИДОВСЬКИЙ Григорій Митрофанович (06.01.1866, Мельня,

Конотоп. пов. Черніг. губ. (нині Конотоп. р-н Сумс. обл.) – 13.04.1952, Полтава) – диригент, композитор, педагог і фольклорист. Народився у родині священика. Закінчив Новгород-Сіверську гімназію (1887), Петербурзьку консерваторію (1897, клас хорового диригування; 1902, клас вокалу). Свій перший хор організував у рідному селі (1888). Керував низкою хорових закладів у Петербурзі, Ростові-на-Дону, Ніцці (Франція). З 1904 почав активну викладацьку діяльність, що тісно перепліталася з хормейстерською та композиторською працею. На початку 1919 переїхав до Вінниці. У травні почалися репетиції «Художньої капели Давидовського», яка у подальшому носитиме ім'я М. Леонтовича. До її складу увійшло 50 кращих співаків міста. Перший концерт хору – в Міському театрі (24.08), у серпні-вересні майже щонеділі – у Міському та Літньому театрах. Репертуар українських авторів і керівника. Співпрацював з українськими митцями Г. Юрою, А. Бучмою, М. Крушельницьким, В. Крижанівським, М. Литвиненко-Вольгемут, В. Ємцем. Після прем'єри (15.09) його опери «Під звуки (згуки) рідної пісні», побудованої на обробках народних пісень, на пропозицію Головноуповноваженого по справам мистецтв УНР М. Садовського почав готуватися до гастролей за підтримки уряду. Його мандрівна капела мала отримати статус «мандрівної консерваторії», при якій готувалися б нові професійні кадри (урядом забезпечувалося безкоштовне навчання сольовим співам, теорії музики і сольфеджіо). Навесні-влітку 1920 з хором зробив велике гастрольне турне по Україні. У другій половині 1920 працював у Вінниці та на периферії, зокрема

на колишніх цукроварнях, що принесло його капелі славу найвідомішого музичного колективу на Поділлі. У січні 1921 почалася критика з боку місцевої радянської преси щодо репертуару та техніки виконання. Позбавлений фінансування покинув свій хоровий колектив, у жовтні 1922 переїхав до Києва, де зайняв посаду керівника хормейстерського класу у Київському вищому музичному ін-ті ім. М. Лисенка. Водночас до 1926 рахувався на посаді регента хору вінницького Казанського собору УАПЦ. У 1928–1937 керував хоровими капелами України, які багато гастролювали. Викладав у Військовій академії в Москві. У 1943 повернувся в Україну, очолив Державну капелу при Комітеті мистецтв, а з 1945 – капелу при Полтавській обласній філармонії. За своє життя дав більше 3000 концертів, створив 35 хорових капел, у тому числі 9 – в Україні та 1 – у Франції, випустив на різних курсах до 500 диригентів, написав понад 80 значних музичних творів. За його життя опери повністю виконувалися лише на початку 1920-х, потім були під негласною забороною.

Дж.: ЕСУ. Київ, 2007. Т. 7. С. 126–127; Семенко Л. І. Їх поєднала пісня Леонтовича. Вінниця, 2007. 272 с.

Лариса Семенко

ДАНИЛОВ Леонід Григорович (02.03.1874, Оренбург (нині РФ) – 27.11.1928, Київ) – метеоролог, синоптик. Закінчив Казанський ун-т (1896). Працював і викладав у Казанському та Новоросійському унтах (1896–1906), служив у транспортному відомстві в Казані та Петербурзі (1906–1916). 1916–1918 – завідувач метеорологічного відділу Плотнянської сільськогосподарсь-

кої дослідної станції (Поділ. губ.); 1918–1919 – завідувач агрометеорологічним бюро Подільської народної управи; 1920–1921 – метеоролог одеського земства. Від 1921 – у Вінниці: очолював службу погоди Подільського відділу сільського господарства, від 1922 – Подільського відділу Українського республіканського управління з гідрометеорології, одночасно 1923–1925 – Подільський відділ сільськогосподарського наукового комітету. 1924 був одним із ініціаторів створення і науковим консультантом Кабінету виучування Поділля. 1928 переїхав до Києва, де організував бюро довгострокових прогнозів погоди при Українському республіканському управлінні з гідрометеорології. Дійсний член Російського географічного, Австрійського та Французького метеорологічних т-в. Автор наукових праць «Об организации службы предсказания погоды для нужд сельского хозяйства на Украине» (1918), «Весенние и осенние заморозки на Украине и предсказания для нужд сельского хозяйства» (1918), «Клімат Поділля» (1924), «Хвилі погоди. Новий метод синоптичного аналізу» (1925).

Дж.: ЕСУ. Київ, 2007. Т. 7. С. 207; Півошенко І. Л. Г. Данилов – один із перших синоптиків довгострокових прогнозів погоди // Укр. геогр. журн. 1997. № 1; Костриця М. Професор Л. Г. Данилов – дослідник Поділля // Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій : зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ., 2003. Вип. 3.

Ольга Колястрок

ДАЦЕНКО Володимир Дмитрович (1874–?) – військовий діяч. Закінчив артилерійське училище (1895). У 1910 – капітан 12-го арти-

лерійського парку (Вінниця). Учасник Першої світової війни, підполковник. У 1918 – командир паркової групи 5-ї важкої артилерійської бригади Армії Української Держави. У 1919 – у складі Північно-Західної армії генерала М. Юденича. У 1920 – начальник Могилів-Подільського артилерійського складу ДА УНР. З 03.10.1920 – начальник рухомого артилерійського складу ДА УНР. Підполковник Армії УНР. У 1920–1930-х жив у Польщі. Подальша доля невідома.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 133.

Тетяна Кароєва

ДАШКЕВИЧ Роман Іванович
(псевд. і крипт.: Р. Давний, Р. Д., Дашк.,

Луговик з-за Потока, Л. з. П., Луговик, Січовик; 06.12.1892, Тустановичі, Дрогобиц. пов., Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Борислав, Дрогобиц. р-н Львів. обл.) – 12.01.1975, Куфштайн, Австрія) – військовий та громадський діяч, генерал-хорунжий Армії УНР (в еміграції), один із будівничих української артилерії доби 1917–1921. Народився у сім'ї священника. У 1911 закінчив гімназію у Перемишлі (нині Пшемишль, Польща), навчався на юридичному ф-ті Львівського ун-ту (1911–1914). Член «Просвіти», очолив культурно-освітню комісію «Українського Студентського Союзу», організував парамілітарне т-во «Січові стрільці-II». Учасник Першої світової війни, служив у лавах австро-угорського війська офіцером артилерії, у 1915 потрапив до російського полону. Восени 1917 разом із Є. Коновальцем був одним із організаторів Галицько-Буковинського куреню Січових стрільців військ УЦР. На його базі створив гарматну батарею. Учасник боїв за Київ у січні 1918. Після розформування батареї у квітні 1918 служив у артилерії Запорізької дивізії, очолював 4-ту батарею легкого гарматного полку. У вересні повернувся до складу новосформованого Окремого загону Січових стрільців у складі Армії Української Держави. Під час протигетьманського повстання очолив Гарматний полк Січових стрільців військ Директорії, з січня 1919 – уже Гарматну бригаду. У січні-лютому його бригада дислокувалась на станції Голендри, у березні брала участь у боях в р-ні станцій Жмеринка і Козятин, 02.11.1919 відзначилася в р-ні Мурафи. У грудні опинився в еміграції у Австрії. У 1920 став одним із організаторів УВО. Повернувся до Львова, закінчив ун-т

(1921) та здобув ступінь доктора права (1922), здійснював активну правничу та адвокатську діяльність на теренах Галичини. Очолював спортивне протипожежне т-во «Січ» (1921–1926) та парамілітарне т-во «Луг» (1926–1939). У роки Другої світової війни працював адвокатом у Львові, наприкінці 1943 потрапив до Німеччини, утримувався в таборі для переміщених осіб, працював на текстильній фабриці, очолював Т-во Святого Андрея ім. митрополита Андрея Шептицького (1946–1950). У 1950 переїхав до Австрії, займався пасічництвом, вів активну громадську роботу, підтримував зв'язки з урядом УНР в екзилі. Помер та був похований в Куфштайні. 15.06.2008 з військовими почестями перепхований на Личаківському цвинтарі Львова. Автор спогадів «Початки Українських Січових Стрільців» та «Артилерія Січових Стрільців у боротьбі за Золоті Київські ворота». Нагороди: Хрест Симона Петлюри, Воєнний Хрест. Дружина – Олена Степанів, перша у світі жінка-офіцер, яка була офіційно зарахована до війська. Син Ярослав, відомий український історик.

Дж.: Дашкевич Р. Артилерія Січових Стрільців у боротьбі за Київські Золоті Ворота. Нью-Йорк, 1965. С. 150–153, 165, 196; Петрів М. Адвокат, генерал-хорунжий УНР Роман Дашкевич (до 140-річчя від дня смерті) // Юрид. журн. 2015. № 1. С. 122–127; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 133–134.

Олександр Федоришен

ДЕРІМОВ Тимофій Данилович (?–?) – громадський діяч. Член Могилівської повітової земської упра-

ви. Балотувався до УЗЗ за списком №2 (УПСР, Селянська Спілка та українські вояки-селяни Південно-Західного фронту). Голова Філії УНС у Могилеві-Подільському. Подальша доля невідома.

Дж.: Кравчук О., Калитко С., Марценюк Н. Повалення влади гетьмана П. Скоропадського на Поділлі // Вінниччина: минуле та сьогодення : краєзнав. дослідж. Вінниця, 2013. С. 342.

Тетяна Кароєва

ДОБРОВІНСЬКИЙ Моше (Мойсей) (1885–1919) – єврейський громадський діяч. Виходець із родини бершадських хасидів, організатор єврейської самооборони, командир загону, що діяв у Бершаді протягом кінця 1917 – березня 1919. Загин спільно з бершадською міліцією протистояв поширенню погромницьких акцій з боку селян та організованих злочинних угруповань. В кінці 1918 його бійці розпочали протигетьманське повстання на Бершадщині. В березні 1919 під впливом лівих гасел командир перейшов на бік більшовиків і разом із незначною частиною бійців виступив проти формувань армії УНР. Внаслідок короткого бою загинув.

Дж.: Рекрут В. Іполит Зборовський (1875–1937). На перехресті двох епох. Вінниця, 2014. С. 330.

Наталія Кузьмінець

ДОБРОВОЛЬСЬКА Олімпія Остапівна (12.08.1895, Одеса – 02.02.1990, Нью-Йорк, США) – актриса, режисер, педагог. У 1915 закінчила Музично-драматичну школу ім. М. Лисенка (Київ). У жовтні 1919 переїхала до Вінниці з трупою «Молодого театру» Л. Курбаса та стала примадонною вінницького

890; Ревуцький В. Нескорені «березильці»: Йосип Гірняк і Олімпія Добровольська. Нью-Йорк, 1985. 201 с.

Олеся Коваль

ДОБРОТВОРСЬКИЙ Йосип Михайлович (06.11.1894, Красне, Ямпіл. пов., Поділ. губ. (нині Тиврів. р-н Вінн. обл.) – після 1932) – військовий діяч. Народився в селянській родині. Закінчив Борисоглібську гімназію, 4-ту Московську школу прапорщиків (1915). Учасник Першої світової війни, поручик. З 14.03.1918 – комендант УЦР у Жмеринці. Служив в Армії Української Держави, ДАУНР. 19.03.1919 – уповноважений урядом УНР у справі повстання проти більшовиків на Уманщині. З 18.09.1919 – т. в. о. начальника штабу 5-ї Селянської дивізії ДА УНР, з 02.01.1920 – начальник оперативного відділу Збірної Київської дивізії ДА УНР. Учасник Першого Зимового походу. З 16.06.1920 – в 4-й Київській дивізії ДА УНР. У 1921 – начальник цивільного управління Партизансько-повстанського штабу Ю. Тютюнника. Учасник Другого Зимового походу. Підполковник Армії УНР. Співпрацював з радянськими спецслужбами. Тривалий час ад'ютант і близький товариш Ю. Тютюнника, у 1923 повернувся з ним в УСРР. Працював рахівником, згодом завідувач фінансового відділу Української кооперативної спілки у Харкові. 01.03.1931 заарештований і засуджений до 5 років ВТТ. Подальша доля невідома.

Дж.: Верстюк В., Скальський В., Файзулін Я. Юрій Тютюнник: від «Двійки» до ГПУ : док. і матеріали. Київ, 2011. С. 42; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 142.

театру ім. Франка (нині Національний академічний драматичний театр ім. Івана Франка в Києві). У цей період грала ролі Анхен із твору «Молодість» М. Гальбе, Сузани з «Весілля Фігаро» П. Бомарше, Равтанделайн із «Затопленого дзвона» Г. Гауптмана та ін. У 1922 разом із чоловіком – колишнім хорунжим Армії УНР, відомим актором Й. Гірняком, вступила до творчого об'єднання «Березиль» Л. Курбаса, що діяло у Києві, згодом – у Харкові. Неодноразово засуджена комуністичним режимом. У 1944 емігрувала до Європи, а у 1949 – до США. Грала в українському театрі Гірняка та Добровольської, викладала у театральній студії акторської майстерності. У 1956–1964 була керівником Театру українського слова у Нью-Йорку.

Дж.: Гірняк Й. Спомини // Вінниця у спогадах : у 3 т. Вінниця, 2017. Т. 2. С. 853–

Тетяна Кароєва

ДОБРЯНСЬКИЙ Агатон
(23.02.1895, Знісення, під Львовом,

Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині в межах Львову) – ?) – військовий діяч. Закінчив старшинську школу в Мункачі (нині Мукачеве Закарп. обл.). З серпня 1914 – у Легіоні УСС, станом на 01.01.1916 – чотар 7-ї сотні. У вересні 1916 потрапив до російського полону. Навесні–влітку 1918 працював у Міністерстві закордонних справ УНР та Української держави. 02.12.1918 – начальник Уманського запасного полку військ Директорії, з 09.01.1919 – начальник 19-ї дивізії ДА УНР. З 10.08.1919 (визволення Вінниці від більшовиків) – комендант Вінниці. У жовтні 1919 – начальник Дністровської бригади Окремого корпусу кордонної охорони УНР (Могилів-Подільський). Сотник Армії УНР. 11.11 після наступу білогвардійців на Могилів-Подільський разом із підлеглими залишив місто без бою. Станом на 1922 повернувся на батьківщину. З 1941 керував референтурою схід-

них і центральних український земель при Крайовій ексекютиві ОУН у Львові. У жовтні 1943 вступив до дивізії Ваффен-СС «Галичина». Подальша доля невідома.

Дж.: Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння. Київ, 2006. 576 с.; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 142–143.

В'ячеслав Желіховський

ДОВГАЛЬ Спиридон (Свирид) Микитович (31.10.1896, Носівка, Ніжин. пов. Черніг. губ. (нині Носів.

р-н Черніг. обл.) – 15.10.1975, Мюнхен (нині Німеччина) – військовий і громадсько-політичний діяч. Закінчив Ніжинську чоловічу гімназію (1914) та військову школу. Учасник Першої світової війни, поручик, потрапив у німецький полон. У 1917 один із організаторів Вільного козацтва на Чернігівщині. У січні 1918 – командир Київського студентського куреня Армії УНР, учасник боїв за Київ, важко поранений в бою під час придушення заколоту на заводі «Арсенал». Ад'ютант командира 1-го Синього полку ДА УНР (січень 1919), наприкінці квітня очолив 1-й курінь полку (згодом 7-го Синьо-

го полку 3-ї стрілецької дивізії ДА УНР). Учасник боїв на теренах Вінниччини 1919–1920. Особисто очолив переможну атаку куреня залізничної станції Вапнярка з південного напрямку під час Вапнярської операції ДА УНР (26.07.1919). За кілька днів потому під час бою за Крижопіль був важко поранений. Після одужання у вересні отримав посаду заступника командира полку. Підполковник Армії УНР. Учасник Першого зимового походу. 25.12.1919 потрапив до білогвардійського полону, але зумів утекти. Захворів на тиф, лікувався в одному зі шпиталів Вінниці, звідки 11.01.1920 увійшов до складу 4-ї бригади ДА УНР у Кам'янці-Подільському. У 1920 продовжив службу у лавах 3-ї Залізної дивізії ДА УНР. На інтернуванні захворів на сухоти. 10.01.1921 очолив 20-й курінь 7-ї бригади 3-ї Залізної дивізії ДА УНР. У травні 1923 вступив на філософський відділ Варшавського ун-ту. Згодом вступив до Української господарської академії у Подебрадах (нині Чехія), у 1924–1927 був слухачем економічного відділу економічно-кооперативного ф-ту. Здобув фах інженера-економіста у травні 1930, захистивши дипломну роботу на тему «Проблеми муніципалізації господарства на Україні». Переїхав на Закарпаття, працював за фахом, брав активну участь у культурно-просвітницькому житті української громади, зокрема був редактором журналів «Вперед» (Ужгород, 1932–1938) та «Нова Свобода» (Хуст, 1938–1939). У роки Другої світової війни переїхав до Німеччини, у 1942–1945 редагував журнал «Дозвілля», який відіграв важливу роль у житті української літературної молоді у німецьких таборах для «східних робітників». Був арештований нацистами, згодом звільнений. Після Дру-

гої світової війни жив у Мюнхені. Член ЦК Української соціалістичної партії за кордоном (1950–1975), декан економічного ф-ту та професор Українського технічно-господарського ін-ту (Регенсбург, 1966). Голова Уряду УНР в екзилі (1954, 1966–1967, 1969–1972), Голова Президії УНРади в екзилі (1966–1967, 1972–1975). Автор спогадів про Студентський курінь та 3-ю Залізну дивізію. Нагороджений Воєнним Хрестом.

Дж.: Коваль Р., Моренець В. «Подебрадський полк Армії УНР». Київ, 2015. С. 195–196; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 143–144; Удовиченко О. Третя Залізна Дивізія. Матеріали до історії Війська Української Народної Республіки. Рік 1919. Нью-Йорк, 1971. С. 134–135.

Олександр Федоришен

ДОЛУД Андрій Данилович
(15.10.1893, Плетений Ташлик, Єлисаветград. пов. Херсон. губ. (нині Маловисків. р-н Кіровогр. обл.) –

06.09.1976, Куритиба, Бразилія) – військовий діяч. Закінчив юридичний ф-т Київського ун-ту. Учасник Першої світової війни, поручик. Брав участь в українізації військ Південно-Західного фронту. Делегат Всеукраїнського військового з'їзду (1917). В 1917–1918 – член УЦР. Член УСДРП. Балотувався до УУЗ за списком №1 (УСДРП і Селянська спілка) від Поділ. губ. Брав участь в українсько-польській війні 1918–1919. З кінця 1918 командував Янівською (2-ю) бригадою УГА, яка відзначилась у боях з польськими частинами на підступах до Львова, в ході Вовчухівської та Чортківської офензив (1919). З грудня 1919 до травня 1920 – начальник штабу Армії УНР під час Першого Зимового походу. Під час польсько-радянської війни 1920 командував 5-ю Херсонською дивізією ДА УНР. Полковник Армії УНР. У листопаді 1920 інтернований з дивізією у Польщі. У 1921 виїхав до Бразилії. Генерал-хорунжий піхоти Армії УНР (1923). Під час Другої світової війни у 1942 формально очолював УВВ, що формувалось у складі сухопутних сил німецької армії (вермахту). З 1943 очолював так званий Запорізький загін, який у 1945 увійшов до складу 2-ї дивізії УНА. Був серед організаторів табору для українців в Ной-Ульмі. Згодом емігрував до Бразилії.

Дж.: ЕІУ. Київ, 2004. Т. 2. С. 440; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 144; Кн. 2. С. 140–143, 255, 304, 348.

Тетяна Кароєва

ДРАК Матвій Ілліч (17.10.1887, Вінниця, Поділ. губ. – 20.07.1963, Київ) – театральний художник. Один із засновників, згодом голов-

ний художник і сценограф Київського українського драматичного театру ім. І. Франка. 1904–1910 – навчався в Одеському художньому училищі у К. Костанді, Г. Ладиженського; 1910–1914 – в Мюнхенській академії мистецтв у Ф. Штука. У 1907–1917 працював (з перервами) у театральних антрепризах Вінниці. 1914 – приїхав до Вінниці, щоб працювати у театрі постійно. Брав участь у створенні театру ім. І. Франка і став його першим художником. 1920 – оформив вистави на твори Т. Шевченка «Іван Гус», «Старий льох», «Лілея»; у березні підготував декорації та костюми до вистави Г. Юри «Затоплений дзвін» за Г. Гауптманом. Місцева преса відзначала багату колористику художнього оформлення. Разом з театром переїхав до Харкова (1923), Києва (1926). 1939–1949 – головний художник Київського українського драматичного театру ім. І. Франка, а також у Театрі російської драми ім. Лесі Українки, Театрі юного глядача. Помер і похований у Києві. Заслужений артист УРСР (1940). Заслужений діяч мистецтв УРСР (1943).

Дж.: ЕСУ. Київ, 2008. Т. 8. С. 380; Ленінське плем'я. 1962. 30 верес.; Митці України : енцикл. довід. Київ, 1992. С. 226.

Ольга Колястрок

ДУДИЧ Володимир Самійлович (крипт. Д-ч В.; 31.07.1885–1920?) – громадський і державний діяч, літератор. У 1905 закінчив п'ять класів гімназії. Одержав свідоцтво на звання вчителя народної школи (1906). У лютому 1902 – грудні 1905 обіймав посаду діловода 2-ї Київської жіночої духовної школи, у березні–вересні 1906 – канцелярії Київської єпархіальної шкільної ради. У вересні 1906 – січні 1907 – вчитель Термахівської народної школи Радомишльського пов. на Київщині, у січні–жовтні 1907 – Радомишльської двохкласної школи. 1907 арештований за справою «спілки вчителів». Був ув'язнений 1,5 роки. У 1911 – 1915 навчався на юридичному ф-ті Київського ун-ту, паралельно працював секретарем і помічником присяжного повіреного у Вінниці. У грудні 1915 – грудні 1916 – конторник управління дорожніх робіт Південно-Західного фронту. У грудні 1916 – квітні 1917 – торговельний агент Подільського союзу кредитних т-в. Очолював вінницьку організацію УСДРП. У квітні 1917 обраний до ревізійної комісії вінницької «Просвіти». Член УЦР і Всеукраїнської ради робітничих депутатів. Один із ініціаторів ухвалення 04.04.1917 шкільною комісією Вінницького повітового земства постанови про викладання в школах «материнською мовою» і поповнення складу комісії представниками «Просвіти». 16.04–10.10.1917 – редактор часопису «Подільська Воля», на сторінках якої закликав до підтримки Генерального Секретаріату УЦР. У серпні 1917 обраний до Вінницької міської думи. За його ініціативи, 13-ті надзвичайні Вінницькі земські збори у жовтні 1917 ухвалили резолюцію щодо припинення війни, наведення порядку та вста-

новлення української національної влади на території губернії, а також заснування осередків Вільного козацтва. Брав участь у виборах до УУЗ. 10.10.1917–09.04.1918 – помічник Подільського губернського комісара. Після переїзду у грудні 1917 канцелярії губернського комісара до Кам'янця-Подільського залишився у Вінниці, де керував справами інших губернських інституцій Міністерства внутрішніх справ. 12.03.1918 направив обіжник губернським установам про запровадження григоріанського календаря та центральноєвропейського часу. 09.04–12.05.1918 – в. о. губернського комісара. Прагнути зменшити залежність від австро-угорських військ, 26.04.1918 наказав повітовим комісарам не передавати арештованих «в розпорядження австро-угорської команди». 03.05 на нього наказом гетьмана було покладено відповідальність за утримання спокою і порядку в губернії. Встановлення Гетьманату не підтримав. Того ж дня розіслав повітовим комісарам і комендантам телеграму про скликання 07.05 місцевих з'їздів селян і робітників, на яких передбачалося ухвалити резолюції, спрямовані проти гетьмана та обрати представників на Всеукраїнський селянський з'їзд. Однак втручання австро-угорських підрозділів, що заявили про підтримку нової влади, унеможливило скликання цих з'їздів. 14.05 наказом гетьмана П. Скоропадського губернських комісарів і їх помічників звільнено. Того ж дня виїхав з Кам'янця-Подільського. Закликав до усунення гетьмана, за що у Вінниці у липні 1918 заарештовувався австро-угорськими військами. Входив до Вінницької філії УНС. Підтримав протигетьманське повстання. 07.12.1918 призначений помічником завідуючого відділом праці

при Директорії УНР, 02.01.1919 – директором департаменту загальних справ Міністерства праці. 22 і 23.01.1919 брав участь у засіданні уряду УНР як товариш (заступник) керуючого Міністерства праці. У лютому–серпні 1919 працював на посадах вінницького повітового комісара, заступника вінницького міського голови. 20.09.1919 був делегований міською управою до Комісії у справі передачі Подільському т-ву охорони культурно-історичних пам'яток будівлі комплексу «Мури» для музею. За деякими відомостями, розстріляний більшовиками у 1920.

Дж.: ДАВіО. Ф. Д-255. Оп. 1. Спр. 88. Арк. 98–103 ; Ф. Р-1543. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 27; Директорія. Рада Народних Міністрів УНР 1918–1920 : док. і матеріали : в 2 т. Київ, 2006. Т. 1. С. 107, 109, 145, 626; Логінов О. В., Семенко Л. І. Вінниця у 1917 році. Революція у провінційному місті. Вінниця, 2009. С. 101, 102, 107, 112, 126, 128; Малюта О. «Просвіти» і Українська Державність друга половина XIX – перша половина XX ст.). Київ, 2008. С. 401–402; Поділля. 1918. 9 трав.; Східне Поділля в добу Центральної Ради та Гетьманату П. Скоропадського (березень 1917 р. – грудень 1918 р.): зб. док. та матеріалів / упоряд.: К. Завальнюк, Т. Стецюк. Вінниця, 2008. С. 102; ЦДАВОВУ. Ф. 1792. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 104, 144, 146–148, 152 ; Ф. 1793. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 1 ; Спр. 51. Арк. 4 ; Спр. 94. Арк. 3.

Олександр Кравчук

ДУХОВНИЙ Бенціон Израїлевич (1886, Рівна, Могилів. пов. Поділ. губ. (нині Рівне, Мурованокурилов. р-н Вінн. обл.) – 09.12.1937, Москва, РФ) – єврейський громадсько-політичний діяч. Член Загального єврейського робітничого союзу у Литві, Польщі і Росії (Бунд)

(1904–1918). Член УЦР з 08.08.1917 від єврейської національної меншини. Згодом почав співпрацювати з радянською владою. З травня по вересень 1919 – комісар фінансів Тимчасового робітничо-селянського уряду Бессарабії (прорадянської псевдодержави на території Румунії, що була утворена у травні 1919 зі столицею в Одесі). Член ВКП(б) (1918). 23.08.1937 заарештований за звинуваченнями участі в контрреволюційній диверсійно-терористичній організації. Розстріляний. Реабілітований (1956).

Дж.: Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради : біогр. довід. Київ, 1998. 258 с.; Видатні особистості Мурованокуриловеччини. Муровані Курилівці, 2011. 11 с.; Жертви политического террора в СССР. Москва, расстрельные списки – Коммунарка : база данных. URL: [https://ru.openlist.wiki/Духовный_Бенцион_Израилевич_\(1886\)](https://ru.openlist.wiki/Духовный_Бенцион_Израилевич_(1886)).

Валерій Кононенко

ДЯДИНЮК Прокопій Авакумович (1868, Лучинець, Могилів. пов. Поділ. губ. (нині Мурованокуриловец. р-н Вінн. обл.) – після 1927) – громадський діяч. Народився у родині ремісника. Навчався в народному училищі. У 1908 організував у Лучинцю споживчу спілку, що мала 98 філій по селах повіту. Писар Лучинецької волості (1912–1917). Під час обшуку у 1916 було знайдено портрет Т. Шевченка. Обраний від селян волості гласним Могилівського повітового земства (1916). У березні 1917 обраний головою Лучинецького виконавчого комітету, на повітовому селянському з'їзді у травні – членом народної управи, завідував сільськогосподарським відділом. Голова Могилівської народної

управи (1919–1920). Депутат Трудового конгресу. Активно співпрацював з М. Омеляновичем-Павленком та М. Петрицьким, особисто контактував з І. Мазепою під час виконання ним обов'язків міністра внутрішніх справ. У 1920 заарештований особливим відділом 41-ї дивізії РСЧА, через 3 місяці звільнений. Заарештований 15.07.1927. Засуджений до 3 років заслання в Старобільський округ (нині Луганс. обл.). Подальша доля невідома. Реабілітований (1996).

Дж.: ДАВіО. Ф. Р-6023. Оп. 4. Спр. 24405. 47 арк.;
Реабілітовані історією. Вінницька область.
Вінниця, 2007. Кн. 2. С. 693.

*Павло Кравченко,
Анатолій Войнаровський*

ДЯЧЕНКО Петро Гаврилович (30.01.1895, Березова Лука, Миргород. пов. Полтав. губ. (нині Гадяц. р-н Полтав. обл.) – 22.04.1965, Філадельфія, США) – військовий діяч. Закінчив 6 класів Роменського реального училища, вступив на військову службу добровольцем з початком Першої світової війни. Був поранений, за бойові заслуги дістав Георгіївський хрест 4, 3, 2-го ступенів та Георгіївську медаль 4-го ступеня. Закінчив Оренбурзьку школу прапорщиків (19.01.1916). З 15.12.1916 – на офіцерських посадах в армії. Останнє звання в російській армії – штабс-капітан. Восени 1917 – командир роти та «батальйону смерті». 27.03.1917 у Полтаві з невеличким партизанським загonom влився до кінної сотні 2-го Запорізького пішого полку армії

УНР, з 16.11.1918 – командир сотні, яка наприкінці 1918 була розгорнута у Кінний дивізіон Чорних Запорожців ім. полковника П. Болбочана ДА УНР. Брав участь у поході на Севастополь у складі Кримської групи Окремої Запорізької дивізії на чолі з П. Болбочаном. В Українській Державі його сотня забезпечувала охорону українського державного кордону на сучасних Луганщині, Чернігівщині, Брянщині (нині РФ), маючи постійні збройні сутички з силами більшовиків. На чолі сотні брав участь у протигетьманському повстанні. З 17.01.1919 – командир дивізіону розгорнутого з сотні, з 17.03 – командир Кінного полку Чорних Запорожців (або Черношличників). Під час переходу Запорізького корпусу через Румунію до Заліщиків завдяки його рішучим діям полк, єдиний в корпусі, не роззброїли. Під час Проскурівської

наступальної операції на чолі полку звільнив Ланівці (02.06), Проскурів (06.06 та 29.07), Деражню (14.06). В серпні під час спільного походу об'єднаних українських армій на Київ – Одесу наступав на Київ у складі Центральної армійської групи А. Кравса, яка складалася з I та III Галицьких корпусів УГА, та Запорізької групи ДА УНР. 08.08 – зайняв Літин та Хмільник, 17.08 разом з кіннотою УГА розбив більшовиків під Калинівкою, 24.08 – зайняв Васильків (нині Київ. обл.), 30.08 вступив до Києва. В ніч на 31.08 відмовився пропустити підрозділи ЗСПР з лівого берега Дніпра через міст. Через політичну невизначеність змушений залишити Київ у ніч на 01.09. Брав участь у війні із ЗСПР, перебуваючи в резерві у Жмеринці, 21.10 отримав наказ усунути пролив військ в р-ні Гайсин – Брацлав – Тульчин. 25.10 захопив Тульчин. 03.11 вивів полк з оточення з-під Шпикова. 06.12 на чолі полку вирушив у Перший Зимовий похід Армії УНР, перебуваючи у складі Запорізької збірної дивізії, найкращої частини у поході. Закінчив похід на Вінниччині (06.05.1920 в р-ні Писарівки Ямпільського пов.), коли зустрівся з розвідувальними роз'їздами української 2-ї стрілецької дивізії О. Удовиченка, яка наступала в складі польської 6-ї армії. У 1920 під час українсько-польської компанії на чолі полку діяв у складі Окремої кінної дивізії (з 30.06) та 1-ї Запорізької стрілецької дивізії (з 08.09), був двічі поранений. Розбив більшовиків у Багринівцях Літинського пов. (18.10), де захопив понад 300 полонених, 100 возів з різним провіантом та інше майно. В еміграції – контрактний офіцер польської армії (з 1928), служив у складі 3-го полку шеволежерів у Сувалках, закінчив Вищу вій-

ськову школу, майор польської армії. Брав участь у німецько-польській війні у вересні 1939, був поранений та інтернований. Навесні 1940 – начальник поліції в Сувалках, згодом у Холмі. Співпрацював з ОУН. У 1941–1942 працював в окупаційних установах на Чернігівщині та Полтавщині. Допомігав становленню УПА. З серпня 1942 – начальник штабу Польської Січі отамана Т. Бульби-Боровця. З березня 1944 – начальник штабу Українського легіону самооборони на Холмщині. На початку 1945 – командир 3-го полку 1-ї Українській дивізії УНА. 22.02.1945 – командир протитанкової бригади «Вільна Україна», з 07.03 – командир 2-ї Української дивізії УНА. Генерал-хорунжий. У травні 1945 на чолі дивізії здався у полон американським військам. Згодом виїхав у США. Похований на цвинтарі Баунд-Брук.

Дж.: Дяченко П. Чорні Запорожці. Спомини командира 1-го кінного полку Чорних запорожців Армії УНР. Київ, 2010. 448 с.; ЕСУ. Київ, 2008. Т. 8. С. 594–595; Коваленко С. Чорні Запорожці: історія полку. Київ, 2012. 368 с.; Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння. Київ, 2006. 576 с.; Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність уніформа). Ніжин, 2013. 480 с.; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 151–153.

В'ячеслав Желіховський

ДЯЧУК Авксентій Хомович (1885, Дубовець, Брацлав. пов. Поділ. губ. (нині Немирів. р-н Вінн. обл.) – 31.05.1938) – громадський діяч. Народився в селянській родині.

Закінчив Ольгопільську вчительську семінарію. Мешкав у Крикливцю. У шлюбі з дружиною Євлампією мав 2 дітей: доньку Антоніну та сина Віталія. У 1917 обраний головою повітової селянської спілки. Член УЦР. Влітку працював уповноваженим інструктором УЦР, займався організацією виборчої кампанії та українізацією органів місцевого самоврядування. Наприкінці року за списком №1 (УПСР, Селянська спілка та УСДРП) був обраний депутатом Всеросійських установчих зборів. На початку 1918 брав участь у виборах до УУЗ, куди пройшов за списком №2 (УПСР, Селянська спілка та українці вояки-селяни Південно-Західного фронту). Член УПСР, обирався депутатом Трудового конгресу від селян Ольгопільського пов. (1919). У 1920–1930-х вчителював в Попелюхах. Арештований органами НКВС 01.02.1938 як один із керівників «Повстанського центру Вінницької області». Під впливом фізичних знущань визнав себе винним. Розстріляний. Реабілітований.

Дж.: Рекрут В. Іполит Зборовський (1875–1937). На перехресті двох епох. Вінниця, 2014. 768 с.

Валерій Рекрут

Є

ЄВТУХІВ Олександр Юрійович (15.02.1898, Кам'янець-Подільський, Поділ. губ. (нині Хмельн. обл.) – 1966, Каракас, Венесуела) – військовий і громадсько-політичний діяч, інженер-економіст. Закінчив Кам'янець-Подільську гімназію. З 1916 навчався на юридичному ф-ті в Київському ун-ті. У 1917

кінчив Петроградську Павлівське військово училище. У жовтні 1917 – липні 1921 – в лавах української армії. У війську обіймав різні посади, зокрема в лютому 1918 призначений комісаром вінницької в'язниці, пізніше – отаманом залоги Вінниці (17.02.1918), а 19.03.1918 – помічником Подільського губернського комісара. Із 1919 працював при українській дипломатичній місії на Кавказі (Тифліс, нині Тбілісі, Грузія) посольстві в Туреччині. У травні–червні цього ж року написав «Мої спомини», друга частина яких, зокрема, стосується вінницької та кам'янець-подільської сторінок його військово-політичної діяльності. Спогади зберігаються у ЦДАВОВУ. З 1920 інтернований у таборах на території Польщі, звідки утік до Німеччини, де навчався у Берлінській торговельній академії. У 1924–1929 вчився в Українській господарській академії у Подебрадах (Чехословаччина). Здобув фах інженер-економіста. У 1927 був слухачем студій інтернаціонального університетського Т-ва для Ліги Націй у Женеві. Член Т-ва українських інженерів у Чехословаччині. У роки Другої світової війни виїхав до Німеччини, а потім – до Венесуели. Помер у Каракасі.

Дж.: Коваль Р., Моренець В. «Подебрадський полк» Армії УНР. Кам'янець-Поділ., 2015. С. 222–223; Наріжний С. Українська еміграція. Прага, 1942. С. 113, 240–241; Ратушняк І.І. Спогади О. Євтухіва про події Української революції на Поділлі у лютому–травні 1918 р. // Вінниччина: минуле та сьогодення : краєзнав. дослідж. : матеріали 29-ї Всеукр. наук. іст.-краєзнав. конф. Вінниця, 2018. С. 240–248; ЦДАВОВУ. Ф. 3795. Оп. 1. Спр. 1057. Арк. 1–5 ; Ф. 3795. Оп. 5. Спр. 78. Арк. 82–83.

Ігор Ратушняк

ЄВШАН Микола Йосипович (справж. Федюшка; 19.05.1889, Войнилів, Калус. пов., Королівство Га-

личини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Калус. р-н Івано-Фр. обл.) – 23.11.1919, Вінниця) – літературний критик, літературознавець і перекладач. Закінчив Станіславівську гімназію, студював германістику й україністику у Львівському ун-ті. Завершував вищу освіту у Віденському ун-ті. Учасник Першої світової війни, поручик, воював на російському, потім румунському та італійському фронтах. З виникненням ЗУНР став її оборонцем. Працюючи головою архіву Начальної Команди, служив в УГА, перейшов з нею за Збруч. У роковини проголошення ЗУНР (31.10.1919) на урочистому засіданні в міському театрі виголосив у Вінниці свою відому промову «Великі роковини України». Помер від епідемічного висипного тифу. Похований на військовому кладовищі біля казарм.

Друкуватися почав від 1909. Автор понад 170 літературно-критичних та публіцистичних творів. Переклав українською мовою цілий ряд філософських та літературознавчих праць німецьких, польських, чеських, італійських авторів. Виступав речником молодого покоління лі-

тераторів, яке гуртувалося навколо об'єднання «Молода муза» (Львів) та журналу «Українська хата» (Київ). «Вибити вікно в Європу для української літератури» – головний його клич як критика.

Дж.: Бабій О. Микола Євшан (Федюшка). Життя і творчість. В десятиліття його смерті. 1919–1929. Львів, 1929. 68 с.; ЕІУ. Київ, 2005. Т. 3. С. 104; Юсип Д. Микола Євшан: нарис життя і творчості. Вінниця, 1994. 64 с.

Тетяна Кароєва

ЄМЕЦЬ Василь Костянтинович (15.12.1890, Шарівка, Богодухів. пов. Харк. губ. (нині Богодухів. р-н Харк. обл.) – 06.01.1982, Лос-Анджелес, США) – бандурист-віртуоз, засновник капели бандуристів, письменник, громадський діяч. Навчався у Харківському (1911–1912) та Московському (1914) ун-тах. У 1913 у Катеринодарі (нині Краснодар, РФ) заснував свою першу кобзарську

школу, яка отримала назву «Перша кубанська кобзарська школа». У 1916 дебютував на сцені Большого театру. У січні 1918 у складі Бойового куреня Військового міністерства УНР брав участь в обороні Києва від більшовицьких військ М. Муравйова. У березні–квітні 1918 служив у 4-му піхотному полку ім. гетьмана Петра Дорошенка 1-ї козацької Синьої дивізії. У Києві за сприяння гетьмана П. Скоропадського організував «Першу Капелю Кобзарів», пізніше названу Першою державною капелю бандуристів. Нагороджений орденом Залізного Хреста. 05.09.1919 прибув до Вінниці, «щоб познайомити місцеве громадянство зі старим українським народним інструментом – кобзою». Участь у концерті приймав також знаний рецитатор, директор державної драматичної школи Й. Стадник. Програма концерту передбачала виконання творів «Тарасова ніч», «До слів Шевченка» та народних танців «Гайдук», «Метелиця», «Козачок». По завершенню концерту публіка викликала кобзаря «на біс» з піснею про похід Петлюри на Білу Церкву та «Ми гайдамаки, всі ми однакі». 25.11.1919 міністром освіти УНР І. Огієнком направлений за кордон у концертне турне з метою ознайомити «європейське громадянство з національним українським музичним інструментом – кобзою». В еміграції у Берліні та Празі продовжив навчання у консерваторіях. У 1923 в Празі заснував Другу капелю бандуристів, де навчалося близько 50 учнів. Викладав бандурне мистецтво студентам у Подебрадах. Гастролював у Чехословаччині, Німеччині, Бельгії, Литві, Польщі, Франції, Канаді, США. У 1940 з дружиною переїхав до Голівуду (США). Власноруч виготовив так звану «подвійну бандуру» на 62 струни, звук якої

був використаний у кількох американських фільмах. Через 12 років записав довгограючу платівку на хроматичній подвійній бандурі, де звучали композиції «В горах України», «Передзвін», «Танцюючі сніжинки» та кілька класичних транскрипцій творів В.-А. Моцарта, П. Чайковського, Ф. Шопена, А. Дворжака, Ф. Ліста, М. Лисенка тощо. Автор близько 40 творів та наукових праць з історії українського кобзарства, життєписів визначних бандуристів («Кобза та кобзарі», «У золоте 50-річчя на службі України. Про козаків-бандурників»), музичних композицій («Гомін України», «З кримських гір», «Передзвони», «Над Дніпром», «Про Крути» та ін.).

Дж.: ЕУ. Київ, 1905. Т. 3. С. 118–119; ЕСУ. Київ, 2009. Т. 9. С. 404–405; Концерт артиста-кобзаря // Шлях (Вінниця). 1919. 7 верес.; Помер Ємець Василь – бандурист, віртуоз // Свобода. 1982. 9 січ.

Олеся Коваль

ЄРОШЕВИЧ Петро Костянтинович (04.07.1870, Полтав. губ. – 1945, Київ) – військовий діяч. Закінчив

Ж

Петровський Полтавський кадетський корпус, 3-є військове Олександрівське училище, Михайлівське артилерійське училище (1891), Миколаївську академію Генерального штабу (1898). Учасник російсько-японської війни (1904–1905), Першої світової війни, генерал-майор. У грудні 1917 українізував 12-у піхотну дивізію та незабаром передав її у розпорядження УЦР. З квітня 1918 – начальник 2-го Подільського корпусу Армії УНР, згодом Армії Української Держави (зі штабом у Вінниці). З початком протигетьманського повстання (18.11.1918) перейшов на бік Директорії, допоміг повстанським підрозділам почати активний наступ на Київ. Завдяки його діям Поділ. губ. одразу перейшла під контроль республіканської влади, а Вінниця стала тимчасовою столицею. У лютому–травні 1919 – командувач 1-го Волинського, 9-го дієвого корпусу ДА УНР. З 02.06 до початку жовтня – начальник 1-ї Північної дивізії ДА УНР. Генерал-поручник Армії УНР. З 23.10.1919 – начальник оборони Могилева-Подільського. 11.11 у Могилеві-Подільському потрапив у полон до ЗСПР. У середині травня 1920, з евакуацією білих, разом з іншими старшинами та урядовцями-українцями виїхав через Балкани до Армії УНР. З 16.10.1920 – начальник тилу ДА УНР. Паралельно упродовж 03–14.11.1921 – т. в. о. військового міністра та командарма Армії УНР. Жив в еміграції у Каліші (Польща). Автор спогадів, зокрема про подільські події 1918. Навесні 1945 був заарештований органами НКВС. Загинув у Лук'янівській в'язниці.

Дж.: ЕІУ. Київ, 2005. Т. 3. С. 127; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 157–158.

Тетяна Кароєва

ЖАХАНЕВИЧ В'ячеслав Йосипович (?–?) – військовий діяч. Учасник Першої світової війни, полковник. У 1918 – помічник командира 10-го пішого Липовецького полку Армії Української Держави, згодом – ДА УНР. Комендант Гайсина. У травні 1919 – начальник бойової групи, сформованої з кількох окремих частин, у складі Північної групи ДА УНР. Подальша доля невідома.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 160.

Тетяна Кароєва

ЖОТ(Д)КЕВИЧ Василь (?–?) – громадський діяч, священник. Закінчив духовну семінарію. Священник Преображенського собору Вінниці (1908–1917), соборний протоієрей (травень 1917–1918). Кандидат до Ради Вінницького т-ва «Просвіта» (квітень 1917). Слухач курсів українознавства у Вінниці (серпень 1918). У червні 1922 як священник Вознесенської церкви Вінниці постав перед судом через спробу зберегти цінності храму. Засуджений до шести місяців примусових робіт. 1923 повернувся до Преображенського собору, згодом став його настоятелем (1924–1927). Подальша доля невідома.

Дж.: Малюта О. В. Вінницька «Просвіта» та її діячі в українському національному державотворенні 1917–1920 рр. // Наук. пр. Миколаїв. держ. гуманітар. ун-ту ім. П. Могили. Миколаїв, 2007. Т. 74. Вип. 61 : Іст. науки. С. 164–169; Небо на землі: з історії Вінницького Спасо-Преображенського собору. URL: palomnik.vn.ua/downloads/nebo_na_zemli.doc.

Ольга Малюта

3

ЗАБОЛОТНИЙ Семен Федорович (бл. 1894, Обжиле, Балт. пов. Поділ. губ. (нині Балта Одес. обл.) –

04.07.1922, Берізки-Чечельницькі, Ольгопіль. пов. Поділ. губ. (нині Чечельниц, р-н Вінн. обл.)) – військовий діяч, повстанський отаман, полковник Армії УНР. Двоюридний племінник відомого українського вченого, професора Д. К. Заболотного. Навчався в Ольгопільському 2-класному міському училищі, а також у Березівській (нині Одеська обл.) нижчій практичній школі садівництва, городництва та бджолярства (1911–1914). Агроном за фахом. Деякий час учителював. Учасник Першої світової війни. Командир полку чорних гайдамаків (1919), отаман Чорноморського повстанського козацького війська, ватажок Балтсько-Ольгопільського повстанського загону (1921), керівник 5-го р-ну (Балтський та Ольгопільський пов., частково Брацлавський і Брацлав Поділ. губ.) Південної повстанської групи (1921). За свідченням більшовицьких джерел, «найпомітніша фігура петлюрівського повстанства на Правобережжі», «головний бойовий ресурс [Петлюри] на території України». Повстанську діяльність розпо-

чав у 1919. В січні 1920 очистив від денікінців Балтський пов., чим значно допоміг успішному просуванню частин Армії УНР, які брали участь у Першому Зимовому поході. У квітні звільнив від більшовиків Балту, а 17.04 здобув Ананьїв (нині Одес. обл.). На початку серпня прорвався з Балтського пов. в Ольгопільський. Наприкінці 1920 через велику насиченість місцевих теренів більшовицькими військами змушений перебратися у Брацлавський пов. 26.01.1921 захопив Бершадь, 28.01 спробував захопити Ободівку. Навесні 1921 (до 05.04) перебував у Румунії. Загальна чисельність загону складала 800 вершників та 150 піхотинців при 16 кулеметах. При загоні існував вищий колегіальний орган управління – Дієва повстанська Рада, яку очолював Задека, а також політично-агітаційний відділ на чолі з колишнім ад'ютантом військового міністра уряду УНР генерала О. Грекова М. Верещакою (згодом на чолі Ради та вищезазначеного відділу згадується Скривджений). У квітні–травні у взаємодії з Я. Кошовим і М. Вікулом атакували Ольгопіль, П'ятківку, Чечельник, Татарку (нині Бережанка). 13.06 в р-ні Поташні відбулося об'єднання його загону із загонами Підкови, Я. Кошового та Блохи під його загальним командуванням. Продовжував діяти в південних повітах Поділ. губ. Зарештований (07.02.1922) чекістами завдяки підступним діям замаскованого агента Гуська (майбутній письменник Д. Бузько) у Фернатії Балтського пов. (нині Кармалюківка у складі Балти). Етапований до харківської в'язниці, звідки вдалося втекти. У середині березня 1922 повернувся і прийняв командування загonom. Вбитий в ніч на 04.07. Тіло доставлене в Ольгопільське ДПУ і сфотографоване.

Дж.: Доценко О. Зимовий похід. Київ, 2001. С. 60; Завальнюк К. Провісники волі. Літин, 2005. С. 67–69; Завальнюк К. В., Стецюк Т. В. Отаман Семен Заболотний – новітній козак-чорноморець з роду Заболотних // Матеріали 12-ї Поділ. іст.-краєзнав. конф. Кам'янець-Поділ., 2007. Т. 1. С. 417–431; Совенко В. Отаман Семен Заболотний // Літопис Червоної Калини. Львів. 1938. Ч. 3. С. 17; Чебан О. «Отаман Заболотний був найпомітнішою постаттю повстанського руху Причорномор'я» // Уряд. кур'єр. 2012. 2 листоп.; Янчук О. Б. Останній гайдамака Одещини. Одеса, 2001. 56 с.

Костянтин Завальнюк

ЗАГРОДСЬКИЙ Олександр Олександрович (10.04.1889, Зеленків, Уман. пов. Київ. губ. (нині Тальнів. р-н Черкас. обл.) – 04.08.1968,

Нью-Йорк, США) – військовий діяч. Походив з родини священика. Закінчив три класи Київської духовної семінарії. З 1912 служив в армії. Учасник Першої світової війни, штабс-капітан. З листопада 1917 – командир Київського вартового полку УЦР, який формувався з українців-добровольців, що служили у частинах київської залози. На його чолі брав участь у боях про-

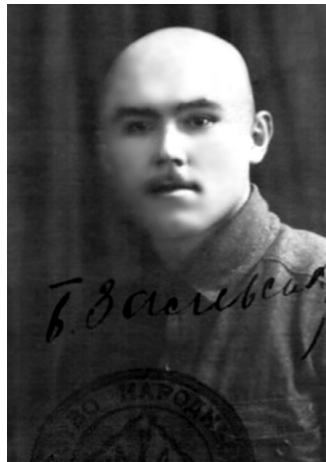
ти червоних частин М. Муравйова. З 09.02.1918 – командир 1-го Запорізького куреня Окремого Запорізького загону, т. зв. Осібною армії, яку формували з українських підрозділів, що боронили столицю від більшовиків. 13.02 – роззброїв більшовицькі частини у Коростені. З 12.03 – командир 1-го Запорізького пішого полку ім. Петра Дорошенка Окремої Запорізької дивізії. Брав участь у поході на Харків, на початку квітня 1918 увійшов до складу Слов'янської групи В. Сікевича, яка звільнила від більшовиків Донецчину. Під час правління П. Скоропадського, не зважаючи на звання штабс-капітана, залишився на посаді командира полку. З полком охороняв державний кордон між землями Війська Донського та Білолуцьком (нині Новопокров. р-н Луган. обл.). З 16.11 після протигетьманського повстання на Харківщині – командир Запорізької дивізії військ Директорії, з 19.12 – за сумісництвом, командуючий українських військ на Харківщині, з 28.02.1919 – за сумісництвом помічник командувача Східного фронту ДА УНР. Після наради командирів частин Південно-Східної групи у Зятківцях (21.03), на якій О. Волох запропонував підписати універсал про визнання радянської влади, вивів основні сили Запорізького корпусу з-під удару більшовиків. З травня 1919 – начальник 6-ї Запорізької дивізії, з 10.06 – помічник начальника Запорізької групи ДА УНР, яка 10.08 звільнила від більшовиків Вінницю. З 29.09 – командувач Волинської групи ДА УНР, протистояв білогвардійським підрозділам ЗСПР на лінії Кодима (нині Одес. обл.) – Ольгопіль – Бершадь. 26.11 – очолив Волинську збірну дивізію, в яку було реорганізовано рештки Волинської групи ДА УНР, 6.12 на чолі ди-

візії вирушив у Перший Зимовий похід. У лютому–квітні 1920 хворів на тиф, лікувався у рідному селі. 29.05 очолив 2-гу Волинську стрілецьку дивізію, організовану Волинської збірної. З 31.05 – генерал-хорунжий. Брав участь у боях над Дністром у останніх числах серпня – перших числах вересня 1920. 14.09 очолив успішний наступ центральної оперативної групи ДА УНР у складі 1-ї Запорізької, 2-ї Волинської, 6-ї дивізії, яка наступала в напрямку на Бучач – Чортків, 16.09 зайняв Бучач, 17.09 – Борщів та Чортків, 18.09 – Гусятин, 20.09 – Скалат (всі нині Терноп. обл.). Далі успішно наступав на східному березі Збруча: 27.09 – Красилів, 28.09 – Деражня (нині Хмельн. обл.). 12.10 після оперативної паузи, з поновленням наступу, очолив ліву оперативну групу, яка діяла у напрямку Летичева (нині Хмельн. обл.) – Літин. Після укладення польсько-радянського перемир'я (18.10) знаходився у резерві. Після поразки правої та центральної групи мав завдати потужного контрудару радянським військам. 14.11 успішно наступав силами від Деражні в двох напрямках: на Бар та вздовж залізниці – на Жмеринку. Після 16.11 вимушений був відступати. 18.11 з боями залишив Проскурів. Інтернований разом з дивізією у Польщі, з 1923 – в еміграції, жив у Каліші (Польща), з 1944 – у Австрії, 1950 – у США. Голова Армійської Ради Залізного Хреста «За Зимовий Похід і бої», яка постійно перебувала у Каліші та діяла до початку Другої світової війни. Голова нової Орденської ради Залізного Хреста, яка була створена 20.02.1947 наказом керівника Спільки українських вояків М. Омеляновича-Павленка у Ной-Ульмі (Німеччина), з 30.10.1960 – перенесена у США. Похований на цвинтарі Баунд-Брук.

Дж.: ЕСУ. Київ, 2010. Т. 10. С. 91; Коваленко С. Похід Запорозжців на Донбас і Крим: рік 1918. Київ, 2018. 312 с.; Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння. Київ, 2006. 576 с.; Ковальчук М. Поразка і відступ Південного угруповання Армії УНР до Румунії навесні 1919 // Військ.-іст. альманах. 2008. № 4. С. 39–47; Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність уніформа). Ніжин, 2013. 480 с.; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 168–169; Тинченко Я. Українські збройні сили березень 1917 р. – листопад 1918 р. (організація, чисельність, бойові дії). Київ, 2009. 480 с.

В'ячеслав Желіховський

ЗАЛЕВСЬКИЙ Болеслав Миколайович (20.09.1896(7), Балки, Могилів. пов. Поділ. губ. (нині Бар.

р-н Вінн. обл.) – квітень 1945, Катцендорф, Третій Райх (нині Австрія)) – військовий діяч. Учасник Першої світової війни, прапорщик. З 1918 служив у Окремій Запорізькій дивізії Армії УНР, згодом – Армії Української Держави. Командир 5-го Богданівського куреня 2-ї

Запорізької бригади 1-ї Запорізької дивізії ДА УНР (1920–1921). З 1923 – в еміграції в Польщі. У 1928 закінчив агрономічний відділ Української господарської академії в Подєбрадах (Чехословаччина). З 1943 служив у дивізії Ваффен-СС «Галичина». Загинув в бою.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 171.

Ольга Грабовська

ЗБОРОВСЬКИЙ Іполит Чеславович (25.08.1875, Яланець, Ольгопіль. пов. Поділ. губ. (нині Бершад.

р-н Вінн. обл.) – 26.08.1937) – громадський діяч, кооператор, археолог, етнограф. Народився в родині поляків-дворян – земельних орендарів. Навчався в гімназії в Ананьєві Херсонської губ. Після закінчення 6-ти класів важко захворів (став інвалідом) і залишив навчання. Згодом вступив до Одеського художнього училища. Після 3 років навчання упродовж 1900–1901 стажувався у Мюнхені (Німеччина) у студії професора Ашбе. Повернувшись у кінці 1901 до батьків у Кринички (нині Балт. р-н Одес. обл.), продовжив самоосвіту, піз-

нав археологію, захопився українською етнічною культурою. Протягом 1902–1909 активно співпрацював з М. Біляшівським, був агентом Київського міського музею та збирав експонати для його численних експозицій. Був обраний членом-кореспондентом Київського т-ва старожитностей і мистецтв (1907). У 1904 зрікся дворянського звання, покинув родину і «пішов у народ»: повернувся до Яланця й одружився з батрачкою Ф. Люлько. Протягом життя займався (з перервами) розвитком кооперативного руху. У 1906 заснував Яланецьке ощадно-позичкове та споживче т-ва, а згодом (1909) відкрив сільськогосподарський кооператив. Для кооперативних т-в збудував будинок, на фасаді якого красувалося гасло «Єднаймося, братаймося в товариство чесне». Будівля досі служить сільській громаді (діяла школа, нині розміщена селищна рада). У 1909–1917 брав участь у роботі чотирьох з'їздів кооперативних т-в губернії, учасник 2-го Всеросійського форуму кредитних кооперативів (1912) тощо. Обирався членом правління Подільського союзу кредитних т-в (1915), згодом – секретарем правління Всеукраїнського кооперативного «Українбанку» (1918). У вересні 1916 за пропозицією М. Біляшівського виїхав на фронт, де у прифронтовій смузі Буковини і Галичини збирав етнографічні колекції для поповнення київських музеїв. На початку 1917 повернувся до Києва. Очолив друкарню і разом з А. Ніковським відродив українську газету «Нова Рада». На установчих зборах 12.06 його обрали член-кореспондентом Центрального комітету охорони пам'яток старовини й мистецтва в Україні. У червні почав працювати заввідділом палива Ольгопільського

продкому. Брав участь у створенні осередку УПСР, організував видання газети «Вільне Слово». У серпні на повітовому з'їзді солдатських і селянських депутатів обраний головою повітової народної управи, у вересні на селянському повітовому з'їзді – членом УЦР. За списком від УПСР став членом УУЗ по Поділ. губ. З встановленням Гетьманату 11.05.1918 заарештований, через три місяці завдяки Д. Марковичу звільнений. Після падіння Гетьманату на початку 1919 повернувся додому, працював секретарем правління Бершадської споживчої спілки. Під час денікінської окупації переховувався в Одесі. Наприкінці 1920 повернувся до Бершаді і знову працював секретарем правління споживспілки до половини 1921. Наприкінці року очолив Бершадський краєзнавчий музей. У 1922–1927 очолював кооператив «Нове життя» та працював секретарем ревізійного відділу Вінницької філії «Укрсільбанку». У 1927–1929 очолював Тульчинський краєзнавчий музей. Восени 1929 заарештований по справі «СВУ». Засуджений на 3 роки ВТТ. Після звільнення працював бухгалтером Тиманівського санаторію. За участь в Українській революції знову арештований 05.08.1937. Розстріляний. Реабілітований. На його пошану в Бершаді відкрили меморіальну дошку (2015). В Яланці та Бершаді його ім'ям названо вулиці.

Дж.: Рекрут В. Іполит Зборовський (1875–1937). На перехресті двох епох. Вінниця, 2014. 768 с.

Валерій Рекрут

ЗОСИМАТО Дмитро Герасимович (псевд. Зосима; бл. 1890–1920, Одеса) – громадський діяч, кооператор. Працював інструктором

з кооперації Вінницького та Ольгопільського земств. Учасник всіх з'їздів кооперації Поділля. Активно друкувався в кооперативних періодичних виданнях. Член УПСР. Член Подільської губернської ради від Ольгопільського повіту (1917). Член Ольгопільської та Вінницької «Просвіт». Член Ольгопільської повітової народної управи, повітовий комісар (1919). Загинув від рук денікінців.

Дж.: Рекрут В. Іполит Зборовський (1875–1937). На перехресті двох епох. Вінниця, 2014. 768 с.

Тетяна Кароєва

I

ІЛЬНИЦЬКИЙ Семен Якович (1883, Кетроси, Ямпіл. пов. Поділ. губ. (нині Довжок, Ямпіл. р-н Вінн. обл.) – 20.11.1920, Кетроси) – військовий діяч, повстанський отаман, полковник Армії УНР. Народився у сім'ї однодворця (нащадка колишньої полонізованої дрібної

української шляхти). Дружина Софія (псевдо – Марія). Закінчив сільськогосподарське технічне училище у Сороках (Молдова). Учасник Першої світової війни. Був двічі поранений. В 1918 – організатор та керівник Марківської козацької сотні (700–800 осіб), яка пізніше трансформувалася в Окремий Наддністрянський курінь у складі Армії УНР. На початку 1919 – керівник збройних сил Ямпільської республіки. 24.07.1919 у складі ДА УНР звільнив від більшовиків Ямпіль. У жовтні 1920 – отаман повстанського загону у кількості 300 осіб, який оперував у Ямпільському та сусідніх повітах. Загинув під час перестрілки з червоноармійським загonom.

У наші часи місцевий краєзнавець Ю. Зозуля віднайшов та впорядкував могилу отамана. У селі встановлено пам'ятник козакам Ямпільської республіки під назвою «Клятва отаманів» роботи скульптора М. Крижанівського, 27.09.2011 відкрито музей Марківської сотні.

Дж.: Волошенюк І. Пам'ятають Кетроси // Вінниц. газ. 2011. 29 листоп.; Провісники волі. Літин, 2005. С. 76; Завальнюк К. В., Борсуковський С. М. Незламні. Ямпільці в обороні державності: 1917–1925 рр. Вінниця, 2009. 228 с.; Кетрос Д. Так творилося українське військо (1917–1919). Лондон. 1958. 64 с.; Крижанівський М. Забуті отамани // Подолія. 2005. 11 трав.

Костянтин Завальнюк

ІРЧАН Мирослав (справж. Баб'юк Андрій Дмитрович; псевд.: Абба, П'ядицький, Андрій з П'ядик, Б'юк, І. Мірко, Юрко Ропша, Іван Сивульський, Йосафат Тиханчук, Усусус, Сон Явірчук, Незаможник Івась, Весняна Наталя, Виселенець Гриць, К. Вороненко, Я. Жванський, Зезик, Івасик-Читачик, Екс-Доми-

никанець та ін.; 14.07.1897, П'ядики, Коломийс. пов., Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Коломийс. р-н Івано-Фр. обл.) – 03.11.1937, Сандармох, Карелія, (нині РФ)) – поет, прозаїк, публіцист, драматург, перекладач, літературознавець, журналіст, історик, видавець. Народився в бідній селянській родині. Закінчив 6 класів Коломийської гімназії, Львівську вчительську семінарію (1914). Учасник Першої світової війни, був у складі УСС. Разом з УГА опинився на Вінниччині, зокрема у Брацлаві та Жмеринці. Редактор газети «Стрілець». 1919 у Кам'янці-Подільському в бібліотеці «Стрільця» видав свої враження очевидця «Махно і махновці». Разом із 1-ю Галицькою бригадою Січових стрільців перейшов на бік РСЧА. На основі тодішнього щоденника, доповнивши його спогадами інших очевидців та власними роздумами, в роки еміграції в Канаді підготував книги «Трагедія Першого травня» (1923) та «В бур'янах» (1924). Перша висвітлювала історію УГА з грудня 1919 до травня 1920, друга – поєднувала цикл новел, побудованих переважно на спогадах галичан-червоноармійців, а також відображала події,

особисто пережиті на Вінниччині. Член КП(б)У з 1920. До кінця війни був на фронті як голова редакційної колегії і комісар агітпоїзда, редагував газету для галицького селянства «Більшовик». Навесні 1921 переїхав до Києва і впродовж 1921–1922 працював лектором у школі червоних старшин, одним з редакторів журналу «Галицький комуніст», активно друкувався в пресі. Протягом 1922–1923 жив у Празі, навчався у Карловому ун-ті. У жовтні 1923 виїхав до Канади, друкувався в місцевій українській пресі, редагував масові українські журнали «Робітниця», «Світ молоді», був секретарем заокеанської філії Спілки пролетарських письменників «Гарт». Улітку 1932 (за іншими даними, 1929) повернувся до Харкова, очолював літературну організацію «Західна Україна». 28.12.1933 заарештований, звинувачений у приналежності до націоналістичної української контрреволюційної організації. 28.03.1934 засуджений на 10 років ВТТ. Покарання відбував на терені Карелії (Сегежа) та в Соловецькій тюрмі. 09.10.1937 засуджений до розстрілу. Реабілітований (1956).

Дж.: ЕІУ. Київ, 2005. Т. 3. С. 535–536; ЕСУ. Київ, 2011. Т. 11. С. 518–519; 3-над Божої ріки : літер. слов. Вінниччини. Вінниця, 2001. С. 134–135; Качкан В. А. Хай святиться ім'я твоє. Історія укр. літ-ри і культури в персоналіях (XIX–XXI ст.). Львів, 2002. Кн. 5.

Ольга Коляструк

ї

ЇЖАК Микола о. (1886 – грудень 1919, Жмеринка, Вінн. пов. Поділ. губ. (нині Вінн. обл.) – релігійний діяч. У 1911 рукопокладений на

священника УГКЦ. У 1917–1918 – польовий капелан при Легіоні УСС. Організатор Т-ва духовної опіки для українських вояків. Згодом – Начальний духовник УГА. У серпні–грудні 1919 провадив службу на Поділлі. Захворів на тиф і помер.

Дж.: Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії : матеріали до історії. Вінніпер, 1963. С. 82.

Олеся Коваль

К

КАПУСТЯНСЬКИЙ Микола Олександрович (псевд. Віктор Низовий-Чумак; 05.02.1879, Чумаки, Катеринослав. пов. Катеринослав. губ. (нині Томаків. р-н Дніпропетр. обл.) – 19.02.1969, Мюнхен (нині Німеччина)) – військовий, політичний і громадський діяч. Народився у родині священника. Закінчив Катеринославську духовну семінарію, але священницький сан не прийняв. Служив в армії, у 1901–1904 навчався у Одеському піхотному юнкерському училищі. Учасник російсько-японської війни (1904–1905). Закінчив Миколаївську академію Генерального штабу (1912). Учасник

Першої світової війни, підполковник, нагороджений Золотою Георгіївською зброєю. У травні 1917 делегований на з'їзд офіцерів, урядовців та лікарів у Петрограді. Одним із перших зголосився до 34-го корпусу П. Скоропадського, який мав бути українізованим. З 03.09 – в. о. начальника штабу 104-ї піхотної дивізії 34-го корпусу (Меджибіж) під командуванням Я. Гандзюка, яка поповнювалась національними кадрами та мала стати 1-ю Українською. Учасник III Всеукраїнського військового з'їзду. Відіграв одну з головних ролей під час боїв 1-го Українського корпусу зі збільшеним 2-м Гвардійським корпусом, який наступав на Київ з Вінниччини. З 05.02.1918 – демобілізований. З 03.05 – начальник штабу 2-ї пішої (колишньої 1-ї Української) дивізії Армії Української Держави. 12.10 – підвищений до рангу полковника, на початку листопада переведений до Києва начальником канцелярії Військово-науково-

го комітету Головного управління Генерального штабу, який займався удосконаленням військового мистецтва, організацією армії тощо. 25.12 – начальник оперативного відділу штабу Армії УНР. 04.04.1919 був безпідставно заарештований отаманом Оскілком за звинуваченням у співпраці з більшовиками, 28.04 звільнений. З 01.06 – помічник начальника 1-ї Управи штабу ДА УНР В. Сінклера, 1-й генерал-квартирмейстер під час походу українських армій на Київ та Одесу. Керував операціями на Одеському напрямкові, які здебільшого проходили на території сучасної Вінницької області. 22.07 перебував на лінії фронту під час жорстокого бою за Копайгород, який провела 3-я Залізна піша дивізія О. Удовиченка. 22.09 – через інтриги тимчасово зараховано до резерву штабу армії, але через два дні, після звільнення командарма В. Тютюнника його було повернуто у штаб. Станом на 26.09 – т. в. о. начштабу ДА УНР. У жовтні 1919 – начальник 1-ї Управи штабу ДА УНР. 27–28.10 супроводжував Головного отамана С. Петлюру та командарма полковника В. Сальського в поїзді до Вінниці, де 28.10 ввечері в приміщенні НКГА розпочалась військова нарада керівництва ДА УНР та УГА. 25.11 разом з дружиною перетнув українсько-польську демаркаційну лінію, був інтернований польською владою. Перебуваючи у таборі для інтернованих у Ланцуті та переїхавши згодом до Варшави, написав на замовлення Військового міністерства УНР книгу «Похід Українських армій на Київ–Одесу в 1919 році». З 26.04.1920 – представник Генерального штабу УНР при польському Генеральному штабі. З кінця травня 1920 займався створенням 3-го генерал-квартирмейстерства

Головної управи Генерального штабу армії УНР, яке здійснювало керування та інспекцію всіх військово-навчальних закладів, шкіл та курсів, котрі здійснювали підготовку старшин і козаків для української армії. Викладав у Кам'янецькій пішій юнацькій школі. З 15.06 (3.07?) – 3-й генерал-квартирмейстер Генерального штабу УНР. З серпня 1920 входив до складу тимчасової Похідної канцелярії Військового міністерства при Ставці Головного отамана. З 5.10 – генерал-хорунжий. З 21.11 – в еміграції у Польщі. У січні 1921 – відряджений до Румунії, де провів успішні зустрічі з представниками румунської влади щодо перебування в країні 2-ї Кулеметної бригади армії УНР та залучення Румунії як плацдарму майбутніх військових операцій проти РСЧА. З 1921 – в еміграції у Відні, з осені 1923 – у Парижі. Був активним членом УВО Є. Коновальця. 03.02.1929 на I з'їзді ОУН був обраний до Проводу українських націоналістів, призначений керівником його військового штабу. Як один із головних партійних функціонерів брав участь у всіх головних заходах ОУН. Фактично керував створенням батальйонів «Нахтігаль» та «Роланд». 24–25.06.1941 у Кракові створив Генеральну раду комбатантів, у з'їзді взяли участь генерали М. Омелянович-Павленко, В. Петрів, В. Сінклер, А. Кравс, В. Куш. Восени 1941 намагався формувати українські військові частини у складі вермахту, паралельно очолити українську поліцію Києва. Заснував у місті Військовий клуб ім. П. Полуботка. Наприкінці 1941 виїхав до Відня, згодом – до Львова, де в 1942–1944 намагався керувати створенням партизанських частин ОУН (Мельника). З 1945 перебував в еміграції у Мюнхені.

Дж.: Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння. Київ, 2006. 576 с.; Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність, уніформа). Ніжин, 2013. 480 с.; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 189–190; Україна. 1919 рік: М. Капустянський «Похід Українських армій на Київ – Одесу в 1919 році». Є. Маланюк «Уривки зі спогадів». Документи та матеріали. Київ, 2004. 558 с.

В'ячеслав Желіховський

КАРПІНСЬКИЙ Фіогност Африканович (1870–1937) – військовий діяч. У 1909 служив у 75-му Севастопольському піхотному полку, що дислокувався у Ладжині, Гайсині. Учасник Першої світової війни. За часів Української Держави – брацлавський повітовий комендант (червень 1918), полковник.

Дж.: Східне Поділля в добу Центральної Ради та Гетьманату П. Скоропадського (березень 1917 р. – грудень 1918 р.): зб. док. та матеріалів / упоряд.: К. Завальнюк, Т. Стецюк. Вінниця, 2008. 208 с.

Тетяна Кароєва

КАЧЕРОВСЬКИЙ Микола Олександрович (1886, Немиринці, Проскурів. пов. Поділ. губ. (нині Городоц. р-н Хмельн. обл.) – ?) – громадський діяч. Випускник Вінницької вчительської семінарії (1908). Учителював у різних селах Літинського пов. та займався кооперацією. У 1917–1918 очолював учительські курси в Літині. Упродовж 1919 брав участь у бойових діях. Літинський повітовий комісар за Директорії УНР (серпень 1919, травень 1920). Подальша доля невідома.

Дж.: Реєнт О. П., Рекрут В. П. Нариси життя Літинщини 1917–1921 рр.: революційні події та повсякденність. Київ, 2017. С. 264.

Тетяна Кароєва

КАШИНСЬКИЙ Михайло Павлович (?–?) – громадський діяч, священник. Закінчив духовну академію. Вчитель Вінницької чоловічої гімназії. Земський гласний. Один із засновників та член ради Вінницького т-ва «Просвіта» (1917). Викладав українську та російську мови у першій та другій гімназіях Вінницького т-ва «Просвіта». Директор гімназії Вінницької Української т-ва «Просвіта» гімназії (червень 1918), слухач курсів українознавства у Вінниці (серпень 1918). Подальша доля невідома.

Дж.: Малюта О. В. Вінницька «Просвіта» та її діячі в українському національному державотворенні 1917–1920 рр. // Наук. пр. Миколаїв. держ. гуманітар. ун-т ім. П. Могили. Миколаїв, 2007. Т. 74. Вип. 61 : Іст. науки. С. 164–169.

Ольга Малюта

КАШУБА Петро о. (1890, Жовтанці, Жовків. пов., Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Кам'янка-Бузьк. р-н Львів. обл.) – 06.11.1919, Вінниця, Поділ. губ.) – релігійний діяч. Закінчив теологічні студії в Львівському ун-ті. У 1917 рукопокладений на священника УГКЦ. Вступив до лав УГА та був призначений духовним референтом при І Галицькому корпусі. У серпні–листопаді 1919 провадив службу на Поділлі. Захворів на тиф і помер.

Дж.: Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії : матеріали до історії. Вінніпер, 1963. С. 83, 137.

Олеся Коваль

КИСЕЛЬОВ Сергій Іванович (13.09.1877, Чорний Острів, Проскурів. пов. Поділ. губ. (нині Хмельн. р-н Хмельн. обл.) – 02.12.1937, Вінниця) – громадсько-політичний діяч, правник. Народився у сім'ї київського спадкового почесного громадянина. Навчався у 2-й Кишинівській (за іншими даними, Київській) гімназії (1889–1897), на юридичному ф-ті Київського ун-ту (1897–1900). У вересні 1901 – березні 1907 працював в судових установах на Поділлі. Проїшов шлях від молодшого слідчого до мирового судді 1-ї ділянки Проскурівського пов. У 1911 обраний гласним Проскурівського повітового земства, а згодом також гласним Подільського губерньського земства. У травні 1912 – квітні 1917 – голова Проскурівської повітової земської управи. Проявив себе здібним організатором. Член партії конституційних демократів (за деякими відомостями). Член Проскурівсько-Летичівського сільськогосподарського т-ва та Проскурівського підвідділу Російського імператорського воєнно-історичного т-ва. Займався благодійницькою діяльністю (працював у т-ві Червоного Хреста, був почесним членом Чорноострівського сільськогосподарського попечительства дитячих притулків, почесним опікуном Проскурівського Олексіївського реального училища). З грудня 1914 – редактор проскурівської газети «Наша земська газета» (із січня 1915 – «Земська думка», з 1917 – «Вільна думка»). Із серпня 1917 – голова Проскурівської повітової продовольчої управи, з грудня – почесний голова Проскурівського відділу ПТСГ. У листопаді 1917 – січні 1918 виконував обов'язки Проскурівського повітового комісара. Разом із В. Шульгіним та Д. Гейденом брав участь у виборах до УУЗ по списку №10

(Позапартійна група Руських виборців і сільських господарів). Із встановленням Української Держави, за рекомендацією голови Спільки хліборобів-власників *Д. Гейдена* призначений губернським старостою Поділля (13.05.1918). Діяв в умовах австро-угорської окупації краю. Прагнув спрямувати процес стабілізації суспільно-політичної ситуації у межі закону. Усвідомлював необхідність соціального компромісу у земельному питанні шляхом здійснення поміркованої та компенсаційної аграрної реформи. Сприяв підготовці відкриття першого у краї вищого навчального закладу – Кам'янець-Подільського державного ун-ту (22.10.1918). Усвідомлюючи складність внутрішньополітичних проблем і радикалізацію суспільних настроїв, після повстання Директорії УНР і переходу на її бік у Вінниці командира 2-го Подільського корпусу *П. Єрошевича*, 19.11.1918 передав службові справи представнику українських політичних сил *Г. Степури*. Виїхав до Проскурова, де невдовзі був заарештований отаманом *Й. Біденком*. Звільнений наказом Директорії УНР у січні 1919. У червні 1919 очолив проскурівський осередок Червоного Хреста. Із встановленням радянської влади втратив власність, зокрема, будинок у Проскурові. У 1920-х переїхав до Вінниці. Працював у різних радянських торговельних установах. Попри лояльність до режиму й аполітичність, у 1919–1923 п'ять разів арештовувався більшовицькими спецслужбами. Зокрема, 1922 заарештований за «службу у гетьмана» у складі групи з 23 осіб. Звільнений за сприяння *Л. Каменевої*. Певний час працював юристом в «Робтресті». Останнім місцем роботи був «Облвнуторг» – торговельний відділ Вінницького

обласного виконавчого комітету, де очолював юридичну службу. Арештований 27.10.1937 за звинуваченням у здійсненні націоналістичної контрреволюційної агітації у різко ворожій формі проти Радянської влади. Розстріляний. Реабілітований.

Дж.: Білецький Л. Мої спомини (1917–1926 рр.). Кам'янець-Поділ., 2013. С. 140; ДАВіО. Ф. Р-6023. Оп. 4. Спр. 16611. Арк. 27 ; Ф. 138. Оп. 6. Спр. 57. Арк. 1–9; Єсюнін С.М. С. Кисельов: від «молодшого юриста» до губернського старости // Матеріали 10-ї Поділ. іст.-краєзнав. конф. Кам'янець-Поділ., 2000. С. 365–371; Кравчук О.М. Проскурівський період в житті і діяльності Сергія Івановича Кисельова // Місто Хмельницький в контексті історії України : матеріали 3-ї наук.-краєзнав. конф. Хмельницький, 2011. С. 177–189; Подільський губернський староста Сергій Кисельов (1877–1937) у документах епохи / упоряд.: О.М. Кравчук, І.І. Ратушняк, К.В. Завальнюк. Вінниця, 2016. С. 3–38; Ратушняк І.І. Подільський губернський староста Української Держави 1918 р. С. Кисельов у спогадах сучасників // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Сер. : Історія. Вінниця, 2015. Вип. 23. С. 249–255; Ратушняк І. Антигетьманське повстання на Поділлі у спогадах В. Рейнбота // Там само. Вінниця, 2018. Вип. 26. С. 307–311; Слово Подолии. 1918. № 8. 24 мая; ЦДАВОВУ. Ф. 1793. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 1 ; Ф. 538. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 1–2.

Ігор Ратушняк

КИЦАЙ Омелян Григорович (?; Гонятин, Грубешів. пов. Холм. губ. (нині Грубешів. пов. Люблин. воєводство, Польща) – ?) – громадський діяч. Народився у сім'ї селянина. Закінчив Холмську духовну семінарію (1914). Вступив до Київської

духовної академії (31.07.1914). Через початок Першої світової війни виїхав до Волочка Смоленської губ. У жовтні 1916 намагався вступити до Сергіївського артилерійського училища (Одеса). Один із організаторів Вінницького т-ва «Просвіта», підтримував його фінансово. Секретар Вінницької «Просвіти». Працював вченим секретарем Вінницької філії Всенародної бібліотеки України (1923). Подальша доля невідома.

Дж.: Биографический словарь выпускников Киевской духовной академии. 1819–1920-е гг. Киев, 2015. Т. 2. 624 с.; Гарбар Л. В. Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець XIX – 1941 р.) : матеріали до бібліогр. слов. Київ, 2017. С. 204; Сафронова О. В. Вінницька «Просвіта» – учора і сьогодні. URL: <https://www.library.vn.ua/publications/2012/Prosvita/Prosvita4.html>

Ольга Малюта

КІРІЄНКО Олексій Касьянович (01.01.1875 – травень 1919, Могилів-Подільський, Поділ. губ. (нині Вінн. обл.)) – військовий діяч. Закінчив кадетський корпус, 2-ге військове Костянтинівське училище (1894). Учасник Першої світової війни, полковник. З 29.06.1918 – помічник київського губернського коменданта. З 09.01.1919 – начальник 10-го дієвого корпусу ДА УНР у Могилеві-Подільському, де потрапив у полон до червоних. Розстріляний.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 198.

Тетяна Кароєва

КОВАЛЕНКО Семен А. (псевд. Ворошило; бл. 1896, Бондурівка,

Ольгопіль. пов. Поділ. губ. (нині Чечельниц. р-н Вінн. обл.) – 20.03.1922, Бондурівка) – військовий діяч, повстанський отаман. Народився у селянській родині. Закінчив Старолузьку 2-класну школу. Працював помічником начальника станції Рудниця. Повстанську діяльність розпочав у 1919 в загоні отамана Гіренка, а після його відходу в 1920 за кордон очолив власний повстанський загін «Вільне Гайдамацтво Темного (Зеленого) Гаю» чисельністю до 300 осіб (з них 30 кінних) при 5 кулеметах «Кольт» і «Максим» та декількох ручних, а також 2 гарматах. У травні 1921 об'єднав усі повстанські загони Гайсинського, Ольгопільського та Балтського пов. Підпорядковувався отаману С. Заболотному, який очолював 5-й р-н Південної повстанської групи. Співпрацював з отаманом П. Левченком. Крім бойових дій, організував серед населення культурно-пропагандистську роботу. 20.03.1922 загинув під час бою з півотною 2-го полку 1-ї дивізії зі складу бригади Г. Котовського на узбіччі лісу, що за 3 версти на північ від Бондурівка.

Дж.: Завальнюк К. В. Провісники волі. Літин, 2005. С. 83–84.

Костянтин Завальнюк

КОВАЛЕНКО Юхим Іванович (?–?) – військовий діяч. За часів Української Держави – літинський повітовий комендант (червень 1918), підпоручик.

Дж.: Східне Поділля в добу Центральної Ради та Гетьманату П. Скоропадського (березень 1917 р. – грудень 1918 р.): зб. док. та матеріалів / упоряд.: К. Завальнюк, Т. Стецюк. Вінниця, 2008. 208 с.

Тетяна Кароєва

**КОВАЛЬ-МЕДЗВЕЦЬКИЙ Ми-
кола Опанасович** (04(05).02.1868,
Нижня Кропивна, Гайсин. пов. По-
діл. губ. (нині Гайсин. р-н Вінн.
обл.) – 10.09.1929 Варшава, Поль-
ща) – військовий діяч, генерал-по-
ручник Армії УНР. Закінчив Жито-
мирську класичну гімназію (1889).
Закінчив геодезичний відділ Ми-
колаївської академії Генерально-
го штабу (1899), працював геодезис-
том і топографом у штабах Туркес-
танського та Приамурського війсь-
кових округів. З 01.05.1905 – у гео-
дезичному відділі військово-топо-
графічного управління Головно-
го штабу. З 27.04.1911 до листопада
1917 – начальник Військово-топо-
графічного училища у Санкт-Пе-
тербурзі. З 06.12.1913 – генерал-ма-
йор. З 24.11.1917 – начальник управ-
ління Київської військово-топо-
графічної зйомки. З 10.03.1918 – на-
чальник головної геодезичної
управи Українського Генерально-
го штабу УНР, згодом – Української
Держави. З 23.12.1918 до 06.08.1922 –
начальник Головного геодезично-
го управління Генерального шта-
бу УНР. Одночасно з 19.03.1920 –
член Військової Ради УНР, викону-
вав обов'язки голови Військової ра-
ди (20.06–08.08). З 29.04.1920 чи-
тав лекції у Кам'янець-Подільській
спільній юнацькій школі. З 1922
працював у Краківській обсервато-
рії. З 1929 – член Головного управ-
ління вимірів та ваги у Варшаві.

Дж.: ЕСУ. Київ, 2013. Т. 13. С. 479; Руккас А. «Ра-
зом з польським військом»: Армія Україн-
ської Народної Республіки 1920 р. (струк-
тура, організація, чисельність уніформа).
Ніжин, 2013. 480 с.; Тинченко Я. Офіцер-
ський корпус Армії Української Народної
Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1.
С. 274–275.

В'ячеслав Желіховський

**КОВЕНКО Михайло Мики-
тович** (08.11.1888, Білопілля, Харк.
губ. (нині Сумс. обл.) – після 1922) –
військовий діяч, інженер, журна-
ліст. Народився у селянській ро-
дині. Закінчив політехнічний ін-т
у Дармштадті (Німеччина) (1910),
інженер-механік. У 1910–1914 слу-
жив в армії, пізніше працював інже-
нером. Член УСДРП (1916). З липня
1917 – член УЦР, представляв Все-
українську Раду робітничих депу-
татів. Наприкінці року – член УПСС.
З 17.09.1917 – директор Виборчого
бюро у складі Генерального секре-
тарства внутрішніх справ. Коман-
дир загонів Вільного козацтва у Ки-
єві під час Січневого більшовицько-
го повстання. З 09.03.1918 – пред-
ставник Міністерства закордонних
справ УНР при військовому аташе
уряду Німеччини. З травня 1918 –
директор київського заводу «Арсе-
нал». Комендант Вінниці та її око-
лиць (листопад 1918 – березень 1919),
згодом – редактор газети «Украї-
на», яка виходила в Кам'янці-По-
дільському, голова Верховної слід-
чої комісії по боротьбі з контрре-
волюцією. З 1920 – в еміграції в Ру-
мунії. У 1922 брав участь в організа-
ції секції управи філії Українського
т-ва Ліги Націй у Румунії. Очільник
громади у місті Текуч.

Дж.: Вінниця у спогадах : у 3 т. Вінниця,
2017. Т. 2. С. 61, 62, 570, 671; ЕУ. Київ,
2007. Т. 4. С. 390; ЕСУ. Київ, 2013. Т. 13.
С. 558–559; Тинченко Я. Офіцерський
корпус Армії Української Народної Рес-
публіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1.
С. 204–205.

Тетяна Кароєва

КОЗАК Володимир Петрович
(24.06.1884, Відень – ?) – громад-
ський діяч, педагог. Закінчив Львів-
ський ун-т. Викладав географію

та природознавство у Львівській українській академічній, Вінницькій міській чоловічій, першій українській гімназії т-ва «Просвіта», Вінницькому учительському ін-ті. У квітні–листопаді 1917 – секретар педагогічної ради Вінницької української гімназії т-ва «Просвіта». У листопаді 1917 виконував обов'язки секретаря у Вінницькому т-ві «Просвіта». Входив до педагогічної ради курсів українознавства у Вінниці (серпень 1918). Подальша доля невідома.

Дж.: Малюта О. Вінницька «Просвіта» та її діячі в українському національному державотворенні 1917–1920 рр. // Наук. пр. Миколаїв. держ. гуманітар. ун-т ім. П. Могили. Миколаїв, 2007. Т. 74. Вип. 61 : Іст. науки. С. 164–169.

Ольга Малюта

КОЗОРИС Михайло Кирилович (Кирович) (крипт., псевд. К-ріс М.; М. К.; Козоріс Мих.; Козоріс

Михайло, Михайло К.; 03.03.1882, Калуш, Станиславів. пов., Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Івано-Фр. обл.) – 03.11.1937, Сандармох, Карелія (нині РФ) – громадсько-політичний діяч, адвокат, письменник. Народився у сім'ї шевця. Закін-

чив Львівську академічну гімназію (1902), юридичний ф-т Львівського ун-ту (1910). У студентські роки співпрацював з І. Франком, В. Стефаніком, М. Павликом. Працював помічником адвоката у Калуші, готувався до складання докторату. За опір перебуванню російських військ у місті рішенням військово-польового суду у листопаді 1914 звинувачений в участі в «Українському союзі» й висланий до Томської губ. на час ведення військових дій. 1917 звільнений. З червня проживав у Вінниці. Викладав німецьку мову у Вінницькій українській гімназії т-ва «Просвіта», працював у губернському земельному комітеті. Секретар Вінницької філії Подільського українського т-ва «Просвіта» (травень 1918 – лютий 1919), завідував бібліотекою організації. Лектор історії на курсах для учителів початкових шкіл. 20.06.1918 заарештований за діяльність, що нібито шкодила спокою, безпеці, цілісності Української Держави, як галичанин визнаний підданим іноземної держави, переданий у розпорядження австро-німецького командування. В ув'язненні перебував до жовтня 1918 у вінницькій, згодом – проскурівській в'язниці, у концентраційному таборі Жмеринки. Рада Вінницької «Просвіти» та української гімназії звертались до міністра народної освіти з проханням про звільнення як незамінного робітника, проте повернувся до Вінниці лише після визволення Січовими стрільцями. Очолював Відділ хліборобства (на рівні Міністерства) другої УНР (грудень 1918). Повітовий комісар ЗУНР в Ділятині, згодом – у Косові (травень–липень 1919), перед польською окупацією виїхав до Чернівців. Перебував у лавах УГА. Один із учасників підготовки документів про пе-

рехід УГА на бік червоних і організацію ЧУГА (на початку 1920). Вступив до КПУ (21.02.1920). Учасник походу РСЧА в Галичину (липень 1920). Обраний до Галицького ревкому (08.07.1920), відповідав за конфіскацію церковних і поміщицьких земель, передачу їх селянам. Керував політроботою серед галицьких частин. У Галревкомі очолював відділ юстиції, згодом – земельних справ. У вересні 1920 через окупацію Галичини польськими військами переїхав до Умані. Зорганізував у Тальянках на Уманщині сільськогосподарську професійну школу, був її завідувачем (1921–1924). Викладав у ній українську літературу, історію культури, політграмоту й земельний закон. У жовтні 1924 переїхав до Києва, де працював народним слідчим губернського суду, секретарем окружного суду в Київському окрвиконкомі, секретарем губернського виконавчого комітету (1926–1927). Перейшов на посаду секретаря уповноваженого Укрголовнауки Народного комісаріату освіти УСРР у Києві (1927–1930). Поеднував літературну творчість з науковою діяльністю. Після закінчення аспірантури (без відриву від виробництва) при Українському науковому ін-ті книгознавства (1927–1931) працював науковим співробітником ВУАН. Консультант Президії Історично-філологічного відділу ВУАН (з 01.01.1930), згодом – співробітник Комісії історії Західної України при Історичній секції ВУАН. Виконував обов'язки бухгалтера київської філії Спілки «Західна Україна». Член літературних організацій «Плуг», «Західна Україна» (1925–1933). Друкувався з 1907 у періодичних виданнях, згодом працював у редакціях газет. Автор публіцистично-критичних та історико-есеїстських досліджень, ма-

теріалів мемуарного характеру про письменників, учених, культурних діячів. Заарештований за звинуваченням у приналежності до УВО (05.02.1933). Спочатку засуджений до 5 років ВТТ, згодом – розстріляний. Реабілітований (1956).

Дж.: ЕСУ. Київ, 2013. Т. 13. С. 682; Малюта О. «Просвіти» і Українська Державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.). Київ, 2008. С. 592–594.

Ольга Малюта

КОЛОДЯЖНИЙ Євген Андрійович (? – 30.01.1958, Ульм, ФРН) – громадсько-політичний діяч, правник. Працював адвокатом. У період УЦР і Директорії УНР обіймав посаду Сумського повітового комісара. Восени 1919 очолював департамент загальних справ Міністерства внутрішніх справ УНР. Призначений губернським комісаром Поділля (10.03.1920). У цей час комісаріат перебував у Новій Ушиці і значно зменшився. У ньому працювало лише 7 осіб. Під час радянсько-польської війни 1920, 05.05 брав участь у зустрічі голови Директорії УНР С. Петлюри у Вінниці. 13.05 затверджений на посаді Подільського губернського комісара Управою Головного комісара уряду УНР К. Лоського. Прагнув налагодити роботу повітових адміністрацій УНР Поділля, звільнених від РСЧА. Призначив до польських дивізій, що оперували на території краю, окремих комісарів, завданням яких було організувати українську владу на звільнених територіях, бути посередником між українським населенням і польськими військовими. Під час його урядування, на Поділлі перебував уряд і Директорія УНР (зокрема, у Вінниці впродовж 15.05–08.06, у Жмеринці – 09–14.06). Із 15.07.1920

звільнений з посади губернського комісара і прикомандирований до адміністративного департаменту Міністерства внутрішніх справ. 1920 емігрував. Жив у Рівному, де працював у магістраті. Керував книгарнею «Наша культура». Брав участь у заснуванні культурно-освітніх осередків Літературно-мистецького т-ва ім. Лесі Українки у 1927 і «Рідної хати» у 1931. Після Другої світової війни жив в Ульмі. По його смерті в некролозі І. Огієнко написав: «по тяжкій недужі... Останні роки жив зовсім самотній в старечому домі в м. Ульмі в Німеччині. І всі забули про скромного реального працівника Відродження України...».

Дж.: Гудима В. Формування місцевих державних адміністрацій на Поділлі в період Головноуповноваженого уряду УНР (листопад 1919 – липень 1920 рр.) // Формування та діяльність місцевих державних адміністрацій та самоврядування в період Української революції 1917–1920 рр. Кам'янець-Поділ., 2015. С. 60–61; Давидюк Р.П. Українська політична еміграція в Польщі: склад, структура, громадсько-політичні практики на території Волинського воєводства. Львів; Рівне, 2016. С. 527, 481; Директорія, Рада Народних Міністрів УНР 1918–1920 : док. і матеріали : у 2 т. Київ, 2006. Т. 2. С. 62–69, 71–89, 90, 691, 115–118, 123–202, 204–307, 314–319, 688, 690; Малюта О. «Просвіти» і Українська Державність друга половина XIX – перша половина XX ст.). Київ, 2008. С. 712; Наш шлях. 1920. Ч. 98. 20 трав.; Огієнко І. [Некролог] // Віра й Культура. 1958. Ч. 5. Берез.; Поділля в роки громадянської війни (лютий 1918 р. – грудень 1920 р.) : док. й матеріали. Вінниця, 1959. С. 303; Реабілітовані історією. Рівненська область. Рівне, 2017. Кн. 7. С. 201; Хвиля. 1920. 18 трав.; ЦДАВОВУ. Ф. 1092. Оп. 3. Спр. 3. Арк. 2–4.

Олександр Кравчук

КОНДРАТЧЕНКОВА Анна (Брацлав. пов. Поділ. губ.?–?) – громадська діячка, педагог. За доби

Української революції – голова т-ва «Просвіта» у Брацлаві. Влітку 1918 приступила до праці у Брацлавській земельній управі, не покидаючи просвітницької діяльності. Неодноразово переслідувана більшовицьким та білогвардійським режимами на Поділлі. На початку 1920 працювала вчителькою початкової школи в Печері. У листопаді разом із брацлавським т-вом «Просвіта» евакуювалась до Польщі, де певний час перебувала у таборі 4-ї Київської дивізії в Олександрові-Куявському. У 1924 вступила до Союзу українок-емігранток у Каліші (Польща), де провадила культурно-освітню діяльність, працювала у дитячому садку та книгозбірні. Подальша доля невідома.

Дж.: Літопис Червоної Калини. Львів, 1937. Ч. 12. С. 16–18; Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Прага, 1942. Ч. 1. С. 50; Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, уніформа). Ніжин, 2013. С. 180.

Олеся Коваль

КОНДРАШЕНКО Микола Пилипович (1890, Павлоград, Катеринослав. губ. (нині Дніпропетр. обл.) – 20.10.1938, Харків) – громадський діяч. Народився у селянській сім'ї. Закінчив фізико-математичний ф-т Петроградського ун-ту. Член УПСР. Інструктор УЦР на Катеринославщині та Чорноморщині. Завідувач шкільним відділом Катеринославської повітової управи. Голова 8-ї дивізійної залізничної бригади. У 1918 очолював Павлоградську повітову управу та місцеву філію УНС. Заступник, а впродовж 08.12.1918–04.02.1919 – в. о. Катеринославського губернського комісара. 12.05.1919 призначений представником Міністерства внутрішніх справ із завданням здійснити «всебічне ознайомлення з діяльністю всіх місцевих підлеглих Міністерству внутрішніх справ інституцій на Волині та Поділля, ... а також вияснення справи з поверненням селянам контрибуцій, взятих при гетьманщині». 26.07–17.11 – виконуючий обов'язки губернського комісара Поділля. Працював в екстремальних умовах воєнного стану. 19.10 піднімав перед урядом питання збільшення заробітної плати місцевим службовцям. На цей час на підконтрольній УНР частині Поділля зосередилося 5 тис. урядовців. 04.11 в Кам'янці-Подільському провів з'їзд повітових комісарів Поділля. В умовах зайняття адміністративного центру Поділля польською армією, 17.11.1919 залишив посаду і виїхав у невідомому напрямку. Певний час перебував у Чехословаччині. 1921 працював в Українському громадському комітеті у Празі. 1923 повернувся на батьківщину. Жив у Харкові. Науковий співробітник Українського фізико-технічного ін-ту. Заарештований у квітні 1931 і звинувачений

у приналежності до УВО. Позбавлений волі у концтаборах на 3 роки. Вдруге арештований 1938. Розстріляний. Реабілітований (1959).

Дж.: Лапчинська Н.В., Золотарьов В.А. Політичні репресії на Харківщині в 1921 – першій половині 1934 р. // Реабілітовані історією. Харківська область. Кн. 1. Ч. 2. Київ; Харків, 2008. С. 58; Лозовий В.С. Внутрішня та зовнішня політика Директорії Української Народної Республіки (Кам'янецька доба). Кам'янець-Поділ., 2005. С. 112; Мазепа І.П. Україна в огні й бурі революції 1917–1921 рр. Київ, 2003. С. 246, 380; Огієнко І. Рятуння України / упоряд., автор передмови і статей М.С. Тимошик. Київ, 2005. С. 185, 192; Подільські губернські відомості. 1919. № 41. 2 серп.; Реабілітовані історією. Харківська область. Кн. 1. Ч. 1. Київ; Харків, 2005. С. 590; Республіканські вісти. 1918. Ч. 11. 12 груд.; ЦДАВОВУ. Ф. 1092. Оп. 3. Спр. 3. Арк. 4; Спр. 133. Арк. 6, 10; Ф. 3696. Оп. 1. Спр. 50. Арк. 49–50зв.

Олександр Кравчук

КОНДРАШКО Трофим Степанович (27.07.1886, Літинка, Літин. пов. Поділ. губ. (нині Літин. р-н

Вінн. обл.) – 30.11.1937, Вінниця) – громадський діяч, вчитель. Закін-

чив Чернятинську двокласну вчительську школу (1904), згодом 3 курси Вінницького педагогічного ін-ту. На Всеукраїнському військовому з'їзді (1917) обраний до УЦР. Член УПСР. Займався організацією шкіл у Сімферополі і Новоград-Волинську. Після Української революції проживав у Хмільнику. Вчитель Хмільницької 10-ї української школи. Арештований у вересні 1937. Засуджений до розстрілу (25.11.1937). Реабілітований (1958).

Дж.: ДАВіО. Ф. Р-6023. Оп. 4. Спр. 12563. 40 арк.;
Реабілітовані історією. Вінницька область.
Вінниця, 2010. Кн. 3. С. 264.

Павло Кравченко

КОНОВАЛЕЦЬ Євген Михайлович (14.06.1891, Зашків, Львів. пов.,

Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Жовків. р-н Львів. обл.) – 23.05.1938, Роттердам, Нідерланди) – військовий і політичний діяч. Походив з родини сільського вчителя. Закінчив Українську академічну гімназію у Львові (1909), навчався на юридичному ф-ті Львівського ун-ту, активний член українських студентських організацій. Учасник Першої світової

війни, командир роти. На початку травня 1915 потрапив у російський полон. В липні 1917 втік з табору до Києва, де увійшов до складу комітету допомоги українцям-виселенцям при УЦР, пізніше перейменованого на Галицько-Буковинський комітет допомоги жертвам війни. Фактичний організатор Галицько-Буковинського куреня (згодом 1-й курінь Січових стрільців) з полонених-українців австрійської армії. Обраний його командиром (19.01.1918). Керував операціями куреня по ліквідації заколоту червоногвардійців у Києві та захисту міста від російсько-більшовицьких загонів під командою М. Муравйова (29.01–9.02.1918). Не визнав режим гетьмана П. Скоропадського, 1-й полк Січових стрільців склав зброю та припинив своє існування (01.05). З 18.08 – командир Окремого загону Січових стрільців, відновленого у складі Армії Української Держави. Один з активних учасників протигетьманського повстання. З кінця листопада 1918 – командувач західної (осадної) групи республіканських військ; командувач республіканських військ на Київщині; командувач новоствореного Осадного корпусу військ УНР (03.12.1918). Вжив усіх заходів, щоб запровадити у лавах новостворених військових частин лад і дисципліну. Діяльність під час повстання надзвичайно піднесла його авторитет у політичних та військових колах УНР. Командувач корпусу Січових стрільців, перейменованого з Осадного (наприкінці січня 1919), командувач Східного фронту (23.01), до складу якого увійшли всі українські війська, що діяли на терені Лівобережжя та Київщини. Після втрати Києва командував корпусом Січових стрільців у наступі з Проскурова

на житомирсько-бердичівському напрямку бойових дій. 22.03 здобув Житомир, 27.03–04.04 вів жорсткі бої за Бердичів, що закінчилися поразкою та відступом. З червня 1919 – командувач групи Січових стрільців. У Проскурівській наступальній операції (з 01.06.1919) разом з Запорізькою групою наносив головний удар, 08.06 зайняв Старокостянтинів (нині Хмельн. обл.), відкинувши на північ Богунську бригаду 1-ї Української більшовицької армії. У важких боях 21–22.07 завдав ніщивної поразки Таращанській бригаді 1-ї Української радянської дивізії, яка прорвала фронт та загрожувала тимчасовій столиці УНР Кам'янцю-Подільському. В серпні 1919 під час спільного походу об'єднаних українських армій на Київ – Одесу діяв з групою Січових стрільців у складі Західної армійської групи А. Вольфа, успішно наступав у напрямку Шепетівка – Житомир – Коростень. У війні проти ЗСПР вів бої на Вінниччині: 02.11 – в р-ні Джурина – Юліямполь з метою оволодіти Томашполем, 05–06.11 – зустрічні бої в р-ні Мурафи та Шаргорода. Після демобілізації підрозділів Січових стрільців (06.12.1919), інтернований польською владою у Луцьку. 16.03.1920 наказом С. Петлюри підвищений до звання полковника з призначенням на посаду начальника галицької бригади у Німецьке Яблонне (Чехословаччина), натомість виїхав до Відня, де наприкінці липня 1920 заснував УВО, що ставила за мету боротьбу проти польської влади на окупованих українських територіях. На I Конгресі українських націоналістів у Відні (28.01–03.02.1929) очолив ОУН, був незмінним керівником її Проводу. Загинув від вибуху бомби, підкладеної радянським агентом.

Дж.: ЕУ. Київ, 2008. Т. 5. С. 28–30; ЕСУ. Київ, 2014. Т. 14. С. 288; Ковальчук М. На чолі Січових стрільців. Військово-політична діяльність Євгена Коновальця в 1917–1921 рр. Київ, 2010. 288 с.; Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння. Київ, 2006. 576 с.; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 212–213.

В'ячеслав Желіховський

КОПЕЛЬЧУК Пилип Степанович (?–?) – депутат Трудового Конгресу від селянства Вінн. пов. Член УПСР. Проживав у Станіславчику Вінн. пов. Поділ. губ.

Дж.: Малюта О. Всеукраїнський Трудовий Конгрес як представницький орган українського народу в другій Українській Народній Республіці // Історичний архів. Наукові студії : зб. наук. пр. Миколаїв, 2011. Вип. 7. С. 199–207.

Тетяна Кароєва

КОПЕСТИНСЬКИЙ Іван Григорович (13.11.1869, Могилів-Подільський, Поділ. губ. (нині Вінн. обл.) – 1934, Варшава, Польща) – військовий діяч. Закінчив Володимирський Київський кадетський корпус, Михайлівське артилерійське училище (1891), Михайлівську артилерійську академію (1896), Офіцерську артилерійську школу (1901). Учасник російсько-японської війни (1904–1905), Першої світової війни, генерал-майор. За бойові заслуги одержав всі ордени до Святого Володимира 4-го ступеня з мечами та стрічкою, Георгіївську зброю. З 12.09.1918 – генерал для доручень головного інспектора артилерії Армії Української Держави, 26.02.1919 – т. в. о.

головного інспектора артилерії, 07.05 – начальник артилерії Холмської групи, 24.06 – начальник відділу замовлень та прийомів Головного артилерійського управління ДА УНР (у Могилеві-Подільському). Учасник Першого Зимового походу. З 01.04.1920 – помічник начальника Головного артилерійського управління. Генерал-хорунжий Армії УНР. Після інтернування армії мешкав у таборах Польщі, згодом – у Варшаві.

Дж.: Колянчук О. Увічнення нескорених. Українські військові меморіали 20–30-х рр. ХХ ст. у Польщі. Львів, 2003. 244 с.; Литвин М., Науменко К. Збройні сили України першої половини ХХ ст. Генерали і адмірали. Львів ; Харків, 2007. 240 с.; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917-1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 214-215.

Тетяна Кароєва

КОРЧАК-ЧЕПУРКІВСЬКИЙ
Овксентій Васильович (26(8).02.1857, Костянтиноград, Полтав. губ. (нині

Красноград, Харк. обл.) – 27.11.1947, Київ) – державний і громадський діяч, лікар, педагог. Народився у сім'ї парафіяльного дяка. Закінчив Полтавську духовну семінарію (1873), навчався на природничому відділенні фізико-математичного

ф-ту Київського ун-ту. Вищу освіту отримав на медичному ф-ті Харківського ун-ту (1883). З 1884 працював земським дільничним лікарем Костянтиноградського пов. Полтавської губ., з 1889 – земським повітовим санітарним лікарем Херсонського пов. Херсонської губ. Від 1891 завідував губернським санітарним бюро Бессарабського земства, брав участь у роботі Російського т-ва лікарів ім. М. Пирогова та був учасником Пироговських з'їздів. Захистив докторську дисертацію з медицини (1898). З 1899 працював санітарним лікарем Київської міської управи, з 1904 – завідуючим її санітарним відділом. З 1903 викладав на медичному ф-ті Київського ун-ту, Київському комерційному ін-ті. Учасник Першої світової війни, військовий лікар, згодом очолював медично-санітарну службу 8-ї армії. У 1918, за доби Гетьманату, очолив санітарний департамент Міністерства народного здоров'я й опікування, а також кафедру на медичному ф-ті Київського ун-ту. За доби Директорії працював міністром народного здоров'я в уряді С. Остапенка. За його участі розроблено законодавчі проекти та нормативні акти: «Загальні положення про Міністерство народного здоров'я і опікування», «Основні положення законопроектів відносно устрою Головного управління державної охорони здоров'я та його периферійних органів», «Загальні положення про постановку практичної судової медицини на Україні», «Про місцеві установи Міністерства народного здоров'я і опікування», «Проект про періодичні наради Міністерства народного здоров'я з представниками місцевих медико-санітарних організацій», «Тимчасовий статут

перестереження та боротьби з різними хворобами», «Про Головну Санітарну Раду» та ін. Намагався зробити профілактику головним напрямом в охороні народного здоров'я, займався популяризацією наукових знань, опікувався організацією медичного обслуговування, особливо у боротьбі з інфекційними хворобами. З 07.03.1921 – академік УАН, у 1928–1934 – вчений секретар ВУАН, 1934–1938 – співробітник у структурах АН УРСР. Автор праць з історії земської медицини, епідеміології та профілактики інфекційних захворювань, демографії та санітарної статистики. Один з ініціаторів створення Всеукраїнського лікарського т-ва. Помер майже у повному забутті.

Дж.: Антонюк О. Я. Державотворча діяльність О. В. Корчака-Чепурківського в санітарно-епідеміологічній службі України // *Наук. потенціал 2014 : матеріали 10-ї Міжнарод. наук.-практ. інтернет-конф.*, 25–27 берез. 2014 р. С. 34–43; ЕСУ. Київ, 2014. Т. 14. С. 621; Маринжа Л. О. В. Корчак-Чепурківський – фундатор соціальної медицини // *Здоров'я України*. 2010. № 7. С. 68; Москаленко В. Ф. та [ін.] Академік О. В. Корчак-Чепурківський – фундатор соціальної медицини як науки та предмету викладання // *Україна. Здоров'я нації*. 2012. № 2. С. 13–21; Москаленко В. Ф., Яворовський О. П., Сахарчук І. М. О. В. Корчак-Чепурківський – один з засновників національної системи охорони здоров'я як складової українського державотворення (1917–1920) // *Довкілля та здоров'я*. 2012. № 2. С. 62–67; УРЕ. Київ, 1981. Т. 5. С. 329–330.

Валентина Гребеньова

КОРЧИНСЬКИЙ Михайло
Агафонович (15.03.1885, Залуччя

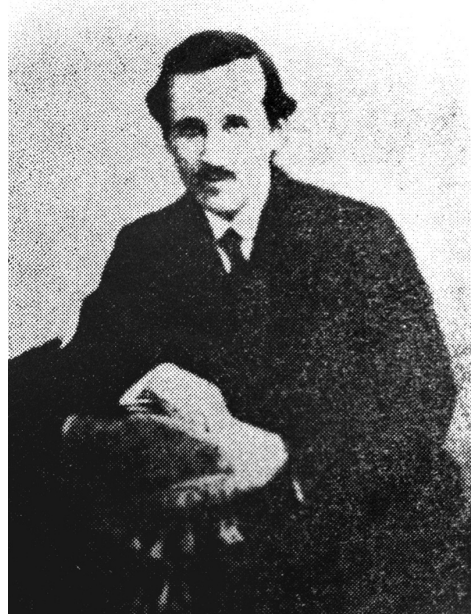
Надкордонне, Кам'янець. пов. Поділ. губ. (нині Подільня, Кам'янець-Поділ. р-н Хмельн. обл.) – 07.10.1937, Львів) – політичний і громадський діяч, адвокат. Народився в сім'ї священика. Закінчив Приворотське чоловіче духовне училище (1898) і вступив до Подільської духовної семінарії, звідки виключений за політичну діяльність (1902). Від 1905 – студент юридичного ф-ту Київського ун-ту. Внаслідок переслідувань за участь у студентських політичних акціях змушений переїхати до Петербургу, де завершив навчання (1910). Належав до діяльних членів Української громади Петербурга. Очолював студентський рух, був членом ТУП, головою українського клубу в Петрограді, заступником голови її виконкому. У складі делегації Української національної ради 03.04.1917 мав аудієнцію у голови Тимчасового уряду кн. Г. Львова, на якій було подано клопотання про нагальні потреби українського народу. В квітні 1917 Тимчасовий уряд призначив його Товмацьким повітовим комісаром, згодом – заступником губернського комісара Буковини. Член УЦР від УПСФ. З грудня 1918 по квітень 1919 – виконуючий обов'язків державного секретаря Ради

народних міністрів УНР доби Директорії. Відмовився від пропозиції стати заступником головноуповноваженого. Під час перебування уряду на території Східного Поділля підготував на затвердження Ради народних міністрів низку законів і постанов, зокрема: «Закон про українські написи на кінематографічних фільмах в УНР» (08.02.1919), «Закон про вибори та призначення мирових судів» (19.02.1919), «Закон про залишення за штабом урядовців і співробітників державних установ, які залишилися на території, занятій більшовиками» (24.02.1919), «Закон про управління освітою в УНР» (24.02.1919), «Закон про з'єднання Міністерств Продовольчих Справ і торгу та промисловості в одно Міністерство під назвою «Міністерство Народного Господарства» (09.03.1919), «Постанова про заклик до дійсної військової служби служачих телеграфу і пошти, котрі народились в 1897 р.» (08.02.1919), «Постанова про розпорядок керування Подільською залізницею» (03.03.1919), «Постанова про скасування Головного Інформаційного Бюро при Директорії» (23.03.1919), «Постанова про зміну статуту Українського Народного Кооперативного Банку» (17.04.1919) тощо. Голова Української національної ради (Кам'янець-Подільський, 11.01.1920). Один з ініціаторів скликання 1920 у Тарнові (Польща) українського парламенту в екзилі – Ради республіки. Від 1922 – радник Ревізійного союзу українських кооперативів у Львові. Багато друкувався в українській періодиці. Автор монографії «Кооперативне право» (1935). Помер у 1937, похований на Личаківському цвинтарі, могила не збереглась. Нині на місці поховання встановлено пам'ятний знак.

Дж.: Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради : біогр. довід. Київ, 1998. С.111–112; ЕСУ. Київ, 2014. Т. 14. С. 626; ЕУ. Львів, 1994. Т. 3. С. 1143.

Валентина Гребеньова

КОСЕНКО Іларіон Федорович (19.10.1888, Зіньків, Полтав. губ. (нині Полтав. обл.) – 10.10.1950, Париж, Франція) – державний і громадсько-політичний діяч, інженер. Закінчив Петроградський політехнічний ін-т. Член УПСР. Наприкінці 1918 – начальник Київської поштово-телеграфної округи. Депутат Трудового конгресу. Редактор кам'янець-подільської газети «Наш шлях» (середина 1919 – травень 1920). У 1920 – міністр пошт і телеграфів в уряді В. Прокоповича. В еміграції у Парижі – адміністратор тижневика «Тризуб» (1925–1940). У 1930-х – заступник голови Комітету допомоги голодуючим в Україні та ін. емігрантських організацій. Голова ради директорів «Української бібліотеки ім. С. Петлюри».

Дж.: ЕСУ. http://esu.com.ua/search_articles.php?id=3770.

Ірина Хоцянівська

КОСОВИЧ Іван о. (1884–20.12.1919, Гнівань, Вінн. пов. Поділ. губ. (нині Тиврів. р-н Вінн. обл.) – релігійний діяч. У 1909 рукопокладений на священника УГКЦ. Польовий духівник УГА. У серпні–грудні 1919 провадив службу на Поділлі. Захворів на тиф і помер.

Дж.: Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії : матеріали до історії. Вінніпер, 1963. С. 83.

Олеся Коваль

КОТЕНКО (КОТЕНКО-ШЕВЧЕНКО) Михайло Самійлович (1887, Вила-Ярузькі, Ямпіл. пов. Поділ. губ. (нині Чернівець. р-н Вінн. обл.) – 27.07.1942, Горьківська обл. (нині Нижегородська обл., РФ)) – громадський діяч, учитель. Походив із бідної селянської родини. Закінчив Вінницьку учительську семінарію (1907). Працював у школах сіл Песець (нині Ушиц. р-н Хмельн. обл.), Крушанівка (нині Кам'янець-Поділ. р-н Хмельн. обл.), Деревчин. Виступав за навчання в школах українською мовою, ініціював створення учнівських споживчих т-в. Учасник Першої світової війни. У 1916 закінчив школу прапорщиків, був головою полкового комітету. Після демобілізації працював учителем у рідному селі. В роки Української революції обирався членом Ямпільської повітової управи, членом правління Ямпільської вчительської спілки, членом колегії відділу народної освіти. Брав участь у діяльності організації Вільного козацтва, т-ва «Просвіта». Протягом 1920–1927 за

його ініціативи та безпосередньої участі в селі було засновано семирічну трудову школу, професійну педагогічну школу, трирічні педагогічні курси, сільськогосподарську профшколу. Окрім освітньої діяльності, займався вивченням природи та історії Наддністрянщини. Передав до ВУАН цінну археологічну колекцію (258 предметів). Відкрив на Могилівщині поклади бурого вугілля, сієніту, трепелу. Займався популяризацією електрифікації. Вперше арештований 04.07.1927. За рішенням Могилів-Подільської окружної прокуратури від 06.02.1928 справу припинили. Вдруге заарештований 04.11.1929. Наступного року вислали на північ терміном на три роки. В Україну вже не повернувся. Працював геологом у Карелії. 14.06.1938 – третій арешт, засуджений за шпигунство на 5 років ВТТ. Покарання відбував у Ветлузькому таборі, де й помер. Реабілітований (1988).

Дж.: ДАВіО. Ф. Р-6023. Оп. 4. Спр. 5947, 12508; Пивошенко І.М. Подільський краєзнавець М.С. Котенко-Шевченко // Тези доповідей IV Вінниц. обл. іст.-краєзнав. конф. Вінниця, 1986. С. 20; Баженов Л.В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX–XX ст. Історіографія. Біобібліографія. Матеріали. Кам'янець-Поділ., 1993. С. 245; Гальчак С. Краєзнавці Вінниччини. Біографії. Бібліографія. Вінниця, 2005. С. 94; Реабілітовані історією. Вінницька область. Кн. 3. Вінниця, 2010. С. 311; Черняк В. Подільський краєзнавець М. Котенко-Шевченко – жертва політичних репресій // Великий терор на Поділлі (до 80-річчя Великого терору 1937–1938 рр.) : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. Хмельницький, 2018. С. 157–160.

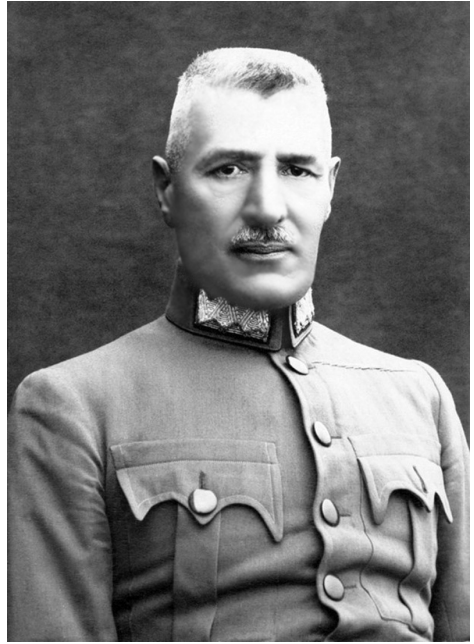
Василь Черняк

КОЩОВИЙ Яків Андрійович (1890, Секретарка, Ананьїв. пов. Херсон. губ. (нині Кривоозер. р-н Микол. обл.) – 01.06.1921, Синьки, Балт. пов. Поділ. губ. (нині Благовіщен. р-н Кіровогр. обл.)) – військовий діяч, повстанський отаман. Народився у селянській родині. Дружина Єлизавета. Учасник Першої світової війни, прапорщик. На початку березня 1921 його повстанський загін (до 200 осіб) діяв на півдні Гайсинського та півночі Ольгопільського пов. Підпорядковувався отаману С. Заболотному, який очолював 5-й р-н Південної повстанської групи. 01.04.1921 спільно з отаманами С. Заболотним і М. Вікулом захопив повітовий центр Ольгопіль, в ніч на 14.04.1921 напав на Чечельник. Загинув у бою.

Дж.: Завальнюк К.В. Провісники волі. Літин, 2005. С. 92–93; Коваль Р.М. Отамани Гайдамацького краю. 33 біографії. К., 1998. С. 285–291.

Костянтин Завальнюк

КРАВС Антін (23.11.1871, Берегомет, Герцогство Буковина, Австро-Угорщина (нині Вижниц. р-н Чернів. обл.) – 13.11.1945, Відень, Австрія) – український та австрійський військовий діяч, генерал-четар УГА. Народився в родині німецького колоніста, одруженого з українкою. Закінчив Віденську кадетську школу (1891), служив у 67-му угорському полку, навчався у Віденській офіцерській школі. Початок Першої світової війни зустрів командиром куреня 58-го полку 2-ї Львівської дивізії австрійської армії, який здебільшого складався з українців, брав участь у Галицькій битві, після поранення був на італійському фронті. Командир 55-го Бережанського австрійського полку. У листопаді 1918 з рештками полку дістався Від-

ня, перетворивши їх на т. зв. «Віденський курінь», на чолі якого дістався ЗУНР та влився в Галицьку армію. Після втрати Хирова у листопаді 1918 організував оборону в напрямку Самбора та за кілька днів зупинив переможно наступаючу польську групу в долині р. Стрвяж. У грудні 1918 переможно наступав на Перемишль, блискуче провів штурм Хирова. Очолив військову групу «Хирів», яка протягом лютого 1919 відзначилася в боях під час Вовчухівського наступу. У середині березня 1919 – командир III Галицького корпусу. Після переходу УГА за Збруч 09.08 звільняв Жмеринку. Певний час разом зі штабом корпусу знаходився у Вінниці. В серпні 1919 під час спільного походу об'єднаних українських армій на Київ – Одесу наступав на Київ на чолі Центральної армійської групи, яка складалася з I та III Корпусів УГА та Запорізької групи ДА УНР. 30.08 здобув Київ, але 31.08 через політичну невідповідність змушений розпочати переговори із підрозділами ЗСПР, які

в ніч на 31.08 вступили в місто з лівого берега, в результаті – за наказом залишив столицю. У жовтні 1919 брав участь у війні з підрозділами ЗСПР, забезпечував наступ основних сил ДА УНР на Одеському напрямкові. 12.10 з р-ну Дашів – Оратів атакував позиції білогвардійців, просунувшись до Монастирища та Жашкова, але не витримав ворожого контрнаступу, 13.10 відступив на лінію Дашів – Іллінці, що дало змогу білогвардійцям захопити Гайсин (16.10) та Брацлав (17.10). Як наслідок, ДА УНР відмовилася від наступу. 28.11 – призначений, 29.11 приступив до виконання обов'язків коменданта станції у Вінниці. 2-га та 11-та бригади III Корпусу створили гарнізон міста. Не підтримав перехід УГА на бік більшовиків. У червні 1920 приєднався до ДА УНР. У ніч з 25 на 26.08 очолив групу вояків-галичан, які становили основу складу 5-ї Херсонської дивізії ДА УНР і, залишивши бойові позиції, самовільно перейшли до Чехословаччини, де були інтерновані. З 1924 мешкав у Відні, підтримував стосунки з комбатантами УГА. У 1928 – учасник відкриття у Відні меморіальної дошки на честь 10-річчя Листопадового чину. З 1941 – член Української генеральної ради комбатантів. Автор спогадів про події на Поділлі 1919–1920.

Дж.: ЕІУ. Київ, 2008. Т. 5. С. 268; ЕСУ. Київ, 2014. Т. 15. С. 119–120; Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння. Київ, 2006. 576 с.; Кравс А. За українську справу. Спомини про III корпус У.Г.А. після переходу за Збруч. Львів, 1937. 100 с.; Кучерук В. Українська Галицька Армія: довідник. Київ, 2010. 448 с.; Литвин М. Проект «Україна». Галичина в Українській революції 1917–1921 рр. Харків, 2015. 380 с.; Руккас А.

«Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність уніформа). Ніжин, 2013. 480 с.; Стецишин О. Ландскнехти Галицької армії. Львів, 2012. 480 с.; Україна. 1919 рік: М. Капустянський «Похід Українських армій на Київ – Одесу в 1919 році». Є. Маланюк «Уривки зі спогадів». Київ, 2004. 558 с.; Чмир М., Пінак Є., Музичук С. Галицька Армія, 1918–1920. Рівне, 2008. 80 с.

В'ячеслав Желіховський

КРАМАРЕНКО Іван Сергійович (187? – після 1942) – військовий і громадський діяч, повстанський отаман, керівник Пиківського повстання в липні 1919. Член Вінницької повітової земської управи. Мировий суддя 13-ї ділянки (з 1907), з січня 1918 – мировий суддя Вінницького округу. Звільнений з посади мирового судді гетьманським урядом на початку листопада 1918. В грудні поновився на службі. 09.02.1919 обраний товаришем голови Вінницької повітової народної управи. 10.07.1919 очолив «Пиківське повстання», яке охопило місечка та села сучасних Вінн., Калинівського, Літинського та Хмельницького р-нів (Пиків, Янів, Павлівка, Байківка, Кривошиї, Кустівці, Колибабинці, Голяки, Уладівка та ін., всього – до 25 сіл). Після 1920 – в Чехословаччині, де закінчив Українську господарську академію в Подебрадах. У 1935 згадується як член Головної ради Волинського українського об'єднання від Луцького пов. Влітку 1942 проживав у Леслау (нині Влоцлавек, Польща). Подальша доля невідома.

Дж.: Вінницькі вісті. 1942. 2 серп.; Завальнюк К.В. Провісники волі. Літин, 2005. С. 96.

Костянтин Завальнюк

КРАСНИЙ Пінхас Абрамович (1881, Самгородок, Бердичів. пов. Київ. губ. (нині Козятин. р-н Вінн. обл.) – 1939, Київ) – український державний, єврейський політичний і громадський діяч. Походив із сім'ї управителя (орендаря) ферми самгородоцького поміщика Ребендера. Після Лютневої революції 1917 був одним із керівників Єврейської народної партії. Член УЦР (червень 1917 – червень 1918), член Малої Ради від Єврейської народної партії (Фолькспартей), що стояла на ідеях автономізму єврейського населення. З Вінницею та Поділлям пов'язаний період весни 1919 – весни 1920, коли під тиском РСЧА місцями дислокації уряду стали Вінниця, Жмеринка, Проскурів (нині Хмельницький), Кам'янець-Подільський та ін. Орієнтовно прибув у Вінницю наприкінці лютого 1919 у складі делегацій від Бердичівської та Житомирської єврейських громад до уряду Директорії. Міністр із єврейських справ в урядах Директорії УНР *Б. Мартоса*, *І. Мазепи*. Разом із іншими членами уряду УНР видавав численні звернення із вимогами припинити погроми мирного єврейського населення. Опікувався розподілом коштів, що виділялися урядом для постраждалих від погромів. Ініціював прийняття закону «Про утворення Особливої слідчої комісії для розслідування проти єврейських погромних подій». Довів до затвердження закон «Про єврейське громадське самоврядування». У серпні 1919 у Кам'янці-Подільському разом з *Б. Мартосом* підписав відозву до євреїв із закликом захищати УНР спільно з українцями. Хоча питання про необхідність подібної відозви до єврейської людності в Україні обговорювалося, на засіданні уряду ще 08.04.1919. 26.06 доповідав на засіданні Ради народних міністрів про погроми єврейського

населення в деяких місцях Поділля. Входив до складу комісії із вироблення Конституції УНР і підготовки Закону «Про тимчасове верховне правління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці». Наприкінці 1920 емігрував за кордон. У 1927 повернувся до СРСР. З поверненням став одним із основних рупорів радянської влади по обвинуваченню *С. Петлюри* та його соратників у єврейських погромах в Україні. Через пресу та в листах до суддів пропонував виступити свідком у процесі проти вбивці *С. Петлюри Самуїла-Шльоми Шварцбарда* у жовтні 1927 в Парижі. Автор книги «Трагедія українського єврейства (к процесу Шварцбарда)» (Харків, 1928), яка написана як відверто агітаційний документ радянської влади по звинуваченню у злочинах *С. Петлюри* та петлюрівців. Заарештований (28.02.1938), 11.05.1939 засуджений до 10 років ВТТ за створення терористичної сіоністської організації та керівництво нею. Реабілітований (1993).

Дж.: Гольдельман С. Жидівська національна автономія на Україні: 1917–1920. Мюнхен, 1967. 140 с.; Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр. : док. і матеріали : у 2 т. Т. 1 / упоряд.: В. Верстюк (керів.) [та ін.]. Київ, 2006. 690 с.; ЕСУ. Київ, 2014. Т. 15. С. 210; Обі сторони приготавлиються до процесу Шварцбарда // Свобода. 1927. 12 трав.; ЦДАВОВУ. Ф. 1065. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 101–102 ; Ф. 1092. Оп. 1. Спр. 18. Арк. 14 ; Ф. 1065. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 147.

Валерій Кононенко

КРЕКОТЕНЬ Іван Фотійович (?–?) – громадський діяч, кооператор. Організатор Селянської спілки на Поділлі, гласний Вінницької

міської управи (1917). Член УУЗ за списком №1 (УСДРП, Селянська спілка). Автор брошур про створення селянських спілок.

Тетяна Кароєва

КРИВЕЦЬКИЙ Михайло Єремійович (12.10.1869, Поділ. губ. – після 27.08.1929, Клемарт, Франція) – громадсько-політичний діяч, економіст. Народився в дворянській родині. До Лютневої революції 1917 працював у Міністерстві фінансів Російської імперії в Петрограді, потім переїхав до Києва. Член УПСС. За УЦР – радник генерального секретаря фінансів, потім директор департаменту Державної скарбниці. У 1917–1919 – радник фінансових установ українських урядів. Директор Державного банку УНР (18.12.1917). Вважав, що за умов, які склалися у сфері державних фінансів на кінець 1917, найкращим виходом для України є проголошення на її території самостійної соціалістичної держави, монополізація, націоналізація і соціалізація промисловості, цін, банків. За доби Української Держави відійшов від державних справ, хоча саме в цей час почали реалізовуватися запропоновані ним практичні рекомендації щодо оздоровлення фінансів. У лютому–квітні 1919 – в. о. міністра фінансів УНР в уряді С. Остапенка. Після відступу військ УНР зі Жмеринки перебрався до Галичини, де був призначений керуючим Міністерством фінансів. Весною 1920 емігрував до Австрії, згодом мешкав у Франції.

Дж.: Гай-Нижник П. Інтелігент, політик, державний діяч УНР (М.Є.Кривецький – забутий патріот України) // Літ-ра та культура Полісся. Вип. 27. Ніжин, 2004; ЕУ. Київ, 2009. Т. 5. С. 322.

Тетяна Кароєва

КРИЖАНІВСЬКИЙ Федір Іванович (04.09.1878, Скибинці, Сквир. пов. Київ. губ. (нині Тетіїв. р-н Київ. обл.) – 28.04.1938) – політичний діяч, кооператор. Народився в сім'ї сільського священика. Закінчив Київську духовну семінарію (1900), юридичний ф-т Петербурзького ун-ту (1907). Працював юрисконсультом у конторі Держбанку (Київ), кооперативних банківських установах, зокрема Київсоюзбанку (1912–1919), один з організаторів кооперативного руху в Україні. Належав до Київської громади, ТУП, Українського клубу в Києві. Один із засновників УЦР, заступник голови. Разом з однодумцями-кооператорами створив Українську трудову партію (18.10.1917), лідер її фракції в УЦР та Малій раді. Заступник голови правління Українбанку (1919–1921). З 1921 – професор Київського кооперативного ін-ту. Заарештований 1930, засуджений на 3 роки ув'язнення. Другий арешт і страта. Реабілітований.

Дж.: Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради : біогр. довід. Київ, 1996. С. 112–113; ЕУ. Київ, 2009. Т. 5. С. 331; ЕСУ. Київ, 2014. Т. 15. С. 399.

Тетяна Кароєва

КРИЧИНСЬКИЙ Ольгерд Костянтинівич (22.10.1884, Вільно (нині Вільнюс, Литва) – 02.06.1942, Горький (нині Нижній Новгород, РФ)) – громадський діяч, правознавець. Походив із князівського роду польсько-литовських татар. Закінчив юридичний ф-т Санкт-Петербурзького ун-ту (1908). З 1908 працював у судових органах, зокрема у 1910–1913 служив в судових органах Туркестану, 1914–1918 – помічником прокурора Вінницького окружного суду. У вирі революційних подій та

в умовах панування правового нігілізму часто виступав у ролі останньої інстанції, яка намагалася закликати учасників політичних рухів дотримуватися законності. Через нього проходило багато резонансних справ того часу. Наприкінці 1918 виїхав до Криму, де посів посаду прокурора Сімферопольського окружного суду; 1919–1920 – товариш (заступник) міністра юстиції Азербайджану. Розробив проект створення Кавказької конфедерації у складі Азербайджану, Грузії та Вірменії. 1920 повернувся до Вільно і кілька років служив мировим суддею у регіоні. У 1928–1932 – прокурор Віленського окружного суду, 1932–1938 – член Верховного суду Польщі (Варшава), 1938–1939 – голова Віленського апеляційного суду. Був головою центральної ради Культурно-освітнього союзу татар Польщі (1929–1939), членом правління Вищої мусульманської колегії (1937–1939). Співпрацював з журналом «Rocznik Tatarski», ініціював створення татарського музею у Вільно, колекція якого висвітлювала минуле польсько-литовських татар. З початком Другої світової війни опинився на території, зайнятій СРСР. 15.02.1941 заарештований, після нападу Німеччини на СРСР етапований до Горького. 02.05.1942 за звинуваченнями у татарському націоналізмі та боротьбі з радянською владою засуджений до розстрілу. Реабілітований (1989).

Дж.: Якубаускас А. Неизвестные страницы судьбы Ольгерда Кричинского. Община литовских татар вчера и сегодня // Lietuvos totoriai. 2007. № 11–12.

Олександр Логінов

КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ Антін Владиславович (псевд., крипт.: Антін Володиславич, Л. Журбенко,

Педагог, Непедагог, Спокійненький, А. К., С-й, Кр. та ін.; 04.08.1878, Ланцут (нині Польща) – 03.11.1937, Сандармох, Карелія, (нині РФ) – державний, політичний і громадський діяч, письменник, видавець. Батько І. Крушельницького. Він та його родина належить до когорти українських діячів доби Розстріляного Відродження. Народився в сім'ї юриста, судового урядовця шляхетського роду. Закінчив гімназію в Перемишлі (нині Пшемисль, Польща). У 1898 вступив на філософський ф-т Львівського ун-ту. Після його закінчення викладав у гімназіях Львова, Відня, Коломиї, Рогатина, Станіслава, Бережан, був директором української приватної гімназії «Рідна школа» в Городенці (нині Івано-Фр. обл.). Був активним діячем самостійницької групи «Молода Україна», членом УРП. Ініціював заснування в краї осередків «Просвіти», філій т-в «Січ» та «Сокіл», т-ва «Учительська громада». Обраний бургомістром Городенки (1915). У 1918 став членом Української національної ради ЗУНР. Міністр освіти в уряді Б. Мартоса. Перебуваючи на Східному Поділлі, здійснював спроби формування національної системи освіти як цілісного явища, налагодження діалогу із різними урядовими структурами

з метою вирішення тих чи інших назрілих поточних проблем, видання україномовних шкільних підручників тощо. У жовтні 1919 на чолі педагогічної місії УНР виїхав до Відня та Праги з метою видання підручників та шкільного приладдя для українських шкіл. Після падіння УНР заснував у Відні видавництво «Чайка». З 1928 по 1934 проживав у Львові, де займався педагогічною та видавничою діяльністю. Заарештовувався польською владою. У 1934 разом із родиною на запрошення уряду УСРР переїхав до Харкова; прийняв радянське громадянство, отримав посаду в редакції «Української радянської енциклопедії». У цьому ж році заарештований за сфабрикованим звинуваченням у «створенні центру ОУН на території України» і «підготовці терористичних актів проти представників партії і уряду», засуджений до 10 років ув'язнення. Покарання відбував у Соловецькому таборі особливого призначення. Реабілітований (1957). Особовий архів зберігається в ЦДІА України в Львові (ф. 361).

Дж.: Антін Крушельницький – письменник, публіцист, педагог : матеріали до бібліогр. та епістолярної спадщини / уклад. О.В. Канчалаба. Львів, 2002. 296 с.; ЕІУ. Київ, 2008. Т. 5. С. 425–426; ЕСУ. Київ, 2014. Т. 15. С. 583; Дуда І. Крушельницький Антін Владиславович // Тернопіл. енцикл. слов. : у 4 т. Тернопіль, 2005. Т. 2. С. 254, 256; Зуляк М. Антін Крушельницький – міністр освіти міністерства народної освіти УНР // Наук. зап. Тернопіл. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер. : Історія. Тернопіль, 2014. Вип. 2. Ч. 2. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Zuliak_Mariana/Antin_Krushelnytskyi_ministr_osvity_Ministerstva_narodnoi_osvity_Ukrainskoi_narodnoi_respubliky/; Лікарчук І.Л. Міністри освіти України : в 2 т. Київ, 2002. Т. 1. С. 123–128.

Наталія Жмуд

КУДРЯВЦЕВ Павло Омелянович (1885(?)), слобода Ряска, Костянтиноград. пов. Полтав. губ. (нині Ряске, Машів. р-н Полтав. обл.) – 01.02.1921, Тернопіль) – військовий діяч. Походив із родини священника. Закінчив Костянтиноградську гімназію, Полтавську духовну семінарію, Новочеркаське козацьке училище (1909), вийшов хорунжим до 1-го козачого Нерчинського полку Забайкальського козацького війська. Учасник Першої світової війни. З листопада 1917 відраджений до Українського Генерального військового секретаріату. Брав участь в українізації армії. З грудня – працівник Військового міністерства УЦР, учасник вуличних боїв у Києві проти більшовиків у січні 1918. З березня – губернський комісар на Полтавщині. Відмовився визнати владу гетьмана П. Скоропадського і 05.05 усунутий з посади, заарештований. 29.11 після протигетьманського повстання знову став губернським комісаром Полтавщини. Упродовж 18.12.1918–02.02.1919 очолював 6-й Полтавський корпус військ Директорії УНР. З лютого – помічник командувача Окремого залізнично-технічного корпусу ДА УНР, фактично командував корпусом замість начальника В. Беня, колишнього ад'ютанта Головного отамана, якому бракувало досвіду. З 29.05 – начальник 9-ї Залізничної дивізії ДА УНР. Учасник Проскурівської наступальної операції. Під час походу об'єднаних українських армій на Київ – Одесу діяв в Східній групі, яка наступала на Одесу, 23.08 увійшов у групу О. Удовиченка, в складі якої прикривав Вапнярський залізничний вузол. Брав участь у війні з ЗСПР, боронив цей вузол. 10.10 відступив, залишив Рудницю. Ранком 12.10 білогвардійські частини захопили

ст. Попелюхи, завдавши важкого удару 9-й Залізничній дивізії. 14.10 разом з 8-ю Запорізькою дивізією контратакував білогвардійців, захопивши ст. Попелюхи та довколишні села. 17.10 намагався повернути захоплений білогвардійцями Тульчин, 20.10 частини дивізії увірвались до передмістя Тульчина, але не надовго. 31.10 виснажені та поріділі частини 9-ї дивізії були зняті з фронту. У листопаді 1919 захворів на тиф, та у грудні був інтернований польською владою. З 14.05.1920 – помічник військового міністра УНР, упродовж 17.05–16.06 – начальник Головної управи постачання, з 05.10 – генерал-хорунжий. Помер від тяжких наслідків перенесеного плямистого тифу, похований у Тернополі. Ю. Тютюнник вважав, що він як голова комісії по здачі зброї і майна, особисто людина ідеально чесна та надзвичайно вразлива, під враженням пережитого загинув, позаяк будучи кадровим офіцером, який створював українську армію, не зміг пережити її розорення і ганебний кінець. Посмертно підвищений до звання генерала-поручика.

Дж.: Ковальчук М. Бердичівська операція Корпусу Січових стрільців навесні 1919 р. // Укр. визвол. Рух. 2016. Вип. 21. 80 с.; Ковальчук М. На чолі Січових стрільців. Військово-політична діяльність. Євгена Коновальця в 1917–1921 рр. Київ, 2010. 288 с.; Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння. Київ, 2006. 576 с.; Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність уніформа). Ніжин, 2013. 480 с.; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 30; Україна. 1919 рік:

М. Капустянський «Похід Українських армій на Київ – Одесу в 1919 році». Є. Маланюк «Уривки зі спогадів». Київ, 2004. 558 с.

В'ячеслав Желіховський

КУЗЬМИНСЬКИЙ Олександр Хомич (30.08.1884, Тульчин, Поділ. губ. (нині Вінн. обл.) – 27.04.1975, Торонто, Канада) – військовий діяч, організатор повстанського руху. Народився у міщанській родині. Батько Хома Кирилович, мати Ганна Антонівна. Закінчив Одеське піхотне юнкерське училище (1905), вийшов підпоручиком до 75-го піхотного Севастопольського полку, який дислокувався у Гайсині. Учасник Першої світової війни, штабс-капітан. У 1917 закінчив один курс Військової академії генерального штабу. Згодом – старший ад'ютант штабу 19-ї піхотної дивізії. З 04.12.1917 – начальник штабу 64-ї Української дивізії. З 02.04.1918 – у резерві старшин Генерального штабу військ УЦР. З 20.04 – молодший ад'ютант штабу 2-го Подільського корпусу армії УНР. За Гетьманату – обер-старшина для доручень штабу Сердюцької дивізії Армії Української Держави. З 16.12 – штаб-старшина оперативного відділу штабу військ Директорії УНР, 30.07.1919 – помічник начальника оперативного відділу штабу ДА УНР. З кінця 1919 по серпень 1920 очолював Розвідувальну управу Генерального штабу УНР, яка провадила розвідку по всій території УНР та за кордоном. З 05.10 – полковник. Після інтернування українського війська у Польщі з лютого 1921 очолював 2-й інформаційний відділ Військової референтури (управління) Партизансько-повстанського штабу, організованому при Головній команді військ УНР.

З червня 1921 – помічник начальника штабу в справах розвідки. Брав участь у розробці «Проекту організації розвідки на терені України». В жовтні 1921 відмовився брати участь у Другому Зимовому поході через надзвичайно несприятливий стан для акції, відсутність одягу та достатньої кількості зброї для козаків. З кінця 1921 – головноуповноважений Українського центрального комітету у Галичині. У 1930 закінчив Львівську Політехніку. Генерал-хорунжий в еміграції. У 1939 виїхав до Австрії, у 1951 емігрував до Канади, жив у Едмонтоні та Торонто, працював інженером. Похований на цвинтарі Йорк.

Дж.: ЕСУ. Київ, 2014. Т. 15. С. 704–705; Завальнюк К. В. Провісники волі. Літин. 2005. С. 99–100; Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність уніформа). Ніжин, 2013. 480 с.; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 227–228; Тинченко Я. Лицарі Зимових походів. 1919–1922. Київ, 2017. 760 с.

В'ячеслав Желіховський

КУРИЛЕНКО Михайло Прокопович (14.11.1885, Коропа, Кролевець пов. Черніг. губ. (нині Короп, Черніг. обл.) – ?) – громадсько-політичний і культурно-освітній діяч. Закінчив Кролевецьке міське училище (1909), Київський учительський ін-т (1913). У добу УЦР працював на Ямпільщині вчителем. Кооптований до складу Ямпільських повітових земських зборів (26.03.1917). Входив до Ямпільського повітового виконавчого комітету. Член УПСР. У 1918 – губернський інструктор із позашкільної освіти Подільської губернської народної управи, згодом дирек-

тор Кам'янець-Подільської гімназії. Встановлення Гетьманату не підтримував. На початку травня 1918 на селянському з'їзді у Ямполі закликав до його повалення. За словами В. Приходька, це була «Людина жива, здібна, привітна, з організаційним хистом...». У липні 1918 обраний членом Ради Подільської «Просвіти». Депутат Трудового конгресу. У 1918 – січні 1919 – НовоУшицький повітовий комісар, із січня 1919 – помічник губернського комісара Поділля, із квітня – член Подільської губернської народної управи. 21.05–27.07 – губернський комісар Поділля. Затверджений на посаді Директорією 13.06. Серед його управлінських заходів – утворення Комісії по розгляду всіх більшовицьких справ, а також злочинів, зроблених большевиками (11.08), видання наказів про створення при повітових і міських управах комісій з обліку культурно-історичних пам'яток (14.06), про боротьбу з агітаторами проти української державності та саботажем різних працівників (15.06), про покращення санітарного стану Кам'янця-Подільського (16.06), щодо організації та діяльності місцевих органів влади (31.06) тощо. Розчарувавшись в ідеологічних засадах і політиці просоціалістичних представників уряду, приєднався до легальної правої опозиції. Підписав загалом з 20-ма особами «Меморандум громадських діячів Поділля» (23.06). У документі вимагалось змінити засади політики уряду Директорії УНР, зокрема, скасувати трудові ради на місцях, передати селянам землю у власність за викуп, утворити «діловий кабінет» з безпартійних. 22.07 у листі до Міністерства внутрішніх справ пропонував низку заходів для здійснення мобілізації до ДА УНР. Після звільнення

з посади очільника адміністрації регіону, продовжував працювати у Подільській губернській народній управі. Разом з В. Приходьком відмовився припинити її діяльність в умовах польської окупації Кам'янця-Подільського. У листопаді 1920 виїхав до Галичини, певний час працював у Міністерстві освіти УНР. Згодом проживав із родиною у Косові (нині Івано-Фр. обл.), де 1922 очолив мистецько-промислового спілку «Гуцульське мистецтво». Після приєднання Західної України до складу Радянського Союзу, двічі арештовувався (у жовтні і грудні 1939) за звинуваченням в активних діях і боротьбі проти робітничого класу та революційного руху. 18.04.1940 вивезений співробітниками НКВС із Івано-Франківська до Житомира. Подальша доля невідома.

Дж.: Гудима В. В. Михайло Куриленко – губернський комісар Директорії УНР, освітній та громадсько-політичний діяч Поділля у 1917–1920 рр. // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. Кам'янець-Поділ., 2012. Т. 19. С. 179–187; Директорія, Рада Народних Міністрів УНР 1918–1920 : док. і матеріали : у 2 т. Київ, 2006. Т. 1. С. 643; ЕСУ. Київ, 2016. Т. 16. С. 206; Життя Поділля. 1919. № 24; Завальнюк К., Борсуківський С. Незламні. Ямпільці в обороні державності. 1917–1925 рр. Вінниця, 2009. С. 87; Лейберов О. О. «Ваша влада, ваш оборонець...» – як обирали Конгрес трудового народу Української Народної Республіки // Література та культура Полісся. Сер. : Іст. науки. 2015. Вип. 79. С. 137–165; Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. Київ, 2003. С. 219, 247, 376; Михайло Куриленко. Ічня, 2017. 32 с.; Новий шлях. 1919. 18, 21, 22 черв.; Поділля в роки громадянської війни (лютий 1918 р. – грудень 1920 р.) : док. і матеріали. Вінниця, 1959. С. 286–288;

Подільські губернські відомості. 1919. № 37. 12 лип.; Приходько В. Під сонцем Поділля : спогади. Ч. 2. Вінниця, 2011. С. 229; Стефанівський Ю. Подвижник національного відродження // Свобода. 1991. Ч. 210. 2 листоп. С. 2; ЦДІАК. Ф. 419. Оп. 1. Спр. 7366. Арк. 25–26зв.

Олександр Кравчук

КУРМАНОВИЧ Віктор Йосипович (26.02.1876, Велика Вільшаниця(?), Золочів. пов., Королівство

Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Золочів. р-н Львів. обл.), можливо: Пратулін, Більс. пов. Седлец. губ., Російська імперія (нині пов. Біла Підляська, Люблін. воеводство, Польща) – 18(?) .10.1945, Одеса) – український та австрійський військовий діяч. Народився у сім'ї греко-католицького священника. Закінчив Золочівську гімназію, військову кадетську школу в Лобозові (передмістя Кракова), австрійську військову академію

у Відні (1902). У 1908–1912 служив у російському відділі Генштабу австрійської армії, пізніше був засланий у Росію як розвідник. З початком Першої світової війни заарештований російською контррозвідкою, засуджений як шпигун. Після обміну полоненими воював на російському та італійському фронтах. У 1917 – полковник, командир піхотної бригади. У грудні 1918 приєднався до армії ЗУНР. Очолив бойову групу «Північ», відзначився у боях за Угнів та Жовкву (06–08.01.1919). Наприкінці січня 1919 боровив Белз – Кристинопіль (нині Червоноград, Львів. обл.). Командувач I корпусу Галицької армії, який у січні сформував на базі групи «Північ». З 12.02 – начальник штабу Галицької армії, тоді ж(?) – Державний Секретар військових справ ЗУНР. Активно опікувався кадровими питаннями, відповідно до власних переконань та через особисте ставлення протидіяв запрошенню старших офіцерів, у тому числі, українського походження. Закликав професійних штабних офіцерів німецького походження, аргументуючи свою позицію тим, що на чобто солдати-слов'яни краще служать за умов німецького порядку та суворої дисципліни. Своїми діями спровокував конфлікт, який 05.04 розглядався на окремому засіданні уряду. Брав участь у розробці плану Вовчухівської офензиви (з 17.02) – операції з розблокування та визволення Львова, яка була призупинена на вимогу Антанти, коли українське військо зайняло Львівське передмістя. 22.02 брав участь у переговорах з місією Антанти, рішуче відкинув пропозицію, за якою до Польщі відходили Львів та Дрогобицько-Бориславський нафтовий басейн в обмін на визнання ЗУНР та допомогу УНР у боротьбі з більшо-

виками. Після відновлення бойових дій та невдач у Вовчухівській операції та квітневих боях з поляками запропонував стратегічний план: відійти за Дністер, де опираючись на Карпати та дружню Чехословаччину, зайняти оборону, утримуючи нафтовий басейн, що відкривало шлях для наступу більшовиків на поляків та їх бойового зіткнення. На нараді армій у Здолбунові (11.04) його ідеї було відкинуто урядами та військовим командуванням ЗУНР та УНР. Із загальним польським наступом (з 14.05) керував відступом армії, хоча був противником відступу за Збруч. Готував план майбутньої наступальної операції, відомої згодом як Чортківська офензива. Навіть після переходу армії за Збруч (16.07) залишився гарячим прибічником відновлення бойових дій з поляками для визволення Галичини, виступав проти походу УГА на Київ. У серпні під час спільного походу об'єднаних українських армій на Київ – Одесу – перший генерал-квартирмейстер новоствореного Штабу Головного отамана (11.08) на чолі з генералом М. Юнаковим. Генерал-хорунжий Армії УНР. Протягом літа – осені 1919 перебував у складі цього штабу на теренах Вінниччини. Керував діями українських військ у війні із ЗСПР. Часто виїжджав на фронт, на місці надаючи допомогу командирам корпусів та бригад, які здійснювали передислокацію. Наприкінці 1919 виїхав на лікування до Чехословаччини. Після одужання перебрався до табору інтернованих частин УГА в Німецьке Яблонне. 30.08.1920 еміграційним урядом ЗУНР призначений командиром Галицької бригади, створеної з місцевих інтернованих частин. Після ліквідації табору в 1923 оселився у Відні, у міжвоєнні роки брав активну участь

у громадсько-політичному житті української еміграції, діяльності військових організацій. Тісно співпрацював з УВО і ОУН Є. Коновальця, обирався членом Проводу Українських націоналістів, заступником голови Української національної організації в Німеччині. Був організатором багатьох заходів військової еміграції. У роки Другої світової війни – один із активних організаторів створення дивізії Ваффен-СС «Галичина», почесний голова Військової управи, яка керувала формуванням дивізії. Навесні 1945, будучи хворим залишився у Австрії, після радянської окупації заарештований, вивезений до Одеси, де помер у тюремній лікарні.

Дж.: Дедик О. Чортківська офензива. Ч. 1. Львів, 2013. 232 с.; ЕСУ. Київ, 2016. Т. 16. С. 231; Кучерук В. Українська Галицька Армія : довідник. Київ, 2010. 448 с.; Литвин М., Науменко К. Віктор Курманович. Західно-українська народна республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті. Львів, 2009. 350 с.; Литвин М. Р. Проект «Україна». Галичина в Українській революції 1917–1921 рр. Харків, 2015. 380 с.; Омелянович-Павленко М. Спогади командарма (1917–1920) / упоряд. М. Ковальчук. Київ, 2007. 608 с.; Стецишин О. Ландскнехти Галицької армії. Львів, 2012. 480 с.; Чмир М., Пінак Є., Музичук С. Галицька Армія, 1918–1920. Рівне, 2008. 80 с.

В'ячеслав Желіховський

КУЦЯК Петро Васильович (псевд. Сава Чалий; 10.06.1889, Жванчик, Ушиц. пов. Поділ. губ. (нині Великий Жванчик, Дунаєвец. р-н Хмельн. обл.) – ?) – громадський діяч, повстанський отаман. Народився в селянській родині. Закінчив Вінницьку вчительську семінарію (1910). Вчителював в Ям-

пільському пов. У 1911 за вільнодумство потрапив під нагляд жандармів. Був членом Учительської спілки. За згадками О. Лотоцького, в 1913 під прізвиськом Сава Чалий брав участь у роботі Всеросійського зібрання працівників освіти. Того ж року виступив проти «обрусення» України, через переслідування в 1914 опинився у земській школі Великих Загірців на Волині (нині Дубен. р-н Рівн. обл.). У 1914–1915 служив у російській армії рядовим санітаром. Закінчивши школу прапорщиків в Москві, продовжив службу на Кавказі. В Москві взяв шлюб із Зінаїдою Михайлівною Ченцовою – вчителькою початкових класів (1916). Перебуваючи на Кавказі, був обраний делегатом на Всеукраїнський військовий з'їзд, де його кооптували до членів УЦР. З червня 1917 став членом Малої Ради, також був членом Всеукраїнської ради військових депутатів, а на II Всеукраїнському військовому з'їзді у Києві увійшов до складу постійної президії. Член УПСР. На Поділлі був обраний до Всеросійських установчих зборів від Південно-Західного фронту за списком УПСР, УСДРП та козаків-соціалістів. Перебуваючи на Кавказькому фронті, обіймав посаду

голови Кавказької крайової української ради (23.11.1917 – січень 1918). Пізніше очолював редакцію газети «Українська Народна Республіка». Вітав проголошення акту незалежності «Кубанської Народної Республіки». В газеті «Нова рада» (Київ) навесні 1918 опублікував декілька статей під рубрикою «Українська справа на Чорноморщині». Місцева ситуація склалася так, що вимушений був покинути сім'ю в Геленджику, а сам повернувся до Києва, де приєднався до учасників УНС. 28.11.1918 прибув до Бершаді на посаду інспектора шкіл. Там займався організацією повстанського руху проти Гетьманату. На зібранні представників повстанців його обрали ольгопільським повітовим комісаром. Депутат Трудового конгресу від інтелігенції Поділля. Повернувшись із Києва, продовжував боротьбу з більшовизмом. 17.02.1919 опублікував відозву «До народнього вчителства Ольгопільщини» із закликом до збройної боротьби. Із наближенням червоних військ 05.03.1919 на земських зборах (заочно) подав у відставку. Влітку 1919 як повстанський отаман брав участь у бойових діях, протягом осені–зими 1919–1920 – у Першому Зимовому поході. Отримав державну нагороду УНР. Заарештований ЧК 29.07.1920 в Кам'янці-Подільському та відправлений до Вінниці, де під фізичним впливом погодився співпрацювати проти «самостійників», завдяки чому протягом 1920-х обіймав високі посади в системі народної освіти УСРР. Працював комісаром освіти в Кам'янці-Подільському, директором сільськогосподарського ін-ту в Києві (1924–1926) та керівником Сутиського сільськогосподарського технікуму (1926–1929). Подальша доля невідома.

Дж.: ЕСУ. Київ, 2016. Т. 16. С. 302; Завальнюк К., Рекрут В. Петро Куцяк (Сава Чаллий). Метаморфози української душі // Місто Хмельницький в контексті історії України : матеріали 1-ї Міжнарод. наук. іст.-краєзнав. конф. Хмельницький, 2016. С. 378–388.

Валерій Рекрут

Л

ЛАМПАГА Трохим (?–?) – ямпільський повітовий комісар за Директорії УНР. Очільник Ямпільської республіки (зима – весна 1920).

Тетяна Кароєва

ЛЕБЕДОВИЧ Іван Теодорович
о. (02.09.1890, Гораєць, Чесанів. пов.,

Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Любачів. пов., Підкарпат. воеводство, Польща) – 24.08.1981, Філадельфія, шт. Пенсильванія, США) – релігійний діяч. У 1910 закінчив Українську чоловічу гімназію у Перемишлі (нині Польща), вивчав теологію у Львівській і Перемишльській духовних семінаріях. Рукопокладений на священника УГКЦ (05.12.1915). Душпастирював на Перемишлянщині. Від

1919 – польовий духівник І Галицького корпусу УГА. У серпні–грудні 1919 був капеланом у корпусному польовому шпиталі у Вінниці, що містився у стінах лікарні для душевнохворих. У шпитальній каплиці щонеділі проводив Богослужіння. Заклав польову каплицю у Чечельнику. Там же у лютому 1920 по смерті о. Я. Фецака став духовним референтом І Корпусу УГА і духовником при 2-му кінному галицькому полку, згодом – при 5-й Сокальській бригаді І Корпусу. Тоді ж організував з'їзд польових духовників УГА у Чечельнику. З 1944 в еміграції в Європі, у 1948 переїхав до США. Автор книг «Полеві духовники Української Галицької Армії» (1963), «Бірчанщина – страждальна земля» (1964), «3 мартирології духовенства Західної України» (1978).

Дж.: Всечесний о. Крилошанин Іван Лебедович : [некролог] // Свобода. 1981. 26 серп.; ЕСУ. Київ, 2016. Т. 16. С. 621; Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії : матеріали до історії. Вінніпег, 1963. С. 160–173, 197;

Олеся Коваль

ЛЕБЕДОВИЧ Стефанія (?–1919, Вінниця, Поділ. губ.) – медсестра польового шпиталю І Галицького корпусу УГА у Вінниці (серпень–грудень 1919). Братаниця о. Івана Лебедовича – капелана УГА, польового духовника при І Корпусі УГА. У час епідемії захворіла на плямистий тиф і взимку померла.

Дж.: Дмитренко-Ратич Г. Листопадові міркування // Альманах Українського Народного Союзу. 1962. С. 134–137; Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії : матеріали до історії. Вінніпег, 1963. 325 с.

Олеся Коваль

ЛЕБІДЬ-ЮРЧИК Харитон Михайлович (1877, Зятківці, Гайсин. пов. Поділ. губ. (нині Гайсин. р-н

Вінн. обл.) – 1945, Німеччина) – державний діяч, економіст. Директор Державної скарбниці часів УНР і Гетьманату. Закінчив Кам'янець-Подільську гімназію (1904). У 1898 вступив на службу в Міністерство фінансів. Служив у Подільській казенній палаті старшим помічником бухгалтера, бухгалтером, податковим інспектором Ямпільського та Могилівського пов. Член Подільської «Просвіти» (1911). У 1918 очолив департамент Міністерства фінансів УНР, від 29.03.1918 виконував обов'язки товариша (заступника) міністра фінансів УНР, згодом – Української Держави – та був директором Державної скарбниці (від 19.07.1918). Під його керівництвом розроблявся проект бюджету країни на 1919, що був затверджений уже Директорією УНР як державний бюджет УНР. Його залишили знову товаришем міністра фінансів УНР. Його прізвище, як підпис Директора Державної скарбниці, зазначене на перших українських паперових грошових знаках. У 1919 – доцент Кам'янець-Подільського державного українського ун-ту, 1920–1921 – товариш міністра фінансів УНР. Від

1921 перебував у еміграції у Польщі, де викладав в Українському народному ун-ті у Ланцуті, від 1926 – доцент, згодом – професор Українського наукового ін-ту в Берліні (Німеччина). Відомий своїми науковими працями в галузі цукрової промисловості та державних фінансів, спогадами про службу за доби Української революції.

Дж.: Гай-Нижник П. Експедиція заготовок державних паперів і Х.М. Лебідь-Юрчик – установа і людина, що творила грошову систему України // Фінанси України. 2008. № 4; Гай-Нижник П. Лебідь-Юрчик – директор Державної скарбниці України в 1917–1919 роках // Вісн. Нац. банку України. 2003. № 9; ЕІУ. Київ, 2009. Т. 6. С. 71–72; ЕСУ. Київ, 2016. Т. 16. С. 627.

Наталія Кузьмінець

ЛЕВИТСЬКИЙ Микола Григорович (26.07.1883, Хрінівка, Липовець, пов. Київ. губ. (нині Іллінець, р-н Вінн. обл.) – 09.07.1939, Краснояр. край (нині РФ)) – громадсько-по-

літичний діяч, правник, дипломат. Закінчив юридичний ф-т Київського ун-ту (1909) та Вищу політичну школу у Берліні (1924). Член УСДРП (1906). З 1908 служив помічником присяжного повіреного Київської судової палати. Учасник Першої

світової війни. У квітні 1917 як представник української громади Кубані на Всеукраїнському національному конгресі обраний до складу УЦР, де очолив агітаційно-просвітній відділ. Від УСДРП делегований до складу комісії з розроблення проекту статуту автономії України та законодавчих внесень, очолював її (січень 1917 – січень 1918). На II Всеукраїнському військовому з'їзді (квітень 1917) обраний до Українського генерального військового комітету, та як фахівець-правник завідував його юрисконсульським відділом. Брав участь у заснуванні та діяльності Українського правничого т-ва. 22.11.1917 призначений на Румунський фронт комісаром з метою звернення до воюючих держав з пропозицією укласти загальний демократичний мир. Після повернення до Києва (29.11) увійшов до складу української делегації на мирних переговорах у Брест-Литовську. Разом з О. Севрюком і М. Любинським підписав мирний договір УНР з державами-учасниками Четвертного союзу (27.01.1918). Виступав за самостійну зовнішню політику УНР, заперечував орієнтацію тільки на окрему групу. У квітні призначений першим дипломатичним представником УНР у Туреччині. Мав особливе завдання – залагодити можливі непорозуміння між Україною та Туреччиною за право володіти Кримом, що розглядався урядом УНР як складова частина української держави. Через місяць після гетьманського перевороту повернувся до Києва, очолив департамент зовнішніх зносин Міністерства закордонних справ, входив до складу української делегації на переговорах з РСФРР. У травні 1918 за дорученням Законодавчої Ради проголошеної на той час самостійної Кубанської Народної

Республіки очолив її делегацію, яка на початку червня проводила переговори з гетьманом П. Скоропадським про приєднання Кубані до України. За Директорії УНР працював в українській дипломатичній місії у Франції, брав участь у роботі Паризької мирної конференції. Згодом до листопада 1920 працював заступником дипломатичного представника УНР у Швейцарії. З встановленням радянської влади емігрував до Німеччини. В еміграції досліджував проблеми економіки та права, поступово схиляючись до визнання радянської влади, у червні 1921 вийшов зі складу Закордонної групи УСДРП. 22.08.1922 підписав від УСРР репатріаційну угоду між урядами УСРР і Болгарського царства. В середині листопада 1923 призначений повпредом СРСР у Відні. У 1925 повернувся до України. Працював на різних посадах у торгово-промислових закладах, зокрема, економістом об'єднання «Сталь» у Харкові, а також у Держплані УСРР. У березні 1931 заарештований, а в лютому 1932 засуджений у справі «УНЦ» до 5 років ВТТ та засланий до Красноярського краю. За наступним вироком був страчений. Реабілітований (1989).

Дж.: Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради : біогр. довід. Київ, 1998. С. 114–115; Веденєєв Д. Левицький (Левитський, Лівіцький) Микола Григорович // Юрид. енциклопедія. Київ, 2001. Т. 3. 792 с.; ГА СБУ. Ф. 6. Спр. 59881. Т. 45, 47, 122; ЕІУ. Київ, 2009. Т. 6. С. 83; ЕСУ. Київ, 2016. Т. 16. С. 649; Стрельський Г. Українські дипломати доби національно-державного відродження (1917–1920 рр.). Київ, 2000. 49 с.; Українська революція. Історичні портрети // упоряд. С. Корновенко, А. Морозов, О. Рент. Вінниця, 2004. 288 с.

Олена Стадник

ЛЕВИЦЬКИЙ П. (?-?) – громадський діяч, педагог. Очільник Гайсинської філії УНС. Директор гайсинської чоловічої гімназії.

Дж.: Кравчук О., Калитко С., Марценюк Н. Повалення влади гетьмана П. Скоропадського на Поділлі // Вінниччина: минуле та сьогодення : краєзнав. дослідж. Вінниця, 2013. С. 342.

Тетяна Кароєва

ЛЕВЧЕНКО Прокіп Іванович (псевд. Іванунь; 189?, Четвертинівка, Гайсин. пов. Поділ. губ. (нині Тростянець. р-н Вінн. обл.) – 09.06.1922, Оляниця, Гайсин. пов. Поділ. губ. (нині Тростянець. р-н Вінн. обл.)) – повстанський отаман, учитель. Народився в селянській родині. Мав брата Якова та сестру Килину (1888–1954). Одружений. Учасник Першої світової війни, закінчив школу прапорщиків. Служив вахмістром лейб-гвардійського кірасирського полку. У 1920 організував із селян Ладизинської волості та червоноармійців-дезертирів повстанський загін (до 100 осіб), члени якого називали себе гайдамаками Зеленого Гаю. Окрім Ладизинської волості, повстанці контролювали значні території Гайсинського, Ольгопільського та Брацлавського пов. У травні 1922 в загоні знаходився із спеціальною місією представник С. Петлюри полковник Складаний-Сікорський. 09.06.1922 отаман та 12 його побратимів загинули в бою. Остаточо загін знищений 08.09.

Дж.: Бугувий М. Каїнова робота (Нариси з часів бандитизму на Поділлі) // Червоне село. 1924. № 4–7, 10–11; ДАВіО. Ф. Д-174. Оп. 5. Спр. 235. Арк. 2; Ф. Р-195. Оп. 3. Спр. 397. Арк. 50; Ф. Р-925. Оп. 2. Спр. 187. Арк. 3а, 20, 33, 35зв–36зв, 63;

Спр. 808. Арк. 24зв ; Оп. 8. Спр. 80. Арк. 43, 49, 56, 114 ; Спр. 81. Арк. 52, 298, 324, 326, 354, 394 ; Спр. 84. Арк. 1, 6, 18, 33, 59, 60, 63, 114, 169, 190, 199, 218, 220, 225, 250, 256, 262 ; Спр. 85. Арк. 53 ; Ф. Р-1139. Оп. 1. Спр. 140. Арк. 43 ; Ф. Р-6023. Оп. 4. Спр. 6418. Арк. 61зв ; Спр. 12999. Арк. 77; Завальнюк К. Нащадки Батозької слави // Вінниччина: минуле та сьогодні : краєзнав. дослідж. : матеріали 27-ї Всеукр. Вінниц. наук. іст.-краєзнав. конф., 7–8 жовт. 2016 р. Вінниця, 2016. С. 208–216; Завальнюк К. Провісники волі. Літин, 2005. С. 73–75.

Костянтин Завальнюк

ЛЕЙБЕЛЬМАН Ісаак Наумович (за деякими відомостями, І. Ш.) (1889(2) – 26.03.1940, Москва (нині РФ)) – політичний діяч, друкар. Був активним учасником революції 1905–1907 та Жовтневого перевороту. У 1917 – товариш (заступник) голови та керівник робітничої секції Вінницької ради робітничих і солдатських депутатів. Один із лідерів вінницького Бунду. У січні 1918 виступав проти розгону більшовиками Вінницької міської думи. За участь у I Всеукраїнській конференції профспілок у Києві у травні 1918 заарештований. У 1919 вступив до РКП(б). Улітку 1919 під час наступу ЗСПР друкував і розповсюджував в Поділ. губ. та за її межами підпільну літературу. Перший голова Подільської губпрофради. Член 6-го складу ВУЦВК від Поділ. губ. (1921). Автор спогадів «Воспоминання печатника» (1922). Похований у Москві на Новодівочому цвинтарі.

Дж.: Лейбельман И. Воспоминания печатника // Наша кузница. 1922. № 5–7.

Олександр Логінов

ЛЕОНТОВИЧ Микола Дмитрович (13.12.1877, Монастирок, Брацлав. пов. Поділ. губ. (нині Немирів.

р-н Вінн. обл.) – 23.01.1921, Марківка, Гайсин. пов. Поділ. губ. (нині Теплиць, р-н Вінн. обл.) – композитор, хоролий диригент, громадський діяч, педагог. Народився у родині священика. Закінчив Кам'янець-Подільську духовну семінарію (1898). Викладав співи (інколи арифметику, географію та ін. предмети) у школах на Поділлі (Чуків, Вінниця, Тиврів), Донбасі (Гришино), керував хоровими колективами. У 1903–1904 навчався на курсах Петербурзької придворної співоцької капели. З 1908 працював у Тульчинському єпархіальному жіночому училищі. Брав уроки композиції у професора Б. Яворського. У 1917 переїхав з Тульчина до Києва, де розгорнув активну діяльність як диригент і композитор. У 1918–1919 брав активну участь у розбудові української народної музичної культури – був одним з організаторів 1-ї Української державної капели,

викладав у Музично-драматичному ін-ті ім. М. Лисенка, Київській учительській семінарії, на диригентських курсах, керував хором як диригент. Разом з композитором і диригентом Г. Верьовкою працював у Народній консерваторії, на курсах дошкільного виховання, організував кілька хорових гуртків. Із захопленням Києва денікінцями, які переслідували українську інтелігенцію, змушений утікати до Тульчина. 1919–1920 часто перебував у Кам'янці-Подільському, зокрема, співпрацював з Кам'янець-Подільським національним хором. У 1920 заснував першу в Тульчині музичну школу, керував самодіяльними хорами, виступав з концертами у військових частинах. Трагічно загинув, був застрелений співробітником Гайсинської ЧК А. Гріщенком у хаті батька. Похований у цьому ж селі.

Автор обробок для хору класичних творів, понад 150 українських народних пісень (у т. ч. широковідомих «Щедрик», «Дударик», «Пряля», «Козака несуть», «Ой з-за гори кам'яної»); хорових пісень («Легенда», «Моя пісня», «Літні тони», «Льодокол»); опери «На русалчин Великдень»; духовних творів; методичних статей. Його обробка «Щедрика» відома у всьому світі як різдвяна колядка «Carol of the Bells». У 1969 в Тульчині йому встановили бронзове погруддя, а в Марківці створили музей. Нині його ім'я активно меморіалізується на теренах області.

Дж.: ЕУ. Київ, 2009. Т. 6. С. 119–120; ЕСУ. Київ, 2016. Т. 17. С. 86–87; Завальнюк А. Микола Леонтович : дослідж., док., листи. Вінниця, 2002. 256 с.; Микола Леонтович. Спогади. Листи. Матеріали. Київ, 1982. 238 с.; Семенко Л. Їх поєднала пісня Леонтовича. Вінниця, 2007. 248 с.

Лариса Семенко

ЛИЗАНІВСЬКИЙ Іван Миколайович (29.05.1892, Заріччя, Золочів. пов., Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина

(нині у складі Золочів, Львів. обл.) – 09.09.1937, Іванів. обл. (нині РФ)) – державний і громадсько-політичний діяч, публіцист. Закінчив Золочівську гімназію та історико-філологічний ф-т Львів. ун-ту (1914), учень М. Грушевського. У 1910–1912 – особистий секретар І. Франка. Брав активну участь у діяльності радикальних студентських гуртків. Влітку–восени 1917 очолював Галицько-Буковинський комітет, один з організаторів Галицько-Буковинського куреня Січових стрільців у листопаді 1917. Член УПСР, боровся проти лівої інтернаціоналістичної течії у партії, після розколу в травні 1918 – один із керівників центральної фракції. Член УЦР. Навесні 1919 входив до Комітету охорони республіки, який діяв у Кам'янці-Подільському. У квітні–серпні 1919 – керівник управління преси й інформації, держсекретар в уряді Б. Мартоса. На посаді міністра преси 04.07.1919 ухва-

лив «Закон про мобілізацію літературних, наукових, артистичних сил України» та «Постанову про реєстрацію та передачу в розпорядження Управління Преси й Інформації друкарських підприємств і засобів друкарської техніки та постачання». Очолив Раду республіки (Хмельник, 24.12.1919), альтернативну Директорії УНР. Засудив договір Польщі й уряду УНР і С. Петлюру, який віддав Польщі Східну Галичину. Зі встановленням на території радянської влади мешкав у Харкові, очолював видавництво «Рух». У травні 1920 заарештований, разом із іншими колишніми членами ЦК УПСР засуджений до тюремного ув'язнення, однак незабаром амністований. Працював у видавництві «Книгоспілка» (Харків). Співредактор першого багатотомного зібрання творів І. Франка (30 т., Х., 1924–1929), автор статей про західноукраїнських письменників. Заарештований удруге (02.02.1931), наприкінці того ж року за звинуваченням у приналежності до «УНЦ», що готував повстання проти більшовицького режиму та проголошення незалежності України, засуджений до 6 років ВТТ. В ув'язненні засуджений до розстрілу (09.09.1937). Реабілітований.

Дж.: Горак Р. Іван Лизанівський // Наук. вісн. музею І. Франка у Львові. Вип. 3. Львів, 2003; ДАВіО. Ф. Р-1196. Оп. 1. Спр. 29. Перелік законів та постанов УНР 24 грудня 1918 – 21 липня 1919 рр.; ЕІУ. Київ, 2009. Т. 6. С. 140; ЕСУ. Київ, 2016. Т. 17. С. 153; Курах М. Іван Лизанівський : фрагменти споминів // Вільна Україна. 1962. Т. 34; Рубльов О. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних і культурних процесах (1914–1939). Київ, 2004. 648 с.

Наталія Жмуд

ЛИНКОВА Настя (? , Чернігівщина – ?) – сестра-жалібниця Військового санітарного потягу № 11-114

Армії УНР. У складі рухомого санітарного підрозділу в лютому 1919 брала участь у боях під Києвом. У березні після відступу з Вінниці перебувала у Жмеринці, згодом – у Шепетівці (нині Хмельн. обл.), де працювала у шпиталі, який розмістився у колишньому палаці Потоцьких. Згодом шпиталь евакуювався до Волочиська (нині Хмельн. обл.), де отримав назву 3-го польового. Восени 1919 брала участь у боях на Вапнярському фронті. Перехворіла на тиф і навесні 1920 вписалася до шпиталю 1-ї Кулеметної дивізії у Проскуріві (нині Хмельницький). По евакуації українського війська за Збруч жила в еміграції. Подальша доля невідома.

Дж.: Літопис Червоної Калини. Львів, 1937. Ч. 11. С. 14–16.

Олеся Коваль

ЛИПА Іван Львович (псевд., крипт.: Іван Степовик, Петро Шелест, Петро Марієнко, Літописець, М. Л., М. М. та ін.; 24.02.1865,

Керч, Таврійс. губ. (нині АР Крим) – 13.11.1923, Винники, Львів. воеводство, Польща (нині Львів. обл.) – державний, політичний і громадський діяч, лікар, письменник. Батько Ю. Липи. Закінчив Керченську гімназію (1888) і вступив на медичний ф-т Харківського ун-ту. Один із засновників «Братства тарасівців», яке мало за завдання – боротьбу за національне визволення українського народу (1891). Після розгрому т-ва (1893) ув'язнений на 13 місяців. У 1897 закінчив Казанський ун-т (нині Татарстан, РФ), відтак працював лікарем на Херсонщині і Полтаві, зокрема в закладах земської медицини (1902–1918). Після заснування Загальної української безпартійної організації став одним з найактивніших її членів. Співпрацював з багатьма часописами як автор і редактор. Делегат до УЦР від Одеси. У 1917 заснував видавництво «Народний стяг», яке було на той час єдиним українським видавництвом у місті. Комісар уряду Одеси. За Української Держави займав посаду лікарського інспектора Одеси. Від 1919 належав до УПСС, вхо-

див до складу її ЦК. На момент перебування уряду УНР у Вінниці з 05.02.1919 був спочатку на посаді керуючого управлінням культів (культури і віровизнання) в уряді В. Чехівського, а з 13.02 – міністром віровизнання в уряді С. Остапенка. Активно опікувався переведенням всього церковного діловодства виключно на українську мову. Під час перебування уряду УНР в Кам'янці-Подільському займав посаду лікаря Військового міністерства УНР. Член Всеукраїнської Національної Ради та Ради Республіки. З серпня 1920 входив до складу комісії з підготовки Конституції УНР, деякий час – міністр охорони здоров'я в уряді УНР в екзилі. У 1922 оселився поблизу Львова у Винниках (нині місто, підпорядковане Львівській міськраді). Отримав ліцензію на приватну лікарську практику, займався літературною творчістю. Похований у Винниках.

Дж.: ЕІУ. Київ, 2009. Т. 6. С. 145–146; ЕСУ. Київ, 2016. Т. 17. С. 173–174; Нариси з історії українського національного руху. Київ, 1994. 189 с.; Стамбол І. Іван Львович Липа в українському національному русі: лікар, письменник, тарасівець. Київ; Одеса, 2017. 296 с.; Черв'як П., Волошин А. Доктор Іван Липа // Ваше здоров'я. 2003. № 23.

Наталя Жмуд

ЛИСОГОР Степан Омелянович (28.02.1889, Верхньодніпровськ, Катеринослав. губ. (нині Дніпропетр. обл.) – ?) – повстанський отаман. Дружина Юзефа Станіславівна Красуцька (родом з Хмільника). Учасник Першої світової війни, штабс-капітан. Один з ініціаторів українізації 189-ї дивізії. З листопада 1917 до січня 1918 – командир 1-го куреня 753-го Вінницького полку. У 1918 закінчив школу

старшин. Навесні 1919 – командир 1-го куреню 56-го Немирівського полку ДА УНР. Влітку об'єднався із загонами І. Голуба та А. Волинця в Гайсинсько-Брацлавську бригаду. Спільними зусиллями визволили від червоних військ Брацлав і Немирів. Брав участь у боях із денікінцями. 26.04.1920 займав Вороновицю. Під час наступу українсько-польського війська з 07.10.1920 – командир 9-ї бригади 3-ї Залізної дивізії. В 1921 – учасник Другого Зимового походу в складі Волинської групи. Полковник Армії УНР. Після 1921 проживав з дружиною в Каліші (Польща). Подальша доля невідома.

Дж.: Завальнюк К. В. Провісники волі. Літин. 2005. С. 108–109; Тинченко Я. Ю. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 91–92.

Тетяна Кароєва

ЛИСОГОРОВА Йосипина
(Юзефа) (?), Вінниця, Поділ. губ. –
?) – сестра-жалібниця Армії УНР.

Здобула середню освіту у Вінниці. На початку Першої світової війни пішла на фронт у складі пересувного шпиталю російської армії. Дізнавшись про національний рух в Україні та українізацію військових частин, восени 1917 повернулася до Вінниці, де займалась активною громадською діяльністю. Наприкінці 1918 стала сестрою-жалібницею у лаві 56-го Немирівського полку, 2-го пішого полку 1-ї північної пішої дивізії, однак згодом зі зброєю в руках стала до лав козаків ДА УНР. У рядах реформованого 12-го Немирівського полку ім. Івана Сірка, що перейшов до складу 6-ї Запорізької дивізії ДА УНР, брала участь у звільненні Вінниці від більшовиків (10.08.1919) та у боях під Бершаддю восени того ж року супроти ЗСПР. У грудні 1919 повернулася до обов'язків сестри-жалібниці, виконуючи цю роль упродовж Першого та

Другого Зимових походів Армії УНР і до кінця воєнних дій. На початку 1919 взяла шлюб з командиром 1-го куреня 56-го Немирівського полку С. Лисогором. 20.11.1921 подружжя Лисогорових у складі українського війська перейшло польський кордон. З 1923 жили в еміграції у Каліші (Польща). Подальша доля невідома.

Дж.: Літопис Червоної Калини. Львів, 1937. Ч.10. С. 12–14; Україна. 1919 рік. Київ, 2004. С. 203, 472; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 246; Тинченко Я. 1919. Дієва армія УНР, листопад 1918 – листопад 1919 р. Київ, 2017. С. 57.

Олеся Коваль

ЛИТВИЦЬКИЙ Миколай Олексійович (01.05.1888, Жерденівка, Гайсин. пов. Поділ. губ. (нині Гайсин. р-н Вінн. обл.) – 23.03.1939, Великий Бичків, Карпатська Україна (нині Рахів. р-н Закарп. обл.) – державний і політичний діяч, кооператор, економіст, публіцист. Закінчив Кам'янець-Подільську духовну семінарію. Навчався у психоневрологічному ін-ті у Санкт-Петербурзі, на агрономічному відділенні Київського політехнічного ін-ту. Був одним із лідерів українського руху у Вінниці на першому етапі розгортання національної революції (1917). Увійшов до складу Подільської губернської української ради, був кандидатом у члени УЦР, членом шкільної ради Вінницької повітової земської управи, організатором та керівником міського осередку УПСР. За його сприяння було створено національні гуртки та клуби у військових частинах, налагоджено зв'язок з Києвом та місцевими активістами губернії.

27.08.1917 обрано на чолі об'єднаного списку УПСР та УСДРП до Вінницької міської Думи, під №17 включено і до списку №1 (УПСР, УСДРП і Селянська спілка) на виборах до Всеросійських Установчих Зборів по Поділ. губ. З огляду на те, що список №1 здобув на виборах у Поділ. губ. абсолютну більшість голосів (88%), формально був обраний депутатом цієї конституанти. Обраний заступником вінницького міського голови (03.10.1917). Після відставки з посади вінницького міського голови І. Олтаржевського (06.10.1917), залишився головною представницькою особою міста («з фактичним виконанням обов'язків міського голови»). Брав участь у переговорах між повсталими збільшовизованими частинами вінницької залози і каральним загоном В. Костицина (29.10.1917), внаслідок чого бунтівники склали зброю, а місто unikло бомбардування та жертв. 17.10.1917 під час урочистих зборів із нагоди ухвалення III Універсалу УЦР і проголошення УНР зачитав резолюцію, якою Вінницька міська дума визнавала верховною владою УЦР і Генеральний Секретаріат. 13.01.1918 на засіданні Вінницької міської думи зачитав телеграму товариша (заступника) міністра пошт і телеграфу УНР І. Штефана про ухвалення IV Універсалу та державну самостійність України. 10–14.01.1918 брав участь у переговорах між командуванням українських збройних частин і представниками збільшовизованого 2-го гвардійського корпусу, який збирався штурмувати Вінницю. Ослаблені підрозділи українських військ було виведено з міста, обстрілу й руйнувань вдалося unikнути. Разом з іншими членами міської управи відхилили ультиматум виконкому Вінницької Ради робітничих і солдатських депутатів про передачу владних пов-

новажень. За це членів управи було заарештовано і піддано «відкритому суду», який їх виправдав. Після повернення до Вінниці української влади, 18.02.1918 склав із себе повноваження в.о. міського голови і члена управи, пояснивши це «зайнятістю аграрними питаннями». У 1918 займався кооперацією, був членом правління всеукраїнського видавничого кооперативу «Книгоспілка». На межі 1919–1920 брав участь у діяльності Всеукраїнської Національної ради у Кам'янці-Подільському, що працювала над проектом майбутньої Конституції УНР. У 1920 був членом президії підпільного гуртка «Братства української державності», після вступу до Києва польсько-українських військ – комісаром столиці України, головою міської колегії та в.о. Київського міського голови. Одночасно, посів посаду помічника Київського губернського коменданта, став керівником Цивільного відділу МВС та з 14.06.1920 – членом Ради відомства. Деякий час був в.о. міністра внутрішніх справ (1920–1921). 03.03.1921 написав прохання про відставку та виїхав до Праги. Займався кооперацією (виготовлення фарб та керамічних мистецьких виробів), закінчив економічно-кооперативний ф-т Української господарської академії в Подебрадах за фахом інженера-економіста (1928). На роки еміграції припадає основна частка його наукового доробку та публіцистики. Виходять монографії, брошури: «Загальні основи кооперації» (Терезин, 1924), «Сучасне становище сільськогосподарської кооперації на Україні» (у книзі «Українська сільськогосподарська кооперація», Подебради, 1926); «Організаційні завдання сільськогосподарської кооперації на Україні» (Подебради, 1928) та інші. Тоді ж активно друкувався в україномов-

ній пресі Чехословаччини та Польщі під псевдонімом «Бурлака». Активно долучився до державотворчих процесів на Карпатській Україні (1938–1939). Розстріляний угорськими окупантами.

Дж.: Логінов О. Життя і смерть керманича Вінниці Миколи Литвицького (1888–1939) // Вінниччина: минуле та сьогодення : краєзнав. дослідж. : матеріали 27-ї Всеукр. Вінниц. наук. іст.-краєзнав. конф., 7–8 жовт. 2016 р. Вінниця, 2016. С. 216–228; Логінов О., Семенко Л. Вінниця у 1917 році. Революція у провінційному місті. Вид. 2-ге, виправ. Вінниця, 2010. 272 с.

Олександр Логінов

ЛВИЦЬКИЙ Андрій Миколайович (09.04.1879, Липляве, Золото-ніс. пов. Полтав. губ. (нині Канів. р-н Черкас. обл.) – 17.01.1951, Карлсруе, ФРН) – громадський, політичний і державний діяч, правознавець. Народився у заможній сім'ї козацького

походження. Закінчив Київську колегію Павла Галагана і юридичний ф-т Київського ун-ту (1902). Очолював українську студентську громаду ун-ту, на початку 1901 приєднався до РУП і влітку того ж року взяв участь в її першій конференції в Полтаві. Від 1902 працював адвокатом і мировим суддею в Лубнах, Каневі й Золотоноші, водночас керуючи підпільною Лубенською громадою РУП. З кінця 1905 виступав прихильником національно-територіальної автономії України як першого кроку до відродження її державного суверенітету. Згодом увійшов до УСДРП. У 1917 став одним із засновників Української Селянської спілки та членом першого складу УЦР, улітку – губернським комісаром Полтавщини від Тимчасового уряду. Входив до складу української делегації на переговорах у Брест-Литовську. На початку серпня 1918 вступив до опозиційного УНС, а після перемоги протигетьманського повстання став одним із організаторів Трудового конгресу. Від січня 1919 – тимчасово керуючий Міністерством внутрішніх справ УНР та заступник голови уряду. В лютому брав участь в переїзді Директорії до Вінниці. У середині березня в Кам'янці-Подільському взяв активну участь у створенні Комітету охорони революції. Тоді ж був призначений комісаром до евакуйованих установ Міністерств внутрішніх справ і юстиції. Після саморозпуску Комітету і створення уряду Б. Мартоса – заступник голови уряду і міністр юстиції, а з 13.05 ще й в. о. міністра закордонних справ. Зберіг посади керівника Міністерств юстиції та закордонних справ (як виконувач обов'язків) в уряді І. Мазени. Від жовтня – голова дипломатичної місії УНР у Польщі. 21.04.1920 у Варшаві підписав двосторонню полі-

тичну та торгово-економічну конвенцію з Польщею. В уряді В. Прокіповича залишився на посаді заступника прем'єра і міністра юстиції, з 14.10 виконував обов'язки очільника уряду, з яким 21.11 перейшов через Збруч, щоб в еміграції продовжити боротьбу за відродження державності. Упродовж 1922–1926 – голова уряду УНР в екзилі. Ініціатор продовження діяльності уряду УНР в екзилі. По загибелі С. Петлюри (1926) очолив Директорію УНР та перейняв посаду Головного отамана військ УНР. Протягом 1926–1954 очолював Державний Центр УНР в екзилі та керував українською державною політикою. Під кінець Другої світової війни переїхав з Варшави до Німеччини, де ініціював створення Контактної й Координаційно-консолідаційної комісії для згуртування української еміграції та реорганізації Державного Центру УНР. В 1948 обраний президентом УНР в еміграції. В Аугсбурзі провів першу сесію Української національної ради (16–20.07.1948), що мала виконувати функції тимчасового законодавчого представництва аж до часу звільнення України. Помер в Карлсруе, у 1965 перепохований на українському цвинтарі Баунд-Брук (США).

Дж.: ЕІУ. Київ, 2009. Т. 6. С. 199–200; ЕСУ. Київ, 2016. Т. 17. С. 355; Табачник Д. Історія української дипломатії в особах : навч. посіб. Київ, 2004. 638 с.; Україна в міжнародних відносинах : енцикл. слов.-довід. Вип. 5 : А–М. Київ, 2014. 331 с.

Іван Романюк

ЛІПКАНЬ В. (?–1919) – громадський діяч. Літинський повітовий комісар часів Директорії УНР (з 1918).

Тетяна Кароєва

ЛІПКІН Олександр Ксенофонович (14.10.1862, Санкт-Петербург – 1932) – військовий і громадський діяч. Закінчив 1-е військове Павловське училище. Учасник Першої світової війни, генерал-майор (1916). Літинський повітовий староста за Української Держави. Згодом служив у РСЧА, викладав у навчальних закладах.

Дж.: Кравчук О., Марценюк Н. Діяльність Олександра Ліпкіна на посаді Літинського повітового старости (1918 р.) // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Сер. : Історія. Вінниця, 2016. Вип. 24. С. 168–172.

Тетяна Кароєва

ЛІСОВИЙ Прокіп (?-?) – член УЦР від Літинського пов. Поділ. губ.

Дж.: Гай-Нижник П. Члени Української Центральної Ради, 7 серпня 1917 р. – 31 березня 1918 р. URL: <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1917.utsr%203.php>

Тетяна Кароєва

ЛОЗАН Федір Іванович (05.06.1888, Ямпіль, Поділ. губ. (нині Вінн. обл.) – 1926, Могилів-Подільський?, Поділ. губ. (нині Вінн. обл.)) – повстанський отаман, керівник Ямпільського (Бабчинецького) повстання. Батько Іван Іларіонович, мати Ганна Олександрівна, сестра Марія. Учасник Першої світової війни. Помічник отамана С. Льницького. Очолив антибільшовицьке повстання у Бабчинцях, яке виникло через незадоволення продрозкладкою і швидко охопило Бабчинецьку, Ярузьку, Ямпільську й Велико-Кісницьку волості Ямпільського пов. та частину сіл Могилівського пов. (Шендерівка, Людвиківка, Садківці). Охопило у Ямпільському пов. до 12 тис., Могилівсько-

му – 5 тис. осіб. Тривало упродовж 03–10.02.1921. Після придушення тривалий час ховався. Заарештований 21.11.1925. Розстріляний.

Дж.: ДАВіО. Ф. Р-925. Оп. 8. Спр. 80. Арк. 227; Завальнюк К.В. Провісники волі. Літин. 2005. С. 111–112; Завальнюк К., Борсуковський С. Незламні. Ямпільці в обороні державності: 1917–1925. Вінниця, 2009. 228 с.

Тетяна Кароєва

ЛОЗИНСЬКИЙ Йосип Юстинович (1859–1919?) – громадський діяч. Закінчив Уманське училище землеробства, працював акцизним інспектором. Подільський губернський (з 1911) та вінницький повітовий (з 1904) земський гласний, опікувався народною освітою. Активіст Вінницької організації конституційно-демократичної партії (1906). Один із лідерів вінницької української громади. Голова Вінницької повітової земської управи (1917). У 1917 тимчасово виконував обов'язки голови міської управи після відставки М. Оводова. У 1918 – голова Ради правління Подільського Союз-банку. Заарештований за Української Держави.

Тетяна Кароєва

ЛОПАТИНСЬКИЙ Фавст Львович (29.05.1899, Львів – 31.03.1937, Київ) – режисер театру і кіно, сценарист, актор, педагог. Плідно працював в театрах Львова, Тернополя, Києва і Харкова; на кінофабриках Одеси і Києва; на ниві виховання молодих митців. Навчався в українській гімназії у Копичинцях (нині Гусятин. р-н Терноп. обл.). Змалку виступав на аматорській сцені. Спочатку грав у театрі т-ва «Руська бесіда» у Львові (1914–1915), потім

у театральній групі «Тернопільські театральні вечори» (1915–1916). У жовтні 1919 переїхав до Вінниці з трупю Київського «Молодого театру», був одним з провідних його авторів до 1920. Після його реорганізації працював у театрі ім. Шевченка (1920–1922), був актором і режисером театру «Березіль» (1922–1926), став одним з його засновників, найближчим соратником Л. Курбаса. Зняв кінокартини: «Вася-реформатор» (у співавт. з О. Довженком, Й. Роною), «Синій пакет» (обидві – 1926) та ін. 1933 – перший арешт за звинуваченнями у контрреволюційній діяльності. Був членом т. зв. «українофільської групи» Одеської кінофабрики «Українфільм». Восени 1936 переїхав до Великих Сорочинців Миргород. р-ну (нині Полтав. обл.), де 01.06.1937 знову заарештований, 03.09 засуджений до розстрілу. Реабілітований (1962).

Дж.: ЕСУ. Київ, 2016. Т. 17. С. 669; Кино и время. Режиссеры советского художественного кино. Москва, 1963; Митці України: енцикл. довід. Київ, 1992. С. 348–349.

Ольга Коляструк

**ЛОТОЦЬКИЙ Олександр Гна-
ТОВИЧ** (псевд. та крипт. Білоусен-

ко О., Лотоцці, О.І. Подоляк, О. Липовецький, О. Лобанський, О. Любенький, П. Краєвський, А. Л., О. І. Л., О. Л-ий та ін.; 09.03.1870, Бронниця, Могилів. пов. Поділ. губ. (нині Могилів-Поділ. р-н Вінн. обл.) – 22.10.1939, Варшава) – державний і громадсько-політичний діяч, письменник, публіцист, науковець. Народився у сім'ї священика. Здобув початкову освіту в Шаргородському (1880) та Тульчинському (1884) духовних училищах, Тифліській духовній семінарії (1889). Студент Київської духовної академії (1892–1896), член її громади, співзасновник видавництва «Вік» (1894). Працював у київській Контрольній палаті Державного контролю (1897–1900). Багато друкувався в українській пресі. Член ради Загальної української безпартійної демократичної організації (1897). Член-засновник НТШ (1896), а з квітня 1900 – дійсний член т-ва. У 1900–1917 жив у Санкт-Петербурзі, працював у Державному контролі. Очолював українську грома-

ду, займався організацією видавничої справи, ініціював заходи щодо послаблення цензурних утисків для українських видань. Заступник голови «Благодійного т-ва видання загальнокорисних та дешевих книг» (1900–1914), секретар «Т-ва ім. Т. Шевченка для допомоги уродженцям Південної Росії, що вчать у вищих навчальних закладах Санкт-Петербурга». Член ТУП та Петербурзької громади УДРП. Співзасновник тижневика «Украинский вестник» (1906), українського парламентського клубу I і II Державних дум (1906–1907), Української думської громади (1907). Засновник (1906), а згодом – голова українського клубу «Громада» (1910–1912). Сприяв активізації діяльності українських студентських громад у Москві та Санкт-Петербурзі. Навесні 1917 переїхав до Києва. Член УЦР. Голова Київського т-ва «Прогресу» ім. Т. Шевченка (до листопада 1917). У травні 1917 призначений губернським комісаром Тимчасового уряду на Буковині та Покутті. Генеральний писар Генерального секретаріату УЦР (01.09–20.11.1917), Державний контролер УНР в уряді В. Голубовича (березень–квітень 1918). Від 28.10 до 14.11.1918 очолював Міністерство віросповідань Української Держави, у грудні 1918 – УНР. Ініціював прийняття Директорією УНР «Закону про Верховну владу в Українській автокефальній православній миротворчій церкві» (01.01.1919). Від січня 1919 до березня 1920 перебував в Стамбулі як надзвичайний посол УНР у Туреччині зі спеціальною місією провадження переговорів із Вселенським патріархом про визнання автокефалії. Від 1920 в еміграції. Від 1923 – доцент, згодом – професор Українського вільного ун-ту. Один із фундаторів осередку УРДП в Празі, го-

лова її Закордонного бюро, голова Українського республікансько-демократичного клубу (1925–1928). У 1927–1930 – член Державного Центру УНР в еміграції, віце-прем'єр й міністр внутрішніх справ в уряді В. Прокоповича. Від 1928 мешкав у Польщі, працював професором Варшавського ун-ту. Був членом української групи з підготовки Собору Православної Церкви у Польщі (1930). У 1930–1939 – засновник і директор Українського наукового ін-ту у Варшаві, 1931–1935 – член організації УРДП у Польщі. Опублікував близько 100 наукових праць, художніх творів і статей. Помер у Варшаві. У 1971 прах перепоховано на українському цвинтарі Баунд-Брук (США). Автор численних публікацій, серед яких «Українські джерела церковного права», «Автокефалія», «Сторінки минулого».

Дж.: Дудко О. Життєвий шлях, громадсько-політична та науково-педагогічна діяльність Олександра Гнатовича Лотоцького (1870–1939) : дис... канд. іст. наук. Київ, 2005. 282 арк.; ЕІУ. Київ, 2009. Т. 6. С. 277; ЕСУ. Київ, 2016. Т. 17. С. 694–695; ЕУ. Львів, 1996. Т. 4. С. 1379; Михайленко Г. Олександр Лотоцький (1870–1939 рр.): інтелектуальна біографія історика. Херсон, 2014. 311 с.; Швидкий В. Громадсько-політична, культурно-освітня та наукова діяльність О. Г. Лотоцького (1890–1930-ті рр.) : дис... канд. іст. наук. Київ, 2000. 248 арк.

Наталія Кузьмінець

ЛЮБИНСЬКИЙ Микола Михайлович (23.09.1891, Стріхівці, Ушиц. пов. Поділ. губ. (нині Ярмолинець. р-н Хмельн. обл.) – 08.01.1938, Карелія (нині РФ)) – державний і політичний діяч, мовознавець. Народився у сім'ї священника. Закінчив філологічний ф-т Київського ун-ту.

Був членом ради Української студентської громади. Член УПСР (1917), увійшов до її ЦК (1919). Член УЦР. Депутат Трудового конгресу від селянства Брацлавського пов., член його конституційно-адміністративної комісії. Член української делегації на переговорах у Бресті. У березні–квітні 1918 – міністр закордонних справ УНР. Після революції співробітник ВУАН. Заарештований у справі «УНЦ» (15.10.1930), засуджений на 3 роки ВТТ. У 1933 з Біломорсько-Балтійських таборів відправлений на адміністративне заслання на північ. Другий арешт (1937) і розстріл в урочищі Сандармох. Реабілітований (1989).

Дж.: Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради : біогр. довід. Київ, 1996. С. 120; ЕІУ. Київ, 2009. Т. 6. С. 378; ЕСУ. Київ, 2017. Т. 18. С. 303; ЕУ. Львів, 2003. Т. 4. С. 1391; Прокопчук В. Міністр УНР – вихідець із Стріхівців // Наук. пр. Кам'янець-Подільського держ. пед. ун-ту. Сер. : Іст. науки. Кам'янець-Поділ., 2001. Т. 6 (8). С. 559–564.

Ірина Хоцянівська

ЛЯЙНБЕРГ Соломон Якович
(27(?).07(?).1891, Гарнопіль, Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угор-

щина (нині Тернопіль) – 09.04.1938, Ленінград (нині Санкт-Петербург, РФ)) – австрійський та український військовий діяч єврейського походження. Закінчив 1-у Тернопільську гімназію та юридичний ф-т Львівського ун-ту. Учасник Першої світової війни, поручник 15-го австро-угорського полку. З листопада 1918 – командир тернопільської єврейської міліції. Після звільнення Тернополя (16.06.1919) під час Чортківської офензиви звернувся до командира I Корпусу Галицької армії О. Микитки, який особисто його знав, з пропозицією сформувати з єврейської міліції окремий єврейський підрозділ у складі УГА. Новий підрозділ під його командуванням, в склад якого увійшли євреї та українці (біля 500 осіб), дістав назву Жидівського пробоевого куреня I Галицького корпусу. Після короткого вишколу на чолі куреня вирушив на фронт (14.07), атакував польське військо між залізничною лінією Тернопіль – Підволочиськ – Колодіївка (нині Підволочис. р-н Терноп. обл.), завадивши планам ворога вийти на лінію Збруча. Під час відступу армії за Збруч забезпечив відступ I Галицького корпусу, ведучи ар'єгардні бої в околицях Скалату, Гримайлова, Товстого та Гусятина (нині у Терноп. обл.). 17.07 по наказу відступив за Збруч, знищивши за собою міст. Після переходу почав наступальні бої проти більшовиків в р-ні Дунаївців, згодом здобув Зіньків (нині Вінковець, р-н Хмельн. обл.) та 03.08 Михалпіль (нині Михайлівка Ярмолинець, р-н Хмельн. обл.), яке захищали потужні підрозділи ворога, захопивши більшовицьку залогоу в полон. Брав участь у боях за Проскурів та Старокостянтинів. З серпня 1919 вже не очолював курінь. У складі куреню, виведеного з фронту че-

рез великі втрати, забезпечував охорону штабу і команди I Корпусу УГА, брав участь в охороні Вінниці. У серпні 1919 під час спільного походу об'єднаних українських армій на Київ – Одесу у складі куреню 30.08 здобув Святошино. Забезпечував відступ 6-ї (Равської) бригади до Ірпеня, відступив з нею на Фастів, Козятин, Бердичів, де, зайнявши місто, відзначився гуманним ставленням та довірою місцевого населення. З 27.09 курінь офіційно перейменували на Тернопільський та включили до складу 6-ї бригади УГА. У жовтні–листопаді у Вінниці, в складі куреня виконував службу в місті. Навесні 1920 повернувся до Тернополя, де був заарештованим поляками; залишався в місті під час перебування там РСЧА. По вступі до Тернополя ДА УНР увійшов до її складу, восени 1920 служив у технічному відділі при штабі 2-ї Волинської дивізії ДА УНР, брав участь в останніх листопадних боях з більшовиками. Пізніше разом з галичанами, які перейшли на більшовицькі позиції, виїхав до радянської Росії. Член ВКП(б) з 1921. Служив начальником радіочастини 4-го управління штабу РСЧА. Мешкав у Москві. У 1933, коли в СРСР відбулися масові арешти галичан, засуджений до 3 років ВТТ. Термін відбував в Карелії, після звільнення завідував радіовузлом Беломоро-Балтійського комбінату, мешкав на станції Медвежа Гора (Карелія). Пізніше оселився в Ленінграді, де 03.10.1937 був повторно заарештований. 19.12 за «участь у контрреволюційній організації та за активну боротьбу проти робітничого класу і революційного руху у складі контрреволюційних урядів у період громадянської війни» засуджений до вищої міри покарання та пізніше розстріляний.

Дж.: ЕСУ. Київ, 2017. Т. 18. С. 396; Кучерук В. Українська Галицька Армія : довідник. Київ, 2010. 448 с.; Стецишин О. Ландскнехти Галицької армії. Львів, 2012. 480 с.; Тинченко Я. Під зіркою Давида. Єврейські національні формування в Україні, 1917–1920. Київ, 2014. 168 с.

В'ячеслав Желіховський

ЛЯШОК Василь Якович (?–?) – громадський діяч. Голова Літинської повітової ради селянських депутатів, член Всеукраїнської ради селянських депутатів. Член УЦР. Балотувався до УУЗ за списком №1 (УСДРП та Селянська спілка).

Дж.: Гай-Нижник П. Члени Української Центральної Ради, 7 серпня 1917 р. – 31 березня 1918 р. URL: <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1917.utsr%203.php>

Тетяна Кароєва

ЛЯЩЕНКО Сергій (189? – 24.04.1920, Літин, Поділ. губ. (нині Вінн. обл.)) – громадський діяч. Член УЦР. Член УПСР. Опікувався виборами до УЗЗ у Літинському пов. Переслідувався гетьманською владою. Літинський повітовий комісар (з жовтня 1919).

Дж.: Реєнт О.П., Рекрут В.П. Нариси життя Літинщини 1917–1921 рр.: революційні події та повсякденність. Київ, 2017. 298 с.

Тетяна Кароєва

М

МАЗЕПА Ісаак Прохорович (16.08.1884, Костобобрів, Новгород-Сіверс. пов. Черніг. губ. (нині Семєнів. р-н Черніг. обл.) – 18.03.1952, Аугсбург, ФРН) – державний, політичний і громадський діяч, публіцист.

Народився у родині міщан козацького походження. Закінчив Чернігівську духовну семінарію, природничий ф-т Петербурзького ун-ту (1904–1910), був активним діячем української студентської громади в Санкт-Петербурзі. Член РУП, пізніше УСДРП. Працював у нижегородському та катеринославському земствах. Значився серед членів катеринославської «Просвіти». На початку червня 1917 увійшов до складу катеринославської Української губернської революційної ради від УСДРП. У 1918 очолив цю раду. Організатор Вільного козацтва на Катеринославщині. Заарештований за гетьманської влади. Депутат Трудового конгресу. Учасник VI з'їзду УСДРП, де разом з однопдумцями виступив проти прихильників «радянської платформи», брав участь у редагуванні Декларації фракції УСДРП (26.01.1919), в якій йшлося про передачу влади в республіці Директорії УНР з включенням до її складу представників ЗУНР. На з'їзді став членом ЦК УСДРП. Вирушаючи на початку лютого 1919 разом з проводом УНР з Києва до Вінниці, вивіз усі протоколи засідань ЦК УСДРП, списки членів. В уряді Б. Мартоса отримав посаду міністра внутріш-

ніх справ УНР. Організував допомогу жертвам єврейських погромів, направляв урядовців на місця для припинення антисемітської агітації, підтримав закон УНР про державну інспекцію у війську, вважаючи, що «армія без політичного контролю стане неминуче зрядом усіх авантюристів». 27.08.1919 у Кам'янці-Подільському очолив уряд УНР і доклав неймовірних зусиль для формування державного апарату. З його ініціативи створено Центральний український повстанський комітет. Активно підтримував ідею Першого зимового походу Армії УНР, під час якого неодноразово особисто зустрічався з командирами дивізій на місцях. З Нової Чорторії (нині Житомир. обл.) виїхав до Липовця, потім побував у Літині, Вінниці, Гайсині, Могилеві-Подільському, а у лютому 1920 р. прибув до Кам'янця-Подільського. 25.12.1919 в Літині на засіданні уряду вимушений був протистояти Раді Республіки, яку в Хмільнику утворили на протигагу Директорії члени уряду – есери – разом з галицьким радикалом І. Макухом. Рада Республіки погодилась на самоліквідацію лише з умови скликання передпарламенту, перед яким Директорія складе повноваження. Для вироблення статуту передпарламенту була обрана спеціальна комісія. 16.05.1920 у Вінниці зустрічав С. Петлюру та Ю. Пілсудського. На зустрічі обговорювалося розмежування повноважень між українською та польською владою, участь поляків у формуванні українського уряду. Не вітаючи прийнятих рішень, 25.05 пішов у відставку. У травні–червні 1920 – міністр земельних справ УНР в уряді В. Прокоповича. 08.06.1920 уряд і всі центральні державні установи виїхали в Жмеринку, звідки че-

рез тиждень подалися до Проскурова, де було вирішено, що деякий час уряд проведе у Кам'янці. Від 05.07.1920 жив у еміграції у Львові, де керував часописами «Соціалістична думка», «Вільна Україна», згодом було вперше видано його книгу «Більшовизм і окупація України». У 1923 перебрався до Чехословаччини. Працював і бібліотекарем, і викладачем ботаніки в Українській господарчій академії в Подєбрадах. У 1927 був свідком на процесі у Парижі над С. Шварцбардом – убивцею С. Петлюри. Писав публіцистичні твори, серед яких головний «Україна в огні й бурі революції». Від 1945 мешкав в Австрії та Німеччині. Співзасновник Української національної ради в еміграції (1948), голова уряду УНР в еміграції (1948 – січень 1952).

Дж.: ЕІУ. Київ, 2009. Т. 6. С. 425–426; ЕСУ. Київ, 2017. Т. 18. С. 482–483; Ісаак Мазепа. Україна в огні й бурі революції. Київ, 2003. 607 с.; Ісааку Мазепі на вічну пам'ять. Лондон, 1962; Солдатенко В. Мазепа Ісаак Прохорович // Політич. енцикл. Київ, 2011. С. 416; Грищенко О. Ісаак Мазепа в житті і в політиці // Ісаакові Мазепі на вічну пам'ять. Мюнхен; Лондон, 1973. С. 43.

Іван Романюк

МАЗУРЕНКО Юрій Петрович

(псевд. Кладун; 01.07.1885, Криворіжжя, Обл. війська Донського (нині Міллеров. р-н Ростов. обл., РФ) – 03.11.1937, Сандармох, Карелія, (нині РФ)) – державний і політичний діяч, організатор повстанського руху. Народився у сім'ї адвоката. Закінчив юридичний ф-т Петербурзького ун-ту (1914). Член РСДРП(м) у 1904–1918. Переслідувався за революційну діяльність. Учасник Першої світової війни, поручик.

У грудні 1917 – січні 1918 – голова Військового комітету Південно-Західного та Румунського фронтів у Києві. З травня 1918 – член УСДРП (ліві). Учасник протигетьманського повстання. На початку 1919 – комісар Головного управління у справах мистецтв і національної культури. У 1919 – ініціатор фракції «незалежників» в УСДРП. З квітня очолював повстанські сили Всеукраїнського ревкому, координував дії отаманів. У липні заарештований у Кам'янці-Подільському через тактичні та ідейно-політичні розходження з урядом УНР. 10.09.1919 у Вінницькій міській думі прочитав лекцію «До історії повстанського руху на Україні з 25 березня по 21 липня 1919 р.». У листопаді від «незалежників» виїхав до Москви для перемовин. Один із організаторів УКП, у 1920–1925 – член її ЦК, згодом член КП(б)У. Член колегії Наркомату юстиції та керівник відділу кодифікації законів. Згодом працював у Наркомгоспі УСРР. Професор Харківського ін-ту народного господарства, Голова Правничого т-ва у Харкові, а також голова Харківського наукового т-ва при ВУАН на початку 1930-х. Заарештований 05.12.1934. 28.03.1935 засуджений до 10 років ВТТ. Покарання відбував на Соловках. Розстріляний. Реабілітований.

Дж.: ЕІУ. Київ, 2009. Т. 6. С. 432; ЕСУ. Київ, 2017. Т. 18. С. 503; Завальнюк К. В. Провісники волі. Літин. 2005. С. 114–115.

Тетяна Кароєва

МАКАРЕНКО Омелян Іванович

(05.08.1892, Селенгінськ, Забайкал. обл. (нині Бурятія, РФ) – ?) – військовий діяч. Закінчив Глухівський учительській ін-т, Оренбурзьке козаке училище (1914). Учасник

Першої світової війни, підосавул. З 07.09.1918 вступив до Армії Української Держави. З 05.12.1918 – начальник штабу 1-ї пішої дивізії Січових стрільців, 07.03.1919 – начальник кінного вишколу корпусу Січових стрільців, 25.05 – помічник командира Кінного полку Січових стрільців ДА УНР. З 14.08 – старший помічник командира 2-го кінного полку ім. М. Залізняка. З 21.11.1919 у польському полоні. З 23.02.1920 – в. о. начальника штабу Окремої пішої бригади Армії УНР у Могилівському та Ямпільському пов. З 01.04.1920 до 1922 – помічник начальника штабу 2-ї стрілецької (згодом – 3-ї Залізної) дивізії Армії УНР. Підполковник Армії УНР. Подальша доля невідома.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 263.

Тетяна Кароєва

МАКУХ Іван (17.09.1872, Дорожів, Самбір. пов., Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угор-

щина (нині Верхній Дорожів, Дрогобицьк. р-н Львів. обл.) – 18.09.1946, Зальцбург, Австрія) – державний

і громадсько-політичний діяч, юрист. Народився у бідній багатодітній родині. Закінчив Львівську академічну гімназію (1895), правничий ф-т Львівського ун-ту. З 1901 почав адвокатську практику. Член УРП, редагував і видавав її друкований орган «Громадський голос». Посол до Галицького сейму (1908–1918). Учасник Першої світової війни. Наприкінці 1914 звільнений з військової служби. Переїхав до Відня, де відстоював ідею створення УСС. Член Загальної Української Ради (05.05.1915). У 1915–1918 опікувався відбудовою господарства на Галичині. Зі створенням ЗУНР призначений державним секретарем публічних робіт, згодом був державним секретарем внутрішніх справ. Разом з УГА перейшов через Збруч. Заступник міністра внутрішніх справ УНР в уряді І. Мазепи. Входив до складу Крайової ради та Ради республіки, утворених у Хмельнику (грудень 1919). Взимку 1920 представляв уряд УНР у Могилеві-Подільському. Від 1921 проживав у Товмачі (нині Тлумач Івано-Франк. обл.), вів адвокатську практику і займався громадсько-політичною діяльністю. У 1928–1935 – сенатор Польщі; у сенаті послідовно відстоював права й свободи українського населення Галичини. У 1920-х – 1930-х неодноразово очолював УРП/УСРП. Навесні 1944 емігрував, від грудня жив в Австрії. Залишив спогади.

Дж.: Вінниця у спогадах : в 3 т. Вінниця, 2018. Т. 2. С. 768, 790–792, 801, 806, 810, 811, 815, 818, 833, 840, 841, 843; ЕУ. Львів, 1994. Т. 4. С. 1444; ЕУ. Київ, 2009. Т. 6. С. 462; Макух І. На народній службі : спогади. Київ, 2001. 572 с.

Тетяна Кароєва

МАЛЬОВАНІЙ П. (?-?) – громадський діяч, лікар. Очільник ямпільської філії УНС, повітовий комісар часів Директорії УНР.

Дж.: Кравчук О., Калитко С., Марценюк Н. Повалення влади гетьмана П. Скоропадського на Поділлі // Вінниччина: минуле та сьогодення : краєзнав. дослідж. Вінниця, 2013. С. 342.

Тетяна Кароєва

МАНДЗЕНКО Йосип Полікарпович (псевд.: Йосип Сірий; 21.11.1890, Голованівськ, Балт. пов. Поділ. губ. (нині Кіровогр. обл.) – 12.12.1970, Денвер, шт. Колорадо, США) – військовий діяч. Закінчив Уманську чоловічу гімназію (1908). Учасник Першої світової війни, підпоручик. Потрапив у австрійський полон (1915). З лютого 1918 – сотенний 7-ї сотні та полковий ад'ютант 1-го Сірожупанного полку, у складі якого у серпні 1918 повернувся в Україну. У подальшому – начальник харчової дивізійної валки Сірожупанної дивізії. З жовтня 1918 – командир 5-ї сотні 1-го Сірожупанного полку Армії Української Держави, згодом ДА УНР. 16.05.1919 потрапив до польського полону. З травня 1920 – начальник філії головного інформаційно-реєстраційного бюро у Вінниці. З 21.06.1920 – старшина охорони Головного отамана С. Петлюри. Підполковник Армії УНР. Наприкінці року інтернований у Польщі. З 1928 служив контрактним офіцером польської армії. У червні 1943 вступив до дивізії Ваффен-СС «Галичина». Після Другої світової війни жив у США. Автор спогадів.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 267.

Тетяна Кароєва

МАРКОВИЧ Дмитро Васильович (псевд. Волиняк, Гайдабура, Марківчанин, Оленин; 07.11.1848,

Полтава – 09.12.1920, Вінниця, Поділ. губ.) – державний, політичний і кооперативний діяч, правник, письменник. Народився в сім'ї старшин давнього козацького роду. Навчався у гімназії Новгород-Сіверського (нині Черніг. обл.), від 1862 – у Вологді (нині РФ), де набув національних поглядів під впливом О. Кониського (перебував там на засланні). Закінчив юридичний ф-т Новоросійського ун-ту в Одесі (1873). Обіймав посади в суді та прокуратурі, зокрема у Катеринославі (нині Дніпро), Херсоні, Бессарабії, на Кубані. За українофільство переслідувався з боку судової влади і був переведений на службу в Каліш (нині Польща). У 1898 вийшов на пенсію і мешкав у маєтку в Михалківці (нині Остроз. р-н Рівн. обл.). Займався господарчою, культурно-освітньою діяльністю, організував перший на Волині кредитний кооператив. Член ТУП й т-ва «Просвіта». За критику влади у 1905–1907

потрапив під нагляд поліції. Активно боровся проти підпорядкування кооперації Волині під політичні завдання «Союзу руського народу». У 1912 його маєток був спалений чорносотенцями. Наступного року переїхав до Вінниці, де придбав будинок на Старому місті. Працював в обліково-позичковому комітеті в справах дрібного кредиту Вінницького відділення Державного банку. 1914 обраний земським гласним Вінн. пов., 1915 – головою Подільської спілки кредитних і ощадно-позичкових т-в. У 1916–1918 брав участь у створенні кооперативного «Українбанку», обирався членом його наглядової Ради. Брав участь у розробці нового кооперативного законодавства, ухваленого Тимчасовим урядом 20.03.1917. Після Лютневої революції 1917 брав активну участь в українському громадсько-політичному житті: заснував т-во «Воля» і газету «Подільська воля», став головою Подільської української губернської ради та членом УЦР. За його ініціативи у Вінниці була заснована «Просвіта». Від січня 1918 – старший прокурор Генерального суду УНР, від квітня – прокурор, згодом – старший прокурор Генерального суду Української Держави. У листопаді в Києві у колишньому приміщенні Українського клубу відбулися урочисті збори з нагоди 50-річчя його літературної праці та 70-річчя ювіляра. Від січня 1919 – член Верховного суду УНР, у лютому–квітні – міністр юстиції УНР. Встиг провести чистку судового та прокурорського апарату на підпорядкованих УНР територіях, укріпити склад міністерства, прийняти державні акти, зокрема про єврейське громадське самоврядування, щодо надання матеріальної допомоги батькам загиблих козаків та постраждалим від більшовиць-

кого терору. Був в. о. голови Ради міністрів УНР. У березні 1919 в Одесі в складі урядової делегації в Італію потрапив у полон до денікінців і лише в жовтні того ж року повернувся до Вінниці. Вийшов на пенсію, але в травні 1920 брав участь у прийомі маршала Ю. Пілсудського. Помер у Вінниці від нападу стенокардії, похований на православному кладовищі. Був одружений з О.І. Арандаренко з дворянської родини полтавських поміщиків. Виховав 3 дітей: дочок Елеонору (від першого шлюбу Олени Іванівни) та Лідію і сина Лева (1881–1930) – діяча «Просвіти», члена Сенату Польщі (1922–1928). Автор кількох збірок оповідань, спогадів та низки публікацій у періодичних виданнях.

На його пошану у Вінниці на будинку колишньої міської думи встановлено пам'ятну дошку (2008). Його ім'ям названо вулиці у Вінниці, Дніпрі та Херсоні.

Дж.: ЕІУ. Київ, 2009. Т. 6. С. 518–519; Рекрут В. «З людьми і для людей...» (Дмитро Маркович в українському національно-визвольному русі: кінець XIX – початок XX ст. Вінниця, 2006. 408 с.

Валерій Рекрут

МАРКОВСЬКИЙ Іларіон Герасимович (1883, Вовчок, Ольгопіль. пов. Поділ. губ. (нині Бершад. р-н Вінн. обл.) – 1938) – громадський діяч, один із фундаторів кооперативного руху на Поділлі. Народився в родині хліборобів. Закінчив Вінницьку учительську семінарію (1911) та один рік навчався на юридичному ф-ті Київського ун-ту. Протягом 1911–1915 вчителював на Ольгопільщині, служив у царській армії. У 1917 демобілізувався і повернувся на батьківщину. Працював в Ольгопільській шкільній управі. Член

УПСР, від якої балотувався до УУЗ. Брав активну участь в організації повітового з'їзду рад робітничих і селянських депутатів. За Української Держави переховувався у Вінниці, потім переїхав до Києва, де навчався і працював секретарем Кооперативної інструкторської ради. У 1919 повернувся до Ольгополя і продовжив роботу в шкільній управі. У період денікінської окупації переїхав до Одеси, служив в одеських кооперативних закладах, обіймав посаду інструктора оргвідділу Одеської облспоживспілки. Підтримував зв'язки з кооператорами подільського краю. Восени 1919 заарештований денікінською контррозвідкою за виступ українською мовою на кооперативному з'їзді в Одесі. Після звільнення (лютий 1920) повернувся до Ольгополя, де працював у шкільній управі, згодом – на посаді інструктора Бершадської споживспілки і Проскурівської бурякоспілки. З 1923, зі створенням Подільського губсільбанку, працював в його апараті. У 1929 звинувачений у створенні контрреволюційної організації «Т-во українських кооператорів» в Ольгопільському і Бершадському пов. У 1930 заарештований за участь у повстанському русі, «політичний бандитизм». Постановою слідчого у справі ув'язненого було вислано за межі України на невизначений судом термін. Звільнився і повернувся до Києва (1935). Працював бухгалтером київського «Водоканалбуду». Заарештований і засуджений (29.08.1938) до розстрілу. Реабілітований.

Дж.: ДАВіО. Ф. Р-6023. Оп. 4. Спр. 13874. Арк. 9-13, 25, 30 зв. ; Ф. П-138. Оп. 6. Спр. 57. Арк. 57; Рекрут В. Іполит Зборовський (1875-1937). На перехресті двох епох. Вінниця, 2014. 765 с.

Олена Стадник

МАРТОС Борис Миколайович
(20.05.1879, Градизьк, Лубен. пов.

Полтав. губ. (нині Глобин, р-н Полтав. обл.) – 19.10.1977, США) – державний, політичний і громадський діяч, учений-економіст, організатор кооперативного руху. Походив зі старого козацького роду. Закінчив зі срібною медаллю Лубенську гімназію (1897), згодом математичне відділення Харківського ун-ту (1908). Під час навчання став членом таємної Української студентської громади Харкова (1899), згодом – РУПу, з 1905 – УСДРП. У 1906–1910 викладав у навчальних закладах Харкова, але як «неблагонадійний» позбавлений педагогічної практики, протягом 1910–1914 працював у кооперативних організаціях Волині, Полтавщини та Кубані. До складу УЦР обраний на I Всеукраїнському селянському з'їзді. Член Малої Ради від фракції УСДРП. Входив до складу ЦК Селянської спілки, заступник голови. З 17.06.1917 – генеральний секретар земельних справ, 21.08 – товариш генерального секретаря земельних справ. Є одним із авторів земельного закону УЦР, один з організаторів Центрального кооперативного комітету. Під його керівництвом у 1917

пройшли два кооперативні з'їзди. У 1918 очолював управу Українського кооперативного комітету, викладав у Київському комерційному ін-ті, один із засновників Кооперативного ін-ту в Києві, член ради директорів Дніпросоюзу. У грудні призначений міністром продовольчих справ в уряді В. Чехівського та С. Остапенка, упродовж 09.04–27.08.1919 очолював Раду народних міністрів УНР і водночас обіймав посаду міністра фінансів. Під час перебування уряду у Вінниці, брав активну участь у засіданнях щодо питань фінансування, врегулювання цін на товари й розподілу коштів у певні установи України. Зокрема, прийнято: «Закон про видачу довгострокових позичок Центральним Кооперативним Установам на фінансування української промисловості» (04.02.1919); «Постанову про асигнування з коштів Державної скарбниці 200 000 крб. на початкове улаштування друкарні при Кам'янець-Подільському державному українському ун-ті і на придбання шрифту для цієї друкарні» (08.02.1919), «Постанову про заснування при Директорії Української Народної Республіки фонду для видавання грошових допомог» (14.02.1919). Його зусиллями Директорія ухвалила важливий закон у сфері фінансів – закон про самостійність української валюти. У 1920 емігрував до Німеччини, згодом – Чехословаччини, де продовжив наукову, громадську та педагогічну діяльність. Один із організаторів та професор (з 1924) Української господарської академії в Подебрадах, у 1936–1938 – директор Українського технічно-господарського ін-ту. У 1945 переїхав до Мюнхена, де став засновником та ректором Української вищої школи економіки (1945–1949). Працював в ін-ті вив-

чення СРСР (1954–1958). З 1958 жив у США. Наукові дослідження пов'язані із теорією кооперативного руху та фінансовою справою, зокрема «Теорія кооперації» (1924), «Кооперативна ревізія» (1927).

Дж.: Біда М. Проф. Борис Миколайович Мартос: політик, учений і громадський діяч // Укр. історик. 1977. № 3–4. С. 100–105; Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради : біогр. довід. Київ, 1998. С. 122–123; ЕІУ. Київ, 2009. Т. 6. С. 534; Кудлай О. Громадсько-політична діяльність Бориса Мартоса // Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 рр. Київ, 2011. № 6. С. 21–44; Качор А. Борис Мартос. Коротка розвідка його науково-економічної, політичної і загально-громадської праці. Вінніпег, 1977. 32 с.; Мартос Б. Перші кроки Центральної Ради // Хроніка 2000. Київ, 2002. Вип. 51–52. С. 334–352.

Валентина Гребеньова

МАРЦИНКОВСЬКИЙ Михайло Михайлович (?–?) – громадський діяч. Член Подільської губернської ради громадських організацій від Вінницької соціал-революційної групи українців (1917).

Дж.: Дж.: Поділля в добу Української революції. Рік 1917 : док. та матеріали / упоряд. В. Р. Адамський. Кам'янець-Поділ., 2017. С. 350.

Тетяна Кароєва

МАС (МААС) Аріст Арістович (Mahs Ernest Arnold, 02.12.1868 – 12.08.1919, Вінниця, Поділ. губ.) – підприємець, поміщик, громадський діяч. Німець за походженням, представник сімейства великих підприємців у Російській імперії, відомих з XVII ст. Власник маєтку в Деревчині Ямпільського пов.,

що на початку ХХ ст. вважався одним із найкращих у Російській імперії. Тут з 1888 діяло перше на Правобережній Україні дослідне поле – перша сільськогосподарська науково-дослідна установа, заснована батьком також Арістом Арістовичем (1836–1903), членом Київського та Подільського т-в сільського господарства та сільськогосподарської промисловості. Власник цукрового заводу, при якому для робітників діяли лікарня, аптека, дитячий садочок, бібліотека та загальнодоступний парк. Входив до Союзу земельних власників та сільських господарів Поділ. губ. (створений у грудні 1917 як осередок Всеросійського союзу земельних власників). Як один із регіональних лідерів племінної справи сприяв збереженню племінної худоби та коней, створивши для цього спеціальну комісію по захисту племінного фонду губернії. Представляв організацію (разом з графом Д. Гейденом та В. Даниловим) на Всеукраїнському з'їзді хліборобів 29.04.1918, де було обрано Гетьманом України П. Скоропадського. З червня 1918 був голо-

вою правління Союзу та безпосередньо займався від імені організації клопотанням перед Міністерством фінансів про забезпечення місцевого відділення Державного Банку достатньої кількості грошових знаків для розрахунку на підприємствах сільськогосподарської промисловості, з метою запобігти виступам незадоволених працівників на сільськогосподарських підприємствах краю. За його ініціативи при організації діяла оціночно-експертна комісія, яка працювала над розробкою порядку компенсації державою збитків поміщицьким господарствам, спричинених погромами. В червні 1919 заарештований разом із братом Володимиром Подільським губревкомом і розстріляний.

Дж.: Гейден Д. «Скоропадского я знал с малых лет» : воспоминания // Ист. архив. 2012. №2. С. 115–129; Корзун О. Становлення та розвиток сільськогосподарської дослідної справи на Поділлі (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). Київ, 2011. С. 104–105; Дербчинское опытное поле барона Ар. Ар. Маса. Вып. I–X. 1888–1898 гг. Киев, 1889–1898; Любанский Ф. Обзор 5-тилетней деятельности Дербчинского опытного поля барона А.А. Маса. Москва, 1895. 86 с.; ДАВіО. Ф. Р-207. Оп. 6сч. Спр. 57. 118 арк.; Шлях. 1919. 26 серп.

*Тетяна Кароєва,
Олена Корзун*

МАТЕЮК Антоній Васильович (? , Угнин, Влодав. пов. Седлец. губ. (нині Парчів. пов. Люблін. воєвод, Польща) – 1919, Жмеринка, Вінн. пов. Поділ. губ. (нині Вінн. обл.) – релігійний і громадський діяч. Закінчив Холмську духовну семінарію. Служив священником у Хижовичах Томашівського пов. Холмської губ.

(нині Польща). Під час Першої світової війни евакуювався до Києва та був призначений військовим священиком 248-ї ополченської дружини. Один із керівників українського руху на Холмщині та Підляшші. На Холмському з'їзді у Києві (25–27.08.1917) був обраний заступником голови Холмського губернського виконавчого комітету. Член УЦР. Наполягав на включенні Холмщини до складу УНР. Наприкінці 1917 – на початку 1918 – священик 2-ї Сердюцької дивізії військ УЦР, навесні 1918 – у складі Окремої Запорізької дивізії Армії УНР. Після приходу до влади гетьмана П. Скоропадського мешкав у Києві. Учасник протигетьманського повстання. Призначений протопресвітером спочатку військ Директорії, а потім – ДА УНР. Обраний до складу Українського Священного Синоду, брав активну участь у становленні національної Церкви та розбудови структури військового духовенства (розробив штат українського військового духовенства). Доклав чимало зусиль для укомплектування військових частин капеланами. У листопаді 1919 захворів на тиф і був залишений у лікарні у Жмеринці. Того ж місяця, по захопленні міста білогвардійськими військами, страчений.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2011. Кн. 2. С. 2–5.

Тетяна Кароєва

МАХНИЦЬКА Марія (у заміж. Янів, ?–?) – медична сестра. У листопаді 1918 – сестра епідемічного шпиталю у Бережанах. Згодом приєдналась до Козацького загону ім. Гонти під керуванням от. Долуда, у 1919 – до І Галицького кор-

пусу УГА. У серпні–грудні 1919 була медсестрою корпусного польового шпиталю у Вінниці. У 1920 – у Станіславові (нині Івано-Франківськ), вийшла заміж за лікаря Ю. Янова. До 1923 проживала у Львові, згодом емігрувала до Чехословаччини. У травні 1945 з чоловіком евакуювалось до Німеччини, 1949 – до США та оселилась у Буффало (шт. Нью-Йорк). Згодом у 1955 осіла у Клівленді (шт. Огайо). Залишила спогади про капеланів УГА – о. І. Лебедовича, о. І. Баричка та о. В. Демчука.

Дж.: Дмитренко-Ратич Г. Листопадіві міркування : альманах Укр. Народ. Союзу. 1962. С. 134–137; Д-р Юрій Янів // Вісті комбатанта. 2014. 10 серп.; Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії : матеріали до історії. Вінніпег, 1963. 325 с.

Олеся Коваль

МАХОМЕТА Денис Прокопович (06.05.1893, Підвисоке, Липовець, пов. Київ. губ. (нині Оратів. р-н Вінн. обл.) – після 1960-х) – громадсько-політичний і військовий діяч, повстанський отаман. Народився у селянській родині. Помічник Липовецького повітового коменданта (1918). Арештовувався за часів Української Держави. Один із організаторів протигетьманського повстання на території Липовецького пов. Разом із сформованим у Козятині загonom (згодом – Кальницький курінь) визволив у листопаді 1918 від гетьманців Липовець. Член Липовецької повітової земельної управи (з 11.01.1919) та повітового комітету Селянської спілки. З весни 1919 – отаман повстанського загону. Співдіяв з отаманом А. Волинцем. В червні спільно з останнім зайняв Дашів, восени – Іллінці, звідки направився у бік Липовця (в р-ні останнього повстанці зазнали знач-

них втрат). В липні 1920 загін розгромлений червоними. З 1920 перебував в еміграції у Польщі. Повернувся на батьківщину в 1921, в червні добровільно амністувався. У 1927 висланий на Соловки. Зі слів старожилів, у 1960-х односельчани зустрічали його в Мурманську.

Дж.: Владимирець. Дописи з провінції. Дашів (на Київщині) // Червоний стяг. 1919. 15 черв.; Завальнюк К. В. Провісники волі. Літин, 2005. С. 118–119.

Костянтин Завальнюк

МАЦІЄВИЧ Кость Адріанович (псевд. і крипт.: К. Ашин, К. А.; 18.05.1873, Деремезна, Васильків. пов.

Київ. губ. (нині Обухів. р-н Київ. обл.) – 02.04.1942, Прага (нині Чехія)) – державний, політичний і громадський діяч, вчений-агроном, дипломат. Навчався у Білоцерківському реальному училищі, 4-й Київській гімназії. Закінчив Ново-Олександрійський ін-т сільського господарства і лісівництва (1898, нині Пулави, Польща). Відтоді – вчений секретар Полтавського т-ва сільського господарства, водночас від 1900 – агроном Полтавського повітового земства, 1901–1905 – Саратовського губер-

ського земства (Росія). Організатор осередків Всеросійського селянського союзу (1905), член місцевої української громади. У грудні 1905 заарештований, однак незабаром звільнений. Восени 1906 повернувся на Київщину. 1907–1915 (з перервами) – редактор часописів «Хлібороб», «Агрономического журнала», «Южно-Русской сельскохозяйственной газеты», «Нашої справи» (Харківської української громади). Заарештований за революційну діяльність. 1912–1915 – агроном Харківського т-ва сільського господарства, заступник голови Комітету сприяння сільськогосподарській кооперації. 1915–1917 – професор Кам'яноостровських та Стебутьівських вищих жіночих сільськогосподарських курсів у Петрограді, лектор курсів Московського народного ун-ту, завідувач економічного відділу Всеросійського земського союзу, член Ліги аграрних реформ Вільного економічного т-ва. Належав до УДРП (з 1917 – УПСФ) і ТУП. Член УЦР від партії. Від серпня – заступник генерального секретаря земельних справ, автор проекту аграрної реформи на засадах індивідуального трудового господарства зі збереженням земельної власності. Не погодився з ідеєю соціалізації землі, в грудні 1917 вийшов у відставку. Працював у Київському губернському земстві, був заступником голови Всеукраїнського земського союзу, член української делегації на мирних переговорах із РСФРР та комісії з укладання торговельних договорів із країнами Четверного союзу. Голова Наглядової ради Центрального союзу сільськогосподарської кооперації, заступник голови ради Центрального українського кооперативного комітету, організатор 1-го Всеукраїнського агроенімічного з'їзду.

В січні–лютому 1919 – керівник делегації на переговорах УНР з країнами Антанти (Ясси, Бухарест, Одеса, Бірзула); у лютому–квітні 1919 – міністр закордонних справ УНР в уряді С. Остапенка. Від червня – голова Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії, паралельно з листопада 1920 – керуючий справами Посольства УНР в Болгарії. Сприяв поверненню в Україну Запорозького корпусу, поставкам зброї та амуніції Армії УНР, опікувався справами інтернованих українських військових на території Румунії, українських емігрантів в Болгарії. У 1925 емігрував до Чехословаччини, завідував кафедрою сільськогосподарської економії і громадської агрономії, приватної економії та статистики, був деканом агрономічно-лісового ф-ту (1927–1928) Української господарської академії в Подєбрадах, з 1935 – професор Українського техніко-господарчого ін-ту в Празі. Співпрацював з Українським науковим ін-том у Варшаві, з багатьма українськими фаховими громадськими організаціями. У 1928–1931 – голова Українського республікансько-демократичного клубу в Празі. Один із основоположників громадської агрономії в Україні та Росії, автор низки наукових праць і статей у фахових виданнях. Похований у Празі.

Дж.: Доманицький В. Кость Мацієвич (Замісць вінця на могилу). Київ, 1943. 13 с.; Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради : бібліогр. довід. Київ, 1998. С. 126–127; Власенко В. Корифей громадської агрономії і дипломат // Дипломат. та консул. служба у вимірі особистості. Київ, 2016. С. ЕІУ. Київ, 2009. Т. 6. С. 562; Єпик Л. І. Костянтин Андріанович Мацієвич – державний і громадсько-політичний діяч : автореф. дис... канд. іст. наук. Київ, 2009. 20 с.

Іван Романюк

МАЧУШЕНКО Володимир Сидорович (15.07.1880, Озеро, Брацлав. пов. Поділ. губ. (нині Немирів. р-н

Вінн. обл.) – 01.06.1937, Рівне) – військовий і громадсько-політичний діяч, учитель, кооператор. Народився в заможній селянській родині. Закінчив Чуківську учительську школу (1898). Вчителював у школах Брацлавського та Ямпільського пов. В Джурині був одним із організаторів кредитно-позичкового т-ва (1909). Брав участь у роботі I Подільської губернської кооперативної наради (Вінниця, 24–26.01.1914). З 1917 проживав у Вінниці, де 20.03 обраний членом правління Подільського союзу кредитних і ощадно-позичкових т-в (з 1918 – Подільський Союз-банк). Член УПСР. Член виконкому УЦР, Подільської губернської української ради, ЦК Селянської спілки, Всеросійських установчих зборів (все 1917), УУЗ (1918), депутат Трудового конгресу (1919), а також гласний Вінницької міської думи (входив до складу шкільно-бібліотечної комісії). Перебував в опозиції до влади гетьмана П. Скоропадського, а також активно боровся проти більшовицьких військ. Був організатором та командиром 56-го Немирівського резервного полку ДА УНР, а також одним з керівників велико-

го антибільшовицького повстання на Немирівщині та Брацлавщині у травні 1919. На початку серпня брав участь у боях ДА УНР за Жмеринку. За його голову більшовики обіцяли винагороду в 10 тисяч золотих рублів, однак, не спіймавши його, розстріляли як заручницю його дружину (1921). Після 1920 перебував в еміграції. Разом із своїми соратниками, подільськими кооператорами П. Відибідою та А. Герасименком вивіз запаси Подільського Союз-банку та передав їх на зберігання в банк у польській Ченстохові. З 1932 брав діяльну участь у Волинському союзі комунальних і кооперативних організацій «Гурт» (член управи останнього з 1935). На II краєвому з'їзді Волинського українського об'єднання (30–31.03.1935) в Луцьку обраний членом Головної ради цієї організації від Луцького пов. Помер від туберкульозу. Мав сина і 3 доньок.

Дж.: ДАВіО. Ф. Д-193. Оп. 1. Спр. 25. Арк. 12 ; Ф. Д-349. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 1 б зв. ; Ф. Д-405. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 46 зв. – 47 ; Ф. Д-654. Оп. 1. Спр. 18. Арк. 5, 6; Завальнюк К. В. Життя в ім'я України. 2-е вид., доп. Вінниця, 2007. 140 с.; Завальнюк К. В. Мачушенко Володимир Сидорович // Тернопіл. енцикл. слов. Тернопіль, 2005. Т. 2. С. 482; Завальнюк К. В. Провісники волі. Літин, 2005. С. 119–120.

Костянтин Завальнюк

МЕЛЬНИК Оксентій Федорович (1886, Березова, Могилів. пов. Поділ. губ. (нині Березівка Чернівець. р-н Вінн. обл.) – ?) – громадський діяч. Член УЦР. Заарештований за часів Української Держави. Подальша доля невідома.

Дж.: Гай-Нижник П. Члени Української Центральної Ради, 7 серпня 1917 р. – 31 березня

1918 р. URL: <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1917.utsr%203.php>.

Тетяна Кароєва

МЕЛЬНИК Т. Д. (?–?) – громадський діяч. Депутат Трудового Конгресу від селянства Гайсинського пов. Безпартійний.

Дж.: Лейберов О. О. «Ваша влада, ваш оборонець...» – як обирали Конгрес трудового народу Української Народної Республіки // Література та культура Полісся. Сер. : Іст. науки. 2015. Вип. 79. С. 137–165.

Тетяна Кароєва

МИКИТКА Осип (21.02.1878, Заланів, Рогатин. пов., Королівство

Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Рогатин. р-н Івано-Фр. обл.) – 08.1920, Москва) – український та австрійський військовий діяч. Народився у сім'ї учителя,

закінчив гімназію в Перемишлі, кадетську школу у Відні. Старшина австро-угорської армії у Галичині. Сотник 33-го Старосамбірського полку 45-ї Перемишльської дивізії піхоти. Учасник Першої світової війни. На початку січня 1918 – командир 1-го полку УСС. У березні у складі австро-угорських військ прибув до Олександрівська (нині Запоріжжя). Перебував у групі військ, якою командував В. Габсбург. З жовтня – на Буковині. У Галицькій армії брав участь у львівських листопадових боях. Сформував і очолив групу «Старе село» (грудень 1918 – січень 1919). Командир I Корпусу (12.02.1919), герой Чортківської офензиви. Після переходу Галицької армії за Збруч силами 5-ї Сокальської та 6-ї Равської бригад зайняв Браїлів (08.08), силами 5-ї Сокальської бригади (разом з III Корпусом УГА та Київською групою ДА УНР) здобув Жмеринку (09.08), разом з 6-ю Запорізькою дивізією ДА УНР – Вінницю (10.08). В серпні 1919 під час спільного походу об'єднаних українських армій на Київ і Одесу діяв у складі Центральної армійської групи генерала А. Кравса, яка наступала на Київ. 30.08 здобув Київ, але 31.08 через політичні домовленості з білогвардійцями за наказом залишив столицю. У жовтні 1919 брав участь у війні із ЗСПР, 15.10 під час наступу ДА УНР та УГА отримав наказ підтримати III корпус генерала А. Кравса і взяти участь в оточенні ворожого угруповання у р-ні Гайсин – Брацлав – Тульчин. Наступ зазнав невдачі. Протистояв контр-наступу білогвардійців після захоплення ними Іллінців (21.10). 22.10 зайняв лінію Лопатинка – Оратів – Бабин. 24.10 здійснював керівництво подальшим наступом частин I Корпусу на Кантеліну – Заруддя.

Очолив частини розформованої армійської групи А. Кравса. Після відступу частин УГА призначений її Начальним вождем та підвищений до генерала-четаря (07.11). 19.11 у вінницькому готелі «Савой» підписав текст угоди від УГА про перехід на бік білогвардійців. Хворів на тиф. Повернувся до виконання обов'язків 14.01.1920. Під час союзу УГА з РСЧА здійснив невдалу спробу переправити армію в Румунію, 10.02 арештований представниками новоствореного Ревкому УГА і переданий т. зв. ревтрибуналу 14-ї більшовицької армії в Одесі. Відправлений з Одеси до Москви у Бутирську тюрму. Категорично відмовився служити більшовикам, за що був страчений наприкінці серпня 1920.

Дж.: Дєдик О. Чортківська офензива. Ч. 1. Львів, 2013. 232 с.; ЕУ. Київ, 2009. Т. 6. С. 636; Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння. Київ, 2006. 576 с.; Кучерук В. Українська Галицька Армія : довідник. Київ, 2010. 448 с.; Литвин М. Проект «Україна». Галичина в Українській революції 1917–1921 рр. Харків, 2015. 380 с.; Україна. 1919 рік: М. Капустянський «Похід Українських армій на Київ – Одесу в 1919 році». Є. Маланюк «Уривки зі спогадів». Київ, 2004. 558 с.; Чмир М., Пінак Є., Музичук С. Галицька Армія, 1918–1920. Рівне, 2008. 80 с.

В'ячеслав Желіховський

МИКИТЮК Григорій о. (1889–1919, Немирів, Брацлав. пов. Поділ. губ. (нині Вінн. обл.) – релігійний діяч. У 1918 рукопокладений на священника УГКЦ. Польовий духівник УГА. З серпня 1919 провадив службу на Поділлі. Захворів на тиф та помер.

Дж.: Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії : матеріали до історії. Вінніпег, 1963. С. 84.

Олеся Коваль

МИКОЛАЙЧУК Іван Маркович
(06.10.1884, Кисляк, Гайсин. пов. Поділ. губ. (нині Гайсин. р-н Вінн.

обл.) – 06.04.1942, Теплик Вінн. обл.) – політичний і громадський діяч, педагог. Народився в селянській родині. Закінчив учительські курси в Кам'янці-Подільському (1905). Першим місцем роботи стала Борівка Ямпільського пов. (1905–1909). Водночас, у 1905 слухав курс садівництва та городництва при Уманській школі садівництва та здав відповідний іспит. У 1909 під тиском місцевих чорносотенців переїхав до Зозулинців Бердичівського пов., де працював у 2-класній земській школі. Закінчив Київський вчительський ін-т (1913). Працював в 1914–1915 у земській школі Косоуців Сорокського пов. (нині Сорок. р-н, Молдова).

Вступив до УПСР. Через партійну роботу впродовж 1915–1917 перебував на засланні в Сибіру. Із вибухом Лютневої революції у березні 1917 повернувся і став організатором крайового осередку УПСР і Селянської спілки на Гайсинщині. Член УЦР, згодом Малої ради УЦР, Подільської губернської української ради. Активно українизував школи. Паралельно від Тимчасового уряду очолив повітком та земську управу. Забезпечив місцевий загін Вільного козацтва зброєю і зупинив спробу захоплення більшовиками влади у Гайсині у жовтні 1917. Тоді ж залишив посаду голови повітової земської управи, працював інструктором УЦР з питань виборів до УУЗ і був обраний його членом. З встановленням Гетьманату 25.06.1918 потрапив до австрійської в'язниці у Жмеринці. Наприкінці листопада звільнений. Повернувшись до Гайсина, брав участь у виборах до Трудового конгресу і разом з А. Волинцем організував загін «Національної гвардії», перейменований на 61-й Гайсинський повстанський полк. Депутат Трудового конгресу від селянства Гайсинського пов., очолював селянську фракцію. Увійшов до складу ЦК УПСР. Під час більшовицької окупації повіту (березень–серпень 1919) арештовувався ЧК, але був звільнений. Готував антибільшовицьке повстання, згодом відновлював українську владу. Під час денікінської окупації Гайсинщини перебував у Кам'янці-Подільському, де працював у редакції газети «Народна воля». На початку 1920 повернувся додому і відновив громадсько-політичну діяльність. У серпні, після встановлення більшовицької влади, заявив про перехід до радянської платформи. Влітку 1921 в числі 93 осіб заарештований за зв'язок

з «бандами» отаманів М. Вікула і А. Волинця. За вироком губернського трибуналу мав бути розстріляним, але в останню мить виправдали. У червні 1928 заарештований, Колегія ОДПУ СРСР винесла вирок про розстріл, але змінила на покарання на 10 років ВТТ на Соловках. У 1931 проходив по справі «УНЦ» й отримав покарання 6 років ВТТ. У серпні 1938 повернувся до Кисляка і працював вчителем в Карбівці. У 1941 з початком окупації брав участь у діяльності Кисляцького осередку ОУН(м). На початку квітня 1942 арештований гестапо і розстріляний.

Дж.: Рекрут В. П. Подолянин Іван Миколайчук – борець за волю України // Матеріали 15-ї Поділ. наук. іст.-краєзнав. конф. Кам'янець-Поділ., 2017. С. 432–439.

Валерій Рекрут

МИРОНЕНКО-ВАСЮТИНСЬКИЙ **Понтій Семенович** (05.08.1881, Васютинці, Літин. пов. Поділ. губ. (нині Бар. р-н Вінн. обл.) – ?) – військовий діяч. Закінчив Київське піхотне юнкерське училище (1904). Учасник Першої світової війни, підполковник. З 17.04.1918 – губернський комендант Харківщини, 16.11 – командувач 7-го Харківського корпусу. У квітні–травні 1919 – командир 1-го Волинського технічного полку ДА УНР у Луцьку. Потрапив у полон до поляків. З 12.06.1919 – командир окремого загону Сірожупанників, що діяв у складі 6-ї Запорізької дивізії ДА УНР на подільських теренах. З 02.10 – у розпорядженні штабу ДА УНР, наприкінці місяця придільений до штабу 9-ї Залізничної дивізії для формування військ залізничної охорони. Подальша доля невідома.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 280.

Тетяна Кароєва

МНЕВСЬКА **Галина Іванівна** (псевд. Галина Орлівна; 16.11.1895,

Калайденці, Лубен. пов. Полтав. губ. (нині Лубен. р-н Полтав. обл.) – 21.03.1955, Голоби, Ковел. р-н Волин. обл.) – письменниця, актриса. Здобула освіту в Лубенській і Московській гімназіях, студентка Вищих жіночих курсів у Москві (1916–1917), історико-філологічного ф-ту Вищих жіночих курсів у Києві (1917–1919). Українська письменниця доби Розстріляного відродження. Дружина відомого письменника, публіциста та критика К. Поліщука (1891–1937). У 1918 розпочала творчу кар'єру – як письменниця і як актриса, віднайшла собі артистичне ім'я Орлівна. До осені 1919 грала на сцені Київського Молодого театру. Восени 1919 переїхала до Вінниці та

стала акторкою Театру ім. Франка під керівництвом Г. Юри (нині Національний академічний драматичний театр ім. І. Франка, Київ). Активно виступала за розірвання соювної угоди між УГА та більшовиками, налагодила співпрацю з емісарами Уряду УНР, які конспіративно бували у Вінниці. У 1920 виїхала до Львова на запрошення місцевого театру. У цей час в її перекладах публікувалися «Робінзон Крузо» Д. Дефо, «Прекрасними сабіянками» Л. Андреева та ін. У 1925 повернулася до УСРР, оселилась у Харкові. У 1930 з чоловіком отримала житло у трагічно відомому письменницькому будинку «Слово» (квартира 27, під'їзд 2, поверх 5). 20.01.1931 її, чи не першою серед жителів будинку, було заарештовано. За звинуваченням в українському націоналізмі вона отримала 5 років заслання в Актюбінську область Казахської СРР. Там прожила 23 роки, учительюючи в Мартукській середній школі поблизу Актюбінська (1938–1953).

Дж.: Білик Г. Галина Орлівна – Клим Поліщук: «Дієві жертви великого історичного лихоліття» // Рідний край. 2013. № 1 (28). С. 206–214; Гірняк Й. Спомини // Вінниця у спогадах : у 3 т. Вінниця, 2017. Т. 2. С. 853–890; Гірняк Н. Спомини // Там само. С. 773–821; ПроСлово : веб-сайт. URL: <http://proslowo.com/person/27-040-orlivna-galina>

Олеся Коваль

МОРОЗ В. (?-?) – громадський діяч, кооператор. Очільник Тульчинської філії УНС.

Дж.: Кравчук О., Калитко С., Марценюк Н. Повавлення влади гетьмана П. Скоропадського на Поділлі // Вінниччина: минуле та сьогодення : краєзнав. дослідж. Вінниця, 2013. С. 342.

Тетяна Кароєва

МОСЕВИЧ С. (?-?) – громадський діяч. Брацлавський повітовий комісар часів Директорії УНР (1918).

Тетяна Кароєва

МОСЕНДЗ Леонід Маркович (20.09.1897, Могилів-Подільський, Поділ. губ. (нині Вінн. обл.) – 14.10.1948,

Блоне, Швейцарія) – поет, прозаїк, есеїст. Народився у родині державного урядовця. Закінчив Вінницьку учительську семінарію (1915). Учасник Першої світової війни. У 1918 перебував у складі Наливайківського полку 1-ї Запорізької Дивізії УНР. За часів Української Держави вчителював в Гнівані. У 1919 знову повернувся до армії, в якій пробув до 20.11.1920, пізніше був інтернований до Польщі. З Ченстохови (Польща) у 1922 переїхав до Чехословаччини, де закінчив хіміко-технологічний ф-т Української господарської академії в Подебрадах (1928). У 1931 захистив докторську дисертацію з проблем переробки нафти, працював у лабораторіях. Наприкінці 1930-х викладав у Державній академії в Сваляві (нині Закарп. обл.),

а після окупації Закарпаття переїхав до Братислави. Тут одружився, став батьком. У 1945 виїхав до Австрії. Через загострення хвороби переїхав до Швейцарії, де й помер. У 1930-х почав друкуватися. Його спадщина: збірка поезій «Зодіак» (1941), три поеми («Вічний корабель» (1940), «Канітферштан» (1945) і «Волинський рік» (1948)), три збірки новел і оповідань («Засів», «Людина покірна», «Відплата») і незавершений роман «Останній пророк». У Вінниці на його пошану названо вулицю (2017).

Дж.: Завальнюк К. В., Кравчук О. М., Легун Ю. В. Леонід Мосендз у документах епохи. Вінниця, 2013. 272 с.

Ірина Хоцянівська

МОСКАЛЕНКО (?-?) – громадський діяч. Депутат Трудового Конгресу від селянства Брацлавського пов.

Дж.: Лейберов О. О. «Ваша влада, ваш оборонець...» – як обирали Конгрес трудового народу Української Народної Республіки // Література та культура Полісся. Сер. : Іст. науки. 2015. Вип. 79. С. 137–165.

Тетяна Кароєва

Н

НАГОРНИЙ Степан Васильович (08.08.1897, Дашів, Липовець пов. Київ. губ. (нині Іллінець. р-н Вінн. обл.) – ?) – військовий діяч. Закінчив Житомирську школу прапорщиків (1915). Учасник Першої світової війни, поручик. З 04.10.1918 – командир сотні Окремого Чорноморського коша Армії Української Держави. З 25.11.1918 – командир Окре-

мого Кальницького куреня військ Директорії, голова надзвичайних судів у Липовці та Ковелі (нині Волин. обл.). З 01.04.1919 – командир 1-го куреня, у червні–липні – помічник командира 1-го Сірожупанного полку ДА УНР. З 15.08 – у резерві старшин при Головному інтендантському управлінні. З 26.12 інтернований польською владою. 15.02.1920 обраний головою громади українських старшин у таборі Ланцут. З 29.06 – начальник інформаційної філії розвідного управління Генерального штабу УНР. Сотник Армії УНР. Після 1921 доля невідома.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 291–292.

Тетяна Кароєва

НАЗРУК Осип Тадейович (псевд. та крипт.: Андрій Банашкепов).

вич, Андрій Чекановський, Святослав, Чужинець; А., А. Б., А. Ч., Б. А., Др. Н. О., Ч. А. та ін.; 31.08.1883, Бучач, Королівство Галичини та Ло-

домерії, Австро-Угорщина (нині Терноп. обл.) – 31.03.1940, Краків (нині Польща)) – державний, громадський і політичний діяч, журналіст, публіцист, письменник. Доктор права (1912). Народився в родині дрібного ремісника-кушніра. Навчався у Буцацькій та Золочевській гімназіях. Захоплювався «драгоманівським» соціалізмом. У 1902–1908 студював право у Львівському та Віденському ун-тах. Голова т-ва галицьких студентів «Січ» (1904) та львівської «Академічної Громади» (1906–1907). Член УРП (1905–1923), член і секретар її головної управи. Очолював Головне управління преси та пропаганди (на правах окремого міністерства) в урядах В. Чехівського та С. Остапенка (грудень 1918 – квітень 1919). Про період перебування уряду у Вінниці згадував із теплом у споминах «Рік на Великій Україні». Опікувався виведенням німецьких військ з України. Брав активну участь у засіданнях місцевого УНС щодо питань освіти, культури та улагодження міжетнічних взаємовідносин у регіоні. Навесні 1919, перебуваючи на Поділлі на посаді міністра, ухвалив ряд важливих документів саме з питань етнічних меншин «Закон про єврейське громадське самоврядування» (17.05), «Закон про створення Особливої Слідчої комісії для розслідування протиеврейських погромних подій» (27.05), «Закон про тимчасові штати центральних установ Міністерства єврейських справ» (23.03). У складі Січових стрільців перебував у Кам'янці-Подільському (липень–жовтень 1919). Середина липня 1919 – у складі УГА прибув до Кам'янця-Подільського, увійшов до уряду Директорії. Редактор газети УГА «Стрілець», один з авторів «Проскурівської Декларації Сі-

чових Стрільців». З урядом ЗУНР виїхав в еміграцію до Відня у якості повноваженого у справах преси і пропаганди (жовтень 1919). У серпні 1922 виїхав до Канади як надзвичайний представник уряду ЗУНР. Після повернення до Львова в 1928 приєднався до Українських християнської (з 1939 – католицької) організації. Перед загрозою радянської окупації емігрував до Польщі, у Краків, де й помер. Похований на місцевому Раковицькому цвинтарі.

Дж.: Бурачок Л. Громадсько-політична діяльність Осипа Назарука (1883–1940 рр.). Івано-Франківськ, 2008. 168 с.; Васковський Р., Мельничук Б. Назарук Осип Тадейович // Тернопіль. енцикл. слов. : у 4 т. Тернопіль, 2005. Т. 2. С. 594–595; ДАВіО. Ф. Р-1196. Оп. 1. Спр. 29. Перелік законів та постанов УНР 24 грудня 1918 – 21 липня 1919 рр.; ЕІУ. Київ, 2010. Т. 7. С. 161.

Наталія Жмуд

НЕЧИПОРЕНКО Прокіп Іванович (?–?) – громадський діяч. Голова комітету тимчасової Вінницької повітової української ради (липень 1917). Член Подільської губернської ради громадських організацій від Вінницької соціал-революційної групи українців (1917).

Дж.: Дж.: Поділля в добу Української революції. Рік 1917 : док. та матеріали / упоряд. В. Р. Адамський. Кам'янець-Поділ., 2017. С. 350.

Тетяна Кароєва

НИКОНІВ Наум Архипович (01.12.1873, Варварівка, Костянтиноград. пов. Полтав. губ. (нині Красноград. р-н Харк. обл.) – 07.11.1925, Каліш, Польща) – військовий діяч. Народився в селянській родині. Закінчив Полтавську духовну

семинарію, Чугуївське піхотне юнкерське училище (1895). Служив у російській армії. Учасник Першої світової війни, полковник. З осені 1917 – у військових частинах УЦР, згодом Армії УНР, Армії Української Держави, ДА УНР. Командував різними дивізіями. З 31.10.1919 – помічник начальника Збірної Волинської дивізії ДА УНР. Учасник переговорів про об'єднання ДА УНР та УГА (Вінниця, грудень 1919). Учасник Першого Зимового походу. У лютому–квітні 1920 через хворобу О. Загородського виконував обов'язки начальника Збірної Волинської дивізії. З 27.09.1920 – командувач Запасних військ УНР, 05.10 – генерал-хорунжий. З 27.11.1921 у розпорядженні військового міністра УНР. Похо-

ваний на українському військовому цвинтарі у Щипйорно.

Дж.: Тинченко Я. Ю. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 300–301.

Тетяна Кароєва

НІКОВСЬКИЙ Андрій Васильович (псевд.: А. Василько, Приходько, Стефанович Йосип, Танас-

кович, Яринович А., А., А. В., А. Н., В., В. А.; 14.10.1885, Малий Буялик, Одес. пов. Херсон. губ. (нині Іванове Лиман. р-н Одес. обл.) – 1942, Ленінград (нині Санкт-Петербург, РФ) – державний, політичний і громадський діяч, літературознавець, публіцист. Навчався на природничому та історико-філологічному ф-тах Новоросійського ун-ту (Одеса). З 1907 співпрацював з українськими часописами. Член ТУП. Секретар одеської «Просвіти». Один із співзасновників УЦР та заступник її голови. Член УПСФ. Перший голова УНС (1918). Депутат Трудового конгресу. 14.05.1920 у складі делегації від Громадського комітету вирушив у Вінницю, де мали зібратися С. Петлюра, Ю. Пілсудський та члени уряду УНР для обговорення військово-політичної ситуації в Україні. 16.05 у Вінниці в приміщенні «Просвіти» (нині вул. Соборна, 38) головував на надзвичайному засіданні місцевої Національної ради, в якому взяли участь представники Громадського комітету, Кам'янецької національної

ради, армії та делегати з провінції. Виступив з доповіддю про становище в Україні під час більшовицької окупації. Політичними орієнтирами проголосив незалежність України, парламентаризм та земельну реформу, яка забезпечила б «культурне господарство сільське» та «закріплення землі за селянами». Вважається, що на засіданні виступав як представник запланованого С. Петлюрою та Громадським комітетом нового уряду, сформованого 26.05.1920. В уряді В. Прокоповича – міністр закордонних справ. Того ж дня разом з членами новопризначеного уряду вирушив з Києва до Вінниці. У перші тижні після призначення реорганізував структуру Міністерства закордонних справ, ліквідувавши експозитуру міністерства у Варшаві, яку очолював А. Лівіцький. Але невдовзі, у зв'язку з контрастним більшовиків, з іншими урядовцями виїхав до Жмеринки. Виступив на засіданні Вінницької, Жмеринецької і Кам'янецької Національних рад (11.06.1920), характеризуючи зовнішньополітичну ситуацію, в якій знаходилась Україна, повідомив про позитивне ставлення до УНР Франції та Австрії, тоді як Німеччина (через орієнтацію України на Антанту) та Великобританія (через свої загравання з більшовиками) ставилися до української державності негативно. Очолював комісію з розробки Конституції УНР (1920–1923). У серпні 1921 брав участь у роботі дипломатичної місії УНР у Варшаві. 1923 повернувся в УСРР. Працював у ВУАН як мовознавець. 21.07.1929 заарештований у справі «СВУ», засуджений до 10 років позбавлення волі. Покарання відбував на Соловках, звільнений 21.04.1940. Помер у блокадному Ленінграді. Похований у брат-

ській могилі на Піскарьовському кладовищі.

Дж.: Горбатюк М. Діяльність А. Ніковського на посаді міністра закордонних справ УНР в уряді В. Прокоповича (26 травня – 14 жовтня 1920 р.) // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Сер. : Історія. Вип. 12. Вінниця, 2007. С. 37–43; ЕІУ. Київ, 2010. Т. 7. С. 400; Мазепа І. Україна в огні і бурі революції. 1917–1921. Київ, 2003. С. 412; Матвієнко В. М. Українська дипломатія 1917–1921 років на теренах постімперської Росії. Київ, 2002. 373 с.; Соловйова В. В. Українська дипломатія у країнах Центральної Європи 1917–1920 рр. Донецьк, 2004. 172 с.; Табачник Д. Історія української дипломатії в особах. Київ, 2004. 640 с.

Іван Романюк

НОВАКІВСЬКИЙ (?-?) – громадський діяч. Депутат Трудового конгресу від селянства Ольгопільського пов.

Дж.: Малюта В. Всеукраїнський Трудовий Конгрес як представницький орган українського народу в другій Українській Народній Республіці // Історичний архів. Наукові студії : зб. наук. пр. Миколаїв, 2011. Вип. 7. С. 199–207.

Тетяна Кароєва

НОВИНЮК Л. В. (?-?) – громадський діяч. Депутат Трудового конгресу від робітництва Поділ. губ. Член УСДРП. Працював на Степанівській цукроварні.

Дж.: Лейберов О. О. «Ваша влада, ваш обронець...» – як обирали Конгрес трудового народу Української Народної Республіки // Література та культура Полісся. Сер. : Іст. науки. 2015. Вип. 79. С. 137–165.

Тетяна Кароєва

НОСАЛЬСЬКИЙ М.І. (?–?) – громадський діяч. Депутат Трудового конгресу від робітництва Поділ. губ. Член УПСР. Мешкав у Хривнівці Могилівського пов. Поділ. губ.

Дж.: Лейберов О.О. «Ваша влада, ваш обронець...» – як обирали Конгрес трудового народу Української Народної Республіки // Література та культура Полісся. Сер. : Іст. науки. 2015. Вип. 79. С. 137–165.

Тетяна Кароєва

О

ОГІЄНКО Іван Іванович (митрополит Іларіон; 02.01.1882, Брусилів, Радомишл. пов. Київ. губ. (ни-

ні Житом. обл.) – 29.03.1972, Вінніпег, Канада) – державний, політичний, громадський і церковний діяч. Народився в селянській родині. У 1903 склав іспити на атестат зрілості при Острозькій гімназії. Закінчив історико-філологічний ф-т

Київського ун-ту (1909). Викладав філологію у навчальних закладах, зокрема був приват-доцентом Київського ун-ту (1915–1918). Член УПСФ. Співзасновник Українського народного (1917) та Українського державного (1918) ун-тів у Києві, фундатор і перший ректор Кам'янець-Подільського державного українського ун-ту (1918). Міністр народної освіти в урядах В. Чехівського, С. Остапенка, міністр ісповідань в уряді І. Мазени (другий склад), В. Прокоповича. Головно-уповноважений міністр УНР (листопад 1919–1920). Брав активну участь у творенні найважливіших законопроектів по збудуванню вищих шкіл в Україні та відіграв велику роль в українізації ун-тів, гімназій та шкіл. Один із ініціаторів створення Української автокефальної церкви. 07–08.02.1919 у Вінниці видав накази, за якими у школах, що підпорядковувалися Міністерству освіти, всі дипломи, свідоцтва, атестати повинні були видаватися лише українською мовою. Так само всі написи на бланках, штемпелях і печатках мали бути замінені на українські. Піклувався про створення Подільської губернської церковної ради з місцем осідку у Вінниці та про скликання у Вінниці 04–05.07.1920 Церковного з'їзду-собору. Саме у Вінниці прийняв на службу до міністерства ісповідань поета В. Самійленка. Значну увагу приділяв збереженню українського шкільництва, театрів на Поділлі. З 1921 в еміграції: професор теологічного ф-ту Варшавського ун-ту (1926–1932), єпископ, архієпископ, митрополит Холмський і Підляський (1940–1944). З 1947 – у Вінніпезі (Канада), першоієрарх Української греко-православної церкви в Канаді (1951–1972). Автор низки праць, у яких відстоював самостійні, неза-

лежні державницькі позиції України. Зробив значний внесок у розбудову архівної справи України, увів до наукового обігу велику кількість цінних історичних пам'яток. Активно друкувався в періодиці («Записки НТШ», «Літературно-науковий вістник» та ін.) й окремими виданнями. Залишив мемуарні праці. Майже 20 років присвятив перекладу Біблії на українську мову. Помер і похований у Вінніпезі.

Дж.: ЕІУ. Київ, 2010. Т. 7. С. 520; Завальнюк О. Державна співпраця І. Огієнка і С. Петлюри у 1919–1920 рр. // Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка (1882–1972) в контексті українського національного відродження : наук. доп. 2-ї Всеукр. наук.-теорет. конф., 1997 р. Кам'янець-Поділ. ; Київ, 1997. С. 71–74; Іван Огієнко – організатор, керівник і оборонець Кам'янець-Подільського державного українського університету (1918–1920 рр.). Документи. Матеріали. Світлина. Хроніка діяльності / уклад.: С. Копилов і О. Завальнюк. Кам'янець-Поділ., 2014. 384 с.; Ляхоцький В. На чолі Міністерства ісповідань // Пам'ять століть. 1998. № 2. С. 106–115.

Лариса Семенко

ОГОРОДНИК Яків Андрійович (21.10.1894, Нижня Кропивна, Гайсин. пов. Поділ. губ. (нині Немирів. р-н Вінн. обл.) – 27.10.1930, Прага, Чехословаччина (нині Чехія)) – громадський і політичний діяч, юрист. Народився в родині відставного унтер-офіцера. Закінчив Гайсинську чоловічу гімназію (1915). Працював дрібним службовцем. У 1915–1917 заочно навчався на юридичному ф-ті Київського унту. Член УПСР. З 01.06.1917 обіймав посаду секретаря Гайсинської повітової народної управи. У вересні 1917 зі встановленням влади УЦР

обійняв посаду заступника голови повітової управи. Активно протидіяв спробам більшовиків взяти владу в повіті. На початку 1918 став членом УУЗ, а 15.03 обійняв посаду голови повітової народної управи. Під час Гетьманату заарештований за поширення листівок проти влади П. Скоропадського, перебував в Лук'янівській в'язниці (Київ) до 15.07.1918, коли звільнився за станом здоров'я (відкрита форма туберкульозу). 22.07 взяв шлюб з Ольгою Колянковською і на запрошення В. Приходька перебрався до Кам'янця-Подільського, де з 07.12 виконував обов'язки повітового комісара. З 21.02.1919 за станом здоров'я звільнився. У квітні обраний членом губернської народної управи, а 25.05 знову обійняв посаду Кам'янець-Подільського повітового комісара. Під час «Листопадової катастрофи» перебував у Кам'янці-Подільському. З 24.01.1920 працював учителем державної гімназії ім. С. Руданського. На початку травня повернувся до виконання обов'язків члена губернської управи, а з 22.09 очолив її. Разом з дружиною 16.11 покинув Поділля і прибув до Тарнова (Польща). Із січня 1921 працював учителем української

школи для дітей біженців. Виступав ініціатором утворення Подільського т-ва діячів місцевого самоврядування, яке брало участь у виборах до Ради республіки. За призначенням Міністерства народної освіти УНР 18.08 почав виконувати обов'язки заступника директора департаменту нижчої освіти. Однак внаслідок скорочення штатів звільнений з 01.01.1922. Переїхав до Косова (нині Івано-Франківська обл.), а у серпні 1922 – в Дермань (нині Здолбунівський район Рівненської обл.), де пробув до лютого 1923, працював завідувачем книгарні Львівської промислово-торгівельної спілки «Відбудова». Згодом переїхав до Рівного, де працював бухгалтером т-ва пасічників «Рій». У липні 1923 став студентом Українського вищого педагогічного ін-ту ім. М. Драгоманова в Празі. Упродовж 1923–1929 навчався на юридичному, а з 1927 – на філософському факультеті. Доктор історії. Підтримував контакти з А. Ліввицьким – головою уряду УНР в екзилі, висунув проект улаштування нової демократичної України як президентсько-парламентської республіки з двопалатним законодавчим органом. Автор низки досліджень «Історична школа економістів», «Луцька Братська школа у світлі своїх статутів», «Гетьманат І. Скоропадського».

Дж.: ЦДАВОВУ. Ф. 3814. Спр. 3–41.

Валерій Рекрут

ОДРИНА Дмитро Антонович (1892, Телешівка, Васильківський повіт Київської губернії (нині Рокитнянський район Київської обл.) – 16.11.1919, Кам'янець-Подільський, Подільська губернія (нині Хмельницька обл.)) – політичний і державний діяч, лікар. Закінчив Київське земське фельдшерське училище, склав

екстерном іспити за курс Жмеринської чоловічої гімназії (1911). Закінчив медичний факультет Київського університету (1916). Член УПСР. Керував санітарним потягом на фронті під час Першої світової війни. Брав активну участь в українізації військових частин російської армії. Голова Генерального військово-санітарного управління армії УНР (грудень 1917). З 04.12.1918 – начальник санітарної управи військ Директорії, згодом – ДА УНР. Депутат Трудового конгресу. З червня 1919 – міністр охорони здоров'я в уряді Б. Мартоса. Організовував боротьбу з пошестями, багато приділяв уваги практичним протиепідемічним заходам. Брав участь у демократичній нараді представників уряду УНР та соціалістичних партій (українських, єврейських, російських (меншовики), польських) у Вінниці (08.09.1919). Помер від епідемічного висипного тифу.

Дж.: ЕІУ. Київ, 2010. Т. 7. С. 553–554.

Ірина Хоцянівська

ОЗЕРЯНСЬКИЙ Іван Юхимович (? , Погоріла, Могилівський повіт Подільської губернії (нині Дружба, Мурованокуріловецький район Вінницької обл.) – ?) – громадський і політичний діяч, педа-

гог. Народився у сім'ї священника. Навчався у Подільській духовній семінарії. Учитель Вінницької міської чоловічої гімназії, голова її педагогічної ради. Викладав у гімназії історію. Один із організаторів у березні 1917 Вінницької «Просвіти», обраний її головою. У листопаді 1917 обраний директором заснованих т-вом 8-класної (з серпня 1918 – першої) та 4-класної (згодом – другої) українських гімназій, викладав історію. У 1917/18 навчальному році викладав у Вінницькому учительському ін-ті, входив до складу його педагогічної ради. Голова Вінницької філії УНС. Службовець Вінницької повітової земської управи (на лютий 1919). Заарештований більшовиками під час евакуації з Вінниці (21.08), ув'язнений у Києві. Вінницький повітовий комісар народної освіти (жовтень 1919 – червень 1920). Директор Якушинецької школи у 1923–1924. Завідувач секції економічної статистики Подгубстатбюро (1926). Подальша доля невідома.

Дж.: Завальнюк К. До 23-ї річниці Незалежності: доля Нарушевичів. URL: <http://vlasno.info/spetsproekti/1/istoriya/item/10568-prosvita-pochalas-z-mistechka-pechera-bratslavskoho-povitu>; Малюта О. Вінницька «Просвіта» та її діячі в українському національному державотворенні 1917–1920 рр. // Наук. пр. Миколаїв. держ. гуманітар. ун-т ім. П. Могили. Миколаїв, 2007. Т. 74. Вип. 61 : Іст. науки. С. 164–169; Труды Подольского Епархиального историко-статистического комитета. Каменец-Подольск, 1893. Вып. 6. С. 359 (4-а пар.); Вінницький відділ освіти РДА. URL: http://vinrvo.at.ua/index/istorija_shkoli/0-139.

Ольга Малюта

ОМЕЛЯНОВИЧ-ПАВЛЕНКО Михайло Володимирович (20.12.1878, Тифліс. губ. (нині Грузія) – 29.05.1952,

Париж, Франція) – військовий діяч. Народився у дворянській родині, батько – генерал-лейтенант російської армії. Закінчив Сибірський кадетський корпус (1898), 1-е військове Павлівське училище (1900). Учасник російсько-японської війни (1904–1905), Першої світової війни. Закінчив офіцерську стрілецьку школу (1913) з особливою відзнакою. З 30.07.1915 – полковник гвардії. Начальник 2-ї Одеської школи прапорщиків (1916). Після Лютневої революції – начальник залоги Катеринослава. У грудні 1917 – комісар УЦР Одеського військового округу. В Українській Державі – в. о. командира 11-ї дивізії 6-го Полтавського корпусу. 15.06.1918 присвоєно звання генерал-хорунжого. З 10.12.1918 до 07.06.1919 – Начальний Вождь (головнокомандувач) УГА. У вересні 1919 – голова української делегації для переговорів із ЗСПР. З 29.09.1919 – командувач Запорізької групи, яка заслужено вважалась одним з найбоездатніших

та найстійкіших з'єднань ДА УНР. На чолі Запорозжців брав участь у війні з підрозділами ЗСПР, бойові дії якої відбувалися й на Вінниччині, зокрема упродовж 12–17.10 завдав нищівного удару наступаючим білогвардійським частинам, захопивши Яланець, Чечельник, Ольгопіль, Кодиму (нині Одес. обл.). Втім загальний наступ зазнав невдачі через пасивність УГА, був змушений відступити. Розробив і керував операцією по захопленню Вапнярки та прориву з оточення (23.10), в яке потрапили українські підрозділи Запорізької, Київської груп та 3-ї Залізної дивізії в р-ні Вапнярка – Крижопіль. Зокрема, коли становище здавалося безнадійним, особисто водив власний кінний конвой в атаки проти Зведеного драгунського білогвардійського полку. В результаті були врятовані війська та обози. Головнокомандувач Армії УНР (05.12.1919–11.05.1921). Упродовж 06.12.1919–06.05.1920 у Першому Зимовому поході – рейді по тилах білих та червоних військ, який в тому числі пройшов і по теренах Вінниччини, а саме: через сучасні Калинівський, Липовецький, Гайсинський, Бершадський, Тростянецький, Крижопільський, Тульчинський, Ямпільський р-ни. Закінчив Перший Зимовий похід на Вінниччині в р-ні Писарівки Ямпільського пов., коли зустрівся з розвідувальними роз'їздами української 2-ї стрілецької дивізії О. Удовиченка, яка наступала в складі польської 6-ї армії. 01.05.1920 підвищений до звання генерал-поручника. Під час контрнаступу польських та українських сил у вересні–жовтні 1920 проводив операції на Вінниччині, опанувавши фронт Могилів-Подільський – Шаргород – Бар – Літин. Внаслідок Ризького перемир'я українська армія, якій вдало-

ся звільнити від ворога значну частину Поділля, була залишена польським союзником напризволяще. Останні бої провадив в тому числі на теренах Вінниччини, попри невдачі в р-ні Могилів-Подільського успішно наступав у напрямку Літин – Вінниця. Витримавши жорстокі півторатижневі бої з переважними силами противника, зазнав невдачі, в тому числі через брак набоїв, відступив з військом на терени Польщі, де був інтернований. Знаходився в опозиції до С. Петлюри. Питання про кадрові призначення спричинило конфлікт з Головним отаманом, подав у відставку на знак протесту, 11.05.1921 звільнений з посади. В еміграції мешкав у Чехословаччині та Франції. Голова Генеральної ради комбатантів, засновник та голова Союзу українських вояків, голова Вищої Військової Ради УНР, військовий міністр УНР в екзилі. Автор праць та спогадів. У Вінниці його іменем названо одну із новостворених вулиць (2016).

Дж.: ЕУ. Київ, 2010. Т. 7. С. 596; Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння. Київ, 2006. 576 с.; Омелянович-Павленко М. Спогади командарма (1917–1920). Київ, 2007. 608 с.; Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність уніформа). Ніжин, 2013. 480 с.; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 312–313.

В'ячеслав Желіховський

ОНИПКО Ю. (?–?) – громадський діяч. Липовецький повітовий комісар за Директорії УНР (1919).

Тетяна Кароєва

ОНИЩУК Артем Євгенович (? , Соколинці, Брацлав. пов. Поділ. губ. (нині Тиврів. р-н Вінн. обл.) – 23.12.1921?, Вінниця, Поділ. губ.) – громадський діяч, повстанський отаман. Учителював. Учасник Першої світової війни, офіцер. Депутат Трудового конгресу від селянства Літинського пов. Член УПСР. Служив в ДА УНР. У 1920 організував повстанський загін, який діяв у Брацлавському пов. Співдіяв з іншими повстанськими загонами, наприкінці року відійшов в Румунію. Навесні 1921 повернувся, підпорядковувався Північній повстанській групі. Був подвійним агентом. Наприкінці листопада розпустив загін, а 21.12.1921 здався в Подільську губернську ЧК. Через кілька днів розстріляний.

Дж.: Завальнюк К.В. Провісники волі. Літин, 2005. С. 133–135; Малюта О. Всеукраїнський Трудовий Конгрес як представницький орган українського народу в другій Українській Народній Республіці // Історичний архів. Наукові студії : зб. наук. пр. Миколаїв, 2011. Вип. 7. С. 199–207.

Тетяна Кароєва

ОНИХІМОВСЬКИЙ Віктор Павлович (?–?) – державний діяч. Керуючий справами Народного секретаріату України в уряді В. Прокоповича. У травні 1920 у Вінниці як в. о. державного секретаря засвідчив «Деклярацію правительства В. Прокоповича»; Закон «Про деякі зміни закону з дня 26-го січня 1919 року про Надзвичайні Військові Суди» (04.08.1920); Закон «Про тимчасове верховне управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці» (12.11.1920). Виконував обов'язки генерального секретаря до 13.01.1921.

Тетяна Кароєва

ОСТАПЕНКО Сергій Степанович (06.11.1881, Троянів, Житом. пов. Волин. губ. (нині Житом. р-н Житом. обл.) – 1937) – державний, по-

літичний і громадський діяч, економіст. Народився в незаможній сім'ї хліборобів. Закінчив Білокриницьку сільськогосподарську школу (1903), працював учителем у двокласній школі в Турійську (нині Волин. обл.). Член УПСР, заарештований у 1904, кілька років провів в ув'язненні. Екстерном закінчив Володимирський кадетський корпус (Київ, 1909). Упродовж 1909–1913 навчався в Київському комерційному ін-ті, який закінчив з відзнакою. Одружився (1910) з Вірою Омелянівною Маївкою. Деякий час працював у статистичному бюро на Поділлі, але від початку 1914 переїхав до Харкова, де працював при Раді з'їзду промисловців Півдня Росії. З 1915 був статистиком у Харкові, викладав у Київському комерційному ін-ті. У 1917 – завідуючий розподільчого відділу Харківського районного комітету з розподілення палива. У січні 1918 – економічний радник у складі української мирної делегації на переговорах у Брест-

Литовську, з 14.03.1918 – член урядової комісії УНР з товарообміну з Центральними державами. З квітня 1918 – завідуючий відділу робітників статистики Міністерства праці УНР, на цій же посаді працював і за часів Української Держави, входив до складу економічної комісії при українській мирній делегації на переговорах з РСФРР. За часів Директорії УНР продовжував очолювати відділ у Міністерстві праці і одночасно обіймав посаду міністра торгу і промисловості УНР (26.12.1918–11.02.1919). З 12.02.1919 – прем'єр-міністр уряду Директорії УНР, що знаходився у Вінниці. Уряд, який вважався правим, складався з поміркованих соціалістів-федералістів, самостійників, народних республіканців. Основними орієнтиром уряду стала зовнішньополітична складова, головною метою – встановлення союзницьких стосунків з Антантою й отримання від неї допомоги у боротьбі з інтервенцією більшовиків. Тому майже весь час проводив у поїздках між Вінницею та Одесою. Під тиском УСДРП і УПСР 09.04.1919 подав у відставку. До червня 1919 перебував на території ЗУНР, з липня – приват-доцент кафедри статистики в Кам'янець-Подільському українському державному ун-ті. Наприкінці 1920 заснував Мироцький технікум у складі 4 ф-тів: агрономічного, фабричного, залізничного та соціально-економічного. 13.05.1921 заарештований Київською губернською ЧК у «Справі ЦК УПСР» і 29.05 засуджений до 5 років концтаборів, які були замінені 5 роками примусової роботи з «використанням» за спеціальністю. У 1920–1930-х викладав у вишах Києва і Харкова, співпрацював у низці економічних видань. Автор наукових досліджень. 16.12.1937 заарештований та страче-

ний «за належність до контрреволюційної націоналістичної організації та розвідувальну діяльність». Реабілітований (1991).

Дж.: Бойко О. Д. Зміна урядів та урядової політики Директорії УНР у 1919 р. // Укр. іст. журн. 2009. № 6. С. 35–47; ЕІУ. Київ, 2010. Т. 7. С. 672; Завальнюк О. М. Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918–1921 рр.). Кам'янець-Поділ., 2006. С. 268–272; Чуткий А. І. Нотатки до біографії Сергія Остапенка: аналіз перших наукових досліджень // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Сер. : Історія. Київ, 2015. Вип. 4 (127). С. 37–41.

Іван Романюк

ОСТРОВСЬКИЙ Володимир Павлович (крипт. та псевд.: В. О., О-ський В., П-ч В.; -скій; Ве-пе-о, Вепео; Павлович, Павлович В.; 06.06.1881, Рейовка, Грубешів. пов. Люблін. губ. (нині Люблін. воєводство, Польща) – 07.04.1950, Станіслав (нині Івано-Франківськ)) – громадсько-політичний діяч, журналіст, письменник, педагог. Народився в сім'ї столяра. Закінчив Холмську учительську семінарію. Після набуття педагогічного досвіду в церковнопарафіяльній школі Володимира, вчителював у Холмському та Томашівському пов., «зразковій школі» при Холмській учительській семінарії (з 1911), склав державний іспит на звання вчителя вищої початкової школи. Водночас на початку вчительської кар'єри підпрацював канцеляристом сільського уряду та громадського суду. Редагував газету «Холмська Русь». Під час Першої світової війни у 1915 разом із Холмською семінарією евакуйований до Суража Черніг. губ. Від початку революції проживав у Вінниці. У березні 1917 став

інспектором вищої початкової школи при місцевому учительському ін-ті, викладав у приватній гімназії для дорослих. Організував український літературний та театральний гуртки, перший в Україні шкільний кооператив. Інспектор 1-ї вищої початкової школи у Вінниці (1918). У серпні 1918 у період активного впровадження політики українізації гетьманом П. Скоропадським став слухачем і водночас секретарем педагогічної ради вінницьких курсів українознавства. Вхід до спілки вчителів вищих початкових шкіл. Редактор та активний дописувач газети Вінницького т-ва «Просвіта» – «Шлях» (1919). З 1920 – керівник навчальної секції Вінницького повітового відділу народної освіти. Слухач школи українознавства Вінницького гарнізонного клубу. З утворенням Державного центру УНР в екзилі переїхав до Варшави, де писав, редагував, викладав, був співредактором журналу «Українська трибуна» (1921–1922), редактором часописів: «Духовна бесіда», «Українська громада», «Нова скиба». Видавав на позиціях УНДО власні журнали у Варшаві («Наш світ», «Наша бесіда», «Нарід») та у Луцьку («Наш світ», «Нова доба»). У виданнях підтримував консолідацію українських сил. Співпрацював з часописами «Діло», «Наша культура», «Новий час», «Рідна мова». У Варшаві очолював український літературний гурток (1926). За завданням проводу УНДО для пожвавлення громадсько-політичного й мистецького життя у 1928 переїхав до Луцька, де вступив до Луцької повітової «Просвіти», став членом її ради. Вхід до «Сільського господаря», кооперативу «Народний дім». Ініціював заснування по воеводству сільських кооперативів. Через агіта-

ційну роботу в блоці національних сил під час виборів до польського парламенту, ув'язнений у Луцьку (1930). У 1939 поїхав у видавничих справах до Кракова, де й застала його Друга світова війна. Виступив одним із ініціаторів відновлення у червні 1941 Української держави. У роки війни очолював курси бухгалтерів у Холмі. У ході операції «Вісла» вивезений до Станіслава (нині Івано-Франківськ), де отримав житло, посаду директора базової школи профтехучилища. Через відмову співпрацювати з органами радянської влади 10.09.1946 оголошений ворогом народу, звільнений з роботи. Його книжки заборонили й вилучили з бібліотек. Після смерті могила зникла.

У 1920–1930-х – один із найпопулярніших письменників Волині та Холмщини. Серед його творів: «Марта» (1919), «Хома Дубило», «Вівці і пастирі», «Соняшник» (1921), «Холмські оповідання», «Юда» (1924), «Нові легенди Холмщини» (1926), «Політика» (1927), «За грошем», «Сміх землі» (1930), «Сучасні діти» (1931), «Сільське страхіття» (1932), «Сільські стежини» (1934), «Блакитні очі» (1935), «Вогнене око» (1936), «Спадщина», «Борці за мову» (1937), «Боярчук» (1939), «Зійшло сонце в Холмі» (1940). Деякі з них перекладались російською й італійською.

Дж.: Малюта О. «Просвіти» і Українська Державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.). Київ, 2008. С. 592–594.

Ольга Малюта

ОЩАНОВСЬКИЙ Василь Іванович (1886, Петриківці, Літин. пов. Поділ. губ. (нині Хмельниц. р-н Вінн. обл.) – ?) – громадський діяч. Член УЦР від селянства Літинського пов.

Дж.: Гай-Нижник П. Члени Української Центральної Ради, 7 серпня 1917 р. – 31 березня 1918 р. URL: <http://www.hai-pyzhnyk.in.ua/doc2/1917.utsr%203.php>

Тетяна Кароєва

П

ПАВЛИЧЕНКО Тимофій (Тиміш, Тома) Карпович (07.03.1892, Бугаків, Брацлав. пов. Поділ. губ.

(нині Немирів. р-н Вінн. обл.) – 05.08.1958, Саскатун, Канада) – громадський діяч, вчений. Народився у багатодітній родині, в якій зростало шестеро дітей. Закінчив Чуківську вчительську семінарію, упродовж 1912–1918 працював в Забузькій учительській семінарії. У 1918 продовжив навчання у Вінницькому учительському ін-ті, потім – Кам'янець-Подільському українському ун-ті на природничому, а пізніше – сільськогосподарському ф-ті. Член УЦР, УУЗ, Подільської губернської української ради. У 1920 емігрував до Польщі, де працював в українській кооперації на Косівщині (нині Івано-Фр. обл.), а в 1921 навчався в Краківській сільськогосподарській академії. Згодом переїхав до Чехословаччини і продовжив навчання

в господарсько-лісовому коледжі Чехословацького сільськогосподарського ін-ту в Празі. Здобув диплом інженера сільського господарства (1927). Працював агрономом т-ва «Просвіта» в Ужгороді. Тут опублікував свої перші праці у видавництві «Просвіта». У 1927 переїхав до Канади, де вивчав місцевий досвід ведення сільського господарства й одночасно навчався в Саскачеванському ун-ті (Саскатун). У 1930 здобув ступінь бакалавра наук, 1932 – магістра у галузі сільського господарства. Протягом 1930–1937 працював науковим співробітником лабораторії екології рослин Національної науково-дослідної ради Канади в Саскатуні. У 1938 в Саскачеванському ун-ті створив подібну лабораторію, яку очолював до 1948. Підготував докторську дисертацію на тему «Кореневі системи деяких кормових культур у зв'язку з управлінням земель сільськогосподарського призначення» (1941). Опублікував понад 30 наукових праць з цієї тематики. Протягом 1941–1943 перебував у Канадській армії. Співзасновник УВАН у Канаді (1949), першої в Канаді кафедри слов'янських студій у Саскачеванському ун-ті (1941), де викладав українську мову. У 1948 перейшов на посаду директора науково-дослідного відділу американської компанії із виробництва системних гербіцидів та досліджував вплив гербіцидів на сільськогосподарські культури.

Автор багатьох наукових праць з екології, художніх творів, перекладач, зокрема «Слова о полку Ігоревім» англійською. Член ОУН(м). Один з ініціаторів створення провідних українських громадських організацій Канади, серед яких особливе місце посідають Українське національне об'єднання Кана-

ди (1933), Конгрес українців Канади (1943). Співпрацював з Українським визвольним фондом, у 1935 розробив проект його статуту. Протягом 1933–1941 – член дирекції видавничої спілки «Новий шлях» у Саскатуні, дійсний член УВАН і НТШ. За його проектом у Саскатуні побудований Український національний дім. Похований на цвинтарі «Woodlawn» в Саскатуні.

Дж.: Кричфалуші В. В., Шевера М. В. Професор Тиміш Павличенко: визначний учений, громадський і культурний діяч // Західноканад. зб. / за ред. В. Полковського, М. Сороки. Едмонтон ; Острог, 2014. Т. 47. Ч. 7. С. 177–188; Павличенко Т. К. Дух нації. Саскатун, 1940. 48 с.; Помер д-р Тимофій Павличенко // Нові дні. 1958. № 104. С. 18; Українська діаспора : літер. постаті, твори, біобібліогр. відомості / упоряд. В. А. Просалової. Донецьк, 2012. С. 354; Черченко Ю. Зиновій Книш – історіограф УВО та ОУН // URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Cherchenko_Yurii/Zynovii_Knysh_istoriohraf_UVO_ta_OUN.pdf

Юрій Зінько

ПАВЛОВСЬКИЙ Олексій Іванович (1879, Стеблів, Канів. пов. Київ. губ. (нині Корсунь-Шевченків. р-н Черкас. обл.) – 24.10.1938, Дніпропетровськ (нині Дніпро)) – громадський діяч. Народився у селянській родині. Працював земським страховим агентом у Гайсинському пов. Член Гайсинського революційного комітету (1917). Член УПСР. Депутат Трудового конгресу від селянства Гайсинського пов. Гайсинський повітовий комісар часів Директорії УНР (1919). Згодом інспектор Дніпропетровської облконтори Держстраху. Заарештований 24.10.1938, розстріляний. Реабілітований (1958).

Дж.: Лейберов О. О. «Ваша влада, ваш оборонець...» – як обирали Конгрес трудового народу Української Народної Республіки // Література та культура Полісся. Сер. : Іст. науки. 2015. Вип. 79. С. 137–165.

Тетяна Кароєва

ПАКЕТНИКОВ (?-?) – організатор і керівник повстанського руху. Учасник Першої світової війни, офіцер. На початку травня 1919 очолив Деміївське повстання (територія сучасного Тростянець. р-ну). Повстанці захопили Верхівку, Ободівку, Вапнярку тощо. На підступах до Жмеринки були розгромлені, згодом влилися до складу ДА УНР, а сам керівник опинився за кордоном. Подальша доля невідома.

Дж.: ДАВіО. Ф. Р-6023. Оп. 4. Спр. 8767. Арк. 44–45, 52–53; Спр. 7862; Спр. 8338. Арк. 15; Завальнюк К. В. Провісники волі. Літин. 2005. С. 138–139.

Тетяна Кароєва

ПАЛАЖІЙ Лука (1892–1919, Немирів, Брацлав. пов. Поділ. губ. (нині Вінн. обл.)) – релігійний діяч. У 1918 рукопокладений на священника. Духівник при штабі Начальної команди УГА. З серпня 1919 провадив службу на Поділлі. Захворів на тиф і помер.

Дж.: Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії : матеріали до історії. Вінніпег, 1963. С. 84.

Олеся Коваль

ПАЛИВОДА Іван Симонович (20.03.1885, Варварівка, Пирятин. пов. Полтав. губ. (нині Карлів. р-н Полтав. обл.) – 30.01.1985, Сомерсет, Нью-Джерсі, США) – державний,

політичний і громадський діяч, педагог. Народився в сім'ї управляючого маєтками графів Кочубеїв. Закінчив Глухівський учительський ін-т (1907). Працював вчителем малювання та праці в Проскурові, Вінниці, Ніжині (1909–1911), вчителем, шкільним інспектором – в Києві (1911–1917). Член УПСР. Депутат Трудового конгресу від селянства Вінн. пов. Міністр пошт і телеграфів УНР в урядах Б. Мартоса, І. Мазепи. Член Крайової ради Брацлавщини (Хмільник, 10.10.1919). Емігрував до Чехословаччини. У 1923–1928 вчився в Українській студії пластичних мистецтв в Празі, згодом став її адміністратором. У 1933, під час Голодомору в Україні, був секретарем Громадського комітету рятування України в Чехословаччині. Після Другої Світової війни опинився в США. Член Організації українських художників Америки. Заснував Український музей, бібліотеку та архів в Баунд-Брук. Похований на цвинтарі Баунд-Брук.

Дж.: [Некролог] // Свобода. 1985. 1 лют. С. 1.

Тетяна Кароєва

ПАЩЕНКО-ШУЛЬМІНСЬКА Олімпіада (Олімпія) Михайлівна (25.07.1879, Серби, Могилів. пов. Поділ. губ. (нині Гонтівка, Чернівецький р-н Вінн. обл.) – 10.09.1972, Львів) – громадський, політичний і державний діяч, педагог. Народилася в сім'ї вчителів. Навчалася в Маріїнській жіночій гімназії в Кам'янці-Подільському (1889–1895). Продовжила навчання на 2-річних педагогічних курсах у Тифлісі (нині Тбілісі, Грузія), по завершенні яких працювала керівником і вчителькою зразкової школи при Тифліському педагогічному т-ві. Згодом стала секретарем цього т-ва. Працювала в Т-ві

опіки над бідними дітьми, брала участь в організації дитячих садків, недільних шкіл для робітників, вечірніх шкіл для дорослих. Одна із фундаторів «Общества народных чтений» (Тифліс), при якому заснувала українську секцію. Закінчила курси сестер милосердя. 1904 добровільно виїхала в Маньчжурію, де під час російсько-японської війни (1904–1905) працювала сестрою-жалібницею у військових шпиталях. 15.08.1905 повернулася з нагородами. Працювала у школах Поділля та Київщини. Підготувала звіт про діяльність Червоного Хреста на території, де велись воєнні дії. Навчалась на Вищих педагогічних курсах Д. Тихомирова (1908–1910) в Москві як вільна слухачка, до іспитів не була допущена через політичну неблагонадійність. 1909 повернулася до Кам'янця-Подільського. Вчителювала в 2-му фільварецькому Кам'янець-Подільському міському парафіяльному училищі. Водночас викладала в приватному 7-класно-

му чоловічому комерційному училищі Мазінга (1910–1914). Член, згодом заступник (1917) голови Подільського т-ва «Просвіта». У лютому 1917 обрана до Кам'янецької міської думи, у березні – Кам'янецького повітового земства. Одна із засновниць УЦР, входила до її першого складу від Українського педагогічного т-ва. У квітні Кам'янецькою міською думою делегована на Український учительський з'їзд, Всеукраїнський з'їзд міського самоврядування, Кам'янецьким повітовим земством – на Всеукраїнський з'їзд делегатів земства. Голова Кам'янецької повітової земської управи (1918–1920), очолювала повітову шкільну раду. Затверджена секретарем урядової комісії з відкриття Кам'янець-Подільського українського державного ун-ту (08.04.1918). Депутат Трудового конгресу від селянства Кам'янецького пов. Член УПСР. Під час приходу в Кам'янець-Подільський більшовиків 1919 була заарештована за образу приїжджого комісара. 1923 переїхала до Польщі. Заступник голови Дубенської окружної управи. Останні роки працювала бібліотекарем у Львові. Автор низки праць: «Записки сестри-волонтерки», «Заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету» (1936); «Земство» (1938), «Фрагменти з життя народної школи у зв'язку з революційним рухом в 1905 р.» (1955), «Життепис» (1968), «Шкільна поема» (1969), «Материнство» (1970).

Дж.: Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради : біогр. довід. Київ, 1998. С. 207, 210, 223; ЕУ. Київ, 2011. Т. 8. С. 104; Малюта О. «Просвіта» і українська державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.). Київ, 2008; Мельник Е. Олімпіада Пащен-

ко – просвітницька діячка Поділля // Жінка в науці та освіті: минуле, сучасність, майбутнє. Київ, 2002. С. 310–315; Сохацька Є. Олімпіада Пащенко – діячка «Просвіти» та організатор українського шкільництва на Кам'яничині (1917–1920 рр.) // Просвітницький рух на Поділлі (1906–1923 рр.). Кам'янець-Поділ., 1996. С. 85–94; Сохацька Є. Подружжя Шульмінських в історії Кам'яця-Подільського 1908–1920 рр. // Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки. Хмельницький, 1999.

Лариса Семенко

ПЕКАРЧУК Іван Тимофійович (08.05.1894, Брацлав, Поділ. губ. (нині Немирів. р-н Вінн. обл.) –

21.08.1958, Ной-Ульм (нині Німеччина)) – військовий діяч. Народився у селянській родині. Закінчив Немирівську гімназію (1913). Учасник Першої світової війни. Закінчив Київську школу прапорщиків (1916). Був тричі поранений. У жовтні 1917 призначений комісаром кінських запасів Київської військової округи. Учасник боїв за Київ у січні 1918. У травні призначений ад'ютантом Управління ремонту військ, згодом працював у ремонтній місії Катеринослава (нині Дніпро). Ад'ютант

оперативного відділу Катеринославського повстанського коша на початку 1919, згодом старшина оперативного відділу Південно-Східної групи військ УНР. Командир кінної сотні підрозділу «Запорізька Січ» Ю. Божка. Учасник боїв на теренах Вінниччини 1919–1920. Тоді ж одружився з Х. Ізбицькою (Кшиненко). Учасник Першого Зимового походу як командир 1-ї сотні Мазепинського кінного полку. У травні 1920 призначений очільником 4-го запасного кінного полку, згодом приділений до Кулеметної дивізії Армії УНР. Підполковник Армії УНР. Інтернований до Польщі, де перебував у таборах. У 1922 працював на лісозаготівлі під Краковом. У 1923 переїхав до Чехословаччини. Навчався на гідротехнічному відділі інженерного ф-ту Української господарської академії (1924–1929). З 1929 працював за інженерним фахом у Польщі. У грудні 1941 переїхав до Вінниці. Начальник Вінницького Українського військового загону (1943), який займався пошуком та знищенням радянської агентури. Дружина очолила міське відділення Жіночої служби України. Заарештований гестапо за підозрою у зв'язках із партизанами, згодом звільнений. Старшина штабу УВВ у складі німецької армії (1943). Після Другої світової війни жив у Західній Німеччині, вів активну громадську діяльність: член Орденовської ради Залізного Хреста (з 20.02.1947), один із засновників Союзу Українських Ветеранів (член Головної Управи та заступник голови). Похований на цвинтарі Ной-Ульма. Державні нагороди: Залізний хрест за Зимовий похід і бої, Хрест Симона Петлюри.

Дж.: Коваль Р., Моренець В., Юзич Ю. «Подєбрядський полк» Армії УНР. Київ, 2017.

Т. 2. С. 258–260; Тинченко Я. Лицарі Зимових походів. 1919–1922 рр. Київ, 2017. С. 109, 121, 445.

Олександр Федоришен

ПЕЛЕХ Василь о. (1887–3.11.1921, Буськ, Тарнопіл. воєводство, Польща (нині Львів. обл.) – релігійний діяч. У 1913 рукопокладений на священника УГКЦ. Польовий духівник при частинах III Галицького корпусу УГА. Укладач статуту допомогового т-ва «Українська Самаританська Поміч», створеного у Вінниці. У серпні 1919 – квітні 1920 провадив службу на Поділлі. Захворів на тиф і помер.

Дж.: Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії : матеріали до історії. Вінніпег, 1963. С. 85, 198.

Олеся Коваль

ПЕТЛЮРА Симон Васильович (22.05.1879, Полтава – 25.05.1926, Париж, Франція) – державний, по-

літичний, військовий і громадський діяч, журналіст. Народився у сім'ї міщанина. Навчався у Полтавській духовній семінарії (1895–1901), виключений за політичну діяльність. У 1900 вступив до РУП. З 1902 працював учителем та архіваріусом в Катеринодарі (нині Краснодар, РФ). Ув'язнений, згодом звільнений під заставу. У 1904 нелегально емігрував до Львова, редагував партійні часописи «Селянин», «Праця». У жовтні 1905 повернувся до Києва. Після розколу РУП вступив до УСДРП, обраний до її ЦК. У 1908–1910 працював у Петербурзі бухгалтером, співпрацював з журналами «Мир» та «Образование». З 1911 оселився у Москві, працював бухгалтером, був редактором журналу «Украинская жизнь». У роки Першої світової війни вступив до Всеросійського союзу земств (1916), був його уповноваженим в 3-й армії, помічником головного інтенданта фронтового постачання та головою Контрольної колегії на Західному фронті. Організатор Українського з'їзду Західного фронту (квітень 1917), де обраний головою Української фронтової ради. Учасник I та II Всеукраїнських військових з'їздів у Києві, де був двічі обраний головою Українського Генерального Військового комітету. Член УЦР. У червні 1917 обраний до складу Генерального Секретаріату, ініціював та активно впроваджував українізацію у війську. У листопаді–грудні 1917 – Генеральний секретар (міністр) з військових справ, успішно керував обеззброєнням збільшовичених частин на теренах УНР. У січні–березні 1918 створив та очолив добровольчий військовий підрозділ – Гайдамацький кіш Слобідської України. Учасник боїв за Київ у січні 1918: особисто керував штурмом заводу «Арсенал», оборо-

ною вокзалу та середмістя. У квітні 1918 обраний головою Всеукраїнської спілки земств. Після перевороту П. Скоропадського заарештований, згодом звільнений. 14.11 заочно обраний до складу Директорії УНР. 15.11 як Головний отаман військ УНР закликав військових до протигетьманського повстання. 22.01.1919 підписав у складі Директорії Універсал про Злуку УНР та ЗУНР. Вийшов із УСДРП (11.02), обраний Головою Директорії УНР (09.05). 19.07 прийняв на себе командування Армією УНР на правах Верховного Головнокомандувача. 05.08 підписав постанову Директорії «Про забезпечення спільних дій Галицької та Наддніпрянської армій». Оголосив війну ЗСПР (24.09) на спільній нараді Директорії та Уряду УНР, Диктатури ЗУНР. На останньому колективному засіданні Директорії перебрав на себе «верховне керування справами Республіки» (15.11). Після проведення військової наради 04.12 у Чорторії (нині Нова Чорторія, Любар. р-н Житом. обл.) прийняв рішення про перехід до партизанських форм боротьби та підписав наказ про початок Зимового походу для війська (05.12), виїхав на дипломатичні переговори до Польщі. 09.12 у Варшаві провів переговори з Ю. Пілсудським. 21.04.1920 підписав українсько-польську політичну конвенцію про співпрацю між УНР та Польщею, наслідком якої стала розпочата 25.04 спільна військова кампанія. 21.11 в р-ні Підволочиська (нині Терноп. обл.) спостерігав за останнім боєм регулярного війська проти більшовиків та відступом за Збруч. Неодноразово протягом 1918–1920 відвідував Вінницю та терени Вінниччини. У Вінниці: 12–14.12.1918 брав участь у Державній нараді Директорії; перебував з перервами протягом 02.02–14.03.1919;

14.08 взяв участь у похороні жертв більшовицької ЧК, 06.09 завітав на нараду з місцевими громадськими діячами; 27–28.10 провів політичну зустріч та військову нараду з Є. Петрушевичем та Начальною Командою Галицької Армії; 05.05.1920 завітав; 15–17.05 взяв участь в урочистостях з нагоди візиту Ю. Пілсудського; 28.05–01.07 перебував, працюючи у стінах Військово-похідної та Цивільної канцелярії (нині вул. Симона Петлюри, 15). Відвідав Вапнярку з оглядом гарнізону в серпні та 01.10.1919. На станції Козятин у 1918: 11.12 провів переговори з німецьким командуванням; 18.12 підписав постанову про усунення від влади гетьмана П. Скоропадського. На станції Жмеринка у 1919: 11.08 здійснив візит до вояків, що визволяли місто; 16–17.09 провів переговори з американською та румунською військовими місіями; 02.10 відвідав місію Червоного Хреста; 10.10 був присутній на урочистій присязі Штабу ДА УНР на вірність Республіці; 04.11 провів нараду за участі членів Директорії та Уряду УНР, Диктатури ЗУНР. 19.10.1919 відвідав Могилів-Подільський для огляду наданого військового майна з території Румунії. 06.05.1920 в р-ні Ямполья відвідав військо на чолі з М. Омеляновичем-Павленком, що повернулось із Зимового походу. 3 грудня 1920 – в еміграції у Польщі, очолював Уряд УНР в екзилі. 25.10.1921 підписав листнаказ Ю. Тютюннику з нагоди початку Другого Зимового походу. У 1923 проживав на території Австрії, Угорщини, Швейцарії. У жовтні 1924 переїхав до Парижу. Вбитий С. Шварцбардом, похований у Парижі на цвинтарі Монпарнас. Державні нагороди: Залізний хрест за Зимовий похід і бої, Хрест Симона Петлюри №1 (посмертно). У 2014 на

фасаді залізничного вокзалу Вінниці відкрито меморіальну таблицю на честь союзу Петлюри та Пілсудського. У Вінниці на його пошану названо вулицю (2015), відкрито перший в Україні пам'ятник на його честь (14.10.2017).

Дж.: Вінниця у спогадах: в 3 т. Т. 2. Вінниця, 2017; Вінниця : іст. нарис. Вінниця, 2007. С. 128–153; Дорошенко В. Вождь. 1926–1936. Львів, 1936; Литвин С. Симон Петлюра у боротьбі за самостійну Україну. Київ, 2018. С. 537–575; Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність, уніформа). Ніжин, 2013. 480 с.; Савченко В. Симон Петлюра. Харків, 2006. 414 с.; Тинченко Я. Лицарі Зимових походів. 1919–1922 рр. Київ, 2017. 760 с.; Grzegorzczuk T. Wyrzawa Kijowska. Toruń, 2014. 254 s.

Олександр Федоришен

ПЕТРЕНКО Петро Тихонович
(27.06.1897, Вінниця, Поділ. губ. –

02.08.1989, Міссіссіога, пров. Онтаріо, Канада) – військовий, громадський і церковний діяч. Народився у сім'ї підпрапорщика 47-го Укра-

їнського полку, згодом службовця лісництва Тихона Петренка. Навчався у Барському реальному училищі в 1908–1914, не закінчив через брак коштів. Учасник Першої світової війни, закінчив Одеську військову школу (1916), поручик. У 1917 брав активну участь в організації свого полку, з його подальшим перейменуванням в Український козацький (гайдамацький) полк ім. гетьмана Тараса Трясила. Демобілізувався в лютому 1918. Організатор чоти Вільного козацтва у Барі. Випускник Київської інструкторської школи старшин (06.09.1918), призначений старшиною в 2-й Окремий кадровий залізничний курінь Окремої залізничної бригади. У 1919 як командир сотні 3-го Залізнично-технічного полку 10-го Залізничного корпусу брав участь у бойових діях на теренах Галичини та Правобережжя, у тому числі Вінниччини. 29.08.1919 захворів на тиф і потрапив до барського шпиталю, у вересні переведений до Жмеринки, де потрапив у полон до денікінців. Втік, переховувався у повстанців отамана Я. Шепеля. У травні 1920 вступив до 2-ї стрілецької дивізії у Могилеві-Подільському до 2-го технічного куреня, який згодом влився до 3-ої Залізничної стрілецької дивізії. Очолював 1-шу саперну сотню та підривну команду. У червні–листопаді 1920 навчався на технічних курсах. Інтернований, до 1924 перебував у таборах, активно займаючись творчою роботою. У жовтні 1924 – квітні 1929 навчався на меліоративному підвідділі інженерного ф-ту Української господарської академії у Подєбрадах (нині Чехія). Працював за інженерним фахом у Словаччині. У 1933 виїхав на Закарпаття, працював вчителем математики, креслення і малювання у середній шко-

лі Нересниці (нині Тячів, р-н Закарпат. обл.). У 1938 на з'їзді у Хусті (нині Закарпат. обл.) став одним із авторів прапору організації «Карпатська Січ», отримав посаду районного коменданта та ранг сотника. В 1939 переїхав до Німеччини, працював у Ганноверській дирекції водних шляхів, Організації Тодта. У 1947 переїхав до Великобританії, працював у текстильній та інженерній індустрії. Підполковник Армії УНР (в еміграції). Активно підтримував діяльність УАПЦ: член Генерального церковного управління УАПЦ у Великобританії (1951–1952, 1962–1970), член Вищої митрополичої ради УАПЦ. Обіймав громадські посади в Українському Вільному Козацтві (УВК), був його крайовим отаманом на Великобританію, згодом на Європу. У 1976 переїхав до Канади. Там обіймав посади наказного отамана та голови Почесної ради УВК у званні генерального хорунжого УВК. Похований на цвинтарі Святого Володимира у Оквіллі (Онтаріо, Канада). Нагороджений Хрестом Симона Петлюри, Хрестом Залізного Стрільця, Галицьким Хрестом, Воєнним Хрестом, Хрестом Українського Козацтва.

Дж.: Коваль Р., Моренець В., Юзич Ю. «Подєбрідський полк» Армії УНР. Київ, 2017. Т. 2. С. 268–271; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2011. Кн. 2. С. 337.

Олександр Федоришен

ПЕТРІВ Всеволод Миколайович (02.01.1883, Київ – 10.07.1948, Аугсбург (нині Німеччина)) – військовий і громадський діяч, педагог. Народився в дворянській родині військового російської армії. Закінчив Київський кадетський корпус

(1900), Павловське військове училище в Петербурзі (1902), Миколаївську академію Генерального штабу (1910). В своїй роті організував військове навчання на національних мовах, за що отримав репутацію «мазепинця». Учасник Першої світової війни, полковник. У 1917 брав активну участь в українізації Західного фронту, зокрема організував полк ім. Костя Гордієнка, на чолі якого в Києві протистояв формуванням М. Муравйова. З 09.02.1918 – командир 3-го Запорізького куреня військ УЦР, який був розгорнутий у 1-й Запорізький ім. кошового Костя Гордієнка полк кінних гайдамаків, що входив у Запорізький корпус Армії УНР. Брав участь в Кримській операції Армії УНР. З червня 1918 – у розпорядженні начальника Генерального штабу Української Держави. З жовтня опікувався військовою освітою. Підтримав протигетьманське повстання. З 22.12.1918 – начальник Житомирської юнацької шко-

ли, на чолі якої брав участь у боях, з 02.06.1919 – командувач Волинської групи ДА УНР. З 09.07.19 – військовий міністр в уряді Б. Мартоса, коли об'єднані українські армії ДА УНР та УГА досягли видатної перемоги – взяли Київ. Один з авторів Першого Зимового походу. З 05.11 – товариш військового міністра в уряді І. Мазепи. Опікувався відновленням Генерального штабу ДА УНР. З 01.05.1920 – інспектор піхоти ДА УНР. Генерал-хорунжий Армії УНР. З березня 1921 – 1-й генерал-квартирмейстер, з 19.08 – начальник Генерального штабу УНР. У червні 1922 за власним бажанням звільнився у запас. Жив у Чехословаччині. Читав лекції в Українському високому педагогічному ін-ті ім. М. Драгоманова в Празі, був професором Української реальної гімназії в Модржахах (біля Праги), Української державної гімназії (Хуст). Працював також у Карловому ун-ті та Чеському політехнічному ін-ті (Прага). Організатор українського спортивного руху. Член празьких Українського соціологічного т-ва, Українського історико-філологічного т-ва, Українського воєнно-наукового т-ва, член-кореспондент Українського воєнно-історичного т-ва (Варшава). Автор праць з військової стратегії та історії, спогадів «Спомини з часів української революції (1917–1921)». У 1929 вступив до ОУН. Надавав допомогу військовим формуванням Карпатської України (1939). 30.06.1941 у Львові після проголошення Українського Уряду увійшов до його складу як військовий міністр. Під час Другої світової війни брав активну участь у різних переговорах з німцями щодо долі України та українців. Був одним із радників командувача УНА П. Шандрука. Помер у таборі для переміщених осіб у Регенсбурзі (Бізонія).

Дж.: Войцехівська І. Всеволод Петрів: незна на спадщина (за матеріалами родинного архіву Святослава Петріва в США) // Студії з архівної справи та документознавства. 1999. Т. 5. С. 195–197; ЕУ. Київ, 2011. Т. 8. С. 185; Коваленко С. Петрів Всеволод Миколайович // Чорні заporожці: історія полку. 2-е вид. Київ, 2015. 368 с.; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 334–335.

Тетяна Кароєва

ПЕТРУШЕВИЧ Євген Омелянович (03.06.1863, Буськ, Кам'янка-

Струмилів. пов., Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Львів. обл.) – 29.08.1940, Берлін, Третій Райх) – державний, політичний і громадський діяч, правник, доктор цивільного і церковного права (1891), Президент ЗУНР. Народився в сім'ї священика. Закінчив львівську Академічну гімназію, правничий ф-т Львів. ун-ту. Адвокатську практику вів у Сокалі (1897–1905) та Сколе (1910–1914, 1915–1918) на Львівщині, активно займався громадською діяльністю в «Прогресі», кооперативному русі. Член Української національно-демократичної партії (1899). Депутат австрійського парламенту (1907–1918), заступник голови (1907–1916), голова (1916–1918) Української парла-

ментарної репрезентації. Посол до Галицького крайового сейму (1910–1914). Прихильник радикальної позиції у переговорах з австрійським урядом щодо вирішення українського питання у Східній Галичині. Голова Української Національної Ради у Львові (18–19.10.1918), згодом наділений репрезентативними функціями глави ЗУНР. Представник ЗОУНР у Директорії УНР. Диктатор ЗУНР (09.06.1919–15.03.1923). Разом з УГА перейшов через Збруч, у липні 1919 переїхав до Кам'янця-Подільського, звідки постійно виїжджав на фронт до галицьких частин на Східному Поділлі, неодноразово відвідував наради у Вінниці (06.10; 27.10), Жмеринці. Мав контакти не тільки з представниками Директорії та УГА, а й місцевими діячами В. Дудичем, вінницьким міським головою А. Фанстилем. Мав складні стосунки з Головним отаманом С. Петлюрою через різні політичні орієнтації щодо державотворення УНР, характеру об'єднавчого процесу УНР і ЗУНР. Схилявся до угоди з антибільшовицькими силами Росії. Не підтримував курсу «наддніпрянських українців» на союз з Польщею. 16.11.1919 виїхав в еміграцію. Упродовж 1920 намагався добитися визнання ЗУНР Паризькою мирною конференцією 1919–1920, згодом – визнання прав українців Галичини на національне самовизначення. У 1923 вимушений був розпустити уряд ЗУНР, у другій половині 1920-х – 1930-ті фактично перебував поза організованим українським рухом в еміграції. Помер у Гермсдорфі біля Берліна. У 2002 перепохований на Личаківському цвинтарі (Львів).

Дж.: Вінниця у спогадах: в 3 т. Т. 2. Вінниця, 2017; ЕУ. Київ, 2011. Т. 8. С. 198; Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. Львів,

1995. 368 с.; Сопівник Р. Громадсько-політична діяльність Є. Петрушевича: пошуки виховного ідеалу. Київ, 2016. 106 с.; Тимченко Р. Євген Петрушевич – лідер Західноукраїнської Народної Республіки (до 150-річчя з дня народж. та 95-річчя з дня утворення ЗУНР) // Укр. іст. журн. 2013. № 5. С. 143–156.

Тетяна Кароєва

ПИЛИПЧУК Пилип Каленикович (1869, Волин. губ. – 1940, Холм (нині Польща)) – громадсько-політичний і державний діяч, дипломат. Закінчив Петербурзький політехнічний ін-т за спеціальністю інженер комунікацій. На початку ХХ ст. брав активну участь у житті української громади у Петербурзі. Під час Першої світової війни – помічник начальника Київської округи водних шляхів. У 1917–1918 – доцент теоретичної механіки у Київському політехнічному ін-ті. Належав до УПСР, згодом – УНРП. В уряді УЦР В. Винниченка виконував обов'язки директора департаменту Генерального секретарства торгу і промисловості. У період Директорії УНР – начальник водних шляхів Дніпра. У грудні 1918 – квітні 1919 керував Міністерством шляхів УНР в урядах В. Чехівського та С. Остапенка. Під час перебування уряду у Вінниці, брав активну участь у засіданнях щодо питань по виконанню значного обсягу робіт з організації транспортування залізничними магістралями та водними шляхами. Зокрема, ним підписана постанова про розпорядок керування Подільською залізницею (03.03.1919). Влітку–восени 1919 очолював Надзвичайну дипломатичну місію уряду УНР у Варшаві, що була прийнята на вищому рівні Ю. Пілсудським і прем'єр-міністром І. Падеревським. У серпні 1920

входив до складу Комісії з вироблення Конституції УНР (створена 30.08.1920), яка працювала в Тарнові (Польща). У 1921–1922 – голова Ради народних міністрів і міністр фінансів УНР в екзилі, 1922–1925 – професор Українського (таємного) політехнічного ін-ту у Львові. З 1926 жив у Луцьку, працював інженером. Засновник і голова Літературно-мистецького т-ва ім. Лесі Українки. Помер у Холмі, похований на українському кладовищі.

Дж.: ЕІУ. Київ, 2011. Т. 8. С. 204; Українська дипломатична енциклопедія. Київ, 2004. Т. 2. С. 294.

Валентина Гребеньова

ПОГОРІЛКО Павло Феропонтович (06.11.1869, Чернівці, Ямпіл. пов. Поділ. губ. (нині Вінн. обл.) – 1937(?)) – громадський діяч, священник. Народився у селянській сім'ї. Середню освіту здобув у Немирівській чоловічій гімназії. Згодом закінчив історико-філологічний ф-т Київського ун-ту та Київську духовну академію (1894). У 1895 був призначений вчителем Кам'янецького духовного училища, 1896 – наглядцем церковнопарафіяльних шкіл Ямпільського пов., 1897 – настоятелем Іоанно-Богословської церкви у Жолобах, де при церковнопарафіяльній школі організував агрономічний гурток, який під його керівництвом перетворився на своєрідну селянську сільськогосподарську академію. У 1902–1905 – завідувач Вінницької вчительсько-церковної школи. Для опанування спеціальними знаннями закінчив агрономічне відділення Київського політехнічного ін-ту (1911). З 1917 працював директором Жолоб'янської української народно-трудова гімназії. Член УЦР від духовенства.

Виконував доручення і голосував за резолюції УПСР, хоча до складу фракції формально не належав. Входив до Всеукраїнського православної церковного собору, однак у липні 1918 позбавлений делегатського мандата за релігійні переконання, оскільки виступав за автокефалію православної церкви в Україні, був активним прихильником українізації церковного життя, поборником незалежності національної церкви. Запровадив церковну службу з «фонетикою» (старослов'янською мовою з українською вимовою) і читанням Євангелія українською. За це у 1919 позбавлений права відправляти Службу Божу Подільським архієпископом Пименом (Пеговим). У травні 1921, після створення УАПЦ, обраний кандидатом у єпископи. Того ж року Всеукраїнська православна церковна рада відрядила його до Грузії як кандидата на висвячення грузинським патріархом, але на цю посаду його не обрано. Не підтримавши антиканонічної всесоборної висвяти митрополита В. Липківського, покинув УАПЦ і перейшов до обновленців. На початку 1923 висвятився на єпископа у Москві та призначений вікарієм Подільської єпархії. У лютому 1923 брав участь у роботі I Всеукраїнського церковно-обновленського з'їзду, де фігурував як єпископ Ольгопільський, вікарій Подільської єпархії. У березні став одним з організаторів «Братського об'єднання парафій Української православної автокефальної церкви» на Поділлі. Згодом під такою назвою радянська влада зареєструвала нову автокефальну церкву, створену в червні 1925 на Всеукраїнському церковному соборі в Лубнах (соборно-єпископська церква). Як її очільник із титулом «архієпископ всієї України» повер-

нувся до Вінниці. Свою групу позиціонував як таку, що «веде ту середню лінію, яка від кожної течії відрізує те, що прийнятне з канонічного боку, і з боку культурних вимог історичного моменту відродження українського народу та нової соціальної будови його трудового життя... До своїх вольних чи невольних свідомих та несвідомих противників вона ставиться по принципу ідейної боротьби власним прикладом, моральним впливом, словом і наукою во ім'я єдиної істини з пошаною і любов'ю одного до одного». Однак у 1927 залишив церковну діяльність і займався педагогічною, викладаючи українську мову в Харкові. У 1929 заарештований, ймовірно, у справі СВУ. У 1933 репресований та засуджений до 3 років заслання до Казахстану. Заслання відбув, подальша доля невідома.

Дж.: Брилинг Г. *Времена давнопрошедшие // Вінниця у спогадах* : в 3 т. Кіровоград, 2013. Т. 1. С. 379–412; Зінченко А. Л. *Благовістя національного духу (Українська церква на Поділлі в першій третині ХХ ст.)*. Київ, 1993. 256 с.; ДА-ВіО. Ф. Р-925. Оп. 8. Спр. 80. Арк. 19 ; Ф. Р-197. Оп. 3. Спр. 18. Арк. 141 ; Ф. П-1. Оп. 1. Спр. 116. Арк. 168 ; Ф. П-30. Оп. 1. Спр. 25. Арк. 6–7; Колесник В. *Вінницька церковно-вчительська школа та її завідувачі Павло Погорілко і Володимир Янса // Міста і містечка Поділля від доби Середньовіччя до початку ХХ ст. : матеріали наук. конф. 24–25 верес. 2015 р.* Вінниця, 2016. С. 278–292; Перерва В. *Церковні школи в Україні кінця ХVІІІ – поч. ХХ ст.: забутий світ*. Т. 1. Біла Церква, 2014. 572 с.; Тригуб О. П. *БОПУПАЦ у боротьбі за поширення ідеї «канонічної» автокефалії (1922–1925 рр.) // Гілея*. 2009. Вип. 24. С. 43–52; ЦДАВОВУ. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 2189. Арк. 224зв.

Олена Стадник

ПОЛЯКОВ Борис Абрамович (справж. Зун; 1875, Кишинів?–?) – диригент, виконавець-духовик, педагог. Закінчив міське 4-класне училище та музичну школу в Кишиневі, впродовж шести років був її викладачем. У 1895–1897 грав в оркестрі музичного театру в Тифлісі (нині Тбілісі, Грузія). У 1897 повернувся до Кишинева, де працював в оркестрі Пушкінського театру. У 1903–1911 у Сороках викладав музику в школі. У 1911 із сім'єю перебрався до Вінниці. Наступні 12 років був диригентом оркестру міського театру. Рівень керованого ним колективу дозволяв швидко вивчати будь-який репертуар або навіть грати «з листа» з гастрольними трупами. У 1921 очолив також концертний оркестр губполітосвіти. Викладав гру на духових інструментах у музичній профшколі, технікумі, консерваторії, вчителював у 2-й трудовій школі та грав в оркестрі Центрального робітничого клубу.

Дж.: За усними повідомленнями Н.М. Кушки; Слово Подолии. 1918. 8 окт.; Шлях. 1919. 15, 16, 30 серп.

Ольга Коляструк

ПОПСУЙ-ШАПКА Митрофан Антонович (17.11.1877, Нова Водолага, Валків. пов. Харк. губ. (нині Нововодолаз. р-н Харк. обл.) – ?) – військовий діяч, полковник Армії УНР. Учасник Першої світової війни, закінчив 3-тю Московську школу прапорщиків (14.08.1915), служив у 664-й пішій Полтавській дружині, поручик. У травні 1917 на чолі 275 козаків перейшов з 664-ї дружини до 1-го Українського Запорізького полку, що створювався з українців запасних частин Москви. Брав участь у I, II та III Всеукраїнських

військових з'їздах. У 1917 очолював Українську військову раду Московської військової округи. З грудня 1917 – командир 1-ї сотні 2-ї Української юнацької школи, старшина куреня Чорних гайдамаків Гайдамацького коша Слобідської України. З 08.04.1918 – комендант Харкова. За Української Держави – голова харківської філії т-ва українських офіцерів «Батьківщина», член місцевого відділення УНС. У грудні – харківський військовий комендант, з 16.01.1919 – комендант штабу Правобережного фронту ДА УНР. З березня був відряджений до Військового міністерства УНР, з червня – на посаді тилового коменданта, у грудні – інтернований польською владою у Рівному. З 28.04.1920 – комендант Вінниці. Оскільки в місті тимчасово перебували Головний отаман та уряд, комендатура мала статус столичної установи та існувала за збільшеними штатами. Згодом – комендант Києва, знову – Вінниці. З 30.07 – комендант штабу ДА УНР. З 01.11 – булавний старшина для доручень в управлінні постачання Окремого корпусу кордонної охорони УНР. У 1920-х жив в еміграції у Польщі (на Волині). Подальша доля невідома.

Дж.: Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність уніформа). Ніжин, 2013. 480 с.; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 347–348.

В'ячеслав Желіховський

ПОРОХІВСЬКИЙ Гнат Ярмилович (29.01.1888, Добра, Уман. пов. Київ. губ. (нині Маньків. р-н Черкас. обл.) – 1952/1953, Казахстан?) – військовий діяч, дипломат і розвід-

ник. Закінчив Одеське піхотне юнкерське училище (1907), служив у 35-му Сибірському стрілецькому полку, згодом вийшов у запас. Учасник Першої світової війни, підполковник. Нагороджений Георгіївською зброєю, отримав два поранення, контузію, отруєння газами. Восени-взимку 1917 очолив 8-й Гайдамацький та 4-й Козацький полки 1-го Українського корпусу військ УЦР. У листопаді 1917 зайняв Вінницю на чолі 8-го полку, забезпечуючи законність української влади у місті. Член президії Української ради депутатів військ Вінницького гарнізону. Помічник командира 3-го пішого Холмського полку Армії Української Держави (1918). Перейшов на бік Директорії, очоливши штаб революційних військ на Волині, отаман для особливих доручень командувача Південно-Західного району (грудень 1918), начальник штабу 5-го Чернігівського корпусу. Начальник залоги Бердичева (грудень 1918 – січень 1919). 22.01.1919 очолив Володимир-Волинську групу військ ДА УНР (згодом 18-а піша дивізія). 02.03.1919 потрапив до польського полону, комендант табору українських вояків у Домб'є (Польща), заступник голови Комітету полонених українців у Ланцуті (Поль-

ща). Переїхав до Львова на посаду штаб-старшини з питань формування армії при військовому міністрі УНР (грудень 1919 – квітень 1920). З 25.05.1920 – начальник 6-ї запасної бригади 6-ї Січової стрілецької дивізії ДА УНР. Наприкінці липня 1920 очолив 2-у бригаду 1-ї Кулеметної дивізії ДА УНР. Полковник ДА УНР. Був інтернований до Румунії 11.11.1920. У 1920–1924 – комендант табору для інтернованих українських вояків у Брашові (нині Румунія), військовий аташе УНР в Румунії (з 1922). У 1923 очолив Комітет допомоги українським емігрантам ім. С. Петлюри, голова Т-ва бувших вояків Армії УНР в Румунії. Проживав у Бухаресті, згодом придбав та переїхав до маєтку Келугерень. З 1930 активно співпрацював з румунською розвідкою під кодовим ім'ям «Чобану». У роки Другої світової війни працював радником та перекладачем у німецьких та румунських військових штабах. З початком радянсько-німецької війни у 1941 перебував у Криму у складі румунської оперативної розвідувальної групи «Вултурул», учасник Сталінградської битви у складі румунських військ (1942). У листопаді 1944 арештований радянськими спецслужбами у Тімішоарі (нині Румунія), засуджений до 10 років ув'язнення. На 1949 перебував у таборі біля Потьми (нині Мордовія, РФ). Точна дата і місце смерті не встановлена.

Дж.: Коваль Р., В. Моренець, Ю. Юзич «Подєбрядський полк» Армії УНР. Київ, 2017. Т. 2. С. 294–298; Логінов О., Семенко Л. Вінниця у 1917 році: Революція у провінційному місті. Вінниця, 2011. С. 195; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 348–349.

Олександр Федоришен

ПОЧНЯК (?-?) – громадський діяч. Депутат Трудового конгресу від селянства Ямпільського пов.

Дж.: Лейберов О.О. «Ваша влада, ваш оборонець...» – як обирали Конгрес трудового народу Української Народної Республіки // Література та культура Полісся. Сер. : Іст. науки. 2015. Вип. 79. С. 137–165.

Тетяна Кароєва

ПРЕЛЬ А. П. (?-?) – громадський діяч. Член Вінницької «Просвіти» (з 1917). Делегований від Вінницької «Просвіти» та Вінницької повітової земської управи у повітову комісію у справах виборів до УУЗ.

Дж.: Малюта О.В. Вінницька «Просвіта» та її діячі в українському національному державотворенні 1917–1920 рр. // Наук. пр. Миколаїв. держ. гуманітар. ун-т ім. П. Могили. Миколаїв, 2007. Т. 74. Вип. 61 : Іст. науки. С. 164–169.

Ольга Малюта

ПРЕЛЬ Микола Олександрович (?-?) – громадський діяч. Член Вінницької «Просвіти» (з 1917). Балотувався до УУЗ від блоку Української трудової партії та партії соціалістів-федералістів.

Дж.: Малюта О.В. Вінницька «Просвіта» та її діячі в українському національному державотворенні 1917–1920 рр. // Наук. пр. Миколаїв. держ. гуманітар. ун-т ім. П. Могили. Миколаїв, 2007. Т. 74. Вип. 61 : Іст. науки. С. 164–169.

Ольга Малюта

ПРИХОДЬКО Віктор Кіндратович (31.01.1886, Княжпіль, Кам'янець-подільський губ. (нині Кам'янець-Подільський р-н Хмельницької обл.) – 07.02.1982, Нью-Йорк, США) – громадсько-по-

літичний і культурний діяч, правник. Родився у сім'ї вченого-садівника. Навчався в Приворотському духовному училищі Ушицького пов. (1895–1899), Подільській духовній семінарії (1899–1905), Юр'ївському університеті (нині Тарту) на юридичному факультеті (1907–1909), звідти перевівся до Київського університету, який закінчив 1912. З 1911 – службовець Подільського губернського земства, з 1913 – секретар земського журналу «Экономическая жизнь Подолии». Певний час виконував обов'язки судового слідчого з цивільних справ Кам'янець-Подільського окружного суду. Під час Першої світової війни – військовий слідчий. З початком Лютневої революції 1917 активно включився в український рух. 05–06.05.1917 обраний I Подільським українським з'їздом у Вінниці як один із представників від Поділля в УЦР. Очолював відділ народної освіти Подільського губернського земства (1917–1918), був Подільським губернським комісаром з народної освіти (серпень 1917 – квітень 1918). Розгорнув активну діяльність із організації українського шкільництва. Брав участь у виборах до Всеросійських установчих зборів від УТП (список №12). На зборах губернського зем-

ства (25.04.1918) у Вінниці був обраний головою Подільської губернської народної управи. Під час Гетьманату продовжив роботу в земстві, яке було переведено до Кам'янця-Подільського. До гетьманського режиму ставився критично, вважав його реакційним. Взяв участь в протигетьманському повстанні, займав посаду завідуючого Відділом судових справ Директорії УНР у Вінниці (грудень 1918). За згодою з Директорією свої повноваження передав С. Шелухіну. У березні 1919 переобраний головою Подільського губернського земства. Підписав «Меморандум громадських діячів Поділля» (23.06.1919), що критикував внутрішню політику Директорії УНР. 26.11, а за іншими даними, у середині грудня 1919 – призначений Подільським губернським комісаром. Головноуповноважений уряду УНР І. Огієнко зауважував: «Це призначення було дуже потрібне, бо треба було організувати все Поділля, і нічого не можна було позоставляти без догляду. При губернській комісарії склалося велике управління, воно провадило реальну працю по всьому Поділлі». Розгорнути діяльність на посаді голови губернії не мав можливості у зв'язку з діями польських військових, які перешкождали діяльності українських установ. 29.06.1920 затверджений урядом на посаді товариша головноуповноваженого уряду УНР. З поразкою українських сил виїхав до Польщі, став депутатом Ради Республіки, скликаної у січні 1921 в Тарнові, був товаришем (заступником) міністра фінансів УНР, керуючим Міністерства фінансів і керівником одного з його відомств в еміграційному уряді А. Лівуцького (1922–1923). Емігрував до Чехословаччини, викладав в Українській господарській академії в Подебра-

дах. У 1929 виступив з ідеєю скликання Всеукраїнського національного конгресу та запровадження національного податку. Був одним із засновників і членом управи Т-ва охорони українських історичних пам'яток за кордоном з осідком у Празі (1931–1939). У Чехословаччині почав писати спогади «Під сонцем Поділля». Їх першу частину видав друком у Празі 1931, а пізніше кілька разів перевидавав. Книгу присвячено історії українського руху на Поділлі в 1895–1907. Під час Другої світової війни увійшов до складу Українського Центрального Комітету в Кракові. 22.06.1941 підписав звернення Комітету до українського народу із закликом об'єднатися навколо комітету для відновлення Української держави. Переїхав до Регенсбургу в Західній Німеччині (1945), де підготував декілька томів «Щоденника» про історію української еміграції другої половини 1940-х. Працював в Українському технічно-господарському ін-ті. 1949 емігрував до Нью-Йорка. Протягом десяти років очолював Український конгресовий комітет у США і водночас не полишав української справи, гуртував навколо себе однодумців. У 1960–1967 працював над другою частиною мемуарів «Під сонцем Поділля», в якій йдеться про події 1907–1920.

Дж.: Кравчук О. М. Культурно-освітня діяльність В. Приходька на Поділлі в 1917–1920 рр. // Освіта на Поділлі: минуле та сьогодення : до 100-річчя заснування Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : матеріали 23-ї Всеукраїнської конференції істориків-краєзнавців. Вінниця, 2011. С. 267–274; Кравчук О. М., Калитко С. Л. Спогади Віктора Приходька як джерело з історії Подільського регіону початку ХХ століття // Етнічна історія народів Європи : зб. наук. пр. Київ, 2010.

Вип. 32. С. 90–98; Малюта О. «Просвіти» і Українська Державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.). Київ, 2008. С. 620–621; Наш шлях. 1920. Ч. 85. 5 трав.; Огієнко І. Рятуння України / упоряд., автор передмови і статей М.С. Тимошик. Київ, 2005. С. 148–151, 152, 161, 200; Приходько В. Під сонцем Поділля : спогади. Ч. 2. Вінниця, 2011. 416 с.; Трембіцький А.А. Віктор Приходько у визвольних змаганнях українського народу в 1917–1922 рр. // Формування та діяльність українських національних урядів періоду української революції 1917–1921 рр. Кам'янець-Поділ., 2008. С. 313–326; ЦДАВОВУ. Ф. 1793. Оп. 1. Спр. 55. Арк. 53.

Олександр Кравчук

ПРОКОПОВИЧ В'ячеслав Костянтинович (10.06.1881, Київ – 07.06.1942, Бессанкур, Франція) –

державний, політичний і громадський діяч, педагог. Народився в родині священика, нащадок старовинного козацького роду з Чигиринщини. Закінчив історико-філологічний ф-т Київського ун-ту, працював учителем історії у київських гімназіях, бібліотекарем у Київському міському музеї. Член УДРП (1905), згодом ТУП. У 1911–1914 редагував педагогічний журнал

«Світло», друкувався в українській пресі. Після Лютневої революції з березня 1917 – гласний Київської губернської земської управи, член Ради об'єднаних громадських організацій. Член УЦР. У червні на з'їзді УПСФ обрано до ЦК партії. Входить до складу комісії зі скликання З'їзду поневолених народів Росії. З січня по квітень 1918 – міністр народної освіти в уряді В. Голубовича, делегований УПСФ. Багато зробив у справі українізації школи, чим забезпечив собі популярність серед населення. Після приходу до влади гетьмана П. Скоропадського відмовився працювати в новому уряді, повернувся до педагогічної діяльності. Одночасно в травні–жовтні 1918 працював у складі політичної комісії Української мирної делегації на переговорах з РСФРР, був членом Президії Всеукраїнського земського союзу. За Директорії при уряді В. Чехівського очолював дипломатичну місію УНР у Польщі, керував дипломатичним представництвом у Королівстві сербів, хорватів і словенців (січень 1919 – квітень 1920). Міністр освіти в новому уряді І. Мазепи. Очільник нового уряду (26.05–14.10.1920), сформованого у Вінниці. Ухвалив Декларацію про основні напрямки політики уряду: парламентський тип держави, забезпечення демократичних прав, земля у селянських руках до вирішення цього питання парламентом, посилене оподаткування людності, стимулювання приватної ініціативи (Вінниця, 02.06). Переїзд уряду в Жмеринку (07.06), евакуація в Тарнов, під Краків (кінець червня). Після відставки на початку 1921 деякий час обіймав посаду міністра освіти в першому еміграційному уряді УНР А. Лівчицького, потім перебував у таборах для інтернованих осіб у Польщі до 1924. Згодом

емігрував до Парижу. У 1925–1939 – редактор тижневика «Тризуб». 1925 сприяв створенню у Празі Українського академічного комітету. Після вбивства С. Петлюри став головою екзильного уряду УНР (1926–1939). Заснував Бібліотеку ім. С. Петлюри в Парижі (1927). Виконував у 1939–1940 обов'язки Голови Директорії (голови держави) в уряді УНР в екзилі. Похований у Бессанкурі.

Дж.: Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради : бібліогр. довід. Київ, 1998. С. 152–153; Директорія, Рада народних міністрів Української Народної Республіки: 1918 – 1920 : док. і матеріали : в 2 т. Київ, 2006; ЕУ. Київ, 2012. Т. 9. С. 26–27; Лікарчук І.Л. Міністри освіти України : в 2 т. Київ, 2002. Т. 1. С. 48–58. Українська Центральна Рада : док. і матеріали : в 2 т. Київ, 1997; Чикаленко Є. Щоденник : в 2 т. Київ, 2004.

Олександр Криворучко

ПУГАЧ Ісак Михайлович
(04.08.1885, Марківці, Бердичів. пов.

Київ. губ. (нині Козятин. р-н Вінн. обл.) – 26.01(08.02).1918, Київ) – громадсько-політичний діяч, педагог, журналіст. Народився в сім'ї бідного селянина. Закінчив Коростишівську учительську семінарію (1905), з 01.08 почав працювати учителем двокласної народної школи в Маслові Канівського пов. (нині Маслівка Миронів. р-н Київ. обл.). Згодом учителював в Райгородській двокласній школі Черкаського пов. (нині Кам'ян. р-н Черкас. обл.). Член УПСР. З 01.09.1907 звільнений з посади за революційну діяльність і невдовзі заарештований. У 1909 засланий до Архангельської губ., де перебував два роки. У 1911 повернувся із заслання до Києва, але залишився під постійним наглядом поліції. Працював в українських і російських газетах та журналах. З березня 1917 поринув у вир революційних процесів, працював в Українській селянській спілці, очолив київський губернський комітет УПСР, став членом її ЦК на другому з'їзді (15–19.07.1917); на третьому з'їзді (21–24.11.1917) переобраним не був. Член УЦР від I Всеукраїнського селянського з'їзду. Після захоплення Києва більшовицькими військами під командуванням М. Муравйова, розстріляний. Похований на Байковому кладовищі.

Дж.: Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради : бібліогр. довід. Київ, 1998. С. 153.

Ольга Грабовська

П'ЯСЕЦЬКИЙ Петро Юрійович (?–?) – громадський діяч. Товариш голови Вінницького т-ва «Прогресивіта» (на 1920). Голова Тимчасового комітету для заснування Вінницької філії Всенародної бібліотеки України (1920; 1923–1924).

Дж.: Гарбар Л. В. Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець XIX ст. – 1941 р.) : матеріали до бібліограф. слов. Київ, 2017. С. 373.

Ольга Малюта

Р

РАДБІЛЬ Юхим Веніамінович (Хаїм Бен'юминович, 14.02.1888, Вінниця, Поділ. губ. – березень 1956,

Ленінград (нині Санкт-Петербург, РФ) – громадський і політичний діяч, публіцист, адвокат, перекладач. Закінчив юридичний ф-т Новоросійського ун-ту (Одеса). Брав активну участь у революції 1905–1907, був членом вінницького відділення партій «Поалей-Ціон» і Соціалістичної єврейської робітничої партії, активістом єврейської самооборони. Залишив спогади про масові мітинги у Вінниці після оголошення імператорського маніфесту (17.10.1905) та єврейський погром – «Чотири дні у жовтні». Працював у Вінниці помічником повіреного Вінницького окружного суду. У 1917 брав активну участь у революційних процесах у Вінниці, був гласним Вінницької міської думи від Об'єднаної єврейської соціалістич-

ної робітничої партії, членом УЦР, активно публікувався у ЗМІ, зокрема, підготував нарис «Думські ескізи», в якому описав звичаї та традиції першої демократичної думи у Вінниці, дав влучні характеристики її гласним. Опублікував низку статей у місцевій пресі, йому приписується авторство сатиричних драм «Вова-комуніст» і «Собака за порука». У 1920-ті брав участь у роботі Культур-ліги, випустив збірку «З нових єврейських поетів» (1928). З початку 1930-х жив і працював у Ленінграді.

Дж.: Зекцер А. 1905 рік на Поділлі. Вінниця, 1925. 126 с.; Логінов О. В., Семенко Л. І. Вінниця у 1917 році. Революція у провінційному місті. Вид. 2-ге, виправ. Вінниця, 2010. С. 272.

Олександр Логінов

РАФАЛЬСЬКИЙ Леонід Васильович (?–?) – могилівський повітовий староста за Української Держави.

Дж.: Східне Поділля в добу Центральної Ради та Гетьманату П. Скоропадського (березень 1917 р. – грудень 1918 р.): зб. док. та матеріалів / упоряд.: К. Завальнюк, Т. Стецюк. Вінниця, 2008. 208 с.

Тетяна Кароєва

РАЧКОВСЬКИЙ Костянтин Йосипович (?–?) – військовий діяч. За Української Держави – ямпільський повітовий комендант (червень 1918), підполковник.

Дж.: Східне Поділля в добу Центральної Ради та Гетьманату П. Скоропадського (березень 1917 р. – грудень 1918 р.): зб. док. та матеріалів / упоряд.: К. Завальнюк, Т. Стецюк. Вінниця, 2008. 208 с.

Тетяна Кароєва

РЕВУЦЬКИЙ Аврам (Авраам, Авром) Шмуелович (псевд. Шлимович; 1889, Сміла, Черкас. пов. Київ. губ. (нині Черкас. обл.) – 1947, Нью-Йорк, США) – єврейський та український політичний діяч, журналіст. Батько був учасником громадської організації «Ам Олам» (Вічний народ), що виникла в Одесі після єврейських погромів (1881) та виступала за створення єврейських сільськогосподарських колоній у США та переселення туди євреїв з Росії. Дитинство провів у Реховот (Палестина). З часом сім'я повернулася до Російської імперії. Навчався у Віденському політехнічному ін-ті, Віденському ун-ті, Новоросійському ун-ті (Одеса). Працював у редакції газети «Одесский Листок». Член Єврейської соціал-демократичної робітничої партії «Поалей Ціон» (1905), лідер її лівого крила. Член Бюро Всесвітнього соціалістичного союзу єврейських робітників (1913). З грудня 1917 працював у Міністерстві з єврейських справ М. Зільберфарба, очолював його (26.12.1918–12.02.1919) в уряді В. Чехівського. Ініціював прийняття закону «Про єврейське громадське самоврядування». На Трудовому конгресі як представник «Поалей Ціон» заявив, що «обов'язком соціалістичних партій в Україні є стати на шлях історичних завдань пролетаріату, орієнтуючись не на переможця моменту – більшовиків і не на незворотне минуле – єдину Росію Керенського, а на неминуче відродження українського народу». У Вінницю прибув разом з урядом УНР 02.02.1919. З 13.02 – в. о. міністра єврейських справ в уряді С. Остапенка. Проте, за твердженням С. Гольдельмана, разом з останнім вже 22.12.1919 раптово виїхав до Жмеринки, а звідти – в Одесу, не передавши справу своєму заступ-

никові П. Красному, виявив протест у такий спосіб проти переговорів з Антантою та єврейських погромів. Одним з найголовніших результатів його роботи стала розробка Закону «Про єврейське громадське самоврядування», що пройшов Раду народних міністрів 12.02.1919, проте так і не підписаний Директорією УНР. Також відповідно до його доповіді урядом 20.01.1919 було виділено 2 млн крб для негайної допомоги єврейському населенню, яке постраждало від погромів. У 1920 знову переїхав до Палестини, проте за критику політики англійської влади вже у 1921 був висланий до Західної Європи. Оселився у Берліні, звідки у 1924 емігрував до США. Був активним учасником сіоністського руху, проводив сіоністську пропаганду, дописуючи статті англійською мовою та ідиш.

Дж.: Гольдельман С. Листи жидівського соціал-демократа про Україну. Відень, 1921. 81 с.; Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ століття: нариси політичної історії. Київ, 1993. 287 с.; Директорія. Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр. : док. і матеріали : у 2 т. Т. 1 / упоряд. : В. Верстюк (керівник) та ін. Київ, 2006; ЦДАВОВУ. Ф. 1092. Оп. 6. Спр. 2. Арк. 10–11 ; Ф. 1065. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 83–86 ; Спр. 15. Арк. 79–81; Abraham Revutsky. In di Shvere Tegouf Ukraine. Berlin, 1924. 318 s.

Валерій Кононенко

РЕККА Максим Йосипович (1894, Бершадь, Ольгопіль. пов. Поділ. губ. (нині Вінн. обл.) – ?) – громадський діяч, кооператор. Народився у міщанській родині. Долучився до кооперативної діяльності. Член УПСР (1917). Очолював Ольгопільський кооперативний комітет

(1918), обраний до складу губернської управи (лютий 1918). Заарештований за часів Української Держави. Депутат Трудового конгресу від інтелігенції Поділля. Член Подільської губернської народної управи. З встановленням радянської влади працював в кооперативних установах Кам'янецьчини. Подальша доля невідома.

Дж.: Лейберов О.О. «Ваша влада, ваш обронець...» – як обирали Конгрес трудового народу Української Народної Республіки // Література та культура Полісся. Сер. : Іст. науки. 2015. Вип. 79. С. 137–165; Рекрут В. Іполит Зборовський (1975–1937). На перехресті двох епох. Вінниця, 2014. 768 с.

Ірина Хоцянівська

РЕННЕНКАМПФ Павло Миколайович (187?–?) – громадський діяч. Випускник Імператорського училища правознавства (1895) в Санкт-Петербурзі. Голова Вінницької повітової земської управи (1915). Вінницький повітовий комісар за Тимчасового уряду, повітовий староста за часів Української Держави. Емігрував.

Тетяна Кароєва

РИЖІЙ Іван Петрович (1883, Стрільчинці, Брацлав. пов. Поділ. губ. (нині Немирів. р-н Вінн. обл.) – після 1931) – громадський діяч, кооператор. Народився в родині заможного селянина. Початкову освіту отримав у місцевій церковнопарафіяльній школі, згодом закінчив учительську семінарію та курси кооперації при Народному ун-ті ім. А. Шанявського в Москві. Спочатку працював учителем, а згодом інструктором з кооперації Брацлавського земства, у 1913 очолював правління Стрільчинецького

кредитного т-ва. У 1915 брав участь у створенні Подільської спілки кредитних та ощадно-позичкових т-в. На початку Української революції працював службовцем Вінницької повітової земської управи, в серпні 1917 за списками блоку українських есдеків та есерів став депутатом Вінницької міської думи. Член УЦР. Член УУЗ за списком №1 (УПСР та Селянська спілка). За часів Української Держави обіймав посади інструктора з кооперації, працював у Подільському Союз-банку. Депутат Трудового конгресу від селян Вінн. пов. У жовтні 1920 заарештований ЧК за «саботаж і контрреволюцію», але виправданий. У 1926 обраний членом правління Вінницького сільбанку, але потрапив під чистку і 1929 з посади звільнений. Восени 1930 заарештований Вінницьким ДПУ як один з керівників «Подільського центру і Вінницької окружної філії» всеукраїнської контрреволюційної організації «УНЦ». Унаслідок фізичного впливу визнав себе винним у «вербовці керівників сільських осередків та розробці заходів повстанського характеру». Отримав обвинувальний висновок (05.09.1931), але рішення судових органів у цій справі знайти не вдалося. Подальша доля невідома.

Дж.: ГА СБУ. Ф. 13. Спр. 1042. Арк. 25; Рекрут В. Іполит Зборовський (1975–1937). На перехресті двох епох. Вінниця, 2014. 768 с.

Валерій Рекрут

РИХВАЛЬСЬКИЙ (Абрильба-Рихвальський) Йосип Григорович (Георгійович) (12.02.1896, Житомир – ?) – військовий діяч. Походив з міщан. Закінчив 3-тю Київську школу прапорщиків (1916). Учасник Першої світової війни. Навесні 1917 – голова української ради 53-ї піхот-

ної дивізії, з 19.05 – уповноважений УЦР при 39-му армійському корпусі, з 30.12 – комісар УЦР при штабі Особливої армії. З 05.04.1918 – повітовий військовий комісар УЦР у Чорнобилі (до травня). У грудні 1918 – січні 1919 – старшина повстанського загону отамана Соколовського, з 30.01.1919 – повітовий військовий комендант в Овручі на Волині, з 25.08 – у Липовці. Влітку 1920 – начальник штабу 6-ї запасної бригади, восени – начальник штабу 2-ї Кулеметної бригади 2-ї Кулеметної дивізії ДА УНР. З 10.11.1920 – штаб-старшина для доручень начальника Окремого корпусу кордонної охорони УНР. Підполковник Армії УНР. Після 1921 доля невідома.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 369.

Тетяна Кароєва

РІПЕЦЬКИЙ Мирослав о.
(13.06.1899, Самбір, Королівство

Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Львів. обл.) – 29.04.1974, Хшаново (нині Елцький пов., Вармінсько-Мазурське воєводство, Польща) – релігійний діяч.

У 1907 закінчив гімназію у Самборі, у 1911 – теологічні студії в Львівському ун-ті. У квітні 1913 висвячений на священника УГКЦ. Учасник Першої світової війни, з грудня 1914 служив капеланом в австро-угорській армії. З весни 1919 став капеланом у вишкільному центрі УГА в Кам'янці-Струмиловій і Буську. З серпня виконував обов'язки польового духівника при 10-й Янівській бригаді І Галицького корпусу УГА. Разом із бригадою пройшов шлях визволення Вінниці, Калинівки, Козятина, Києва. Створив бригадну бібліотеку та опікувався нею. У жовтні призначений польовим духівником Начальної Команди УГА у Вінниці. Укладач статуту допомогового т-ва «Українська Самаританська Поміч», створеного у Вінниці спільно з о. В. Пелехом. На цілі т-ва прийняв значну грошову пожертву від директора «Українського банку» Бартко у Вінниці та книги для стрілецької бібліотеки. У жовтні занедужав на тиф, під наглядом сотника лікаря В. Білосора лікувався у польовому шпиталі І Галицького корпусу УГА у Вінниці. Щонеділі та у святкові дні виголошував лекції у шпитальній каплиці. Одужавши, повернувся до праці у Вінницю. 24.12.1919 по від'їзді Начальної команди УГА з Вінниці переїхав до Крижополя. Біля Вапнярки, у церкві при залізничній станції відправляв Богослужіння. З жовтня 1921 служив у парафії Ліски в Равщині. У 1939 заарештований із звинуваченням у приналежності до ОУН, але звільнений завдяки митрополиту Андрею Шептицькому. З 1947 після операції «Вісла» переселений до Хшанова у Польщу, де протягом багатьох років був єдиним українським греко-католицьким священником у Вармії і Мазурах. Посмертно перепохований з дружиною Євгенією у рідних Лісках.

Дж.: Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії : матеріали до історії. Вінніпег, 1963. С. 85, 194–199.

Олеся Коваль

РОМАНЮК Микола о. (1866 – листопад 1919, Немирів, Брацлав. пов. Поділ. губ. (нині Вінн. обл.)) – релігійний діяч. У 1893 рукопокладений на священника УГКЦ. Виконував обов'язки польового духівника при бойових частинах 7-ї Львівської, 10-ї бригади I Галицького корпусу УГА. У серпні–листопаді 1919 провадив службу на Поділлі. Захворів на тиф і помер.

Дж.: Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії : матеріали до історії. Вінніпег, 1963. С. 85.

Олеся Коваль

РУСОВА Софія Федорівна (уродж. Ліндфорс; псевд. та крипт.:

С. Р.; Граб. Рус. Линд. (спільно з Грабенком А. і Русовим О.), Р-ва С.; Р-ова С.; Баба Нона; Нона С.; 18.02.1856, Олешня, Городнян. пов. Черніг. губ. (нині Ріпкін. р-н Черніг. обл.) – 05.02.1940, Прага (нині Чехія) – громадсько-політична та державна діячка, педагог. Батько за походженням швед, мати – французька. Закінчила із золотою медаллю Фундуклеївську гімназію у Києві

(1870). Відкрила перший дитячий садок у Києві (1871), організувала заклади позашкільної освіти для дорослих. Фундаторка дитячих садків у Харкові, Чернігові. Входила до Київської, Чернігівської, Одеської громад, Харківського т-ва письменників. Належала до «Народної волі». Була ув'язнена за зв'язки із російськими революційними колами, перебувала під наглядом поліції. Член масонської організації «Т-во друзів миру». Входила до Петербурзької української громади. Член Київського (з 1909) та Чернігівського т-в «Просвіта». На запрошення директора викладала курс дошкільного виховання у Фребелівському ін-ті (з 1909). Входила до учительської колегії комерційної школи першого Учительського т-ва у Києві (1910). Викладала французьку мову в Київському комерційному ін-ті. Входила до об'єднаного Комітету із спорудження у Києві пам'ятника Т. Шевченка. Член ТУП. Викладала на Вищих жіночих курсах. Співзасновник та співредактор педагогічного журналу «Світло» (Київ, 1913–1914). Одна із засновниць УЦР, кооптована Всеукраїнським національним конгресом від просвітніх організацій Києва. Фундаторка Всеукраїнської учительської спілки, її керівник. Директор відділу позашкільної освіти й дошкільного виховання (з 03.01.1918 – департаменту позашкільної освіти та дошкільного виховання) Генерального секретарства освіти УНР (з 06.08.1917). Викладала методика географії України в Українській науково-педагогічній академії. Директор Департаменту дошкільної і позашкільної освіти Міністерства народної освіти (з 21.06.1918 – Міністерства народної освіти і мистецтва) Української Держави. Продовжувала обіймати цю посаду в другій УНР (до берез-

ня 1919). Одна із організаторів II Всеукраїнського з'їзду «Просвіти» у Києві (03–05.11.1918), обрана почесним його головою. Делегат Всеукраїнської учительської спілки. Евакуювалась з державними установами з Києва до Вінниці, де володіла будинком, провела тут кілька тижнів. У березні 1919 переїхала до Кам'янця-Подільського. Очолила при Українському Червоному Хресті комісію, яка займалась справами українських полонених в польських таборах (1919). Утворила та очолила громадську організацію «Комітет допомоги козакам». Наприкінці червня 1919 увійшла до складу управи подільського відділу т-ва Українського Червоного Хреста. Влітку працювала в зорганізованому в Панівцях Кам'янецького пов. шпиталі для козаків ДА УНР, згодом очолила його. Наприкінці жовтня разом з іншими членами Українського Червоного Хреста виїхала до Польщі для ознайомлення з утриманням у таборах українських військовополонених. Повернулась до Кам'янця-Подільського (25.12.1919). Брала участь у видавництві дитячого журналу «Ранок», літературно-мистецькому житті міста. У лютому 1920 прочитала 10 лекцій з проблем виховання дитини на курсах жінок-педагогів. У травні відбула до Вінниці. У жовтні почала викладати педагогіку на історично-філологічному ф-ті Кам'янець-Подільського українського ун-ту. У грудні 1920 увійшла до складу Ради Українського Т-ва шкільної освіти у Кам'янці-Подільському. Працювала у відділі освіти виконкому Кам'янець-Подільської ради робітничих і червоноармійських депутатів (восени 1921). У 1922 емігрувала до Польщі, з 1923 – професор педагогіки Українського високого педагогічного ін-ту ім. М. Драгоманова у Празі. Загальними зборами Львівського

т-ва «Просвіта» іменована його почесним членом (25.12.1925). Очолювала Головну Українську національну жіночу раду в Празі (до 1938). Авторка підручників і праць з теорії та методики дошкільної освіти, підручників з української та французької мов, педагогіки, географії, досліджень творчості Г. Квітки-Основ'яненка, С. Черкасенка, О. Олесья. Померла у Празі, де й похована.

Дж.: ЕІУ. Київ, 2012. Т. 9. С. 382; Завальнюк О. Історія Кам'янець-Подільського державного університету в іменах (1918–1921). Кам'янець-Поділ., 2006. С. 286–291; Малюта О. «Просвіти» і Українська Державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.). Київ, 2008. С. 592–594.

Ольга Малюта

С

САВИЦЬКИЙ Михайло Іванович (1893, Червоне, Поділ. губ. – після 06.11.1937) – військовий діяч. За Української Держави – вінницький повітовий комендант (червень 1918), підпоручик. Розстріляний.

Дж.: Східне Поділля в добу Центральної Ради та Гетьманату П. Скоропадського (березень 1917 р. – грудень 1918 р.): зб. док. та матеріалів / упоряд.: К. Завальнюк, Т. Стецюк. Вінниця, 2008. 208 с.

Тетяна Кароєва

САДІКОВ Павло Сергійович (?–?) – військовий діяч. За Української Держави – ольгопільський повітовий комендант (червень 1918).

Дж.: Східне Поділля в добу Центральної Ради та Гетьманату П. Скоропадського (березень 1917 р. – грудень 1918 р.): зб. док. та матеріалів / упоряд.: К. Завальнюк, Т. Стецюк. Вінниця, 2008. 208 с.

Тетяна Кароєва

САДОВСЬКИЙ Микола Карпович (справж. Тобілевич; 06.07.1856, Кам'яно-Костувате, Бобринец. пов.

Херсон. губ. (нині Братс. р-н Микол. обл.) – 07.01.1933, Київ) – актор, режисер, театральний діяч, письменник. Брат відомих українських митців І. Карпенка-Карого, М. Садовської-Барілотті, П. Саксаганського. Народився у старовинній шляхетській родині. Навчався в Херсонській гімназії (1868–1869) та Єлисаветградському реальному училищі (1869–1877). Був добровольцем на російсько-турецькій війні (1877–1878). За участь в боях під Шипкою нагороджений Георгіївським хрестом та представлений до офіцерського чину. Навчався в Київській та Одеській військових школах (1878–1880). Під час військової служби в Бендерах (нині Молдова) грав у місцевому аматорському драматичному гуртку, де познайомився з М. Адамовською (Заньковецькою). Демобілізувався (1881) і вступив як ак-

тор до професійної української театральної трупи Г. Ашкарєнка в Кременчуці. Грав у трупах М. Кропивницького (1882–1883, 1885–1888) та М. Старицького (1883–1885). Заснував власну трупу, яка в 1898 об'єдналася з Т-вом російсько-малоросійських артистів І. Карпенка-Карого та П. Саксаганського. Згодом до них приєднався ансамбль М. Кропивницького. З великим успіхом гастролювали по Україні, Росії, Закавказзю, Молдові та Польщі. Директор та режисер театру т-ва «Руська бесіда» у Львові (1905–1906). Разом із М. Заньковецькою заснував у Полтаві пересувний театр, який переїхав до Києва (1907) і розмістився в Троїцькому народному домі, став першим українським стаціонарним театром (проіснував до 1919). В уряді Директорії був Головним уповноваженим у справах народних театрів. Український державний театр під його керівництвом на довгий час затримувався на Поділлі (Жмеринка, Проскурів, Кам'янець-Подільський), зокрема, у лютому 1919, травні–червні 1920 виступав на сцені Вінницького міського театру. Саме у Вінниці планував відкрити стаціонарний Український драматичний театр. 1920 разом із трупою виїхав до Галичини, згодом до Ужгорода, де очолював перший професійний театр на Закарпатті (1921–1923). Декілька років перебував у Чехословаччині. 1926 повернувся до УСРР, працював у Києві та Харкові як актор і режисер, знімався в кіно. За 50 років театрального життя зіграв неперевірено десятки найрізноманітніших ролей. Уславився як виконавець українських народних пісень. Виховав цілу плеяду українських акторів, перекладав українською твори зарубіжних класиків, автор лібрето до опер, а також спогадів «Мої театральні згадки: 1881–

1917» (1930). Похований на Байковому цвинтарі.

Дж.: Василько В. Микола Садовський та його театр. Київ, 1962. 196 с.; ЕУ. Київ, 2012. Т. 9. С. 421; Спогади про Миколу Садовського : збірник. Київ, 1981. 182 с.; Український драматичний театр. Київ, 1967. Кн. 1. 519 с.

Лариса Семенко

САЛКОВ Ігнатій Петрович (1867–1943) – військовий діяч. З міщан Варшавської губ. Закінчив

Варшавське піхотне юнкерське училище, офіцерську стрілецьку школу. З 1910 служив у 75-му Севастопольському піхотному полку, що дислокувався у Гайсині, Ладжині. Учасник Першої світової війни. За Української Держави – гайсинський повітовий комендант (червень 1918), генерал-майор. Із зими 1918–1919 – учасник Білого руху. Емігрував до Югославії.

Дж.: Східне Поділля в добу Центральної Ради та Гетьманату П. Скоропадського (березень 1917 р. – грудень 1918 р.) : зб. док. та матеріалів / упоряд.: К. Завальнюк, Т. Стецюк. Вінниця, 2008. 208 с.

Тетяна Кароєва

САЛКОВСЬКИЙ Олександр Хомич (псевд. О. Хоменко, О. Паський та ін.; 13.03.1866, Старий Потік, Вінн. пов. Поділ. губ. (нині Потоки, Жмерин. р-н Вінн. обл.) – 22.11.1925, Варшава, Польща) – державний, громадський і політичний діяч, публіцист. Народився у сім'ї священника. Освіту здобув у Кам'янець-Подільській духовній семінарії. Працював урядовцем для доручень Подільської губернської земської і міської управ, радником Подільського губернського управління, в. о. подільського віце-губернатора. За політичну діяльність декілька разів заарештований, 2 роки перебував у засланні, 4 місяці у кам'янець-подільській в'язниці. У 1904 звільнений з посад як політично неблагонадійний, переїхав до Києва, де редагував газети «Киевские отклики» (1904–1906), «Киевский голос» (1906–1907). У 1912 і 1916–1917 разом із С. Петлюрою редагував журнал «Украинская жизнь» (Москва), 1913–1916 – «Приазовский край» (Ростовна-Дону). Одночасно служив у Всеросійському союзі міст. Член УДРП, ТУП. Із червня 1917 входив до складу ЦК УПСФ. Голова комітету «Української ради» в Москві, від якої був делегований в УЦР. Із вересня – губернський комісар УЦР на Київщині. Одночасно розгорнув жваву агітаційно-пропагандистську діяльність: у видавництві «Задруга» (Москва) разом із Л. Козловським організував видання політико-просвітницької російськомовної серії «Свобода и братство народов» (у 1917 вийшло 24 назви). Свій погляд на національну проблему ґрунтовно виклав у брошурах «О национальных правах» та «Что такое автономия и федерация», намагаючись переконати російську демократію в тому, що однієї політичної свободи та рівності замало для забезпечення

національних прав народів в оновленій Російській державі. Доводив потребу створення «федерації у вигляді союзу національно автономних областей» у межах етнічно однорідних територій, з особливим статусом самоуправління, з повною незалежністю в порядкуванні внутрішніми справами. За часів Української Держави – член Всеукраїнського земського союзу. У 1918–1919 – голова української дипломатичної місії у Ризі (Латвія). Редагував тижневик «Трибуна», газету «Столичний голос» (1919), співробітник низки періодичних видань: «Літературно-наукового вістника», «Нової Ради», «Променя», «Нашого минулого», «Нової України», секретар Дніпровського союзу споживчих т-в. У травні–жовтні 1920 – міністр внутрішніх справ УНР в уряді В. Прокоповича, із 14.10.1920 – заступник голови Ради народних міністрів УНР, з 11.02.1921 – член Вищої військової ради. В еміграції у Варшаві видавав часописи «Українська трибуна», «Українська справа», «Трибуна України». Читав лекції в таборах для інтернованих українських вояків УНР у Польщі. У 1923 виступив організатором 1-го з'їзду української еміграції у Варшаві. Виконував обов'язки керівника культурно-освітньої секції Українського Центрального Комітету у Варшаві, працював над створенням його бібліотеки, організував Вищі Академічні курси українознавства для емігрантів. Автор спогадів «На порозі Гетьманщини» (1924).

Дж.: Верстюк В. Ф., Осташко Т. С. Діячі Української Центральної Ради : біогр. довід. Київ, 1998. 254 с.; ЕІУ. Київ, 2012. Т. 9. С. 425–426; Іваницька С. Нова Україна революційної доби у публіцистичних роздумах Олександра Саліковського (1866–1925) // Молода нація : альма-

нах. Київ, 2015. Спецвип. 53 : Суспільство й ідеологія: історія та сучасність. С. 25–49; Павлюк І. Саліковський Олександр // Українська журналістика в іменах. Львів, 1994. Вип. 1. С. 165–167; Саліковський О. Х. (Автобіографія) // Тризуб. Париж, 1926. Ч. 2. № 55. С. 7–13.

Олександр Логінов

САЛЬСЬКИЙ Володимир Петрович (04.07.1885, Острог, Волин. губ. (нині Рівн. обл.) – 04(05).10.1940,

Варшава (нині Польща) – військовий і державний діяч. Походив з дворянської родини. Закінчив Віленське піхотне юнкерське училище (1906), вийшов підпоручиком до 126-го піхотного Рильського полку (Острог), пізніше служив у 132-му Бессарабському полку (Київ). Закінчив Імператорську Миколаївську військову академію (1912), нагороджений малою срібною медаллю з занесенням на мармурову дошку академії. Учасник Першої світо-

вої війни. З 02.04.1917 – підполковник. З листопада 1917 – начальник штабу 1-ї Сердюцької дивізії військ УЦР. В кінці 1917 – начальник штабу командувача протибільшовицьких сил на Лівобережній Україні. У січні 1918 – начальник штабу коменданта Києва. З 10.03.1918 – у комісії з формування української армії. З 22.06.1918 – 1-й помічник начальника відділу піших шкіл Головної шкільної управи Військового міністерства Української Держави. З кінця січня 1919 – начальник Головної шкільної управи Військового міністерства УНР. З кінця травня 1919 – командувач Запорізької групи ДА УНР у складі трьох дивізій. Під час Проскурівської наступальної операції (з 01.06) наносив головний удар по більшовикам, наступаючи від Почаєва. Захопив Чорний Острів (03.06), Проскурів (06.06), силами 6-ї дивізії – Вінницю (10.08), кінним полком Чорних Запорожців – Калинівку. У серпні 1919 під час спільного походу об'єднаних українських армій на Київ – Одесу діяв у складі Центральної армійської групи генерала А. Кравса, яка наступала на Київ. Захопив Білу Церкву (24.08), Київ (30.08). Протистояв підрозділам ЗСПР у їхніх спробах взяти гору в Києві, зокрема за його наказом зірвали російський прапор з міської думи. З 26.09 – командувач ДА УНР, керував військами під час українсько-білогвардійського збройного протистояння, зокрема на території Вінниччини, в тому числі на теренах сучасних Бершадського, Теплицького, Тростянецького, Крижопільського, Тульчинського, Шаргородського, Немирівського р-нів. Не мав успіхів, в тому числі через пасивність УГА та епідемію тифу. У листопаді замінений на посаді командарма полковником В. Тютюнником. З 05.11 – військовий міністр УНР. З 05.10.1920 – генерал-хорунжий. З 10.02.1921 – член Вищої військової ради УНР. З 1924 до дня смерті – військовий міністр уряду УНР в екзилі. Похований у православної частині варшавського цвинтаря «Воля».

Дж.: ЕУ. Київ, 2012. Т. 9. С. 427; Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння. Київ, 2006. 576 с.; Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність уніформа). Ніжин, 2013. 480 с.; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 384–385; Україна. 1919 рік: М. Капустянський «Похід Українських армій на Київ – Одесу в 1919 році». Є. Маланюк «Уривки зі спогадів». Київ, 2004. 558 с.

В'ячеслав Желіховський

САМІЙЛЕНКО Поліна Микитівна (04.05.1889, Васильків, Київ.

губ. (нині Київ. обл.) – 01.12.1984, Київ) – актриса, заслужена артистка УСРР (1930). У 1915–1917 навчалась у Музично-драматичній школі ім. М. Лисенка (Київ). Одна із засновників «Молодого театру». Дружина відомого українського актора та режисера А. Бучми (1891–1957). У жовтні 1919 переїхала до Вінниці з трупю «Молодого театру» Л. Курбаса та стала акторкою вінницького Театру ім. Франка (нині Національний академічний драматичний театр ім. І. Франка, Київ). У цей період грала ролі драматичних героїнь. У 1922 приєдналась до творчого об'єднання Л. Курбаса «Березиль». Згодом грала у театрах Харкова, Кам'янця-Подільського, Черкас, Проскурова, Одеси та ін., у 1934–1947 – Київському театрі ім. І. Франка. Авторка спогадів «Незабутні дні горінь» (1970).

Дж.: Гірняк Й. Спомини // Вінниця у спогадах : у 3 т. Вінниця, 2017. Т. 2. С. 853–890; ЕУ. Львів, 1998. Т. 7. С. 2697.

Олеся Коваль

САМОРУХА Парфен Никифорович (1888, Чечелівка, Гайсин. пов. Поділ. губ. (нині Гайсин. р-н Вінн. обл.) – ?) – громадський діяч. Народився в селянській родині. Член виконкому Ради об'єднаних громадських організацій Гайсинського повіту (1917). Член УЦР. У 1930-х проживав в Тарасівці Гайсинського р-ну, колгоспник. Заарештований та засуджений до 10 років ВТТ (08.08.1937). Реабілітований (1989).

Дж.: Гай-Нижник П. Члени Української Центральної Ради 7 серпня 1917 р. – 31 березня 1918 р. URL: <http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1917.utsr%203.php>

Тетяна Кароєва

САМУЛЕВИЧ Павло Олександрович (03.05.1887, Кам'янець-Подільський, Поділ. губ. (нині Хмельн. обл.) – 27.10.1937, Київ) – громадський діяч, педагог. Склавав іспит на народного вчителя, згодом земського страхового агента. Працював у Подільській губернській земській управі до 1919. Голова Подільської окружної комісії по виборах до УУЗ (Вінниця). З 1919 в РСЧА, вступив до РКП(б). З грудня 1920 – в Одесі. З жовтня 1921 завідував робітфаком при політехнічному та сільськогосподарському ін-тах. Ректор Одеського ін-ту народної освіти (квітень 1923 – серпень 1925). Згодом працював в органах радянської влади в освітянській сфері. Звільнений, за «національний ухил» виключений з партії (1932). Заарештований та засуджений до розстрілу. Реабілітований (1957).

Дж.: Букач В. М. З історії Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Керівники : біогр. слов. Одеса, 2018. С. 31–32.

Тетяна Кароєва

СВЕДЕРСЬКИЙ Валери (Валерій) Миколайович (?–?) – громад-

ський і господарський діяч, історик-аматор. Закінчив хімічний ф-т Київського політехнічного ін-ту (1910), здобувши фах інженера-технолога. Ймовірно, тоді ж замешкав у Вінниці. Входив до ПТСГ, в якому був товаришем голови машинного відділення, хіміком, помічником завідувача дослідними установами та завідувача контрольної насінневої станції, з жовтня 1914 – секретарем відділення рільництва. Того ж року виконував обов'язки секретаря ПТСГ, у 1915 (до 01.10) – завідувач контрольної насінневої станції. В 1914 став редактором органу ПТСГ «Справочный листок Подольского общества сельского хозяйства и сельскохозяйственной промышленности» (від № 6), а в наступному році – його продовження «Подольский хозяин» (до 1917). Паралельно викладав природознавство, хімію та фізику у Вінницькому комерційному училищі. Мешкав у Вінниці в будинку на вул. Романівській (нині Магістратська), 82. На початку липня 1914 відряджений за кордон, зокрема в Німеччину, для вивчення дослідної справи в сільському господарстві. З початком Першої світової війни повернувся до Вінниці. Опікувався завданнями сільського господарства Поділля в умовах військових дій, перспективами збуту сільськогосподарських продуктів з Поділ. губ., збереженням племінної худоби. У квітні 1917 обраний до Вінницької повітової земської управи як представник Польського союзу трудящих. У 1918–1919 входив до Вінницької міської думи й управи, в якій очолював продовольчий відділ. Після складення повноважень міської управи 04.01.1919 відмовився виставити свою кандидатуру на наступних виборах. Входив до Польського громадського гуртка у Вінниці (на 1915 обраний одним

зі старшин гуртка) і Т-ва допомоги полякам – жертвам війни. У 1917–1918 – редактор двох часописів, які виходили у Вінниці: суспільно-політичного тижневика «*Życie Polskie*» (1919 разом з В. Скажинським його видавав) й ілюстрованого сільськогосподарського двотижневика «*Przegląd Rolniczy*». Крім того, входив до редакційного комітету газети «Свободный голос» (1917), публікувався в газеті «*Dziennik Kijowski*». У листопаді 1919 хворів на плямистий тиф. На засіданні Вінницької міської думи 11.04.1920 обраний до міської управи (разом із Савіцьким замість вибулих членів В. Дудича й Кавтарадзе). Подальша доля невідома. Ймовірно, саме про нього згадував у спогадах Я. Лазовський: «рільник-біолог з лівими поглядами в Польщі був професором у Познанському ун-ті». Публікував у місцевих та центральних спеціалізованих часописах багато власних статей і заміток. Читав лекції на сільськогосподарських курсах, які організовувало ПТСГ. Неодноразово виступав з доповідями на різноманітних нарадах, скликаних ПТСГ і Подільським губернським земством. Цікавився історичними дослідженнями. Надрукував низку публікацій з архівними документами до історії та культури Поділля.

Дж.: Доклады и журналы XII чрезвычайного Винницкого уездного земского собрания 4 апреля 1917 года. Винница, 1917. С. 14, 21, 22; Колесник В. Відомі поляки в історії Вінниччини : біогр. слов. Вінниця, 2007. С. 666–669; Подольский хозяин. 1915. № 2. С. 2 ; 1916. № 1/2. С. 17, 18 ; № 11/12. С. 42 ; 1917. № 1–2. С. 15 ; Свободное слово. 1918. № 8, 16 ; 1919. № 23, 28, 31, 35 ; Справочный листок. 1914. № 4. С. 3–6 ; № 9. С. 2–3 ; № 12. С. 41 ; Хвиля. 1920. 13 трав.; Шлях. 1919. 29 падолиста (12 груд.); Юго-Западный

край. 1915. № 6, 22, 173, 292 ; 1916. № 170, 249; Łazowski J. Okruchy wspomnień z Winnicy na Podolu // Pamiętnik kijowski. Londyn, 1966. T. 3. S. 225.

Вікторія Колесник

СВЕНЦІЦЬКИЙ Олександр Миколайович (30.08.1891, Тульчин, Брацлав. пов. Поділ. губ. (нині Вінн. обл.) – ?) – військовий діяч. Закінчив Кам'янець-Подільську духовну семінарію, Одеське військово-училище (1915). Учасник Першої світової війни, штабс-капітан. Закінчив інструкторську школу старшин (01.05.1918), служив у 8-му пішому Подільському та 9-му пішому Вінницькому полках, у подальшому – у 2-му навчальному запасному курені Армії Української держави, згодом – ДА УНР. З червня 1919 – у Коші охорони Республіканського ладу. У грудні 1919 – інтернований польською владою. З початку червня 1920 – командир сотні в Охороні Головного отамана УНР. Подальша доля невідома.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 391.

Тетяна Кароєва

СЕВЕРИНЧУК Петро Володимирович (1885, Кордишівка, Брацлав. пов. Поділ. губ. (нині Вінн. р-н Вінн. обл.) – після 1931) – громадський діяч, кооператор. Здобув початкову освіту в місцевій школі. У 1907 став одним із засновників Кордишівського споживчого т-ва. У 1909 переїхав до Саверців (нині Попільнян. р-н Житом. обл.), де працював рахівником місцевого споживчого т-ва. Того ж року повернувся до Кордишівки та працював помічником інструктора Відді-

лення поліпшення дрібних господарств, яке організував Й. Волошинівський при ПТСТГ. У 1909 став ініціатором утворення однієї з перших в Україні Вороновицької районної спілки споживчих т-в, до складу якої входило 14 кооперативів. Брав активну участь у проведенні губернських з'їздів представників різних видів кооперації. У вересні 1910 обійняв посаду інструктора з кооперації Подільської губернської земської каси дрібного кредиту, а з жовтня 1911 перейшов на посаду інструктора Вінницького повітового земства. У 1911–1917 працював земським інструктором з кооперації, розробив низку нормативних документів для споживчих кооперативів, організував т-во гуртових закупівель тощо. Активно пропагував кооперативні ідеї на шпальтах часописів. За доби Української революції виступив організатором загонів Вільного козацтва у Вороновиці і прилеглих селах, став отаманом Брацлавського повстанського загону, який восени 1918 брав участь у боях за Одесу. На початку січня 1919 загін проводив бойові дії проти більшовиків в р-ні Деражні (нині Хмельн. обл.). Після влиття загону до 56-го Немирівського полку під команду-

ванням В. Мачушенка обійняв посаду завгоспа у новому з'єднанні. У травні 1919 очолив повстанців Вороновиці. Але внаслідок неузгодженості дій повстання зазнало поразки. У 1919–1920 брав участь у створенні кооперативних союзів на Поділлі. Один із організаторів постачання продовольчих продуктів та промислових виробів для потреб ДА УНР. Після поразки Української революції залишився в Україні, пройшов процедуру амністії та став організатором споживчого т-ва, сільбуду, пожежної дружини, бурякового т-ва та кооперативної електростанції в Кордишівці. Однак постійно перебував під пильним контролем органів ДПУ. Протягом 1921–1931 арештований 4 рази. Останній арешт відбувся у кінці 1930, коли став одним із 22 фігурантів окремої розробки чекістів «Подільський центр і Вінницька окружна філія» у масштабній справі «УНЦ», яка проводилася в Україні протягом 1930–1934. Йому висунули звинувачення в організації повстанських осередків у Вороновицькому р-ні з метою повалення радянської влади за допомогою інтервенції. На жаль, даних про вирок у цій справі знайти не вдалося й тому подальша доля невідома.

Дж.: ГА СБУ. Ф. 13. Спр. 1042. Арк. 25; Завальнюк К. В. Провісники волі. Літин, 2005. 352 с.; Рекрут В. Іполит Зборовський (1975–1937). На перехресті двох епох. Вінниця, 2014. 768 с.

Валерій Рекрут

СЕНИЖАКОВА Павлина (1892, Товстоголови, Зборів. пов., Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Мочеради, Мостис. р-н Львів. обл.) – 10.12.1919, Вінниця, Поділ. губ.) – сестра-жа-

лібниця польового шпиталю І Корпусу УГА у Вінниці (серпень–грудень 1919). Померла від плямистого тифу.

Дж.: Дмитренко-Ратич Г. Листопадові міркування // Альманах Українського Народного Союзу. 1962. С. 134–137.

Олеся Коваль

СЕНОКОСОВ Іван Якимович (?–?) – гайсинський повітовий староста за Української Держави.

Дж.: Східне Поділля в добу Центральної Ради та Гетьманату П. Скоропадського (березень 1917 р. – грудень 1918 р.): зб. док. та матеріалів / упоряд.: К. Завальнюк, Т. Стецюк. Вінниця, 2008. 208 с.

Тетяна Кароєва

СИМОНІВ Дмитро Львович (?–1938) – державний і політичний діяч, фінансист. Один з лідерів УПСС. Директор 1-го департаменту державного контролю в кабінеті Ф. Лизогуба, державний контролер в урядах Директорії В. Чехівського й С. Остапенка. Під час перебування уряду у Вінниці брав активну участь у засіданнях УНР, де було прийнято ряд законів за його підписом, зокрема «Про місцеві конгреси і ради трудового народу», «Про платню за працю в позаслужбові години в урядових установах», «Про тимчасові правила польового контролю». У 1919–1938 працював викладачем у Корсуньському педагогічному, Лисичанському гірничому технікумах, Луганському педагогічному ін-ті, Луганській філії Донецького ін-ту господарників. Засуджений до розстрілу (15.04.1938). Реабілітований (1989).

Дж.: Гай-Нижник П., Лейберов О. УНР у період Директорії: пошук моделі державного

устрою (кінець 1918–1919 рр.). Ніжин, 2013. С. 61, 66–67.

Валентина Гребеньова

СИНЯВСЬКИЙ Степан Федорович (01.08.1887, Хашувате, Гайсин. пов. Поділ. губ. (нині Гайворон. р-н Кіровоград. обл.) – 09.09.1937, Вінниця) – військовий і громадський діяч, службовець. Шурин П. Відьбідь. Навчався в Київському політехнічному ін-ті. Керівник проти-гетьманського повстання у Вінниці. З листопада 1918 служив у ДА УНР на посадах начальника контррозвідки, начальника збройних складів, начальника штабу оборони, представником від УНР при іноземних арміях та ін. Звання – хорунжий. Після Української революції проживав у Мишарівці. Арештований у серпні 1937, засуджений до розстрілу (31.08.1937). Реабілітований (1989).

Дж.: ДАВіО. Ф. Р-6023. Оп. 4. Спр. 19049. 39 арк.; Реабілітовані історією. Вінницька область. Вінниця, 2012. Кн. 4. С. 623.

Павло Кравченко

СІМАШКЕВИЧ Микола Васильович (09.05.1875, Кошаринці, Ольгопіл. пов. Поділ. губ. (нині Бершад. р-н Вінн. обл.) – 31.08.1938, Київ) – політичний і громадський діяч, педагог. Народився у родині православного псаломника. Закінчив історико-філологічний ф-т Петербурзького ун-ту (1902). Член Конституційно-демократичної партії (1911). Учителював у київській приватній гімназії В. Науменка, де навчалися М. Рильський, майбутній академік АН СРСР М. Алексєєв та ін. Викладав історію, грецьку мову, був талановитим наставником. Користувався повагою се-

ред учнів. Член Українського педагогічного т-ва. У першому складі УЦР (07.03–07.04.1917) – член від Українського педагогічного т-ва, у наступному (з 08.04) – учительства. Віце-директор департаменту середніх шкіл Міністерства освіти (1918–1919). Із 1919 до кінця 1923 перебував у Баришівці (нині Київ. обл.), посівши посаду директора соціально-економічного технікуму (колиш. Баришівської гімназії) й одночасно баришівської 7-річної школи. По поверненню до Києва, призначений завідуючим дитячим будинком Південно-Західної залізниці. Двічі заарештовувався радянською владою (1930, 1933). У 1930-х викладав українську мову й літературу на Київському індустріальному робфаці. Утретє ув'язнений (26.01.1938), засуджений до розстрілу. У кримінальній справі було зроблено запис: «Із 1924 р. являвся учасником контрреволюційної націоналістичної групи. За завданням її керівництва проводив антирадянську пропаганду, прищеплював учням націоналістичні погляди, викладачів підбирав із націоналістично настроєних осіб». Місце поховання невідоме. Реабілітований.

Дж.: ЕІУ. Київ, 2012. Т. 9. С. 576.

Олександр Логінов

СІНКЛЕР Володимир Олександрович (12.01.1879, Новий Маргелан, Туркестан (нині Фергана, Узбекистан) – 16.03.1946, Київ) – військовий діяч, генерал-поручник Армії УНР. Походив з родини військового. Батько – спадковий дворянин англійського походження, мати – українка. Закінчив Оренбурзький Неплюєвський кадетський корпус, Михайлівське

артилерійське училище (1899), вийшов підпоручиком до лейб-гвардії 2-ї артилерійської бригади (Санкт-Петербург). Закінчив Миколаївську академію Генерального штабу (1905). Учасник російсько-японської війни (1904–1905), Першої світової війни. Остання посада в російській армії: з 01.03.1917 – начальник штабу 2-го Гвардійського корпусу. З 03.10 – генерал-майор. 16.12 звільнився у безтермінову відпустку. З 12.04.1918 – в армії УНР, член комісії з формування організації армії, член Військово-ученого комітету Військового міністерства УНР, згодом – Української Держави. З 12.10 – 1-й генерал-квартирмейстер Генерального штабу Української Держави. На цій посаді керував операціями проти військ Директорії під час протигетьманського повстання. Одержав особисте запрошення від помічника начальника штабу військ Директорії В. Тютюнника служити в українській армії. З 29.01.1919 – 1-й генерал-квартирмейстер ДА УНР, згодом її начальник штабу. Сформував опера-

тивний апарат армії. Влітку–восени 1919 разом зі штабом перебував у Жмеринці. З грудня 1919 – у Польщі. Як головний військовий експерт брав участь у переговорах із Польщею. 24.04.1920 від імені українського уряду підписав Варшавську військову конвенцію. У 1920 очолював Генеральний штаб ДА УНР, з 25.05 – начальник Головної управи Генерального штабу, докорінно перебудував її організаційну структуру. Член Похідної канцелярії Військового міністерства. За свідченнями Є. Маланюка, який у 1919 виконував обов'язки ад'ютанта командарма ДА УНР В. Тютюнника, дотримувався «слова честі» – служити Україні, даного останньому. Зокрема, після інтернування української армії, отримавши поважні пропозиції від польських військових кіл (посада у Військовому міністерстві), відмовився прийняти їх. В еміграції з 1921 жив у Тарнові, з 1926 – у Бендзині, згодом у Челядзі (Польща). Працював маркером на вугільній копальні, залізничним кондуктором тощо. 13.03.1945 заарештований, 04.04 привезений до Лук'янівської в'язниці у Києві. В анкетах у графі «національність» завжди називав себе українцем. Помер у в'язничній лікарні.

Дж.: ЕІУ. Київ, 2012. Т. 9. С. 582; Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність уніформа). Ніжин, 2013. 480 с.; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 402–404; Україна. 1919 рік: М. Капустянський «Похід Українських армій на Київ – Одесу в 1919 році». Є. Маланюк «Уривки зі спогадів». Київ, 2004. 558 с.

В'ячеслав Желіховський

СІ(Е)НЬКОВ Гнат Захарович (?–?) – громадський діяч. Могилів-Подільський повітовий комісар за Директорії УНР (з 01.12.1918).

Тетяна Кароєва

СКОРОПАДСЬКИЙ Павло Петрович (03.05.1873, Вісбаден, Німеччина – 26.04.1945, Меттен (нині

Німеччина)) – державний, політичний, військовий і громадський діяч. Походив із козацько-старшинського роду Скоропадських. Дитячі роки провів у родовому маєтку Тростянець Черніг. губ. (нині Ічнян. р-н Черніг. обл.). Закінчив Пажеський корпус у Санкт-Петербурзі (1893). Служив у гвардійських кавалерійських частинах. Учасник російсько-японської війни (1904–1905), служив у козаць-

кому війську. По завершенню війни повернувся в гвардію. Флігель-ад'ютант імператора Миколи II (1905), генерал-майор (1912). Учасник Першої світової війни, генерал-лейтенант. Командувач 34-го армійського, після українізації (серпень 1917) – 1-го українського корпусу (штаб у Меджибожі (нині Хмельн. обл.)). 16–17.10.1917 обраний на з'їзді Вільного козацтва в Чигирині отаманом Вільного козацтва. Після більшовицького жовтневого перевороту в Петрограді визнав зверхність наказів УЦР. Перебуваючи у Козятині (02.12), очолив всі збройні сили на Правобережній Україні. Зосередився на лінії Шепетівка – Козятин – Вапнярка. Протистояв 2-му гвардійському корпусу, вояки якого підтримали більшовиків і рушили зі Жмеринки на Київ для розгону влади УЦР. 22.12 прибув до Вінниці для організації оборони міста. Через кілька днів пішов у відставку. З березня 1918 очолив опозиційний до УЦР рух і за підтримки німецького командування здійснив державний переворот (29.04.1918). Проголосив про утворення Української Держави на чолі з Гетьманом. За оцінкою істориків, встановив авторитарний режим консервативної частини населення без чіткої моделі побудови нової держави, що тримався за рахунок окупаційних військ Німеччини та Австро-Угорщини. Це був період відносного соціального і громадського спокою, навіть певного економічного і культурного піднесення України. Втім реставрація старих імперських порядків, невирішеність земельного питання, посилення експлуатації робітників, – усе це сприяло формуванню опозиції. Внаслідок протигетьманського повстання зрікся гетьманства (14.12.1918) і покинув

Київ, перебрався до Берліна, потім до Швейцарії, зрештою оселився у Ванзее поблизу Берліна. У 1920 повернувся до активного політичного життя, очолюючи монархічний гетьманський рух, ідеологом якого став В. Липинський. Проте на початку 1930-х між ними виникли розбіжності щодо існування руху. Внаслідок розколу очолив «Союз гетьманців-державників», філії якого з'явилися в Австрії, Німеччині, Чехословаччині, Франції, Канаді, США, на західноукраїнських землях (Польща). З приходом до влади націонал-соціалістів намагався згуртувати всі українські сили в діаспорі. Не поділяв надій деяких угруповань емігрантів, що німці відновлять українську державність. Відстоював перед офіційними колами Третього Райху й серед громадськості інтереси українців. Був смертельно поранений (16.05.1945) під час бомбардування англо-американською авіацією станції Платлінг, що поблизу Мюнхена. Похований в Оберстдорфі в родинному склепі Скоропадських. У Вінниці його іменем названо одну з вулиць (2015).

Дж.: ЕІУ. Київ, 2012. Т. 9. С. 614; На шляху до гетьманства. Павло Скоропадський і Меджибіж / упоряд. І. Западенко, О. Погорілець, С. Щур. Хмельницький, 2011. 80 с.; Отт-Скоропадська О., Гай-Нижник П. Павло Скоропадський: коротка хроніка життя (1873–1945) // Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. Київ; Філадельфія, 1995. С. 35–43; Папакін Г. Павло Скоропадський: патріот, державотворець, людина : іст.-архів. нариси. Київ, 2003. 282 с.; Реєнт О. Павло Скоропадський. Київ, 2003. 304 с.; Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. Київ, 2016. 454 с.

Тетяна Кароєва

СКО(А)ТИНСЬКИЙ Йосип Кузьмич (крипт.: СК; 1882, ймовірно, Володівці, Ямпіл. пов. Поділ. губ. (нині Володіївці, Чернівецький і державний діяч, історик. Народився у сім'ї псаломщика. Навчався у Київській духовній академії. У 1906 листувався з М. Грушевським. Член Київського т-ва «Просвіта» (з 1907). Товариш міністра культів другої УНР (25.01–1.03.1919). Член Вінницької «Просвіти». Працював у Вінницькому споживчому союзі (1920), був його представником у Тимчасовому комітеті для створення Вінницької філії Всенародної бібліотеки України при УАН (26.08.1920). Позаштатний постійний співробітник Комісії для складання енциклопедичного словника ВУАН (1924–1928). Працював завідувачем кафедри української мови у педагогічному ін-ті в Артемівську (нині Бахмут Донец. обл.). Розстріляний.

Дж.: Добровольський О. Український рух на Донеччині 1917–1958 // Українська правда. Історична правда. 2019. 20 лют. URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2015/12/28/148842>; Епістолярна спадщина Михайла Грушевського // Гирич І.: персонал. веб-сайт. URL: <https://www.ihyrych.name/Hrushevsky/EpistolSpad/Incoming/S.html>; Малюта О. «Просвіти» і Українська Державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.). Київ, 2008. С. 667.

Ольга Малюта

СКРИПНИК Степан Іванович (патріарх Мстислав; 10.04.1898, Полтава – 11.06.1993, Ґрімсбі, пров. Онтаріо, Канада) – релігійний, громадський і військовий діяч. Небіж С. Петлюри. Навчався у Полтавській гімназії. Учасник Першої

світової війни, навчався у Оренбурзькій школі прапорщиків. У березні 1918 вступив до кінно-гайдамацького полку ім. Костя Гордієнка Окремої Запорізької дивізії Армії УНР, учасник Кримського походу П. Болбочана. Влітку заарештований гетьманською владою, утримувався у Лук'янівській в'язниці у Києві. Брав участь в боях проти більшовицьких військ, в березні 1919 отримав поранення. У 1920 у ранзі хорунжого служив старшиною з особливих доручень Військово-похідної канцелярії Головного отамана військ і флоту УНР, яка у травні–червні дислокувалась у Вінниці, працював дипломатичним кур'єром між С. Петлюрою та Ю. Пілсудським. Згодом – старшина 3-ої Залізної дивізії Армії УНР. Інтернований до табору у Каліші (нині Польща). Закінчив Вищу школу політичних наук у Варшаві та богословський відділ Варшавського ун-ту (1930). У 1920–1930-х проживав на території Галичини і Волині, активно розбудовував український коо-

перативний рух та шкільництво, за що переслідувався польською владою. У 1930 був обраний депутатом Сейму від Волині, активно захищав православну церкву, українську мову та культуру від полонізації. Після трагічної смерті дружини (1940) прийняв чернецтво. У 1942 отримав уже єпископську хіротонію. Як єпископ Переяславський розбудовував православні парафії на теренах Наддніпрянщини та Слобожанщини. Був арештований нацистами, згодом вийшов на волю. З 1944 емігрував до Західної Європи. 1947 в якості єпископа Паризького УАПЦ підвищений до сану архієпископа, переїхав до Канади та очолив місцеву Українську греко-православну церкву. У 1950 емігрував до США, об'єднав власну церковну структуру з Українською православною церквою у США, очолювану митрополитом Іоанном (Теодоровичем). Після його смерті у 1971 обраний на очільника церкви з титулом «Предстоятель Української православної церкви в Україні, США, країнах Західної Європи, Південної Америки, Австралії й Нової Зеландії». Засновник та будівничий українського православно-го духовного центру в Баунд-Бруці (штат Нью-Джерсі). 05.06.1990 на помісному Всеукраїнському православному соборі в Києві обраний патріархом Київським і всієї України УАПЦ. Після утворення УПЦ Київського патріархату (1992) став патріархом цієї церкви, об'єднавши таким чином православні парафії в Україні та українській діаспорі. У першу річницю незалежності (1992) на Софійському майдані у Києві передав оригінал Бойового прапора 3-ої Залізної стрілецької дивізії Армії УНР 1-му полку Національної гвардії України. Похований на цвинтарі Баунд-Брук.

Дж.: Степовик Д. Патріарх Мстислав: Життя й архіпастирська діяльність. Київ, 2005. 445 с.; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 408–409.

Олександр Федоришен

СЛУЦЬКИЙ Ізраїль Якович (188?, Поділ. губ. – ?) – громадський діяч. Під час навчання у Єлисаветградському реальному училищі (1904–1905) вступив до лав РСДРП(м), координував учнівський рух. Деякий час навчався у Київському політехнічному ін-ті, який залишив після страйку студентів (1905). Був членом Єлисаветградського комітету РСДРП(м). Влітку 1906 заарештований, три місяці перебував під вартою. Після звільнення вступив на юридичний ф-т Санкт-Петербурзького ун-ту. У 1907 обраний членом міського комітету партії. Заарештований на мітингу, місяць перебував під вартою. У 1910-х працював присяжним повіреним у Вінниці. У 1917 був одним з лідерів місцевої організації РСДРП(м), у вересні обраний головою Вінницької міської думи. Залишив спогади про облогу міста військами збільшовизованого 2-го гвардійського корпусу в січні 1918. Після повернення української влади (лютий 1918) продовжив діяльність на посаді голови Вінницької міської думи, яку займав, з перервами, до червня 1920. Міська дума, обрана на вільних і демократичних виборах, тривалий час залишалася єдиним легітимним органом влади. У силу своїх можливостей, організовував муніципальне життя Вінниці, виступав у якості посередника на переговорах між різними ворогуючими сторонами, турбувався за вінничан, затриманих си-

ловими і каральними структурами. На початку 1920, за більшовиків, був членом комісії по боротьбі з висипним тифом. Доля після червня 1920 невідома.

Дж.: Логінов О. В., Семенко Л. І. Вінниця у 1917 році. Революція у провінційному місті. Вид. 2-ге, виправ. Вінниця, 2010. 272 с.

Олександр Логінов

СМЕРЕЧИНСЬКИЙ Сергій Степанович (вересень 1892, Велика Мечетня, Балт. пов. Поділ. губ. (нині Кривоозер. р-н Миколаїв. обл.) – травень 1954, Зимовне, Шебектин. р-н Белгород. обл., РФ) – мовознавець, філолог, поет, перекладач, архівіст, бібліограф. Закінчив Київський ун-т (1916), володів 16 мовами. З 1918 вчителював у Вінниці, з 1921 працював у Подільській губернській архівній комісії (керівник архівного управління). Брав участь у збереженні подільської історико-культурної спадщини. З 1926 співпрацював з Кабінетом виучування Поділля. Перекладав французьку поезію. Досліджував синтаксис української мови. Підданий нищівній критиці за орієнтацію на народну мову і мову пам'яток як на головні джерела для усталення норм літературної мови. Звинувачений в буржуазному націоналізмі і репресований. Реабілітований.

Дж.: З-над Божої ріки : літер. слов. Вінниччини. Вінниця, 2001. С. 313.

Ольга Коляструк

СМОЛИЧ Юрій Корнійович (24.06.1900, Умань, Київ. губ. (нині Черкас. обл.) – 28.08.1976, Київ) – прозаїк. Народився в сім'ї вчителя. У 1913–1922 мешкав у Жмеринці. Тут закінчив гімназію, працював

санітаром у дружині по боротьбі з висипним тифом, лікпомом та діловодом, в Українському Червоному Хресті, журналістом, начальником моргу, працівником агітпоїзда, актором. Почав писати (1917). Ці роки описав в автобіографічному творі «Я вибираю літературу» (1970). Автор кількох великих за обсягом романів «про революцію та громадянську війну» в Україні, в яких однобоко, відповідно до канонів «історико-революційної прози» радянської доби показав український визвольний рух 1917–1920. У цих творах («Дитинство», «Наші тайни», «Вісімнадцятилітні», «Театр невідомого актора» та ін.) події відбуваються на Вінниччині. 1918 навчався у Київському комерційному ін-ті. Редагував різні журнали. Працював заступником голови і головою правління СПУ. Обирався депутатом Верховної Ради УРСР. Герой Соціалістичної Праці (1970).

Дж.: ЕІУ. Київ, 2012. Т. 9. С. 671; 3-над Божої ріки : літер. слов. Вінниччини. Вінниця, 2001. С. 314–315.

Ольга Коляструк

СОКОЛОВСЬКА Олександра Тимофіївна (псевд. Маруся;

01.12.1902, Горбулів, Радомишл. пов. Київ. губ. (нині Черняхів. р-н Житомир. обл.) – 06.11.1919 (1921?) – повстанський отаман. Батько Тимофій Кирилович – паламар, мати Євдокія Данилівна. Мала 4 братів та 3 сестер. Найстарший з братів, Степан (1891–1930) упродовж 1920–1930 був парафіяльним священиком у Вахнівці Бердичів. пов. Київ. губ. Навчалася у Горбулівській гімназії, деякий час учителювала. З березня 1919 брала участь у повстанському русі на території Київщини, Волині, Поділля, у загоні, очолюваному братами Олексою, Дмитром та Василем. Після загибелі братів з серпня 1919 очолила загін (300 шабель і 700 багнетів). У серпні–вересні 1919 співдіяла з І Галицьким корпусом під час наступу на Київ, допомагала звільнити Житомир. Восени діяла на Поділлі, зокрема в Брацлавському та Гайсинському повітах, за деякими переказами, на початку 1921 – Переяславщині. Відомості про загибель є суперечливими.

Дж.: Завальнюк К. В. Провісники волі. Літин, 2005. С. 166–168; Завальнюк К., Стецюк Т. Українська амазонка Олександра Соколовська (отаманша «Маруся»). Вінниця. 2010. 88 с.

Костянтин Завальнюк

СТАНІМІР Осип (21.04.1890, Ладичин, Терноп. пов., Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Тереховлян. р-н Терноп. обл.) – 13.02.1971, Торонто, Канада) – військовий діяч, кооператор. Закінчив Тернопільську гімназію (1912), старшинську школу в Граці (1913). У 1913–1914 навчався на правничому ф-ті Львівського ун-ту. Учасник Першої світової війни. У 1915 потрапив у російський полон.

нях» (1966), в яких чимало сторінок присвятив опису подій на Вінниччині. Похований на цвинтарі Парк Лан в Торонто.

Дж.: ЕУ. Львів, 2000. Т. 8. С. 3025; Станімір О. Моя участь у визвольних змаганнях 1917–1920 // Вінниця у спогадах : в 3 т. Вінниця, 2018. Т. 2. С. 737–748; Тернопільський енциклопедичний словник. Тернопіль, 2008. Т. 3. С. 329–330.

Тетяна Кароєва

СТАХМИЧ Микола Антонович
(1893, Стодульці, Вінн. пов. Поділ.

У 1917 зголосився до галицької батареї польових гармат, сформованої зі студентів Львівського ун-ту. Брав участь в обороні Києва від формувань М. Муравйова. Після демобілізації батареї повернувся до Австрії, воював на італійському фронті. З грудня 1918 командував бойовою групою «Городок», пізніше – другим куренем 8-ї Самбірської бригади УГА. Сотник УГА. Брав участь в об'єднаному поході українських армій, наприкінці серпня 1919 його підрозділ одним з перших увійшов до Києва. На початку лютого 1920 увійшов до складу ревкому ЧУГА. Командував III армійською бригадою ЧУГА. Наприкінці квітня 1920 з бригадою намагався приєднатись до ДА УНР, але був оточений і роззброєний польськими військами. Разом з невеликим підрозділом прорвався до армії М. Омеляновича-Павленка. Служив у 5-й Херсонській дивізії УНР. У складі групи А. Кравса перейшов до Чехословаччини. У 1924 закінчив Торговельну академію у Відні, працював у кооперативних організаціях Галичини. Після Другої світової війни емігрував до Канади. Автор спогадів «Моя участь у визвольних змаган-

губ. (нині Жмерин. р-н Вінн. обл.) – ?) – громадський діяч. Народився у селянській родині. До 1914 працював у поміщика в економії. Учасник Першої світової війни, дослужився до офіцерського звання в кавалерії. Можливо, у 1917 повернувся додому, обраний делегатом до УЦР. У 1919 служив у ДА УНР. Після революції – один із організаторів сільськогосподарського кооперативу в селі. Заарештований (18.10.1930). Засуджений до 3 років заслання

(01.03.1931). Подальша доля невідома. Реабілітований (1990).

Дж.: ДАВіО. Ф. Р-6023. Оп. 4. Спр. 24475. 167 арк.

Анатолій Войнаровський

СТАХОВСЬКИЙ Микола Ананійович (22.05.1879, Стетківці, Волин. губ. (нині Чуднів. р-н Житом.

обл.) – 07.12.1948, Прага (нині Чехія) – громадсько-політичний діяч, лікар. Походив з родини священика. Навчався у Житомирській гімназії (1893–1901), згодом на медичному ф-ті Варшавського ун-ту (1901–1904), захистив кандидатську дисертацію з медицини. Працював хірургом у Києві, вивчав імунологію. Цікавився громадсько-політичним життям, став членом ТУП і Київської української громади. Під час російсько-японської війни (1904–1905) працював у Червоному Хресті на Далекому Сході. У Мукдені (нині Шеньян, Китай) вперше застосував свій метод лікування кістяних ран заливанням їх стерильним теплим вазеліном, яку значно пізніше застосували відомі лікарі Опп і Ольбі для лікування остеомиєлітів. По поверненню вступив до УСДРП, із 1906 брав участь у ви-

данні її часопису – газети «Боротьба». Через звинувачення у спробі повалення існуючого режиму і загрозу ув'язнення виїхав до Франції. У Парижі вивчав урологію і загальну хірургію, отоларингологію, працював у шпиталі св. Антонія. 15.01.1908 приїхав у Вінницю, де 25.08 був засуджений до ув'язнення терміном на один рік за «спробу повалити існуючий режим». Відбув у в'язниці сто днів, а решту покарання – у земській лікарні, де для нього обладнали спеціальне приміщення, в якому він приймав пацієнтів. У 1909 одружився зі С.С. фон Кірштейн, незабаром народився син Лев (1911–1968). У 1909–1914 займався приватною медичною практикою у Вінниці. У садибі поряд з міським театром, 1914 побудував за проектом відомого мистця В. Кричевського двоповерховий будинок-клініку (сучасна будівля поліклініки МВС по вул. Верещагіна). У 1914 призваний до війська і призначений до шпиталю Червоного Хреста в Люблині (Польща), який згодом перевели до Проскурова. Після Лютневої революції 1917 обраний головою Української громади у Проскурові. Спільно з П. Блонським представляв її на загальноармійських зборах у Проскурові, де був обраний членом повітового виконавчого комітету, а згодом – повітових земських зборів. У квітні 1917 обраний земськими зборами головою Проскурівської повітової управи, пізніше – заступником голови Подільської губернської української ради, утвореної 05–06.05.1917 у Вінниці. Затверджений губернським комісаром 10.09.1917. Із 06.11 звільнений за власним бажанням, зосередився на роботі у шпиталі Червоного Хреста, що був переведений з Проскурова до Вінниці. Після встановлення більшовицької

влади у Вінниці (січень 1918) з родиною виїхав до Одеси, де жив в родині брата дружини до зайняття України військами Центральних держав. Станом на грудень 1918 був Уповноваженим на допомогу полоненим, старшим лікарем Вінницького військового місцевого лазарету. 18.01.1919 Директорією призначений першим головою дипломатичної місії УНР у Великобританії. Місію британський уряд не визнав. У таких умовах важливим завданням місії було поширення інформації про Україну через її бюлетень: щотижневик «Ukraine» (липень 1919 – лютий 1920). За станом здоров'я звільнений (15.08.1919), справи передав Я. Олесницькому. У 1920 переїхав до Парижу, де продовжив лікарську практику, переважно, серед українських емігрантів. Із 1922 працював лікарем в Українському Червоному Хресті. Згодом переїхав до Чехословаччини, у 1924–1931 працював окружним лікарем у Береговому (Закарпаття). Був одним із провідних організаторів українського культурного життя. Із 1939 – у Празі, згодом, до 1945 працював лікарем у Румбурку, потім позбавлений лікарської практики, готувався до еміграції у Венесуелу, куди у 1947 виїхав його син Лев, лікар-оториноларинголог. Помер у Празі. Похований на Ольшанському цвинтарі.

Дж.: ДАВіО. Ф. Д-230. Оп. 3. Спр. 58. Арк. 27; Ф. 2734. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 27–29; Логінов О.В., Семенко Л.І. Вінниця у 1917 році. Революція у провінційному місті. Вінниця, 2009. С. 105; Памятки історії та культури Вінницької області. Вінниця. Вінниця, 2016. С. 48, 77; Соловйова В.В. Встановлення дипломатичних контактів між Директорією УНР та Великобританією і США // 36. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди.

Сер.: Історія та географія. Харків, 2011. Вип. 40. С. 65; Трембіцький А.А., Трембіцький А.М. Громадсько-просвітницька та професійна діяльність Миколи Стаховського (1879–1948) // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Сер.: Історія. Вінниця, 2013. Вип. 21. С. 114–123; Трембіцький А.А., Трембіцький А.М. Микола Стаховський (1879–1948) – перший голова Проскурівської повітової земської управи (березень – травень 1917 р.) // Хмельниччина в контексті історії України: матеріали Всеукр. наук.-краєзнав. конф. Хмельницький, 2012. С. 375–382; ЦДАВОВУ. Ф. 1792. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 19, 103, 168.

Олександр Кравчук

СТЕМПОВСЬКИЙ Станіслав Губертович (27.01.1870, Майдан-Чернелевецький (Гута-Чернелевецька),

Літин. пов. Поділ. губ. (нині Деражнян. р-н Хмельн. обл.) – 11.01.1952, Варшава, Польща) – громадський діяч Поділля початку ХХ ст., польсько-український політичний діяч періоду УНР, громадський і освітній діяч у незалежній Польщі, публіцист, редактор, видавець,

перекладач і мемуарист, один з керівників польського масонства. По закінченні Кам'янець-Подільської гімназії (1879–1888) вступив до ветеринарного ін-ту в Дерпті (нині Тарту, Естонія). З часом став одним з керівників тамтешньої польської молоді, яка студювала марксизм. В 1892 заарештований та ув'язнений у Києві. В 1893–1896 перебував під наглядом поліції у Шебутинцях Ушицького пов. (нині Новоушиц. р-н Хмельн. обл.). Звільнений від поліцейського нагляду, мешкав у Варшаві, де став активним учасником багатьох освітніх і видавничих починань. З 1906 господарював в успадкованому від батька маєтку в Вінниківцях Літинського пов. Організував тут кооперативну крамницю, машинний кооператив і кредитну кооперацію, діяльність якої охоплювала також сусідні села. Брав участь у громадському житті як свого повіту, так і всієї Поділ. губ. Активний учасник виборчих кампаній до I і II Державних Дум, у Літинському пов. входив до суду присяжних, потім став мировим суддею, активно діяв у земстві. Член ПТСГ. Після розгрому вінниковоцької садиби у вересні 1917 місцевими селянами і солдатами, які поверталися з фронту, перебував у Літині та Вінниці. У 1917 брав участь у заснуванні Польського демократичного центру в Україні і був обраний його головою. Входив до Союзу власників-поляків Поділ. губ. і створеного при ньому 04.05.1918 Кооперативного т-ва на вірі («Полькоподоль»). У липні того ж року очолив правління новоствореної польської громади у Вінниці. Підтримував прагнення українців до незалежності й державності. У квітні 1920 призначений міністром земельних справ УНР в уряді І. Мазепи. Виконуючи наказ про евакуа-

цію всіх міністерств і центральних установ до Вінниці (починаючи з 09.05.1920), його міністерство, переїхало з Кам'янця-Подільського до Вінниці та розмістилося у будинку Четкова по Пушкінській вулиці. Після відставки уряду І. Мазепи призначений і до уряду В. Прокоповича – міністром здоров'я і опікування (з 26.05.1920). Виїхавши до Польщі, в 1921 увійшов до управи Українського центрального комітету, створеного у Варшаві з ініціативи групи діячів УНР, став членом правління Союзу зближення відроджених народів і співзасновником Ін-ту досліджень національних справ. Багаторічний голова Польсько-українського т-ва. З 1924 працював бібліотекарем у Міністерстві сільськогосподарських реформ, незабаром об'єднаному із Сільськогосподарським міністерством. Паралельно з 1932 – працівник Ін-ту суспільного господарства, з 1936 – член правління, в останні роки – фактично його співкерівник. Належав до найвідоміших польських масонських діячів ХХ ст. Пережив нацистську окупацію. До Варшави повернувся в липні 1945. Там помер 1952, похований на Повонзківському цвинтарі. Батько Є. Стемповського (1893–1969), одного з творців сучасної літературної есеїстики в Польщі.

Залишив спогади, що охоплюють період від наймолодших літ і до 1920-х та містять надзвичайно цікавий і багатий матеріал до побутової, економічної та політичної історії Поділля. У них представлено галерею типів мешканців Поділля різних національностей і з різних верств – поміщиків, духовенства, міської інтелігенції, урядників, зuboжілої шляхти й селян. Спогади передають визначну культуру й розум автора, його прогресив-

ні суспільні погляди, людяність. Щирий друг українського простого люду, Стемповський часто говорив: «Я настільки ж поляк, що й українець» і був одним із небагатьох польських поміщиків, які негативно ставились до ролі та стилю життя цієї верстви в Україні.

Дж.: Известия Подольской окружной по делам о выборах в Учредительное собрание комиссии. 1917. 22 окт.; Колесник В. Відомі поляки в історії Вінниччини : біогр. слов. Вінниця, 2007. С. 759–767; Мазепа І.П. Україна в огні й бурі революції 1917–1921. Дніпропетровськ, 2002. Т. 2. С. 120, 136, 144, 173; Слово Подолії. 1918. № 47; Хвиля. 1920. 7, 9, 16, 22, 29 трав.; Stempowski S. Pamiętniki (1870–1914). Wrocław, 1953. 428 s.; Stempowski S. Ukraina (1919–1920) // Zeszyty Historyczne. 1972. № 21. S. 64–88; Stempowski S. Z Pamiętnika (Wojna. Pogrom – 1914–1917) // Ibid. 1973. № 23. S. 101–140; Stempowski S. Z Pamiętnika (dok.) // Ibid. 1973. № 24. S. 68–131; Zjazd polski na Rusi w Kijowie w dniach 18–24 czerwca 1917 roku. Winnica, 1917. S. 38, 39, 90, 96, 107.

Вікторія Колесник

СТЕПУРА Григорій Калістратович (крипт. та псевд.: Г. С.; Громадянин; Жваченко-Подністриряк Гр.;

20.11.1881, Жванець, Кам'янець. пов. Поділ. губ. (нині Кам'янець-Подільський р-н Хмельн. обл.) – 1944, Ургенч, Узбекистан) – громадсько-політичний і культурно-освітній діяч, правник, журналіст. Народився у сім'ї лікаря. Навчався у Харківському ветеринарному ін-ті, Варшавському ун-ті. З 1912 працював у Кам'янці-Подільському присяжним повіреним, мировим суддею, заснував «Просвіту» у Жванці. Дописував у місцеву пресу. У 1914 виїхав з родиною до Сум, став секретарем повітової земської управи. На початку революції повернувся на Поділля. Із 04.04.1917 – начальник міліції Кам'янецького пов., 10.09 – заступник губернського комісара Поділля, 06.11 – в. о. губернського комісара Поділля, 02.12 – затверджений на посаді. Сприяв українізації адміністративного апарату губернії. Підтримував УПСР, від якої брав участь у виборах до УУЗ. 27.12.1917 з канцелярією губернського комісара переїхав до Кам'янця-Подільського; іншими губернськими інституціями у Вінниці керував його заступник В. Дудич. Для зміцнення української влади в регіоні у січні 1918 наказав засновувати на Поділлі осередки Вільного козацтва. З встановленням радянської влади на Поділлі тимчасово відійшов від справ. 09.04.1918 погодився обійняти посаду губернського комісара Харківщини. За часів Гетьманату повернувся мировим суддею у Жванець. Брав активну участь у протигетьманському повстанні в Кам'янці-Подільському 20.11.1918 і фактично виконував обов'язки губернського комісара. Згодом був призначений старшим помічником Подільського губернського комісара Є. Богуславського, що перебував у Вінниці, а вже 10.12.1918 був затверджений на посаді Подільського

губернського комісара. Працював в екстремальних умовах військового часу – війни РСФРР проти УНР, уряд якої був змушений переїхати на Поділля (03.02.1919 – до Вінниці, а 06.03 – до Жмеринки). 15.01.1919 сприяв ліквідації в Кам'янці-Подільському виступу деяких військових частин проти влади УНР. У зв'язку з ускладненням відносин УНР з Румунією після Хотинського повстання у січні 1919, яке підтримала губернська влада Поділля, 17.03 відправлений у двомісячну відпустку, а 14.05 звільнений із посади губернського комісара. Мешкав у Жванці, де відновив адвокатську практику, очолював т-во споживачів «Дністер», сприяв заснуванню і очолив українську гімназію ім. Б. Хмельницького, був почесним головою комісії по заснуванню історико-етнографічного музею. Із липня 1920 повернувся до праці у системі Міністерства внутрішніх справ УНР, був в. о. голови департаменту місцевого самоврядування. Із кінця 1920 опинився на українських землях Польщі. Жив у Борщові, Рівному, Луцьку. У січні 1921 очолював делегацію УНР до Варшави, що протестувала проти визнання урядом Польщі УСРР. У Луцьку, де проживав із 1923, заснував Бюро правних порад і писання прохань, був активним членом «Просвіти». 1924 отримав польське громадянство. 1927 входив до комітету по вшануванню пам'яті Головного отамана С. Петлюри. Підготував «Історію села Жванець». Репресований радянською владою у листопаді 1939. Помер на засланні. Реабілітований.

Дж.: Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920 роки). Київ, 2007. С. 416–426; Завальнюк О. М., Комарницький О. Б. Кам'янець-Подільський в Укра-

їнській революції 1917–1920 рр. Кам'янець-Поділ., 2010. С. 39–40, 52; Йолтуховський Р. В. Життєвий шлях Григорія Калістратовича Степури за спогадами його сина Тараса Григоровича Степури // Місто Хмельницький в контексті історії України : матеріали 3-ї наук.-краєзнав. конф. Хмельницький, 2011. С. 222–234; Лозовий В. С. Григорій Степура – політичний та громадський діяч Поділля в добу революції // Наук. пр. Кам'янець-Поділ. держ. пед. ун-ту. Сер. : Іст. науки. Кам'янець-Поділ., 2001. Т. 6 (8). С. 552–558; Малюта О. «Просвіти» і Українська Державність друга половина XIX – перша половина XX ст.). Київ, 2008. С. 682–684; Приходько В. Під сонцем Поділля : спогади. Ч. 2. Вінниця, 2011. С. 37–45, 351–362; «Просвіти» Поділля в добу Української революції (1917–1920) : зб. док. і матеріалів / упоряд., вступ. ст. В. Адамського, Б. Крищука. Кам'янець-Поділ., 2014. С. 373, 473; Ратушняк І. І. Повалення Гетьманату П. Скоропадського в Кам'янці-Подільському // Матеріали 14-ї Поділ. наук. іст.-краєзнав. конф. Кам'янець-Поділ., 2014. С. 255–262; Республіканські вісти. 1918. Ч. 11. 12 груд.; Рожко В. ...В таких живе її безсмертя (Григорій Степура) // Реабілітовані історією. Волинська область. Луцьк, 2010. Кн. 1. С. 602–604; ЦДАВОВУ. Ф. 1092. Оп. 3. Спр. 314. Арк. 2–10, 18зв. ; Ф. 1792. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 97, 104, 122.

Олександр Кравчук

СТЕЦЕНКО Кирило Григорович (12.05.1882, Квітки, Канів. пов. Київ. губ. (нині Корсунь-Шевченків. р-н Черкас. обл.) – 29.04.1922, Веприк, Васильків. пов. Київ. губ. (нині Фастів. р-н Київ. обл.)) – громадський діяч, композитор, хоровий диригент. Батько композитора і скрипаля В. Стеценка. Дід скрипаля К. В. Стеценка. Народився у родині іконописця. Закінчив

Київську духовну семінарію (1903). Вчився у художній школі М. Мурашка (з 1892). Паралельно працював помічником регента Михайлівського монастиря, співпрацював з М. Лисенком та його капелюю (з 1899). Вивчав теорію співу і музики у київських викладачів В. Петрушевського, Є. Ріба, Г. Любомирського. По завершенню семінарії працював у навчальних закладах духовного відомства на Правобережній Україні, зокрема у Тиврові Вінн. пов. (1910–1911). У 1911 став священником у Голово-Русаві Ямпільського пов. (1910–1917). За його авторства з'явилися оригінальні музичні твори, шкільні пісенні збірки, музичний супровід до українських вистав; заснував музичне видавництво «Кобза». Про значущість української пісні писав у брошурі «Українська пісня в народній школі» (Вінниця, 2017), що містила його доповідь на з'їзді вчителів народних шкіл Ямпільського пов., виголошену 25.04.1917. Надрукувавши авторським коштом, адресував її учителям початкової школи,

які з наступного року мали викладати українською. Наприкінці 1917 повернувся до Києва, працював у музичному відділі Міністерства освіти, з 1918 – «Дніпросоюзі». Став засновником Народного хору, двох капел, на основі яких згодом виникла капела «Думка», Республіканська капела. У 1920 мандрував Україною з Другою мандрівною капелюю, зокрема Поділлям. Змушений дбати про матеріальне забезпечення сім'ї, переїхав до Веприка, де отримав парафію. У 1921 отримав автокефалію УАПЦ. Помер від тифу. Залишив чималу музичну спадщину в хорових, вокально-інструментальних, оперних жанрах, активно використовуючи народні мотиви. У Вінниці його іменем названо вулицю (1990).

Дж.: Барабан Л. Кирило Стеценко у Тиврові: невідомі сторінки творчості // Укр. музич. газ. 2009. №4. С. 8–9; ЕУ. Київ, 2012. Т. 9. С. 854; ЕУ. Львів, 2003. Т. 8. С. 3054; Пархоменко Л. О. Кирило Стеценко. Київ, 2009. 390 с.

Тетяна Кароєва

СТРАТІЄНКО Михайло Федорович (1887, Катеринівка, Ольгопіль. пов. Поділ. губ. (нині Кам'ян. р-н, Молдова) – ?) – громадський діяч. Народився в сім'ї хліборобів. Середню освіту отримав в учительській семінарії, закінчивши яку працював вчителем на Ольгопільщині. Член УПСР, згодом пристав до ліворадикального крила, став прихильником робітничо-селянської влади. Брав участь в організації з'їзду рад робітничих і селянських депутатів на Ольгопільщині. В кінці 1917 – на початку 1918 очолював Ольгопільську повітову міліцію, а згодом був призначений повітовим комісаром. У травні

1918 звернувся до селян із закликом до непокори, за що був заарештований австрійським командуванням та відправлений до Вапнярки, згодом – Києва. У Лук'янівській в'язниці перебував до вересня 1918, потім його перевели до Ольгополя, але невдовзі звільнили за станом здоров'я та відсутністю доказів антидержавної діяльності. Учасник протигетьманського перевороту. Підтримав виступ єврейської молоді у Бершаді. На початку 1919 перейшов на більшовицьку платформу і вступив до першої Бершадської комуни. Однак, уникаючи переслідувань з боку ЧК за службу на користь УНР і колишні заслуги перед українським національним рухом, змушений був покинути Ольгопільщину і виїхати за кордон. Подальша його доля невідома.

Дж.: ДАВіО. Ф. Д-172. Оп. 1. Спр. 557а. Арк. 12 ; Ф. Р-6023. Оп. 4. Спр. 13874. Арк. 9–10; Кравчук О. М., Калитко С. Л., Марценюк Н. М. Повалення влади гетьмана П. Скоропадського на Поділлі // Вінниччина: минуле та сьогодення : краєзнав. дослідж. : матеріали 25-ї Всеукр. наук. іст.-краєзнав. конф., 11–12 жовт. 2013 р. Вінниця, 2013. С. 141–365; Рекрут В. Іполит Зборовський (1875–1937). На перехресті двох епох. Вінниця, 2014. 765 с.; Східне Поділля в добу Центральної Ради та Гетьманату П. Скоропадського (березень 1917 р. – грудень 1918 р.) : зб. док. і матеріалів / упоряд.: К. Завальнюк, Т. Стецюк. Вінниця, 2008. 206 с.

Олена Стадник

СУМНЄВИЧ Федір Олександрович (15.02.1885, Муровані Курилівці, Могилів. пов. Поділ. губ. (нині Вінн. обл.) – ?) – громадсько-політичний і культурно-освітній діяч, правник. Навчався в Приворотському духовному чоловічому

училищі, Подільській духовній семінарії, на юридичному ф-ті Варшавського ун-ту, який закінчив у 1911. Учасник Першої світової війни. Член УПСР. У липні 1917 – квітні 1918 – Рівненський повітовий комісар, у квітні–травні 1918 – голова Рівненської повітової народної управи. У травні арештований гетьманською владою. У грудні 1918 Директорією УНР призначений Волинським губернським комісаром. Із травня 1919 – представник Міністерства внутрішніх справ при І Галицькому корпусі УГА. Брав участь у мобілізації до ДА УНР на Правобережній Україні. За спогадами воїна УГА Н. Гірняка: «Це був винятково солідний урядовець адміністрації, людина з юридичною освітою». У серпні 1919 вдруге обійняв посаду Волинського губернського комісара. Учасник Першого Зимового походу, армійський комісар при армії М. Омеляновича-Павленка. 29.12.1919 на засіданні Ради народних міністрів у Вінниці був призначений «виконуючим обов'язки міністра фінансів і народної господарки». 29.10–16.11.1920 – начальник Поділ. губ. (посади начальників губерній і повітів запроваджені замість посад комісарів законом від 05.10.1920). Емігрував. Прожи-

вав на західноукраїнських землях, що перебували у міжвоєнний період у складі польської держави. У червні 1921 очолив в Тернополі філію Центрального бюро біженців з України. У серпні 1921 звільнений Радою народних міністрів УНР у запас, після чого емігрував до Чехословаччини. У 1923–1926 очолював Українську селянську спілку в Празі. У 1926–1929 – асистент кафедри економіки і правознавства Українського високого педагогічного ін-ту ім. М. Драгоманова в Празі. Подальша доля невідома.

Дж.: Вінниця у спогадах : у 3 т. Вінниця, 2017. Т. 2. С. 788; Гудима В. Волинський губернський комісар доби Директорії УНР Ф. Сумневич // Острозький краєзнавч. зб. Острого, 2013. Вип. 6. С. 176–181; Гудима В. В. Формування вищих регіональних адміністративних органів влади на Поділлі в добу Директорії Української Народної Республіки // Краєзнавець Хмельниччини : наук.-краєзнав. зб. Кам'янець-Поділ., 2014. Вип. 6. С. 49; Директорія, Рада Народних Міністрів УНР 1918–1920 : док. і матеріали : у 2 т. Київ, 2006. Т. 1. С. 576–577.

Олександр Кравчук

Т

ТАРНАВСЬКИЙ

Мирон

(29.08.1869, Барилів, Радехів. пов., Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Радехів. р-н Львів. обл.) – 29.06.1938, Львів (Черниця, Бродів. пов., Тарнопіл. воеводство, Польща (нині Бродів. р-н Львів. обл.)) – український та австрійський військовий діяч. Народився у родині греко-католицького священика. Закінчив німецькомовну гімназію у Бродах (1890), піврічну старшинську школу у Львові.

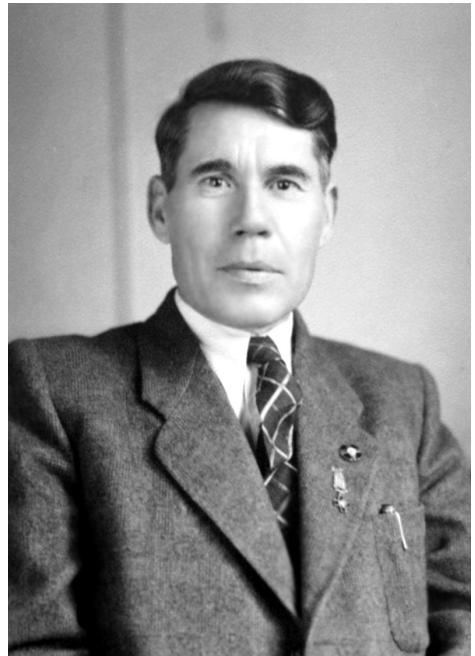
Служив у 18-му полку крайової оборони в Перемишлі. Учасник Першої світової війни. 1916 відряджений до Коша і Вишколу УСС, дістав підвищення до рангу отамана (майора). 15.09–15.12.1917 – командир Легіону УСС на фронті за Збручем, командир куреня в 35-му піхотному полку, референт для українських справ при штабі дивізії після Брестського мирного договору, командир табору австрійських полонених, які поверталися з російського полону (Київ, з 27.03.1918). Після курсів генштабу у Відні служив на Поділлі, згодом – італійському фронті. У січні 1919 дістався через Відень і Будапешт до Станіславова (нині Івано-Франківськ), де зголосився до Галицької армії. Командир бойової групи «Схід» (з 13.02), II Корпусу. Під час Чортківської офензиви отримав ранг генерал-четаря. Після переходу Галицької армії за Збруч призначений її Начальним вождем (головнокомандуючим, липень–листопад 1919). Начальна команда УГА перебувала

у Вінниці (20.08–25.12.1919). 25.10 у Вінниці у порозумінні з начальником штабу А. Шаманеком доручив розпочати переговори з білогвардійцями про можливість укладання перемир'я між українськими та російськими військами. Брав участь у військовій нараді (28.10), де ДА УНР представляли С. Петлюра, полковники В. Сальський та М. Капустянський, УГА – диктатор ЗУНР Є. Петрушевич, полковник А. Шаманек тощо. Виступив з доповіддю, у якій змалював всю трагедію військового та матеріального стану УГА, виступив за негайне порозуміння з ЗСПР. Попри спротив розпочав самостійні сепаратні переговори. 05.11 звільнений з посади Є. Петрушевичем, наступного дня заарештований у Вінниці. 13–14.11 виправданий військово-польовим судом Начальної команди УГА у Вінниці, але понижений у посаді. Замешкав у Вінниці як приватна особа. Пізніше знову очолив II Корпус УГА. 16.12.1919–15.01.1920 – в. о. командувача УГА замість хворого на висипний тиф О. Микитки. Під час союзу УГА з РСЧА звинувачений у антибільшовицькій політиці (02.03.1920) та знаходився під слідством ревтрибуналу ЧУГА. Випадково unikнув вивозу до Москви, переховувався з неповнолітнім сином у Києві. Разом з Ліквідаційною комісією УГА у липні 1920 повернувся до Галичини з наміром перейти до Чехословаччини, але був заарештований та згодом перевезений до табору в Тухолі, де перебував до грудня 1920. Повернувся до родини в Золочеві, згодом у Черниці поблизу Бродів. Помер від хвороби шлунку у Львові (за іншими даними, Черниці). Похований на Янівському цвинтарі поруч з полеглими стрільцями, підстаршинами та старшинами УГА.

Дж.: Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння. Київ, 2006. 576 с.; Кучерук В. Українська Галицька Армія: довідник. Київ, 2010. 448 с.; Литвин М. Р. Проект «Україна». Галичина в Українській революції 1917–1921 рр. Харків, 2015. 380 с.; Україна. 1919 рік: М. Капустянський «Похід Українських армій на Київ – Одесу в 1919 році». Є. Маланюк «Уривки зі спогадів». Київ, 2004. 558 с.; Чмир М., Пінак Є., Музичук С. Галицька Армія, 1918–1920. Рівне, 2008. 80 с.

В'ячеслав Желіховський

ТАТАРСЬКИЙ Василь (28.11.1898, Стара Мурафа, Ямпіл. пов. Поділ. губ. (нині Мурафа, Шаргород. р-н Вінн.

обл.) – 07.1992, Ной-Ульм, Німеччина) – військовий діяч. Народився у сім'ї службовця лісництва. Закінчив вищу початкову школу в Хмільнику (1916). Учасник Першої світової війни. Закінчив школу прапорщиків (грудень 1917). Учасник «Льодового походу» (січень–лютий 1918) Доб-

ровольчої армії генерала Л. Корнілова. У 1918 повернувся в Україну до Вінниці. З листопада 1918 в Армії УНР: молодший старшина 4-го Бердичівського запасного полку, командир 1-го куреня 2-го Берестейського полку 1-ої Північної дивізії. Учасник боїв на теренах Вінниччини 1919–1920. У серпні 1919 звільняв Чечельник від більшовицьких формувань. Учасник Першого Зимового походу. Важко захворів, взимку–навесні 1920 перебував у Мурафі. Т. в. о. начальника постачання 5-го куреня 1-ої Запорізької дивізії (1920). В еміграції осів у Польщі, випускник школи офіцерів піхоти (1926–1929), служив підпоручиком у 57-му піхотному полку в Познані (Польща), очолював підстаршинську школу кулеметників (1936), закінчив Варшавську військову академію зі званням поручика (1939). Учасник Другої світової війни. У вересні 1939 як начальник штабу групи полковника Мікося брав участь у боях з радянськими військами на Поліссі та Волині. У 1940 – співробітник Українського громадського комітету в Берліні. Служив в українських військових формуваннях, зокрема дивізії Ваффен-СС «Галичина» (серпень 1944). На запрошення П. Шандрука очолив штаб проти-панцерної бригади «Вільна Україна» УНА. Бригадою командував колишній командир «Чорних запорожців» П. Дяченко. З 1945 жив в Ной-Ульмі (нині Німеччина). Член Вищої Військової Ради при Уряді УНР, член Українського національно-державного союзу. Голова Спілки українських вояків у Західній Німеччині (1945–1956), видавець журналу «Український комбатант». Автор спогадів «Під чотирма прапорами». Державні нагороди: Залізний хрест за Зимовий похід і бої, Хрест Симона Петлюри, Военний Хрест.

Дж.: Татарський В. Під чотирма прапорами. Мюнхен, 1983. С. 62; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 434.

Олександр Федоришен

ТВЕРДОХЛІБ Михайло о. (1888 – листопад 1919, Немирів, Брацлав. пов. Поділ. губ. (нині Вінн. обл.)) – релігійний діяч. У 1912 рукопокладений на священника УГКЦ. Польовий духівник при групі «Угнів», згодом – при 9-й Белзькій бригаді. У серпні–листопаді 1919 провадив службу на Поділлі. Захворів на тиф і помер.

Дж.: Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії : матеріали до історії. Вінніпег, 1963. С. 85.

Олеся Коваль

ТЕЛЕЖИНСЬКИЙ Михайло Теодорович (26.01.1886, Булаї, Бердичів. пов. Київ. губ. (нині Погребищ. р-н Вінн. обл.) – 1939, Луцьк) – композитор. У 1905 закінчив Києво-Подільське духовне училище і вступив до Київської духовної семінарії. Мав прекрасний слух і голос. 1913 висвячений, але відмовився стати священником. Любов до музики та пісні перемогла. У 1917 став членом УЦР, служив державним інспектором військ УНР. Згодом опинився у Кам'янці-Подільському, у подальшому в 1919 – Володимир-Волинському. Працюючи регентом однієї з церков, організував хор «Замок» – один з найкращих на Волині. Тоді ж він познайомився з А. Річинським, разом з яким виступав за українізацію церкви. З 1927 займався вивченням фольклору, активно друкувався в газеті «Українська нива». У 1929 зайняв посаду регента

хору Чеснохресного братства у Луцьку. У 1930 працював інспектором українських народних хорів при шкільній кураторії. Організував диригентські курси, розробив статут українських народних хорів. У 1931 обраний послом до польського Сейму. Був серед ініціаторів політичної організації «Волинське Українське об'єднання», згодом працював на посаді його генерального секретаря (1931–1935), пізніше – голови управи «Рідної хати» у Ковелі (1935–1936). У 1930-х з'явилася більшість його творів. У 1939 прийняв духовний сан і став священником. Служив у Василівській церкві Володимира-Волинського. Того ж року заарештований радянською владою і розстріляний «при спробі втечі».

Дж.: Кревська Л. 26 січня 130 років від дня народження М.Т.Тележинського (1886–1939) – українського композитора, діяча музичної культури // Календар знамен. і пам'ят. дат Волині на 2016 р. Луцьк, 2015. С. 48–49; Борщевич В.Т. Волинський пом'яник. Рівне, 2004. 408 с.; Устимчук М., Устимчук Ф. Пастирські і дяківські курси в Луцьку 1942 року УАПЦ другого відродження // Духовна освіта на Волині в XI–XX століттях : зб. матеріалів богослов. міжнар. наук.-практ. конф. Луцьк, 2010. С. 135–141; Філоненко Л., Молчко У. Жанр біографічного нарису в музично-публіцистичній творчості Михайла Тележинського // Музичне мистецтво Волині XIX–XX століття. Луцьк, 2012. С. 51–78; Філоненко Л., Молчко У. Музикознавчо-публіцистичний нарис Михайла Тележинського «Український композитор Микола Дмитрович Леонтович (1877–1921)» на сторінках часопису «Українська нива» // Історична Волинь. 2012. Вип. 18. С. 1–3.

Лариса Семенко

ТЕМНИЦЬКИЙ Володимир Миколайович (14.07.1879, Хлопівка, Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Гусятин. р-н Терноп. обл.) – 26.01.1938, Львів) – державний, громадський і політичний діяч, журналіст, правник, дипломат. Народився у родині греко-католицького священника. Випускник Золочівської гімназії, навчався на правничому ф-ті Львівського ун-ту, з якого був відрахований у зв'язку з політичною діяльністю, завершував навчання у Кракові та Відні. Один із лідерів українського студентського руху на зламі XIX–XX ст., належав до групи активістів, які гуртувалися навколо часопису «Молода Україна» (1900–1903) і стояли на самостійницьких позиціях. Голова управи УСДП (1914–1920). Із початком Першої світової війни вступив до УСС, тісно співпрацював із Союзом Визволення України, був членом Головної Української Ради й Загальної Української Ради (Відень). 18.10.1918 як керівник УСДП увійшов до складу Української Національної Ради (Конституційних Зборів) у Львові. Делегований від ЗУНР до уряду УНР. В уряді В.Чехівського – товариш (заступник) міністра закордонних справ. На цій посаді активно відстоював ідею створення Балто-Чорноморського союзу як противаги відновленню «Великої Росії». Під час перебування у Вінниці став прихильником зближення з Антантою, відкидав можливість будь-якого політичного компромісу з радянською Росією. У квітні 1919 – міністр закордонних справ в уряді Б.Мартоса. Не зумів сформулювати виважену зовнішньополітичну позицію, вів слабку кадрову політику, майже втратив контроль за діяльністю дипломатичних представництв УНР, що призвело

до тяжких наслідків у стосунках з державами Антанти, які провадили свою егоїстичну політику стосовно УНР. Водночас збагатив дипломатичну службу новою формою дипломатичної роботи – Нарадами послів і голів дипломатичних місій УНР, що збирались в європейських країнах для обговорення актуальних питань міжнародного життя та найважливіших проблем внутрішньо- і зовнішньополітичної діяльності України. 27.08.1919 разом з урядом Б. Мартоса пішов у відставку. Наприкінці листопада 1920 відступив на територію Польщі. Займався кооперативною та журналістською діяльністю, працював юристом у Стрию та Львові. Двічі невдало балотувався до польського Сейму. Був обраний у Раду Львова. Офіційні виступи на захист українського населення міста виголошував рідною мовою. Брав участь у діяльності відновленої УСДП (1928), що розгорнула боротьбу проти польської окупації, посилення диктатури нацизму й комунізму на міжнародній арені. Мав дружину та двох дітей. Похований на Личаківському кладовищі.

Дж.: ЕІУ. Київ, 2013. Т. 10. С. 48–49; Жерноклеєв О. Діяльність Володимира Темницького як голови Української соціал-демократичної партії у 1917–1918 рр. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 2009. Вип. 18. С. 472–481; Жерноклеєв О. Райківський І. Володимир Темницький: сторінки політичної біографії (до 125-річчя від дня народж.) // Укр. іст. журн. 2004. № 6. С. 68–83; Табачник Д. В. Історія становлення і розвитку дипломатії України. Київ, 2009. 887 с.; Табачник Д. В. Українська дипломатія. Нариси історії 1917–1990 рр. Київ, 2006. С. 295–315; Українська диплома-

тична енциклопедія : у 2 т. Київ, 2004. Т. 2. 797 с.

Іван Романюк

ТЕОДОРОВИЧ Іван Федорович (митрополит Іоанн, 26.09.1887, Крупець, Дубен. пов., Волин. губ. (нині Радивилів. р-н Рівнен. обл.) – 03.05.1971, Філадельфія, США) – релігійний діяч. Народився у родині священика. Закінчив Клеванське духовне училище, Волинську духовну семінарію (1914). Рукоприкладний у сан іерея (1915). Учасник Першої світової війни, капелан, служив на Південно-Західному фронті. З 1917 – в українських військових частинах. У 1919 – головний військовий священик Південно-Західного фронту, пізніше – Холмської групи військ ДА УНР, Київської групи ДА УНР Ю. Тютюнника. Влітку хворий на тиф залишився у Вінниці. По одужанню взимку виїхав на Волинь. На початку 1921 організував українські парафії на Волині та Поділлі. Був учасником церковного з'їзду, на якому було утворено Українську Автокефальну Православну Церкву (1921). Обраний єпископом Вінницьким і Подільським. Під час його служіння у Вінниці 5 з 6 міських храмів приєдналися до української церкви. Активно українізував свою єпархію. З 1924 керував українськими єпархіями в Америці. Як архієпископ Вінніпезький об'єднував у США та Канаді – близько 300 парафій, Бразилії – 20. 16.10.1950 об'єднався з архієпископом Мстиславом (Скрипником). Похований на українському православному цвинтарі Баунд-Брук.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2011. Кн. 2. С. 252.

Тетяна Кароєва

ТЕРЛЕЦЬКИЙ Микола
(29.04.1891, Тустановичі, Дрогобиц.

пов., Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині у складі Борислава, Львів. обл.) – 06.04.1988, Ньюарк, шт. Нью-Джерсі, США) – сотник-лікар УГА та ДА УНР, лікар. Середню освіту здобув у гімназії в Дрогобичі. Диплом лікаря отримав у Кракові (1918). Учасник Першої світової війни, воював на італійському фронті. З 11.11.1918 – сотник, призначений комендантом санітарної округи і військового шпиталю при Начальній Команді УГА в Дрогобичі. У квітні 1919 призначений до Красного (нині Буськ. р-н Львів. обл.) для налагодження санітарної служби для ранених з фронту під Львовом. У травні 1919 – комендант 2-ї польової лічниці I Галицького корпусу УГА, що розмістилась у Борщеві (нині Терноп. обл.). У липні 1919 захворів на тиф. По одужанню до грудня працював при польовій лічниці I Корпусу УГА в Бару та Вінниці. У груд-

ні – комендант польової лічниці III Корпусу УГА у Гнівани. У серпні 1920 з рештками частин УГА під командуванням генерала А. Кравса перейшов до Чехословаччини. У 1922 повернувся до Галичини, де продовжував працюю лікарем. У 1950 емігрував до Ньюарку (США). Вступив до Лікарського т-ва в США та Об'єднання б. Вояків Українців в Америці, продовжував лікарську практику. Добродій Пласту, багаторічний голова «Просвіти». Похований на цвинтарі Баунд-Брук. Автор спогадів «Моя служба в Українській Галицькій Армії».

Дж.: Микитюк Д. Українська Галицька Армія : матеріали до історії. Вінніпег. 1976. Т. 5. С. 103, 172; Микола Терлецький д-р медицини // Свобода. 1988. 8 квіт.; Сотник-лікар Микола Терлецький // Свобода. 1988. 16 квіт.

Олеся Коваль

ТИМОШЕНКО Степан Прокопович (23.12.1878, Шпотівка, Конотоп. пов. Черніг. губ. (нині Конотоп.

р-н Сумс. обл.) – 29.05.1972, Вупертал, ФРН) – державний, політичний і громадський діяч, вчений. Народився у родині землеміра. За-

кінчив Роменське реальне училище (1896), Ін-т цивільних інженерів та інженерів шляхів (Санкт-Петербург, 1900). Відбув річну військову службу в саперному батальйоні, дислокованому в Петербурзі. У 1902 одружився з О. Архангельською, студенткою медичної школи, яку знав із студентських років. Працював у механічних лабораторіях спочатку Шляхового, а пізніше Політехнічного ін-тів (1901–1904). Навчався у Геттінгенському ун-ті (1905). У 1906 виграв конкурс на заміщення посади професора кафедри опору матеріалів Київського політехнічного ін-ту. У 1909 обраний деканом інженерного відділення. У січні 1911 разом з групою викладачів підписав протест проти поліцейського свавілля щодо студентських заворушень, звільнений з роботи. Повернувся до Петербурга, де вимушений займатися погодинним читанням лекцій у різних закладах. З січня 1913 – професор Шляхового ін-ту, невдовзі – Політехнічного та Електротехнічного ін-тів. Наприкінці 1917 повернувся до Києва на посаду професора Київського політехнічного ін-ту. Активний учасник кооперативного руху. Губернський комісар Харківщини. Член УЦР. На початку 1918 у складі комісії, яку очолював академік В. Вернадський, активно працював над організацією УАН. Восени 1918 призначений одним з 12 академіків УАН і очолив організований ним Ін-т технічної механіки (тепер Ін-т механіки ім. С.П. Тимошенка НАН України). Міністр шляхів сполучення у новому уряді І. Мазени (з 09.05.1920), уряді В. Прокоповича (з 26.05). Наприкінці 1920 очолив кафедру опору матеріалів у Загребському політехнічному ін-ті (Югославія). Працював у закордон-

них наукових установах: Мічиганському, а згодом Стенфордському ун-тах. Похований біля дружини на кладовищі Альта-Меса в Пало Альто в Каліфорнії (США).

Дж.: ЕУ. Київ, 2013. Т. 10. С. 79; ЕУ. Львів, 2003. Т. 9. С. 3231; Грабовський С. Генії проти ідіотів: алгоритми української історії. Київ, 2008. 352 с.; Писаренко Г. С. Степан Прокоф'євич Тимошенко. Москва, 1991. 240 с.; Хто є хто : довідник. Професори Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут». Київ, 1998. 155 с.

Олександр Криворучко

ТИРАВСЬКИЙ [Євген Платонович] (?–?) – громадський діяч, юрист. Випускник Варшавського ун-ту. Помічник секретаря Вінницького окружного суду (1913–1918). Вінницький повітовий комісар (грудень 1918, жовтень–листопад 1919, травень 1920).

Тетяна Кароєва

ТИШКЕВИЧ Михайло Станіславович (07.04.1857, Андрушівка,

Бердичів. пов. Київ. губ. (нині Житомир. обл.) – 03.08.1930, Жиданов (біля Познані), Польща) – польський

граф, український дипломат, публіцист і меценат. Закінчив Академію мистецтв у Петербурзі й далі навчався у Парижі. Віддавав перевагу історичній та жанровій тематиці, підписував полотна псевдонімом «Маляр Михайло Каленик». Після смерті батька повернувся до маєтку в Андрушівці й зайнявся господарством: побудував цукровий завод, перебудував садибу (зробив розкішні гобеленову та бальну зали, білярдну, бібліотеку); відкрив школу для дітей. Захопився історією. Буваючи у Києві, познайомився з істориком В. Антоновичем та членами польської гміни, які ідентифікували себе як хлопомани. Як заможна людина, матеріально підтримав творчу українську молодь, неодноразово жертвував гроші для українських культурних проєктів. У 1907 під гаслом об'єднання праці для добра України створив «Київське т-во прихильників миру», став його головою. В 1919 урядом УНР призначений головою дипломатичної місії при Ватикані, потім української місії при Паризькій мирній конференції. Використовуючи свої зв'язки, домовився у 1920 про фінансову допомогу українському уряду на умовах, подібних до тих, що прийняли Литва і Латвія, але міністр фінансів Х. Барановський відкинув ці пропозиції. Вивіз з Ватикану фото унікальних старовинних карт (1508, 1529, 1532, 1565 і 1571) із зображенням України. Автор праці з історії України та мемуарів. Номінувався на Нобелівську премію миру (1910, 1911 і 1927). З 1920 жив у маєтку сина, де й помер.

Дж.: Головацький І. Перший посол України у Ватикані граф Михайло Тишкевич // Віхи української історії: матеріали період. видань: події, публіцистика, імена. Львів, 2006. С. 233–235; Головаць-

кий І. Тишкевич Михайло: український археолог, публіцист, видавець, дипломат // Укр. журналістика в іменах. Львів, 1995. Вип. 2. С. 219–220; Карманський П. З галереї ідеалістів і фантастів. IV. Граф Михайло Тишкевич // Новий час. 1934. 6–9 верес.; Карманський П. Наша дипломатична станиця при Св. Престолі в Римі в рр. 1919–1920 // Літопис Червоної Калини. 1939. Ч. 2. С. 3–4; Костик Ю. Граф Михайло Тишкевич та його візія України (за матеріалами періодичних видань) // 36. пр. Наук.-дослід. центру періодики. Львів, 2007. Вип. 15. С. 87–97; Лукасевич Є. Граф Михайло Тишкевич : в 70-ліття народження // Літ.-наук. вістник. Львів, 1927. Т. 93. Кн. 5. С. 86–89.

Лариса Семенко

ТІТАРЕНКО Андрій Матвійович (31.10.1854, Полтав. губ. – ?) – громадсько-політичний та освітній діяч. Походив з дворян Бельського повіту Гродненської губ. Закінчив Бельське повітове училище (1872). З вересня 1872 працював учителем Вольковського народного училища, із вересня 1875 – Клещельського міського училища. З 1889 – секретар Бельського міського магістрату, діловод у поліційних справах Бельського повітового управління. Із грудня 1893 – в. о. редактора губернської газети «Седлецкие губернские ведомости». З 01.01.1911 – дійсний член Варшавського комітету Російського т-ва Червоного Хреста. Під час Першої світової війни – голова ревізійної комісії 35-го корпусу 2-ї армії. 28.02.1917 командирований в розпорядження Полтавського губернського комітету по влаштуванню біженців. Із встановленням Української Держави призначений Ольгопільським повітовим старостою (14.05.1918). Працював в умовах громадянського конфлікту та австро-угорської

окупації краю. Відзначився авторитарним стилем управління повітом, а формування ним системи влади старостату нагадувало реставрацію дореволюційних порядків. Натомість, сприяв (засідання міської думи від 15.07.1918) відкриттю в Ольгополі на початку навчального року другої міської чоловічої гімназії, на забезпечення якої було заплановано щорічно асигнувати грошову допомогу в розмірі 2 тис. руб. З відступом австро-угорських військових частин та повстанням Директорії УНР, 28.11.1918 разом з військовим начальником повіту і начальником повітової варти виїхав до Балти. Подальша доля невідома.

Дж.: Ратушняк І.І. Діяльність адміністрації Української держави в Ольгопільському повіті Подільської губернії // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : наук. зб. Сер. : Історична. Кам'янець-Поділ. 2018. Вип. 14. С. 256–263; Рекрут В. Іполит Зборовський (1873–1937). На перехресті двох епох. Вінниця, 2014. С. 294–332; Слово Подолии. 1918. № 59. 26 июля; ЦДАВОВУ. Ф. 1793. Оп. 1. Спр. 91. Арк. 15–34.

Ігор Ратушняк

ТКАЧУК Михайло Герасимович (11.08.1885, Київ – 1972, Щецин, Польща) – військовий діяч. Закінчив Вінницьке реальне училище, Чугуївське піхотне юнкерське училище (1909). Учасник Першої світової війни, підполковник. В українській армії з грудня 1917: уповноважений з українізації 10-го армійського корпусу. У 1918 – помічник командира 30-го пішого Канівського полку Армії Української Держави. З 23.11.1918 – командир всіх дієвих частин, які були виділені 2-м Подільським корпусом до складу

Осадного корпусу ДА УНР. Упродовж 1919 очолював різні військові формування. Учасник Першого Зимового походу: з 28.01.1920 – вартівний отаман та начальник постачання ДА УНР. З червня 1920 – вартівний отаман штабу Армії УНР. З 13.08.1920 – військовий представник уряду УНР при польській місії для переговорів з представниками РСФРР у Ризі. Генерал-хорунжий Армії УНР.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 438–439.

Тетяна Кароєва

ТОБІЛЕВИЧ Софія Віталіївна (уродж. Дитківська; 03.10.1860, Новоселиця, Літин. пов. Поділ. губ. (нині Жмерин. р-н Вінн. обл.) – 07.10.1953, Київ) – акторка, перекладачка, фольклористка, мемуаристка. Дружина І. Карпенка-Карого, племінниця З. Сераковського (одного з лідерів польського повстання

1863), матір М. Тобілевич-Кресан. Народилася у збідній шляхетській родині. Грамоту здобувала самотужки, опанувала шкільну програму, вивчила російську, німецьку та французьку мови, ознайомилася із класикою зарубіжної літератури, світовою історією. З 1880 працювала в аматорському хорі М. Лисенка і М. Старицького, в трупі останнього почала сценічну діяльність як хористка. 1883 в Єлисаветграді одружилася з І. Тобілевичем (І. Карпенко-Карим). 1890–1907 – у трупі П. Саксаганського і І. Карпенка-Карого, 1908–1916 – акторка театру М. Садовського у Києві. 1920–1921 грала у Новому драматичному театрі ім. І. Франка, 1926–1930 гастролювала у різних периферійних театрах. 1935 припинила акторську діяльність. Збирала український фольклор.

Дж.: З-над Божої ріки : літер. слов. Вінниччини. Вінниця, 2001. С. 343.

Ольга Коляструк

ТРЕЙКО Іван Демидович (псевд.: Немо, Дибов, Терейко; 16.04.1898, Старостинці, Сквир. пов. Київ. губ. (нині Погребищен. р-н Вінн. обл.) – 18.07.1945, Сторожів, Корець. р-н Рівн. обл.) – повстанський отаман. Народився у селянській родині. Як повстанський отаман вперше згадується у 1919. Його загін успішно діяв на південно-західній частині Київської губ. до 1925. Влітку 1921 разом з отаманами С. Заболотним, Богуном, Вовком, М. Вікулом, І. Пугачем, визнав над собою владу Всеукраїнського Повстанського комітету, який діяв на території Брацлавщини і підпорядковувався уряду УНР в екзилі. Згодом проживав на Рівненщині. Схилявся до монархічних ідей і навів контакти з «Союзом гетьманців-державників», очолюваним П. Скоропадським. З 1941 у лавах УПА, у штабі «Поліської Січі». У 1942 заарештований гестапо у Холмі (нині Польща). Після звільнення знову повернувся на свою посаду. З серпня 1943 працював у військовому розвідному секторі УПА. Загинув у бою. Генерал-хорунжий УПА (1945, посмертно).

Дж.: Горобець С. Офіцер російської армії, який став на захист української держави // Суспільний кореспондент. URL: <http://www.sknews.net/ofitser-rosijskoji-armiji-yakuj-stav-na-zahyst-ukrajinskoji-derzhavu/>; Завальнюк К.В. Провісники волі. Літин, 2005. С. 175; Каліберда Ю. Іван Трейко: повстанський отаман (1917–1921), генерал-хорунжий УПА (1940–1945 рр.) // Воєнна історія. 2011. № 1 (55). С. 75–82; Коретчук Я. Трейко Іван – повстанський отаман та генерал-хорунжий УПА // Націоналістичний портал. URL: http://old.ukrnationalism.com/_articles/?action=viewArticle&articleid=2268.

Ольга Грабовська

ТРОЦЮК Остап (Євстафій) Варфоломійович (11.12.1880, Піщак, Белз. пов. Седлец. губ. (нині Люблин. воєводство, Польща) – ?) – громадський діяч, педагог. Народився у селянській родині. Закінчив учительську семінарію (1899), Глухівський учительський ін-т (1906). Вчителював у початкових школах Белзького та Луківського пов. Седлецької губ. (1899–1903), Кам'янець-Подільській вищій початковій школі, а також на дворічних педагогічних курсах (1906–1912), Вінницькій учительській семінарії (1912–1914, водночас – бібліотекар). Володів українською, російською, польською мовами. Лектор української та всесвітньої літератури на педагогічних курсах (1912–1919), лектор та керівник методики викладання рідної мови на короткотермінових курсах для учителів Поділ. губ. Вчитель у Вінницькій жіночій гімназії (1918). Бібліотекар т-ва «Прогресу» (1919). У 1919 з його ініціативи утворено групу вчителів зі студювання методики української мови та літератури. Входив до комісії при губнаросвіті з вироблення положень, інструкцій, програм для трудових шкіл (1919). Займався ліквідацією неписьменності серед дітей та дорослих. Викладав методику мови та українську літературу на педагогічних курсах ім. І. Франка, згодом реорганізованих у педагогічний технікум ім. І. Франка (1923–1929). Секретар у Бюро секції наукової роботи (1926). Методист-консультант у Всеукраїнському ін-ті народної освіти (Харків, з 01.10.1929). Професор літератури та методики мови у Запорізькому ін-ті соціального виховання (з 01.09.1930). Співробітник Кабінету радянської літератури при НДІ української літератури ім. Тараса Шевченка ВУАН (Харків), журналу «Шлях освіти», «Радянсь-

ка освіта», «Бюлетень Вінницького ІНО». Подальша доля невідома.

Дж.: Гарбар Л. В. Історія української бібліотечної справи в іменах (кінець XIX – 1941 р.) : матеріали до біобібліогр. слов. Київ, 2017. С. 457.

Ольга Малюта

ТУРОК Михайло (? , Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина – 09.02.1923, Київ) –

військовий діяч. Учасник Першої світової війни, у лавах австро-угорського війська. У березні 1918 – чотар Галицько-Буковинського куреня Січових стрільців військ УЦР, який дислокувався у Києві для охорони громадського порядку. Учасник протигетьманського повстання. У другій половині грудня 1918 очолив Панцирний дивізіон Осадного корпусу Січових стрільців Армії УНР, створений на базі решток 4-го панцирного дивізіону Армії Української Держави. Навесні 1919 брав участь у бою під Шепетівкою (нині Хмельн. обл.) проти більшовицьких військ. У вересні 1919 автопанцирний дивізіон під його керівництвом дислокувався у Вінниці,

ймовірно, у будівлі двокласного міського училища (не збереглось, нині Майдан Незалежності). На 15.10.1919 у дивізіоні нараховувалось 14 старшин, 158 козаків, 3 легкі гармати, 6 панцирників, 9 автомобілів. 14.11 разом із ввіреним йому підрозділом перейшов у розпорядження І Галицького корпусу УГА, згодом відсторонений від командування. Проживав у Вінниці, ймовірно, захворів на тиф. Згодом перебував на посаді політичного комісара однієї з частин ЧУГА, належав до групи лівих радикалів. Повторно запрошений на посаду командира автопанцирного дивізіону у складі ЧУГА на початку 1920 до Балти (нині Одес. обл.). При нез'ясованих обставинах ув'язнений органами ГПУ, на початку 1923 утримувався у Лук'янівській в'язниці (Київ). Учасник Лук'янівського тюремного повстання Холодноярських отаманів (09.02.1923), загинув разом із 37 повсталими бранцями.

Дж.: Гірняк Н. Останній акт трагедії Української Галицької Армії. Перт-Амбой, 1959. С. 54, 59; Дашкевич Р. Артилерія Січових Стрільців у боротьбі за Золоті Київські Ворота. Нью-Йорк, 1965. С. 108; Коваль Р. Ларіон Загородній. Останній бій Холодного Яру у Лук'янівській тюрмі. URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2016/02/9/148918/>; Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння. Київ, 2006. С. 528; Тинченко Я. Панцирні потяги, панцирники та залізничні війська у Визвольній війні 1917–1920 рр. Київ, 2012. С. 69–74.

Олександр Федоришен

ТУСТАНОВСЬКИЙ Григорій Леонтіївич (1885, Чемерівці?, Кам'янець. пов. Поділ. губ. (нині Хмельн. обл.) – 1941, Бердичів? (нині

Житом. обл.)) – громадський діяч, педагог. Перед Першою світовою війною працював учителем російської мови чотирирічної церковно-парафіяльної школи у Боришківцях Поділ. губ. (нині Хмельн. обл.). Навчав історії, флори та фауни Поділля своїх учнів, актуалізував у них потребу говорити українською мовою. Поширював серед школярів книжки з віршами Т. Шевченка, нелегально видані комітетом побудови пам'ятника на його пошану. Серед його учнів був відомий літературознавець Г. Костюк. Займався громадською діяльністю. Реорганізував роботу кооперативу, заснував у селі «Молочарспілку». Член Подільської губернської продовольчої управи. Навчався у Вінницькому учительському ін-ті. У 1917 включився в український національний рух. У квітні обраний кандидатом до ради Вінницького т-ва «Просвіта». Кооптований від т-ва до шкільної ради Вінницької земської управи. У травні брав участь у заснуванні читальні «Просвіти» у Боришківцях. Учасник національної маніфестації (червень 1917). 08.08.1917 звернувся від імені студентів Вінницького учительського ін-ту до попечителя Київської шкільної округи з клопотанням про призначення директором ін-ту українця, здатного здійснювати в закладі політику українізації. Зарахований кандидатом на курси українознавства у Вінниці (серпень 1918). Член УСДП, як її представник балотувався до УУЗ. Входив до президії Українського демократичного союзу (вересень 1919). Комісар другої УНР на Вінниччині. Наприкінці 1920-х вчителював в селах Вінниччини, згодом Гусятині (нині Терноп. обл.). Заарештований (28.12.1933), засуджений на 3 роки ВТТ (26.01.1934). За переказами, загинув у Бердичеві

(нині Житом. обл.) під час бомбардування (1941), за іншими відомостями, у роки Другої світової війни проживав у Росії, хворів, ним опікувався син. Реабілітований (1989).

Дж.: Малюта О. «Просвіти» і Українська Державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.). Київ, 2008. С. 722–723.

Ольга Малюта

ТЮТЮННИК Василь Никифорович (17.07.1890, Куторжу, Хорол. пов. Полтав. губ. (нині Хорол, Полтав. обл.) – 19.12.1919, Рівне, Волин. губ.) – військовий діяч, головнокомандувач ДА УНР (1919). Походив із селян. Закінчив Тифліське військово училище (06.07.1912). Служив у 25-му Сибірському стрі-

лецькому полку (Іркутськ), у складі якого брав участь у Першій світовій війні. З 15.10.1914 – в. о. начальника команди кінних розвідників, 16.01.1915 – начальник команди, на цій посаді відбув всю війну. 29.09.1917 відбув на постійну роботу до складу Української ради 2-ї армії Західного фронту, її голова. У грудні 1917 очолив Український революційний штаб Західного фронту, де ужив заходів для формування українських з'єднань і переведення їх в Україну. Зокрема, за його наказом від 02.01.1918 з українізованих підрозділів російських військ мало бути створено дві національні дивізії та визначено організаційні й оперативні заходи для безпечного переходу на батьківщину. З березня 1918 – помічник на-

чальника розвідчої частини оперативного відділу Генерального штабу УНР, у подальшому – Армії Української Держави. З 15.11.1918 – начальник оперативного відділу, з 31.12 – 1-й помічник, а з 22.01.1919 – помічник, 31.03 – в. о. начальника штабу ДА УНР. Фактично керував всіма операціями армії з 15.11.1918 по грудень 1919. Полковник Армії УНР. Автор реорганізації армії (травень–червень 1919), Проскурівського прориву – наступальної операції на більшовицькому фронті (з 01.06.1919), в результаті якої було здобуто плацдарм на Західному Поділлі, в р-ні Проскурова та Кам'янця-Подільського, що врятувало УНР від цілковитого оточення та знищення більшовицькими

та польськими військами, а згодом дозволило розпочати успішний наступ на Київ – Одесу. Під час Проксурівського прориву особисто керував північними групами (Запорізькою, Січових стрільців, Волинською) ДА УНР, які наносили головний удар. З червня фактично виконував обов'язки начальника штабу, 26.07 – вже офіційно – командувач ДА УНР. Під його командуванням звільнено Жмеринку (09.08) та Вінницю (10.08). Під час наступальної операції на Київ – Одесу в Жмеринці перебував Штаб ДА УНР. У серпні керував Східною групою військ (складалася з 3-ї Залізної, 2-ї, 9-ї Залізничної дивізій, Волинської та Київської груп, а також 11-ї Стрийської бригади УГА), на яку покладалося завдання вести боротьбу з більшовицькими військами, що скупчилися в р-ні Умань – Одеса, зокрема на теренах Вінниччини (в р-ні сучасних Крижопіл, і Тростянець, р-нів). На початку вересня захопив Бірзулу (нині Подільськ Одес. обл.) та Ананьїв (нині Одес. обл.). З 23.09 в результаті інтриг усунутий з посади командувача, втім 10.11 з особистого наказу С. Петлюри знову повернувся. Автор Першого Зимового походу Армії УНР у тилу білих та червоних військ. 06.12 захворів на тиф, у важкому стані був перевезений на територію, зайняту польською армією. Помер від наслідків тифу у Рівному, де й похований на міському цвинтарі. У Вінниці на його пошану названо вулицю (2016).

Дж.: Ковальчук М. Битва двох революцій: Перша війна Української Народної Республіки з Радянською Росією. 1917–1918 рр. Т. 1. Київ, 2015. 608 с.; Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння. Київ, 2006. 576 с.; Тинченко Я. Офіцер-

ський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 445–446; Тинченко Я. 1919. Дієва армія УНР, листопад 1918 – листопад 1919 р. Київ, 2017. 164 с.; Тинченко Я. Українські збройні сили березень 1917 р. – листопад 1918 р. (організація, чисельність, бойові дії). Київ, 2009. 480 с.; Україна. 1919 рік: М. Капустянський «Похід Українських армій на Київ – Одесу в 1919 році». Є. Маланюк «Уривки зі спогадів». Київ, 2004. 558 с.

В'ячеслав Желіховський

ТЮТЮННИК Юрій Йосипович
(20.04.1891, Будище, Звенигород. пов. Київ. губ. (нині Звенигород.

р-н Черкас. обл. – 20.10.1930, Москва (нині РФ)) – військовий діяч. Походив з селянської родини. Закінчив Уманське сільськогосподарське училище. У 1913 був мобілізований, служив рядовим у 6-му Сибірському стрілецькому полку (Владивосток), у складі якого брав участь

у Першій світовій війні. Закінчив школу прапорщиків у Горі (нині Грузія, жовтень 1915), був поранений. З 1916 служив у 32-му піхотному запасному полку в Сімферополі. На початку квітня 1917 заснував у полку Український військовий клуб, який незабаром перетворився на 1-й Сімферопольський полк ім. гетьмана П. Дорошенка. Брав участь у II Всеукраїнському військовому з'їзді, від якого обраний членом УЦР. У листопаді-грудні 1917 – комендант військової в'язниці та гауптвахти Києва. У січні 1918 повернувся до рідного села для організації Вільного козацтва. Навесні на чолі козацьких загонів брав участь у роззброєнні збільшовизованих частин російської армії. З березня – уповноважений Військового міністерства УНР по демобілізації російської армії на Звенигородщині. Влітку – один із керівників Звенигородсько-Таращанського повстання проти влади гетьмана П. Скоропадського, заарештований. У ніч з 13 на 14.12.1918 організував повстання на гауптвахті Лук'янівської в'язниці, у результаті якого в'язні захопили частину Києва та дали змогу військам Директорії увійти до міста. Невдовзі перейшов на бік більшовиків, з 01.02.1919 – начальник штабу 1-ї бригади (отама на Н. Григор'єва) 1-ї Задніпровської дивізії РСЧА. Підтримав повстання отамана Н. Григор'єва проти радянської влади. Наприкінці травня після поразки повстання, з невеликим загonom у 150 чоловік пішов на з'єднання з ДА УНР, по дорозі збільшив бойовий склад загону до 3520 багнетів та 325 шабель при 4 гарматах. Після з'єднання 13-14.07 у Копайгороді очолював загін реформатований у Київську групу ДА УНР, яка складалася із 5-ї та 12-ї Селянських дивізій. Наприкінці лип-

ня звільняв Бар, згодом Жмеринку (09.08). Під час серпневого наступу об'єднаних українських армій на Київ – Одесу вів наступ на Звенигородку – Шполу (нині Черкас. обл.). Вдало вирвався з оточення в р-ні Крижопіль – Вапнярка (22-23.10). Один із ініціаторів і керівників Першого Зимового походу, з 05.12 – заступник командувача ДА УНР у Зимовому поході з виконанням обов'язків начальника Київської збірної дивізії. Цей рейд (06.12.1919–06.05.1920) по тилах білих та червоних військ охопив, зокрема, терени сучасних Калинівського, Липовецького, Гайсинського, Бершадського, Тростянецького, Крижопільського, Тульчинського, Ямпільського р-нів. Війська під його командуванням зайняли Липовець (14.12), Канів (04.02), Черкаси (05.02), Гайсин (15.03). Закінчився Перший Зимовий похід в р-ні Писарівки Ямпільського пов., коли зустрілися з розвідувальними роз'їздами української 2-ї стрілецької дивізії, яка наступала в складі польської 6-ї армії. 29.05.1920 – наказом Головної Команди війська УНР «для заховання традицій і історії» Київську збірну дивізію було перейменовано на 4-у Київську стрілецьку, її начальнику присвоєно звання полковника (31.05), пізніше – генерал-хорунжого (05.10). Наприкінці року разом з військом опинився в еміграції. З весни 1921 – член Вищої військової ради УНР, у 1921 – керівник партизансько-повстанського штабу та командувач Української повстанчої армії, на чолі якої брав участь у Другому Зимовому поході (04-19.11.1921). Після поразки походу з частиною військ пробився до Польщі. Жив у Львові. 17.06.1923 за невідомих причин повернувся в УСРР. Співпрацював з Всеукраїнським фотокіноуправлінням, зіграв

самого себе в художньому фільму «П.К.П» («Пілсудський купив Петлюру»). Заарештований у Харкові (12.02.1929), засуджений до розстрілу (03.12). Страчений майже рік по тому. Реабілітований (1997).

Дж.: Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння. Київ, 2006. 576 с.; Омельянович-Павленко М. Спогади командарма (1917–1920). Київ, 2007. 608 с.; Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність уніформа). Ніжин, 2013. 480 с.; Тинченко Я. Лицарі Зимових походів. 1919–1922 рр. Київ, 2017. 760 с.; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 446–447; Тютюник Ю. Записки генерал-хорунжого. Київ, 2008. 312 с.; Україна. 1919 рік: М. Капустянський «Похід Українських армій на Київ – Одесу в 1919 році». Є. Маланюк «Уривки зі спогадів». Київ, 2004. 558 с.

В'ячеслав Желіховський

У

УДОВИЧЕНКО Олександр Іванович (20.02.1887, Харків – 19.04.1975, Ля Парк Мантенан, Франція) – військовий діяч. Походив із сім'ї військовика російської армії. Закінчив Військово-топографічне училище (1908). З початком Першої світової війни у 129-му піхотному Бессарабському полку. У 1917 закінчив один прискорений курс Миколаївської академії Генерального штабу. Останнє звання у російській армії – штабс-капітан. Після Лютневої революції брав активну участь в українському військовому русі. З 16.12.1917 – помічник началь-

ника оперативного відділу Українського Генерального штабу. У січні 1918 – начальник штабу Гайдамацького коша Слобідської України. В Українській Державі займав посаду помічника начальника розвідчої частини оперативного відділу Генерального штабу. З 26.12.1918 – генерал-квартирмейстер Холмсько-Галицького фронту військ Директорії, згодом – Правобережного фронту ДА УНР, з березня 1919 – начальник штабу Гуцульського коша ДА УНР. З травня 1919 – начальник новоствореної 3-ї пішої дивізії, яка з 01.06.1919 брала участь в Проскурівській наступальній операції, зокрема 03.06 звільнила Кам'янець-Подільський, куди переїхали державні установи та уряд. Надалі бойові операції здебільшого відбувалися на Вінниччині, влітку звільнено Копайгород, Шаргород, Мурафу, Муровані Курилівці, Рахни, Джурин, Вапнярку, Крижопіль та інші міста. Особливе значення мало здобуття Могилева-Подільського,

що дало змогу налагодити зв'язки з Румунією, звідки розпочалося постачання ДА УНР набоями, зброєю, медикаментами тощо. Під час боїв 26–31.07 здобутий Вапнярський залізничний вузол – важливий стратегічний пункт, який відкривав шлях на Одесу. За витримку і мужність в боях за Вапнярку дивізія отримала офіційну назву «Залізна». В серпні–вересні 1919 на чолі дивізії, пізніше «групи Удовиченка» в складі 3-ї Залізної, 9-ї Залізничної дивізій та 11-ї Стрийської бригади УГА, успішно стримував контрнаступ переважаючих сил південного угруповання 12-ї більшовицької армії, затиснутої в р-ні Бірзули (нині Подільськ Одес. обл.). Згодом протистояв у війні із ЗСПР, зокрема захопив Бершадь (14.10), брав участь у прориві з оточення в р-ні Вапнярка – Крижопіль. У листопаді захворів на тиф, потрапив у полон білогвардійців у Проскуріві, вивезений до Одеси. В січні 1920 намагався організувати оборону міста від більшовиків. У лютому дістався до Могилева-Подільського, після чого з решток ДА УНР, які перебували у Новоушицькому, Могилівському та Кам'янецькому пов. створив 2-гу стрілецьку дивізію. З березня 1920 – полковник. Під час Київської операції польських та українських військ (1920) підрозділи дивізії під його командуванням зайняли Могилів-Подільський (27.04), Ямпіль (04.05). 29.05 наказом Головної Команди Війська УНР «для заховання традицій і історії» 2-га стрілецька дивізія перейменована на 3-тю Залізну стрілецьку, її командир отримав звання генерал-хорунжого (31.05). Під час вересневого наступу (з 14.09) разом з польською 6-ю армією керував правою оперативною групою у складі 3-ї Залізної, 4-ї Київської та 5-ї дивізій. Спочатку було

зайнято Монастириську (15.09), Бучач (16.09), Борщів і Чортків (17.09), Скалат (20.09) (нині Терноп. обл.), згодом права група діяла у напрямку на Могилів-Подільський і Жмеринку, у листопаді тримала фронт від Могилева-Подільського до Шаргорода. З кінця 1920 в еміграції. З весни 1921 – член Вищої військової ради УНР, з 1924 – у Франції, де тривалий час очолював Українську комбатантську організацію. Генерал-полковник Армії УНР (в еміграції). Віце-президент уряду УНР в екзилі. У Вінниці його іменем названо одну із новостворених вулиць (2016).

Дж.: Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння. Київ, 2006. 576 с.; Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність уніформа). Ніжин, 2013. 480 с.; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 449–450; Удовиченко О. Третя Залізна дивізія. Матеріали до історії війська Української Народної Республіки. Нью-Йорк, 1971. 113 с.; Удовиченко О. Україна у війні за державність. Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил 1917–1921 рр. Вінніпер, 1954; Україна. 1919 рік: М. Капустянський «Похід Українських армій на Київ – Одесу в 1919 році». Є. Маланюк «Уривки зі спогадів». Київ, 2004. 558 с.

В'ячеслав Желіховський

УЛЬЧЕНКО (?–?) – громадський діяч. Депутат Трудового конгресу від селянства Гайсинського пов. Член УПСР.

Дж.: Лейберов О. О. «Ваша влада, ваш оборонець...» – як обирали Конгрес трудового

народу Української Народної Республіки // Література та культура Полісся. Сер. : Іст. науки. 2015. Вип. 79. С. 137–165.

Тетяна Кароєва

УРБАНСЬКИЙ (?–?) – військовий діяч. У 1918 – командир кулеметної команди 9-го пішого Вінницького полку Армії Української Держави. З 18.11.1918 і до березня 1919 – командир цього полку. Подальша доля невідома.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 450.

Тетяна Кароєва

УХІВ Іван Мокійович (24.06.1897, Бронниця, Могилів. пов. Поділ. губ.

(нині Могилів-Поділ. р-н Вінн. обл.) – 24.02.1974, Санта Барбара, шт. Нью-Джерсі, США) – військовий діяч, повстанський отаман. Народився у селянській родині. Освіту здобув у Київському технічному училищі. Учасник Першої світової війни, штабс-капітан. Організував у Могилеві-Подільському загін Вільного козацтва, на базі якого був сформований козацький курінь ім. І. Мазепи, що став гарантом правопорядку та законності на Могилівщині. В Армії УНР – з 1918, перебував у ранзі підпоручника. Учасник вуличних боїв з більшовиками у Києві. Член УНС, учасник проти-гетьманського повстання. Воював у 9-му Стрілецькому полку 3-ї пішої дивізії, що здійснював чолову атаку у вирішальному бої за станцію Вапнярка. Був важко поранений. У 1920 організував повстанський загін, втім у листопаді разом із дружиною Тетяною (також уродженка Поділля) був інтернований до Румунії. У Грозинцях (нині Хотин. р-н Чернів. обл.) працював управителем місцевого маєтку, а його дружина – учителькою початкових класів у сусідньому селі Бочківці. У 1922 переїхав з родиною до Гамбургу (Німеччина), а звідти до Аргентини, де в Буенос-Айресі прожив наступних 37 років. Був співзасновником місцевої української «Просвіти». У 1924 долучився до створення першої в Буенос-Айресі громади УАПЦ. У 1926 серед української громади організував збір коштів для оплати послуг адвоката, який мав представляти інтереси вбитого С. Петлюри в суді над Шварцбардом у Парижі. На схилі літ виїхав до США, вдруге одружився. Похований на цвинтарі Баунд-Брук.

Дж.: Завальнюк К., Журавлівський І. Український військовий та громадський діяч

І.М. Ухів (1897–1974) // П'ята Могилів-Поділ. наук.-краєзнав. конф. : матеріали, 16–17 жовт. 2015 р. Вінниця, 2015. С. 481–495; Подобєд П. Наші в Аргентині. URL: <http://geroika.org.ua/nashi-v-arhentyini/> (05.04.2019).

Сергій Гула

Ф

ФЕДИНСЬКА-БІЛОЗОР Марія (?–?) – медсестра. Працювала телефоністкою поштового зв'язку Львова. Відійшовши з Армією за Збруч, у Вінниці була медсестрою у польовому шпиталі І Корпусу УГА (серпень–грудень 1919). Тоді ж одружилась з лікарем шпиталю, сотником В. Білозором. Перехворіла на тиф. Навесні 1920 разом із чоловіком та рештками польового шпиталю повернулася на Галичину до Коломиї (нині Івано-Фр. обл.), допомагала чоловікові у лікарській практиці, читанні лекцій з гігієни у навколишніх селах, працювала в амбулаторії для сільської і міської бідноти. Згодом жила в еміграції у Джерсі-Сіті (США), де стала членкинею Союзу Українок Америки. Подальша доля невідома.

Дж.: Дмитренко-Ратич Г. Листопадові міркування // Альманах Українського Народного Союзу. 1962. С. 134–137; Пам'яті українського лікаря д-ра В. Білозора // Свобода. 1970. 6 січ.

Олеся Коваль

ФЕЩАК Яким о. (16.06.1881, Золотий Потік, Бучац. пов., Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Бучац. р-н Терноп. обл.) – 12.02.1920, Чечельник, Ольгопіл. пов. Поділ. губ. (нині Вінн. обл.) – релігійний діяч.

З 31.07.1896 по 06.03.1898 відбув новіціят в Добромилі (нині Старосамбір. р-н Львів. обл.) у Чині отців василіян. 26.08.1907 рукопокладений на священника УГКЦ. У 1910–1914 – редактор часопису ченців-василіян – журналу «Місіонар». У 1918 виконував обов'язки польового духовника при Команді воєнної округи Жовква – Рава Руська – Сокаль, згодом – при 9-й Белзькій бригаді, з якою перейшов Збруч. У грудні 1919 у Вінниці по смерті о. Петра Кашуби перебрав обов'язки духовного референта І Галицького корпусу. Часто навідувався до корпусного польового шпиталю на околицях Вінниці. Захворів на тиф і помер. Могила збереглася, відновлена римо-католицькою громадою Чечельника на початку 1990-х.

Дж.: Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії : матеріали до історії. Вінніпег, 1963. С. 86, 201–203.

Олеся Коваль

ФЕЩЕНКО-ЧОПІВСЬКИЙ Іван
Адріанович (20.01.1884, Чуднів,

Волин. губ. (нині Житом. обл.) – 02.09.1952, табір Абезь, Республіка

Комі (нині РФ)) – державний, громадський і політичний діяч, учений-металург. Народився у родині начальника місцевої пошти. Походив зі старого дворянського роду Чоповських (Чопівських). Закінчив Житомирську класичну гімназію, хімічний ф-т Київського політехнічного ін-ту (1908), навчався на технолога-цукроварника. У 1905 практикувався на Андрушівській цукроварні. Отримав посаду старшого асистента при кафедрі металургії (1909). Успішно склав екзамени на звання ад'юнкта (1913) і в нагороду був відряджений на кошт Міністерства промислу і торгівлі в Німеччину на дворічне стажування. Початок війни 1914 перервав стажування. Після повернення до Києва працював у політехнічному ін-ті на посадах спочатку асистента, пізніше доцента, викладаючи пірометрію, металургію, металографію, термічну обробку. У 1917 поринув у політичну діяльність. Член УПСФ, УЦР. Голова Київської міської Національної ради, голова Губерніальної ради Київщини. В уряді В. Винниченка (1917) отримав портфель міністра промисловості, активно виступав за проголошення самостійної, незалежної УНР. В кабінеті В. Голубовича (кінець лютого 1918) посів пост міністра торгу й промисловості. Наприкінці листопада 1918 брав участь у переговорах з представниками Антанти. З приходом до влади Директорії призначений комісаром-управителем Міністерства торгу і промисловості в уряді В. Чехівського. Заступник прем'єр-міністра та міністр народного господарства в уряді С. Остапенка (1919). Намагався налагодити функціонування економіки, зокрема ініціював прийняття закону «Про поновлення скарбового продажу горілки та спирту», «Про

хлібну повинність» (09.03.1919), «Про організацію контролю УНР». Підписував постанови уряду про створення комісії для розслідування кожного єврейського погрому. Влітку 1919 служив дипломатичним радником і торговельним аташе, а згодом заступником посла у Бухаресті. Голова Ради республіки в еміграції у Тарнові (Польща, лютий–серпень 1921). В еміграції займався науковою працею. З 1922 – старший асистент кафедри металознавства Варшавської політехніки. У 1922 працював у Кракові в Гірничій академії, де організував відділ металургії. У 1927 склав екзамени на звання доктора технічних наук, протягом 1930–1936 випустив три томи фундаментальної праці «Металознавство». Вченого обрали членом науково-технічних т-в у Німеччині, Великобританії та США, членом-кореспондентом Польської академії наук, нагородили Золотим хрестом за заслуги. Член Українського технічного т-ва. Автор понад 135 наукових праць, головним чином з термічної, хіміко-термічної обробки, легування сталей. У березні 1945 у Катовицях (нині Польща) заарештовано та засуджено у Києві до 15 років ВТТ. Помер у таборах. Реабілітований.

Дж.: Аксіоми для нащадків: укр. імена у світовій науці. Львів, 1992. 544 с.; ЕІУ. Київ, 2012. Т. 10. С. 293; ЕУ. Львів, 2000. С. 3495; Іван Фещенко-Чопівський : життєписно-бібліогр. нарис / НТШ. Львів, 2000. 295 с.; Іван Фещенко-Чопівський. Хроніка мого життя. Спогади міністра Центральної Ради та Директорії. 1992. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Feschenko-Chopivskyi_Ivan/Khronika_moho_zhyttia_Spohady_ministra_Tsentralnoi_Rady_ta_Dyrektorii/; Ореньчук О. Ю. Видатна роль Івана Фещенка-Чопівського в українському державотворенні першої половини

ни ХХ ст. 2008. С. 120–124. URL: http://vlp.com.ua/files/19_8.pda; Рильніков Б. С., Понеділок Г. В. Іван Фещенко-Чопівський: вчений та педагог. Львів, 2009. 76 с.

Ірина Батурева

Х

ХАЗАНОВ З. С. (?–?) – громадський діяч. Депутат Трудового Конгресу від робітництва Поділ. губ. Член «Поалей Ціон». Мешкав у Бершаді.

Дж.: Лейберов О. О. «Ваша влада, ваш обронець...» – як обирали Конгрес трудового народу Української Народної Республіки // Література та культура Полісся. Сер. : Іст. науки. 2015. Вип. 79. С. 137–165.

Тетяна Кароєва

ХАРУСЬ Микита Іванович (1894 Трибухи, Літин. пов. Поділ. губ. (нині

Літин. р-н Вінн. обл.) – 20.09.1937) – громадський діяч, учитель. Народився в селянській родині. Навчався у Вінницькій учительській семінарії. Під впливом Д. Марковича, П. Відибіди у 1916 вступив до УПСР. Під час революційних подій 1917 очолював Вінницький міський комітет учнів середніх закладів. Згодом повернувся до Літина і працював інструктором в земкомітеті. Був делегатом I Всеукраїнського селянського з'їзду в Києві. Під час Гетьманату переховувався в Києві, навчався на курсах учителів позашкільної освіти. У грудні 1918 брав участь у захопленні влади у Літині. У січні 1919 селянським з'їздом Летичівщини обраний комісаром повіту. Тоді ж був делегований до Трудового конгресу. Разом з отаманом А. Волицем ліквідував т. зв. «Летичівську республіку» (грудень 1918 – лютий 1919), яка була влаштована з метою повалення Директорії УНР. У період більшовицької окупації Поділля (березень–липень 1919) займався ідеологічною роботою на теренах Літинського пов., перебував у загонах отаманів Я. Шепеля, І. Крамаренка, Будзило та ін. У серпні 1919 повернувся до Летичева й обійняв посаду повітового комісара. Після «Листопадової катастрофи» та еміграції уряду УНР брав участь у створенні Української крайової ради (Хмельник, 10.12.1919). Згодом увійшов до Ради республіки (Хмельник, 24.12), що діяла на більшовицькій платформі і оголосила про створення незалежної Української радянської республіки. Влітку 1920 після поразки спільного наступу польських та українських військ проти РСЧА емігрував до Праги, де приєднався до групи українських есерів під керівництвом М. Грушевського. Став членом Чехословацької компартії. Згодом приєднався

до політичної групи В. Винниченка та М. Шаповала і став активним учасником «Громадського комітету». Виступив одним із організаторів «Спілки студентів – громадян УРСР», метою якої було повернення освіченої молоді до Радянської України. У 1927 повернувся до України в Харків, де працював керівником «Будинку вчених» і навчався в Харківському будівельному ін-ті. Водночас опікувався організацією працевлаштування прибулих із Чехословаччини. У Харкові взяв шлюб із Анастасією Січкоріз, родом із Дяківців Літинського пов. Народилась дочка Алла. У 1930 шлюб розпався. У лютому 1931 арештований у справі «УНЦ». Отримав покарання: 3 роки ВТТ. Працював виконробом на будівництві Біломорканалу. У 1934 заарештований як «резидент чехословацької розвідки» й засуджений до 10 років ВТТ, які відбував у Печерських таборах. Улітку 1935 утік і пішки добрався до Північного Кавказу. Нелегально працював в Геленджику та згодом перебрався до Новоросійська. У березні 1936 заарештований і засуджений до розстрілу. Реабілітований (1992).

Дж.: ГА СБУ. Спр. 66879фп. Т. 1–3.

Валерій Рекрут

ХАРЧЕНКО Семен Васильович (псевд. Хмара; 1886, Мордин, Летичів. пов. Поділ. губ. (нині Прилужне, Летичів. р-н Хмельн. обл.) – 07.11.1924, Вінниця) – військовий діяч, повстанський отаман, педагог. Народився у селянській родині. Закінчив Вінницьку учительську семінарію (1908), учителював у Гнатівці Летичівського пов. У 1912 вступив до УПСР. Учасник Першої світової війни. Закінчив 1-е Київ-

ське військо (піхотне) училище (1915). В грудні 1917 демобілізувався із війська, штабс-капітан. Із січня до травня 1918 вчителював, а згодом вступив до Спілки споживчих т-в у Деражні (нині Хмельн. обл.). За часів УЦР входив до складу ЦК Селянської спілки. За Української Держави був на цивільній службі у Вінниці, працював у продовольчій управі військового відомства. У лютому 1919 мобілізований до війська Директорії УНР. В травні – ад'ютант командира одного з куренів 6-ї Запорізької дивізії. У її складі в червні брав участь у боях за Кам'янець-Подільський, Могилів-Подільський та Проскурів, а згодом у поході на Київ та відступі на Житомир і південний захід. Під Браїловом вів оборонні бої проти більшовиків, а далі відступив на Головчинці та Межирів. Восени 1919 під Межирівом потрапив у полон до денікінців і був хворим доставлений у Вінницю до в'язниці, з якої втік. Взимку 1919–1920 подав-

ся до Польщі, де приєднався до за-лишків своєї дивізії, з якими навесні 1920 повернувся з боями в Україну. Невдовзі, через публічну критику польської влади зазнав арешту. Звільнившись з полону, організував 1-й Летичівський партизанський відділ, на чолі якого підняв повстання проти поляків. Логіка боротьби «проти польського поневолення» приводить його до РСЧА, яка видавалася природним союзником у цій боротьбі. Разом із загоном опинився у складі бригади червоного командира Калашникова, яка вела наступ углиб польської території. Після відступу червоних з Польщі повернувся на Поділля, працював діловодом у Летичівському повітовому продовольчому комітеті. Через загрозу арешту перейшов на нелегальне становище, встановив зв'язки з Ю. Тютюнником, організував підпільний повстанський комітет Летичівського пов., від головного повстанського штабу отримав у 1921 повноваження начальника Летичівського, Проскурівського та Ново-Ушицького повстанського р-нів. Повернувся до активної повстанської діяльності у вересні 1921. Учасник Другого Зимового походу Армії УНР. Після табору для інтернованих №10 у Каліші на початку червня 1922 повернувся на батьківщину. Після зустрічі з Я. Гальчевським брав участь у повстанській боротьбі на керівних посадах у складі Подільської повстанської групи (з кінця червня 1922 до осені 1923). 15.03.1924 був схоплений агентами ДПУ у Кам'янці-Подільському. Відтак опинився у вінницькій в'язниці у камері №6. 02.11.1924 було оголошено вирок суду, за яким засуджено до розстрілу. У камері чинив спротив. Похований на старому польському цвинтарі на Калічі у Вінниці.

Дж.: Горліс-Горський Ю. Отаман Хмара // Дзвін. 1992. №9–10. С. 9–40; Завальнюк К. Провісники волі. Літин, 2005. С. 180–182; Завальнюк К. В., Стецюк Т. В. Подільський отаман «Хмара» (С. В. Харченко) // Наук. вісн. «Межибіж»: матеріали 4-ї наук.-краєзнав. конф. «Стародавній Межибіж в історико-культурній спадщині України». Межибіж; Хмельницький. 2011. Ч. 1. С. 318–327; Коваль Р. Багрянні жнива Української революції. Київ, 2005. С. 284, 285; Коваль Р. Отаман святих і страшних. Київ, 2000. С. 147–148, 151, 152, 175–176, 210, 215.

Костянтин Завальнюк

ХИЖИЙ Сімеон Матвійович (?–?) – громадський діяч. Голова Ямпільського повітового виконкому (1917). Депутат Трудового конгресу від селянства Ямпільського пов.

Дж.: Лейберов О. О. «Ваша влада, ваш оборонець...» – як обирали Конгрес трудового народу Української Народної Республіки // Література та культура Полісся. Сер. : Іст. науки. 2015. Вип. 79. С. 137–165.

Тетяна Кароєва

ХИМЕРИК Василь Феодосійович (псевд. В. Тодосів; 04.04.1892, Польове, Липовець, пов. Київ. губ. (нині Дашів, Іллінець, р-н Вінн. обл.) – грудень 1937) – громадсько-політичний діяч, юрист. Походив з багатодітної сім'ї малоземельних селян. Спочатку навчався у Київській духовній семінарії (де викладав його брат), згодом перевівся на юридичний ф-т Варшавського ун-ту. Член УПСР (1917), входив до складу її ЦК. Учасник I Всеукраїнського селянського з'їзду як представник Липовецького пов. Член ЦК Селянської спілки, УЦР. За пропозицією фракції УПСР – член

комісії з розробки проекту статуту автономії України (28.06.1917). Від 22.06 – голова Липовецької повітової народної управи, з листопада – повітової народної ради. Член Київської губернської народної управи і заступник її голови (08.04.1918), завідував відділами благочиння, юридичним та друкарнею. Заарештований разом з С. Петлюрою (27.07). З грудня 1918 по квітень 1919 знову працював у Київській губернській народній управі: завідував відділом притулків та шкільним відділом, а також друкарнею. Зі встановленням радянської влади з 1919 працював у видавництвах «Основа», «Книгоспілка», «Село-Книга». У 1923 завідував книжковим магазином, з травня 1925 – випускаючий коректор у Київському відділенні Державного видавництва України. З 1917 по 1930 надрукував низку дитячих книг, зокрема у Липовці. У 1922 вийшов з УПСР, прийняв сан православного священника автокефальної церкви. У жовтні 1930 заарештований в Києві за контрреволюційну агітацію, в березні звільнений. Вдруге заарештований у травні 1931, засуджений у справі підпільної повстанської організації на 3 роки ВТТ. Працював у Біломор-Балтійському таборі відразу на кількох посадах при друкарні: старшого коректора, нормувальника, калькулятора і завідувача технічною частиною. За ударну працю звільнений достроково. Опинився на Донбасі. У листопаді 1937 заарештований. Розстріляний в грудні. Реабілітований (1989).

Дж.: Роговий О.І., Завальнюк К.В. Василь Химерик – соратник Михайла Грушевського // Михайло Грушевський і Вінниччина : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 28–29 верес. 2016 р. Вінниця, 2018. С. 185–191.

Ольга Грабовська

ХОЛОДНИЙ Петро Іванович
(18.12.1876, Переяслав, Полтав. губ. (нині Переяслав-Хмельницький,

Київ. обл.). – 07.06.1930, Варшава) – державний, політичний, громадський і освітній діяч, художник, монументаліст. Закінчив 4-ту Київську гімназію (1894) і природничий відділ фізико-математичного ф-ту Київського ун-ту (1898). Мистецьку освіту здобув у Київській рисувальній школі М. Мурашка. Член ТУП. Працював асистентом, викладачем і професором Київського політехнічного ін-ту (1899–1917), директором комерційної школи Т-ва вчителів Києва (1906–1917), директор 1-ї Київської гімназії (1917). Один з організаторів Т-ва шкільної освіти і Всеукраїнської учительської спілки. Член УПСФ. Член УЦР, де репрезентував освітні організації Києва. Із червня 1917 – товариш (заступник) генерального секретаря освіти (згодом міністра) УЦР. Пізніше виконував обов'язки міністра народної освіти в урядах Української

Держави і Директорії УНР. На момент перебування уряду у Вінниці у лютому 1919 на посаді міністра ухвалив закони про збільшення утримання службовцям Київського, Харківського та Одеського шкільних округів, запровадження викладання української мови у вищій школі та ін. Один із організаторів відкриття Кам'янець-Подільського державного українського ун-ту (жовтень 1918). Із травня по 09.06.1920 другий раз обіймав посаду міністра освіти. Шлях мігрування уряду від Києва через Житомир, Вінницю, Проскурів, Кам'янець-Подільський задокументовано художником олійними етюдами та олівцевими начерками. Про його вінницький період (травень 1920) збереглися спогади міністра пошт і телеграфу уряду УНР І. Косенка: «На засіданнях Ради народних міністрів П.І. Холодний рідко брав слово, а найчастіше робив портрети-ескізи своїх колег... Він народився естетом і тому в природі, людях, у житті нації, громади, всюди шукав гармоній і краси; через те й сам був гармонійним, таким заспокоюючим і морально і естетичним...». Після еміграції уряду УНР перебував у таборі для інтернованих осіб у Тарнові (Польща). У 1921 виїхав до Львова, де став одним із засновників Гуртка діячів українського мистецтва, брав участь в організації його виставок.

Дж.: Вашук Л. В. Петро Іванович Холодний: постать митця (за документами Центрального державного архіву зарубіжної україніки). URL: http://archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_5-6_2016/18.pdf; Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради : біогр. довід. Київ, 1998. С. 178-179; ДАВіО. Ф. Р-1196. Оп. 1. Спр. 29. Перелік законів та постанов УНР 24 грудня 1918 – 21 лип-

ня 1919 рр.; ЕІУ. Київ, 2009. Т. 6. С. 140; На пошану Петрові Івановичу Холодному (1876–1930) : зб. матеріалів. Львів, 1996. Вип. 1.; Петро Іванович Холодний (1876–1930) : матеріали до біобліогр. покажч. / уклад.: С. Костюк, О. Держко. Львів, 1996. 48 с.; Петро Іванович Холодний (1876–1930 рр.). Життя в ім'я України : зб. наук. ст. / відп. ред. Ю. В. Телячий. Кам'янець-Поділ., 2007. 227 с.; Сірополко С. Петро Холодний як педагог і освітній діяч. Львів, 1939. 20 с.

Наталія Жмуд

ХОСЛОВСЬКИЙ (СУХОРУЧКО-ХОСЛОВСЬКИЙ) Борис Борисович (1893, хутір Верх, Борзнян. пов. Черніг. губ. (нині Черніг. обл.) – після 1976, Чехословаччина) – військовий діяч. Походив з селянської родини. Закінчив Новозибківське технічне училище, школу прапорщиків у Москві (1916). Учасник Першої світової війни, поручик. Учасник II Всеукраїнського військового з'їзду. У вересні 1917 демобілізувався. Працював у Секретарстві народної освіти УЦР, згодом організував у Києві «Український кооператив». Учасник протигетьманського повстання. З початку лютого 1919 – комендант Жмеринки. З кінця березня – комендант штабу «Запорізької Січі» отамана Ю. Божка ДА УНР, з серпня – помічник командира 36-го Дніпровського полку 12-ї Селянської дивізії ДА УНР. З жовтня – командир 13-го Гайсинського полку, який було згорнуто у 1-й збірний курінь Збірної Київської дивізії ДА УНР. Учасник Першого Зимового походу. З 03.06.1920 – командир 28-го (Гайсинського) куреня 10-ї бригади 4-ї Київської стрілецької дивізії Армії УНР. Підполковник Армії УНР. В еміграції у Чехословаччині. Закінчив Вищу школу консульської та дипломатичної

служби (1923), філософський ф-т Карлового ун-ту (1924). Аспірант Української господарської академії в Подебрадах. З 1926 – керівник виробництва рекламних відділів фірми «Віра-Фільм», з 1928 – організатор та власник кіностудії «Меркур-Фільм», що спеціалізувалася на виробництві рекламних фільмів. У 1932 прийняв чехословацьке громадянство. Очолював «Союз гетьманців-державників» у Празі. У 1941–1942 тричі був заарештований німецькою владою. 27.05.1945 заарештований у Празі радянськими спецслужбами, засуджений до 10 років ВТТ з конфіскацією майна. Після звільнення у 1956 як чехословацький громадянин повернувся до Чехословаччини. Подальша доля невідома.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 462–463.

Тетяна Кароєва

ХРИСТИЧ Іван Сергійович (1883, Флорине, Ольгопіл. пов. Поділ. губ. (нині Бершад. р-н Вінн. обл.) – 30.11.1937, Вінниця) – громадський діяч. Народився в селянській родині. Отримав початкову освіту. Займався хліборобством, брав участь в кооперативному русі. У 1917 – член УПСР. Член УУЗ за списком №2 (УПСР, Селянська спілка та українські вояки-селяни Південно-Західного фронту). На рубежі 1917–1918 – очолював повітову міліцію, протистояв реквізиціям польських легіонів. У січні 1919 – голова повітової земельної управи. У 1920–1930-х працював у системі кооперації. Двічі заарештовувався у 1930-х. Перший раз справа припинена. Вдруге – вирок: розстріл (25.11.1937). Реабілітований (1962).

Дж.: ДАВіО, Ф. Р-6023. Оп. 4. Спр. 3499, 13181; Рекрут В. Іполит Зборовський (1875–1937). На перехресті двох епох. Вінниця, 2014. 765 с.

Тетяна Кароєва

ХРИСТИЧ Яким Гнатович (09.09.1884, Потоки, Кременчуц. пов. Полтав. губ. (нині Кременчуц. р-н Полтав. обл.) – 27.03.1971, Чикаго, США) – державний, військовий і громадський діяч. Закінчив Тифліський комерційний ін-т. Учасник Першої світової війни, мічман. У 1917 став співзасновником Українського морського клубу у Севастополі, делегат I та II Всеукраїнських військових з'їздів. Сформував у Севастополі Морський курінь, на чолі якого 24.11.1917 прибув до Києва у розпорядження УЦР. У 1918 – державний інспектор продовольчих та земельних справ, комісар УЦР у Криму. З 15.06.1919 – Могилів-Подільський повітовий комісар. У 1920 – у Військово-Морській управі Військового міністерства УНР. З липня 1921 жив у Коломиї, редагував часопис «Воля Покуття». З 1944 – в еміграції у Німеччині, з 1950 – Канаді, з 1962 – США.

Дж.: Некролог // Вісті Комбатанта (Нью-Йорк). 1971. Ч. 5. С. 94–95; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 463.

Тетяна Кароєва

Ц

ЦАРЕНКО Євген Володимирович (? , Васильків. пов. Київ. губ. – 22.09.1919, Вінниця/Житомир?) – військовий діяч. Походив із селянської родини. Закінчив

військове училище. Учасник Першої світової війни, штабс-капітан. Нагороджений Георгіївською зброєю. З 29.11.1917 – командир 14-го Українського полку 2-го Січового Запорізького корпусу військ УЦР. У 1918 – командир 1-го куреня Окремого Чорноморського коша (з кінця 1918 – 1-го Чорноморського полку) Армії Української Держави. З грудня 1918 – командир 1-го Чорноморського полку (з червня 1919 – 8-го Чорноморського полку 3-ї дивізії) ДА УНР. Учасник боїв на теренах Вінниччини у 1919. На чолі Чорноморського полку здобув перемогу над більшовицькими військами у Вербовці (15.06.1919). Учасник Вапнярської операції ДА УНР. 18.08.1919 у бою за станцію Рудниця важко поранений у живіт. Помер від рани у військовому госпіталі у Вінниці (за іншими відомостями, в Житомирі).

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 465; Удовиченко О. Третя Залізна Дивізія. Матеріали до історії Війська Української Народної Республіки. Рік 1919. Нью-Йорк, 1971. С. 61.

Олександр Федоришен

ЦІРІЦ Ґустав (15.02.1872, Сатмар, Угорське королівство, Австро-Угорщина (нині Сату-Маре, Румунія) – 1920, Москва, РСФРР) – український та австрійський військовий діяч угорського походження. Закінчив Стрийську гімназію (1891), згодом навчався у Віденській кадетській школі, закінчив старшинську піхотну школу (1897), Військову академію (1909). З 1900 служив у Генштабі австро-угорської армії, у 1903–1906 – професор Кадетської школи у Львові, перед війною – професор

кафедри тактики і стратегії Вищих гарматних курсів у Відні. У роки Першої світової війни – начштабу 43-ї піхотної дивізії на російському фронті, згодом начальник вишкільного відділу Військового міністерства, командир 29-ї піхотної дивізії. Полковник Генштабу австрійської армії. Нагороджений австрійськими військовими нагородами. З лютого 1919 у Галицькій армії. Заступник військового міністра ЗУНР, автор плану перебудови армії. Опікувався поповненням старшинських лав війська. Упродовж березня 1919 за його сприянням в Галицькій армії з'явилося кілька десятків австрійських офіцерів, котрі зайняли ключові командні місця у штабах та фронтових частинах. Брав участь у військовій нараді 28.10.1919 у Вінниці й підтримав доповіді М. Тарнавського та А. Шаманека, які змальовували трагедію військового та матеріального становища УГА. Заявив, що армія отримала наказ про наступ тоді, коли вже втратила будь-яку боєздатність. Позаяк Є. Петрушевич планував призначити його новим начальником штабу УГА, розпочав оглядати війська, виїхав з Вінниці на фронт до Немирова, де відвідав ІІ Галицький корпус. 07.11 призначений начальником штабу УГА, підвищений до генерал-четаря. Вважав, що перехід на бік А. Денікіна в тодішніх умовах є єдиним порятунком для армії. 08.11 особисто привіз текст угоди УГА із ЗСПР в Деражню (нині Хмельн. обл.), де ознайомив з ним Є. Петрушевича, С. Петлюру та В. Сальського. 09.11 у Вінниці продовжив переговори з білогвардійцями. 14.11 повідомив С. Петлюру про те що, далі УГА веде переговори самостійно, без представників ДА УНР. На початку 1920 категорично виступив проти перемовин з більшовиками. Наголошував,

що йде двобій між двома світами, і шлях українців тільки із Заходом, позаяк до нього належить український народ своєю культурою та світоглядом. Згодом відмовився вести УГА в Одесу разом з підрозділами ЗСПР, натомість спрямував її на вихід в Румунію (03.02.1920). 10.02 арештований представниками ревкому ЧУГА і переданий ревтрибуналу 14-ї більшовицької армії в Одесі. Відправлений до Москви у Бутирську тюрму, де помер у тюремній лікарні. За іншими даними – розстріляний.

Дж.: Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння. Київ, 2006. 576 с.; Кучерук В. Українська Галицька Армія : довідник. Київ, 2010. 448 с.; Литвин М. Проект «Україна». Галичина в Українській революції 1917–1921 рр. Харків, 2015. 380 с.; Стецишин О. Ландскнехти Галицької армії. Львів, 2012. 480 с.; Чмир М., Пінак Є., Музичук С. Галицька Армія, 1918–1920. Рівне, 2008. 80 с.

В'ячеслав Желіховський

Ч

ЧАБАНІВСЬКИЙ Василь Федорович (25.02.1887, Полтав. губ. – 19.08.1963, Чикаго, США) – військовий діяч. Закінчив піхотне юнкерське училище у Тифлісі (нині Тбілісі, Грузія) у 1912, два курси Військової академії Генерального штабу (1918). Останнє звання у російському війську – капітан. 30.07.1918 розпочав службу в Генеральному штабі Української Держави як старший осавул штабу 6-го Полтавського корпусу. Помічник начальника розвідчого відділу штабу Лівобережного фронту (грудень 1918 – січень 1919). З 25.01.1919 очолив оператив-

ний відділ штабу Запорізького корпусу ДА УНР, 18.05 – отаман-квартирмейстер штабу Запорізької групи. Т. в. о. начальника штабу 6-ї Запорізької дивізії (07–30.06.1919), т. в. о. начальника штабу Запорозької групи (01–25.08.1919). Учасник наступу українських військ на Київ наприкінці літа 1919. Наприкінці року захворів на тиф, залишився у Мирополі (нині Романів, р-н Житомир. обл.). 18.04.1920 очолив оперативний відділ Головного управління Генерального штабу УНР. 04.05.1920 очолив штаб столичної комендатури Вінниці, яка на той час мала статус Тимчасової Столиці УНР. 25.06.1920 повернувся до обов'язків очільника оперативного відділу Генштабу. 08.08.1920 – начальник штабу 4-ї Сірої бригади 2-ї Волинської дивізії, 15.09.1920 очолив штаб 5-ї Херсонської стрілецької дивізії. Підполковник з 05.10.1920. На інтернуванні працював в управі навчання війська Генштабу. З 1928 розпочав службу в польському війську в складі 27-го піхотного полку в Ченстохові (Польща). У 1939 служив майором у 81-му піхотному полку в Гродно (нині Білорусь). З початком Другої світової війни очолив батальйон 2-го Гродненського полку, брав участь в обороні Львова. У 1943 став одним із ініціаторів появи УВВ – добровільних військових структур у складі вермахту, сформованих з військовополонених українського походження. З 1945 в еміграції у Німеччині, згодом переїхав до США. Генерал-хорунжий (в еміграції). Похований на православному цвинтарі Чикаго.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 470–471.

Олександр Федоришен

ЧАЙКІВСЬКИЙ Теодор о. (1888, Чайковичі, Рудків. пов., Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-

Угорщина (нині Самбір. р-н Львів. обл.) – квітень 1920, Жмеринка, Вінн. пов. Поділ. губ. (нині Вінн. обл.)) – релігійний діяч. Закінчив Самбірську гімназію, теологічні студії в Львівському ун-ті та Перемишльській духовній семінарії. У 1911 висвячений на священника УГКЦ та призначений катехитом в Яворові (нині Львів. обл.). Проводив активну громадську діяльність. У 1917–1918 закладав бібліотеки та читальні т-ва «Просвіта» на Полтавщині. Повернувшись до Яворова, зголосився як польовий духівник до 6-ї бригади I Корпусу УГА. Весь час своєї служби в українському війську був на фронті, часто долучався до військових справ. Для успішної просвітницької праці організував при бригаді бібліотеку та опікувався нею. У грудні 1919 провадив Богослужіння у шпитальній каплиці польової лічниці I Корпусу УГА у Вінниці, допомагав із забезпеченням хворих харчами. Неодноразово бував у Чечельнику, зокрема на зібранні духовників I Корпусу УГА. Перехворів на тиф. Під час перебування УГА на Придніпрянщині

декілька місяців виконував обов'язки курінного коменданта. Помер у польовому шпиталі від ран, отриманих у бою з більшовицькою кіннотою біля Дубової.

Дж.: Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії: матеріали до історії. Вінніпег, 1963. С. 86, 203–207.

Олеся Коваль

ЧАЛИЙ (?–?) – громадський діяч. Депутат Трудового конгресу від селян Ольгопільського пов. Член УПСР.

Дж.: Малюта В. Всеукраїнський Трудовий Конгрес як представницький орган українського народу в другій Українській Народній Республіці // Історичний архів. Наукові студії : зб. наук. пр. Миколаїв, 2011. Вип. 7. С. 199–207.

Тетяна Кароєва

ЧЕБОТАРІВ Микола Юхимович (11.10.1884, Полтава – 04.02.1972, Ной-Ульм (нині Німеччина)) – військовий діяч, один із творців української контррозвідки. Член УСДРП (1905). У 1906–1910 відбував строкову службу в 5-му гренадерському Київському полку в Москві. Учасник Першої світової війни, служив переважно на адміністративно-господарських посадах, прапорщик. У 1917 – член Українського генерального військового комітету, військовий комісар Слобожанщини, начальник української залоги Харкова, тоді ж потрапив у полон до більшовиків, але був звільнений. Один із організаторів Гайдамацького Коша Слобідської України, який згодом очолив С. Петлюра. У 1918 за гетьманської влади арештований, утримувався у київській Лук'янівській в'язниці. У 1919 –

начальник контррозвідочної частини розвідочного відділу штабу ДА УНР, отаман Коша охорони державного майна, комендант тилу ДА УНР (червень–серпень 1919). Категоричний противник існування іррегулярних отаманських підрозділів, непримиренно ставився до будь-яких проявів анархії, недисциплінованості, пияцтва та дезертирства у війську. 28.06.1919 брав участь у розстрілі полковника П. Болбочана, звинуваченого урядом у «широкомасштабній змові з метою державного перевороту». Восени 1919 – начальник Політичного департаменту (Департаменту політичної інформації) Міністерства внутрішніх справ УНР, займався виявленням антидержавної діяльності з боку політичних противників УНР, боротьбою із шпигунством, здобуттям розвідувальної інформації. Радянські

спецслужби полювали за ним, називаючи його керівником «петлюрівської черезвичайки». 01.05.1920 у Вінниці, будучи у ранзі хорунжого, створив та очолив Охорону Головного отамана Війська і Флоту УНР – спеціального формування, призначеного для охоронних та церемонійних функцій при особі головнокомандувача, що підпорядковувався особисто С. Петлюрі, а її очільник користувався правами командира окремої бригади. Охорону формував переважно із вояків-галичан колишньої ЧУГА, яких рятував від інтернування поляками. З 27.10.1920 – начальник новоствореного столичного гарнізону Кам'янець-Подільського (нині Хмельн. обл.). У міжвоєнний час жив в еміграції у Польщі, очолював II секцію Генштабу Державного центру УНР в екзилі, опікувався питаннями розвідки та контррозвідки, активно співпрацював із польською контррозвідкою. У 1926 після смерті С. Петлюри отримав у розпорядження його архів. Через розбіжності у поглядах з українською еміграційною владою залишив посаду, у 1929 переїхав до Парижу, налагодивши зв'язки з ОУН. При спробі повернутися до Польщі у 1936 заарештований, утримувався у в'язниці до окупації країни нацистами. У 1939 переїхав до Кенігсбергу (нині Калінінград, РФ). В роки Другої світової війни виконував різноманітні доручення Державного центру УНР. У 1946 перебував у таборі для переміщених осіб в Оберстдорфі (Німеччина). Згодом оселився в Ной-Ульмі, де й помер.

Дж.: Руккас А. Разом з польським військом: Армія УНР 1920 р. (структура, організація, чисельність, уніформа). Ніжин, 2013. С. 129–132, 322; Скрипник О. Таємний легіон Української революції. Київ,

2015. С. 125–137; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 472–473.

Олександр Федоришен

ЧЕКУРДА Анатолій Пилипович (1898, Юрківка, Брацлав. пов. Поділ. губ. (нині Тульчин. р-н Вінн. обл.) – ?) – військовий діяч. Закінчив Вапнярське залізничне училище. Учасник Першої світової війни, прапорщик. У 1917 – у Вінниці в 15-му запасному полку. Вочевидь, на рубежі 1918–1919 – командир 1-го Жмеринського республіканського полку в армії УНР. На початку 1930-х працював старшим інженером-гідротехніком Київського інженерно-меліоративного ф-ту. Заарештований 16.04.1933. Засуджений за участь у контрреволюційній організації (09.06.1933). Подальша доля невідома. Реабілітований.

Дж.: ДАВіО. Ф. Р-6023. Оп. 4. Спр. 4975. 26 арк.

Анатолій Войнаровський

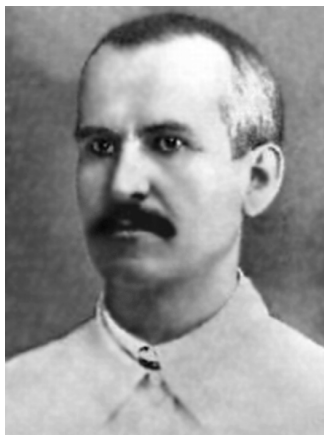
ЧЕРКАСЬКИЙ Теофан Васильович (12.03.1892, Росішки, Таращан. пов. Київ. губ. (нині Тетіїв. р-н Київ. обл.) – 22.09.1938) – державний і політичний діяч, педагог. Народився у сім'ї народного вчителя. Отримав вищу освіту. Член УПСР. В уряді Б. Мартоса обіймав посаду міністра народного господарства, в першому уряді І. Мазени – міністра преси і пропаганди. Перебуваючи у Кам'янці-Подільському як міністр народного господарства пропонував дозволити вільний продаж продовольчих товарів (19.06.1919), ініціював закон «Про встановлення нових правил закупу харчових продуктів». Член Ради республіки

(Хмільник, 24.12.1919), альтернативної Директорії УНР. З січня 1920 жив у Києві, як представник ЦК УПСР визнав радянську владу. Вчителював. Неодноразово заарештований, засуджений в процесі «УНЦ» (1931) на 3 роки. Знову заарештований (1938) і розстріляний. Реабілітований (1992).

Дж.: Архив Президента РФ. Ф. 3. Оп. 24. Спр. 418. 66 л.; ЕІУ. Київ, 2012. Т. 9. С. 51; Теофан Черкаський // електронний архів Українського визвольного руху. URL: http://avr.org.ua/index.php/ROZDILY_RES?idUpCat=1448

Олександр Криворучко

ЧЕХІВСЬКИЙ Володимир Мусійович (19.07.1876, Горохуватка, Київ. пов. Київ. губ. (нині Кагарлиць

р-н Київ. обл.) – 03.11.1937, Сандармох, Карелія, (нині РФ)) – громадський, політичний, державний і релігійний діяч, педагог. Народився в родині священника. Брат Миколи Чехівського та Олекси Чуприни-Чехівського. Закінчив Київську духовну академію (1900), працював помічником інспектора Кам'янець-Подільської духовної семінарії (1901–1904). Член РУП (1902–1904), згодом УСДРП (до січня 1919).

Депутат І Державної думи (1906). 1907–1917 – мешкав у Одесі, викладав у гімназії, комерційному і технічному училищах, активно працював у місцевій українській громаді й т-ві «Просвіта». 1917 – редактор газети «Українське слово», депутат Одеської міської думи, голова Одеського комітету УСДРП. Член УЦР. Очолював Херсонську губернську раду об'єднаних громад, у жовтні–листопаді 1917 – Одеський ревком. У листопаді призначений УЦР політичним комісаром Одеси та водночас виконував обов'язки губернського комісара освіти на Херсонщині. Прихильник компромісу з більшовиками, домагався мирного врегулювання питання про владу. Прибічник об'єднання соціальної програми більшовиків із національною програмою УСДРП як основи для будівництва Української Республіки. Із квітня 1918 – директор департаменту сповідань в уряді УНР. За часів Української Держави працював у Міністерстві віросповідань і церковної політики, входив до УНС. Голова Ради народних міністрів УНР та міністр закордонних справ (26.12.1918–11.02.1919). Ініціатор Закону про автокефалію УПЦ (01.01.1919), про видачу довгострокових кредитів центральним кооперативним установам для розвитку промисловості (04.02.1919). Після відставки в опозиції до С. Петлюри. У 1920-х працював в історико-філологічному відділі ВУАН, займав професорські посади в медичному та політехнічному ін-тах. Очолював ідеологічну комісію УАПЦ. 29.07.1929 заарештований у справі СВУ, засуджений до 10 років ув'язнення, яке відбував на Соловках. Реабілітований. Автор богословських і церковно-історичних праць.

Дж.: ЕІУ. К., 2013. Т. 10 . С. 537; ЕУ. Львів, 2000. Т. 9. С. 3426; Трембіцький А. Науково-богословська спадщина Володимира Чехівського // Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Сер. : Бібліотекознавство. Книгознавство. Кам'янець-Поділ., 2010. Вип. 2. С. 74–86; Трембіцький А. Науково-освітня діяльність Володимира Чехівського // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Сер. : Історія. Вінниця, 2009. Вип. 16. С. 39–49; Трембіцький А. Життєві шляхи й педагогічна діяльність Володимира Чехівського // Там само. 2008. Вип. 13. С. 48–51; Володимир Чехівський у лещатах політики та ідеології // Чорноморська хвиля Української революції: провідники національного руху в Одесі у 1917–1920 рр. Одеса, 2011. 586 с.

*Наталія Кузьмінець,
Олена Стадник*

ЧЕЧЕЛЬ Петро Іванович (1890, Вільня, Радомишл. пов. Київ. губ. (нині Радомишл. р-н Житомир. обл.) – 04.09.1951, Мордовія (нині РФ)) – громадський і військовий діяч. Народився в сім'ї службовців, освіта середня, спеціальність – агроном. Член УЦР, активно розбудовував мережу т-в «Просвіта». На рубежі 1917–1918 брав участь у створенні військових формувань у Харкові, Слов'янську, Ізюмі для боротьби з більшовиками. У квітні 1918 – начальник штабу Одеської військової групи армії УНР. Після революції працював агрономом в Сестринівці Козятинського р-ну (Махаринецький цукровий завод). До 17.12.1932 тричі був заарештований. Засуджений у 1933 до 10 років ув'язнення. У 1934 втік із Бердичівської в'язниці, до 1941 жив за фіктивними документами. У роки нацистської окупації працював у міській управі Києва. З 02.02.1944 по 29.06.1945 слу-

жив у РСЧА. З січня до квітня 1946 перебував під слідством, засуджений до 10 років за зраду Батьківщині. Помер в таборах. Реабілітований (1965).

Дж.: ДАВіО. Ф. Р-6023. Оп. 4. Спр. 10885. 9 арк. ; Спр. 26349. 144 арк.

Анатолій Войнаровський

ЧИЖЕВСЬКИЙ Григорій Павлович (23.10.1886, Ціпки, Гадяц. пов. Полтав. губ. (нині Гадяц. р-н Полтав. обл.) – 1936, Келецьке, Польща) – державний і військовий діяч. Син відомого діяча українського

руху П. Чижевського. Закінчив технічне училище в Олександрівську (1906), Київський політехнічний ін-т (1910). Учасник Першої світової війни як артилерист. З 14.02.1918 – командир 1-ї батареї 1-го Українського гарматного полку (Синьожупанників), згодом його командир. З 01.05.1918 – губернський комісар УЦР на Полтавщині. Заарештований за часів Української Держави. З 27.11.1918 – губернський комісар Директорії УНР на Полтавщині. Міністр внутрішніх справ УНР в уряді С. Остапенка, зокрема ініціював створення Коша охорони республіканського ладу (28.02.1919). З квітня 1919 – у ДА УНР. Учасник Другого Зимового походу, начальник артилерії Української повстанчої армії. Полковник. Інтернований до Польщі.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 479.

Тетяна Кароєва

ЧМІЛЬ Борис Федорович (1888, Чернігів – ?) – військовий діяч. Учасник Першої світової війни, штабс-капітан. У 1918 – старшина для доручень начальника Окремої Запорізької дивізії Армії УНР, згодом Армії Української Держави. Після повалення Гетьманату до січня 1919 очолював 35-й піший Кременчуцький полк ДА УНР. Навесні 1919 у ранзі сотника став помічником командира Рибницького полку, сформованого з повстанців Бессарабії (з 11.06.1919 полк у складі 9-го Стрілецького полку 3-ї дивізії ДА УНР). Очолив 2-й курінь полку. Учасник боїв на теренах Вінниччини влітку-взимку 1919. Під час Вапнярської операції ДА УНР (26–31.07.1919) 2-й курінь під його командуванням

забезпечував наступ по східному боці залізниці Жмеринка – Вапнярка та прикривав наступ 7-го Синього полку з боку Тульчина. За спогадами О. Удовиченка, честь захоплення Вапнярського залізничного вузла, окрім Синього полку, належала йому «за витривалість у наступі серед лісистій місцевості». Восени 1919 прийняв командування 9-м Стрілецьким полком 3-ї Залізної дивізії ДА УНР. З 18.02.1920 – командир 1-го куреня 1-ї стрілецької дивізії (згодом 46-й курінь 6-ї Січової дивізії), який формувався у Бресті-Литовському (нині Брест, Білорусь). 8.05.1920 очолив 19-й курінь 7-ї бригади 3-ї Залізної стрілецької дивізії ДА УНР. 25.07.1920 отримав ранг полковника. З 1923 жив у Франції, в Ліоні. Подальша доля невідома.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 481; Удовиченко О. Третя Залізна Дивізія. Матеріали до історії Війська Української На-

родної Республіки. Рік 1919. Нью-Йорк, 1971. С. 131, 135.

Олександр Федоришен

ЧОРНИЙ-ЛУЧКО Володимир Ілліч (1892, Бельці, Бессараб. губ. (нині Молдова) – ?) – державний і військовий діяч. Походив з міщан. Закінчив класичну гімназію. Учасник Першої світової війни, прапорщик. Нагороджений відзнакою св. Георгія 4, 3-го ступенів, орденом св. Станіслава 3-го ступеня з мечами та стрічкою. Наприкінці 1915 потрапив в австрійський полон. У 1918 – перекладач при консульському відділі Міністерства закордонних справ Української Держави. З 03.12.1918 – штабстаршина для доручень штабу Окремого Чорноморського коша військ Директорії. З 12.02.1919 – член евакуаційних комісій станцій Козятин, Вінниця, Жмеринка. З 10.03 – начальник Охорони державного майна при Військовому міністерстві УНР. У квітні–червні – начальник контррозвідки комендатури тилу Військового міністерства УНР. У червні–серпні – дипломатичний агент Міністерства закордонних справ УНР. З початку серпня – секретар Міністерства земельних справ УНР. З травня 1920 – начальник Могилів-Подільської філії інформбюро розвідчого управління Генерального штабу УНР. З 02.08.1920 – начальник інформбюро Генштабу УНР, 05.11 – помічник начальника контррозвідчого відділу штабу Армії УНР. Подальша доля невідома.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 483.

Тетяна Кароєва

ЧОРНОМОРЕЦЬ Володимир Павлович (13.06.1891, Вінниця, По-

діл. губ. -197?) – військовий діяч. Закінчив Васильківське міське училище. Учасник Першої світової війни, корнет. У 1917 брав участь в українізації 2-го гвардійського Уланського полку. У 1918 служив у складі 8-го кінного Українського полку Армії Української Держави, з частиною якого згодом перейшов на бік військ Директорії. 29.05.1919 влився до Окремого кінного дивізіону, який 04.07 було розгорнуто у 1-й кінний ім. М. Залізняка полк ДА УНР, був командиром 2-ї сотні цього полку. З осені – командир окремої кінної сотні штабу Волинської групи, потім – Збірної Волинської дивізії ДА УНР, на чолі якої брав участь у Першому Зимовому поході. Згодом – командир окремої кінної сотні штабу 2-ї Волинської дивізії ДА УНР. Підполковник Армії УНР. З 1924 мешкав в еміграції в Альгранжі (Франція). Тривалий час був заступником голови Т-ва воєнків Армії УНР у Франції.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 483–484.

Тетяна Кароєва

Ш

ШАДЛУН Микола Якимович (06.12.1883, Веселе, Мелітопіль. пов. Таврійс. губ. (нині Запорізь. обл.) – 12.08.1932, Москва (нині РФ)) – державний і політичний діяч, інженер. Закінчив Петербурзький гірничий ін-т (1913). В 1914–1917 проводив геологічні розвідувальні роботи на Уралі. Депутат Трудового конгресу. Обіймав посаду міністра шляхів сполучення в уряді Б. Мартоса (з 09.04.1919), міністра народного господарства в уряді І. Мазе-

ни (з 28.08.1919). В лютому 1920 як представник УСДРП брав участь у прийнятті «Тимчасового закону органів державного устрою і порядку законності». В еміграції викладав в Українській господарчій академії в Подєбрадах (1922–1923). Переїхав до СРСР (1923). Працював у Держплані СРСР. З 1926 – професор та завідуючий кафедрою геології гірничого ф-ту Уральського політехнічного ін-ту (Свердловськ). У 1930 був заарештований, незабаром випущений.

Дж.: Дукельский С. Итоги деятельности украинской контрреволюции (так называемого «правительства УНР» и социал-соглашательских партий у.с.-д. и у.с.-р.) 1917–1920 гг. URL: <https://runivers.ru/gal/today.php?ID=595726>; Савченко В. Симон Петлюра. Харьков, 2004. С. 354.

Олександр Криворучко

ШАМАНЕК Альфред (22.05.1883, Львів, Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина –

20.05.1920, Косоуци, Бессарабія, Румунія (нині Молдова) – українській та австрійській військовій діяч. Німець за походженням. Закінчив Терезіанську військову академію у Відні. Учасник Першої світової війни. З 1914 служив у Генштабі австро-угорської армії в Галичині, Італії та Близькому Сході. Потрапив у англійський полон, звідки через деякий час утік. З початку листопада 1918 – у Галицькій армії, начальник штабу групи «Схід» під командуванням М. Тарнавського. З квітня 1919 – начальник штабу II корпусу Галицької армії. Один із ініціаторів, авторів і героїв Чортківської офензиви. Після переходу армії за Збруч у липні–листопаді очолював Генеральну Булаву УГА (Генеральний штаб), у тому числі під час спільного походу об'єднаних українських армій на Київ – Одесу в серпні 1919. З Начальною командою УГА перебував у Вінниці (20.08–25.12). 28.09 направив на ім'я диктатора ЗУНР Є. Петрушевича доповідну записку про становище на фронті та перспективи подальшої боротьби, в якій, враховуючи епідемію тифу та погане забезпечення армії, пропонував піти на угоду з А. Денікіним, запевнивши що особовий склад УГА поставиться до цього з розумінням. 25.10 підтримав намір М. Тарнавського розпочати переговори із ЗСПР про можливість укладання перемир'я між українськими та російськими військами. Брав участь у військовій нараді (28.10), де ДА УНР представляли С. Петлюра, полковники В. Сальський та М. Капустянський, УГА – диктатор ЗУНР Є. Петрушевич, генерал М. Тарнавський тощо. Підтримав ініціативу М. Тарнавського почати самостійні сепаратні переговори з білогвардійцями. 05.11 звільнений з посади, 06.11 заарештований у Вінниці. 13–14.11 виправда-

ний військово-польовим судом, але понижений на посаді. 23.11 – командувач I Корпусу УГА. Вступив у конфлікт із білогвардійським командуванням, яке всупереч договору скерувало корпус у р-н Козятин – Бердичів проти наступаючих більшовицьких військ (04–06.12). Під час союзу УГА з РСЧА призначений начальником штабу Начального ревкому ЧУГА (07.02.1920), начальником штабу ЧУГА (11.02). 27.02 призначено начальником оперативно-адміністративного відділу Польового штабу ЧУГА. 05.03 – командувач, 22.03 – начальник штабу 1-ї (Червоних січових стрільців) бригади. 24.03 залишив посаду через хворобу. Незадоволений діями більшовиків таємно покинув армію, у березні 1920 переховувався у Бершаді. Прагнув повернутися до Відня для продовження боротьби за незалежність України. В квітні 1920 дістався до Ямполь, де намагався перейти кордон. Був застрілений під час пограбування перевізником-контрабандистом на переправі через Дністер на румунську сторону.

Дж.: Дєдик О.Г. Чортківська офензива. Ч. 1. Львів, 2013. 232 с.; Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння. Київ, 2006. 576 с.; Кучерук В. Українська Галицька Армія : довідник. Київ, 2010. 448 с.; Литвин М.Р. Проект «Україна». Галичина в Українській революції 1917–1921 рр. Харків, 2015. 380 с.; Стецишин О. Ландскнехти Галицької армії. Львів, 2012. 480 с.; Україна. 1919 рік: М. Капустянський «Похід Українських армій на Київ – Одесу в 1919 році». Є. Маланюк «Уривки зі спогадів». Київ, 2004. 558 с.; Чмир М., Пінак Є., Музичук С. Галицька Армія, 1918–1920. Рівне, 2008. 80 с.

В'ячеслав Желіховський

ШАНДРУК Павло Феофанович (15.02.1879, Борсуки Крем'янец, пов. Волин. губ. (нині Лановец, р-н

Терноп. обл.) – 15.02.1979, Трентон, США) – військовий і політичний діяч. Закінчив Острозьку класичну гімназію, три курси Ніжинського історико-філологічного ін-ту, Олексіївське військово-училище (1913). Учасник Першої світової війни, штабс-капітан. За іншою інформацією, був лише підпоручиком, в Ніжинському ін-ті не вчився, закінчив лише прискорений випуск Олексіївського військового училища. 09.02.1918 вступив до Армії УНР. Упродовж 10.04–02.08.1918 – значковий 1-го панцерного дивізіону Окремої Запорізької дивізії Армії УНР, згодом Армії Української Держави. За сумісництвом: з 14.04 – командир панцерника «Полуботок», з 29.04 – начальник панцерного потягу, з 07.05 – командир автопанцерної батареї Окремої Запорізької дивізії. 02.08 звільнився зі служби. З 18.09 – ад'ютант харківського коменданта, 18.11 – завідувач технічного відділу харківської комендатури. З 19.12 – командир 7-го Харківського панцерного дивізіону військ Директорії. З 11.01.1919 – в. о.

харківського коменданта. З 05.03 (фактично – з кінця грудня 1918) – командир Окремого стрілецького Запорізького куреня ДА УНР, що на початку 1919 дислокувався у Браїлові. З 09.06 – командир 9-го Стрілецького полку (сформованого на базі куреню) 3-ї (згодом – Залізної) пішої дивізії ДА УНР. Під час Проскурівської наступальної операції (з 01.06), вміло командуючи боєм, зайняв 14.06 Нову Ушицю (нині Хмельн. обл.), 15.06 – Муровані-Курилівці, 22.06 – Копаїгород. Отримав наказ, діючи окремо від основних сил дивізії, захопити Могилів-Подільський, який здобув 03.07. З 26.07 атакував станцію Вапнярка: після цілоденного бою вибив червоних із Цапівки та зайняв Колоденку, розташовану за 4 км від Вапнярки. Увечері, атакуючи Вапнярку, зосередив на собі основні сили ворога, що дозволило 7-му Синьому полку 3-ї дивізії раптовим ударом здобути її. З 10.08 – командир 1-го Рекрутського полку ДА УНР. Восени 1919 – взимку 1920 на чолі полку перебував у Кам'янці-Подільському. З 31.03.1920 і до кінця війни – командир 4-ї стрілецької бригади 2-ї дивізії ДА УНР (згодом 7-ї бригади 3-ї Залізної стрілецької дивізії О. Удовиченка). З 24.04 – командир збірного загону 2-ї дивізії ДА УНР, який було виокремлено зі складу 2-ї дивізії, котра ще не досягла цілковитої бойової готовності і знаходилася у резерві, для наступу проти більшовиків під час Київської наступальної операції разом з польським військом. Збірний загін у кількості 450 багнетів, 190 шабель з 12 кулеметами та 4 гарматами діяв на південному фланзі 6-ї армії генерала Івашкевича. Рухаючись уздовж Дністра, 27.04 після сутички з ворогом вступив до Могилева-Подільського. З 25.07.1920 –

полковник Армії УНР. Наприкінці року інтернований на території Польщі. З березня 1927 – начальник 1-го організаційного відділу Генерального штабу Військового міністерства УНР в екзилі. З серпня 1927 до травня 1936 – голова цього штабу. У 1929 закінчив військовий радіотехнічний ін-т у Варшаві. З травня 1936 на контрактній службі у польській армії у ранзі майора. Навчався у польській Вищій військовій школі, після закінчення якої у вересні 1938 отримав звання підполковника та продовжив контрактну службу в польській армії. Брав участь у польсько-німецькій війні 1939. 18.01.1940 заарештований у Варшаві гестапо, за кілька тижнів звільнений. З 17.06.1941 працював при німецьких військових штабах як перекладач, однак невдовзі звільнений. Жив у Скерневіце (нині Польща). У березні–травні 1945 – президент Українського національного комітету та командувач УНА, що формувалася з 1-ї (колишньої дивізії Ваффен-СС «Галичина») та 2-ї (колишньої протитанкової бригади П. Дяченка) Українських дивізій, бригади Вільного козацтва, окремої парашутно-десантної бригади, низки допоміжних підрозділів та зенітних батарей. З 1945 – в еміграції у Німеччині, з 1948 – у США. Автор праць з військової історії. Похований на цвинтарі Баунд-Брук.

Дж.: Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність, уніформа). Ніжин, 2013. 480 с.; Середницький Я. Павло Шандрок. Перша світова і три Російсько-Українських війни. Тернопіль, 2015. 224 с.; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 487–488; Удовиченко О. Третя Залізна дивізія : матеріали до іс-

торії війська Української Народної Республіки. Нью-Йорк, 1971. 113 с.

В'ячеслав Желіховський

ШАПОВАЛ Олександр Андрійович (1888, Писарщина (Максими́вка), Пирятин. пов. Полтав. губ. (нині Гребінків. р-н Полтав. обл.) –

13.05.1972, Чикаго, США) – державний і військовий діяч. Народився в селянській сім'ї. Учасник Першої світової війни. Брав участь в українізації російської армії. Командир 1-го Українського козацького полку ім. Богдана Хмельницького (з січня 1918), брав участь у протигетьманському повстанні (1918). Командувач резервних військ Директорії, командир Правобережного фронту ДА УНР у боротьбі проти більшовиків. Військовий міністр в уряді С. Остапенка. Член УПСС, згодом гетьманець. Інтернований. Генерал-хорунжий (1921). В еміграції у Празі завідувач бібліотеки Українського високого педагогічного ін-ту ім. М. Драгоманова. З 1930 – у США. Засновник гетьманського руху в Америці, редактор його журналу «Січ». Автор близько 60 публіцистичних праць і соціологічних досліджень, зокрема «Револю-

ційний соціалізм на Україні» (1921), «Стара і нова Україна» (1926), «Велика революція й українська визвольна програма» (1928), «Міжнародне становище українського народу» (1934). Похований на цвинтарі у Річмонді (Мейн).

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 490–491.

Тетяна Кароєва

ШЕВЧЕНКО (?-?) – громадський діяч. Депутат Трудового Конгресу від селянства Брацлавського пов.

Дж.: Лейберов О.О. «Ваша влада, ваш оборонець...» – як обирали Конгрес трудового народу Української Народної Республіки // Література та культура Полісся. Сер. : Іст. науки. 2015. Вип. 79. С. 137–165.

Тетяна Кароєва

ШЕПАРОВИЧ Едмунд (1895(?) – 1967, Відень, Австрія) – військовий

діяч. Виходець зі змішаної німецької (німецько-угорської?) родини, батько – Фелікс Шепарович, авст-

рійський генерал, з українським корінням. Служив у 8-му драгунському полку австро-угорської армії. Учасник Першої світової війни. Воював на італійському фронті. Учасник львівських листопадових боїв (1918). Згодом командир запасного кінного полку в Стрию, з червня 1919 – командир 1-ї Кінної бригади Галицької армії, на чолі якої брав участь у Чортківській офензиві. У Вінниці її доформували до трьох полків. З січня 1920 – в ЧУГА, де бригада була перетворена на 3-й Галицькій кінний полк, який складався з решток 1-ї Кінної та 4-ї Золочівської бригад, залишився командиром. За споминами був бравий старшина, особисто надзвичайно хоробрий, мав здібності до стратегічного мислення та розвинену військову ініціативу. Щиро любив своїх українських підлеглих, почувався тілом і душою українцем. Дуже добре опанував українську мову – найліпше з усіх німців-старшин. 06.04.20 повстав проти більшовиків та пішов на пошук армії УНР, яка рейдувала у Зимовому поході; зайняв Тираспіль. Під час боїв реорганізував полк у Галицьку кінну бригаду у складі 5 кінних та 1 кулеметної сотень. 25.04 на чолі бригади приєднався до ДА УНР у р-ні Ананьїв – Балта, що значно збільшило українські сили, та допомогло створити вперше за весь час Зимового походу сталий фронт проти більшовиків. 06.05 в р-ні Писарівки Ямпільського пов. разом з ДА УНР, яка верталася із Зимового походу, зустрівся з розвідувальними роз'їздами української 2-ї стрілецької дивізії О. Удовиченка, яка наступала у складі польської 6-ї армії. 25.05 в р-ні Ямполя на основі Галицької кінної бригади почав формування Херсонської збірної дивізії, яку було перейменовано на

5-у Херсонську стрілецьку (29.05). Згодом звільнився зі служби, виїхав до Відня. У 1925 закінчив ф-т політичних наук Віденського ун-ту. Тривалий час працював у місцевому «Карінтія-банку», підтримував стосунки з українськими однополчанами.

Дж.: Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність уніформа). Ніжин, 2013. 480 с.; Стецишин О. Ландскнехти Галицької армії. Львів, 2012. 480 с.; Тинченко Я. Лицарі Зимових походів. 1919–1922. Київ, 2017. 760 с.

В'ячеслав Желіховський

ШЕПЕЛЬ Яків Матвійович (1896, Вонячин, Літин. пов. Поділ. губ. (нині Городище, Літин. р-н Вінн.

обл.) – 09.1921) – повстанський отаман. Народився у селянській родині. Закінчив 3 курси юридичного ф-ту Новоросійського ун-ту (Одеса). Учасник Першої світової вій-

ни, прапорщик. Брав участь у бойових діях 1918–1919. Навесні 1919 організував загін (до 3,5 тис. осіб). 14.05. захопив Літин, 20.05 – Хмільник, згодом Летичів, Деражню. 21–23.05 атакував Вінницю. Ще раз захоплював Літин (28.06, 05.07). 3 липня 1919 загін, реорганізований як 1-а Подільська повстанська дивізія, співдіяв з частинами УГА. Член Крайової ради Брацлавщини (Хмільник, 10.10.1919). 3 грудня – сотник УГА. У лютому 1920 знову сформував повстанський загін. 01.09.1920 на його чолі влився до ДА УНР до складу 5-ї Херсонської дивізії. Восени відійшов на польську територію. Деякий час працював при штабі Ю. Тютюнника, допомагаючи готувати всенародне повстання в Україні. У липні 1921 повернувся в Україну як командувач 6-м повстанським р-ном. Мав завдання підготувати повстання в Літинському, Летичівському, Проскурівському, Могилів-Подільському, Кам'янець-Подільському та Вінницькому повітах. У серпні–вересні виникли непорозуміння з командуючим Північною повстанською групою полковником Карим (С. Яворським). Для з'ясування ситуації спробував потрапити за Збруч, у вересні під час переходу кордону вбитий. У Вінниці на його пошану названо вулицю (2015).

Дж.: Завальнюк К. В. Провісники волі. Літин. 2005. С. 195–197; Тинченко Я. Ю. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 494–495; Трембіцький А. М., Завальнюк К. В. Отаман Яків Шепель. Хмельницький, 2015. 321 с.

Костянтин Завальнюк

ШЕРР Борис Романович (31.07.1896, Немирів, Брацлав. пов.

Поділ. губ. (нині Вінн. обл.) – 197?, Вінниця) – піаніст, педагог. Походив із сім'ї книготорговця та власника друкарні. 1901 переїхав з батьками з Немирова до Вінниці. Закінчив Немирівську гімназію. Вступив до Новоросійського ун-ту (Одеса). Провчившись декілька курсів, зрозумів, що його покликання – музика, тому вступив до Одеської консерваторії на фортепіанний ф-т. 1915–1919 давав приватні уроки музики та із загальноосвітніх дисциплін у Вінниці, Одесі. 1917 представляв Одесу на з'їзді студентів всіх консерваторій в Києві. У 1919–1923 жив в Астрахані: концертмейстер оперного театру, викладач музичної школи. Завідував музичною секцією народів Калмикії. У 1923 остаточно повернувся до Вінниці, став концертмейстером округової капели ім. М. Леонтовича. З 1924 навчав гри на фортепіано у музичній профшколі та музичному технікумі. З утворенням музичної школи для дітей та дорослих при радіокомітеті (нині ДМШ №1), спочатку працював викладачем, потім завучем і директором. Після виходу на пенсію продовжував навчати юних піаністів приватно.

Дж.: ДАВіО. Ф. Р-256. Оп. 1. Спр. 1134, 1135 ; Оп. 2. Спр. 2401 ; Оп. 4. Спр. 4; За усними повідомленнями Н. М. Кушки.

Ольга Колястрок

ШИЛО Михайло (? – після 1938) – військовий діяч. Командир 3-ї сотні 1-го кінного Лубенського ім. Максима Залізняка полку ДА УНР. У бою під Котюжанами очолив кавалерійську атаку та разом із бійцями своєї сотні взяв у полон понад 200 червоноармійців (13.11.1920). В еміграції. Подальша доля не відома.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2011. Кн. 2. С. 277.

Віталій Тучинський

ШИЯНОВ Григорій Сергійович (17.11. 1874, Сосниц, пов. Черніг. губ. (нині Черніг. обл.) – 1955, Подебради, Чехословаччина (нині Чехія)) – громадський діяч, юрист. Народився у родині священика. Випускник юридичного ф-ту Київського ун-ту (1900). Служив у Віленському (1900–1910), Чернігівському (1910–1912) окружних судах. З 1912 у Вінниці –

член окружного суду в 1-му Цивільному відділенні. Паралельно як громадська діяльність – консультант-юрист у Брацлавській та Гайсинській землевпорядних комісіях. Під час Першої світової війни – уповноважений по закупівлі хліба для армії в Поділ. губ. У 1917 був серед засновників вінницької «Просвіти». 02.01.1918 обраний генеральним суддею Генерального суду УНР, згодом – сенатором Адміністративного Генерального Суду. Після 08.07 залишився без служби. З поновленням Генерального суду Директорією УНР повернувся на службу. Відступав разом з урядом. У 1920 разом із дружиною опинився в еміграції. Згодом оселився в Подєбрадах, де був директором канцелярії Української Господарчої Академії, згодом викладав право та технічні дисципліни. Ще на Поділлі друком випустив працю «Що таке державна влада?» (1917), переклав Е. Давида «Соціалізм та сільське господарство» (1920). Як викладач підготував «Ukrajinská hospodářská akademie v Č.S.R.: soukromý ústav s vysokoškolskou organizací: 1922–1926» (1926), курси лекцій «Кооперативний курс права приватного» (1926), «Автомобіль (самохід)» (1941, 1944).

Дж.: ДАВіО. Ф. Р-172. Оп. 1. Спр. 195. 52 арк.; Малюта О. «Просвіта» і Українська державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.). Київ, 2008; Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Прага, 1942. Ч. 1. 372 с.

Тетяна Кароєва

ШКРУМЕЛЯК Юрій Андрійович (псевд.: Іван Сорочатий, Юра Ігорків, Ю. Підгірський, Смик, Гнотик, Олекса Залужний, Максим

Цимбала; 18.04.1895, Ланчин, Надвірнян. пов., Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Надвірнян. р-н Івано-Франків. обл.) – 16.10.1965, Коломия, Івано-Франків. обл.) – журналіст, поет, перекладач і дитячий письменник, автор творів про визвольну боротьбу УСС-УГА. Навчався у Коломийській гімназії (1907–1914). Під час Першої світової війни воював у складі УСС, був підхорунжим. Належав до найвідоміших поетів-усуєв. Зокрема, після кривавих боїв на Маківці М. Гайворонський на його слова написав пісню «Питається вітер смерті». Учасник визвольної війни. Працював в архівах Начальної Команди УГА. У 1919–1920 служив у Вінниці, виступав у міському театрі, залишив спогади «Поїзд мерців. Картою жертв і трудів» про перехід УГА до Денікіна, епідемію тифу в галицьких частинах, відступ з міста з наближенням більшовиків. Після війни студіював у Львівському ун-ті (1922–1924) та на історико-філософському ф-ті Українського вільного ун-ту в Празі (1924–1926). У 1922 разом із Р. Купчинським, Л. Лепким й іншими створив групу поетів-символістів, які об'єднались навколо

літературно-мистецького часопису «Митуса». У 1920-х співпрацював з видавництвом «Світ дитини», а у 1930-х – з видавничим концерном І. Тиктора, був головним редактором і фейлетоністом газети «Народна справа» та журналу для дітей «Дзвіночок», друкувався у виданнях «Червоної Калини». У 1945 був засуджений на 10 років. Покарання відбував у Печорських таборах. Після повернення з ув'язнення (1956) реабілітований. Автор понад 30 книг для дітей (найвідоміші «Юрза-Мурза» (1921), «Записки Івася Крілика», «Стрілець Невмираха», «Мова віків» та «Історії України для дітей» (під псевдонімом Юра Ігорків), численних перекладів зі світової класики, пристосованих для малого читача («Казки з 1001 ночі», «Алядин і чарівна лямпа», «Історія про малого Мука», «Пригоди мореплавця Сіндбада» та ін.), поем «Сон Галича» (1920), «Кузня в Нагуевичах» (1958), «Довбушева слава» (1961), повістей «Вогні з полонин» (1930) та «Високі гори і низини» (1939), п'єси «Стрілець Невмирущий» (1938), збірки поезій «Пісня про радісну осінь» (Київ, 1940), «Сопілка співає» (Львів, 1957). Помер у Коломиї, похований у Львові на Личаківському кладовищі.

Дж.: Мельник І. Згадаймо Юрія Шкрумеляка // Zbruch. 2015. 18 квіт.; Шкрумеляк Ю. Поїзд мерців. Картою жертв і трудів. Нью-Йорк, 1962. 96 с.

Олександр Логінов

ШМІГЕЛЬСЬКА-КЛИМКЕВИЧ

Ірина (1893, Балинці, Коломийс. пов., Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Снятин. р-н Івано-Фр. обл.) – 28.11.1956, Відень, Австрія) – військовий діяч, учитель. Здобула педагогічну

освіту в учительській семінарії у Львові та звання *Berufskrankenpflegerin* [професійна санітарка] у Відні. Учасниця Української революції в чині санітарного хорунжого. Брала участь у Листопадовому зриві (01–21.11.1918) та в поході УГА на Київ (липень–серпень 1919). Двічі потрапляла в полон (під Брюховичами – у польський, у Києві – в денікінський). Брала участь у визволенні Вінниці та Калинівки у серпні 1919. Один з організаторів польового шпиталю І Галицького Корпусу УГА, який упродовж декількох місяців розміщувався в психіатричній лікарні під Вінницею. Восени 1919 у Вінниці повінчалася з сотником УГА М. Климкевичем (1889–1944). Була інтернована поляками, і в таборі для полонених УГА на території сучасного Волочиська 09.05 народила сина Романа (1920–1993), в майбутньому відомого українського генеалога-геральдиста. У міжвоєнний час вчителювала у школах Львова. Залишила ряд споминів: «Слідами Козацького загону ім. Гонти», «З моїх споминів. Виїмок з історії Козацького загону ім. Гонти», «З великих днів: воєнні спомини». Склала «Список померлих жінок, членів УГА» і подала його у своїх статтях, опублікованих

у часописах «Жінка» (1936) та «Жіноча Доля» (1937).

Дж.: Календар Червоної Калини на 1925 р. Львів; Київ, 1924. С. 60–62; Українська Галицька Армія. Вінніпег, 1958–1960. Т. 2. С. 665–666.

Олеся Коваль

ШУЛЬГА Ілля Максимович (20.07.1878, Кропивна, Золотоніс. пов. Полтав. губ. (нині Золотоніс. р-н Черкас. обл.) – 19.12.1938, Петропавловськ (нині Казахстан)) – художник. Син козака. Дружина Лідія Вікторівна (уродж. Іоніна, 23.03.1883 – ?), дочка Галина (06.08.1907 – ?). Навчався у Київській рисувальній школі М. Мурашка, Московському училищі живопису, скульптури й архітектури (1899–1903), Вищому художньому училищі при Петербурзькій академії мистецтв (1903–1909). Викладав малювання та креслення у Вінницькій учительській семінарії (1910–1913), Вінницькому учи-

тельському ін-ті (з 01.08.1912), а також у приватній жіночій гімназії І.М. Драганової. За часів УНР – гласний Вінницької міської думи (входив до складу театральної комісії), активний учасник місцевої «Просвіти», один з організаторів першої української маніфестації у Вінниці, член Вінницької філії УНС. У вінницький період життя (1910–1919) створив чимало високохудожніх полотен, як на історичну, так і на соціально-побутову тематику: «В'їзд Богдана Хмельницького у Київ», «Переїзд кропивнянського полковника Ф. Джалалія через Кропивню», «Козача розвідка», «Старогородська вінницька церква», «Церква коло Вінниці», «Малі хутори», «Старовинна жидівська Єрусалимка», «Діти в саду», «Зелені свята», «Подруги в хаті», «Рідна хата», «Водяний млин» та ін. 1919 виїхав до Золотоноші. З 1928 жив і працював у Києві (з 1934 викладав у Київському художньому ін-ті). Заарештований у березні 1938, помер у пересильній в'язниці.

Дж.: ДАВіО. Ф. Д-13. Оп. 1. Спр. 35. Арк. 1–19зв.; Спр. 38. Арк. 72зв.–73; Ф. Д-54. Оп. 1. Спр. 85. Арк. 1–39зв.; Ф. Д-230. Оп. 1. Спр. 1743. Арк. 354, 365; Ф. Р-6023. Оп. 4. Спр. 10695. Т. 1. Арк. 390; Забонь М. Шульга Ілля Максимович // Пам'ять століть. 1996. № 1. С. 141; Завальнюк К. Ілько Шульга – подільський Рєпін // Укр. культура. 2002. № 8. С. 39; Завальнюк К., Стецюк Т. Червоний смерч над Поділлям. Вінниця, 2008. С. 190–192; Ляшук Т. На крутозламах часу // Укр. культура. 2002. № 1. С. 20–21.

Костянтин Завальнюк

ШУРА-БУРА Іван Леонтійович (Лукич) (1891, Борзна, Черніг. губ. (нині Черніг. обл.) – 21.11.1921, Базар (нині Народиц. р-н Житомир. обл.))

обл.) – військовий діяч. Закінчив Борзнянське чотирикласне міське училище та навчальну команду добровольців російського війська. Учасник Першої світової війни, підпоручик (прапорщик?) артилерії. У 1917 перебував у німецькому полоні, доброволець 1-ї Української (Синьожупанної) дивізії у січні 1918, командир кулеметної сотні 7-го полку 2-ї Синьожупанної дивізії. У травні 1918 повернув-

ся в Борзну, брав активну участь у протигетьманському повстанні, у грудні вступив до 1-го Синьожупанного полку. У 1919 – командир кулеметної сотні, а згодом артилерійської батареї 7-го Синього полку 3-ї Залізної дивізії ДА УНР. Учасник боїв на теренах Вінниччини 1919–1920. На початку липня 1919 у бою за станцію Юрківка вмілим артилерійським вогнем батареї пошкодив 4 радянські бронепотяги, 2 з яких були захоплені. Під час Вапнярської операції ДА УНР в бою за Вапнярський залізничний вузол 26.07.1919 Синя батарея під його командуванням прикривала наступ 2-го куреня 9-го Стрілецького полку та 1-го куреня 7-го Синього полку, відсікаючи наступ ворожих бронепотягів. Брав участь у Першому Зимовому поході як командир 5-ї кулеметної сотні 3-го кінного полку ДА УНР. У 1920 проходив службу в 3-й гарматній бригаді 3-ї Залізної дивізії. 21.11.1920 під Ожигівцями (нині Волочиськ, р-н Хмельн. обл.) в останньому перед інтернуванням бою війська УНР з більшовиками прикривав відступ українських частин під час переходу Збруча, знищивши ворожу радянську батарею. Його підрозділ останнім перейшов міст, завершивши тим самим перебування регулярного війська на теренах України. На інтернуванні 23.03.1921 увійшов до складу ради Залізного Хреста, яка займалась нагородженням вояків 3-ї Залізної дивізії. Учасник Другого зимового походу, 17.11.1921 – учасник бою під Малими Міньками (нині Чорнобильська зона відчуження). Розстріляний більшовиками під Базаром. Посмертно удостоєний звання підполковника. Державні нагороди: Залізний хрест за Зимовий похід і бої.

Дж.: Руккас А. Разом з польським військом»: Армія УНР 1920 р. (структура, організація, чисельність, уніформа). Ніжин, 2013. С. 122–123; Тинченко Я. Лицарі Зимових походів. 1919–1922 рр. Київ, 2017. С. 27, 92, 542; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 501–502; Удовиченко О. Третя Залізна Дивізія. Матеріали до історії Війська Української Народної Республіки. Рік 1919. Нью-Йорк, 1971. С. 121, 134–135.

Олександр Федоришен

ШУХЕВИЧ Степан Євгенович (01.01.1877, Серафінці, Городенків. пов., Королівство Галичини та Лодомерії, Австро-Угорщина (нині Городенків. р-н Івано-Фр. обл.) – 06.06.1945, Амберг (нині Німеччи-

на)) – військовий діяч, адвокат. Народився у родині священника. Закінчив правничий ф-т Львів. ун-ту. З 1903 працював на суддівських посадах у містах Рава-Руській, Долині та Дрогобичі (нині Львів. обл.). У 1911–1914 – адвокат. Один з організаторів Легіону УСС (1914), комендант II куреня (1914), сотник австрійської армії (1917), комендант польової жандармерії при австрійському губернаторові Одеси, військовий комендант Львова часів ЗУНР (1918). У складі УГА – комендант Підволочиська, 4-ї Золочівської бригади УГА в ранзі отамана (майора), персональний референт Начальної Команди УГА. В липні 1919 на чолі місії ЗУНР прибув до Львова для переговорів з поляками. Брав участь у нараді Головного отамана С. Петлюри в Жмеринці (04.11.1919). На посаді голови трибуналу звинувачував М. Тарнавського, А. Шамакея, О. Лисняка під час польового суду (Вінниця, 13–14.11.1919) у змові з ворожою денікінською армією. Очоловав колегію старшин, яка розробляла план подальших дій УГА після її зняття з фронту в грудні 1919, увійшов до складу ревкому УГА. Очолоюючи кінний загін, у квітні 1920 зумів вирватися з польського оточення під Махнівкою. У 1921–1925 – професор кримінального права Львівського таємного українського ун-ту. У 1921–1939 – президент наглядо-

вої ради видавничого кооперативу «Червона калина». У якості адвоката брав участь у судових процесах польської влади над українськими активістами. Був заарештований польською владою. У жовтні 1944 виїхав у Німеччину. Похований на цвинтарі Катаріненфродгоф в Амбергу. Автор низки оповідань з життя Січового стрілецтва, книг «Спомини» (Львів, 1929, ч. 1-5), «Видиш, брате мій», (Львів, 1930), «Гіркий то сміх» (Львів, 1930), «Мое життя» (Лондон, 1991). У «Споминах» детально описував своє життя та перебування УГА у Вінниці наприкінці 1919 – на початку 1920. Дядько Романа Шухевича.

Дж.: Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. Львів, 1995. 368 с.; Мельничук Б., Щербак Л. Шухевич Степан Євгенович // Тернопіл. енцикл. слов. : у 4 т. Тернопіль, 2008. Т. 3. С. 663; Шухевич С. Моє життя. Спогади. Лондон, 1991. 619 с.

Олександр Логінов

Щ

ЩИ(Е)РИЦЯ Юхим Онуфріювич (14.10.1880, Боровиця, Чигирин. пов. Київ. губ. (нині Чигирин. р-н Черкас. обл.) – 01.06.1919, Київ) – громадсько-політичний та освітній діяч. Народився у селянській родині. Дружина Валентина Захарівна (уродж. Симоновська, 07.11.1883 – ?). Навчався у Коростишівській учительській семінарії. Закінчив фізико-математичний ф-т Київського ун-ту (1912). Вчителював у Цісарсько-Слобідському, Райгородському та Корсунському 2-класних народних училищах, а також у Велико-Сорочинській учительській семінарії ім. М.В. Гоголя (1912–1914). З 01.09.1914 викла-

дав фізику та природознавство у Вінницькому учительському ін-ті та на короткотермінових педагогічних курсах при ньому, а також природознавство у 4-му та 5-му класах Вінницької міністерської жіночої гімназії. Обирався головою Вінницької повітової учительської спілки (1917). Член УПСР. Балотувався на виборах до Всеросійських установчих зборів (1917) від блоку українських партій. Депутат Трудового конгресу України від Вінн. пов. (1919). З 20.04.1918 (з перервами) виконував обов'язки Подільського губерньського комісара освіти, які поєднував з викладацькою діяльністю. Перебував в опозиції до уряду П. Скоропадського. Був одним із чільних діячів Вінницької філії УНС. Був першим редактором газети «Республіканські вісти», що виходила у Вінниці з листопада 1918, а також засновником кооперативного видавництва «Наука». Упродовж 05–26.12.1918 працював завідувачим відділом освіти при Директорії УНР (фактично перебував на посаді міністра), зберігаючи за собою попередню посаду. З 30.12.1918

до 06.03.1919 був товаришем (заступником) міністра народної освіти уряду УНР. Після цього повернувся до викладацької праці в учительському ін-ті. 12.04.1919 заарештований місцевою ЧК і вивезений до Києва. Розстріляний.

Дж.: ДАВіО. Ф. Д-13. Оп. 1. Спр. 86. Арк. 1–70зв.; Ф. Д-230. Оп. 4. Спр. 7. Арк. 8; Ф. Д-233. Оп. 1. Спр. 176. Арк. 18; Ф. Д-255. Оп. 1. Спр. 124. Арк. 248; Ф. Р-6023. Оп. 4. Спр. 10695. Т. 1. Арк. 390, 391; Завальнюк К. Людина великої педагогічної сили (Освітній та громадський діяч Ю.О. Щириця) // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: зб. ст. Київ, 2004. Вип. 7. С. 306–309; Завальнюк К., Вітюк О., Герасимов Т. Український освітній та громадський діяч Ю.О. Щириця (1880–1919) // Духовні витоки Поділля. «Просвіта» в історії краю: матеріали 6-ї Всеукр. наук.-практ. конф. Хмельницький, 2016. С. 14–18; Завальнюк К., Стецюк Т. Червоний смерч над Поділлям. Вінниця, 2008. С. 193–197; Мазурик В., Шпильова Л. Громадський та культурний діяч Поділля початку ХХ століття Ю.О. Щириця // Матеріали 2-ї наук.-практ. конф., присвяч. 500-річчю м. Хмельницького. Хмельницький, 2003. С. 257–258.

Костянтин Завальнюк

Ю

ЮНАКІВ Микола Леонтієвич (06.12.1871, Чугуїв, Зміїв. пов. Харк. губ. (нині Харк. обл.) – 01.08.1931, Тарнов, Польща) – державний і військовий діяч. Походив з родини військового (генерала) дворянина Рязанської губ. Пращури – бузькі козаки. Батько був командиром 12-го корпусу (Вінниця, 1899–1900). Закінчив Орловський кадетський корпус, 1-е Павлів-

ське військове училище (1891), служив в лейб-гвардії Семенівському полку (Санкт-Петербург). Закінчив Миколаївську академію Генерального штабу (1897). З 1897 викладав у Офіцерській стрілецькій школі та Пажеському корпусі, служив у військах. З 17.07.1907 – викладач та командир роти слухачів Миколаївської академії Генерального штабу. У січні 1910 захистив дисертацію «Похід Карла XII на Україну в 1708–1709 роках», екстраординарний професор; у 1911 захистив дисертацію «Російсько-японська війна 1904–1905 років», ординарний професор академії. Учасник Першої світової війни. З 28.04.1917 – генерал-лейтенант, командував 7-го армійського корпусу, з 18.10 – командував 8-ї армії. 27.12 усунутий з посади командарма за наказом більшовика М. Криленка. У 1918 – голова комісії з утворення військових шкіл Головної шкільної управи Військового міністерства Української Держави. З 01.08 – начальник Головної шкільної управи Військового міністерства Української Держави, з 29.10 – начальник Державної військової академії (Київ). У 1919 – помічник головного інспектора військ УНР, помічник начальника Головної геоде-

зичної управи Генерального штабу ДА УНР, з 07.08 – начальник Штабу Головного отамана. В серпні 1919 координував дії ДА УНР та УГА під час спільного походу об'єднаних українських армій на Київ – Одесу, восени 1919 – війни із ЗСПР. Особисто розробив план наступальної операції українських військ з оточення та знищення в р-ні Гайсин – Ситківці – Брацлав угруповання військ противника під командою генерала Я. Слашова, які прорвалися в запілля української армії. Операція тривала 20–24.10, але не мала успіху. 05.12 разом з С. Петлюрою виїхав у Польщу. Перебував на посаді радника Української дипломатичної місії у Варшаві. Військовий міністр УНР (24.12.1920–08.02.1921 та 05.1922–17.07.1923). Виконував обов'язки голови Військової ради (08.08–24.12.1921), після реорганізації у Вищу військову раду (13.02.1921) залишився її головою. В еміграції жив у Тарнові (Польща).

Дж.: Ковальчук М. Невідома війна 1919 року: українсько-білогвардійське збройне протистояння. Київ, 2006. 576 с.; Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність уніформа). Ніжин, 2013. 480 с.; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 504–505; Україна. 1919 рік: М. Капустянський «Похід Українських армій на Київ – Одесу в 1919 році». Є. Маланюк «Уривки зі спогадів». Київ, 2004. 558 с.

В'ячеслав Желіховський

ЮРА Гнат Петрович (27.12.1887, Федвар, Олександрійськ. пов. Херсон. губ. (нині Підлісне, Олександрійськ. р-н Кіровоград. обл.) – 18.01.1966, Київ) – режисер, ак-

тор театру і кіно, педагог. Сценічну діяльність почав в аматорському гуртку (1904), а професійну – в трупі С. Максимовича (1907). 1913–1914 – актор театру т-ва «Руська бесіда» у Львові, згодом – «Молодого театру» в Києві. Наприкінці 1919 з групою акторів прибув до Вінниці, де вже перебував Новий Львівський театр. У 1920 на базі об'єднання Нового Львівського театру (очоленого А. Бучмою, М. Бенцалем, В. Калиним) та групи «моллототратрівців» у Вінниці утворено Український драматичний театр ім. І. Франка. Протягом 1920–1923 виступав на сцені Вінницького театру ім. Леніна, гастролював на Поділлі та Черкащині. На виставах новоствореного колективу неодноразово були присутні члени Директорії. У 1926 театр переїхав до Києва (нині Національний академічний драматичний театр ім. І. Франка). Керував ним понад 40 років (1920–1961). У перші сезони ставив в основному п'єси В. Винниченка, Г. Гауптмана, М. Гальбе, Софокла. Поряд з ним у театрі грали його рідні брати Олександр, Терентій та сестра Тетяна. Уславився, перш за все, виконанням комедійних та характерних ролей в театрі, зіграв десятки провідних ролей, поставив понад

200 вистав. Грав ролі у кінофільмах. Народний артист УРСР (1930), народний артист СРСР (1940). Лауреат Сталінської премії (1949, 1951). Похований на Байковому цвинтарі.

Дж.: Бобошко Ю. Гнат Юра. Київ, 1980. 187 с.; Борщаговський О. Дуже хотілося грати // Укр. театр. 1995. № 1. С. 2–8; Зінченко Л. Гнат Юра та Новий вінницький театр // Особистість в культурі : зб. праць. Вінниця, 2001. С. 211–215; Кисельов Й. Разом з життям: майстри української сцени. Київ, 1972. 407 с.; Семенко Л. Зародження театру імені Івана Франка у Вінниці // Вінниччина: минуле та сьогодення. Краєзнавчі дослідження : матеріали 25-ї Всеукр. наук. іст.-краєзнав. конф., 11–12 жовт. 2013 р. Вінниця, 2013. С. 365–375.

Лариса Семенко

ЮРЧЕНКО Іван Демидович
(27.07.1897, Мельниківці, Гайсин. пов. Поділ. губ. (нині Немирів. р-н

Вінн. обл.) – 29.12.1983, Нью-Джерсі, США) – громадсько-просвітницький діяч, педагог. Закінчив Вінницьку вчительську семінарію (1914) і працював народним учителем у церковнопарафіяльній школі

Олександрівки Гайсинського пов. Через звинувачення місцевого священика у націоналістичному вихованні учнів змушений був втікати до Кіблича, де завідував місцевою міністерською школою. У вересні 1915 мобілізований до армії, служив прапорщиком у лейб-гвардії Волинському полку 2-го Гвардійського корпусу. Воював на Волині. З початком українізації армії як старшина брав участь у формуванні 1-го Українського корпусу на чолі з П. Скоропадським. За розпорядженням УЦР роззброював гвардійські частини у Вінниці та Жмеринці. Після розформування корпусу повернувся до вчителювання у Мельниківці. Брав активну участь в українізації освіти на Гайсинщині. Намагався продовжити освіту на історико-філологічному ф-ті Кам'янець-Подільського ун-ту (1918). Став одним із організаторів повстання проти польських легіонерів на Поділлі. За часів Гетьманату знову служив в Українській армії, згодом перейшов до армії УНР, у склад куреня Січових стрільців. Потрапив у більшовицький полон. По поверненню у 1919 захворів на черевний та поворотний тиф, через епідемію якого втратив рідних. 3 травня на керівних посадах брав активну участь у повстанських загонах А. Волинця, Зеленого, Якубовича, І. Голуба. У червні 1920 одружився та продовжив вчителювання у Мельниківцях. Проте через офіцерське та націоналістичне минуле у 1922 був висланий на 3 роки до Кременчука. По поверненню у рідне село неодноразово був заарештований. У 1933 засуджений до 5-річного заслання на північ Росії. У 1937, після звільнення, втік на Донбас, де жив та працював за підробленими документами до захоплення території нацистами.

Тоді повернувся в Мельниківці, де завідував трудовою школою. Вступив до ОУН. Після відступу німців емігрував до Німеччини, згодом – до США (1950). Ще у 1946 одружився вдруге. Проживаючи у Нью-Йорку, організував школу Українознавства при Осередку Спільки української молоді Америки і був її директором та вчителем упродовж 1957–1966, пізніше продовжив освітню діяльність у двох українських парафіяльних школах – православній і католицькій. Через два роки почав вчителювати у Брукліні (1968–1977). Похований в українському православному цвинтарі Баунд-Брук.

Дж.: ДАВіО. Ф. Р-6023. Оп. 4. Спр. 3078. 84 арк.; Мельничук О. Політичні репресії радянської влади в Україні (на прикладі однієї родини) // Реабілітовані історією. Вінницька область. Вінниця, 2007. Т. 1. С. 814–819; Мельничук О. Бо Ти любив, в душі беріг, як скарб коштовний, Україну: життєпис українського патріота Івана Демидовича Юрченка (1897–1983 рр.). Вінниця, 2015. 268 с.; Трембіцький А. Життєві шляхи випускника Вінницької вчительської семінарії Івана Юрченка на сторінках часопису «Свобода» (Нью-Йорк) // Освіта на Поділлі: минуле та сьогодення : матеріали 23-ї Всеукр. наук. іст.-краєзнав. конф. Вінниця, 2011. С. 395–399.

Олег Мельничук

Я

ЯВОРСЬКИЙ Сергій Іванович (псевд. Карий; 1892, Нова Гребля, Бердичів. пов. Київ. губ. (нині Калинів. р-н Вінн. обл.) – 1923, Київ) – військовий діяч, повстанський отаман. Походив із давнього шляхетного роду. Народився у родині фельдшера цукрового заводу. За-

кінчив Ново-Гребельське 2-класне народне училище, учителював у Юзефівці. Учасник Першої світової війни. Член УСДРП, з 1919 – УСДРП (незалежних). З лютого 1919 входив до складу підпільного Всеукраїнського ревкому (очолював політичний відділ). Згодом командував бригадою в ДА УНР, після поразки інтернований у Польщі. У травні 1921 повернувся в Україну як командувач 2-ю (Північною) повстанською групою, що охоплювала територію Київщини, Волині та більшої частини Поділля. Перед ним стояло завдання, об'єднати всі повстанські загони на терені краю та готувати людей до всеукраїнського збройного повстання проти більшовиків. З 25.05 по 26.06.1921 штаб групи розміщувався в Федорівці, згодом у Бердичівському пов. Київ. губ. В кінці серпня 1921 його загін об'єднався із загонами М. Вікула і А. Онищука. Після поразки 27.09 під Соколинцями на Тиврівщині відійшов на Київщину. Заарештований (16.04.1922) між Голендрами і Леонардівкою. Загинув (очевидно розстріляний) у 1923 в Лук'янівській в'язниці (Київ). У селі Нова Гребля на його честь споруджено пам'ятний хрест (2012).

Дж.: Завальнюк К. Отаман Карий (Сергій Яворський) // Історичний клуб «Холодний Яр» URL: http://unknownwar.info/export_html/_491.html; Завальнюк К. В. Провісники волі. Літин, 2005. С. 202–204.

Ольга Грабовська

ЯКЕРСОН Семен Самуїлович (30.11.1897, Вінниця, Поділ. губ. – 1944 (27.03.1951)?, Прага, Чехословаччина (нині Чехія)) – військовий діяч. Походив з єврейської міщанської родини. У листопаді 1917 закінчив

Одеське артилерійське училище. У жовтні 1917 добровільно вступив до лав Одеської гайдамацької бригади військ УЦР. Учасник боїв із більшовиками на вулицях Одеси. За Української Держави служив інтендантом в управлінні Уманського повітового начальника (09.05–06.11.1918). З листопада 1918 служив у Головному загоні Військ УНР, пізніше перейменованому на 1-й дієвий полк ім. Володимира Винниченка. Брав участь у бою військ Східної групи ДА УНР із більшовиками в р-ні Калинівки (14.03.1919). Після поразки з рештками полку перейшов до Чорноморського полку 3-ї (пізніше Залізної) дивізії ДА УНР. У ході Проскурівської наступальної операції звільняв від більшовиків Кам'янець-Подільський (03.06), Копайгород, Шаргород, Мурафу, Муровані Курилівці, Томашпіль, згодом Вапнярку (17–18.07). Отримав поранення, після одужання з 24.09 служив в Окремому кордонному корпусі УНР, у 1920 – 6-му запасному гарматному курені, гарматному курені 1-ї кулеметної дивізії. Ад'ютант гарматної бригади цієї дивізії (13.09–25.10). Жовтень–листопад 1920 – помічник командира загону в новосформованій Могилів-Подільській прикордонній бригаді Окремого корпусу кордонної охорони УНР. В еміграції у Польщі та Чехословаччині. У 1927 закінчив гідротехнічний відділ Української господарської академії в Подебрадах. Працював інженером на Закарпатті, проектував і будував дороги та мости в Ужгороді, Рахові, Квасах. У 1938 – повернувся в Прагу. Загинув у гетто 1944, за іншими відомостями, пережив війну. Працював інженером, помер 27.03.1951 у Празі. На його пошану у Вінниці встановлена меморіальна дошка (2017).

Дж.: Бріман Ш. Загадкова доля єврейського героя України // Історична правда: веб-сайт. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2018/03/30/152230/>; Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. (структура, організація, чисельність уніформа). Ніжин, 2013. 480 с.; Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 507; Україна. 1919 рік: М. Капустянський. «Похід Українських армій на Київ – Одесу в 1919 році». Є. Маланюк «Уривки зі спогадів». Документи та матеріали. Київ, 2004. 558 с.

В'ячеслав Желіховський

ЯКУБІВ Михайло о. (1885–26.10.1919, Бар, Могилів. пов. Поділ. губ. (нині Вінн. обл.) – релігійний діяч. У 1913 рукопокладений на священника УГКЦ. Польовий духівник І Галицького корпусу УГА. У серпні–жовтні 1919 провадив службу на Поділлі. Захворів на тиф і помер у Бару.

Дж.: Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії: матеріали до історії. Вінніпег, 1963. С. 86.

Олеся Коваль

ЯНІВ Юрій (01.08.1892, Цареводарівка, Бердянс. пов. Таврійс. губ. (нині Ботієве Приазов. р-н Запоріж. обл.) – 19.12.1973, Клівленд, шт. Огайо, США) – лікар, сотник Армії УНР. Учасник Першого Зимового походу. Здобув середню освіту в Мелітопольському реальному училищі (1911) та Сімферопольській гімназії (1912). Закінчив медичний ф-т Київського ун-ту (14.05.1918). Згодом вступив до санітарного відділу 21-го Запорізького полку ім. Наливайка. Занедужав на тиф, 09.10–20.11.1919 перебував на лікуванні

у шпиталі №71 Українського Червоного Хреста у Вінниці (у приміщенні сучасної Міської клінічної лікарні швидкої медичної допомоги). У ранзі сотника у серпні–грудні 1919 був лікарем–хірургом польової лічниці I Галицького корпусу УГА у Вінниці (у приміщенні Вінницької обласної клінічної психоневрологічної лікарні ім. акад. О. Ющенка). Згодом очолив санітарну «летючку» 1-ї Запорізької стрілецької дивізії, пізніше зайняв пост старшого ординатора (з 05.01.1920 – головного лікаря) Армійського рухомого запасного шпиталю №1. У 1920 у Станіславові (нині Івано–Франківськ) одружився із сестрою–санітаркою М. Махницькою. По завершенню Української революції зі шпиталем перебував у таборах Ченстохова, Щипйорна та Каліша (Польща). Переїхав до Чехословаччини, де в Ун-ті ім. Масарика у Брні (нині Чехія) здобув диплом доктора медицини (01.11.1923–27.06.1927). Продовжив навчання у Державному ін-ті зубної хірургії (Брно), де здобув кваліфікацію «дантистичного хірурга» (жовтень 1936). У травні 1945 разом із дружиною евакуювався до Німеччини у табори, де працював таборовим лікарем і стоматологом. У 1949 оселився у Буффало, з 1955 і до смерті проживав і працював у стоматологічній клініці у Клівленді (США).

Дж.: Д-р Юрій Янів // Вісті комбатанта. 2014. 10 серп.; Дейчаківський М. Бл. п. д-р Юрій Янів // Лікар. вісник. 1974. Рік 21. Ч. 2 (73). Квітень. С. 85; Д-р мед. Юрій Янів // Свобода. 1973. 22 груд.

Олеся Коваль

ЯШНИЧЕНКО Микола Йосипович (01.10.1881, Жмеринка, Вінн. пов. Поділ. губ. (нині Вінн. обл.) – ?) –

військовий діяч. Походив із дворянської родини. Закінчив Орловський кадетський корпус (1899), згодом 3-тє Олександрівське військове училище (1901). Учасник російсько-японської війни (1904–1905), Першої світової війни, полковник. Мав нагороди. 08.01.1918 офіційно українізував 9-ту піхотну дивізію та привів її на Полтавщину на місце довоєнної дислокації. У 1918 – помічник командира 30-го (згодом 22-го) пішого Канівського полку Армії Української Держави. З початку грудня 1918 – командир Уманського запасного полку військ Директорії УНР, з червня 1919 – помічник командира 8-ї Запорізької дивізії ДА УНР. У листопаді 1919 змінив хворого на тиф Г. Базильського на посаді командира 8-го Запорізького загону ДА УНР. Учасник Першого Зимового походу: помічник начальника Збірної Запорізької дивізії. 28.08.1920 був поранений у бою з червоними, після одужання – приділений до штабу Запасних військ Армії УНР. Генерал-хорунжий Армії УНР. У 1920–1930-х жив у Польщі. Подальша доля невідома.

Дж.: Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Київ, 2007. Кн. 1. С. 516–517.

Сергій Гула

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Батирева Ірина – канд. іст. наук, перший заступник генерального директора Національного музею «Меморіал жертв Голодомору» (Київ)

Войнаровський Анатолій – канд. іст. наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського

Грабовська Ольга – канд. іст. наук, старший науковий співробітник, Вінницький обласний краєзнавчий музей

Гребеньова Валентина – канд. іст. наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського

Гула Сергій – канд. іст. наук, заступник директора Центру історії Вінниці

Желіховський В'ячеслав – лектор-екскурсовод Центру історії Вінниці

Жмуд Наталя – канд. іст. наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського

Завальнюк Костянтин – канд. іст. наук, головний спеціаліст відділу інформації Державного архіву Вінницької області

Зінько Юрій – канд. іст. наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського

Іванчишен Віталій – канд. іст. наук, мол. наук. співробітник відділу «Український етнологічний центр» ІМФЕ НАН України

Кароєва Тетяна – докт. іст. наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського

Коваль Олеся – заступниця директора Центру історії Вінниці

Колесник Вікторія – старший науковий співробітник, Вінницький обласний краєзнавчий музей

Коляструк Ольга – докт. іст. наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського

Кононенко Валерій – докт. іст. наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського

Корзун Олена – канд. іст. наук, доцент, Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова

Кравченко Павло – канд. іст. наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського

Кравчук Олександр – канд. іст. наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського

Криворучко Олександр – канд. іст. наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського

Кузьмінець Наталя – канд. іст. наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського

Логінов Олександр – старший науковий співробітник, Вінницький обласний краєзнавчий музей

Мальота Ольга – канд. іст. наук, доцент, Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

Мельничук Олег – докт. іст. наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського

Ратушняк Ігор – старший викладач, Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова

Рекрут Валерій – канд. іст. наук, Почесний краєзнавець України

Романюк Іван – докт. іст. наук, професор, Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського

Семенко Лариса – зав. відділом, Вінницький обласний краєзнавчий музей

Стадник Олена – канд. іст. наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського

Тучинський Віталій – канд. іст. наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського

Федоришен Олександр – директор Центру історії Вінниці

Хоцянівська Ірина – канд. філол. наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського

Черняк Василь – вчитель історії КЗ «Білянська ЗОШ І–ІІІ ст. Чернівецької районної ради Вінницької області»

ДОДАТКИ

ХРОНОЛОГІЯ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ НА ВІННИЧЧИНІ

✦ 1917¹ ✦

28 лютого – на Поділля надійшла інформація про революційні події в Петрограді. Подільський губернатор наказав повітовим справникам і поліцейським під розписку повідомити керівників Держбанку про заборону перерахувань великих сум коштів навіть, за розпорядженням зі столиці. За його вказівкою всі служби приховували факт зречення імператора й всіляко перешкождали поширенню офіційних відомостей про цю подію.

1 березня – через залізничні станції краю ширяться вістки про петроградські події, приватно передаються газети з інформацією про зіткнення в Петрограді.

4 березня – до всіх державних установ та організацій на місцях надійшов циркуляр, в якому зазначалося: «2 березня відбулося зречення від престолу государя – імператора Миколи II за себе і за свого сина на користь брата Михайла Олександровича. 3 березня намісник відмовився приймати верховну владу наперед до визначення Установчими зборами форми правління і закликав населення підкоритись Тимчасовому уряду».

5 березня – вістку про маніфести Миколи II та Михайла Олександровича було оголошено у храмах Вінниці.

У Вінниці створено «Спілку подільських українців», яку очолив *Д. Маркович*. Спілка підтримувала новоутворену Центральну Раду.

6 березня – після публікації в газеті «Юго-Западный край» телеграми голови Державної Думи Росії М. Родзянка та «Відозви Подільського губернського зібрання до населення Поділля» із закликами зберігати спокій та підтримувати нову владу, нарешті населення краю офіційно було поінформовано про ситуацію в країні.

Тимчасовий уряд прийняв рішення про скасування посад губернаторів. Подільським губернським комісаром призначений *П. Александров*, голова губернського земства. Він призначив голів повітових земських управ повітовими комісарами у Брацлавському повіті – *О. Мермана*, Вінницькому – *П. Ренненкампа*, Гайсинському – *О. Савостьянова*, Літинському – *О. Львова*, Могилівському – *Ф. Скоробогача-Богущького*, Ольгопільському – *О. Юшневського*, Ямпільському – *В. Труфанова*. Поступово упродовж року з розвитком революційних подій їх змінили новообрані комісари.

У Вінниці створено Раду громадських організацій (далі – РГО), затверджено її статут та обрано виконавчий комітет. На фабриці «Яструб» відбулись збори робітників, які обрали організаційний комітет Вінницької ради робітничих депутатів у кількості 26 осіб.

7 березня – обрано виконавчий комітет Вінницької ради робітничих депутатів, яка прийняла декларацію про підтримку Тимчасового уряду та вій-

¹ Дати подано за юліанським календарем

ни до переможного завершення, що мало б запобігти знищенню здобутків революції зовнішнім ворогом. У Вінниці виконано наказ Тимчасового уряду і звільнено в'язнів, засуджених за політичні та релігійні злочини.

8 березня – виконком вінницької РГО оголосив про відставку міського голови М. Оводова.

10 березня – крайовою польською громадою створено просвітницьке товариство «Macierz Szkolna na Podolu» (Вінниця). Завдяки його сприянню до червня місяця у місті та Вінницькому повіті було засновано понад 300 народних шкіл, 3 польськомовних гімназії, народний Університет ім. Ромуальда Траугутта, розгорнуто видавничу діяльність, відкрито культурну установу – Польський Дім.

12 березня – на вимогу Тимчасового комітету Державної думи Подільською губернською земською управою створено місцевий продовольчий комітет, до складу якого ввійшли представники повітових земств та значна кількість кооператорів. Основне завдання комітетів – виконання нарядів Петроградської продовольчої комісії щодо поставок провіанту армії та населенню.

14 березня – у Могилеві-Подільському представники підприємств і солдатських частин обрали першу Раду робітничих і солдатських депутатів.

Перша половина березня – по всій території Поділля тривають масові мирні селянські виступи на підтримку Тимчасового уряду. Йде активний процес формування місцевих органів управління, зокрема утворення волосних і сільських комітетів.

19 березня – у зверненні до громадян Тимчасовий уряд гарантував загальне виборче право, свободу і рівність, участь у виборах органів місцевого самоврядування, обіцяв повністю забезпечити армію всім необхідним.

20 березня – Тимчасовий уряд ухвалив «Положення про кооперативні товариства та їх союзи», що відкрило шлях до спрощеної системи реєстрації товариств і знімало обмеження щодо кількості засновників та їхнього соціального стану. Кооператори Поділля позитивно відреагували на такі зміни.

26 березня – створено «Просвіту» у Гайсині, і до кінця травня відкрито відділення по Гайсинському повіту.

27–28 березня – Гайсинська міська дума прийняла рішення про збільшення числа гласних і представників єврейської громади серед них.

30 березня – у Вінниці пройшла демонстрація, на якій активну участь брали представники єврейської громади. Основні гасла: «Хай живе Тимчасовий уряд!», «Почуй Ізраїль! Благослови синів своїх на ратну справу!»

Створено «Просвіту» у Літині.

Кінець березня – йде активний процес творення численних громадських організацій. У Літині створено РГО, її очолив *Т. Стемповський*.

3 квітня – у Вінниці створено «Просвіту».

4 квітня – у Вінниці розпочалися спільні засідання Вінницьких рад робітничих депутатів і солдатських депутатів. Новий орган отримав назву Рада робітничих і солдатських депутатів (далі – ВРРСД) і розміщувався в одному з будинків вінницьких «Мурів».

6 квітня – обрано нового голову Вінницької міської думи І. Олтаржевського.

9–11 квітня – у Вінниці скликано загальний губернський кооперативний з'їзд, який ухвалив низку рішень: підтримка Тимчасового уряду, доведення війни до перемоги, національна територіальна автономія України, націоналізація освіти, відродження української мови й культури, урахування інтересів національних меншин, упровадження широкої демократії у суспільний устрій українських територій.

Перша половина квітня – у селах відбуваються масові перевибори місцевої влади. Селяни роблять перерозподіл поміщицької землі у селах Брацлавського, Гайсинського, Могилівського, Ямпільського повітів.

27 квітня – ВРПСД прийняла рішення про запровадження 8-годинного робочого дня на підприємствах міста.

Наприкінці квітня – у Вінниці починається кампанія з виборів до Міської думи. У складі ВРПСД створюється селянський відділ.

Квітень – травень – Вінницька міська Управа ухвалила рішення про проведення перепису міського населення для складання списків виборців. Всього до списків було внесено 19 712 міських жителів та 15 217 військово-службовців.

1 травня – масова першотравнева маніфестація у Вінниці, Гайсині, Могилеві-Подільському.

У Вінниці утворилася «Військова спілка українців Вінницького гарнізону», метою якої було «об'єднання українців, що перебувають на військовій службі», а основними формами роботи: читання лекцій, концерти і спектаклі, передплата українських газет та журналів.

5–6 травня – за ініціативи УЦР у Вінниці скликали з'їзд представників українських національних організацій Поділля, на якому була сформована Подільська губернська українська рада. Її очолив *Д. Маркович*, його заступниками стали *М. Стаховський* та *В. Мачушенко*. Рада звернулася із закликом до подолян організувати повітові українські Ради, засновувати селянські Спілки та товариства «Просвіта», одночасно Рада підтримала національно-територіальну автономію України. Окремо звернулася до селян: зупинитись з розподілом земель до Всеросійських Установчих зборів, які мали вирішити справедливо поземельні питання.

7–8 травня – у Кам'янці-Подільському відбулось перше засідання Подільської губернської РГО. Зібрання висловило недовіру губернському комісару *П. Александрову*. На його посаду більшістю голосів було обрано прокурорівчанина *П. Шостаковського*, який по голосах обійшов вінничанина *Д. Марковича*. На тих же зборах було обрано губернський виконавчий комітет, який очолив *Ю. Гижицький*, згодом його змінив *Г. Богацький*.

11 травня – у Вінниці відбулась велелюдна українська маніфестація, в якій взяли участь городяни, солдати військових частин, жителі ближніх сіл та делегати з'їзду селян солдатів Південно-Західного фронту.

Середина травня – по всій території губернії відбуваються виступи селян проти політики Тимчасового Уряду, а також проводяться антивоєнні демонстрації.

18 травня – селянський з'їзд у Гайсинському повіті, утворення регіонального відділення Селянської спілки, Гайсинської повітової української ради.

27–28 травня – Подільський губернський учительський з'їзд, що відбувся у Вінниці, запропонував УЦР вимагати від Тимчасового уряду створення українського Міністерства народної освіти.

Кінець травня – осередки «Просвіти» діють у Брацлавському, Вінницькому, Гайсинському, Літинському, Могилівському повітах.

31 травня – 3 червня – I Подільський губернський з'їзд рад робітничих, солдатських і селянських депутатів (Вінниця), на якому розглядалося понад 20 питань, серед них: національне ставлення до війни, свобода слова. ВРПСД ще підтримує Тимчасовий уряд.

8–11 червня – у Вінниці відбулось друге засідання Подільської губернської РГО. Замість П. Шостаковського обрано нового губернського комісара *М. Стаховського*.

16 червня – Вінницька міська дума прийняла ряд важливих заходів з українізації освіти та покращення соціально-побутових умов життя учительства. Ухвалено рішення про викладення навчальних предметів у школах українською мовою.

23 червня – у Вінниці, в помешканні товариства «Просвіти» було проведено загальне зібрання щодо розповсюдження тексту I Універсалу УЦР на Поділлі. Виконавчий комітет випустив друком 3000 примірників «Листах до населення Поділля», 100 тисяч листівок з текстом Універсалу та розіслав їх по повітах.

Друга половина червня – активізація селянського руху в Подільській губернії: захоплення селянами поміщицьких земель, боротьба за ліси, страйки сільськогосподарських робітників, потрави поміщицьких посівів. Селяни Вінницького повіту розділяють не тільки поміщицьку землю, але й церковну.

Червень – липень – кампанія перевиборів до Рад. Як результат – більшовики підсилюють свої позиції у радах робітничих і солдатських депутатів.

Липень – серпень – до участі у виборах до Вінницької міської управи зголосилися 15 партій та блоків: №1 Соціалістичний блок (меншовики, Бунд й есери); №2 Польська людність (польське населення Вінниці); №3 Міщани Вінницьких Малих і Великих Хуторів; №4 Партія Народної Свободи (конституційно-демократична партія, відома як кадети); №5 Позапартійний діловий список; №6 Трудова група; №7 Об'єднана єврейська соціалістична робітничая партія; №8 Блок службовців правових та кредитних установ; №9 Український демократичний блок; №10 Наймачі квартир у Вінниці; №11 Єврейський національний блок; №12 РСДРП (більшовики); №13 Землевласники і наймачі квартир; №14 Блок українських соціал-демократів і соціал-революціонерів; №15 Мешканці Замостя.

3 липня – після проголошення УЦР II Універсалу, яким стверджувалась єдність дій з Тимчасовим урядом, і декларувалися наміри підготувати проекти законів про автономний устрій України для внесення їх на затвердження Всеросійських Установчих зборів, активізувалися антиукраїнські сили в Балтському, Брацлавському, Летичівському та Ушицькому повітах, де монархічні агітатори паралельно з більшовицькими проводили потужну роботу щодо заборони українізації школи, підбурювали військові частини, які підлягали українізації тощо.

3–5 липня – у Вінницю запросили представників від декількох повітових земств (Брацлавського, Літинського, Летичівського, Ольгопільського). За

участі ще 8 чиновників із судових органів та управлінь обрано Подільський губернський земельний комітет у складі 13 осіб. Новообраний земком ухвалив розлогу резолюцію щодо діяльності обраних земельних органів.

13 серпня – у Бершаді зібрались представники Соколівського, Капустяньського, Бершадського, Чечельницького, Ободівського, Тростянецького, Чорноминського цукрових заводів, обрали Ольгопільський профспілковий районний комітет, метою якого було боротись за права робітників.

13–14 серпня – за рішенням повітової ради селянських депутатів, у Літині проходило II селянське зібрання, яке скликалося для того, щоб обговорити питання про вибори до волосних земств, про школи і проживання донських козаків у повіті.

Перша половина серпня – урядові органи придушують селянські виступи зброєю.

27 серпня – відбулись вибори між політичними партіями у Вінниці до Міської думи. Наступного дня в присутності виборців відбувся підрахунок голосів. Всього проголосувало 15 845 виборців. Перше місце здобув список більшовиків, за яких віддали свої голоси 3239 виборців (21%). На другому місці опинився Єврейський національний блок – 2632 (17%), на третьому – Соціалістичний блок з 1978 (12,8%), четверте місце посів Блок українських соціал-демократів і соціалістів-революціонерів – 1971 (12,7%).

28–29 серпня – у Вінниці стало відомо про контрреволюційний заколот генерала Л. Корнілова. Виконкомом ВРПСД сформував комітет охорони революції, за рішенням якого встановлено контроль за поштою і телеграфом, запроваджено варту на залізничній станції та шосейних дорогах. Офіцерська верхівка, поділяючи наміри Л. Корнілова, не змогла його підтримати.

Друга половина серпня – селяни продовжують виступи, спрямовані проти Тимчасового уряду, з антивоєнними, національними та економічними вимогами.

Початок осені – піднялася погромна хвиля. Щодня надходили нові звістки про пограбування і спалення маєтків, економік, цукрових заводів, захоплення пасовищ та млинів, самовільну вирубку лісів у повіті. Селяни ламали сільськогосподарські машини і вимагали від поміщиків високої щоденної плати за ручну працю. Серед них ширилися чутки про «похід на буржуазію» з 1 жовтня. Солдати, які контактували із населенням, провокували його на насильницькі дії, нерідко приєднуючись до погромів та пограбування майна.

2 вересня – Подільська Окружна комісія з виборів до Всеросійських установчих зборів розпочала свою роботу у Вінниці у складі: голови – члена губернського виконавчого комітету *П. Самулевича*, членів від губернської земської управи – секретаря губернської земської управи М. Романова, членів – Кам'янець-Подільського окружного суду Є. Троцького, ветеринарного лікаря В. Баскакова.

3 вересня – вийшов перший номер вінницької газети «Боротьба» (нині «Вінниччина»).

8–12 вересня – у Вінниці відбувся II Подільський губернський з'їзд рад робітничих, солдатських і селянських депутатів, на якому одним з центральних питань було ставлення до автономії України та українського руху взагалі. З'їзд визнав, що Україна буде вільною, автономною та федеративно-демо-

кратичною лише при умові збереження незалежності російської держави та завоювань великої російської революції; закликав демократію до підтримки автономії України, а українців до спільної боротьби з іншою революційною демократією для порятунку держави та соціалістичних ідеалів; закликав сприяти утвердженню демократичних крайових організацій України.

9 вересня — в Літині Рада солдатських депутатів зайняла деструктивну позицію й спровокувала серйозні заворушення через підвищення цін на хліб. Лише втручання військових підрозділів зупинило розлючених жінок-солдаток від масового кровопролиття.

10 вересня — в Літині створено комітет охорони революції після виступу Л. Корнілова.

18 вересня — з-під Кам'янця-Подільського солдати рушили «наводити порядок» з винокурнями, що вилилося у погроми маєтків. Загальний напрям — через Ушицький, Могилів-Подільський і Літинський повіти на Старокостянтинів. Дещо пізніше йому назустріч з півночі з Летичівського повіту також рушили вояки. Вони зустрілися у Літинському повіті наприкінці місяця.

У Вінницькому повіті призначено нового повітового комісара від Тимчасового уряду — Л. Юрченко.

25 вересня — у Літинському повіті призначено нового повітового комісара від Тимчасового уряду — *І. Бачинського*.

30 вересня — Подільський губпродкомітет видав обов'язкову постанову, що регламентувала рух товарних ресурсів у губернії.

Вересень — пройшли вибори до Гайсинської міської думи за списками 8 передвиборчих блоків. Обрано 27 гласних, перемогли представники єврейських блоків, які отримали 13 місць, українських — 8.

Вересень – жовтень — проходили вибори до повітових і волосних земств. Явка виборців у всіх повітах була низькою.

Наприкінці вересня — на початку жовтня — відбулася низка повітових з'їздів, де учасники визначилися з кандидатами до виборчих списків до Всеросійських Установчих зборів та затвердили плани виборчої кампанії. Зокрема, в Гайсині таке зібрання відбулося 1 жовтня, а 9–10 — у Вінниці: більше 1000 представників від повітів (майже від кожного села) остаточно затвердили кандидатів, які були внесені до виборчих списків.

9 жовтня — у Вінниці відбулась I Подільська губернська конференція більшовиків, на якій відзначено посилення позицій партій у ВРПСД. В той же день вінницькі просвітяни в «Мурах» відкрили дві українські змішані (для дівчат і хлопців) гімназії.

12 жовтня — УЦР ухвалила основи законопроекту про вибори до УУЗ і доручила Малій Раді остаточно затвердити закон та провести вибори.

15 жовтня — в умовах очікування кардинальних змін у верхівці влади, виконком ВРПСД виніс резолюцію про необхідність «скликання Загальноросійського з'їзду Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів, який має вирішити питання про владу. Лише перехід влади в руки Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів, шляхом скликання з'їзду Рад, може забезпечити Установчі збори в інтересах селян.»

20 жовтня — виконком ВРПСД приймає рішення про створення Червоної гвардії.

23 жовтня – у Вінниці відбулась багатотисячна демонстрація і мітинг солдатів місцевого гарнізону, робітників, ремісників, студентської та учнівської молоді, селян з околиць міста. Ревком і рада прийняли рішення озброїти гарнізон, таким чином фактично перебрати на себе владу в місті. Створено Комітет охорони революції, голова – М. Тарногородський. Тобто цей комітет, відмовившись підпорядковуватись рішенням Тимчасового уряду, фактично проголосив владу Ради у місті.

24 жовтня – з Вінниці подільський губернський комісар телеграфував головнокомандувачеві Південно-Західного фронту: «Частини 15-го полку, що підлягають розформуванню, самовільно захопили рушницю на станції Вінниця. До них приєдналася кулеметна команда. Кожної миті може початися збройний виступ».

25–26 жовтня – у Вінниці відбувся збройний виступ вояків 15-го запасного полку на чолі з поручиком І. Зубриліним.

26 жовтня – командування Південно-Західного фронту прийняло рішення втрутитись у ситуацію (хоча і наштотувалося на постійну протидію армійських ревкомів) та наказало вирушити додатково з Бару до Вінниці двом полкам III гвардійської дивізії з дивізіоном артилерії та трьома ескадронами під командуванням генерала П. Разгільдєєва, а також групі гусарів з Літина, яка на той момент була зайнята придушенням виступу солдатів 8-ї роти 43-го запасного полку.

27 жовтня – з'явилися відомості про переворот у Петрограді і захопленні влади місцевою Радою.

28–29 жовтня – у Вінниці під проводом М. Тарногородського точилися бої між більшовицькими загонами та військами Тимчасового уряду. Перевага спочатку була на боці 15-го полку, але за допомогою підкріплення урядовим силам під командуванням О. Абрамова та В. Костіцина вдалося відтіснити більшовицькі сили на околицю міста, звідки частина вояків повтікала до Жмеринки і Літина.

30 жовтня – протистояння у Вінниці в цілому завершилося. Залишки більшовицького загону відійшли на П'ятничани, частково на Старе Місто і Зарванці.

Друга половина жовтня – на щоденних мітингах у великих населених пунктах губернії все частіше лунали вимоги передачі всієї повноти влади радам. Накази і вказівки губернського та повітових комісарів все більше ігнорувались. Подільський губернський комісар повідомив генеральному секретарю внутрішніх справ про те, що всю Подільську губернію охопило повстання робітників та селян. Особливо були небезпечні виступи у Ямпільському, Вінницькому, Брацлавському повітах, а в Літині спалахнуло збройне повстання військових частин. На Гайсинщині більшовицький виступ особливого успіху не мав. Могилівська рада солдатських і робітничих депутатів спробувала нав'язати учасникам повітового селянського з'їзду постанову про невизнання УЦР і Генерального Секретаріату легітимними представниками влади в Україні.

2 листопада – урядовий загін О. Абрамова та В. Костіцина покинув Вінницю внаслідок переходу 40-тисячного II гвардійського корпусу, що був розташований неподалік Вінниці.

4 листопада – більшовицький ревком встановив свою владу у Вінниці поряд із українською Губернською радою та міською думою, які перебували на позиціях УЦР.

6 листопада – вийшовши з короточасного підпілля, вінницькі керівники жовтневих подій зібрали у Народному домі віче, на якому обрали «комісара при губернському комісарі» (Б. Фенглера) та «начальника залоги – військового комісара» (І. Зубриліна).

7 листопада – III Універсал УЦР проголосив УНР. До її території належали землі, населені українцями: Київщина, Поділля, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму). УЦР призначила вибори до УУЗ на 9 січня 1918 р., а день скликання – 22 січня 1918 р., зазначаючи, що до УУЗ законодавча влада належить УЦР. До усіх адміністративних установ поступив обіжник про необхідність спілкування на роботі українською мовою, співпрацю з «Просвітами».

12 листопада – у Гайсинській міській думі зачитано III Універсал УЦР.

14 листопада – з'явилася телеграма за підписом В. Винниченка про підпорядкування губернських і повітових комісарів Генеральному Секретаріату.

15 листопада – у Вінниці встановлено нове двовладдя: ВРРСД та місцевого органу УЦР – ПГУР на чолі з *Д. Марковичем*.

17 листопада – в приміщенні Вінницького міського театру пройшли урочисті збори з нагоди проголошення утворення УНР.

Друга половина листопада – проведено вибори до Всеросійських Установчих зборів. Окружна виборча комісія під керівництвом П. Самулевича визнала, що вибори відбулися, але в Балтському, Летичівському, Могилів-Подільському, Ушицькому та Ямпільському повітах значна кількість дільниць узагалі не відкрилася, а в інших зафіксовано грубі порушення законодавства. На Поділлі абсолютним лідером у виборчих перегонах став список № 1 (УПСР, УСДРП, Українська селянська спілка), за який віддали голос 948 920 осіб. Слідом йшли Єврейський національний виборчий блок (95 364 осіб), Крайовий польський список (52 734) та більшовики (32 762). З 16 депутатів, обраних до зборів, 15 належали до списку № 1.

Кінець листопада – початок грудня – у губернії владу між собою поділяють ради робітничих, солдатських і селянських депутатів та місцеві органи УЦР. Більшовицькі організації перейшли на нелегальне становище.

Розпочато виборчі перегони до УУЗ у повітах губернії.

2 грудня – *Г. Стенуру* затверджено губернським комісаром Поділля.

Командир Українського корпусу *П. Скоропадський* у Козятині отримав телеграму секретаря військових справ УНР *С. Петлюри* з розпорядженням очолити всі збройні сили на Правобережній Україні та забезпечити на її території владу УЦР.

9 грудня – до Літина увійшов більшовицький загін в кількості 100 осіб.

10 грудня – частини збільшовизованого II гвардійського корпусу в пішому порядку почали наступ зі Жмеринки на Вінницю.

У Гайсинському повіті відбулися вибори гласних до Гайсинської повітової народної ради та губернських земських зборів.

10–11 грудня – у Могилів-Подільський прибули загоны УЦР і заарештували членів військово-революційного комітету.

14 грудня – Головний інспекторат польських збройних сил в Україні ухвалив рішення про дислокацію III Польського корпусу на території Подільської та Волинської губерній.

22 грудня – генерал П. Скоропадський прибув до Вінниці. Загальна безздатність вінницького гарнізону викликала у генерала глибоку стурбованість. На околицях Старого Міста було розташовано гайдамацькі застави, укріплювався вокзал, було організовано розвідку.

24 грудня – у Вінниці відновлено більшовицький ревком, прийнято рішення готуватися до збройного повстання. У Могилеві-Подільському проголошено радянську владу.

24–27 грудня – формуються перші частини III Польського корпусу з патріотично налаштованих військовослужбовців-поляків Румунського (головним чином 4-ї, 8-ї та 9-ї армій) й Південно-Західного (7-ї та 11-ї армій) фронтів.

27 грудня – канцелярія губернського комісара переїжджає з Вінниці до Кам'янця-Подільського.

30 грудня – газета «Народна воля» оповістила, що між українським військом і більшовицьким II гвардійським корпусом у Жмеринці укладено перемир'я.

Кінець грудня – початок січня – масовий селянський рух охопив усі повіти Поділля, а також зі сходу наближались більшовицькі загони.

❧ 1918 ❧

1–2 січня – бої за Браїлів, Гнівани, Тюшки між відступаючими частинами військ УЦР та збільшовизованими підрозділами II гвардійського корпусу, що вели наступ на Вінницю. Війська УЦР покинули Ольгопільський та Ямпільський повіти.

4 січня – війська УЦР внаслідок наступу збільшовизованих частин 7-ї і 8-ї армії покинули вузлову станцію Вапнярка, розташувавшись в напрямку: Тульчина, Гайсина.

9–10 січня – бої за Вінницю між військами УЦР та збільшовизованими частинами II гвардійського корпусу.

14–16 січня – пройшли вибори до УУЗ. Без особливих перешкод у Брацлавському, Гайсинському та Ольгопільському повітах, складно – Вінницькому (у Вінниці в обстановці повного хаосу), Літинському, Могилівському та Ямпільському повітах.

15 січня – вступ збільшовизованих частин у Вінницю.

15–18 січня – пройшли вибори до УУЗ в Літинському повіті.

Перша половина січня – закінчилася виборча кампанія до УУЗ. На теренах Подільського виборчого округу основна боротьба розгорнулася між кандидатами списку № 1 (УСДРП і Українська селянська спілка), списку № 2 (УПСР, Українська селянська спілка і українські вояки-селяни Південно-Західного фронту), списку № 11 («Єврейський національний виборчий комітет») та списку № 13 (Українська трудова партія та УПСФ). Усього було 16 списків політичних партій та блоків. Перемогли представники списку № 2 (72,28% голосів виборців).

17 січня – офіційно проголошено радянську владу у Вінниці.

23 січня — вступ збільшовизованих частин у Тульчин.

Друга половина січня — офіційно проголошено радянську владу у населених пунктах Поділля, зокрема у Кам'янці-Подільському — 18 січня, Проскурові — 27 січня.

Січень — з просуванням збільшовизованих військових частин народжується нова хвиля пограбувань поміщицьких маєтків на теренах Поділля.

11–14 лютого — проведено Подільський губернський селянський з'їзд, що мав виробити правила поділу землі. Пролунав заклик не виконувати розпоряджень про знищення народного добра від кого б вони не виходили, не вірити звісткам про відновлення панщини і всім стати на захист трудового народу. З'їзд засудив підступну політику Ради народних комісарів Російської республіки, яка привела до руйнування здобутків української революції. Базуючись на положеннях III і IV універсалів УЦР, прийняв резолюцію «Про норми наділу земель», якою постановив «негайно приступити до розподілу колишньої поміщицької землі».

13–20 лютого — війська Німеччини та Австро-Угорщини увійшли до Брацлава, Вінниці, Жмеринки, Могилева-Подільського.

23 лютого — установчі збори «Вільного козацтва» у Гайсині.

24 лютого — вінницький комісар офіційно оповістив населення, що австро-угорські війська були запрошені для захисту України від більшовиків.

27 лютого — Могилів-Подільська міська дума, яка складалась переважно з представників ради солдатських і робітничих депутатів, ухвалила резолюцію про негайне скликання Всеросійських Установчих зборів і запропонувала вжити заходів для виводу німецьких військ з України. Бундовці від голосування цієї резолюції відмовились. Сіоністи внесли поправку про необхідність скликання УУЗ.

Кінець лютого — більшість формувань III Польського корпусу (близько 3,5 тис. осіб) зосередились на території Подільської губернії у Вінниці, Дзвонисі, Немирові, Ольгополі, Бершаді, Літині, Хмільнику, Старій Синяві та ін.

3–5 березня — фіксація перших зіткнень селян, які готуються до посіву, з польськими легіонерами на території Літинського, Брацлавського та Ольгопільського повітів.

12 березня — обіжник в. о. Подільського губернського комісара *В. Дудича* до губернських установ та повітових комісарів про запровадження григоріанського календаря з 16 лютого, яке вважати 1 березнем.

Австрійське командування віддало наказ військам сприяти поверненню майна поміщикам.

29 березня¹ — між німецькою та австро-угорською сторонами підписано договір про сфери впливу. Волинська, Подільська, Херсонська та Катеринославська губернії потрапили до австро-угорської зони.

Березень–листопад — за підрахунками істориків, на Поділлі діяло понад 190 повстанських загонів.

Кінець березня — початок квітня — конфлікти між селянами та польськими легіонерами у Брацлавському та Гайсинському повітах.

¹ Дати за новим григоріанським календарем

3 квітня – у центральних газетах опублікований «Ультиматум до польських легіонів» від українського уряду з вимогою покинути Поділля та межі України.

В Уланівській волості Літинського повіту відбулися загальні збори, які оголосили мобілізацію і створення організації самооборони на основі Статуту Вільного козацтва для оборони від польських військ.

Австрійський комендант Вінниці заборонив мати без дозволу зброю, влаштовувати масові зібрання, пообіцяв смертну кару за законом воєнного часу за грабунки, знищення та псування складів, майна, порушення громадського порядку.

6 квітня – військовий міністр О. Жуковський оприлюднив наказ, в якому зокрема йшлося про те, що польські війська не мають жодного права втручатись у внутрішні справи УНР, будь-які самочинні реквізиції ними фуражу, хліба та іншого провіанту мусять бути негайно припинені.

13–18 квітня – збройні зіткнення між польськими легіонерами і селянами Брацлавського та Вінницького повітів, яким забороняли засівати поля поміщиків.

Середина квітня – в Ямпільському повіті по селах почали створювати загони самооборони. Перший загін виник у Качківці кількістю до 300 осіб, згодом такі ж загони були організовані в Дзигівці, Яланцю, Писарівці і Клембівці.

20 квітня – після серйозних зіткнень на Брацлавщині між польськими легіонерами та селянами військовий міністр О. Жуковський наказав місцевим комендантам роззброїти частини польського війська.

21–22 квітня – перше засідання Подільської губернської народної управи (колишнього земства). У резолюціях вона висловила повне задоволення земельним законом УЦР. Щодо місцевої ситуації, то зібрання вирішило скаржитися уряду на втручання поляків у внутрішнє життя регіону, прохало роззброїти польських вояків і вивести їх за межі УНР. Наголошувалось на необхідності озброєння місцевих команд для захисту населення.

24 квітня – військовий міністр О. Жуковський, за дорученням Ради народних міністрів УЦР, мав забезпечити охорону порядку на Поділлі, зокрема вільну посівну на колишніх поміщицьких землях.

25 квітня – учасники агрономічної наради при Вінницькому повітовому земельному комітеті висловили рішучий протест після ознайомлення з наказом головнокомандуючого німецьким військом Г. фон Ейхгорна про запровадження військово-польових судів, зокрема право німецькій власті втручатися у справу посівної, оскільки таке можливе лише в окупованій державі.

28 квітня – польські підрозділи отримали наказ покинути Поділля і передислокуватися на Чернігівщину. Ті частини, які його не виконали, були роззброєні в середині травня.

30 квітня – розпорядження Подільського губернського коменданта про вжиття заходів для боротьби з російською монархічною організацією «Красная точка».

4 травня – чергові збори Подільської губернської народної ради, на яких знову було озвучено занепокоєння небезпечною ситуацією навколо землі, особливо з боку польських легіонерів, що загрожувало селянськими повстаннями.

Початок травня — починається повстання в Ямпільському повіті на чолі з Ф. Криворучком. За кілька днів увесь південь повіту був втягнутий в боротьбу.

7–19 травня — головні сили повсталих вирушили з Качківки та навколишніх сіл до Ямполя, однак регулярні австрійські частини не дали їм об'єднатися. Врешті-решт, Ямпільське повстання було придушено.

Перша половина травня — з'їзди трьох найвпливовіших українських партій — УПСФ, УПСР, УСДРП — та з'їзди ряду громадсько-політичних об'єднань одноставно засудили гетьманський переворот. Розкол в УПСР, ліві українські есери перейшли в крайню опозицію і стали на шлях агітаційно-повстанської боротьби проти влади. Вони взяли активну участь у диверсійно-повстанській боротьбі в Кам'янецькому, Ямпільському, Могилів-Подільському, Брацлавському, Вінницькому, Проскурівському, Балтському, Ольгопільському та Лечичівському повітах.

14–16 травня — відбулася губернська нарада представників народних і шкільних управ у справах освіти (Вінниця), на якій гостро обговорювалося питання взаємовідносин подільських вчителів й австрійських військ.

19 травня — С. Кисельов розпочав виконувати обов'язки Подільського губернського старости. За поданням Подільського губернського старости його помічником було призначено М. Лемені-Македона.

22 травня — залишки загону Ф. Криворучка відступили на територію Ольгопільського повіту.

22–29 травня — у Кам'янці-Подільському відбувся з'їзд священиків Подільської єпархії. Більшість представників висловилося проти автокефалії Української православної церкви та українізації богослужіння, навіть стосовно мови.

24 травня — українські політичні партії утворили опозиційне об'єднання Український національно-державний союз, який в серпні було реорганізовано в УНС. На Поділлі перші відділення союзу було відкрито в Кам'янці-Подільському й Вінниці.

26 травня — протигетьманські виступи у Станіславчицькій волості Вінницького повіту.

28 травня — австро-угорські підрозділи обеззброїли населення Літина, а також конфіскували зброю зі складів повітового військового начальника.

29 травня — призначено спочатку 7, а з 20 червня 13 повітових старост, серед них: брацлавським — Киріченко (пізніше — *Г. Врублевський*); вінницьким — *П. Ренненкамф* (пізніше — *П. Гусаков*); гайсинським — *І. Сенокосов*; літинським — *О. Ліпкін*; могилівським — *Є. Бразуль-Брешковський* (пізніше — *Л. Рафальський*); ольгопільським — *В. Леонтиїв* (пізніше — *А. Титаренко*); ямпільським — *Є. Крижанівського* (пізніше — *М. Ганько*).

9 червня — проведено Ольгопільський з'їзд хліборобів-власників за участю майже 300 делегатів. Учасники ухвалили рішення направити до Головноуповноваженого уряду на місцях С. Гербелю депутацію з проханням вжити негайних заходів для ліквідації пануючої по селах анархії, подальшого роззброєння населення. Вони також розробили систему заходів для повернення свого майна та його компенсації з боку селян.

12 червня — Літинський з'їзд хліборобів-власників.

17 червня – повідомлення Подільського губернського старости про наказ австрійського командування карати смертю, а села спалювати за будь-який виступ проти окупаційного війська.

18 червня – *С. Кисельов* наказав повітовим старостам роззброїти селян за допомогою австро-угорців, не спиняючись перед силовим примусом, включно з обстрілом сіл.

23 червня – масові арешти представників українських національних сил у Вінниці *П. Відибіди*, *П. Бунта*, *Д. Кошмака*, *С. Мельниченка*, *М. Козориса* та ін.

20-ті числа червня – 1-й Могилівський з'їзд хліборобів-власників.

Червень – Гайсинський повітовий комітет Ради селянських депутатів поширив листівку із засудженням факту обрання гетьмана і на підтримку УЦР. Гайсинський повітовий староста заарештував помічника повітового комісара і голови народної управи за випуск цієї листівки.

7 липня – проведено загальне зібрання польської громади у Вінниці, на якому обрано її загальне правління та голову – *С. Стемповського*. Громада задекларувала проводити ситуативну політику щодо гетьманського правління.

14 липня – 20 серпня – страйк на станціях Жмеринка, Гречани. З метою запровадження 8-годинного робочого дня, збільшення хлібної видачі, покращення умов праці, а також паралізації транспортних шляхів окупованої України.

20-ті числа липня – 2-й Могилівський з'їзд хліборобів-власників, ключовим питанням якого була сплата податку на землю.

Липень – на комплектацію загонів могилівських прихильників УЦР на чолі з *А. Вовком* було викрадено зброю з могилівських комендантських арсеналів.

Липень – вересень – масові арешти серед противників гетьманського режиму.

Середина серпня – масові арешти більшовицького підпілля на Східному Поділлі.

14 серпня – розпочалося повстання у Могилівському повіті, у Кукавській та частинах Вендичанської, Лучинецької, Нарішевської волостей. Для придушення виступу направлено австрійські війська з Могилева-Подільського і викликано допомогу із Жмеринки. У ході боротьби багато повстанців було повішено і розстріляно, зазнало тілесних покарань, спалено багато будівель. На селян було накладено контрибуцію. Комендантська сотня на чолі з *А. Вовком* покинула Могилів-Подільський і рушила на Бар. У самому повіті повстання очолив *М. Пастухов*.

17–18 серпня – загін повстанців кількістю 500 осіб зіткнувся з австрійськими частинами біля Білян-Шаргородських. Після нетривалого бою залишки селянського загону відступили в Березівку та Лужок Ямпільського повіту. Загін *М. Пастухова* пробився далі на територію Брацлавського повіту, де в р-ні Холодіївки підняв повстання *І. Боб*, однак поблизу Джурина повстанців уже очікував батальйон австрійців. У результаті бою повстанці були повністю розбиті, лише невеличка частина на чолі з *М. Пастуховим* змогла прорватися і влитися в загін *І. Боба*.

19 серпня – повідомлення австро-угорського коменданта Вінниці до міського голови про вжиття спільних заходів щодо забезпечення порядку на території міста.

19–20 серпня – в Ялтушкові Могилівського повіту більшовицький ревком, очолюваний М. Магдієвим та братами Бондарами, вирішив скористатись ситуацією та підняти повстання. Прибув батальйон австрійців й угорців з артилерією, який вступив у бій з повстанцями. У результаті – 200 будинків в Ялтушкові і 180 в Слободі Ялтушківській було спалено, а 50 полонених розстріляно.

22 серпня – повстання себе повністю вичерпали. У Могилівському повіті заворушення було повністю придушено, а в Ямпільському повсталі контролювали ще частково Шаргород, Зведенівку, Дербчин та Джурин.

23 серпня – заарештовано А. Вовка і переправлено до Лук'янівської в'язниці.

27 серпня – австрійці в Кукавському лісі захопили в полон М. Пастухова та його братів, після польового суду їх повісили.

«Меморандум українського громадянства Поділля» подільському губернському старості С. Кисельову на захист української державності.

Серпень – у 6 з 12 повітів губернії (Брацлавському, Вінницькому, Літинському, Ольгопільському, Могилів-Подільському, Ямпільському) спалахнули повстання селян, які були придушені за допомогою австро-угорських військ.

Жовтень – засновано вінницьку філію УНС, згодом до неї приєдналися «Просвіта», Подільська спілка вчителів. Президію вінницької філії УНС очолював О. Базілевич, гайсинської – П. Левицький, ямпільської – П. Мальований, могилівської – Т. Дерімов, тульчинської – В. Мороз, немирівської – І. Бржозовський.

3 листопада – повстав австрійський гарнізон у Жмеринці. Було звільнено з місцевої тюрми більше 700 політичних в'язнів та керівників подільського підпілля, заарештованих у серпні.

5–6 листопада – заворушення в австро-угорських частинах в Літині.

7 листопада – наказ гетьмана П. Скоропадського про оголошення військового стану в низці губерній, зокрема Подільській.

14 листопада – оголошення П. Скоропадським федеративної спілки Української Держави з майбутньою небільшовицькою Росією, що прискорило початок протигетьманського повстання.

16 листопада – представники офіційної місцевої влади констатують розклад у дислокованих на Поділлі австрійських частинах.

18 листопада – військові частини, що підтримали протигетьманське повстання, захопили Козятин.

19 листопада – вінницький міський голова А. Фанстіль отримав від представників вінницької філії УНС повідомлення про те, що вона, вітаючи утворення Директорії УНР, перебирає від її імені у свої руки всю владу на Поділлі, аж до призначення відповідної адміністрації.

20–27 листопада – у повітових центрах влада перейшла у руки представників УНС, дещо пізніше у Могилеві та Ямполі – 30 листопада. Повітовими комісарами, як правило, поновлюються голови або члени земських управ: Брацлавської – С. Мосевич, Вінницької – І. Рижій, Гайсинської – О. Павловський,

Літинської – *В. Ліпкань*, Могилівської – *Г. Сі(е)ньков*, Ольгопільської – *П. Куцяк*, Ямпільської – *П. Мальований*.

25 листопада – телеграма командира 2-го Подільського гайдамацького корпусу *П. Єрошевича* про те, що «вся влада в Подільській губернії перейшла до рук Директорії».

Наприкінці листопада – лідери Поалей-Ціону *С. Гольдельман* і *А. Ревуцький* прибули до Вінниці і скерували єврейські організації на підтримку Директорії в повстанні проти Гетьманату.

Листопад – грудень – на тлі зміни влади проходять єврейські погроми в південних повітах губернії, зокрема Чечельнику, Шендерівці, Мурованих Курилівцях, Верхівці, Межирові, Соболівці, Шаргороді, Озаринцях.

5 грудня – у Вінниці почала функціонувати Тимчасова Рада завідуючих державними органами. Члени Директорії проживали у готелі «Савой», канцелярія уряду знаходилася по вул. Романівській, 67 (нині – Магістратській), палац Директорії – по вул. Богдана Хмельницького, 4 (нині – Миколи Оводова), державна канцелярія – по вул. Богдана Хмельницького, 12 (Подільський дім), де знаходився кабінет Голови Директорії, управляючого справами; комедатура.

6 грудня – обеззброєно німецький гарнізон у Жмеринці, зокрема за допомогою австрійських підрозділів. Згодом по губернії обеззброїли до 35 тис. німецьких вояків.

9 грудня – у Вінниці видана постанова Директорії про відміну деяких законів гетьманського уряду, поновлено закони УЦР.

10 грудня – *Г. Степура* затверджений на посаді губернського комісара.

12–14 грудня – у Вінниці відбулася Державна нарада УНР за участю Директорії, представників політичних партій та громадських організацій, що входять до УНС, а саме: УПСФ, УСДРП, УПСР, УПСС, Селянська спілка, Учительська спілка, Правниче товариство, Союз залізничників, Всеукраїнська поштово-телеграфна спілка, Лікарська спілка, центр «Просвіти», Всеукраїнський земський союз.

13 грудня – після дводенних переговорів у Козятині між уповноваженими Директорії УНР, німецького командування і Великої солдатської ради військової групи підписана угода про нейтралітет німецьких військ і поступове їх виведення з території України.

15 грудня – у Вінниці Директорією УНР затверджено закон, який забороняв продаж, заклад та оренду землі.

19 грудня – Директорія УНР виїхала з Вінниці до Києва.

❧ 1919 ❧

2 лютого – переїзд уряду Директорії УНР з Києва до Вінниці. Більшість інституцій розташувалися в готелях «Савой», «Франсуа», «Бель-Вю», «Палас», «Континенталь», «Гранд-Отель», а також в учительському інституті, приміщенні міської управи, будинку окружного суду, 1-й і 2-й жіночих гімназіях, римо-католицькому костьолі, комерційній школі та в приватних помешканнях.

2 лютого – 6 березня – Директорія прийняла низку законів та постанов. Серед них Статут «Всеукраїнського Союзу Земств (Народних Рад)», тим-

часовий закон про порядок внесення й затвердження законів в УНР; закон про тимчасові правила польового контролю, постанова про заснування при Директорії УНР фонду для видавання грошових допомог та ін.

9 лютого – ЦК УСДРП у Вінниці прийняв рішення відкликати своїх представників з Уряду та Директорії «з огляду на нові міжнародні моменти в українській державній справі», голова Директорії В. Винниченко подав у відставку і виїхав за кордон. Посада голови Директорії залишалася вакантною до 9 травня. Обов'язки голови Директорії почергово виконували всі її члени, проте провідну роль серед них відіграв Головний отаман *С. Петлюра*, майбутній одноосібний керівник Директорії. 11 лютого він пише заяву про вихід з рядів УСДРП. Подібний крок мотивувався необхідністю об'єднання всіх державотворчих сил на благо батьківщини, а також припинення внутрішньопартійних чвар та амбіцій, які розколювали українське суспільство.

10 лютого – Директорія у Вінниці вирішує перервати переговори з РНК РРФСР, оскільки вони через позицію московської сторони не були конструктивними.

13 лютого – сформовано новий склад Ради народних міністрів на чолі з *С. Остапенком*. Новий уряд був більш правим. До його складу входили такі відомі українські діячі: *О. Шаповал* – міністр військових справ, *Г. Чижевський* – міністр внутрішніх справ, *С. Федак* – міністр фінансів, *І. Фещенко-Чопівський* – міністр народного господарства, *Є. Архипенко* – міністр земельних справ, *К. Мацієвич* – міністр закордонних справ, *Д. Маркович* – міністр юстиції, *П. Пилипчук* – міністр шляхів, *І. Огієнко* – міністр освіти, *І. Луца* – міністр культів, *О. Корчак-Чепурківський* – міністр народного здоров'я, *М. Білінський* – міністр морських справ, *А. Ревуцький* – міністр єврейських справ, *О. Назарук* – міністр у справах преси та інформації, *Д. Симонів* – державний контролер, *М. Корчинський* – державний секретар.

14 лютого – українській контррозвідці вдалося попередити виступ місцевих більшовиків – збройне повстання проти режиму Директорії. Керівників повстання (Я. Тимошук, Зель та ін.) було заарештовано.

17 лютого – у пошуках союзників для боротьби з московсько-більшовицькою агресією Директорія приймає Декларацію до урядів країн Антанти та США з проханням про допомогу. Однак останніх не влаштувала соціалістична політика українського керівництва, до того ж вони вже зробили ставку на «білу» Росію. У цих умовах особливого значення набувала консолідація усіх патріотичних сил. Значну роль в її забезпеченні відіграло пресове державне бюро пропаганди, створене за постановою Ради народних міністрів УНР від 24 лютого 1919 р. Цю ж мету переслідував і Трудовий конгрес – представницький орган з контрольними функціями над Радою народних міністрів, коли виступив із зверненням до народу та армії про підтримку Директорії.

24 лютого – постановою Ради народних міністрів УНР створено пресове державне бюро пропаганди.

5 березня – відбулась Державна нарада УНР за участю членів Директорії, уряду, комісії Трудового конгресу, представників політичних партій і громадських організацій, присвячена питанням оборони Республіки.

6 березня – уряд Директорії УНР залишив Вінницю і переїхав до Жмеринки.

14 березня – Червона армія перейшла в наступ з боку Козятина на Вінницю. Фінальний бій розгорнувся в р-ні станції Калинівка, і в ньому взяли участь практично всі наявні частини фронту: Чорноморська дивізія, кадри 7-ї пішої дивізії, 60-й дієвий полк, «ударний полк» ім. В. Вінниченка та 1-й Синьожупанний полк. Після 8-годинного бою українські війська почали відступати на схід, здавши більшовикам Вінницю, а потім і Жмеринку.

18 березня – захоплення Вінниці Богунським і Таращанським полками зі складу 1-ї Української радянської дивізії, якою командував М. Щорс. Тут розташувався штаб його дивізії та Подільський губком КП(б)У. Створено міський ревком, який невдовзі реорганізували у Подільський військово-революційний комітет (при останньому існували відділи: земельний, праці, охорони здоров'я, юстиції, освіти та ін.). Згодом було проведено вибори до міської ради. До складу її виконкому обрали більшовиків: Г. Біллера, Фенглера, Карачука, О. Снегова (Фалікзона), Спектора, Головатенка, Журавльова, Анфіногенського та ін.

20 березня – створено Подільську губернську надзвичайну комісію для боротьби з контрреволюцією та спекуляцією. Очолив її Г. Біллер.

Квітень – створено репресивний орган – Подільський губернський революційний трибунал, який очолив Є. Філіппов (Едельштейн), а з 27 травня – В. Красноленський.

12 квітня – заарештовано викладача фізики Вінницького учительського інституту, колишнього товариша міністра народної освіти та Подільського губернського комісара освіти *Ю. Щирицю*, етнографа, фольклориста, історика і статистика, вінницького повітового комісара доби УЦР *В. Боржковського*. Обох їх, з-поміж багатьох інших активних українських діячів, було розстріляно у Києві 1 червня.

28 квітня – головою Подільського губвиконкому обрано М. Тарногородського.

7 травня – створено Подільську губернську комсомольську організацію.

21–23 травня – починаючи із травня і закінчуючи серпнем 1919 р., загоны *Я. Шепеля* вели бої за губернський центр Вінницю. Особливо інтенсивними були бої 21–23 травня. Повстанцям вдалося захопити Словянку – один із р-нів міста. У бою з повстанцями 23 травня загинув голова Подільського губревтрибуналу Є. Едельштейн. 20–24 червня бої велися в р-ні вулиці Пирогова, Садків, Польського цвинтаря. Штурм міста у цей час вели об'єднані сили Шепеля, Волинця, Саранчі, Тищенко. Однак червоним, попередженим про виступ повстанців колишнім царським полковником Маковським, вдалося відбитися.

Червень – з інспекційною поїздкою прибув голова ЦВК Рад України Г. Петровський. У цей же період для організації та регулювання роботи промисловості губернії у Вінниці створюється Подільська губернська рада народного господарства.

Червень – початок липня – підрозділи ДА УНР переходять у наступ, звільнивши від ворога Кам'янець-Подільський, Проскурів, Жмеринку та інші міста і села Поділля. У ніч на 5 липня загоны Армії УНР були вже за 12 км від Вінниці, однак більшовикам вдалося тоді кардинально змінити ситуацію на фронті на свою користь. Червоний нарком у військових справах УСРР М. Подвойський, терміново прибувши до Вінниці, розпочав контрнаступ.

У запеклих боях частини Армії УНР втрачають важливі станції Гнівань, Браїлів, а 7 липня – Жмеринку. Під владою Директорії УНР фактично залишаються Кам'янецький повіт та частина Проскурівського, Летичівського і Новоушицького повітів.

16 липня – кордон через Збруч переходить 45-тисячна Українська Галицька Армія, об'єднується з ДА УНР, готують спільний наступ. До того ж значно посилюється масовий повстанський селянський рух, особливо у східній та північній частинах губернії.

Наприкінці липня – об'єднана українська армія знову переходить в успішний наступ, метою якого був Київ.

10 серпня – звільнена від більшовиків Вінниця була 6-ю Запорізькою дивізією ДА УНР. Цій події передували запеклі бої за Жмеринку, в яких брали участь I і III корпуси Галицької армії (загальне командування здійснював командант III корпусу генерал-четар *А. Кравс*), а також група *Ю. Тютюнника* (куди також входили Запорозька Січ отамана *Ю. Божка* і повстанський загін *Я. Шепеля*).

18 серпня – на своє засідання збирається Вінницька міська дума (голова – *І. Слуцький*).

31 серпня – у приміщенні «Просвіти» відбулись загальні збори Вінницької організації УСДРП. На них виступив інструктор ЦК партії *О. Лола*, який наголосив, що «робітничі партії, які ведуть боротьбу за самовизначення націй, не можуть бути проти самостійности українського народу». У галузі державного будівництва оратор вказав на необхідність якнайшвидшої перебудови народного господарства в напрямку націоналізації найбільших галузей промисловості та реалізації Земельного закону Директорії.

3, 17 і 20 вересня – на установчих зборах Українського Демократичного Союзу (об'єднання всіх соціалістичних партій України без різниці національностей) було прийнято програму, статут та обрано керівні органи. У програмі, зокрема, наголошувалось, що Союз має своїм завданням «об'єднання всіх дійсно демократичних сил на території України для захисту інтересів трудового народу», «боротьбу за широкі соціальні реформи по програмі мінімум соціалістичних партій», «боротьбу за зміцнення і поширення в етнографічних межах суверенної Української Народньої Республіки» тощо. До складу президії УДС увійшли: голова *В. Дудич*, заступник голови *О. Базілевич*, секретар *О. Лола* і члени *Г. Тустановський* і *Рехліс*.

6 вересня – у Вінницю на нараду з місцевими громадськими діячами прибув голова Директорії та Головний отаман Армії УНР *С. Петлюра* з міністрами. Того ж дня увечері у приміщенні міської управи відбулася нарада міністрів з представниками вінницької демократії, суть якої зводилася до об'єднання демократичних сил усіх національностей.

10 вересня – відбулась конференція професійних спілок та фабрично-заводських комітетів міста, на якій представник Міністерства праці повідомив про підготовку закону про утворення рад робітничих депутатів, місцевих, губернських та всеукраїнських, які мали б право контролю та дорадчого голосу у справі забезпечення робітництва, охорони праці та робітничого законодавства. Після резолюції, в якій вітався уряд УНР, було дообране центральне бюро профспілок та обрано представників до УДС.

18 вересня — розпочалися заняття у Першій та Другій гімназіях вінницької «Просвіти».

27 вересня — до Вінниці прибув Новий Львівський театр під проводом відомого корифея сценічного мистецтва А. Бучми. Відбулася прем'єрна вистава цього колективу «Невільник». У грудні склад трупи збільшився майже вдвічі, поповнившись кращими силами київського «Молодого театру» (Г. Юра, П. Самійленко, В. Василько, Ф. Лопатинський та ін.).

29 вересня — відбувся з'їзд кооператорів, на який зібралось 40 представників вільної від ворога території.

Друга половина вересня — відновили свою діяльність просвітянські хор, читальня, почав давати концерти симфонічний оркестр.

6 жовтня — у Вінницю прибув диктатор Галичини Є. Петрушевич. На честь прибуття поважного гостя в міському театрі ввечері було дано виставу «Степовий гість». Тими ж днями у Вінниці перебували американська місія Червоного Хреста для ознайомлення зі станом місцевих військових шпиталів та чехословацька політична місія.

26 жовтня — у Вінниці відновлює свою діяльність робітничий клуб. Створений він був ще у січні того ж року з метою культурного та духовного розвитку робітництва, однак через різні перешкоди останні місяці не працював. Відтепер у клубі знову проводилися лекції, вистави та інші заходи. При клубі також діяли велика бібліотека з щоденними газетами та чайний буфет.

27 жовтня — прибув до Вінниці (вдруге) Є. Петрушевич разом із С. Петлюрою. Того ж дня він мав розмову з головою Українського демократичного союзу В. Дудичем та міським головою А. Фанстілем.

Листопад — важкі оборонні бої, які вели українські армії в умовах гострої нестачі боєприпасів, продовольства, одягу та медикаментів, відбувалися на фоні жакливого епідемії тифу. В особливо скрутному становищі опинилася УГА, яка втратила майже 90 % свого складу. Лише у Вінниці, Жмеринці, Хмільнику, Літині й Немирові в лікарнях перебувало понад 10 тис. хворих стрільців. У самій Вінниці в грудні було 3 тис. хворих вояків УГА, з яких більшість померла. У місті знаходилося командування УГА.

6 листопада — командування УГА (генерал-четар М. Тарнавський) з метою уникнення цілковитої військової та гуманітарної катастрофи укладає на станції Зятківці з Добрармією сепаратний договір. За цим договором УГА зі всім спорядженням переходила у підпорядкування Добрармії. Щоправда, у договорі застерігалось, що УГА не буде воювати проти Армії УНР.

17 листопада — в Одесі з незначними поправками було укладено новий договір, який дозволяв галичанам зберегти свою організацію, мову, статuti та майно. У Вінницю військовим комендантом від Добрармії було направлено капітана Сапунова. У своєму першому наказі він, підкресливши, що розпорядження та функції галицького коменданта залишаються в силі (місто перебувало під контролем УГА), наказав вивісити на всіх громадських будинках російські національні прапори, а також оголосив мобілізацію обер-офіцерів віком до 43 років та штаб-офіцерів до 50 років. За кілька днів новим комендантом Вінниці та повіту замість капітана Сапунова призначено полковника Семенова, який видав ряд наказів про заборону будь-яких лекцій, вечорів, концертів, зборів без його дозволу; виїзду із міста всім без винятку особам

без спеціального дозволу; про здачу вогнепальної зброї. Винним у таких та подібних справах загрожувала смертна кара.

19 листопада — командуючий УГА генерал-четар *О. Микитка* у вінницькому готелі «Савой» ратифікував угоду про перехід УГА до Збройних сил Півдня Росії. Цей перехід був явищем вимушеним, викликаним втратою боєздатності. Командування та переважна частина галицьких старшин та вояків усвідомлювали це як сумну необхідність, що була єдиним шляхом порятунку та збереження армії.

Серед частини галичан договір викликав значне невдоволення. Виникла таємна Колегія старшин, до якої увійшли отамани *С. Шухевич*, *О. Лисняк*, сотники *Меленцій*, *Турчин* та четар *Д. Паліїв*. Згадана колегія розпочала неофіційні переговори з армією генерала *М. Омеляновича-Павленка*, яка 6 грудня вирушила у свій знаменитий Зимовий похід.

Грудень — білогвардійське керівництво міста на початку грудня розпустило Вінницькі міські думу та управу, повітову народну управу. Їхні обов'язки було покладено на спеціальну комісію.

24 грудня — таємна Колегія старшин уклала угоду про об'єднання та спільні дії з армією *М. Омеляновича-Павленка*.

25 грудня — у ніч на 25 грудня білогвардійські частини під ударами більшовицьких військ залишили Вінницю, а вже вранці повстанські загони *Я. Шепеля* під жовто-блакитними прапорами вступили до міста. Частини УГА, які формально все ще перебували в союзі з Добрармією, оголосили нейтралітет.

28 грудня — загін отамана *Я. Шепеля* захопив Липовець.

30 грудня — звільнено Жмеринку.

30–31 грудня — боєздатні частини УГА під проводом *М. Тарнавського* покинули Вінницю. Проте у місті залишалися тисячі хворих стрільців. Для їх порятунку від розправи більшовиків радикально налаштовані галичани заснують Ревком УГА і 31 грудня укладають договір з більшовиками про розрив з Добрармією та про реорганізацію галичан в ЧУГА. Вирішальні переговори з більшовиками відбулися в новорічну ніч в готелі «Савой». В них взяли участь ревкомівці *Н. Грняк*, *М. Курах*, *М. Опока* і *М. Балицький*, а також вінницькі комуністи-боротьбісти *А. Хвиля*, *К. Ковтунович* і *М. Коляда*. У ту ж ніч переговори були продовжені в штабі 12-ї армії. Вінницький ревком УГА за короткий час виявив й взяв на облік всіх хворих (тільки у Вінниці — 8743 особи). Крім кримських казарм і шкільних будинків, багато з них знаходилися на приватних квартирах. Всього в регіоні виявилось 15 тис. хворих на тиф стрільців та старшин. 2000 воїнів, які одужали, були задіяні ревкомом для охорони важливих об'єктів міста, патрульної служби. Було встановлено зв'язок з частинами УГА та армією УНР у Зимовому поході.

❧ 1920 ❧

1 січня — повстанська група отамана *Семесенка* вигнала денікінців за межі Брацлавщини.

2 січня — вступ до Калинівки, Вінниці частин Червоної армії.

5 січня — вступ до Літина частин Червоної армії. Поразка повстанського загону під проводом *Я. Шепеля*.

7 січня – радянські війська зайняли залізничний вузол і місто Жмеринку, захопивши на станції ешелони з набоями, снарядами, зброєю та продовольством.

До Гайсина прибув прем'єр-міністр уряду УНР *І. Мазепа*, полковник *Н. Никонів* та референт П. Феденко.

18 січня – до Могилева-Подільського прибув голова українського уряду *І. Мазепа*.

22–25 січня – установчий з'їзд Української комуністичної партії (боротьбистів) у Вінниці.

24 січня – війська УНР залишили Бар.

28 січня – у Вінниці створено Новий український театр ім. І. Франка у Києві (нині Національний академічний український театр ім. І. Франка у Києві), який працював на Вінниччині упродовж 1920–1923 рр.

Початок січня – перші кроки більшовиків у формуванні нової муніципальної влади у Вінниці.

Січень – поширення епідемії ендемічного висипного тифу. Білогвардійські частини залишили Могилів-Подільський та Ямпільський повіти, відійшли в напрямку на Одесу. Влада перейшла до місцевих громад, які в цілому визнавали верховенство УНР. Найбільш боєздатні сили Армії УНР під проводом *М. Омеляновича-Павленка* перебували у Першому Зимовому поході, впливаючи на терени сучасної Вінниччини.

2 лютого – у Вінниці відбулася організована профспілками надзвичайна робітничка конференція, на якій було оголошено, що на території України «буде введено таку саму чітку систему управління, як і в Великоросії. Всі найважливіші посади будуть «пролетаризовані». Відповідальні місця в усіх установах будуть зайняті делегованими профспілками робітниками, а при кожній установі має бути призначений політкомісар.

16 лютого – прем'єр уряду УНР *І. Мазепа* прибув до Ямполья.

20–25 лютого – просування білогвардійських частин під проводом генерала М. Бредова в Ямпільський повіт. Ліквідація Ямпільської повітової виконавчої ради УНР.

22 лютого – зустріч у Могилеві-Подільському прем'єра уряду *І. Мазепа* і полковника *О. Удовиченка*.

23 лютого – прем'єр уряду УНР *І. Мазепа* підписує в Могилеві-Подільському наказ на ім'я полковника *Удовиченка* про формування окремої пішої бригади УНР в Ямпільському і Могилевському повітах.

29 лютого – вступ до Хмільника частин Червоної армії.

Кінець лютого – початок березня – в Ямпільському та Могилів-Подільському повітах полковником *О. Удовиченком* з розрізнених партизанських загонів, що діяли в радянському тилу, сформовано Окрему стрілецьку бригаду УНР.

5 березня – вступ до Бершаді і Гайворону полку Чорних запорожців армії УНР. 1-а Запорозька дивізія під командуванням *Гулого Андрія* звільнила Голованівськ від червоних дивізій. Перша повстанча Українська армія І. Струка захопив Вапнярку, згодом Юрківку та Вороновицю.

6 березня – вступ до міста Ямполья частини військ Червоної армії.

Перша декада березня – в Чечельнику у складі Червоної армії сформовано 2-гу галицьку бригаду на базі частини І корпусу, командиром якої

призначено О. Лисняка (з 22 березня — Ю. Головінського), начальником штабу — О. Луцького. Бригада налічувала понад 4 тис. стрільців і старшин, підпорядковувалась 45-й стрілецькій дивізії Й. Якіра.

15 березня — вступ до міста Муровані Курилівці частини польського війська і окремої пішої бригади під командуванням полковника *О. Удовиченка*.

17 березня — загін під командуванням *Ю. Тютюнника* та *А. Волинця* захопив Гайсин.

25 березня — вступ до Могилів-Подільського частини військ Червоної армії.

Друга половина березня — за наказом міністра *В. Сальського* *А. Волинця* оголошує мобілізацію на Гайсинщині для організації антибільшовицького підпілля.

Друга половина березня — перша половина квітня — на Поділлі тривають майже безперервні бої радянських військ проти регулярної польської армії на фронті та формувань УНР в тилу.

4 квітня — вступ до Бару частини військ Червоної армії.

Перша половина квітня — кількадеennis бій за з'єднання під командуванням *М. Омеляновича-Павленка* з радянськими військами в р-ні Немирова — Тульчина — Брацлава.

16 квітня — українським військом звільнено від більшовиків Немирів.

21 квітня — українські партизани під проводом полковника Голуба рушили на Тиврів, але були зупинені радянськими військами.

23–25 квітня — частини ЧУГА повернули зброю проти радянських військ. 23 квітня вони взяли Вінницю, яку утримували менше доби. 24 квітня з Калинівки виступила бригада Г. Котовського, яка завдала повсталим рішучих ударів.

24 квітня — наказ команданта 2-ї галицької бригади Ю. Головінського і начальника штабу А. Ерле про розрив ЧУГА з більшовиками та її перехід на бік армії УНР. 2-а і 3-я бригади УГА, які виступили проти Червоної армії, наштовхнулись на нищівний удар підрозділів охорони 45-ї стрілецької дивізії і кіннотників бригади Г. Котовського. Частину війська більшовики роззброїли у Вапнярці і Крижополі, решту — в р-ні Томашполя. Значну частину галичан було взято в полон або знищено, решта влилася в загони УНР, дехто залишився в лавах Червоної армії.

25 квітня — вранці польські війська перейшли у наступ проти радянських частин від Прип'яті до Дністра. Разом з ними йшли 2 українські дивізії загальною чисельністю близько 4 тис. вояків. На територію Поділля з польського боку сунула 6-а армія. Виступаючи з Летичева, Сніткова, Кального, Деражні, вона рухалась до Бару.

26 квітня — польські війська захопили село і станцію Комарівці, зав'язали запеклий бій за Бар. Звільнено містечко Вороновицю.

27 квітня — звільнено від більшовиків Бар, Вінницю, Козятин. Вступ до Могилева-Подільського частин 2-ї стрілецької дивізії полковника *О. Удовиченка*.

28 квітня — польські війська зайняли лінію Чорнобиль — Козятин — Вінниця — румунський кордон. Загони отамана *Волинця* і генерала *Омеляновича-Павленка* зайняли Брацлав.

- 29 квітня** – військові підрозділи армій Польщі та УНР зайняли Жмеринку.
- 1 травня** – вихід друком першого номера газети Вінницької національної ради «Хвиля» з текстом звернення начальника Польської держави Ю. Пілсудського до населення України.
- 1 травня – 12 червня** – у Вінниці виходила газета «Хвиля».
- 2 травня** – вступ до Могилева-Подільського 2-ї стрілецької дивізії армії УНР. Тульчином і Вапняркою заволоділи загони *А. Волинця*.
- 3 травня** – вступ Волинської дивізії армії УНР на ст. Крижопіль Ямпільського повіту. Бій полку Чорних запорожців армії УНР з частинами Червоної армії за Тульчин.
- 4 травня** – 3-й Донський кінний полк М. Фролова, який воював на боці УНР, звільнив Ямпіль. Відновив діяльність Вінницький окружний суд.
- 5 травня** – у Вінниці протягом дня перебував головний отаман *С. Петлюра*. Його урочисто зустріли на вокзалі. Він відвідав православний собор, виступив з промовою у міській думі та оглянув місто.
- Зустріч полку Чорних запорожців армії УНР в Писарівці Ямпільського повіту з Донським кінним полком.
- 6 травня** – в р-ні Ямполя передові частини полку Чорних запорожців зустрілися з роз'їздами дивізії *О. Удовиченка*. Так завершився Перший Зимовий похід Армії УНР.
- До 9 травня** загони Брацлавсько-Гайсинської партизанської бригади отамана Волинця утримували Гайсин.
- 9 травня** – *С. Петлюра* прибув до Могилева-Подільського. Польсько-українські війська вступили до Брацлава і Тульчина.
- 10 травня** – *С. Петлюра* прибув до Ямполя. Створено Охорону Головного отамана – спеціальний підрозділ для охорони та церемонійних функцій при особі керівника України.
- 12–31 травня** – проведення мобілізації в Могилівському і Ямпільському повітах до ДА УНР.
- 15 травня** – взяття Гайсина польським військом.
- 15–24 травня** – позиційні бої ДА УНР із частинами Червоної армії за селища Кетроси – Підлісівка – Грушка Ямпільського повіту.
- Середина травня** – Вінниця стала резиденцією головного отамана *С. Петлюри*, фактичною столицею УНР. Польські війська, захопивши (за підтримки частин УНР) майже всю територію губернії, крім Ольгопільського, більшої частини Гайсинського та Ямпільського повітів, припинили наступ.
- 16–17 травня** – зустріч у Вінниці *С. Петлюри* та Ю. Пілсудського.
- 18 травня** – на нараді ЦК УСДРП у Вінниці обговорено політичну ситуацію в Україні та ухвалено рішення про відставку уряду *І. Мазепи*, що складався переважно із соціал-демократів.
- 19 травня** – на засіданні ЦК УСДРП у Вінниці *І. Мазепа* подав заяву про відставку – як власну, так і всього уряду. Заяву було прийнято.
- 21 травня** – у Вінниці прийнято постанову уряду УНР про відкликання з-за кордону Ф. Швеця та *О. Макаренка*. Прийнято рішення вважати їх вибулими зі складу Директорії. На цьому Директорія як колективний орган завершила свою роботу.

23 травня — у Вінниці відновлено видання газети «Україна».

26 травня — у Вінниці пішов у відставку уряд *І. Мазепи*. Призначено новий склад уряду УНР: голова — *В. Прокопович*; члени: *А. Лівницький, А. Ніковський, О. Саліковський, І. Мазепа, В. Сальський, Є. Архипенко, Х. Барановський, С. Тимошенко, П. Холодний, І. Огієнко*.

Травень–червень — Вінниця мала статус столиці УНР. У подальшому це спричинило посилену увагу чекістських органів до Вінниці та Поділля загалом.

2 червня — у Вінниці уряд *В. Прокоповича* ухвалив декларацію про основні напрямки своєї політики: парламентський тип держави, забезпечення демократичних прав, земля у селянських руках до вирішення цього питання парламентом, посилене оподаткування людності, стимулювання приватної ініціативи.

5 червня — почався контрнаступ Червоної армії на Південно-Західному фронті.

7 червня — уряд УНР переїздить з Вінниці до Жмеринки.

9 червня — у Вінницю повернулася радянська влада. У «Савої» розташовався Подільський губернський революційний комітет. Очільником ревкому став *М. Козицький*.

13 червня — відступ українських військ на захід, радянські війська захопили Гайсин.

14 червня — уряд УНР виїхав зі Жмеринки до Проскурова.

15 червня — вступ до Ямполь частин Червоної армії.

17 червня — частини Червоної армії увійшли до Брацлава і Томашполя.

19 червня — українська влада була змушена покинути Вінницю, відступаючи під шаленим натиском більшовиків.

20 червня — радянські війська відбили залізничний вузол і місто Жмеринку. Поляки залишили станцію і місто Калинівку.

25 червня — частини 14-ї радянської армії увійшли до Літина.

Червень — на Поділлі встановлено більшовицький режим.

3–4 липня — частини 60-ї радянської стрілецької дивізії за активної підтримки артилерії та бронепотягів прорвали польський фронт біля ст. Комарівці. В ніч на 4 липня у прорив увійшла 8-а червонокозача дивізія і швидким маршем рушила в тил 6-ї польської армії. Так почався рейд червоних козаків, який згодом дезорганізував всю польсько-українську оборону на Поділлі.

5 липня — частини Червоної армії увійшли до Бару, Могилева-Подільського.

7 липня — частини 8-ї червонокозачої дивізії перерізали шлях бригаді Армії УНР, що відступала в складі 2000 багнетів, і нав'язали їй бій, в якому підрозділ УНР зазнав поразки. Радянські війська заволоділи Мурованими Курилівцями.

11 липня — закінчилась кількаденна боротьба за Джурин. Польські війська залишили свої позиції й відступили на захід.

19 липня — радянські війська вийшли на лінії р. Збруч по всій її течії, а в багатьох місцях залишили її позаду. Таким чином, територія всієї Подільської губернії була зайнята радянськими військами, а бойові дії Південно-Західного фронту перенесено до Галичини.

14 серпня – польська армія розпочала контрнаступ проти частин Червоної армії. Фронт знову наблизився до Поділля. Українське військо в союзі з поляками пододало оборону Червоної армії на р. Збруч і з піднесенням настроєм просувалось на схід, звільняючи села та містечка краю.

15 вересня – загальний наступ ДА УНР на лінії антибільшовицького фронту. Частини армії форсували р. Дністер для наступу на Бучач – Чортків – Терехівку для звільнення Поділля.

26–30 вересня – польсько-українські війська, одержавши підкріплення, переходять за Збруч по всій його течії.

30 вересня – вступ до Жмеринки частин армії УНР.

12–18 жовтня – польсько-українські війська вийшли на лінію, що проходила на схід від Старої Синяви через Новокосянтинів, Літин, Бар, Шаргород і далі вздовж течії р. Мурафи до містечка Яруги на Дністрі. Отож, на теренах Поділля вони захопили Кам'янецький, Проскурівський, Новоушицький, Летишівський, частину Могилівського, Вінницького та Літинського повітів.

13 жовтня – армія УНР почала наступ із р-ну Нової Ушиці в бік Шаргороду та Могилева-Подільського. Оволоділа Ялтушковом.

15 жовтня – наступ 6-ї стрілецької дивізії ДА УНР на Бар.

19 жовтня – визволено Мурафу.

24 жовтня – 5 листопада – тривало Журавлівське повстання на Брацлавщині.

25 жовтня – польське командування заявило, що знімає з себе будь-яку відповідальність за дії Армії УНР, і визнало лінію, на яку вийшли польські війська: Летичів – Бережани – Вінківці і далі по р. Калюсу до впадіння її в Дністер. Таким чином, простір між вказаною лінією і тією, де насправді стояли поляки, польські політики та військові фактично визнавали територію УНР. Цим актом вони надавали С. Петлюрі, його уряду й військовим можливість відновити бойові дії проти радянської України та РСФРР. По мірі відходу польських частин за Збруч Армія УНР взяла під свій контроль всю західну частину Подільської губернії. Отже, армія С. Петлюри при допомозі Польщі та країн Антанти могла здійснити спробу реваншу в боротьбі за владу в Україні.

Червоноармійцями було обстріляно з гармат Журавлівку, Шуру та Копіївку.

28 жовтня – командування радянських військ віддало наказ про посилення розвідки й підготовку до наступальних бойових дій проти армії УНР на Поділлі.

30 жовтня – на Поділлі було введено в дію закон ВЦВК і РГО РРФСР про місцевості, в яких оголошено воєнний стан.

Жовтень – листопад – в Подільській губернії розпочато організацію комнезамів.

Початок листопада – ДА УНР тримала фронт від Могилева через Ялтушків до Літина завширшки до 120 км. Напад загону І. Плахотнюка на Рахни-Собові.

4 листопада – повстанський загін Якубенка зайняв Брацлав.

5 листопада – повстанський загін Степанишина діє в р-ні сіл Пеньківка – Яцківці – Микулинці Літинського повіту.

8 листопада – в Ялтушкові відбулась Державна нарада *С. Петлюри* з представниками уряду та вищого командування Армії УНР. Ухвалено негайно підготувати закон про предпарламент, якомога швидше скликати його, розпочати 12 листопада наступ проти радянських військ. Ухвалено відозву до українського народу із закликом «до останнього бою».

10 листопада – Червона армія розпочала наступ і прорвала фронт пра-вої групи в р-ні Березівки (біля Немирова).

11 листопада – біля містечка Озаринців частини армії УНР перейшли у контрнаступ, але перемога залишилася за радянськими військами. Частини 41-ї дивізії заволоділи Могилевом-Подільським.

11–13 листопада – українські частини активно просувалися на північ. Захопили Літин і швидко наближалися до Вінниці. В губернському центрі знаходився штаб 24-ї радянської дивізії, але військ було обмаль. 13 листопада вояки вже були біля Зарванців.

12 листопада – Директорія УНР затвердила ухвалений Радою Народних Міністрів закон про тимчасове Верховне Управління та порядок законодавства в УНР. У бою біля Котюжан кавалерійська бригада Г. Котовського разом із 135-ю бригадою 45-ї дивізії під командуванням М. Голубенка розгромила 4-у і 6-у стрілецькі дивізії ДА УНР.

13 листопада – частини 60-ї радянської стрілецької дивізії увійшли до Бару.

13–14 листопада – вночі до Вінниці прибула 17-а радянська кавалерійська дивізія, обійшла місто через Стрижавку і несподіваним ударом змусила відступити ДА УНР.

14 листопада – загін *М. Соколовської* «Маруся» здійснив напад на Вахнівку Липовецького р-ну.

15 листопада – червоноармійські війська увійшли в Літин.

16–22 листопада – у запеклих боях на Західному Поділлі (Кам'янець-Подільський, Проскурів, Волочиськ, Чорний Острів) частини армії УНР і зазнали поразки, понесли значні людські та матеріальні втрати. Залишки українських військ перейшли Збруч і опинилися у Польщі.

21 листопада – Армія УНР склала зброю перед польськими солдатами. Воєнні дії припинилися.

Кінець листопада – загін Макаренка напав на ст. Крищинці Тульчинського р-ну.

12 грудня – загін Якубенка напав на с. Ковалівку (Немирівський р-н)

13 грудня – загін Якубенка було розбито в с. Зарудинці Монастирської волості.

Грудень – загін А. Чуприни здійснює напад на Іллінці та Жорнище.

25 грудня – поразка загону Чуприни під Брацлавом.

Друга половина 1920 – виник перший концтабір на території Вінниччини для боротьби проти визвольного руху українського народу з тоталітарним режимом.

Наприкінці 1920 – проводився перепис населення, за даними якого в Подільській губернії зареєстровано 1 296 033 осіб чоловічої статі і 1 429 257 жіночої. На 1000 чоловіків припадало 1102,8 жінок.

1921¹

15 січня – загін Дорошенка («Лиха») числом близько 200 шабель зайняв містечко Тростянець.

26 січня – загін С. Заболотного зайняв Бершадь.

3 лютого – в Бабчинцях розпочалося повстання, яке охопило Ярузьку, Ямпільську, Бабчинецьку та Велико-Кісницьку волості Ямпільського повіту та частину Могилівського повіту. Повстання було придушено 10 лютого.

7 березня – загін *І. Гадзіковського* («Хмари») напав на ст. Зятківці.

8 березня – загоном *І. Гадзіковського* в 150 осіб вчинено напад на містечко Брацлав.

11 березня – загоном «Лиха» в 170 шабель зайнято містечко Гранів.

13 березня – загін *І. Гадзіковського* зайняв містечко Теплик.

16 березня – повстанці «Лиха» та «Хмари» зайняли Нижчий та Вищий Ташлик, Серединку та Серебряю на Гайсинщині. Згодом було зайнято містечко Тернівка.

21 березня – загін *І. Гадзіковського* зайняв Немирів.

30 березня – загін *І. Гадзіковського* в 350 шабель зайняв Степашки Куняньської волості.

На початку квітня загін *І. Гадзіковського* з 500 чоловік при 6 кулеметах перебував у селах Михайлівка, Холодівка, Василівка, Білоусівка та ін. Брацлавського повіту.

1 квітня – загін С. Заболотного близько 400 осіб вчинив напад на містечко Ольгопіль.

5 квітня – загоми *Я. Кошового* і С. Заболотного в 160 багнетів, 80 шабель, при 5 кулеметах, перебували в Демківському лісі (нині Тростянецького р-ну).

Від 14 квітня – загін *І. Плахотнюка* чисельністю до 100 шабель перебував в р-ні сіл Карбівка – Гунча – Шура-Мітлинецька Гайсинського повіту – Криштопівка Липовецького повіту.

14 квітня – загін С. Заболотного спільно з *Я. Кошовим* вчиняють напад на містечко Чечельник.

15 квітня – загін *І. Гадзіковського* до 100 шабель вчинив напад на містечко Ладижин Гайсинського повіту, того ж дня – містечко Теплик.

19 квітня – бій загону «Задрипонюха» (імовірно С. Заболотного) з червоними козаками в р-ні Сумівки Гайсинського повіту.

26 квітня – загоном «Лиха» було зайнято містечко Калинівку.

2 травня – бій з червоноармійцями в р-ні містечка Соболівка Липовецького повіту загону «Підкови».

28 травня – в р-ні Гребіно-Кротовської дачі поблизу Оляниці Брацлавського повіту вчинено напад на валку 43-го полку загоном Є. Івануся.

Влітку загін отамана Вихора орудував в Могилів-Подільському повіті, загін *І. Поліщука* в 300 шабель при 5 кулеметах перебував у лісі біля Калинівки.

8 червня – загін С. Заболотного тримав бій з червоноармійським роз'їздом в Татарці Брацлавського повіту.

9 червня – загін *І. Цісара* здійснив напад на розвідку 44-го полку біля Чоботарки Ольгопільського повіту.

¹ Висвітлено лише основні події повстанського руху.

14 червня – загін Кущука в 290 осіб вів бій з червоними в р-ні Попової Греблі Ольгопільського повіту.

25 червня – загін А. Соколова в 150 осіб зайняв містечко Жабокрич Ольгопільського повіту.

25–26 червня – розміщення штабу групи *С. Яворського* у Федорівці Вінницького повіту.

29 червня – загін А. Соколова тримав бій в Ярошенці Вінницького повіту з сотнею полку 8-ї червоної дивізії.

7 липня – загін А. Соколова в 80 вершників при 4 кулеметах знаходився в Джуринському лісі.

Липень – загін К. Солтуса у складі 100 осіб при 1 кулеметі діяв в р-ні сіл Кидрасівка, Голдашівка, Берізки-Чечельницькі, Демівка на Гайсинщині. Загін Коршуна числом 70 осіб орудував в Ольгопільському повіті.

На початку серпня – загін *Я. Шепеля* знаходився в Соломірському лісі (нині на території Хмільницького р-ну).

4 серпня – загін Д. Шевчука числом до 200 осіб зайняв Тростянець.

13 серпня – проведено каральну операцію червоними в р-ні Баланівського лісу (нині на території Бершадського р-ну).

24–27 серпня – загін Лиха діє спільно із загонами отаманів *А. Онищука* та поручника Вогня в боях з частинами 24-ї дивізії в р-ні населених пунктів Демківка, Ілляшівка, Оляниця, Кирнасівка Брацлавського повіту.

31 серпня – загоном *А. Онищука* розгромлено Рубанський волвиконком Брацлавського повіту.

3 вересня – загін *Я. Шепеля* тримав бій із загоном 10-го червоного полку в лісі біля Дяківців Літинського повіту.

5 вересня – загін *Я. Шепеля* вчинив напад на Янів, а також на продтранспорт.

27 вересня – загін *С. Яворського* зазнав поразки від 4-го червоного козацького полку в Соколинцях Брацлавського повіту.

4 жовтня – обстріляно Фронтівку Липовецького повіту загоном *С. Яворського* в 100 шабель.

18 жовтня – загоном *С. Яворського* обстріляно загін 10-го червоного козацького полку в р-ні Михайлина Бердичівського повіту.

21–24 жовтня – проведено наступ загону *Івануся* на Демківку та Летківку Брацлавського повіту.

22 жовтня – бій загону К. Солтуса в 80 шабель з загоном Ольгопільського повітового ЧК біля Кидрасівки.

2–4 листопада – на північних околицях містечка Хмільника відбулися бої 4-го Кінного корпусу та 4-ї Київської української дивізії (в межах Другого Зимового походу).

10 грудня – згадується про перебування загону Коваленка в містечку Ободівка Ольгопільського повіту.

Повстанські бої тривали до середини 1920-х рр.

Укладачі:

*Ганна Білик, Ірина Венжик, В'ячеслав Желіховський,
Тетяна Каросєва, Тарас Осадчук, Іван Романюк, Людмила Цукрук*

АДРЕСИ УРЯДОВИХ ІНСТИТУЦІЙ ДИРЕКТОРІЇ УНР У ВІННИЦІ 1918–1920 рр.

❧ Листопад – 19 грудня 1918 р. ❧

- › готель «Савой»¹ – члени Директорії
- › вул. Романівська, 67² – канцелярія уряду (палац Директорії)
- › вул. Богдана Хмельницького, 4³ – секретаріат народних міністрів
- › вул. Богдана Хмельницького, 12⁴ – Державна канцелярія

❧ 3 лютого – 6 березня 1919 р. ❧

› готель «Савой» – уряд Директорії УНР (голови Ради народних міністрів, міністри Державної канцелярії, народного господарства, внутрішніх, військових, морських, єврейських справ, фінансів, народного здоров'я, народної освіти, культів, пошт та телеграфів); Міністерство морських справ; президія та комісії Конгресу трудового народу

› вул. Богдана Хмельницького, 12 – Державна канцелярія
› Миколаївський проспект, 31, готель «Гранд-Отель»⁵ – Міністерство праці

› Св.-Преображенський собор + римо-католицький костел – Міністерство культів

› готель «Франсуа»⁶ – Міністерство внутрішніх справ

› готель «Континенталь»⁷ – Міністерство народного здоров'я й опікування

› готель «Палас»⁸ – Міністерство єврейських справ

› готель «Бель-Вю»⁹ – Міністерство земельних справ

› Миколаївський проспект, 61, міська Дума¹⁰ – Міністерство народного господарства

› Миколаївський проспект, 1-а жіноча гімназія¹¹ – Міністерство фінансів, Державний банк, Державна скарбниця

› Мури, 2-га жіноча гімназія¹² – Міністерство народної освіти

› вул. Владислава IV, комерційне училище¹³ – Військове міністерство

› вул. Петра Великого, 11. Вінницький окружний суд¹⁴ – Міністерство юстиції

¹ Нині вул. Соборна, 48.

² Не збереглося. Нині вул. Магістратська, 33.

³ Нині вул. Оводова, 6.

⁴ Нині вул. Оводова, 22.

⁵ Не збереглося. Нині вул. Соборна, 29.

⁶ Нині вул. Соборна, 50.

⁷ Нині вул. Соборна, 28.

⁸ Нині вул. Соборна, 38.

⁹ Не збереглося. Нині ріг вул. Соборної (непарний бік) та Оводова (непарний бік).

¹⁰ Нині вул. Соборна, 67.

¹¹ Нині вул. Соборна, 94.

¹² Нині вул. Монастирська, 4.

¹³ Нині вул. Городецького, 21.

¹⁴ Нині вул. Грушевського, 17.

- › вул. 19 лютого, 27¹⁵ – Міністерство закордонних справ
- › Ольгердівський пров., 11, навпроти пошти¹⁶ – Міністерство пошт і телеграфів
- › учительський інститут¹⁷ – Державний контроль

↔ **Осінь 1919 р.** ↔

- › готель «Савой» – квартирували начальні вожді УГА генерали Мирон Тарнавський та Осип Микитка. 6 та 27 жовтня зупинявся диктатор ЗУНР Єв-ген Петрушевич
- › Миколаївський проспект, 41¹⁸ – Начальна команда УГА

↔ **Травень – 7 червня 1920 р.** ↔

- › готель «Савой» – Військове міністерство
- › Миколаївський проспект, 35, навпроти костелу¹⁹ – Міністерство праці
- › Миколаївський проспект, 61, міська Дума – Державна скарбниця
- › Миколаївський проспект, 41 – Міністерство фінансів, Міністерство за-кордонних справ, Міністерство народного господарства
- › Миколаївський проспект, будинок «Таїр»²⁰ – Міністерство єврейських справ
- › вул. Богдана Хмельницького, 12 – Міністерство внутрішніх справ
- › Ольгердівський пров., 11, навпроти пошти – Канцелярія головного отамана
- › Ольгердівський пров., пошта²¹ – Міністерство пошт і телеграфів
- › на розі Ольгердівського пров. та вул. Братської, 1²² – Державна кан-целярія
- › Вінницький окружний суд²³ – Міністерство юстиції
- › будинок Четкова²⁴ – Міністерство земельних справ
- › учительський інститут – Міністерство закордонних справ, Міністер-ство освіти
- › на розі вул. Острозького та Петроградської, учительська семінарія²⁵ – Міністерство шляхів
- › будинок єврейського училища біля Народного дому²⁶ – Міністерство народного здоровля й опікування

¹⁵ Нині вул. архітектора Артинова, 49.

¹⁶ Нині вул. Петлюри, 15.

¹⁷ Нині просп. Коцюбинського, 53 (старий корпус).

¹⁸ Не збереглося. Нині на розі вул. Соборна та Соловйова (Соборна, 43/Соловйова, 1).

¹⁹ Нині вул. Соборна, 35.

²⁰ Нині вул. Соборна, 34.

²¹ Нині вул. Петлюри, 24.

²² Не збереглося. Нині вул. Червонохрестівська, 1.

²³ Нині вул. Грушевського, 17.

²⁴ Нині вул. Пушкіна, 38.

²⁵ Не збереглося. Нині територія Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського.

²⁶ Нині вул. Брацлавська, 92 (споруда сучасної школи поглинула стару будівлю).

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК¹

А

Абрамов Олександр 272
Адаменко Прокіп Якович 7
 Адасовська М. (Заньковецька М.) 188
Александров Павло Миколайович 7, 266, 268
Александрович Юрій (Георгій) Семенович 7–9
Алмазо(і)в Олекса Дмитрович 9–10
 Андерс Владислав 14
 Андреев Леонід 151
 Антонович Володимир 218
Антошко Кузьма Давидович 10–11
 Анфіногенський 282
 Арандаренко Олена Іванівна 140
 Артем 58
Архипенко Євген Порфирівич 11–12, 281
 Архипенко Олександр 11
 Ашкаренко Г. 188

Б

Бабенко Олександр Калістратович 12–13
Бабій Олекса 13
Базилевський Павло Михайлович 13–14
Базильський Гаврило Макарович 14–15, 263
Базілевич Олександр Васильович 15–16, 279, 283
 Балабан Олександр 16
Балабан Яків Андрійович 16
 Балицький М. 285
Барановський Христофор Антонович 16–17, 218, 289
 Баскаков В. 270
Бачинський Іван Кирилович 17, 271
Безпалко Йосип Іванович 18
Безручко Марко Данилович 18–19
Бенцаль Микола Гнатович 19, 259
 Бень В. 113
Бернадський 20
Битинська Ольга Оверківна 20
Битинський Микола Оверкович 20–22
 Біденко Йосип 95
Бізанц Альфред 22–23
Біли(і)нський Михайло Іванович 23–25
 Біллер Генріх 282
Білозор Володимир 25, 185, 229
 Білон Петро 22
 Біляшівський Микола 88
 Блоха 85
 Бнінський Роман 68
Боб Іван Яремович 26, 278
 Богацький Г. 268

Богуславський Євген Семенович 16, 26–27, 207
Божко Юхим 27–28, 168, 235, 283
 Болбочан Петро 10, 79, 200, 240
 Бомарше П'єр 73
 Бондар (брати) 279
Бондаренкова Олеся 28
Боржковський Валер'ян Васильович 28–29, 282
 Бразуль-Брешковський Євген 277
 Бредов Микола 286
Брезкун Кость Онікійович 29–30
Бржозовський І. 30, 279
Брілінг Густав Вольдемарович 30–31
Бронський В'ячеслав Михайлович 31
Бубела Петро 32
 Будзило 231
 Будьонний Семен 19
 Бузько Дмитро 85
 Бульба-Боровець Тарас 48, 80
 Бунт Павло 278
Бурко Демид Григорович 32–33
Бучма Амвросій Максиміліанович 33–34, 69, 192, 259, 284

В

Ваксман Міріам Аронівна 66
 Василько Василь 284
Васильченко Степан Васильович (справж. Панасенко) 34–35
Веремкович Борис Дементійович 35
 Верещака М. 85
 Винниченко Володимир 17, 174, 230, 232, 259, 273, 281
Вишнівський Олександр Йосипович 35–36
Відибіда Петро Порфирівич 36–37, 147, 231, 278
Вікул Микола Павлович 37–38, 58, 85, 108, 150, 220, 261
Вікул Сергій Павлович 38–39
 Вінтоненко П. 37
 Вінчевський М. 62
Вітик Семен Гнатович 39
Вовк Андрій Михайлович 39–40, 278, 279
Волинець Ананій Гаврилович 29, 40–41, 56, 127, 144, 149, 150, 231, 260, 282, 287, 288
 Волинець Гаврило 40
 Волинець Мотря 40
Волох Омелян Іванович 41–42, 86
Волошиновський Йоахим Августинович 42–44, 194
Вольф Арнольд 22, 44–45, 103

¹ Напівжирним шрифтом виділено персональні статті.

Воронюк Василь 45
Врублевський Григорій Петрович 45, 277
Врублевський Микола Євтихійович 45

Г

Габсбург Василь 148
Гавронський Віктор Костянтинович 45–46
 Гадзиківська Феодосія Гаврилівна 46
Га(о)дзиківський Іполит Якович 46, 292
Гаєвський Іван Тимофійович 46–47
 Гайворонський Михайло 252
Гайдукевич Остап Миколайович 47
Галайчук Володимир 47
Галушак Пилип Семенович 47
 Гальбе Макс 73, 259
Гальперин Федір Арсенович 47
Га(о)льчевський Яків Васильович 20, 47–49, 233
Гандзюк Яків Григорович 49–50, 92
Ганицький Володимир 50
Ганько Михайло Петрович 50, 277
 Гауптман Гергарт 73, 76, 259
Гачкевич Осип [Іванович] 50–51
Гейден Дмитро Федорович 51–52, 94, 95, 143
Герасименко Антон Григорович 52
 Гербель Сергій 277
 Гижицький Ю. 268
Гіжовська Марія 52
 Гіренко, отаман 96
 Гірняк Володимир Йосипович 53, 54
Гірняк Йосип Йосипович 53–54, 73, 151, 192
Гірняк Никифор Йосипович 25, 53, 54–55, 151, 222, 285
 Гірняк Юліан Йосипович 53, 54
 Гоголь Микола 35
Гоголь Павло Кирилович 55
Голіцинський Клавдій Миколайович 55
 Головатенко 282
 Головінський Юліан 287
Головчук Данило Іванович 55–56
Голуб Іван Остапович 56, 127, 260, 287
 Голубенко М. 291
 Голубович Всеволод 61, 133, 180, 230
 Гольчевський Василь Лукович 48
 Гольчевський Роман Якович 48
 Гольчевський Федір Васильович 48
Гончаренко Аверклій (Аверкій) Матвійович 56–57
Горбанюк Никифор Романович 57–58
 Горбанюк Параскева 58
 Горбанюк Роман Феодосійович 58
Гординський Теофіл 58
 Гордієнко Кость 9, 172
Греків Олександр Петрович 58–59, 85

Григоренко Грицько (справж. Судовщикова-Косач Олександра Євгенівна) 59–60
Григоріїв Никифор Якович 60–61
Григорович-Барський Павло Павлович 61–62

Грінченко Борис 43
 Гріщенко А. 124
Губерман Овсій Маркович 62
Гудима Віталій Авксентійович 62–63
Гулий (Гулий-Гуленко) Андрій Олексійович 63–64, 286
Гурська Олеся 64
Гусаков Пилип Миколайович 15, 65, 277
Гут-Ковальов Володимир Трифонович 65–66

Г

Галаган Павло 130
Гольдельман Соломон (Симон) Ізраїльович 66–67
Грохольський Здзіслав Станіславович 67–69

Д

Давидовський Григорій Митрофанович 69–70
Данилов Леонід Григорович 70
 Данілов В. 143
 Данченко Олександр 27
Даценко Володимир Дмитрович 70–71
Дашкевич Роман Іванович 71–72, 222
 Дашкевич Ярослав Романович 72
 Дворжак Антонін 83
 Денікін Антон 237, 252
Дерімов Тимофій Данилович 72, 279
 Дефо Даніель 151
 Дидинська Надія Іванівна 48
Добровінський Моше (Мойсей) 72
Добровольська Олімпія Остапівна 72–73
Добротворський Йосип Михайлович 73
Добрянський Агатон 74
Довгаль Спиридон (Свирид) Микитович 74–75
 Довженко Олександр 132
Долуд Андрій Данилович 75–76
 Дорошенко Петро, гетьман 83, 86
 Драганова І. М. 254
 Драгоманов Михайло 21, 60, 187, 211, 248, Драгоманови 60
Драк Матвій Ілліч 76
Дудич Володимир Самійлович 77–78, 173, 193, 207, 283, 284
Духовний Бенціон Ізраїлевич 78
Дядинюк Прокопій Авакумович 78–79
Дяченко Петро Гаврилович 79–80, 213, 248
Дячук Авксентій Хомович 80–81

- Е**
 Ейхгорн Герман фон 276
 Ерле Альфонс 287
- Є**
Євтухів Олександр Юрійович 81
Євшан Микола Йосипович (справж. Федюшка) 82
Ємець Василь Костянтинович 82–83
Єрошевич Петро Костянтинович 83–84, 95, 280
- Ж**
Жаханевич В'ячеслав Йосипович 84
Жоткевич (Жодкевич) Василь 84
 Жуковський Олександр 276
 Жуматій Марія Оксентівна 48
 Журавльов 282
- З**
 Заболотний Данило 85
Заболотний Семен Федорович 85–86, 96, 108, 220, 292
Загородський Олександр Олександрович 86–87
Залевський Болеслав Миколайович 87–88
 Залізник Максим 138, 245, 251
Зборовський Іполит Чеславович 88–89, 184, 195, 210, 219, 236
 Зелений 260
 Зель 281
 Зозуля Ю. 90
Зосімат Дмитро Герасимович 89–90
 Зубрилін Ігор 272, 273
- І**
 Іванусь Єфрем 292, 293
 Івашкевич 247
 Ізбицька (Кшиненко) Х. 168
 Ільницька Софія 90
Ільницький Семен Якович 89–90
Ірчан Мирослав (справж. Баб'юк Андрій Дмитрович) 90–91
- Ї**
Їжак Микола 91
- К**
 Каменів Лев 95
 Камінський В'ячеслав 8
- Капустянський Микола Олександрович 15, 23, 36, 45, 91–93, 109, 114, 148, 191, 197, 212, 226, 227, 246, 259, 262**
 Карабчук 282
 Карпенко-Карий Іван 33, 188, 219, 220
Карпінський Фіогност Африканович 93
Качеровський Микола Олександрович 93–94
Кашинський Михайло Павлович 94
Кашуба Петро 94
 Квітка-Основ'яненко Григорій 187
 Киріченко 277
Кисельов Сергій Іванович 94–95, 277–279
Кицай Омелян Григорович 95–96
Кірієнко Олексій Касьянович 96
 Климкевич Р. 12
Коваленко Семен А. 15, 42, 64, 80, 87, 96, 173
Коваленко Юхим Іванович 96
Коваль-Медзевцький Микола Опанасович 97
Ковенко Михайло Микитович 97
 Ковтунович Костянтин 285
Козак Володимир Петрович 97–98
 Козир-Зірка Олекса 65
 Козловський Л. 189
Козоріс Михайло Кирилович (Кирович) 98–99, 278
Колодяжний Євген Андрійович 99–100
 Коляда Микита 285
Кондратченкова Анна 100
Кондрашенко Микола Пилипович 100
Кондрашко Трофим Степанович 101–102
 Кониський Олександр 139
Коновалець Євген Михайлович 22, 44, 65, 93, 102–103, 118
Копельчук Пилип Степанович 103
Копестинський Іван Григорович 103–104
 Корнілов Лавр 270, 271
Корчак-Чепурківський Овксентій Васильович 104–105, 281
Корчинський Михайло Агафонович 105–106, 281
 Косач Михайло 60
 Косачі 60
Косенко Іларіон Федорович 106–107, 235
Косович Іван 107
 Костанді Киріак 76
 Костіцин Володимир 128, 272
 Костюк Григорій 222
Котенко (Котенко-Шевченко) Михайло Самійлович 107–108
 Котляревський Іван 43
 Котовський Григорій 51, 96, 287, 291
 Которович Надія Іванівна 48
 Кохель Т. 10
 Кошмак Д. 278
Кошовий Яків Андрійович 85, 108, 292

Кравс Антін 14, 80, 93, **108–109**, 148, 191, 203, 216, 283
Крамаренко Іван Сергійович 109, 231
Красний Пінхас Абрамович 110, 183
 Красоленський Володимир 282
 Красуцька Юзефа Станіславівна 126
Крекотень Іван Фотійович 110
 Кречевський П. 22
 Кречет О. 65
Кривецький Михайло Єремійович 111
 Криворучко Федір 277
 Крижанівський В. 69
 Крижанівський Є. 277
 Крижанівський М. 90
Крижанівський Федір Іванович 111
 Криленко Микола 258
Кричинський Олґерд Костянтинович 111–112
 Кривницький Марко 188
Крушельницький Антін Владиславович 112–113
 Крушельницький Іван 112
 Крушельницький М. 69
Кудрявцев Павло Омелянович 113–114
Кузьминський Олександр Хомич 114–115
 Куліш Микола 53
 Купчинський Роман 252
 Курах Михайло 125, 285
 Курбас Лесь 19, 53, 72, 73, 132, 192
Куриленко Михайло Прокопович 115–116
Курманович Віктор Йосипович 116–118
Куцяк Петро Васильович 118–119
 Куц Віктор 93
 Куцук 293

Л

Ладиженський Геннадій 76
Лампіга Трохим 119
Лебедович Іван Теодорович 47, 50, 53, 58, 91, 94, 107, **119–120**, 144, 149, 165, 168, 185, 186, 213, 229, 239, 262
Лебедович Стефанія 120
Лебідь-Юрчик Харитон Михайлович 120–121
Левитський Микола Григорович 121–122
Левицький П. 122, 279
Левченко Прокіп Іванович 96, 122–123
Лейбельман Ісаак Наумович 123
 Лемені-Македон М. 277
 Леонтіїв Віктор 277
Леонтович Микола Дмитрович 62, 69, **123–124**, 251
 Лепкий Левко 252
Лизанівський Іван Миколайович 124–125
Линкова Настя 125
Липа Іван Львович 126, 281
 Липа Юрій 126

Липинський В'ячеслав 199
 Липківський Василь, митрополит 175
 Лисенко Микола 33, 72, 83, 124, 192, 209
 Лисняк Омелян 256, 285, 287
Лисогор Степан Омелянович 41, 56, **126–127**, 128
Лисогорова Йосипина (Юзефа) 127–128
 Литвиненко-Вольгемут Марія 6
Литвицький Миколай Олексійович 128–129
Лівицький Андрій Миколайович 37, **129–130**, 155, 179, 180, 289
Ліпкань В. 130, 280
Ліпкін Олександр Ксенофонович 131, 277
Лісовий Прокіп 131
 Ліст Ференц 83
 Лозан Ганна Олександрівна 131
 Лозан Іван Іларіонович 131
 Лозан Марія 131
Лозан Федір Іванович 131
Лозинський Йосип Юстинович 131
 Лола О. 283
Лопатинський Фавст Львович 131–132, 284
 Лоський Костянтин 99
Лотоцький Олександр Гнатович 118, **132–133**
 Луцький О. 287
 Львов Георгій 105
 Львов О. 266
Любинський Микола Михайлович 121, **133–134**
 Любомирський Григорій 209
 Люлько Ф. 88
Ляйнберг Соломон Якович 134–135
Ляшок Василь Якович 135
Лященко Сергій 135

М

Магдієв М. 279
 Мазепа Іван, гетьман 13, 228241,
Мазепа Ісаак Прохорович 3, 24, 67, 79, 101, 110, 116, 130, **135–137**, 138, 155, 156, 166, 172, 180, 206, 217, 245, 286, 288, 289
Мазуренко Юрій Петрович 137
 Маївка Віра Омелянівна 161
 Макаренко 291
Макаренко Омелян Іванович 137–138, 288
 Маковський 282
 Максимович С. 259
Макух Іван 136, **138**
 Маланюк Євген 15, 23, 36, 45, 93, 109, 114, 148, 191, 197, 212, 226, 227, 247, 259, 262
 Мальшевський Вітольд 62
Мальований П. 139, 279, 280
Мандзенко Йосип Полікарпович 139
Маркович Дмитро Васильович 89, **139–140**, 231, 266, 268, 273, 281

Маркович Лев Дмитрович 140
 Маркович Лідія Дмитрівна 140
Марковський Іларіон Герасимович 140–141
Мартос Борис Миколайович 3, 18, 110, 112,
 124, 136, **141–142, 158, 166, 172, 214,**
 215, 241, 245
Марцинковський Михайло Михайлович 142
Мас (Маас) Аріст Арістович 142–143
Матеюк Антоній Васильович 143–144
Махницька Марія 144, 263
Махомета Денис Прокопович 144–145
Мацієвич Кость Адріанович 145–146, 281
Мачушенко Володимир Сидорович 146–147,
 195, 268
 Меленцій 285
Мельник Оксентій Федорович 147
Мельник Т. Д. 147
 Мельниченко С. 278
 Мерман О. 266
Микитка Осип 134, 147–148, 285, 295
Микитюк Григорій 148–149
 Микола II 68, 198
Миколайчук Іван Маркович 149–150
Мироненко-Васютинський Понтій Семенович
150
 Мікось, полковник 213
 Міллер Михайло 12
Мневська Галина Іванівна 150–151
Мороз В. 151, 279
Мосевич С. 151, 279
Мосендз Леонід Маркович 151–152
Москаленко 152
 Моцарт Вольфганг Амадей 83
 Мстислав, архієпископ *див.* Скрипник
 Муравйов Михайло 83, 86, 102, 172, 181, 203
 Мурашко Микола 30, 234

Н

Нагорний Степан Васильович 152
Назарук Осип Тадейович 152–153, 281
 Нечай 58
Нечипоренко Прокіп Іванович 153
 Никанор (Абрамович), митрополит 32
Никонів Наум Архипович 153–154
Ніковський Андрій Васильович 88, 154–155,
 289
Новаківський 155
Новинюк Л. В. 155
Носальський М. І. 156

О

Оводов Микола 131, 267, 280, 294
Огієнко Іван Іванович (митрополит Іларіон)
 48, 83, 100, 101, **156–157, 179, 180, 281,**
 289

Огородник Яків Андрійович 29, 157–158
Одрина Дмитро Антонович 158
Озерянський Іван Юхимович 158–159
 Олесь Олександр 187
 Олтаржевський Іван 128, 267
Омелянович-Павленко Михайло Володимиро-
вич 79, 93, 159–160, 285, 287
Онипко Ю. 160
Онищук Артем Євгенович 38, 58, 161, 293
Оніхімовський Віктор Павлович 161
 Опока Микола 285
 Оскілко Володимир 92
Остапенко Сергій Степанович 3, 11, 24, 37,
 66, 104, 111, 126, 142, 146, 153, 156, **161–**
162, 174, 183, 195, 230, 243, 248, 281
Островський Володимир Павлович 162–163
Ощановський Василь Іванович 163–164

П

Павлик Михайло 98
Павличенко Тимофій (Тиміш, Тома) Карпович
164–165
Павловський Олексій Іванович 165, 279
Пакетников 165
Палажій Лука 165
Паливода Іван Симонович 165–166
 Паліїв Дмитро 285
 Пастухов М. 278, 279
Пашенко-Шульмінська Олімпіада (Олімпія)
Михайлівна 166–167
Пекарчук Іван Тимофійович 167–168
Пелех Василь 168, 185
 Петлюра Олександр 22
Петлюра Симон Васильович 10, 11, 13, 16,
 18, 21, 22, 34, 47, 48, 62, 67, 72, 83, 85, 92,
 99, 103, 106, 110, 122, 125, 130, 136, 137,
 139, 154, 155, 160, **168–170, 171, 173,**
 177, 181, 189, 199, 200, 208, 212, 213, 224,
 226, 228, 234, 237, 239, 240, 242, 246, 256,
 259, 273, 281–284, 288, 290, 291, 295
Петренко Петро Тихонович 170–171
 Петренко Тихон 171
 Петрицький Михайло 79
Петрів Всеволод Миколайович 47, 93, 171–
173
 Петровський Григорій 42, 282
Петрушевич Євген Омелянович 170, 173–
174, 212, 237, 246, 284, 295
 Петрушевський Василь 209
 Пилипенко Ганна Кузьмівна 56
Пилипчук Пилип Каленикович 174, 281
 Пирогов Микола 51, 104, 226, 264, 265, 282
 Пілсудський Юзеф 43, 67, 136, 140, 154,
 169, 170, 174, 200, 288
 Плахотнюк Іов 37, 290, 292
Погорілко Павло Феррапонтович 174–175

Подвойський Микола 282
 Поліщук Іван 292
 Поліщук Клим 150, 151
 Полуботок Павло 93, 247
Поляков Борис Абрамович (справж. Зун) 176
Попсуй-Шапка Митрофан Антонович 176
Порохівський Гнат Ярмилович 176–177
Почняк 178
Прель А. П. 178
Прель Микола Олександрович 178
Приходько Віктор Кіндратович 7, 115, 116, 157, 178–180, 208
Прокопович В'ячеслав Костянтинович 3, 17, 37, 106, 133, 136, 155, 156, 161, 180–181, 190, 206, 217, 289
Пугач Ісак Михайлович 181, 220
 Пугач-Кравченко 58
 Пчілка Олена 54, 60
П'ясецький Петро Юрійович 181–182

Р

Радбіль Юхим Веніамінович 182
 Раєвська Марія 42
 Разгільдєєв П. 272
Рафальський Леонід Васильович 182, 277
Рачовський Костянтин Йосипович 182
 Ребендер 110
Ревуцький Аврам (Авраам, Авром) Шмуелович 183, 280, 281
Рекка Максим Йосипович 183–184
Ренненкамф Павло Миколайович 184, 277
 Рехліс 283
 Риб Є. 209
 Ридз-Смігли Едвард 18
Рижій Іван Петрович 184, 279
Рихвальський (Абрільба-Рихвальський) Йосип Григорович (Георгійович) 184–185
Ріпецький Мирослав 185
 Родзянко Михайло 266
 Романов М. 270
Романюк Микола 186
 Рона Й. 132
 Русавська Мотрона Іванівна 48
 Русов Олександр 186
Русова Софія Федорівна 186–187

С

Савицький Михайло Іванович 187
 Савостьянов Олександр 266
Садіков Павло Сергійович 187
 Садовська-Барілотті Марія 188
Садовський Микола Карпович (справж. Тобілевич) 33, 69, 188–189, 220
 Саксаганський Панас 188, 220
Саліков Ігнатій Петрович 189

Саліковський Олександр Хомич 189–190, 289
Сальський Володимир Петрович 41, 48, 92, 190–191, 212, 237, 246, 287, 289
Самійленко Поліна Микитівна 156, 191–192, 284
Саморуха Парфен Никифорович 192
Самулевич Павло Олександрович 192
 Сапунов 284
 Саранча 282
Сведерський Валери (Валерій) Миколайович 192–194
Свенціцький Олександр Миколайович 194
Северинчук Петро Володимирович 194
 Севрюк Олександр 121
 Семенов 284
 Семесенко Іван 56, 285
Сенижакова Павлина 195
Сенокосов Іван Якимович 195, 277
 Сеньотович-Бережний В'ячеслав 12
 Сераковський Зигмунт 219
Симонів Дмитро Львович 195
 Симоновська Валентина Захарівна 257
Синявський Степан Федорович 196
 Сікевич Володимир 86
Сімашкевич Микола Васильович 196
 Сінклер Аптон 33
Сінклер Володимир Олександрович 92, 93, 196–197
Сі(е)ньков Гнат Захарович 197
 Сірко Іван, отаман 11, 127
 Січинський Володимир 12
 Січкоріз Анастасія 232
 Складаний-Сікорський, полковник 122
 Скоробогач-Богуцький Ф. 266
Скоропадський Павло Петрович 7, 17, 29, 37, 49, 59, 83, 86, 92, 102, 113, 122, 144, 146, 157, 163, 169, 170, 180, 198–199, 225, 257, 260, 273, 274, 279
 Скоропадські 199
Ско(а)тинський Йосип Кузьмич 199
Скрипник Степан Іванович (патріарх Мстислав) 199–201
 Слащов Яків 259
Слуцький Ізраїль Якович 201, 283
Смерчинський Сергій Степанович 201
Смолич Юрій Корнійович 201–202
 Снегов (Фалікзон) Олексій 282
 Соколов А. 293
 Соколовська Євдокія Данилівна 202
Соколовська Олександра Тимофіївна 202
 Соколовський Василь 202
 Соколовський Дмитро 202
 Соколовський Олекса 202
 Соколовський Тимофій Кирилович 202
 Солтус Клим 293
 Сосюра Володимир 42

Спектор 282
 Стадник Йосип 19, 83
Станимир Осип 202–203
 Старицький Михайло 53, 188, 220
Стаховський Микола Ананійович 204–205,
 268, 269
 Стемповський Єжи 206
Стемповський Станіслав Губертович 205–207,
 267, 278
 Степанишин 290
 Степанів Олена 72
Степура Григорій Калістратович 95, 207–208,
 273, 280
 Стефаник Василь 98
 Стеценко Вадим 208
 Стеценко Кирил Вадимович 209
Стеценко Кирило Григорович 208–209
Стратієнко Михайло Федорович 209–210
 Струк І. 286
Сумневич Федір Олександрович 210–211

Т

Тарнавський Мирон 211–212, 237, 246, 256,
 284, 285, 295
 Тарногородський Микола 272
Татарський Василь 212–213
Твердохліб Михайло 213
Тележинський Михайло Теодорович 213–
 214
Темницький Володимир Миколайович 214–
 215
Теодорович Іван Федорович (митрополіт
 Іоанн) 200, 215
Терлецький Микола 216
 Тиктор Іван 253
Тимошенко Степан Прокопович 216–217,
 289
 Тимошук Я. 281
Тиравський [Євген Платонович] 217
 Тихомиров Д. 166
Тишкевич Михайло Станіславович 217–218
 Тищенко 282
Тітаренко Андрій Матвійович 218–219, 277
Ткачук Михайло Герасимович 219
 Тобілевич Іван *див.* Карпенко-Карий І.
Тобілевич Софія Віталіївна (уродж. Дитків-
 ська) 219–220
 Тобілевич-Кресан Марія 219
 Точило-Гурський О. 65
 Траугутт Ромуальд 267
Трейко Іван Демидович 220
 Троцький Є. 270
Троцюк Остап (Євстафій) Варфоломійович
 221
 Труфанов В. 266

Трясило Тарас, гетьман 171
Турок Михайло 221–222
 Турчин 285
Тустановський Григорій Леонтійович (Деми-
 дович?) 222–223, 283
Тютюнник Василь Никифорович 27, 92, 191,
 197, 223–224
Тютюнник Юрій Йосипович 20, 24, 73, 114,
 170, 215, 224–226, 233, 250, 287

У

Удовиченко Олександр Іванович 35, 36, 75,
 80, 92, 113, 160, 226–227, 237, 244, 247–
 249, 256, 286–288
 Українка Леся 10, 43, 60, 76, 100, 174
Ульченко 227
Урбанський 228
Ухів Іван Мокійович 228–229
 Ушинський Костянтин 13

Ф

Фанстиль Анатолій 173, 279
 Федак С. 281
 Феденко Панас 286
Фединська-Білозор Марія 25, 229
 Фенглер Борис 273, 282
Фещак Яким 120, 229
Фещенко-Чопівський Іван Адріанович 229–
 230, 281
 Філіппов (Едельштейн) Євген 282
 Франко Іван 33, 43, 53, 60, 73, 76, 98, 125,
 151, 192, 220, 221, 259, 286
 Фрейліх Марія Петрівна 29

Х

Хазанов З. С. 231
Харусь Микита Іванович 231–232
Харченко Семен Васильович 232–233
 Хвиля Андрій 285
Хижий Сімеон Матвійович 233
Химерик Василь Феодосійович 233–234
 Хмельницький Богдан 57, 208, 248, 254,
 280, 294
Холодний Петро Іванович 234–235, 289
Хословський (Сухоручко-Хословський) Борис
Борисович 235–236
Христин Іван Сергійович 236
Христин Яким Гнатович 236

Ц

Царенко Євген Володимирович 236–237
Ціріц Густав 237–238
 Цісар Іов 292

Ч

Чабанівський Василь Федорович 238
Чайківський Теодор 239
 Чайковський Петро 83
Чалий 239
Чеботарів Микола Юхимович 239–241
Чекурда Анатолій Пилипович 241
 Ченцова Зінаїда Михайлівна 118
 Черкасенко Спиридон 187
Черкаський Теофан Васильович 241
Чехівський Володимир Мусійович 24, 37, 126,
 142, 153, 156, 174, 180, 183, 195, 214, 230,
 241–242
 Чехівський Микола 241
Чечель Петро Іванович 242–243
Чижевський Григорій Павлович 243, 281
 Чижевський Павло 243
Чміль Борис Федорович 243–244
Чорній-Лучко Володимир Ілліч 244
Чорноморець Володимир Павлович 244–245
 Чуприна Андрій 37, 291
 Чуприна-Чехівський Олекса 241

Ш

Шадлун Микола Якимович 245
Шаманек Альфред 212, 237, 245–246, 256
Шандрук Павло Феофанович 172, 213, 247–
 248
 Шаповал Микита 232
Шаповал Олександр Андрійович 248–249,
 281
 Шварцбард Самуїл-Шльома 110, 137, 170,
 228
Шевченко 249
 Шевченко Тарас 16, 33, 43, 51, 53, 61, 76, 83,
 132, 133, 186, 221, 222
 Шевчук Данило 58, 293
 Шекспір Вільям 33
Шепарович Едмунд 249–250
 Шепарович Фелікс 249
Шепель Яків Матвійович 62, 171, 231, 250,
 282, 283, 285, 293
 Шептицький Андрей, митрополит 72, 185

Шерр Борис Романович 250–251
Шило Михайло 251
Шиянов Григорій Сергійович 251–252
Шкрумеляк Юрій Андрійович 252–253
Шмігельська-Климкевич Ірина 253–254
 Шопен Фридерик 83
 Шостаковський П. 268, 269
 Штефан І. 128
 Штук Ф. 76
 Шульга Галина Іллівна 254
Шульга Ілля Максимович 254
 Шульга Лідія Вікторівна 254
 Шульгін Василь 94
Шура-Бура Іван Леонтійович (Лукич) 254–256
 Шухевич Роман 256
Шухевич Степан Євгенович 256

Щ

Щи(є)риця Юхим Онуфрійович 257–258, 282
 Щорс Микола 282

Ю

Юденич Микола 71
Юнаків Микола Леонтійович 117, 258–259
Юра Гнат Петрович 33, 259–260, 284
Юрченко Іван Демидович 260–261
 Юрченко Л. 271
 Юшневський О. 266
 Ющенко Олександр 25, 263

Я

Яворський Б. 123
Яворський Сергій Іванович 58, 250, 261, 293
Якерсон Семен Самуїлович 261–262
 Якір Йона 287
 Яковлев В. 15
 Якубенко Ю. 37, 46, 290, 291
Якубів Михайло 262–263
 Якубович 260
Янів Юрій 262–263
 Ярошинський Францішек 68
Яшниченко Микола Йосипович 263

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

А

Австралія 200
 Австрія 37, 53, 54, 59, 71, 72, 84, 87, 108, 111, 115, 118, 137, 138, 152, 155, 170, 199, 203, 249, 253
 Австро-Угорщина 18, 19, 22, 25, 32, 33, 37, 39, 44, 47, 50, 53, 54, 56, 71, 74, 82, 90, 94, 98, 102, 108, 116, 119, 124, 134, 138, 147, 153, 173, 185, 195, 198, 202, 211, 214, 216, 221, 229, 237, 239, 245, 252, 253, 256, 275
 Азербайджан 112
 Актюбінська область, нині Казахстан 151
 Альгранж, Франція 245
 Амберг, Німеччина 256, 257
 Америка 166, 229, 261
 – Південна 17, 200
 Ананьїв (нині Одес. обл.) 31, 61, 85, 88, 224, 249
 Ананьївський повіт 108
 Андрушівка (нині Житом. обл.) 217, 218
 Аргентина 228
 Арсенівка 65
 Артемівськ (нині Бахмут, Донец. обл.) 199
 Архангельська губернія 181
 Астрахань, РФ 251
 Аугсбург, Німеччина 130, 135, 171
 Ачинськ (нині Красноярський край, РФ) 28
 Ашафенбург, Німеччина 21

Б

Бабин (нині Іллінец. р-н, Вінн. обл.) 148
 Бабино (нині Старосамбір. р-н, Львів. обл.) 56, 229
 Бабчинці (нині Чернівець. р-н, Вінн. обл.) 131, 292
 Багринівці (нині Літин. р-н, Вінн. обл.) 49, 50, 80
 Базар (нині Народиць. р-н, Житом. обл.) 254, 255
 Байківка (нині Калинів. р-н, Вінн. обл.) 109
 Байройт, Німеччина 21
 Балинці (нині Снятин. р-н, Івано-Фр. обл.) 253
 Балки (нині Бар. р-н, Вінн. обл.) 87
 Балта (нині Одес. обл.) 85, 219, 222, 249
 Балтський повіт 64, 85, 96, 108, 139, 201
 Балтський район 85, 88
 Бар (нині Вінн. обл.) 15, 19, 45, 48, 65, 87, 150, 160, 171, 216, 225, 262, 272, 278, 286, 287, 289, 290, 291
 Барилів (нині Радехів. р-н, Львів. обл.) 211
 Баришівка (нині Київ. обл.) 196
 Барський район 45, 65, 150
 Бахмут *див.* Артемівськ

Белз (нині Сокал. р-н, Львів. обл.) 117
 Белзький повіт 218, 221
 Бендери, Молдова 188
 Бендзин, Сілезьке воєводство, Польща 197
 Бердичів (нині Житом. обл.) 9, 16, 40, 60, 103, 110, 135, 177, 181, 202, 213, 222, 242, 246
 Бердичівський повіт 62, 110, 149, 181, 202, 213, 217, 261, 293
 Бердянський повіт 18, 262
 Берегове (нині Закарп. обл.) 205
 Берегомет (нині Вижниц. р-н, Чернівець. обл.) 108
 Бережани (нині Терноп. обл.) 47, 112, 144, 290
 Бережанка *див.* Татарка
 Бережанський район 22, 44, 47, 108
 Березівка (нині Чернівець. р-н, Вінн. обл.) 147, 278, 291
 Березівка *див.* Березова
 Березова (нині Березівка, Чернівець. р-н, Вінн. обл.) 147
 Березова Лука (нині Гадяць. р-н, Полтав. обл.) 79
 Берізки-Чечельницькі (нині Чечельниц. р-н, Вінн. обл.) 85, 293
 Берлін, Німеччина 21, 24, 38, 54, 81, 83, 121, 173, 183, 199, 213
 Бершадський район 88, 140, 141, 160, 191, 225, 236, 293
 Бершадь (нині Вінн. обл.) 40, 85, 86, 183, 227, 292
 Бессанкур, Франція 180, 181
 Бессарабія 28, 63, 78, 139, 243, 246
 Бессарабська губернія 66, 244
 Бельці, Молдова 244
 Біла Підляська, Польща 116
 Біла Церква (нині Київ. обл.) 83, 175, 191
 Білки (нині Іршав. р-н, Закарп. обл.) 21
 Білокуракіне (нині Луган. обл.) 10
 Білолуцьк (нині Новопсков. р-н, Луганс. обл.) 86
 Білопілля (нині Сумс. обл.) 97
 Білоусівка (нині Тульчин. р-н, Вінн. обл.) 46, 292
 Біляни-Шаргородські (нині Чернівець. р-н, Вінн. обл.) 278
 Більський повіт 116
 Бірзула (нині Подільськ, Одес. обл.) 146, 224, 227
 Близький Схід *див.* Схід
 Блоне, Швейцарія 151
 Бобринець (нині Кіровоград. обл.) 63
 Бобринецький повіт 188
 Бобринська (нині ім. Тараса Шевченка, Сміла, Черкас. обл.) 64

Богодухівський повіт 82
 Богодухівський район 82
 Болгарія 122, 146
 Бондурівка (нині Чечельниц. р-н, Вінн. обл.)
 96
 Борзна (нині Черніг. обл.) 254
 Борзнянський повіт 34, 235
 Борисів, Білорусь 30
 Борислав (нині Дрогобиц. р-н, Львів. обл.) 71,
 216
 Боришківці (нині Хмельн. обл.) 222,
 Борівка (нині Чернівець. р-н, Вінн. обл.) 149
 Боровиця (нині Чигирин. р-н, Черкас. обл.)
 257
 Борсуки (нині Лановець. р-н, Терноп. обл.)
 247
 Борщів (нині Терноп. обл.) 87, 227
 Ботієве *див.* Цареводарівка
 Бочківці (нині Хотин. р-н, Чернівець. обл.) 228
 Бразилія 16, 76, 215
 Браїлів (нині Жмерин. р-н, Вінн. обл.) 148,
 232, 247, 274, 283
 Братислава, Словаччина 152
 Брацлав (нині Немирів. р-н, Вінн. обл.) 23,
 41, 44–46, 56, 80, 85, 90, 109, 127, 148,
 167, 259, 275, 287, 290, 292
 Брацлавський повіт 10, 26, 36, 38, 46, 47,
 52, 57, 58, 64, 65, 68, 80, 85, 100, 122, 123,
 134, 146, 148, 152, 161, 164, 165, 184,
 186, 194, 202, 213, 241, 249, 250, 266, 268,
 269, 272, 274–279, 292, 293
 Брацлавщина 27, 54, 56, 147, 166, 220, 250,
 276, 285, 290
 Брашов, Румунія 177
 Брест, Брест-Литовський, Брест-Литовський (ни-
 ні Білорусь) 121, 130, 134, 161, 162, 244
 Брно, Чехія 263
 Броди (нині Львів. обл.) 24, 211, 212
 Бродівський повіт 211
 Бродівський район 211
 Бронниця (нині Могилів-Поділ. р-н, Вінн. обл.)
 132, 228
 Брусилів (нині Житом. обл.) 156
 Брюховичи (нині у складі Львова) 253
 Брянщина, РФ 79
 Будапешт, Угорщина 211
 Будище (нині Звенигород. р-н, Черкас. обл.)
 224
 Буенос-Айрес, Аргентина 228
 Буковина 18, 39, 52, 88, 105, 108, 133, 148
 Булаї (нині Погребищ. р-н, Вінн. обл.) 213
 Бурти (нині Шполян. р-н, Черкас. обл.) 60
 Бурятія, РФ 137
 Буськ (нині Львів. обл.) 50, 168, 173, 185
 Буський район 216
 Буффало, США 144, 263
 Бухарест, Румунія 11, 64, 146, 177, 230

Бучацький повіт 229
 Бучацький район 229
 Бучач (нині Терноп. обл.) 19, 87, 290

В

Валківський повіт 176
 Ванзеє, Німеччина 199
 Вапнярка (нині Томашпіль. р-н, Вінн. обл.) 10,
 15, 36, 4 0–42, 47, 55, 64, 75, 113, 125,
 160, 165, 170, 185, 198, 210, 225–228,
 241–244, 247, 255, 262, 274, 286, 288
 Варварівка (нині Карлів. р-н, Полтав. обл.)
 165
 Варварівка (нині Красноград. р-н, Харк. обл.)
 153
 Варвинський район 57
 Вармінсько-Мазурське воєводство, Польща
 185
 Вармія, Польща *див.* Вармінсько-Мазурське
 воєводство
 Варшава, Польща 18, 19, 36, 37, 40, 42, 43,
 45, 46, 68, 92, 97, 103, 104, 112, 130, 132,
 133, 146, 155, 163, 169, 172, 174, 189, 190,
 200, 205, 206, 208, 234, 248, 259
 Василівка (нині Тульчин. р-н, Вінн. обл.) 46,
 292
 Васильків (нині Київ. обл.) 191
 Васильківський повіт 145, 158, 208, 236
 Васютинці (нині Бар. р-н, Вінн. обл.) 150
 Ватикан 218
 Вахнівка (нині Липовець. р-н, Вінн. обл.) 202,
 291
 Велика Вільшаниця (нині Золочів. р-н, Львів.
 обл.) 116
 Велика Мечетня (нині Кривоозер. р-н, Микол.
 обл.) 201
 Великий Бичків (нині Рахів. р-н, Закарп. обл.)
 128
 Великий Жванчик *див.* Жванчик
 Великий Токмак (нині Токмак, Запоріж. обл.)
 18
 Великі Загірці (нині Дубен. р-н, Рівн. обл.)
 118
 Великі Сорочинці (нині Миргород. р-н, Пол-
 тав. обл.) 132
 Великі Степанці (нині Степанці, Канів. р-н,
 Черкас. обл.) 64
 Великобританія 13, 14, 57, 155, 171, 205, 230
 Венесуела 81
 Веприк (нині Фастів. р-н, Київ. обл.) 208
 Вербка (нині Летичів. р-н, Хмельн. обл.) 20
 Вербовець (нині Мурованокуриловець. р-н,
 Вінн. обл.) 237
 Верхівка (нині Тростянець. р-н, Вінн. обл.) 280
 Верхні Гаї (нині Дрогобиць. р-н, Львів. обл.) 39
 Верхній Дорожів *див.* Дорожів

- Верхньодніпровськ (нині Дніпропетр. обл.) 126
 Верхньоуральськ (нині Челябінська обл., РФ) 39
 Веселе (нині Запоріж. обл.) 245
 Вила-Ярузькі (нині Чернівецьк. р-н, Вінн. обл.) 107
 Винники (нині Львів. обл.) 126
 Вищий Ташлик (нині Веселівка, Теплицьк. р-н, Вінн. обл.) 292
 Відень, Австрія 23, 39, 59, 67, 93, 97, 103, 108, 112, 138, 153, 183, 211, 214, 246, 249, 250, 253
 Вільно (нині Вільнюс, Литва) 111, 112
 Вільня (нині Радомишль. р-н, Житомир. обл.) 242
 Вінниківці (нині Літин. р-н, Вінн. обл.) 206
 Вінницька область 7, 10, 13, 16, 20, 26, 28, 32, 36, 37, 40, 42, 45, 47, 49, 50, 52, 55, 57, 58, 62, 65, 73, 78, 80, 85, 87–89, 91, 96, 97, 101, 103, 107, 110, 114, 120–123, 128, 131, 132, 135, 140, 143, 144, 146–152, 157, 158, 161, 163–167, 174, 181, 183, 184, 186, 189, 192, 194, 196, 199, 203, 210, 212, 213, 219, 220, 228, 229, 231, 233, 236, 239, 241, 250, 251, 260–263
 Вінницький повіт 28, 50–52, 67, 91, 103, 107, 140, 143, 166, 184, 189, 203, 209, 239, 250, 257, 263, 266, 267, 269, 271, 274, 276, 277, 279, 290, 293
 Вінницький район 50, 109, 194
 Вінниця 4, 7–10, 14–17, 19–21, 24–26, 29–33, 35, 37–39, 44, 47, 48, 50, 51, 53, 55–57, 61, 62, 65–72, 74–77, 81–84, 86, 92, 94–99, 101, 108, 110, 119, 120, 123, 125–132, 135, 136, 139–142, 144, 146, 148, 150–156, 158–163, 166, 168–170, 173–185, 187, 188, 191–193, 195, 196, 198–201, 204–210, 212–216, 221, 222, 224, 227, 229, 232, 233, 235–241, 244, 246, 249–254, 256–263, 266–289, 291, 294, 295
 Вінниччина 3, 4, 19, 75, 80, 90–92, 103, 117, 160, 168, 169, 171, 191, 202, 203, 213, 222, 224, 226, 237, 243, 255, 270, 286, 291
 Вінніпег, Канада 156, 157, 227
 Вінківці (нині Хмельн. обл.) 48, 290
 Вірменія 112
 Вісбаден, Німеччина 198
 Владивосток, РФ 224
 Володавський повіт 143
 Влоцлавек *див.* Леслау
 Вовковинський хутір (нині Вовковинці, Деражнян. р-н, Хмельн. обл.) 20
 Вовчок (нині Бершад. р-н, Вінн. обл.) 140
 Вознесенськ (нині Микол. обл.) 63
 Войнилів (нині Калус. р-н, Івано-Фр. обл.) 82
 Волинська губернія 23, 27, 46, 51, 161, 174, 190, 215, 229, 247, 274, 275
 Волинська область 9, 161
 Волинське воєводство 9, 10
 Волинь 26, 27, 37, 43, 52, 60, 101, 118, 139–141, 163, 176, 177, 185, 200, 213, 215, 261, 273
 Вологда, РФ 139
 Володимир-Волинський (нині Волин. обл.) 213
 Володівці (нині Володіївка, Чернівецьк. р-н, Вінн. обл.) 199
 Волочиськ (нині Хмельн. обл.) 10, 24, 125, 253, 291
 Волочиський район 10
 Волочок (нині Смолен. обл., РФ) 96
 Волощина (нині Бережан. р-н, Терноп. обл.) 47
 Вонячин (нині Городище, Літин. р-н, Вінн. обл.) 250
 Воронівці (нині Хмільницьк. р-н, Вінн. обл.) 42
 Вороновиця (нині Вінн. р-н, Вінн. обл.) 56, 127, 194, 195, 286, 287
 Вупертал, Німеччина 216
 В'ятська губернія 68
- Г**
- Гадяцький повіт 243
 Гадяцький район 79, 243
 Гадяч (нині Полтав. обл.) 60
 Гайворон (нині Кіровоград. обл.) 63, 286
 Гайворонський район 196
 Гайсин (нині Вінн. обл.) 7, 29, 37, 40, 41, 80, 93, 109, 114, 136, 148, 149, 189, 225, 259, 267, 268, 271, 274, 275, 287–289
 Гайсинський повіт, Гайсинщина 7, 29, 30, 37, 38, 40, 41, 46, 64, 96, 97, 108, 120, 122, 123, 128, 147, 149, 157, 165, 192, 196, 202, 227, 260, 266–269, 272–275, 287, 288, 292, 293
 Гайсинський район 7, 40, 46, 80, 97, 120, 128, 148, 149, 160, 192, 225, 259
 Галицький район 56
 Галичина 19, 22, 25, 32, 33, 39, 43, 47, 50, 53, 54, 56, 71, 72, 74, 82, 88, 90, 94, 98, 99, 102, 109, 111, 115, 116, 118, 119, 124, 134, 138, 147, 148, 152, 171, 173, 185, 188, 195, 200, 202, 203, 211, 212, 214, 216, 221, 229, 238, 239, 245, 246, 252–254, 256, 284, 289 – Східна 125, 173
 Гамбург, Німеччина 228
 Геленджик (нині Краснодар. край, РФ) 119, 232
 Гержманув Местець (нині Чехія) 57
 Гермсдорф, Німеччина 173
 Глобинський район 141
 Глухівський повіт 58
 Глухівський район 59
 Гнатівка (нині Хмільницьк. р-н, Вінн. обл.) 232

Гнівась (нині Тиврів. р-н, Вінн. обл.) 13, 107, 151, 216, 274, 283
 Голдашівка (нині Бершад. р-н, Вінн. обл.) 293
 Голендри (нині Калинів. р-н, Вінн. обл.) 71, 261
 Голоби (нині Ковел. р-н, Волин. обл.) 150
 Голованівськ (нині Кіровогр. обл.) 139, 286
 Голово-Русава (нині частина Олександрівки, Томашпіль. р-н, Вінн. обл.) 209
 Головчинці (нині Летичів. р-н, Хмельн. обл.) 232
 Голосків (нині Летичів. р-н, Хмельн. обл.) 22
 Голубівка *див.* Леонардівка
 Голяки (нині Грушківці, Калинів. р-н, Вінн. обл.) 109
 Гонтівка *див.* Серби
 Гонятин (нині Грубешів. пов. Люблин. воєводство, Польща) 95
 Гораєць (нині Любачів. пов., Підкарпатське воєводство, Польща) 119
 Горбулів (нині Черняхів. р-н, Житом. обл.) 202
 Гордіївка (нині Тростянець. р-н, Вінн. обл.) 37
 Горлівка (нині Донец. обл.) 56
 Городенка (нині Івано-Фр. обл.) 112,
 Городенківський повіт 256
 Городище *див.* Вонячин
 Городище (Піщан. р-н, Вінн. обл.) 15
 Городнянський повіт 186
 Городецький район 93
 Горохуватка (нині Кагарлиц. р-н, Київ. обл.) 241
 Горький (нині Нижній Новгород, РФ) 111, 112
 Горьківська область (нині Нижегородська обл., РФ) 107
 Градизьк (нині Глобин. р-н, Полтав. обл.) 141
 Гранів (нині Гайсин. р-н, Вінн. обл.) 41, 42, 292
 Гребінка (нині Полтав. обл.) 42
 Гребінківський район 248
 Гримаїлов (нині Гусятин. р-н, Терноп. обл.) 134
 Гришино (нині Покров. р-н, Донец. обл.) 123
 Гродненська губернія 218
 Гродненська область, Білорусь 9
 Гродно, Білорусь 238
 Грозинці (нині Хотин. р-н, Чернівець. обл.) 228
 Грубешівський повіт 95, 162
 Грубешов (нині Хрубешув, Люблін. воєводство, Польща) 48
 Грузія 112, 159, 175, 176, 225, 238
 Грушка (нині Ямпіль. р-н, Вінн. обл.) 288
 Грушківці *див.* Голяки
 Гунча (нині Гайсин. р-н, Вінн. обл.) 292
 Гусятин (нині Терноп. обл.) 87, 134, 222
 Гусятинський район 131, 214
 Гута-Літинська (нині Малинівка, Літин. р-н, Вінн. обл.) 47

Г

Грац, Австрія 202
 Грімсбі, пров. Онтаріо, Канада 199

Д

Далекий Схід *див.* Схід
 Дармштадт, Німеччина 91
 Даугавпілс *див.* Двінськ
 Дашів (нині Іллінець. р-н, Вінн. обл.) 40–42, 109, 144, 152, 233
 Дашенки (нині Варвин. р-н, Черніг. обл.) 56
 Двінськ (нині Даугавпілс, Латвія) 21
 Демівка (нині Чечельниця. р-н, Вінн. обл.) 293
 Демки (нині Драбів. р-н, Черкас. обл.) 39
 Демківка (нині Тростянець. р-н, Вінн. обл.) 38, 58, 293
 Демшин (нині Кам'янець-Поділ. р-н, Хмельн. обл.) 21
 Денвер, США 139
 Деражня (нині Хмельн. обл.) 10, 22, 28, 80, 87, 194, 232, 237, 250, 287
 Деражнянський район 20, 205
 Дербчин (нині Шаргород. р-н, Вінн. обл.) 107, 142, 279
 Деремезна (нині Обухів. р-н, Київ. обл.) 145
 Дермань (нині Здолбунів. р-н, Рівн. обл.) 158
 Дерпт (нині Тарту, Естонія) 60, 178, 206
 Детройт, США 35, 36
 Джерсі-сіті, США 25, 229
 Джурин (нині Шаргород. р-н, Вінн. обл.) 103, 146, 226, 278, 279, 289
 Дзвониха (нині Тиврів. р-н, Вінн. обл.) 275
 Дзигівка (нині Ямпіль. р-н, Вінн. обл.) 276
 Дзюньків (нині Погребищ. р-н, Вінн. обл.) 23
 Ділятин (нині Надвірнян. р-н, Івано-Фр. обл.) 98
 Дніпро *див.* Катеринослав
 Дніпро *р.* 80, 174
 Дніпропетровська область 91, 101, 126
 Дністер *р.* 64, 87, 117, 246, 247, 287, 290
 Добра (нині Маньків. р-н, Черкас. обл.) 176
 Доброміль (нині Старосамбір. р-н, Львів. обл.) 229
 Довжок *див.* Кетроси
 Долина (нині Івано-Фр. обл.) 256
 Домб'є, Польща 177
 Донбас 34, 123, 234, 260
 Донецька область 34, 56, 199
 Донського війська область 86, 137
 Дорнфельд (нині Тернопілля, Миколаїв. р-н, Львів. обл.) 22
 Дорнштадт, Німеччина 11
 Дорожів (нині Верхній Дорожів, Дрогобиць. р-н, Львів. обл.) 138
 Драбівський район 23, 39

Дрогобицький повіт 39, 71, 216
 Дрогобицький район 39, 71, 138
 Дрогобич (нині Львів. обл.) 216, 256
 Дружба *див.* Погоріла
 Дрябове-Барятинське (нині Драбів. р-н, Черкас. обл.) 23
 Дубенський повіт 215
 Дубенський район 118
 Дубова (нині Жмерин. р-н, Вінн. обл.) 239
 Дубовець (нині Немирів. р-н, Вінн. обл.) 80
 Дунаєвецький район 35, 188
 Дунаївці (нині Хмельн. обл.) 10, 35, 118, 134
 Дяківці (нині Літин. р-н, Вінн. обл.) 232, 293

Е

Едмонтон, Канада 115
 Елцький повіт, Польща 185
 Етлінген, Німеччина 21

Є

Європа 73, 82, 120, 171
 – Західна 183, 200
 Єлисаветград (нині Кропивницький) 220
 Єлисаветградський повіт 75
 Єрусалим, Ізраїль 66, 67

Ж

Жабокрич (нині Крижопіл. р-н, Вінн. обл.) 293
 Жашків (нині Черкас. обл.) 14, 109
 Жванець (нині Кам'янець-Поділ. р-н, Хмельн. обл.) 207, 208
 Жванчик (нині Великий Жванчик, Дунаєвець. р-н, Хмельн. обл.) 118
 Женева, Швейцарська Конфедерація 81
 Жерденівка (нині Гайсин. р-н, Вінн. обл.) 128
 Жиданов (біля Познані, Польща) 217
 Житомир 22, 23, 56, 62, 103, 116, 184, 202, 232, 235–237
 Житомирська область 9, 16, 23, 27, 46, 136, 156, 161, 169, 194, 202, 204, 217, 222, 223, 229, 238, 242, 254
 Житомирський повіт 27, 161
 Житомирський район 161
 Жмеринка (нині Вінн. обл.) 27, 35, 36, 45, 49, 51, 59, 60, 71, 73, 80, 87, 90, 91, 98, 99, 108, 110, 111, 125, 136, 143, 144, 147–149, 155, 165, 170, 171, 173, 180, 183, 188, 189, 197, 198, 201, 203, 208, 219, 224–227, 235, 239, 244, 256, 260, 263, 272–275, 278–286, 288–290
 Жмеринський район 189, 203, 219
 Жовква (нині Львів. обл.) 117, 229
 Жовківський повіт 94
 Жовківський район 102

Жовтанці (нині Кам'янка-Бузький р-н, Львів. обл.) 94
 Жолоби (нині Томашпіль. р-н, Вінн. обл.) 13, 174
 Жорнище (нині Іллінець. р-н, Вінн. обл.) 291
 Журавлівка (нині Тульчин. р-н, Вінн. обл.) 290

З

Забайкальська область 137
 Загреб, Хорватія 51, 52
 Закавказзя 188
 Закарпатська область 21, 74, 128, 151, 171
 Закарпаття 75, 152, 171, 188, 205, 262
 Заланів (нині Рогатин. р-н, Івано-Фр. обл.) 147
 Заливне (нині Новомиколаїв. р-н, Запоріж. обл.) 35
 Заліщики (нині Терноп. обл.) 79
 Залуччя Надкордонне (нині Подоляни, Кам'янець-Поділ. р-н, Хмельн. обл.) 105
 Зальцбург, Австрія 23, 138
 Замостя, Польща 18, 21
 Запоріжжя *див.* Олександрівськ
 Запорізька область 18, 35, 245, 262
 Зарванці (нині Вінн. р-н, Вінн. обл.) 50, 51, 272, 291
 Заріччя (нині Золочів. р-н, Львів. обл.) 124
 Заруддя 148
 Зарудинці (нині Немирів. р-н, Вінн. обл.) 291
 Затишшя (нині Захарів. р-н, Одес. обл.) 13
 Захарівський район 13
 Західна Європа *див.* Європа
 Західна Німеччина *див.* Німеччина
 Західна Україна *див.* Україна
 Зашків (нині Жовків. р-н, Львів. обл.) 102
 Збруч, р. 22, 44, 47, 48, 82, 87, 108, 117, 125, 130, 134, 138, 148, 169, 172, 211, 212, 229, 246, 255, 283, 289–291
 Зведенівка (нині Шаргород. р-н, Вінн. обл.) 14
 Звенигородський повіт, Звенигородщина 64, 224, 225
 Звенигородський район 224
 Здолбунів (нині Рівн. обл.) 49, 117
 Здолбунівський район 158
 Зеленків (нині Тальнів. р-н, Черкас. обл.) 86
 Зимовне (нині Шебектин. р-н, Белгород. обл., РФ) 201
 Зіньків (нині Вінковець. р-н, Хмельн. обл.) 48, 134
 Зіньків (нині Полтав. обл.) 106
 Зміївський повіт 258
 Знісення (нині в межах Львову) 74
 Золинці (нині Козятин. р-н, Вінн. обл.) 149
 Золотий Потік (нині Бучаць. р-н, Терноп. обл.) 229

Золотоніський повіт 23, 129, 254
 Золотоніський район 254
 Золотоноша (нині Черкас. обл.) 130, 254
 Золочів (нині Львів. обл.) 124
 Золочівський повіт 116, 124
 Золочівський район 116
 Зятківці (нині Гайсин. р-н, Вінн. обл.) 86,
 120, 284, 292

I

Іванів *див.* Янів
 Іванівська обл., РФ 124
 Івано-Франківськ *див.* Станіслав
 Івано-Франківська область 56, 90, 164
 Іванове *див.* Малий Буялик
 Івано-Піль *див.* Янушпіль
 Ізраїль 66, 67, 267
 Ізюм (нині Харк. обл.) 242
 Іллінецький район 121, 152, 233
 Іллінці (нині Вінн. обл.) 42, 109, 144, 148,
 291
 Ілляшівка (нині Тростянець. р-н, Вінн. обл.)
 38, 58, 293
 Іран 14
 Іркутськ, РФ 223
 Ірпінь (нині Київ. обл.) 135
 Іршавський район 21
 Італія 57, 246
 Ічня (нині Черніг. обл.) 34
 Ічнянський район 198

Й

Йозефов, Чехія 44
 Йосипівка *див.* Юзефівка

К

Кавказ 81, 118
 – Північний 232
 Кагарлик (нині Київ. обл.) 11
 Кагарлицький район 241
 Казань, РФ 70, 126
 Казахстан 18, 175, 176, 254
 Калайденці (нині Лубен. р-н, Полтав. обл.) 150
 Калинівка (нині Вінн. обл.) 35, 65, 80, 185,
 191, 253, 262, 282, 285, 289, 292
 Калинівський район 28, 225, 261
 Каліш, Польща 13, 14, 40, 62, 63, 84, 87, 100,
 127, 128, 153, 200, 233, 263
 Калмикія, РФ 251
 Калуський повіт 82
 Калуський район 82
 Калуш (нині Івано-Фр. обл.) 98
 Калюс *р.* 290
 Кальна (нині Деражнян. р-н, Хмельн. обл.) 287

Кальніболоцька (нині Новопокров. р-н, Крас-
 нодар. край, РФ) 41
 Кам'янецький повіт 35, 45, 105, 178, 184,
 187, 207, 222, 227, 290
 Кам'янець-Подільський (нині Хмельн. обл.)
 7, 8, 10, 14, 20, 24, 35, 37, 39, 54, 60, 63,
 75, 77, 81, 90, 97, 101, 103, 106, 110, 115,
 116, 119–121, 124, 126, 128, 136, 137, 149,
 153, 157, 158, 166, 167, 173, 178, 179, 187,
 192, 206–208, 213, 223, 226, 232, 233,
 235, 240, 241, 247, 262, 268, 275, 277, 291
 Кам'янець-Подільський район 21, 45, 105,
 107, 178, 187, 207, 291
 Кам'янка *див.* Майдан-Курилівський
 Кам'янка-Бузький район 94
 Кам'янка-Струмилова (нині Кам'янка-Бузька,
 Львів. обл.) 185
 Кам'яно-Струмилівський повіт 50, 173
 Кам'яно-Костувате (нині Братс. р-н, Микол.
 обл.) 188
 Кам'янський район 181, 209
 Канада 20, 21, 83, 90, 91, 114, 115, 153, 156,
 164, 165, 170, 171, 199, 202, 203, 215, 236
 Канів (нині Черкас. обл.) 64, 130, 165, 208,
 225
 Канівський повіт 64, 165, 181, 208
 Канівський район 64, 129
 Кантеліна (нині Іллінець. р-н, Вінн. обл.) 148
 Каракас, Венесуела 81
 Карбівка (нині Гайсин. р-н, Вінн. обл.) 20,
 40, 150, 292
 Карелія, РФ 38, 41, 90, 91, 98, 107, 112, 135,
 137, 241
 Карлівський район 165
 Карлсруе, Німеччина 129, 130
 Карпатська Україна *див.* Україна
 Катеринівка (нині Кам'ян. р-н, Молдова) 209
 Катеринодар (нині Краснодар, РФ) 82, 169
 Катеринослав (нині Дніпро) 27, 35, 91, 139,
 159, 165, 167, 168
 Катеринославська губернія, Катеринослав-
 щина 35, 63, 91, 101, 126, 136, 275
 Катеринославський повіт 91
 Катовіце, Польща 230
 Катцендорф, Австрія 87
 Каунас *див.* Ковно
 Качківка (нині Ямпіл. р-н, Вінн. обл.) 276, 277
 Квітки (нині Корсунь-Шевченків. р-н, Черкас.
 обл.) 208
 Кенігсберг (нині Калінінград, РФ) 240
 Керч (нині АР Крим) 126
 Кетроси (нині Довжок, Ямпіл. р-н, Вінн. обл.)
 13, 89, 288,
 Кидрасівка (нині Бершад. р-н, Вінн. обл.) 293
 Київ 7–9, 12, 14, 17, 18, 22, 24, 28–30, 33, 34,
 40, 42–46, 49–51, 53, 55, 59–63, 68, 70–
 74, 76, 80, 82–84, 88, 91–93, 99, 102–104,

- 108, 110, 111, 113, 117-119, 121, 123-125, 128, 129, 131, 133, 135-137, 140-142, 144, 148, 150, 151, 155, 156, 159, 161, 162, 167, 169, 171, 172, 174, 176, 180, 181, 185-192, 196-201, 203, 204, 206, 209-211, 212, 217-222, 224, 225, 228, 230-232, 234-236, 241, 246, 251, 253, 254, 257-259, 261, 280, 282, 283, 286
- Київська губернія, Київщина 7, 11, 12, 14, 16, 34, 39, 46, 51, 60, 62, 64, 77, 86, 102, 110, 111, 121, 144, 145, 152, 156, 158, 165, 166, 176, 181, 189, 192, 201, 202, 208, 213, 217, 220, 224, 233, 234, 241, 242, 257, 261, 273
- Київська область 11, 80, 181, 192, 208, 241
- Київський повіт 241
- Кирнасівка (нині Тульчин. р-н, Вінн. обл.) 58, 293
- Кислицьке (нині Томашпіль. р-н, Вінн. обл.) 55
- Кисляк (нині Гайсин. р-н, Вінн. обл.) 149, 150
- Китайгород (нині Іллінець. р-н, Вінн. обл.) 10, 11, 41
- Кишинів, Молдова 64, 176
- Кіблич (нині Гайсин. р-н, Вінн. обл.) 260
- Кіровоградська область 12, 40, 63, 75, 108, 139, 196, 259
- Клемарт, Франція 111
- Клембівка (нині Ямпіль. р-н, Вінн. обл.) 276
- Клівленд, шт. Огайо, США 262, 263
- Кліфтон, США 54
- Княжпіль (нині Кам'янець-Подільський. р-н, Хмельн. обл.) 178
- Ковалівка *див.* Яри
- Ковалівка (нині Немирів. р-н, Вінн. обл.) 291
- Ковель (нині Волин. обл.) 152, 214
- Ковельський район 150
- Ковно (нині Каунас, Литва) 9
- Кодима (нині Одес. обл.) 15, 86, 160
- Козятин (нині Вінн. обл.) 49, 65, 71, 135, 144, 170, 185, 198, 244, 246, 273, 279, 280, 282, 287
- Козятинський район 110, 181, 242
- Колибабінці (нині Хмільниць. р-н, Вінн. обл.) 109
- Колоденка (нині Томашпіль. р-н, Вінн. обл.) 247
- Колодіївка (нині Підволочис. р-н, Терноп. обл.) 134
- Коломийський повіт 90, 253
- Коломийський район 90
- Коломия (нині Івано-Франків. обл.) 19, 25, 112, 229, 236, 252, 253
- Колорадо, США 139
- Комаргородська волость 55
- Комарівці (нині Бар. р-н, Вінн. обл.) 287
- Комі Республіка, РФ 230
- Конотопський повіт 69, 216
- Конотопський район 69, 216
- Копайгород (нині Бар. р-н, Вінн. обл.) 40, 92, 225, 226, 247, 262
- Копичинці (нині Гусятин. р-н, Терноп. обл.) 131
- Копіївка (нині Тульчин. р-н, Вінн. обл.) 290
- Кордишівка (нині Вінн. р-н, Вінн. обл.) 194
- Королівство Галичини та Лодомерії 19, 22, 25, 32, 33, 39, 43, 47, 50, 53, 54, 56, 71, 74, 82, 88, 90, 94, 98, 102, 116, 119, 124, 134, 138, 147, 152, 173, 185, 202, 211, 214, 216, 221, 239, 245, 252, 253, 256
- Королівство сербів, хорватів і словенців 180
- Коропа (нині Короп Черніг. обл.) 115
- Коростень (нині Житомир. обл.) 22, 44, 86, 103
- Корсунь-Шевченківський район 165, 208
- Косів (нині Івано-Франків. обл.) 98, 116
- Косоуци (нині Сорок. р-н, Молдова) 246
- Костобобрів (нині Семенів. р-н, Черніг. обл.) 135
- Костопіль (нині Рівн. обл.) 41
- Костромська губернія 59
- Костянтиноград (нині Красноград, Харк. обл.) 104
- Костянтиноградський повіт 104, 113, 153
- Котюжани (нині Мурованокуріловець. р-н, Вінн. обл.) 35, 251, 291
- Кошаринці (нині Бершад. р-н, Вінн. обл.) 196
- Краків, Польща 23, 26, 43, 54, 93, 116, 153, 163, 168, 179, 180, 214, 216, 230
- Красилів (нині Хмельн. обл.) 87
- Красне (нині Тиврів. р-н, Вінн. обл.) 73
- Красний (нині Буський р-н, Львів. обл.) 216
- Красноград *див.* Костянтиноград
- Красноградський район 153
- Краснодар *див.* Катеринодар
- Краснодарський край, РФ 41
- Красносілка (нині Чуднів. р-н Житомир. обл.) 27
- Красноярський край, РФ 121, 122
- Крев (нині Гродн. обл., Білорусь) 9
- Крем'янецький повіт 247
- Кременець (нині Терноп. обл.) 52
- Кременчук (нині Полтав. обл.) 260
- Кременчуцький повіт 236
- Кременчуцький район 236
- Криворіжжя (нині Міллеров. р-н, Ростов. обл., РФ) 137
- Кривошії (нині Хмільниць. р-н, Вінн. обл.) 109
- Крижопіль (нині Вінн. обл.) 15, 47, 160, 185, 225-227, 287, 288
- Крижопільський район 160, 191, 224, 225
- Крикливець (нині Крижопіль. р-н, Вінн. обл.) 81
- Крим 112, 121, 126, 177, 236
- Кринички (нині Балт. р-н, Одес. обл.) 88
- Кристинопіль (нині Червоноград, Львів. обл.) 117
- Криштопівка (нині Іллінець. р-н, Вінн. обл.) 292

Кришинці (нині Тульчин. р-н, Вінн. обл.) 291
 Крелевецький повіт 115
 Кропивна (нині Золотоніс. р-н, Черкас. обл.) 254
 Кропивницький *див.* Єлисаветград
 Крупець (нині Радивил. р-н, Рівн. обл.) 215
 Крути (нині Ніжин. р-н, Вінн. обл.) 32, 57, 83
 Крушанівка (нині Кам'янець-Поділ. р-н, Хмельн. обл.) 107
 Кубанська область, Російська імперія 41
 Кубань 122, 139
 Куп'янський повіт 26
 Куп'янський район 26
 Куритиба, Бразилія 76
 Курівці (нині Зборів. р-н, Терноп. обл.) 19
 Кустівці (нині Хмільниц. р-н, Вінн. обл.) 109
 Куторжу (нині Хорол, Полтав. обл.) 223
 Кувштайн, Австрія 72

Л

Ладижин (нині Тростянець. р-н, Вінн. обл.) 41, 93, 122, 189, 292
 Ладичин (нині Теребовлян. р-н, Терноп. обл.) 202
 Ланівці (нині Борщів. р-н, Терноп. обл.) 80
 Лановецький район 247
 Ланцут, Польща 21, 92, 112, 121, 152, 177
 Ланчин (нині Надвірнян. р-н, Івано-Фр. обл.) 252
 Латвія 9, 21, 190, 218
 Ленінград *див.* Санкт-Петербург
 Леонардівка (нині Голубівка Калинів. р-н, Вінн. обл.) 261
 Леслау (нині Влоцлавек, Польща) 109
 Летичів (нині Хмельн. обл.) 10, 14, 20, 48, 57, 68, 87, 231, 250, 287, 290
 Летичівський повіт 231–233, 250, 269, 271, 273, 277, 283
 Летичівський район 232
 Летківка (нині Тростянець. р-н, Вінн. обл.) 37, 293
 Липляве (нині Канів. р-н, Черкас. обл.) 129
 Липовець (нині Вінн. обл.) 41, 42, 62, 84, 144, 225, 234, 285
 Липовецький повіт 46, 121, 144, 152, 160, 225, 233, 292, 293
 Липовецький район 38, 62, 160, 225, 291
 Лисиничі (нині Пустомитів. р-н, Львів. обл.) 32
 Литва 9, 78, 83, 111, 218,
 Лібава (нині Лієпая, Латвія) 9
 Ліберка, Чехія 44
 Лівобережна Україна *див.* Україна
 Лігово (нині Санкт-Петербург, РФ) 51
 Лієпая *див.* Лібава
 Лінц, Австрія 54
 Ліон, Франція 244

Ліски (нині Грубешів. пов., Люблін. воєводство, Польща) 185
 Літин (нині Вінн. обл.) 3, 15, 17, 20, 22, 47, 49, 51, 60, 80, 87, 93, 135, 136, 150, 160, 163, 205, 206, 231, 250, 267, 270–273, 275, 279, 284, 285, 289–291
 Літинка (нині Літин. р-н, Вінн. обл.) 101
 Літинський повіт, Літинщина 7, 17, 20, 29, 43, 47, 49, 55, 62, 80, 93, 101, 131, 135, 150, 161, 163, 205, 219, 231, 232, 250, 269, 271, 274–276, 279, 290, 293
 Літинський район 48, 49, 101, 109, 231, 250
 Лозни (нині Летичів. р-н, Терноп. обл.) 48
 Лозове *див.* Людвиківка
 Лондон, Великобританія 257
 Лопатинка (нині Оратів. р-н, Вінн. обл.) 148
 Лос-Анджелес, США 82
 Лохвицький повіт 56
 Лубенський повіт 141, 150
 Лубенський район 150
 Лубни (нині Полтав. обл.) 130, 175
 Луганська область, Луганщина 10, 79, 86
 Лужок (нині Чернівець. р-н, Вінн. обл.) 278
 Луківський повіт 221
 Луцьк 9–11, 26, 27, 52, 103, 147, 163, 174, 208, 213, 214
 Лучинець (нині Мурованоктуриловець. р-н, Вінн. обл.) 78
 Любар (нині Житом. обл.) 42
 Любарський район 169
 Люблінська губернія 162
 Люблінське воєводство 116, 143, 162
 Людвиківка (нині Лозове, Чернівець. р-н, Вінн. обл.) 131
 Ля Парк Мантенан, Франція 226
 Львів 8, 11, 23, 25, 32, 33, 37, 47, 50, 52, 71, 72, 74, 76, 82, 93, 102, 105, 106, 112, 113, 117, 126, 131, 137, 144, 151, 153, 166, 167, 169, 172–174, 177, 188, 211, 212, 214–216, 225, 229, 235, 237, 238, 245, 253, 256, 257, 259
 Львівська область 22, 32, 39, 50, 71, 94, 102, 116, 117, 124, 126, 138, 168, 173, 185, 195, 211, 216, 229, 239, 256
 Львівський повіт 32, 102

М

Мазури, Польща *див.* Вармінсько-Мазурське воєводство
 Майдан-Курилівський (нині Кам'янка, Літин. р-н, Вінн. обл.) 29
 Майдан-Чернелевецький (Гута-Чернелевецька) (нині Деражнян. р-н, Хмельн. обл.) 205
 Майнц-Кастель (нині Вісбаден, Німеччина) 21
 Макар'єв (нині Костром. обл., РФ) 59
 Малий Буялик (нині Іванове, Лиман. р-н, Одес. обл.) 154

- Малинівка *див.* Гута-Літинська
 Малі Мінки (нині Народиц. р-н, Житомир. обл.) 23, 46, 255
 Маловисківський район 75
 Маньківський район 176
 Маньчжурія 166
 Маріямпіль (нині Галиц. р-н, Івано-Фр. обл.) 56
 Марківка (нині Теплиц. р-н, Вінн. обл.) 123, 124
 Марківці (нині Козятин. р-н, Вінн. обл.) 181
 Маслов (нині Маслівка, Миронів. р-н, Київ. обл.) 181
 Махнівка (нині Козятин. р-н, Вінн. обл.) 23, 256
 Машівський район 113, 314
 Медвежа Гора (нині Медвеж'єгорськ, Карелія, РФ) 135
 Медвеже (нині Немирів. р-н, Вінн. обл.) 52
 Меджибіж (нині Хмельн. обл.) 22, 92, 198
 Межирів (нині Жмерин. р-н, Вінн. обл.) 232, 280
 Мелітопільський повіт 245
 Мельниківці (нині Немирів. р-н, Вінн. обл.) 260, 261
 Мельня (нині Конотоп. р-н, Сумс. обл.) 69
 Меньський район 29
 Меттен, Німеччина 198
 Миколаїв 46
 Миколаївська область 201
 Миколаївський район (Львів. обл.) 22
 Микулинці (нині Літин. р-н, Вінн. обл.) 290
 Миргородський повіт 79
 Миргородський район 132
 Миронівський район 181
 Миропіль (нині Романів. р-н Житом. обл.) 238
 Михайлин (нині Козятин. р-н, Вінн. обл.) 293
 Михайлівка (нині Тульчин. р-н, Вінн. обл.) 46, 292
 Михайлівка *див.* Михалпіль
 Михалківка (нині Остроз. р-н, Рівн. обл.) 139
 Михалпіль (нині Михайлівка, Ярмолинец. р-н, Хмельн. обл.) 134
 Мишарівка (нині Теплиц. р-н, Вінн. обл.) 196
 Мізяків (нині Калинів. р-н, Вінн. обл.) 28
 Міллеровський район, Ростов. обл., РФ 137
 Мінська губернія 30
 Мінська область 30
 Міссісога, пров. Онтаріо, Канада 170
 Міттенвальд, Німеччина 54
 Могилів-Подільський (нині Вінн. обл.) 7, 14, 15, 35, 46, 60, 63, 64, 72, 74, 78, 84, 96, 103, 131, 136, 138, 151, 159, 170, 171, 226, 227, 232, 247, 267, 273–275, 278, 279, 286–291
 Могилівський повіт 40, 42, 43, 45, 47, 65, 78, 87, 120, 131, 132, 138, 147, 156, 158, 166, 210, 227, 228, 262, 266, 268, 269, 271, 273, 274, 277–279, 286, 288, 290, 292
 Могилівський район 132
 Модржани, Чехія 172
 Молдова 66, 90, 149, 188, 209, 244, 246
 Монастирська (нині Терноп. обл.) 227
 Монастирище (нині Черкас. обл.) 40, 109
 Монастирищенський район 23, 46
 Монастирок (нині Немирів. р-н, Вінн. обл.) 123
 Мордин (нині Прилужне, Летичів. р-н, Хмельн. обл.) 232
 Мордовія, РФ 22, 177, 242
 Москва, РФ 9, 11, 35, 45, 70, 78, 118, 123, 133, 135, 137, 147, 148, 150, 166, 169, 175, 176, 184, 189, 212, 224, 235, 237–239, 245
 Мостиський район 195
 Мочеради *див.* Товстоголови
 Мукачеве *див.* Мункач
 Мукден (нині Шеньян, КНР) 204
 Мункач (нині Мукачеве, Закарпат. обл.) 74
 Мурафа (нині Шаргород. р-н, Вінн. обл.) 36, 71, 103, 212, 226, 290
 Мурафа *р.* 290
 Мурманськ, РФ 145
 Муровані Курилівці (нині Вінн. обл.) 210, 226, 262, 287
 Мурованокуриловецький район 78, 158
 Мюнхен, Німеччина 58, 67, 74, 75, 88, 91, 93, 142, 199

Н

- Надвірнянський район 252
 Наддніпрянська Україна *див.* Україна
 Наддністрянщина 107
 Народицький район 23, 46, 254
 Немиринці (нині Городоц. р-н, Хмельн. обл.) 93
 Немиринці (нині Ружин. р-н, Житом. обл.) 16
 Немирів (нині Вінн. обл.) 23, 30, 41, 46, 47, 56, 58, 60, 127, 148, 165, 186, 213, 237, 250, 251, 275, 284, 287, 291, 292
 Немирівський район, Немирівщина 36, 45, 52, 56, 65, 80, 123, 146, 147, 157, 164, 167, 184, 191, 260, 291
 Нересниця (нині Тячів. р-н, Закарпат. обл.) 171
 Нижня Кропивна (нині Немирів. р-н, Вінн. обл.) 97, 157
 Нижчий Ташлик (нині Костюківка, Теплиц. р-н, Вінн. обл.) 292
 Ніжин (нині Черніг. обл.) 166
 Ніжинський повіт 74
 Німецьке Яблонне, Чехія 44, 103, 117
 Німеччина 11, 21, 32, 36–40, 47, 53, 54, 61, 72, 74, 75, 81, 83, 87, 88, 91, 97, 100, 112, 118, 120–122, 130, 137, 142, 144, 155, 167, 168,

171, 179, 193, 198, 199, 212, 213, 228, 230, 236, 238–240, 248, 256, 257, 261, 263, 275
– Західна 213
Ніцца, Франція 69
Нова Водолага (нині Нововодолаз. р-н, Харк. обл.) 176
Нова Гребля (нині Калинів. р-н, Вінн. обл.) 261
Нова Зеландія 200
Нова Ушиця (нині Хмельн. обл.) 99, 290
Нова Чорторія (нині Любар. р-н, Житом. обл.) 136, 169
Новгород-Сіверський (нині Черніг. обл.) 139
Новгород-Сіверський повіт 131, 135
Новий Маргелан (нині Фергана, Узбекистан) 196
Новоархангельск (нині Кіровоград. обл.) 63
Нововодолазький район 176
Новоград-Волинський (нині Житом. обл.) 56, 102
Новомиколаївський район 35
Новопокровський район, РФ 41
Новоросійськ (нині Краснодарський край, РФ) 232
Новоселиця (нині Жмерин. р-н, Вінн. обл.) 219
Новоушицький повіт 227, 283, 290
Новоушицький район 206, 283
Ной-Ульм, Німеччина 39, 47, 87, 167, 168, 212, 239
Носівка (нині Носів. р-н, Черніг. обл.) 74
Носівський район 74
Ньюарк, шт. Нью-Джерсі, США 216
Нью-Джерсі, США 165, 200, 216, 228, 260
Нью-Йорк, США 12, 16, 36, 37, 53–55, 60, 67, 72, 73, 86, 144, 178, 179, 183, 261

О

Оберстдорф, Німеччина 199, 240
Обжиле (нині у складі Балти, Одес. обл.) 85
Обідне (нині Немирів. р-н, Вінн. обл.) 68
Ободівка (нині Тростянець. р-н, Вінн. обл.) 15, 85, 165, 293
Обухів (нині Мурованокуріловець. р-н, Вінн. обл.) 47, 145
Овруцький повіт 23, 46
Овруч (нині Житом. обл.) 185
Одеса 14, 22, 32, 44, 46, 53, 62–64, 66, 67, 72, 78, 80, 89, 92, 96, 103, 108, 113, 116–118, 126, 131, 135, 139–141, 146, 148, 154, 162, 182, 183, 191, 192, 194, 205, 224, 225, 227, 238, 241, 242, 246, 250, 251, 256, 259, 262, 284, 286
Одеська область 13, 31, 85, 86, 88, 154, 160, 222, 224, 227
Одеський повіт 154
Одещина 27

Ожигівці (нині Волочиськ. р-н, Хмельн. обл.) 10, 255
Озеро (нині Немирів. р-н, Вінн. обл.) 146
Оквілл, Онтаріо, Канада 21, 171
Олександрівка (нині Томашпіль. р-н, Вінн. обл.) 260
Олександрівка *див.* Голово-Русави
Олександрівськ (нині Запоріжжя) 148, 243
Олександрівський повіт 35
Олександрійський повіт 259
Олександрійський район 12, 259
Олександрув, Польща 40
Олешня (нині Ріпкін. р-н, Черніг. обл.) 186
Оляниця (нині Тростянець. р-н, Вінн. обл.) 58, 122, 292, 293
Ольгопіль (нині Чечельниця. р-н, Вінн. обл.) 15, 40, 85, 86, 108, 141, 160, 210, 219, 275, 292
Ольгопільський повіт, Ольгопільщина 20, 38, 46, 64, 81, 85, 88, 89, 96, 108, 119, 122, 140, 141, 155, 183, 196, 209, 210, 229, 236, 239, 266, 269, 274, 275, 277, 279, 280, 288, 292, 293
Онтаріо, Канада 21, 170, 171, 199
Оранієнбаум (нині Ломоносов, РФ) 20
Оратів (нині Вінн. обл.) 109, 148
Оратівський район 144
Оренбург, РФ 70
Оринин (нині Кам'янець-Поділ. р-н, Хмельн. обл.) 35
Острог (нині Рівн. обл.) 26, 190
Острозький район 139
Остропіль (нині Старий Остропіль, Старокостянтинів. р-н, Хмельн. обл.) 22

П

Павлівка (нині Калинів. р-н, Вінн. обл.) 109
Павлоград (нині Дніпропетр. обл.) 101
Палестина 67, 183
Панівці (нині Кам'янець-Подільський р-н, Хмельн. обл.) 187
Париж, Франція 93, 106, 110, 137, 159, 168, 170, 181, 204, 205, 218, 228, 240
Парма, шт. Огайо, США 57
Пеньківка (нині Літин. р-н, Вінн. обл.) 43, 290
Перемишлянина 119
Перемишль (нині Пшемишль, Польща) 71, 108, 112, 119, 148, 211
Пересоловичі (нині Люблін. воєводство, Польща) 47
Переяслав (нині Переяслав-Хмельницький, Київ. обл.) 18, 234
Переяславщина 202
Песець (нині Новоушиць. р-н, Хмельн. обл.) 107
Петербург *див.* Санкт-Петербург
Петриківці (нині Хмільниця. р-н, Вінн. обл.) 163

- Петроград *див.* Санкт-Петербург
 Петропавловськ, Казахстан 254
 Печера (нині Немирів. р-н, Вінн. обл.) 100
 Пиків (нині Калинів. р-н, Вінн. обл.) 109
 Пирогове (нині Тиврів. р-н, Вінн. обл.) 32
 Пирятинський повіт 165, 248
 Писарівка (нині Ямпіл. р-н, Вінн. обл.) 16, 80, 160, 225, 249, 276, 288
 Писарівка-Волоська (нині Писарівка, Ямпіл. р-н, Вінн. обл.) 16
 Писарщина (Максимівка) (нині Гребінків. р-н, Полтав. обл.) 248
 Північний Кавказ *див.* Кавказ
 Підвисоке (нині Оратів. р-н, Вінн. обл.) 144
 Підволочиськ (нині Терноп. обл.) 134, 169, 256
 Підволочиський район 134
 Підгайці (нині Терноп. обл.) 47
 Підгаєцький повіт 47
 Підлісівка (нині Ямпіл. р-н, Вінн. обл.) 288
 Підлісне *див.* Федвар
 Підляшшя 144
 Піщанка (нині Вінн. обл.) 36
 Піщач (нині Люблин. воєводство, Польща) 221
 Плетений Ташлик (нині Маловисків. р-н, Кіровоград. обл.) 75
 Плоешті, Румунія 11
 Погоріла (нині Дружба, Мурованокуріловец. р-н, Вінн. обл.) 158
 Погребищенський район 213, 220
 Подебради, Чехія 10, 13, 16, 67, 75, 81, 83, 109, 129, 137, 142, 146, 151, 171, 179, 236, 245, 252, 262
 Поділля 8, 12, 26, 34, 36, 43, 47, 50, 51, 58, 60, 61, 68–70, 89, 91, 94, 95, 99–101, 107, 109, 110, 115, 118, 119, 123, 140, 148, 153, 156, 157, 160, 161, 165, 166, 168, 175, 178, 179, 184, 186, 188, 193–195, 201, 205–209, 211, 213, 215, 222, 228, 231, 233, 252, 259–262, 266–269, 273–277, 279, 282, 287, 289, 290
 – Західне 223, 291
 – Східне 106, 112, 173, 278
 Подільськ *див.* Бірзула
 Подільська губернія 7, 8, 10, 13, 16, 17, 20, 26, 28, 32, 36–38, 40, 42, 45, 47, 49–52, 55, 57, 58, 61, 65, 67, 70, 73, 76, 78, 80, 81, 84, 85, 87–89, 91, 93, 94, 96, 97, 100, 101, 103, 105, 107, 108, 111, 114, 118, 120, 122, 123, 127, 128, 131–133, 135, 139, 140, 142, 143, 146–150, 151, 155–158, 161, 163–167, 170, 174, 178, 182–184, 186, 187, 189, 192–196, 199, 201, 203, 205–210, 212, 213, 219, 221, 222, 228, 229, 231, 232, 236, 239, 241, 244, 250–252, 260–263, 274, 275, 289, 290, 291
 Подоляни *див.* Залуччя Надкордонне
 Познань, Польща 213, 217
 Покровська слобода (нині Куп'ян. р-н, Харк. обл.) 26
 Покуття 133, 236
 Полісся 213
 Полтава 62, 126, 139, 168, 199, 239
 Полтавська губернія, Полтавщина 23, 56, 79, 80, 83, 104, 106, 113, 129, 130, 141, 150, 153, 165, 218, 223, 234, 236, 238, 243, 248, 254, 263, 273
 Полтавська область 79, 106, 113, 132, 141, 150, 165, 223, 236, 243, 248
 Польове (нині у складі Дашева, Іллінець. р-н, Вінн. обл.) 233
 Польща 9, 10, 14, 15, 18, 21–24, 26, 32, 36–38, 42, 43, 45–47, 58, 61–65, 67, 68, 71, 76, 78, 81–84, 87, 88, 93, 95, 97, 100, 103, 104, 106, 109, 112, 114, 116, 117, 119, 121, 125–130, 133, 138, 139, 140, 143–145, 151, 153, 157, 160, 162, 164, 167–170, 174, 177–180, 185, 187–190, 193, 197, 199, 200, 204–206, 208, 211, 213, 215, 217, 219–221, 225, 230, 233, 235, 238, 240, 243, 248, 258, 259, 261–263, 288, 290, 291
 Попелюхи (нині Піщан. р-н, Вінн. обл.) 81, 114
 Попільнянський район 194
 Попова Гребля (нині Червона Гребля, Чечельниц. р-н, Вінн. обл.) 293
 Попудня (нині Монастирищ. р-н, Черкас. обл.) 46
 Поташня (нині Бершад. р-н, Вінн. обл.) 85
 Потоки *див.* Старий Потік
 Потоки (нині Кременчуц. р-н, Полтав. обл.) 236
 Потьма (нині Мордовія, РФ) 177
 Почаїв (нині Крем'янець. р-н, Терноп. обл.) 191
 Правобережжя, Правобережна Україна *див.* Україна
 Прага, Чехія 21, 58, 61, 67, 83, 91, 101, 113, 129, 133, 145, 146, 157, 158, 164, 166, 172, 179, 181, 186, 187, 204, 205, 211, 236, 248, 252, 261, 262
 Пратулін (нині повіт Біла Підляська, Люблін. воєводство, Польща) 116
 Приазовський район 262
 Придніпрянщина 239
 Прилужне *див.* Мордин
 Прип'ять *р.* 287
 Проскурів (нині Хмельницький) 10, 21, 44, 45, 53, 80, 87, 95, 102, 110, 125, 134, 137, 166, 188, 191, 192, 204, 223, 227, 232, 235, 275, 282, 289, 291
 Проскурівський повіт 93, 94, 250, 277, 283
 Простейов, Польща 44
 Пулави, Польща 145
 Пустомитівський район 32
 П'ядики (нині Коломийс. р-н, Івано-Фр. обл.) 90
 П'ятківка (нині Бершад. р-н, Вінн. обл.) 85
 П'ятничани (нині у складі Вінниці) 67

Р

Рава-Руська (нині Жовків. р-н, Львів. обл.) 229
 Равщина 185
 Радехівський повіт 211
 Радехівський район 211
 Радивилівський район 215
 Радівка (нині Калинів. р-н, Вінн. обл.) 55
 Радівці (нині Деражнян. р-н, Хмельн. обл.) 20
 Радомишльський повіт 77, 156, 202, 242
 Радомишльський район 242
 Рахів (нині Закарп. обл.) 128, 262
 Рахівський район 128
 Рахни-Лісові (нині Шаргород. р-н, Вінн. обл.) 226
 Рахни-Собові (нині Рахни Гайсин. р-н, Вінн. обл.) 37, 290
 Регенсбург, Німеччина 47, 75, 172, 179
 Рейовка, Польща 162
 Реховот, Палестина 183
 Рибниця, Молдова 64
 Рига, Латвія 190, 219
 Рівна (нині Рівне, Мурованокуриловец. р-н, Вінн. обл.) 78
 Рівне 49, 146, 223
 Рівненська область 41, 215, 220
 Ріпкінський район 186
 Рогатин (нині Івано-Фр. обл.) 54, 112
 Рогатинський повіт 147
 Рогатинський район 147
 Рокитнянський район 158
 Романівський район 238
 Ропотуха (нині Уман. р-н, Черкас. обл.) 42
 Російська імперія 111, 116, 142, 143, 183
 Російська Федерація *див.* Росія
 Росішки (нині Тетіїв. р-н, Київ. обл.) 241
 Росія 21, 22, 38, 39, 41, 51, 52, 59, 68, 70, 78, 79, 82, 90, 98, 107, 111, 112, 117, 121, 123, 124, 126, 133–135, 137, 139, 145, 146, 154, 155, 161, 162, 169, 173, 177, 180, 182, 183, 188, 208, 210, 214, 219, 223, 224, 230, 237, 240–242, 245, 260, 266, 281, 285, 290
 Ростов-на-Дону, РФ 189
 Ростовська обл., РФ 137
 Роттердам, Нідерланди 102
 РСФРР *див.* Росія
 Рудківський повіт 239
 Рудниця (нині Піщан. р-н, Вінн. обл.) 96, 113, 237
 Ружинський район 16
 Румбурк, Чехія 205
 Румунія 11, 14, 37, 64, 78, 79, 85, 93, 97, 146, 148, 161, 170, 177, 208, 227, 228, 237, 238, 246
 Рункошів (нині Кам'янець-Поділ. р-н, Хмельн. обл.) 45

Рязанська губернія 258
 Ряска слобода (нині Ряське, Машів. р-н Полтав. обл.) 113

С

Саверці (нині Попільнян. р-н, Житом. обл.) 194
 Садківці (нині Могилів-Поділ. р-н, Вінн. обл.) 131
 Самара, РФ 24
 Самбір (нині Львів. обл.) 185
 Самбірський повіт 138
 Самбірський район 239
 Самгородок (нині Козятин. р-н, Вінн. обл.) 110
 Сандармох, урочище 41, 90, 98, 112, 134, 137, 241
 Санкт-Петербург, Петербург, Петроград 9, 24, 51, 69, 70, 92, 97, 105, 106, 111, 128, 131–134, 136, 145, 154, 169, 172, 174, 182, 184, 198, 217, 218
 Санкт-Петербурзька губернія 51
 Сан-Паулу, Бразилія 16
 Санта Барбара, шт. Нью-Джерсі, США 228
 Сарни (нині Рівн. обл.) 41
 Сатмар (нині Сату-Маре, Румунія) 237
 Свалява (нині Закарпат. обл.) 151
 Сватове (нині Луган. обл.) 10
 Свердловськ (нині Єкатеринбург, РФ) 245
 Святошино (нині частина Києва) 135
 Севастопіль 236
 Седлецька губернія 116, 143, 221
 Секретарка (нині Кривоозер. р-н, Микол. обл.) 108
 Селенгінськ (нині Бурятія, РФ) 137
 Серафінці (нині Городенків. р-н, Івано-Фр. обл.) 256
 Серби (нині Гонтівка, Чернівец. р-н, Вінн. обл.) 42, 43, 166
 Сербія 52
 Серебря (нині Бершад. р-н, Вінн. обл.) 292
 Серединка (нині Бершад. р-н, Вінн. обл.) 292
 Сестринівка (нині Козятин. р-н, Вінн. обл.) 242
 Сибір, РФ 14, 149
 Синельникове (нині Дніпропетр. обл.) 27
 Синявка (нині Менс. р-н, Черніг. обл.) 29
 Синьки (нині Голованів. р-н, Кіровогр. обл.) 108
 Ситківці (нині Немирів. р-н, Вінн. обл.) 41, 259
 Сілезія 10
 Сімферопіль 102, 225
 Скалат (нині Підволочис. р-н, Терноп. обл.) 87, 134, 227
 Сквиря (нині Київ. обл.) 60
 Сквирський повіт 111, 220

- Скерневіце, Польща 248
 Скибинці (нині Тетіїв. р-н, Київ. обл.) 111
 Сколе (нині Львів. обл.) 173
 Сколімув, Польща 67
 Слобідська Україна *див. Україна*
 Слов'янськ (нині Донец. обл.) 242
 Словаччина 10, 171
 Сміла (нині Черкас. обл.) *див. також* Бобринська 183
 Смоленська губернія 7, 96
 Снітків (нині Мурованокуриловец. р-н, Вінн. обл.) м287
 Снятинський район 253
 Соболівка (нині Теплиц. р-н, Вінн. обл.) 280, 292
 Сокаль (нині Львів. обл.) 173, 229
 Соколиниці (нині Тиврів. р-н, Вінн. обл.) 161, 293
 Соколівка (нині Жашків. р-н, Черкас. обл.) 14
 Соловки 39, 42, 137, 145, 150, 155, 242
 Сомерсет, Нью-Джерсі, США 165
 Сопич (нині Глухів. р-н, Сумс. обл.) 58
 Сороки, Молдова 66, 90, 176
 Сорокський повіт 149
 Сосницький повіт 29, 251
 СРСР 18, 23, 27, 110, 112, 122, 135, 142, 150, 196, 245, 260
 Стамбул, Туреччина 133
 Станіслав (нині Івано-Франківськ) 54, 57, 112, 116, 144, 162, 163, 211, 263
 Станіславів, *див. Станіслав*
 Станіславчик (нині Жмерин. р-н, Вінн. обл.) 103
 Стара Мурафа (нині Мурафа, Шаргород. р-н, Вінн. обл.) 212
 Стара Прилука (нині Липовец. р-н, Вінн. обл.) 62
 Старий Остропіль *див. Остропіль*
 Старий Потік (нині Потоки, Жмерин. р-н, Вінн. обл.) 189
 Старобільськ (нині Луган. обл.) 10
 Старобільський округ 79
 Старокостянтинів (нині Хмельн. обл.) 14, 44, 103, 134
 Старосамбірський район 229
 Старостинці (нині Погребищен. р-н, Вінн. обл.) 220
 Стеблів (нині Корсунь-Шевченків. р-н, Черкас. обл.) 165
 Степанці *див. Великі Степанці*
 Степашки (нині Гайсин. р-н, Вінн. обл.) 292
 Стетківці (нині Чуднів. р-н, Житом. обл.) 204
 Стодульці (нині Жмерин. р-н, Вінн. обл.) 203
 Сторожів (нині Корец. р-н, Рівн. обл.) 220
 Стрвяж *р.* 108
 Стрижавка (нині Вінн. р-н, Вінн. обл.) 14, 69, 291
 Стрий (нині Львів. обл.) 22, 215, 249
 Стрільчинці (нині Немирів. р-н, Вінн. обл.) 36, 184
 Стрхівці (нині Ярмолинец. р-н, Хмельн. обл.) 133, 134
 Струсів (нині Тербовлян. р-н, Терноп. обл.) 53, 54
 Сувалки (нині Підляське воєводство, Польща) 80
 Суми 207
 Сумівка (нині Бершад. р-н, Вінн. обл.) 292
 Сумська область 59, 69, 97, 216
 Сураж (нині Брянс. обл.), РФ 162
 Сутиски (нині Тиврів. р-н, Вінн. обл.) 51, 52
 Схід
 – Близький 14, 204
 – Далекий 204
 Східна Галичина *див. Галичина*
 Східне Поділля *див. Поділля*
 США 16, 25, 35–37, 48, 53, 54, 57, 60, 61, 67, 72, 73, 79, 80, 82, 83, 86, 87, 119, 120, 130, 133, 139, 141, 142, 144, 165, 166, 178, 179, 183, 199, 200, 215–217, 228–230, 236, 238, 247, 248, 260–263, 281
- Т**
- Таврійська губернія 18, 126, 245, 262
 Таврія 273
 Тальне (нині Черкас. обл.) 40
 Тальнівський район 86
 Тальянки (нині Тальнів. р-н, Черкас. обл.) 99
 Таращанський повіт, Таращанщина 64, 241
 Тарнів, Польща 14, 64, 106, 157, 179, 197, 230, 235, 259
 Тернопіль *див. Тернопіль*
 Тернопільське воєводство 168, 211
 Тарту *див. Дерпт*
 Татарка (нині Бережанка, Тростянец. р-н, Вінн. обл.) 85
 Татарстан, РФ 126
 Тбілісі *див. Тифліс*
 Текуч, Румунія 97
 Телешівка (нині Рокитнян. р-н, Київ. обл.) 158
 Теплик (нині Вінн. обл.) 41, 46, 149, 292
 Теплицький район 123, 191
 Тербовля (нині Терноп. обл.) 290
 Тербовлянський повіт 53, 54, 202
 Тербовлянський район 53, 54
 Тернівка (нині Бершад. р-н, Вінн. обл.) 29, 292
 Тернопілля *див. Дорнфельд*
 Тернопіль 113, 134,
 Тернопільська область 19, 47, 53, 54, 87, 131, 134, 153, 169, 202, 214, 222, 227, 229, 247
 Тернопільський повіт, Тернопільщина 19, 47, 202

Тетіївський район 111, 241
 Тиврів (нині Вінн. обл.) 123, 209, 287
 Тиврівський район 32, 57, 73, 107, 161
 Тираспіль, Молдова 249
 Тираспільський повіт 13
 Тифліс (нині Тбілісі, Грузія) 9, 81, 166, 176, 238
 Тифліська губернія 159
 Тімішоар, Румунія 177
 Тлумач *див.* Товмач
 Товмач (нині Тлумач, Івано-Фр. обл.) 138
 Товсте (нині Заліщиц. р-н, Терноп. обл.) 134
 Товстоголови (нині Мочеради, Мостис. р-н, Львів. обл.) 195
 Токмак *див.* Великий Токмак
 Томаківський район 91
 Томашівський повіт 143, 162
 Томашпіль (нині Вінн. обл.) 103, 287, 289
 Томашпільський район 13, 55
 Торецьк *див.* Щербинівка
 Торонто, Канада 20, 21, 114, 202, 203
 Трентон, США 247
 Трибухи (нині Літин. р-н, Вінн. обл.) 231
 Тростянець (нині Вінн. обл.) 40, 292, 293
 Тростянець (нині Ічнян. р-н, Черніг. обл.) 198
 Тростянецький район 10, 122, 160, 165, 191, 224, 225, 270, 292
 Троянів (нині Житом. р-н, Житом. обл.) 161
 Тульчин (нині Вінн. обл.) 15, 41, 46, 57, 63, 80, 114, 123, 124, 148, 151, 194, 244, 274, 275, 287, 288
 Тульчинський район 26, 46, 160, 191, 225, 241, 291
 Туреччина 81, 121, 133
 Турійськ (нині Волин. обл.) 161
 Туркестан 111, 196
 Тустановичі (нині у складі Борислава, Дрогобиц. р-н, Львів. обл.) 71, 216
 Тухоля (нині Куявсько-Поморське воєводство, Польща) 212
 Туча (нині Козятин. р-н, Вінн. обл.) 65
 Тюшки (нині Вінн. р-н, Вінн. обл.) 274
 Тячівський район 171

У

Угнів (нині Сокал. р-н, Львів. обл.) 117, 213
 Угнин (нині Парчів. пов. Люблін. воєвод., Польща) 143
 Угорське королівство 237
 Ужгород 75, 164, 188, 262
 Узбекистан 196, 207
 Україна 7–9, 10, 12, 13, 16, 21, 24, 33, 37–39, 45, 52, 58, 61, 62, 66–70, 75, 80, 82, 83, 85, 96, 99, 100, 104, 106, 110, 111, 113, 118, 121, 122, 125, 127–130, 137, 141–143, 146, 153–158, 161, 163, 166, 168, 170, 175,

181, 186, 188, 190, 191, 194, 197–200, 202, 205, 207, 209, 211, 214, 215, 217, 218, 234, 246, 249, 250, 253, 255, 257, 264, 265, 268–276, 280, 282, 283, 286, 288, 290
 – Західна 19, 38, 91, 99, 116, 120
 – Карпатська 128, 129, 172
 – Лівобережна 34, 42, 102, 191
 – Наддніпрянська 43, 200
 – Правобережна 10, 48, 85, 143, 171, 198, 209, 210, 273
 – Слобідська 9, 42, 43, 169, 176, 226, 239
 – УСРР 38, 39, 56, 64, 73, 99, 113, 119, 122, 137, 151, 155, 188, 192, 208, 225, 232, 282
 Уладівка (нині Літин. р-н, Вінн. обл.) 109
 Уланів (нині Хмільниц. р-н, Вінн. обл.) 42
 Уманський повіт, Уманщина 14, 64, 73, 86, 99, 176
 Умань (нині Черкас. обл.) 14, 28, 40, 42, 99, 201, 224
 Ургенч, Узбекистан 207
 УСРР *див.* Україна
 Устя (Бершад. р-н, Вінн. обл.) 15
 Ушицький повіт 45, 118, 133, 178, 206, 269, 271, 273, 283
 Ушицький район 107

Ф

Фастів (нині Київ. обл.) 61, 135
 Фастівський район 208
 Федвар (нині Підлісне, Олександрійськ. р-н, Кіровоград. обл.) 259
 Федорівка (нині Тиврів. р-н, Вінн. обл.) 57, 58, 261, 293
 Фергана, Узбекистан 196
 Фернатія (нині Кармалюківка у складі Балти, Одес. обл.) 85
 Філадельфія, США 55, 79, 119, 215
 Флорине (нині Бершад. р-н, Вінн. обл.) 236
 Франкфурт-на-Майні, Німеччина 12
 Франція 69, 70, 83, 106, 111, 122, 155, 159, 160, 168, 180, 199, 204, 226, 227, 244, 245
 Фронтівка (нині Оратів. р-н, Вінн. обл.) 293

Х

Харків 14, 39, 42, 53, 60, 73, 76, 91, 101, 110, 122, 131, 125, 141, 151, 161, 162, 175, 176, 186, 188, 192, 221, 226, 232, 239, 242
 Харківська губернія, Харківщина 14, 26, 41, 82, 86, 97, 150, 176, 207, 217, 258, 273
 Харківська область 26, 82, 104, 153, 176, 258
 Хашувате (нині Гайворон. р-н, Одес. обл.) 63, 196
 Херсон 9
 Херсонська губернія, Херсонщина 13, 31, 46, 63, 75, 88, 104, 108, 154, 188, 259, 275

Херсонський повіт 104
 Хижовичі (нині Люблин. воєвод., Польща) 143
 Хирів (нині Старосамбір. р-н, Львів. обл.) 43, 108
 Хлопівка (нині Гусятин. р-н, Терноп. обл.) 214
 Хмельницька область 10, 20–22, 28, 35, 37, 44, 45, 47, 49, 57, 81, 87, 93, 94, 103, 105, 107, 118, 125, 133, 134, 158, 178, 187, 192, 194, 198, 205–207, 221, 222, 232, 237, 240, 247, 255
 Хмельницький *див.* Проскурів
 Хмельницький район 94
 Хмільник (нині Вінн. обл.) 18, 41, 54, 80, 102, 125, 126, 136, 138, 166, 212, 231, 241, 250, 275, 284, 286, 293
 Хмільницький район 109, 163
 Холм, Польща 80, 163, 174, 220
 Холмська губернія 95, 143, 162
 Холмщина 80
 Холодівка (нині Тульчин. р-н, Вінн. обл.) 46, 292
 Хорол *див.* Куторжу
 Хорольський повіт 223
 Христинівка (нині Черкас. обл.) 40, 41, 64
 Хрінівка (нині Іллінець. р-н, Вінн. обл.) 121, 156
 Хуст (нині Закарпат. обл.) 75, 171, 172
 Хшаново (нині Елцький пов., Вармінсько-Мазур. воєводство, Польща) 185

Ц

Цапівка (нині Томашпіль. р-н, Вінн. обл.) 247
 Цареводарівка (нині Ботієве, Приазов. р-н, Запорізь. обл.) 262
 Цибулів (нині Монастирищ. р-н, Черкас. обл.) 23
 Ціпки (нині Гадяць. р-н, Полтав. обл.) 243

Ч

Чайковичі (нині Самбір. р-н, Львів. обл.) 239
 Челядзь, Сілезьке воєводство, Польща 197
 Чемерівці (нині Хмельн. обл.) 222
 Ченстохова, Польща 147, 151, 238, 263
 Червоноград *див.* Кристинопіль
 Черкаси 64, 192, 225
 Черкаська область 14, 23, 39, 40, 46, 60, 64, 86, 129, 165, 176, 181, 183, 201, 208, 224, 254, 257
 Черкаський повіт, Черкащина 39, 60, 63, 181, 183, 259
 Черниця (нині Бродів. р-н, Львів. обл.) 211
 Чернівецька область 108, 228
 Чернівецький район, Вінн. обл. 42, 44, 107, 147, 166, 199
 Чернівці 18, 98

Чернівці (нині Вінн. обл.) 174
 Чернігів 186, 243,
 Чернігівська губернія, Чернігівщина 27, 29, 34, 58, 69, 74, 115, 135, 162, 186, 198, 216, 235, 251, 254
 Чернігівська область 29, 34, 57, 74, 115, 135, 139, 186, 198, 235, 251, 254
 Черняхівський район 202
 Чесанівський повіт 119
 Чеське Королівство 44
 Четвертинівка (нині Тростянець. р-н, Вінн. обл.) 37, 122
 Чехія 10, 21, 44, 57, 75, 145, 157, 171, 186, 204, 251, 261, 263
 Чехословаччина 16, 18, 44, 57, 61, 67, 81, 83, 88, 101, 103, 109, 117, 129, 137, 142, 144, 146, 151, 157, 160, 164, 166, 168, 172, 179, 188, 199, 203, 205, 211, 212, 216, 232, 235, 236, 251, 261–263
 Чечелівка (нині Гайсин. р-н, Вінн. обл.) 192
 Чечельник (нині Вінн. обл.) 40, 85, 108, 120, 160, 213, 229, 239, 280, 286, 292
 Чечельницький район 85, 96
 Чигирин (нині Черкас. обл.) 198
 Чигиринський повіт, Чигиринщина 12, 180, 257
 Чигиринський район 257
 Чикаго, США 238, 248
 Чоботарка (нині Заболотне, Крижопіль. р-н, Вінн. обл.) 292
 Чорний Острів (нині Хмельниц. р-н, Хмельн. обл.) 94, 191, 291
 Чорнобиль (нині Київ. обл.) 185, 287
 Чорноморщина 119
 Чортків (нині Терноп. обл.) 19, 87, 227, 290
 Чугуїв (нині Харк. обл.) 258
 Чуднів (нині Житом. обл.) 23, 229
 Чуднівський район 27, 204
 Чуків (нині Немирів. р-н, Вінн. обл.) 10, 123
 Чумаки (нині Томаків. р-н, Дніпропетр. обл.) 91

Ш

Шаргород (нині Вінн. обл.) 19, 35, 36, 103, 160, 226, 227, 262, 279, 280, 290
 Шаргородський район 191, 212
 Шарівка (нині Богодухів. р-н, Харк. обл.) 82
 Шатава (нині Дунаєвець. р-н, Хмельн. обл.) 10, 35
 Швейцарія 122, 151, 152, 170, 199
 Шebutинці (нині Новоушиць. р-н, Хмельн. обл.) 206
 Шендерівка (нині Могилів-Поділ. р-н, Вінн. обл.) 131, 280
 Шепетівка (нині Хмельн. обл.) 49, 103, 125, 198, 221

Шипка г.	188	Яланець (нині Бершад. р-н, Вінн. обл.)	88, 89, 160, 276
Шпиків (нині Тульчин. р-н, Вінн. обл.)	80	Ялтушків (нині Бар. р-н, Вінн. обл.)	19, 48, 279, 290, 291
Шпола (нині Черкас. обл.)	225	Ялтушківська слобода (нині Бар. р-н, Вінн. обл.)	65, 279
Шполянський район	60	Ямпіль (нині Вінн. обл.)	90, 115, 118, 131, 170, 227, 246, 249, 277, 279, 286, 288, 289
Шпотівка (нині Конотоп. р-н, Сумс. обл.)	216	Ямпільський повіт, Ямпільщина	13, 16, 20, 32, 55, 73, 80, 89, 90, 107, 120, 131, 138, 142, 146, 149, 160, 174, 178, 199, 209, 212, 225, 233, 249, 266, 268, 272–274, 276–279, 286, 288, 292
Штутгарт, Німеччина	32, 33	Ямпільський район	16, 89, 225
Шура (нині Немирів. р-н, Вінн. обл.)	290	Янів (нині Іванів, Калинів. р-н, Вінн. обл.)	109, 144, 293
Шура-Мітлінецька (нині Гайсин. р-н, Вінн. обл.)	292	Янушпіль (нині Іваноपіль, Чуднів. р-н, Вінн. обл.)	42
Щ		Яри (нині Ковалівка, Немирів. р-н, Вінн. обл.)	56
Щербинівка (нині Торецьк, Донец. обл.)	34	Ярмолинецький район	133, 134
Щецин, Польща	219	Ярошенка (нині Жмерин. р-н, Вінн. обл.)	293
Щипйорно, Польща	21, 154, 263	Яруга (нині Могилі-Поділ. р-н, Вінн. обл.)	290
Ю		Ясинуватка (нині Олександрійс. р-н, Кіровогр. обл.)	12
Югославія	51, 189, 217	Ясси, Румунія	146
Юзефівка (нині Йосипівка, Козятин. р-н, Вінн. обл.)	261		
Юліямпіль (нині Шаргород. р-н, Вінн. обл.)	103		
Юрківка (нині Тульчин. р-н, Вінн. обл.)	241, 255, 286		
Я			
Яворів (нині Львів. обл.)	239		

ЗМІСТ

Від упорядника	3
Список скорочень	5
БІОГРАФІЧНІ ДОВІДКИ	7
Відомості про авторів	264
ДОДАТКИ:	
Хронологія революційних подій на Вінниччині	266
Адреси урядових інституцій Директорії УНР у Вінниці 1918–1920 рр.	294
Іменний покажчик	296
Географічний покажчик	304
Ілюстрації	<i>кольорова вкладка</i>

Науково-довідкове видання

ВІННИЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ВІННИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ (1917–1921) В ІМЕНАХ:

ВІННИЦЬКІ СТОРІНКИ

Біографічний довідник

Упорядник *Т.Р. Кароєва*
Відповідальний за випуск *Ю.А. Зінько*

Дизайн обкладинки *С.С. Колосов*
Комп'ютерна верстка *Т.П. Любченко*

Формат 70×108/16.
Ум. друк. арк. 28,0 + 2,1 (вкл.)
Тираж 200 прим. Зам. № 8184

Віддруковано з оригіналів замовника.

Видавець та виготовлювач ТОВ «ТВОРИ».
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.
21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. Келецька, 51а.
Тел.: (0432) 603-000, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852.
e-mail: info@tvoru.com.ua
<http://www.tvoru.com.ua>